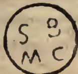
PRIMVS TOMVS
OPERVM D. AEGIDII ROMANI
BITVRICENSIS ARCHIEPISCOPI, ORDINIS FRATRVM EREMITARVM SANCTI AVGVSTINI.

Librorum hoc volumine contentorum Catalogum inuersa Pagina indicabit

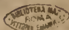

ROMAE

Apud Antonium Bladum.

M D L V.

AEGIDII OPERA HOC VOLUMINE CONTENTA.

AEGIDII
ROMANI ARCHIEPISCOPI
BITVRICENSIS, ORDINIS FRATRVM EREMITARVM SANCTI AVGVSTINI,

IN EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD ROMANOS COMMENTARII, NVNC PRIMVM IN LVCEM EDITI.

Cum amplo & copioso indice.

ROMAE

Apud Antonium Bladum.

M D L V.

Quamuis in ſacris libris, quos noſſe laboras,
Plurima ſint lector clauſa, et opaca tibi,
Inuigilare tamen ſtudio ne deſine ſancto,
Vt moueant animum dona morata tuum.
Gratior eſt fructus, quem ſpes productior edit,
Vltro obiectorum vilius eſt precium.
Oblectant adoperta etiam myſteria mentem,
Qui dedit, vt quæras, addet vt inuenias.

REVERENDISS. ET AMPLISS. S. R. E. CARDINALI SANCTAE Crucis D. Marcello Ceruino Ordinis fratrum Eremitarum S. Auguſtini Protectori Vigilantiſs. Frater Chriſtophorus Pataninus eiuſdem Ordinis Prior Generalis. S. P. D.

AEGIDIVS patria Romanus Auguſtiniani Ordinis Eremita & Archiepiſcopus Bituricenſis ob ſummam doctrinam & ingenii perſpicuitatem fundatiſſimus doctor appellari meruit, fuit ille diui Thomae Aquinatis temporibus, eiuſdemq́ auditor optimus. Multa ille volumina ingenii & eruditionis ſuae monumenta nobis reliquit; quorum quaedam partim dialectica, partim philoſophica, partim theologica iam pridem in lucem edita fuerunt: quę tamen vel librariorũ incuria, vel eorũ, à quibus impreſſa ſunt, negligentia, partim quòd exemplaria integra non extabant, parum emendata in lucem emiſſa ſunt. Cum verò q̃plura alia aliqua eiuſdẽ auctoris volumina extarẽt praeclara illa quidẽ, ſed nunq̃ antea impreſſa, vel quia in noſtris bibliotheeis deſiderabantur, vel quoniã propter Ordinis noſtri paupertatem cõmodè imprimi non poterant, viſum eſt mihi, cum Reuerẽdiſs. Archieps Salernitanus magiſter Hieronymus Seripandus praeceſſor meus Ordinis conſtitutiones reformari curaſſet, et illas impreſſoribus dandas eſſe conſtituiſſet, idq́ quò fieri commodius poſſet, aureos nummos centum ſeptuaginta impreſſoribus propoſuiſſet, quam quidem pecuniam ex his libris per vniuerſum ordinem diſtribuendis exigẽdam, eidem Ordini pro aliis doctorum noſtrorum libris imprimendis conferri debere cenſuit, cui vt pro aliis ad Ordinis dignitatem ſpectantibus ab eo geſtis, ita pro tanto hoc munere & liberalitate Auguſtinianus ordo ſemper illi gratias aget ac debebit, Viſum (inquam) mihi eſt, qui Dei gratia & patrum ſuffragiis in eius locum ſucceſſi, ad eos libros, quos Doctores noſtri compoſuerunt, impreſſoribus dandos, animum & diligentiam adhibere. Cumq́ multa et à multis Ordinis noſtri clariſſimis viris egregiè ſcripta Volumina habeamus, cum non omnia edi poſſent, illud mihi faciendum viſum eſt, vt eius, qui vetuſtior, & meo iudicio aliis doctior eſt, elucubrationes in lucem edendas curarem, ne tantus Vir in tenebris lateret, qui non ſolum ſe, verùm etiam Ordinem noſtrum illuſtrauit. Curaui autem edenda non ſolum ea, quae nunq̃ antea fuerant edita, ſed etiam multa ex his, quae impreſſa quidem erant, ſed ita manca & mutilata, ita mendis vbiq; referta, vt intelligi non poſſent; deerant enim non tantum verba, ſed ſententiae prorſus integrae. illa igitur reſtituta, & quàm maxime potuit mendis purgata, in lucem dari curaui. Vt vero ſcias quos Aegidii libros nunc primum emittimus, eorum nomina hic poſui. Habes in hoc volumine ſuper epiſtolam Pauli ad Romanos egregiam explanationem. De Summa Trinitate & fide Catholica ſuper capitulo Firmiter credimus, de celebratione miſſarum ſuper capitulo Cum Marthae, De charactere, De donatione rerum ſtabilium à regibus ipſi eccleſiae, Super Canticis canticorum, De Renunciatione Papae, & Contra exemptos, & alia mul

ta. Cum autem mecum cogitarem cuinam potissimum tam egregium & fructuosum Opus dedicarem, nemo mihi occurrit, cui hoc magis conuenire videretur, quàm tu Cardinalis optime, qui omnium bonarum artium cultor es, omni genere literarum eruditus, doctorumq; hominum amator ardentissimus; itaq; semper operam dedisti, vt quicunq; libri ad christianæ Reipublicæ vtilitatem pertinerent, illi exirent in lucem, & veritatis patrocinium tuerentur. Tua opera Arnobius auctor vetustissimus, Nicolaus pontifex qui primus eo nomine dictus fuit, Innocentius tertius, ex Græcis vero Chrysostomus in psalmos, Theodoritus contra hæreses, Ioannes Damascenus de Imaginibus, in eruditorum manibus nunc habentur, et cum magna omnium vtilitate leguntur. hæc quidem faciunt, vt quiuis tibi iure optimo debeat, & veterum auctorum libros tanq̃ eorum patrono dedicare studeat. mihi verò tanto magis id faciendum fuit, quòd nostræ Augustinianæ familiæ vigilantissimum Protectorem te præstas. Accipe igitur Illustriss. antistes Domini Aegidii Romani Augustiniani ordinis Viri sub tua ꝓtectione positi auctoris certè clarissimi Vigilias sub tuo nomine editas: quæ cum multum vtilitatis in se contineant, non sub modio latere, sed super candelabrum poni iure debent, eius enim Viri doctrina sancta & catholica semper fuit, nam cum maxima pietate & doctrina excelluerit, non nisi bona tum loquendo, tum scribendo de tam bono cordis sui thesauro proferre potuit. Quod si hoc tibi gratum, vt spero, fuisse cognouero, ad cæteros Aegidii nostri libros imprimendos me excitabis. Quinetiam aliorum Ordinis Augustiniani lucubrationes multa doctrina refertissimas imprimendas curabo. multi enim sunt qui hactenus in tenebris delitescunt. Ne igitur tot & tanti patres scribendi laborem sine multorum vtilitate suscepisse videantur, ad eosdem illustrandos animum & operam omnem conferam, id enim semper optaui. Quamobrem gratias Deo optimo quàm maximas ago, qui mihi præter voluntatem, huius muneris in quo sum, auctoritatem etiam addidit, vt quod antea cupiebam, id ipsum nunc commode facere possim. Bene vale. ROMAE.

INDEX RERVM INSIGNIORVM

in banc expositionem.

Primus numerus Paginam, secundus Columnam indicat.

A

D

Mater

N

O

P

Q

R

S

T

Velle

INDEX.

V

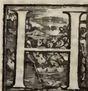
LECTORI S.

Priusquam ad Tomi huius Lectionem accingaris admonendum te duximus Candide lector, vt errata Typographorum prout in vnoquoq; Tractatu post indicem emendata sunt, suis quæq; locis emendanda cures. Quæ enim in hoc Comment. occurrerũt, sic reposito.

Pag.	Col.	Lin.		
5.	4.	67.	nobis	vobis
18.	2.	8.	cordi nostris	cordis nostri
18.	3.	9.	nostri	nosti
22.	3.	55.	virtute	virtutes
24.	3.	54.	sumitur	sumuntur
26.	3.	23.	offensionem	ostensionem
28.	3.	36.	est, pœna post baptismũ, et pœna	est & pœna, post baptismum pœna
31.	1.	38.	promissas	promissus
32.	1.	67.	erit	erat
37.	2.	18.	effici	efficit.
38.	1.	28.	more	morte
40.	3.	5.	peccata	peccato
48.	2.	63.	vtiliter	vniuersaliter
49.	2.	46.	qui	per
49.	3.	55.	compatiẽ, do	compatiẽdo
50.	3.	1.	primo.	primo, ait,
51.	1.	42.	vtiliter	vniuersaliter
54.	1.	36.	appetunt	appetit
54.	2.	64.	incremẽtũ	incrementorum
59.	2.	37.	ostendetur pœnitẽtiã	ostendit potentiam
60.	4.	38.	gratia	gloria
61,	1.	53.	illi non	illi ex pprijs opibus non
61.	3.	71.	futuros	facturos
61.	4.	2.	futurus	facturos
61.	4.	6.	conuertuntur	consequuntur
61.	4.	33.	sagitta	sagittam
63.	2.	1.	conquerere	conqueri
63.	3.	14.	malas	malis
64.	1.	51.	eam ndo crede= sic implebant	eam sic implendo credebant
64.	2.	16.	quia	qui
65.	3.	38.	ponet	ponit
65.	4.	35.	saluabitur	saluabimur
66.	1.	40.	audiant	audient
66.	1.	41.	potuerunt	poterunt
66.	2.	34.	prædicãtes	prædicantis
66.	4.	28.	audimus	auditu
67.	3.	43.	ambulat	ambulet
68.	1.	2.	repulet	repulit
68.	1.	32.	rationomi	rationem
68.	1.	38.	mala	malè
69.	3.	1.	adime electio	
70.	1.	32.	facta	salus facta
70.	2.	46.	sunt	sum
72.	1.	28.	si	sis

D. ÆGIDII COLVMNÆ ROMANI Ordinis Fratrum Eremitarum sancti Augustini, in Epistolam Pauli Apostoli ad Romanos Commentarius.

A R.mo patre M. Christophoro Patauino, Priore generali, emendata & illustrata.

HENOCH PLACVIT Deo, & translatus est in Paradisum, vt det gentibus sapientiam. [Eccles.44.] Autoritas proposita legitur Ecclesiast. in illo capitulo quod sic incipit: Laudemus viros gloriosos, & parētes nostros in generatione sua. Si ergo viri gloriosi & parentes laudandi sunt, Apostolus Paulus, cuius epistolarum expositionem intendimus, est maximè laudandus, quia ipse maximè fuit vir gloriosus, & spiritualis parens noster, quia nos spiritualiter peperit, nos spiritualiter genuit, cum nos spiritualem doctrinam docuit & instruxit. Verba itaq; proposita dicta in laudem & commendationem Enoch competenter assumi possunt in laudem & cōmendationem apostoli Pauli, quod sic declaratur. Nam si diligenter aspicimus, maxima pars canonis Bibliæ videtur esse de singularibus gestibus, & de particularibus actibus: sed cum particularium non sit scientia neq; definitio, vt dicitur. vii. Metaphy. [Tex.53.] videtur posse argui sacram Paginam, quæ in canone Bibliæ principaliter continetur, non esse scientiam. Si est scientia, est in intellectu, & intellectus principaliter, & per se, & recto aspectu non fertur in particulare, sed in vniuersale: particularium gestorum impossibile est esse directe scientiā, sed sensus ipse est particulariū discretiuus. Itaq; vt sustineamus sacram Paginam esse scientiam, oportet particularia negotia in sacra pagina contenta, aliqua ratione Vniuersalis induere. Inde est quòd communiter dicitur, singulares personas in sacra pagina memoratas, per quandam signationem, Vniuersalis rationem habere. Vt Iob, in quo eminenter commendatur patientia, significat vniuersaliter quemlibet patientem: & Abraam, cuius fides abundantius cōmendatur, fidelem quemlibet repræsentat. Secundum hoc ergo, quantò plures conditiones alicuius singularis personæ in canone Bibliæ introductæ competunt alicui, tantò ille per huiusmodi personam competentius significatur: & quia, quicquid autoritate proposita de Henoch enarratur, dignè & competenter de apostolo Paulo exponere possumus, vt exponemus Epistolas Pauli, ad commendationem eius congruè proponitur autoritas supradicta. Dictum est in autoritate præfata, quod Henoch Deo placuit, & fuit in Paradisum trāslatus, vt daret gentibus sapientiam. Videtur igitur apostolus Paulus per Henoch significari; nam ipse maximè Deo placuit, qui non acquieuit carni & sanguini, [Gal.1.] vt posset diuina mandata explere, iuxta id, quod ipse de seipso ait Galatis: Cum autem placuit ei, qui me segregauit ex vtero matris meæ, id est, ex vtero Synagogæ, & vocauit per gratiam suā, vt reuelaret filiū suum in me, vt euangelizarem illum in Gentibus: continuò non acquieui carni & sanguini. Rursus idem Apostolus Paulus fuit in Paradisum translatus, secundum id, [Cor.12.] quòd ipse de se ipso ait secunda ad Corinthios Epistola: Et scio huiusmodi hominem (siue in corpore, siue extra corpus, nescio: Deus scit) quoniam raptus fuit in Paradisum: & audiuit arcana verba, quę non licet homini loqui. [Gal.2.] Et idem Apostolus constitutus est, vt det gē- tibus sapientiam, specialiter, vt ipse de se ipso ait, est doctor Gentium ordinatus, iuxta id quod ait Galatis:

A Creditum est mihi Euangelium præputii, idest, Gentiū, sicut Petro circuncisionis, idest, Iudæorū (& sequitur) quòd qui operatus est Petro in Apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes. Benè ergo dictum est, autoritatē omnino esse ad propositū, & apostolum Paulum omnino esse designatum per Henoch, qui Deo placuit, & in Paradisum translatus est, ut gentibus sapientiam daret. Cum igitur ista autoritas cōferre videatur negotio quod habemus præ manibus, & cum dictum sit, quod exponere intendimus epistolas Pauli, quæ sunt pars doctrinæ sacræ, & cum prius exponenda sit epistola ad Romanos, oportet præfatam authoritatem ad quatuor deseruire. Nam primò dicta autoritas adaptatur ad cōmendationem B. Pauli: secundo adaptabitur vniuersaliter ad totam scripturā sacram. tertio adaptabitur vniuersaliter ad epistolas, B quas habemus præ manibus: quarto autē adaptari poterit specialiter ad epistolam ad Romanos, quæ est primordialiter exponenda. Deseruit primò supradicta autoritas commendationi B. Pauli: in qua, ad eius cōmendationem & laudem, Quatuor denotantur, videlicet, vber fructificatio, diuina dilectio, excellēs sublimatio, & sapientialis imbutio vel repletio. Primum verò, cum dicitur, Henoch: secundum, cum subiungitur, placuit Deo: tertium, cū adnectitur, & translatus est in Paradisum: quartum, cum subinfertur, ut det gentibus sapientiam. Primò ergo in B. Paulo notatur vber fructificatio, ex eo, quòd significatus est per Henoch. Nam Henoch, interpretatur dedicatio vel ædificatio: tunc autem spiritualiter ædificamus, cum secundum spiritū vberè fructificamus. hanc autem vberem fructificationem spiritualē potissimè habuit B. Paulus, qui omnia prætermisit, ut Christum lucrifaceret. Vnde ipse de se ipso ait ad Philipp. [Philip.3.] Omnia arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam. Secundo in eo fuit diuina dile- C ctio, ex eo, quòd Deo placuit: nam Deo placens necessariò à Deo diligitur. Hanc autem diuinam dilectionē potissime assequutus ē B. Paulus, quē dominus IESVS [Act.9.] Christus, Vas electionis appellauit, dicens Ananiæ: Vade quoniam Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus, & Regibus, & filiis Israel. Fuit.n. B. Paulus vas diuinæ electionis, quia fuit plenus diuinæ dilectionis. Quare sicut ex eo, ꝙ dicitur Henoch, denotatur vber fructificatio, sic ex eo quod subditur (Placuit Deo) denotatur in ipso diuina dilectio: sed ex eo quod subinfertur (translatus est in Paradisum) describitur in Paulo excellens sublimatio: Creditur.n. [Paradisus.] Paradisus esse in loco eminenti, vbi perturbatio temporum & ventorum non videtur habere potētiam, nec efficaciam. Hic autem paradisus significat illam Dei visionem, ad quā quandiu quis admittitur, est adeò sublimatus, quòd perturbationem non sentit. Hanc autem sublimationē habuit Apostolus Paulus; [2.Cor.12.] D nam ipse de se ipso ait secunda ad Corint. Sc raptum vsq; ad tertium cœlum, id est, vsq; ad cognitionem Deitatis, vt exponit glo. Augustini ibidem. Quartò in B. Paulo denotatur sapiētialis imbutio, cum vltimò subinfertur, (Vt det gentibus sapientiam) Nam sicut non benè calefacit quod habet calorem, sed quod habet calorem fortem & eminentem, sic nō competenter dat aliis sapientiam, qui est superficialiter sapiēs, sed qui est sapientia completus. Hanc autem sapientialem repletionem potissimè apostolus Paulus habuit: nam adeò multitudine literarū pollebat, ut à nesciētibus & ignorantibus quæ Dei sunt, propter literarum multitudinē reputaretur insanus, iuxta illud, quod Actorum libro [Act.26.] legitur: Festus magna voce dixit, Insanis Paule: multæ te literæ ad insaniam conuertunt. Et Paulus, Non insanio (inquit) optime Feste: sed veritatis & sobrietatis verba loquor. Deseruit itaq; autoritas nominata cōmendationi B. Pauli, & toti doctrinæ sacræ: nam in tota scriptura sacra sunt quatuor considerāda, videlicet, causa efficiēs, finalis, formalis, & materialis. In illis qua

tuor, in autoritate notatis cōgruè describūtur omnes causæ. Causa efficiens describitur, in vberi fructificatione. Finalis, in diuina dilectione. Materialis, in excelléti sublimatione. Formalis, in sapiētiali repletione. Causa enim efficiens doctrinæ sacræ specialiter & principaliter est ipse DEVS, à quo est omnis vber fructificatio, iuxta illud Ecclesiast. c. 1. Omnis sapientia à domino Deo est: specialiter tamen scriptura, iuxta illud Augustini in principio secundi de Trinitate: Substantia Dei, siue per scripturam eius siue per creaturam (cognoscitur.) Et sequitur post pauca: qui & illam, (id est, scripturam) inspirauit: & istam, (scilicet creaturā) creauit. Deus ergo ipse est principalis autor scripturæ sacræ per uberem fructificationem, cuius signum est, q̄ si ei fuerimus cōiuncti vbertim fructificamus, & ab eo semoti omnino arescimus. Vnde dominus suis discipulis dicebat: Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. Sine. n. eo non possumus fructificare, quare in vberi fructificatione notatur causa efficiens: sed in diuina dilectione notatur causa finalis: nam finis totius doctrinæ sacræ est dilectio. Vnde Augustinus in quodam tractatu de laudibus charitatis ait: Et in eo, quod non intelligis, charitas latet. Ille itaq; tenet & quod patet & quod latet in diuinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus. Patet itaq;, q̄ sicut in vberi fructificatione describitur causa efficiens, sic in diuina dilectione significatur causa finalis, sed in excellenti sublimatione denotatur causa materialis. Est. n. differentia inter scripturam sacram & scripturas alias, quia in scripturis aliis videtur materia esse sensibile quoddam, & per consequens aliquid vnum. Cum. n. omnis scriptura humana incipiat à sēsu, oportet quālibet talem scientiā esse de sensibilibus, vel habere sensibilia partem sui: Metaphy. enim, quæ inter scientias humanas altior reputatur, habet sensibilia partē sui: sacra verò scriptura nec est de sensibilibus principaliter, nec habet sensibilia partem sui subiecti, sed de ipso Deo est, tanquā de subiecto: verè igitur scriptura sacra habet excellentem subleuationem quantū ad causam materialem. De hac ergo potest intelligi quod dicitur Ecclesiastici. Ego in altissimis habito. Aliæ enim scientiæ dato quòd aliquo modo habitent in altis, hæc sola in altissimis commoratur. Vltimò scriptura sacra habet sapientialem imbutionem, quantum ad causam formalem: nam scriptura sacra omnes imbuit, omnes replet, quia non solum magnis, sed etiam paruis se adaptat. Modus quidem procedendi in sacra scriptura, qui pertinet ad causam formalē, ē, ut omnes repleat & vt non solum magnis sed etiā paruis coadaptat: & ideo, ut omnibus se coadaptare possit, ut non solum magnos sed etiam paruos repleat, nullius generis verba vitat. Vnde Aug. 1. de Trin. ait, q̄ sacra scriptura etiam paruulis congruens nullius generis verba vitauit. Patet itaq; illa quatuor, quæ in præfata autoritate disignabātur, videlicet, vber fructificatio, diuina dilectio, excellens sublimatio, sapientialis repletio cōpetenter apaptari ad quatuor causas totius sacræ scripturæ, quia vber fructificatio designat causam efficiētem, diuina dilectio causam finalem, excellens sublimatio materialem, & sapientialis repletio formalē.

Cap. 1. In procemio. Ioan. 15. Cap. 24. Cap. 1.

¶ Habito quomodo autoritas prænominata deseruit commendationi apostoli Pauli, & toti scripturæ sacræ, secundum ordinem prætaxatum: restat videre, quomodo deseruiat vniuersaliter epistolis, quas habemus præ manibus. Sciendum ergo, secundum quod Magister ait in glosis, q̄ Epistolæ Pauli videntur in quatuor excellere, in fidei assertione, gratiæ commendatione, spei sublimatione, & scripturarum profundatione. Ipse. n. Paulus in suis epistolis excellenter fidem asseruit, gratiam commendauit, spem sublimauit, & in scripturis se profundauit. Hæc autem quatuor competenter designantur in autoritate proposita. Nam prout fidē asseruit, fuit Henoch: prout gratiam commendauit, Deo placuit: prout spem sublimauit, Trāslatus est in Paradisum: sed prout se in scripturis profundauit, Dedit gētibus sapientiam. Fuit. n. Paulus Henoch in fidei assertione, Henoch. n. interpretatur ædificatio, fide autem ædificatio crescit, iuxta illud in prima ad Corinth. Fūdamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus IESVS. Fuit igitur Paulus apostolus Henoch, idest, ædificatio in fidei assertione: Deo autem placuit, in gratiæ commendatione, nihil enim tam placet Deo quàm quòd gratiam eius cōmendemus. Hoc autem maximè faciebat ille qui totum esse spirituale suum dixit esse ex gratia, iuxta illud prima ad Corinth. Gratia Dei sum id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit. sed in illis spem sublimauit, eo quòd fuit in Paradisum trāslatus. Ipse. n. nullis præcedentibus meritis in tantū à Deo gratia præuentus, & in tātum est à Deo dilectus, ut ad tantam excellentiam perueniret, q̄ fuerit in Paradisum translatus, q̄ fuerit raptus usq; ad tertium cœlum, idest, usq; ad Dei visionem. Cuius ergo spes non subleuatur? Quis est qui desperare debeat, videns persecutorem ecclesiæ Dei ad tantam excellentiam sublimatum? Quartò præfatus Paulus Gentibus sapientiā dedit in scripturarum profundatione. Nam ideo nos sapientiam docuit, quia se in diuinis sermonibus profundauit. De hac autem profundatione loquitur Hieronymus in Prologo Galeato, dicens: Paulus apostolus ad pedes Gamalielis legem Moysi & prophetas didicisse gloriatur, vt armatus spiritualibus telis doceret confidenter.

Cap. 3. Cap. 15.

¶ Ostenso quomodo autoritas præassumpta deseruit cōmedationi totius scripturæ sacræ, & vniuersaliter epistolis eius. Restat vltimo ostēdere, quomodo deseruiat epistolæ ad Romanos, quæ primo proponitur exponenda. Ad cuius euidentiam, aduertendum, quòd, ut tāgitur in vno prologorum, Apostolus motus fuit ad scribendum epistolam ad Romanos, quoniam inter Romanos cōuersi fuerant aliqui ex Gentibus, & aliqui ex Iudæis, inter quos oriebatur rixa: quia se Gentiles Iudæis, & Iudæi se Gentilibus præferebant. quos volēs Paulus ad pacē & cōcordiam reducere, ostendit, quòd neutri debeant se iactare, ita q̄ nec Iudæi, nec Gentiles debent gloriari se suis meritis ad fidem venisse, quia et isti & illi fuerant obnoxii peccatis. Declarat etiam q̄ populus iudaicus non poterat se præferre propter legem, quia eam nō custodiebat. Manifestat insuper quòd Gentiles non se poterant per ignorantiam excusare, quia eos ad colendum creatorem naturalis ratio instruebat. His declaratis, omnino dissentio sedari debebat. Nam si neutri poterant gloriari de meritis, vtriq; erant obnoxii peccatis, populus iudaicus non se poterat præferre propter legem, quia eam nō custodiebat, gentiles verò non se poterant excusare per ignorantiam, quia eos naturalis ratio instruebat, non habebāt vnde isti illis, uel illi istis se deberent præferre, nec habebant vnde vni contra alios deberent in aliquo gloriari. Hæc autem quatuor competenter adaptantur ad illa quatuor, quæ in autoritate proposita notabātur. Nam non gloriari de meritis pertinet ad vberem fructificationem: recognoscere se obnoxium pertinet ad diuinam dilectionem: non se præferre per legē non custoditam, facit ad diuinam sublimationem: nō se excusare per ignorantiam, pertinet ad sapientialē repletionem. Primò de non gloriari de meritis pertinet ad vberem frutificationem: nam ille vbertim fructificat, qui non superbit, nec gloriatur de meritis, sed se humiliat, & de gratia confidit, quia Deus, ut dicitur in Canonica Iacobi, superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Secundò recognoscere se obnoxiū peccato, pertinet ad diuinam dilectionem: exemplum. n. habemus

de

de Pharifeo & Publicano. Nam Pharifeus, non recognoscens peccatū suum, sed se de suis operibus iactās, reprobatus est: Publicanus vero, stans à longe, & suum peccatum confitens, obtinuit diuinam dilectionem, & descendit iustificatus ab illo. Tertio non se præferre propter legem non custoditam, facit ad excellentē sublimationem: nam tūc aliquis ad bonum inducitur & sublimatur, quando cognoscit, & experitur, q non prodest legem scire, nisi legem obseruet. Quarto nō se excusare per ignorantiam pertinet ad sapientialem repletionem, quia oportet aliquam sapiētiam habere, & esse aliquo modo sapientia repletum eum, qui non potest se per ignorantiam excusare. Quinque ergo declarata sunt circa autoritatem propositam. Nā primo ostensum est q illa autoritas est ad propositum. Secundo declarabatur q illa autoritas deseruit commendationi Pauli. Tertio q deseruit toti scripturæ sacræ. Quartò q deseruit vniuersaliter Epistolis, quas habemus præ manibus. Quintò & vltimo declaratum est præfatam autoritatem specialiter deseruire Epistolæ ad Romanos, quæ primò proponitur exponenda. His visis ad expositionem literæ accedamus.

Prologus generalis.

PRimum quæritur: quare post euangelia, quæ supplementum legis sunt, & in quibus nobis exēpla & præcepta viuendi plenissime digesta sunt, voluerit apostolus has epistolas ad singulas ecclesias destinare. Hac autem causa factum videtur, vt s. initia nascētis ecclesiæ nouis causis exilientibus præueniret, & vt præsentia atq; orientia resecaret vitia, & post futuras excluderet quæstiones, exemplo prophetarum, qui post editam legem Moysi, in qua omnia dei mandata legebātur: nihilominus tamen doctrina sua rediuiua semper populi compressere peccata: & propter exemplum viuendi, libros ad nostram etiam memoriā transmiserunt.

Vt dicebatur, ad expositionem literæ accedendum est: sed antequam accedamus ad expositionē textus, sunt prius Prologi exponendi. Præmittuntur autem epistolis Pauli quatuor prologi, quorum duo deseruiūt vniuersaliter omnibus epistolis, duo autē specialiter deseruire videntur epistolæ ad Romanos. Verū quia duo
D prologi qui deseruiūt vniuersaliter omnibus epistolis, sunt quodā modo vnus prologus, ne superflui sermones fiant, duos tantum prologos exponemus. Quorum vnus vniuersaliter deseruit omnibus epistolis, qui sic incipit: Primū quæritur, quare post euangelia &c. alter specialiter deseruit epistolæ ad Romanos, qui sic incipit: Romani sunt qui ex Iudæis &c.

Primus prologus diuiditur in ptes quatuor, secūdū q in eo quatuor quæstiōes mouētur ad quatuor causas ptinentes. nā primo mouetur ibi quæstio de necessitate epistolarum, quod pertinet ad causam finalem: secūdo de numero, quod pertinet ad materialem: tertio de autore, quod pertinet ad efficientem: quartò de ordine, quod pertinet ad formalem. Secunda ibi: Deinde quæritur &c. Tertia ibi: Epistolam sane, quæ ad Hebræos &c. Quarta ibi: Monet autē quosdā quare &c. Circa primum tria facit, quia primo proponitur quæstio: secundo subiungitur propositæ quæstionis solutio: tertio subinfertur solutioni, exemplum propheta-
A rum. Secunda ibi: Hac autem causa factum &c. Tertia ibi: Exemplo prophetarū. Dicit ergo q primo quæritur, quare post Euangelia, quæ sunt supplemētū legis, in quibus nobis exempla, & præcepta viuendi plenissime digesta sunt, voluerit Apostolus has epistolas ad singulas ecclesias destinare. Notandum autem vim questionis huius in hoc consistere, q cum in Euāgeliis, quæ sunt supplementum legis, plenissime tradātur præcepta & exempla viuendi, superfluum videtur ipsis euangeliis epistolas addidisse. Cur igitur doctrinæ euangelicę superaddita est doctrina epistolarum: vel superfluunt epistolæ, vel sunt euangelia diminuta. Notandum etiam q euangelia dicuntur supplementū legis, iuxta id quod Dominus ait: Nolite putare quoniam veni soluere legem, aut prophetas: non enim veni soluere legem sed adimplere. Deinde cum dicit: Hac autē causa factum est.) subiungit propositæ quæstioni solutionem dicens: Quod hac autem causa factum videtur, ut s. initia nascentis ecclesiæ, nouis causis existentibus, præueniret: & vt præsentia atq; orientia resecaret vitia: & post futuras excluderet quæstiones. Notandum autem q tota forma viuendi subiecta est libero arbitrio: & inde est q aliqui eligunt viuere vno modo aliqui altero: et inde est etiā q eadē verba vno modo proposita non mouent animum alicuius, alio vero modo prolata mouent animum eius: inde est etiam q quia intellectus noster per verba aliter & aliter prolata, aliter & aliter dubitat & assentit, quantumcunq; sententia in epistolis contenta non discordet ab euangelica sententia. Tamē quia non eadem verba nec eodem modo dicitur hoc & illud, quantumcunq; euangelica exempla & præcepta viuendi plenissime contineant: iuuamur tamen per epistolas propter alium modum eloquentiæ ibi contentum, & ad recte viuendum, & ad quæstiones
C soluendas. Non ergo fuit superfluum post euangelia epistolas condere. Notandum etiam q non est ex insufficientia doctrinæ q ibi ad expositionem & declarationem addi possit. quantūcunq ergo sit completa doctrina euangelica, potest per epistolas, quantum ad viuendi formam, ad declarationem & expositionem superaddi, & quia per talia dicta iuuamur ad bene viuendum, & ad quæstiones soluendas. Soluta est quæstio q non fuit superfluum, post euangelia, apostolicam tradidisse doctrinam. Deinde cum dicit: Exempla prophetarum.) Manifestat solutionem propositam per exēplū dicens, q hoc factum est exēplo prophetarū, qui post editam legem Moysi, in qua omnia mandata Dei legebantur, nihilominus tamen ipsi prophetæ sua doctrina rediuiua, idest sua doctrina reuiuiscente, semper populi compescere peccata: & propter exemplum viuendi, libros ad nostram etiam memoriam transmiserunt. Notandum autem vim Quęstionis huius in hoc consistere, q sicut post legem Moysi non superfluit doctrina
D prophetarum, per quam reprimuntur peccata populi & in memoria haberetur forma viuendi: sic post legem euangelicam non superfluit apostolica disciplina. Dubitaret forte aliquis ad quam causam reducatur hæc quęstio, quę mota est de necessitate doctrinæ epistolarum. Dicendum q, ut antea dicebatur, quęrere an sit necessaria doctrina epistolarum, pertinet ad causam finalem: quod duplici via declarare possumus. prima sic patet. Nam finis ponit necessitatem his quæ sunt ad finem: semper ergo, cum quęritur vtrum aliquid sit necessarium, possumus rationem reddere ex fine: ut si quęratur, quare serram necesse est esse ferream & dentatā: huius necessitatis causa reddetur ex fine, ut quia facta est ad secandum dura. sic & in proposito, ex fine, propter quem sunt editæ epistolę, possumus huius rationē reddere, quare necesse fuit epistolas condere. Quęrere itaq; de necessitate alicuius doctrinę, ad finalem causam pertinere videtur. Secunda uia ad hoc idē ex hoc sumitur, q illud dicitur superfluum, quod est per se vā

Par. 1.
Matth. 5. b
2. Phys. c. 8.

num, illud autem est vanum quod caret fine. quærere A ergo vtrum aliquid sit superfluum vel necessarium, est quærere vtrum careat vel non careat fine. quare proposita quæstio de necessitate epistolarum in causam finalem reducitur: quod declarare volebamus. Deinde cũ dicit.

a.Pars. **Deinde** Quæritur, Cur non amplius quàm decem epistolas ad ecclesias scripserit: decem sunt enim cum ea quæ dicitur ad hebræos: nã reliquæ quatuor ad discipulos specialiter sunt porrectæ. Vt ostenderet nouum non discrepare a veteri testamento, & se contra legem non facere Moysi, ad numerum primorum decalogi mandatorum suas epistolas destinauit: & quot ille preceptis a Pharaone instituit li- B beratos, totidem hic epistolis a diaboli & idolatriæ seruitute edocet acquisitos. Nã & duas tabulas lapideas duorũ testamẽtorũ figurã habuisse viri eruditissimi tradiderũt.

Proposita quæstione de necessitate epistolarum, quod pertinet ad causam finalẽ, proponit quæstionẽ de numero earũ, quod pertinet ad causam materialẽ: circa quod tria facit, quia primo proponitur hmôi quęstio. Secundo subiungitur quæstionis solutio. Tertio annectitur solutionis manifestatio. Secũda ibi: Vt ostẽderet nouũ.) Tertia ibi: Nã & duas tabulas.) Dicit ergo, deinde quęritur, cur non amplius quã decẽ epistolas ad ecclesias scripsit. Decem enim sunt epistolę cũ illa quæ dicitur ad Hebręos: Nam reliquę quatuor ad discipulos specialiter sunt porrectę. Notandum autem epistolas Pauli vniuersaliter esse quatuordecim, quarum quatuor scribũtur ad discipulos, & decem ad ecclesias, C computata epistola ad Hebręos. Est ergo quæstio, quare sunt tantum decem epistolę ad ecclesias destinatę? Deinde cum dicit: Vt ostenderet nouum.) Soluit propositam quęstionem dicens, ꝙ ideo Apostolus tantum decem epistolas destinauit, ut ostenderet nouum testamentum non discrepare à veteri: & ut ostẽderet, se nõ facere contra legem Moysi, ideo ad numerum primorum mandatorum decalogi suas epistolas ordinauit: Quot ergo præceptis instruxit liberatos à Pharaone, totidem epistolis Paulus edocet acquisitos à seruitute Diaboli & Idolatrię. Est ergo vis solutionis huius, ꝙ ideo tantum decem epistolas ad ecclesias ordinauit, vt ostenderet nouum testamentum non discrepare à veteri: & ut ostenderet se non facere contra legem Moysi, in qua sunt tantum decem pręcepta ordinata. Deinde cum dicit: Nam & duas tabulas.) Manifestat huiusmodi solutionem, vel manifestat quod in solutione sup- D posuerat. Supposuerat enim in solutione data, testamentum nouum esse conforme veteri, & illa duo testamenta habere aliquam adinuicem cõnexionem: quod manifestat ex hoc, quia duę tabulę lapideę, quę simul datæ fuerant, duo testamenta significabant; quod esse non posset, ꝙ p duas tabulas simul datas significarẽtur duo testamẽta, nisi illa duo testamẽta aliquã connexionẽ ad se inuicẽ obtinerent. Dubitaret forte aliquis, cũ adducta sit ratio, quare sunt decẽ epistolæ ad ecclesias; quæ ratio haberi possit, quare sunt tm̃ quatuor epistolæ ad speciales personas? Dicendum ꝙ Origenes, ut recitat magister in glosis, ex hac causa, videlicet, propter concordiam noui & veteris testamenti, reddit rationem, quare sunt decem ad ecclesias, & quatuor ad personas, dicens: Sciendum est verò, ꝙ quatuordecim scripsit epistolas Apostolus; decem ad ecclesias, & quatuor ad personas, sub huius mysterii insinuatiõe, ut scilicet in hoc opere, vtriusq; testamenti summa monstraretur. Nam vt idem Origenes subdit, denarium nãq; numerum vetus testamentum significat.; quaternarius verò, noui testamenti nota est. ideo itaq; decem & quatuor scripsit, ut utriq; legi se consentire insinuaret, atq; ęmulorũ calumniam dilueret, ipsum legis Dei p Moysem datę destructorem fore calumniantium. Vlterius forte dubitaret aliquis, ad quã causam reducitur quęstio de numero epistolarum. Dicendum, ꝙ, ut dicebatur, reducitur ad causam materialem. Nam in qualibet scientia ipsa scita & numerus scitorum pertinent ad materiam: modus uerò tradendi eam, & ordo dicendorum pertinet ad formam. Deinde cum dicit.

Epistolã Sanè quæ esse ad hebræos 3.Pars. scribitur, quidam Pauli non esse contendunt, eo ꝙ non sit eius nomine titulata, & propter sermonis stiliq; distantiam: sed aut Barnabæ iusta Tertullianũ, aut Lucæ iuxta quosdam, vel certe Clemẽtis discipuli apostolorum & episcopi Romanæ Ecclesiæ post apostolos ordinati. Quibus respondendum est: si propterea Pauli non erit quia eius nõ habet nomen, ergo nec alicuius erit, quia nullius nomine titulatur: Quod si inconueniens absurdũq; est: ipsius magis esse credenda est, quæ tanto doctrinæ suæ fulget eloquio. Sed quoniam apud hebræorum ecclesias quasi destructor legis falsa suspitione habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis & veritate Christi reddere rationem: ne odium nominis fronte C prælati vtilitatem excluderet lectionis. Nõ est sane mirum si eloquẽtior videatur in proprio. i. hebræo, quã in peregrino. i. in græco, quo ceteræ epistolæ sunt scriptæ, sermone.

Posita quæstione de necessitate epistolarum, quod pertinet ad causam finalem: & de numero, quod pertinet ad materialem. Hic, ut dicebatur, mouetur quęstio de Autore, quod pertinet ad efficientem. Circa quod duo facit, primo ponitur huiusmodi quęstio: secundo subiungitur dictæ quęstionis solutio, ibi: Quibus respõdendum est.) Dicit ergo, ꝙ Epistolam sanè, quæ scribitur ad Hebręos, quidam affirmant, & contendunt, non esse Pauli, eo ꝙ nõ sit eius nomine titulata, & propter sermonis stiliq; distantiam: sed dicunt eam esse aut Bar- D nabę iuxta Tertullianum, aut Lucę iuxta quosdã alios vel certe Clemẽtis discipuli Apostolorum, & episcopi Rom. ecclesię post Apostolos ordinati. Notandũ autem duas difficultates tactas esse, quare hęc epistola nõ sit Pauli: quarum vna est, quia non est intitulata ei: altera verò est, quia valde distat tam in sermone quã in stilo hęc epistola ab aliis epistolis Pauli. Deinde cum dicit: Quibus respondendum est.) Ponit dictę quęstionis solutionem. Ad cuius euidentiam, sciendum, ꝙ aliquãdo argumenta peccant in materia, & recipiũt falsa: aliquãdo peccãt in forma, & recipiũt multiplicia: aliquãdo verò nec propriè peccant in materia nec in forma, sed nõ sunt ad propositũ, & nõ cõcludũt intentũ: sed petunt sibi quasdã difficultates solui. Tale autẽ est argumentũ nunc adductũ. Nã arguere, epistolã ad Hebręos nõ est intitulata Paulo, ergo nõ est Pauli, nõ recte arguitur intẽtũ: nã si bene argueretur, cũ nõ sit intitulata alicui, nõ est alicuius. Non ergo arguit hæc

ratio epistolam illam non esse Pauli, sed petit sibi solui hanc difficultatem: Quare apostolus non intitulauerit sibi hanc epistolam ad Hebręos, sicut aliquas: & quare in epistola illa habuerit excellentiorem stilum, & excellentiorem modum loquédi, quàm in aliis. Ideo ratio non concludit intentum, sed petit sibi duas difficultates solui. Ideo autor in soluendo rationem illã tria facit, quia primò ostendit eam non concludere intentum. Secundo soluit difficultatem illam: Quare Apostolus suum nomen tacuit. Tertiò soluit difficultatem aliam: Quare in ea eloquentiorem stilũ habuerit. Secunda ibi: Sed quoniam apud Hebræos.) Tertia ibi: Non est sane mirum.) Dicit ergo, quibus respõdendum est, si propterea epistola ad Hebręos, non erit Pauli, quia eius non habet nomen; ergo nec alicuius erit, quia nullius nomine intitulatur. Quod si inconueniẽs absurdumque est, quod illa epistola non sit alicuius, B sed oportet eam alicuius esse, ipsius Pauli magis credẽda est esse, quia tanto doctrinę suę fulget eloquio. Deinde cũ dicit: Sed quoniã.) Soluit difficultatẽ illã, quare epistola illa nõ intituları̃ noie Pauli, dicẽs quoniã Paulus apud ecclesias Hebręorũ, quadã falsa suspitiõe, quasi destructor legis habebatur, voluit tacito nomine in illa epistola de figuris legis, & de veritate Christi reddeř rationẽ, ne odiũ nominis frõte prælati, idest, ne nomẽ, quod Iudęi in fronte odio se pręferebant, vtilitatẽ excluderet lectionis. Notandum autem, Paulum nõ fuisse destructorem legis, quia non fuisset imitatus magistrũ suum Christum, qui non venit soluere legem, sed adimplere: tamen quia Iudęi male intelligebant legem, & ipse Paulus inuehebatur contra malum illum intellectum, quem habebant de lege, suspicabantur Iudęi ipsum esse destructorem legis. Deinde cum dicit: Non est sane mirum.) Soluit aliam difficultatẽ: Quare Paulus in illa epistola tenuit eloquentiorem stilum, dicens, C quod sanè non est mirum, si Paulus videatur eloquentior in sermone proprio, id est in Hebræo, quàm in peregrino, idest in Gręco, quo sermone gręco cęteræ epistolę scriptæ sunt. Quia ergo epistolam ad Hebręos scripsit in proprio sermone, cęteras autem scripsit in Græco, ideo in ea eloquentior apparuit. Deinde cum dicit.

Pars.4. MOUET Etiam quosdam, quare Romanorum epistola in primo sit posita, cum eam non primo scriptam ratio manifestet. Nam hanc se proficiscentem Hierosolymam scripsisse testatur, cum corinthios & alios iam ante, vt ministerium, quod secum portaturus erat, colligerent, litteris adhortatus sit. Vnde & intelligi quidam volunt ita omnes epistolas ordinatas, D vt prima poneretur, quamuis posterior fuerit destinata, vt per singulas epistolas gradibus ad perfectiora veniretur. Romanorum namque plerique tam rudes erant, vt non intelligerent dei se gratia & non suis meritis esse saluatos: & ob hoc duo inter se populi conflictarent. Idcirco illos indigere asserit corrigi, vitia gentilitatis priora commemorans. Corinthiis autem iam dicit scientiæ gratiam esse concessam, & non tam omnes increpat quã cur peccantes non increpauerunt, reprehendit, sicut ait: Auditur inter vos fornicatio: Et iterum Congregatis vobis cum meo spiritu, tradere huiusmodi satanæ. In 1.Co.5.a. ibidem.3.b.

A secanda vero laudantur, & vt magis ac magis proficiant commonentur. Galathæ vero iam nullius criminis arguuntur, nisi hoc tãtum quod callidissimis pseudo apostolis crediderunt. Ephesii sane nulla reprehensione, sed multa laude sunt digni: quia fidem apostolicam seruauerunt. Philipenses etiã multo magis collaudantur, qui nec audire quidem falsos apostolos voluerunt. Thessalonicenses nihilominus in duabus epistolis omni laude prosequitur eo quod non solum fidem inconcussam seruauerint veritatis: sed B etiam in persecutione ciuium fuerint constantes inuenti. Collossenses autẽ tales erãt ut cum ab apostolo uisi corporaliter non fuissent, hac laude digni haberent: Et si corpore inquit absens sum, sed spiritu vobiscũ sum, gaudens & videns ordinem vestrum. De hebræis vero quid dicendum est, quorũ Thessalonicenses qui plurimũ laudati sunt imitatores facti esse dicuntur, sicut ipse ait: Et vos fratres imitatores facti estis ecclesiæ eum dei, quæ sunt in iudea. Eadem enim passi estis & vos a contribulibus vestris, quæ & illi a iudeis. Apud ipsos quoque hebræos eadẽ C commemorat dicens: Nam & vinctis cõpassi estis: & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manẽtem substantiã.

2.Tes.1. Colo.2.a 1.Tes.2.c Heb.10.f

Mouet quæstionem de ordine epistolarum, quod pertinet ad causam formalem. Circa quod duo facit, quia primo mouet huiusmodi quęstionem. Secundo, subiũgit quęstionis solutionem, ibi: Vnde intelligi volunt) Dicit ergo, quod mouet etiam quosdã dubitatio quædã, videlicet, Quare epistola Romanorum in primo sit posita loco, cum ratio manifestet eam primò non esse scriptam. Nam hanc epistolam ad Rom. testatur apostolus se proficiscentem Hierosolymam scripsisse, cũ Corinthios & alios iam antea adhortatus sit litteris, id est, per literas, ut colligerent ministerium, quod secum Apostolus portaturus erat. Notandum autem, quod, vt D ait Apostolus ad Rom. Cupiditatem habeo veniendi ad vos Rom. ex multis iam pręcedentibus annis: sed cũ in Hispaniã proficisci cœpero, quod pręteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, si vobis primũ ex parte fruitus fuero. Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis. Ergo cum Apostolus scripsit epistolã ad Ro. proficiscebatur Hierusalẽ, sed cũ antea destinauerit aliquas epistolas, nõ fuit epistola ad Ro. prius scripta: sed si nõ fuit prius scripta rationabiliter quęritur, quare in ordine epistolarũ sit prius posita. Deinde cũ dicit: Vñ intelligi voluńt.) Soluit quęstionẽ motã; circa quod duo facit, quia primo ponit huius solutionem. Secundo subiungit solutionis explicationem, ibi. Romanorum namque.) Dicit ergo quod intelligi volũt quidã ita omnes epistolas ordinatas esse: ut prima poneretur epistola ad Rom. quamuis fuerit posterior destinata, ut per singulas epistolas gradibus ad perfectiora veniretur. Notandum autem epistolam ad Rom. esse prius positam omnibus aliis, fuit tamen posterior ordinata, & si nõ omnibus aliis epistolis, saltem pluri- C.15.

A bus aliis. Notandum & vim solutionis huius in hoc consistere, ꝙ epistolę Pauli sic sunt ordinatæ, ꝙ se habent quasi quidam gradus perfectionis; & quia, si volumus gradatim ad perfectionem tendere, oportet semper ire de minus perfecto ad magis perfectum: non ergo ponitur prior quę fuit prior destinata, nec ponitur posterior quę posterior: sed quanto erant imperfectiores illi, ad quos destinabatur epistola, tanto epistola illa obtinet priorem locum, quãto autem perfectiores, tantò posteriorem: & quia tũc temporis Romani erãt imperfectiores aliis, ad quos sunt alię epistolę destinatę, tenuit illa epistola primum locum. Deinde cum dicit: Romanorũ namq;.) Explicat vel exponit huiusmodi solutionem. Circa quod tria facit, quia primò dicit, Romanos esse tunc rudiores & imperfectiores aliis. Secundo exequitur de omnibus aliis epistolis, ostendẽs, ꝙ secundũ maiorẽ & minorẽ pfectionẽ sunt ordinatæ. Tertio specialiter inquirit, quid eẽ sendũ sit B de Epistola ad Hebręos. Secũda ibi: Corinthus autẽ.) Tertia ibi: De Hebræis verò quid dicẽdũ est.) Dicit ergo, ꝙ Romanorũ namq; plerīq; tã rudes erãt, vt non intelligerent se Dei gratia, sed suis meritis saluatos: & ob hoc cõflictarẽt, idest, cõtenderent duo populi inter se. Idcirco Apostolus, commemorans priora vitia gentilitatis, illos indigere asserit confirmari, iuxta illud ad Rom. primo, Desidero.n. videre vos, ut aliquid impartiae vobis gratię spiritualis ad confirmandũ vos. Quia ergo à rudioribus & imperfectioribus est incipiendũ, ut ad maiora & perfectiora tendamus, prior ponitur epistola ad Romanos, qui quãtum ad ea, quę Dei sunt (ut dicitur) erant tunc temporis rudiores. Deinde cũ dicit: Corinthus autem.) Asserit secundum hunc modũ perfectionis esse ordinatas epistolas aliquas, ut Corinthii, cũ eis primo scripsit, aliqd pfectionis habebãt: cum autem secundo eis scripsit, perfectiores existebant quàm prius. C Ephesi verò fuerunt perfectiores Corinthiis. Philippenses perfectiores Ephesiis; & sic per ordinem, prout sunt epistolæ ordinatę: semper epistola posterior posita fuit, quia perfectioribus destinata. Posset ergo hęc pars diuidi in tot partes, quot sunt epistolæ ad ecclesias destinatæ, quę in exequendo patebunt. Primo ergo ait, Corinthiis iam scientię gratiã esse concessam, iuxta illud primæ ad Corinth. 1. Diuites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni sciẽtia (& subdit) non tam omnes Corinthios increpat, quã eos pec- 1. Cor. 5. cantes non increpauerint reprehẽdit, sicut ait: Auditur inter uos fornicatio. Et iterum; Congregatis vobis cum meo spiritu, tradere huiusmodi Satanę in interitũ carnis. Notandum autem Corinthios fuisse perfectiores Romanis: nam Romani erant tunc rudes, & erant reprehensibiles de vitiis gentilitatis: Corinthii verò iã erant assecuti donum scientiæ, & non reprehenduntur ab Apostolo de peccatis quæ ipsi fecerint, sed reprehẽ- D duntur eo quòd peccantem non increpauerint. Notãdum etiam ut tangitur prima ad Corinth. 5. ubi dicitur, Auditur inter vos fornicatio; & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut vxorem patris sui aliquis habeat. Et quia talem sic fornicantem aliquo modo tollerauerant Corinthii, ideo reprehendit eos apostolus. Et ideo ait talem hominem esse tradendum Satanæ, non in interitum spiritus, sed in interitum carnis. Ideo, & in eodem capite, subditur, Congregatis nobis & meo spiritu, cum uirtute domini nostri IESV Christi tradere huiusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus fit. Deinde cum dicit: In secũda verò laudantur.) Ostendit ꝙ Corinthii, cum secundo eis scripsit Apostolus, erãt perfectiores quàm prius. Ideo ait ꝙ in secũda vero epistola laudãtur Corinthii, &, ut magis ac magis proficiant, admonentur. Galatæ verò erant perfectiores Corinthiis: (ideo subdit) ꝙ Galatæ nullius criminis arguuntur, nisi huius tantum, ꝙ callidissimis Pseudoapostolis crediderunt, iuxta illud

A ad Galatas. 3. O insensati Galatæ, quis vos fascinauit nõ obedire veritati. Ephesii verò erãt adhuc pfectiores. Ideo ait, ꝙ Ephesii sanè nulla reprehensione, sed multa laude sunt digni, quia fidẽ Apostolicã seruauerunt, iuxta illud Ephes. 1. Et uos cũ audissetis verbũ veritatis, euãgeliũ salutis vestrę: in quo & credẽtes signati estis spiritu promissionis sancto. Philippenses verò adhuc pfectiores existebãt. Ideo subdit: Philippenses multo magis collaudãtur, qui nec audire quidẽ falsos apostolos voluerũt, iuxta illud ad Philipp. 1. Tantũ dignẽ euangelio Christi cõuersamini, vt audiã de vobis, quia statis in vno spiritu, vnanimes, collaborãtes in fide Euãgelii. (& sequitur) in nullo terreamini ab aduersariis vestris. Colosenses vero adhuc perfectiores erant omnibus supradictis. Ideo subdit: Colossenses autẽ tales erãt, ut, cũ ab Apostolo corporaliter visi non fuissent, hac laude digni habẽtur: Et si corpore, inquit, absens sum, sed B spiritu vobiscum sum gaudens, & videns ordinem vestrum: secundum quod habetur ad Colloss. 2. Thessalonicenses vero etiam perfectiores erant omnibus Philippensibus, Ideo ait: Thessalonicenses nihilominus in duabus epistolis omni laude prosequitur, eo ꝙ non solum fidẽ inconcussam seruauerũt veritatis, sed ẽt in persecutione ciuium fuerint constantes inuenti. Patiẽtes.n. Thessalonicenses à suis conciuibus & contribulibus tribulationem sustinuerant, iuxta illud 1. Thess. 2. Vos.n. imitatores facti estis fratres ecclesiarum, quæ sunt in Iudæa, in Christo Iesu: quia eadem passi estis, & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Iudęis. Notandum ergo, secundum ea quæ hic traduntur, sic ordinatas esse epistolas, ꝙ semper epistolæ destinatæ perfectioribus posteriorem locum teneant. Deinde vltimo cũ dicit. De Hebręis verò quid dicẽdum est.) Oportet cõuersos de Iudęis fuisse perfectiores omnibus aliis, ideo epistola ad Hebræos posterior ordinatur. Quod au- C tem sic perfecti fuerint, qui tunc ex Iudęis cõuersi erãt, declaratur, dicens: Quid de Hebræis dicẽdum est (quasi dicat, ꝙ illi perfectiores erant cęteris) quorum Thessalonenses, qui primum laudati sunt, imitatores facti esse dicuntur: sicut Paulus ait, Et vos fratres imitatores facti estis ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa: eadẽ enim passi estis & vos à contribulibus vestris, quę et illi à Iudęis, vt habetur prima ad Thess. 2. Apud ipsos quoque Iudæos eadem commemorat dicens, Nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorũ cũ Heb. 10. gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam. Notandum autem ꝙ Thessalonicenses sic sic laudandi sunt, quia imitabantur Iudęos: & si etiam ipsi Iudæi eodem modo laudati sunt de compassione, quia compatiebantur vinctis, & de patientia, quia patienter tolerabant eos, qui deprędabantur ipsos, & accipiebant eorum substantiam; perfectiores erant Iudæi tunc conuersi cęteris aliis. Quare secũ- D dum ea quæ hic tradũtur, omnino ordo epistolarum videtur sumptus esse secundum ordinem perfectionũ ut epistola ad Rom. sit prima, quia Romani (ut dicebatur) erant tunc rudiores: & epistola ad Hebręos sit ultima, quia Iudæi tũc conuersi erant perfectiores: intermedię etiã epistolę, ut patet per habita, secundum maiorem et minorem perfectionem ordinantur

Prologus specialis.

Omani sunt, qui ex iudæis & gentibus crediderunt. Hi superba contentione volebant se alterutrũ superponere. Nã iudæi dicebãt, Nos sumus populus dei quos ab initio dilexit & fouit nos

circuncisi ex genere Abraam sancta descẽdimus ex stirpe & notus retro apud Iudæã tãtũ Deus, nos de Aegypto signis dei & virtutibus liberati, mare sicco pertransiuimus pede, cum inimicos nostros grauissimi fluctus inuoluerent. Nobis pluit manna dominus in deserto:& quasi filiis suis cœleste pabulũ ministrauit. Nos, die noctuq; in colũna nobis ignisq; præcessit, vt nobis in inuio iter ostẽderet. Atq; vt cetera eius circa nos immẽsa beneficia taceamus: nos soli digni fuimus dei legem accipere, & vocem dei loquentis audire, eiusq; cognoscere voluntatem. In qua lege nobis promisus est Christus, ad quos etiam ipse se venisse testatus ẽ dicens, Non veni nisi ad oues quæ perierãt domus israel, cum vos canes potius quàm homines appellauerit. Equũne ergo est vt idola hodie deserentes quibus ab initio deseruistis nobis comparemini: & nõ potius in proselytorum locum ex legis autoritate & consuetudine deputemini? Et hoc ipsum non merebamini, nisi quia larga semper dei clementia voluit vos ad nostram imitationem admittere. Gentes etiam econtrario respondebant. Quanto enim maiora erga vos dei beneficia narraueritis, tãto maioris vos criminis reos esse monstrabitis. Semper.n. his omnibus extitistis ingrati. Nã ipsis pedibus quibus aridum mare transistis, ludebatis ãte idola quæ fecistis:& ipso ore quo paulo ante ob necem aduersariorum domino cãtaueratis, simulacra uobis fieri poposcistis, illis oculis quibus venerando deum in nube uel igne conspicere solebatis, simulacra ĩtuebamini. Mãna quoq; vobis fastidio fuit, & semper in deserto contra dominum murmurastis, ad Aegyptũ vnde vos manu valida eiecerat redire cupientes. Quid plura? Ita patres vestri crebra prouocatione dominum irritauerunt vt omnes in Eremo morerentur, nec plus ex senioribus eorum quã duo homines terrã repromissionis intrarẽt. Sed quid antiqua replicamus, cum etiam si illa minime fecissetis, de hoc solo nemo uos dignos venia iudicaret, ꝙ dominum Christum prophetarum semper vobis vocibus repromissum nõ solum suscipere noluistis, sed etiam morte pessima peremistis? Quem ut nos cognouimus statim credidimus, cũ nobis de eo antea non fuerit prædicatum. Vnde probatur ꝙ idolis seruiuimus, nõ obstinationi mentis, sed ignorantiæ deputan-

Mat.15.c

Exo.14.g

Nũ.14.d

A dum. Qui enim cognitum illico sequimur olim vtiq; sequeremur, si antea cognouissemus. Sic autem vos de generis nobilitate iactatis, quasi non morum imitatio magis ꝙ carnalis natiuitas filios vos faciat esse sanctorum. Deniq; Esau & Ismahel cum de stirpe sint Abrahæ, minime tamen in filios reputantur.

Exposito prologo, qui deseruit vniuersaliter omnibus Epistolis, exponemus etiam & hunc prologum qui specialiter deseruit epistolę ad Romanos. Traditur autẽ in hoc prologo quid mouerit Apostolum ad scribendum epistolam ad Romanos. B Quia enim inter Romanos conuersos ad fidem aliqui erant Iudæi, & aliqui Gẽtiles, erat magna contentio & rixa inter eos, quia Iudęi Gentilibus, et Gentiles Iudæis se mutuo præferebant; quod videns Apostolus scripsit epistolam ad Romanos, reducens eos ad concordiã et pacem, ostendens ꝙ neutri debeant se iactare, neutri aliis debeant se superferre. Totus ergo iste Prologus diuiditur in duas partes: quia primò ostenditur quomodo Iudęi & Gentes adinuicem contendebant. Secundò declaratur quomodo Apostolus, hãc contentionem cernens, eos ad concordiã reuocabat, ibi: His taliter altercantibus. Circa primum duo facit, quia ponitur primo Iudęorum & Gentium cõtentio: Secundo subiungitur illius contentionis explicatio, ibi: Nam Iudæi dicebant.) Dicit ergo ꝙ Romani ad quos scripsit Apostolus sunt illi, qui ex Iudęis & Gentibus crediderunt; Hi videlicet tam Iudęi quam Gentiles quadam superba contentione volebant se alterutrum superponere. C Deinde cum dicit: Nam et Iudęi.) Explicat & ostendit qualiter huiusmodi rixa & cõtẽtio nascebatur. Circa quod duo facit, quia primò ostendit quomodo Iudęi se iactabãt & quomodo ex illa iactantia se Gentibus præferebãt. Secundo declarat, quomodo Gentes Iudæos increpabant, & quomodo ad illas iactantias respondebãt, ibi: Gentes autem e contrario respondebant.) Circa primũ duo facit, quia primo ostendit quomodo Iudęi se iactabant; secundo quomodo ex illa iactantia se Gentibus pręponebant, ibi: Aequum ne ergo est.) Circa primum tria facit, secundum ꝙ Iudęi tripliciter se iactabant. Iactabãt enim se Iudæi primo de Dei dilectione, quia eos Deus, vt dicebant, amplius dilexit. Secũdo de temporalium bonorum donatione, quia Deus eis maiora bona temporalia tribuit. Tertio se iactabant de spiritualium bonorum collatione, quia eis Deus maiora bona spiritualia contulit. Secunda ibi: Nos de Aegypto signis.) D Tertia ibi. Atq; vt cętera eius.) Ad euidẽtiã primæ partis sciendum ꝙ Iudæi se iactabant de dilectione Dei tripliciter. Sed, quantum ad præsens spectat, colligitur ꝙ aliquis ab aliquo diligitur, primo si faciat ipsum de sua familia: secundo si det ei sua arma & sua insignia; tertio si ei reuelet sua secreta, & sua iudicia. Isto triplici modo se iactabant Iudæi de Dei dilectione. Primo quia dicebãt ꝙ erãt populus peculiaris: & per hoc videbãtur esse de sua familia. Ideo ait, ꝙ Iudęi dicebãt, Nos summus populus Dei, quos Deus ab initio dilexit & fouit, iuxta illud Deut. 7. Te elegit dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris, præ cunctis populis qui sunt super terram. Secundo se iactabant de Dei dilectione, quia portabant eius insignia, quia erant circũcisi: nam circumcisio fuit quoddam insigne signaculum à deo Abrahæ datum. Et quãtum ad hoc subdit quod dicebant Iudæi, Nos circuncisi ex genere Abraam, ex stirpe sancta descendimus. Tertio se iactabant Iudęi de Dei dilectione, quia nota erant eis diuina secreta, & quantum ad hoc dicitur, Notus tantum apud Iudęam

Deus. Dicitur.n. Deus notus Iudęis, quia reuelauit eis A seipsum & secreta sua, iuxta illud Ps. 147. Nō fecit tali ter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Ia ctabant se ergo Iudęi de Dei dilectione, tū quia erant po pulus peculiaris & erant de Dei familia: tū quia erant circumcisi & portabant diuina insignia: tum etiā quia notus in Iudęa Deus, & reuelata erāt eis diuina iudicia. Deinde cū dicit: Nos de Aegypto.) postq̄ ostendit quo modo Iudęi se iactabant de Dei dilectione, quia eos ple ne dilexit: ostendit nunc quomodo se iactabāt de tēpo ralium bonorum acceptione, quia Deus eis temporalia bona excellenter tribuit. Ad cuius euidentiam, sciendum ꝙ inter alia temporalia bona, quantum ad prę sens spectat, tria p̄cipua sunt, quæ homines reputare cō sueuerunt. Primum est inimicum deuincere. Secundum est in necessariis non deficere. Tertium est in itinere non errare. Iudæi itaq; volentes se iactare, ꝙ Deus B temporaliter eis maiora beneficia dederat, primo se iactabant, ꝙ inimicos superauerant. Et quantū ad hoc ait: Nos de Aegypto signis Dei & virtutibus liberati, mare pertransiuimus sicco pede, cum inimicos nostros grauissimi fluctus inuoluerent, iuxta illud Exodi. 14. Ingressi sunt filii Israel per medium maris sicci. Et sequitur in eodem cap. ꝙ fugientibus Aegiptiis occurrerūt aquæ, & inuoluit eos dominus in mediis fluctibus. Secūdo iactabant se Iudæi, ꝙ non permisit eos Deus in necessariis victualibus deficere, & quātum ad hoc subdit: Nobis Māna pluit dominus in deserto, & quasi filiis suis nobis cœleste pabulum ministrauit, iuxta illud Exodi. 16. vbi de Manna dicitur, Iste est panis, quē dedit nobis dominus ad vescendum. Tertio se iactabant Iudæi, ꝙ dominus doctor eorum fuit, & non permisit eos in via errare: & quantū ad hoc ait, Nos die noctuq; Deus in columna nubis, ignisq; pręcessit, vt nobis in inuio iter ostenderet, iuxta illud Exodi. 13. Dominus autem C pręcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis. Deinde cum dicit: Atq; ut cætera.) Ostendit quomodo Iudęi se iactabant de spiritualium bonorum acceptione, dicentes ꝙ Deus eis magna bona spiritualia dederat: & quantum ad hoc tripliciter se iactabant, primo quia Deus eis legem dederat, per quam poterant in spiritualia bona tendere, & quantum ad hoc ait, Nos soli digni fuimus legem dei accipere, ut habetur Exodi. 20. Secūdo se iactabāt ꝙ vocem Dei audierant, ut possent spiritualia bona cognoscere, & quantum ad hoc subdit: Digni fuimus vocem Dei loquentis audire, eiusq; cognoscere voluntatem, iuxta illud Exodi. 20. Cunctus autē populus audiebat voces & lampades, & sonitum buccinæ, montemq; fumantem. Tertio se iactabant ꝙ Christus in lege promissus, ad eos specialiter missus fuit, vt eis spiritualia bona donaret: & quantum ad hoc ait, ꝙ in lege nobis promissus est Christus, ad quos & se venisse ipse testatus est, dicens, Non ueni nisi ad oues, quæ D perierunt domus Israel, cum vos canes potius quam oues appellauerit. Notandum autem ꝙ in lege repromissus est Christus, iuxta illud Deut. 18. Prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus deus tuus. Notandum etiam, ꝙ dominus specialiter testatur se venisse ad oues, quę perierant domus Israel, iuxta illud Matthęi. 15. non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Notandum etiā ꝙ Dominus Gentiles visus est appellare canes, iuxta illud Matth. 15. Non est bonum sumere panem de manu filiorum, idest Iudęorum, & mittere Canibus, idest Gentilibus. Deinde cū dicit: Aequum ne est.) Postquā ostēdit quomodo se iactabant Iudæi, nunc ostēdit quomodo ex illa iactantia se Gentibus pręferebant dicens: Æquum ne est ergo ꝙ vos gentiles nunc in procinctu deserentes Idola, quibus ab initio deseruistis comparemini, idest æquemini nobis, & non potius ex autoritate legis & consuetudine non deputemini in locum A Proselytorum: quasi dicerent ꝙ vos Gentiles debetis comparari ad nos sicut Proselyti olim comparabātur ad filios Abrahę. Addebāt etiam Iudæi contra ipsos Gētiles, dicentes, ꝙ hoc ipsum ꝙ sitis nostri Proselyti, non merebamini, nisi ꝙ larga Dei clementia semper voluit vos ad nostram imitationem admittere. Notādum autem ꝙ Proselytus dicebatur ille, qui ex nouo erat conuersus ex gentibus ad fidem Iudęorum. Talis autem inter Iudęos non merebatur esse principalis, sed debebat esse Iudæorum imitator & assecutor. Sic ergo Iudæi arguere volebant contra Gentiles, ꝙ ipsi ad fidē Christi conuersi non debebant nec principales nec æquales, sed quasi debebant esse Proselyti & imitatores eorum. Et hoc ipsum ꝙ essent sic Proselyti, vt dicebant Iudæi, Gentes non merebantur: sed ex larga Dei clementia, ꝙ tales essent, erat eis collatum. Proselytus

B Deinde cum dicit: Gentes etiam e contrario respōdebant.) Ostendit quomodo respondebant Gentiles ad huiusmodi Iudæorum iactantias, & quomodo eos increpabant: Circa quod tria facit, quia primo ostendit, quomodo Gentiles respondebant, & Iudęos increpabant. Secundo declarat quomodo ex huiusmodi increpatione Gentiles se excusabant. Tertio manifestat quomodo Gentiles cuidam tacitæ obiectioni respondebant. Secunda ibi: Quę ut nos cognouimus.) Tertia ibi: Si autem vos de gentis nobilitate.) Circa primum tria facit, secundum ꝙ Gentiles Iudæos tripliciter increpabant. nam primo increpabant eos de voluntate ingratā, secūdo de pœna inflicta, tertio de malitia perpetrata. Secunda ibi: Quid plura? ita patres vestri.) Tertia ibi: Sed quid antiqua replicamus.) Cōtinuetur autem sic: Iudæi se sic de Dei beneficiis iactabant: sed Gentes ē contrario respondebant, & eos increpabant, dicentes: Quanto maiora erga vos beneficia C narraueritis, tanto maioris criminis reos vos esse monstrabitis, Nam semper vos Iudęi his omnibus beneficiis extitistis ingrati: nam ipsis pedibus, quibus aridum mare transistis, ludebatis ante Idola, quę fecistis, iuxta illud Exodi. 32. Sedit populus manducare & bibere, & surrexit ludere. Et ipso ore, quo paulò ante ob necē aduersariorum Domino cantaueratis, simulàcra vobis fieri poposcistis, iuxta illud Exodi. 32. Videns autē populus ꝙ descendendi moram fecisset de monte Moyses, cōgregatus aduersus Aaron, ait: Surge fac nobis Deos, qui nos præcedant. (Et sequitur) illis eisdem oculis, quibus Deum in veneranda nube, & venerando igne, cōspicere solebatis, simulacra intuebamini, iuxta illud ꝙ inducebatis populum ad intuenda Idola, dicentes, Hi sunt Dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. (Et sequitur:) Manna quoq; vobis fastidio fuit, & semper contra Dominum in deserto murmurastis, iuxta illud Numeri, vndecimo: Quis dabit nobis ad vescendum carnes? Recordamur piscium, quos comede- Ex.32. D bamus in Aegypto gratis: in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porriq;, & cępe, & allia. Anima nostra arida ē. nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi Mā. Fastiditi enim erant de Manna, & murmurantes contra Deum, de cibariis aliis saturari cupiebant. (Sequitur in littera:) Ad Aegyptum, vnde vos manu valida Dominus eiecerat, redire cupientes, iuxta illud numeri. 14 Nonne melius est reuerti in Aegyptum? Deinde cū dicit: Quid plura?) Postquā Gentiles increpauerunt Iudæos de voluntate ingrata, increpāt eos nunc de pœna eis à Deo inflicta, dicentes: Quid plura? ita patres vestri crebra prouocatione Dominum irritauerut, vt omnes in Eremo morerentur: nec plus ex senioribus eorum, quàm duo homines terram repromissionis intrarent. Notandum autem ꝙ hi duo, qui intrauerunt terram repromissionis fuerunt Caleb & Iosue, iuxta illud Numeri. 26. Prædixerat enim Dominus ꝙ omnes morerentur in solitudine; nullusq; remansit ex eis, nisi Caleb filius Iephone, & Iosue filius Nun. Deinde cum dicit:

dicit: Sed quid antiqua.) Ostendit quomodo Gentiles increpabant Iudæos, non solum ex volũtate ingrata, & ex pœna inflicta, sed etiam ex malitia perpetrata, dicens, ꝙ dicebãt Gentiles cõtra Iudęos: Quid antiqua replicamus? Cum & si illa minime fecissetis, de hoc solo, nemo vos dignos venia iudicaret, ꝙ Christũ Dominum, vobis semper Prophetarũ vocibus repromissum, non solum suscipere noluistis, sed & morte pessima, idest, turpissima peremistis, idest, condemnastis, iuxta illud Sapientiæ. 2. Morte turpissima condemnemus eum. Notandum autem vim, rationis Gentilium in hoc consistere, ꝙ quanto maiora beneficia à Deo receperant, tanto peiores esse monstrabantur, tũ quia semper ingrati fuerant, tum quia Deus eis maximam pœnam inflixerat, tum etiam, quia in condemnando Christum, maximam culpam perpetrauerant. Deinde cum dicit: Quem vt nos cognouimus.) Ostenso, quomodo Gentiles Iudæos increpabãt, ostendit nunc quomodo Gentiles seipsos excusabant. Dicebant enim Gentiles, ipsum Christũ vt nos cognouimus statim credidimus, cum nobis de eo, idest, de Christo antea non fuerit prędicatum: Vnde probatur, ꝙ si Idolis seruiuimus, non est deputandũ obstinationi mentis, sed ignorantiæ. Nam nos Gentiles, qui Christum illico, idest, statim sequimur, olim vtiq; sequeremur, si antea cognouissemus. Deinde cum dicit: Si autem vos de generis nobilitate.) Ostenso quomodo Gentiles Iudęos increpabant, & quomodo se excusabant, ostẽdit nunc quomodo cuidam obiectioni tacitæ respõdebant. Possent enim Iudæi dicere: saltem in hoc sumus prestantiores & meliores vobis, quia sumus Abrahæ filii. Ad quod Gẽtiles respondebant, dicentes: Si autem vos Iudęi de generis nobilitate iactatis, quasi non morũ imitatio magis quàm carnalis natiuitas filios nos faciat sanctorũ: deniq; Esau & Ismahel, cum de stirpe sint Abrahę, minime tamen inter filios reputantur. Notandum autẽ ꝙ non secundum carnem, sed secundum spiritum accipienda est generatio Abrahę. Vnde dictũ est Abrahę, Gen. 21. In Isaac vocabitur tibi semen. Non ergo in Esau nec in Ismahel; quia illi secundum carnem filii erant, nec figurabant spiritualem generationem, sicut significabat Isaac. Deinde cum dicit.

His taliter altercãtibus apostolus se medium interponens ita partium dirimit quæstiones vt neutrum eorum sua iustitia salutem meruisse confirmet, ambos vero populos & scienter & grauiter deliquisse. Iudæos quidem ꝙ per præuaricationẽ legis deum inhonorauerint, gentes vero ꝙ cũ cognitũ ð creatura creatorẽ vt Deũ debuerint venerari, gloriã eius in manufacta mutauerint simulacra. Vtrosq; etiã similiter ueniã cõsecutos, æquales esse veracissima ratiõe ðmonstrat, præsertim cũ in eadem lege prædictum sit, & iudæos & gentes ad Christi fidem vocandos esse ostendat. Quãobrem vicissim eos humilians, ad pacem & concordiam cohortatur.

Postq̃ ostensum est quomodo Gẽtiles & Iudęi ad inuicem contendebant, hic ostendit, quomodo Apostolus eos ad pacem & concordiã reuocabat. Circa quod duo facit, quia primo ostendit, ꝙ Apostolus probat neutros esse superiores. Secundo probat vtrosq; esse pares; ex quibus duobus pax & concordia generari debet. Nam si tanta contentio erat, quia alteri se alteris præferebant, ostenso, ꝙ neutri sunt superiores, & ꝙ

A vtriq; sunt pares, cessabit materia litigii. Secunda pars incipit ibi: vtrosq; etiam.) Ostendit autem neutros esse superiores quadrupliciter, primo quia neutri poterant gloriari de meritis, secundo quia vtriq; erant subditi peccatis, tertio quia Iudęi legem præuaricauerũt, quarto quia Gentiles potius creaturam q̃ creatorem coluerunt. Secunda pars incipit ibi: Vtrosq; etiam similiter.) Ostendit ergo primo neutros alteris esse superiores, quia neutri possũt gloriari de meritis: & quãtum ad hoc ait His. s. Iudæis & Gẽtilibus taliter altercantibus, Apostolus se medium interponens, ita partium dirimit questiones, vt ipse Apostolus confirmet neutros eorum sua iustitia meruisse salutem: ergo neutri erant superiores, quia neutri poterant gloriari de meritis. Secundo, neutri erãt superiores, quia vtriq; grauiter deliquerant, & vtriq; erãt subditi peccatis: & quantum ad hoc subdit: Ambos verò populos, idest, Iudæos & Gentiles asserit Apostolus & scienter & grauiter deliquisse. Tertio, non erat ibi superioritas, quãtum ad Iudæos, quia legem pręuaricauerant: & quantum ad hoc ait, ꝙ Iudæi quidem per pręuaricationem legis Dominum inhonorauerint. Quarto, ostendit, ꝙ non est ibi superioritas, quantum ad Gentiles, quia ipsi potius creaturam q̃ creatorem coluerunt: & quantum ad hoc ait, Gentes verò, ꝙ cum Creatorem cognitum de creatura, idest, ex creatura & per creaturam debuerint ut Deum venerari, gloriam creatoris mutauerunt in simulacra manufacta, iuxta illud ad Rom. primo: Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum. Deinde cum dicit: Vtrosq; etiam similiter.) Ostenso quomodo Apostolus euocat Iudæos & Gentiles ad concordiã, ꝙ non debeant se iactare quia neutri sunt superiores;

C ostendit ꝙ non debeant se iactare, quia vtriq; sunt pares: Quod dupliciter probat, primo, quia sunt similiter veniam consecuti; secundo, quia sunt ad eandem fidem Christi vocati. Continuetur autem sic, non solũ probat Apostolus Iudæos & Gentiles pacem habere, quia neutri sunt superiores; sed etiã, vt pacem habeãt, demonstrat verissima ratione vtrosq; esse æquales, & similiter veniam consecutos. Et præsertim vtrosq; probat esse primo æquales, cum ostẽdit in eadem lege prędictũ esse Iudęos & Gentes ad fidẽ xp̃i uocãdos: & quia ad eandẽ fidẽ vocati sunt, & similiter sunt veniã consecuti, neutri sunt superiores, sed vtriq; sunt pares. Quãobrẽ ergo Apostolus vicissim eos, idest, tam Iudæos, quàm Gẽtiles humiliãs, ipsos ad pacem & concordiã cohortatur.

ARGVMENTVM.

D ROMANI sunt in partibus Italiæ. Hi præuenti sunt à falsis Apostolis: & sub nomine domini nostri Iesu Christi in legem & Prophetas erant inducti. Hos reuocat Apostolus ad veram, et euangelicã fidẽ, scribens eis à Corintho.

EXpeditis prologis, restat exponere argumentum. Ad cuius euidentiam sciendum ꝙ Argumentum secundũ Hugonem tripliciter potest sumi. Vno modo sumitur, ut sumunt Logici: & sic argumentum, ut dicit Boetius in primo Topicorum Cic. est ratio rei dubię faciens fidem. Secundo modo sumitur Argumentum, vt auctores Tragœdiarũ, & Comœdiarũ facientes Poemata & versus in laudem & vituperium, quædam fictitia proponebant, & illa fictitia Argumenta vocabant. Vnde & Hugo ait, ꝙ res ficta dicitur Argumentũ. His

duobus modis præmissis, Tertio modo Argumentũ, ut ait Hugo, idem sonat, quod opus peruium, in quo tota materia sequentis operis prælibatur, & sic sumitur hic Argumentum, quia in his breuibus verbis prælibatur materia in quadam generalitate totius Epistolæ ad Rom. secundum hoc ergo dicitur Argumentũ quasi Argutum, idest, callidum inuentum: Nam argutia idem est quod astutia & calliditas. Secundum hoc ergo exponẽda est litera Argumenti, ꝙ Romani sunt in partibus Italiæ. Hi præuenti sunt à falsis prophetis; quia eis prima Pseudoprophetę prædicauerant. Et sub nomine Domini nostri Iesu Christi in legem & prophetas erant inducti. Hos, supple, adinuicem contendentes & litantes, vocat Apostolus ad veram & euãgelicam fidem, & per cõsequens ad concordiam & pacem, scribens eis hanc epistolam à Corintho. Dubitaret forte aliquis, quia uidetur hic esse discordia in textu huiusmodi Argumenti, cum in aliquibus libris cõtineatur ꝙ scripsit hanc epistolam à Corintho, in aliquibus vero, ꝙ ab Athenis. Dicendum ꝙ Magister hãc quæstionem mouet in glosis, assignans discordiam inter Aymonem et Origenẽ. s. Aymonẽ dicere, Apostolum scripsisse hãc epistolã ab Athenis, Origenes verò à Corintho: quam discordiam sic magister cõcordat, dicens, ꝙ Apostolus partem huius Epistolæ scripsit Athenis, sed Corinthi perfecit ipsam, & eam Romanis destinauit. Ergo quantum ad intentionem Epistolæ missa est ab Athenis, sed quantum ad cõplementum missa est à Corintho.

LECTIO PRIMA.

CAP. I.

PAVLVS Seruus IESV Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei: quod ante promiserat ꝑ Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo.

OMNES Epistolę Pauli, quarum expositionem intendimus, secundum communem diuidendi modum, diuidere possumus in tres partes, secundũ tres linguas quibus scripsit. Scripsit enim Latinis, Gręcis, & Hebręis. Prima pars continet vnam epistolam, videlicet, ad Romanos. Secunda pars continet duodecim epistolas: duodecim enim sunt epistolę distinatæ Gręcis. Tertia autem pars, in qua scribitur Hebręis, unã epistolam continet. Sunt enim in numero quatuordecim epistolę: vna Latinis, duodecim Græcis, & vna Hebræis. Prætermissis alijs epistolis, diuidamus epistolam ad Romanos, quã possumus diuidere in quatuor partes: quia primo ponitur Salutatio: secundo subiungitur Gratiarum actio: tertio subinfertur Romanorum increpatio: & quarto concluditur Epistolę consummatio. Secunda ibi: Primum quidem gratias ago.) Tertia ibi: Reuelatur enim ira Dei.) Quarta ibi, in fine epistolę: Ei autem qui potest confirmare.)

Primo ergo, ut videamus qualiter Epistola sit competenter diuisa, videndum est, Quare fuit necesse in Epistolis salutationem præmittere, & quomodo partes aliæ sunt acceptæ. Ad quod aliquis forte responderet, ideo consuetum esse ꝙ in epistolis salutatio pręmittatur, ut destinans epistolam optet aliquam salutẽ vel aliquod bonum ei cui epistola est directa. Sed secundum hoc non videretur ꝙ magis deberet poni salutatio in principio quàm in fine; immo forte ma-

A gis in fine ꝗ in principio, quia salus & bonum finale sunt ea quæ vltimo expetuntur, ad quæ alia ordinantur. secundũ hoc ergo & Apostolus Paulus illa eadẽ bona, quæ optat Romanis in principio huius epistolæ, dicens, Gratia vobis & pax à Deo patre nostro; optat & circa finem, dicens, Gratia dñi nri Iesu christi sit cum omnibus vobis, amen. Quòd si dicatur, ideo salutationem præmittendam esse, nõ propter hoc principaliter, vt bonum aliquod optetur ei, cui epistola destinatur; quia hoc in qualibet parte epistolæ fieri posset, & maxime in fine fieri deberet: sed propter hoc salutatio in epistola præmittitur, vt captetur beniuolentia cui epistola destinatur, qua captata, ille placidius verba suscipiat. Sed si sic dicimus, non differret salutatio ab exordio, nam in exordio debet captari beniuolentia, vel laudari persona, vel aliquid aliud tale debet agi, quod proposito negotio cõpetat. Sed, cum epistola contineat salutationem, exordium, narrationem & cetera talia, oportet cuilibet horum aliquid proprium assignare, ad quod institutum sit. Sciẽ-

B dũ ergo, ꝙ in epistolis ita videtur se habere salutatio, sicut Titulus in libris. Possunt. n. ex vna & eadem re plures vtilitates assignari, oportet tamen dare vnum aliquid ad quod sit principaliter instituta. Possumus enim ex salutatione beniuolentiam captare, vel personam commendare, vel aliqua huiusmodi facere, nõ tamen videtur ad hoc principaliter instituta salutatio, sed exordium. Oportebat enim Epistolam habere titulum & intitulatam esse: & quia per modum salutationis videbatur hoc competentius fieri, vt persona mittens se haberet quasi salutans, persona missa quasi salutata: unde factum est, ꝙ salutatio in epistola Tituli locum acciperet: sicut enim aliquando intitulatur liber, ab eo qui fecit illũ, vt liber Porphyrij, quia ab eo sit editus: aliquando ab eo propter quem est fa-

C ctus, vt Timæus, qui editus à Platone, à Timæo eius discipulo nomen accepit: sic & epistolam oportet alicui intitulatam esse. Intitulatur enim nomine mittentis, & nomine illius cui sit missio: & quia hæc nomina in salutatione exprimuntur, bene dictũ est, ꝙ salutatio titulo correspondet. Secundum hoc itaq; declarare possumus qualiter accipiendæ sunt partes, in quas diuisa est epistola ad Romanos. Nam sicut in alijs libris, quatuor per ordinem se habent, sic illa quatuor possumus ad quatuor partes huius epistolæ adaptare. In libris bene ordinatis, primo ponitur Titulus, secundo ponitur proemium, tertio executio vel Tractatus, quarto & vltimo ponitur Epilogus. Sic, cũ in hac epistola (vt dictum est) contineantur quatuor, videlicet, Salutatio, Gratiarum actio, Romanorum inquietatio vel litigiorum sedatio, & Epistolæ consummatio, si bene consideremus quæ dicuntur hmõi quatuor, illis quatuor cõrespõdẽt. Nã salutatio se habet

D loco Tituli, gratiarum actio (ut apparebit) se habet loco Proemij, Romanorum increpatio vel litigiorum sedatio se habet loco Tractatus & sicut executio negotij, consummatio verò epistolæ se tenet loco Epilogi. Partes autem, vbi incipiũt, sunt supra assignatæ. Prima ergo pars huius epistolæ est salutatio, quæ se habet loco Tituli. Secundum hoc ergo possumus partem primam dupliciter diuidere, primo vt est salutatio, secundo vt tenet locum tituli: prout autem est salutatio, vt cõmuniter ponitur, pars prima diuiditur in tres partes, quia primo ponitur persona salutans, secundo ponuntur personæ salutatæ, & tertio ponitur salutationis forma. Secũda ibi: Omnibus qui sunt Romæ.) Tertia ibi: Gratia vobis & pax.) Verum, quia hæc salutatio & in fine epistolæ fiet, vt cuilibet reddatur quod suum est, & vt finis & principium sint distincta omnino, videtur congruum diuidere hanc salutationem, prout supplet intitulationis vicem. Propter quod sciendum, ꝙlicet aliæ epistolæ communiter in

titulenter à duobus, videlicet, à persona mittente, & à persona cui fit missio; hæc autem intitulatur à quatuor: nam Apostolus græcè idem sonat quod missus latinè. oportet ergo hanc epistolam Pauli intitulari & à persona Pauli, quæ mittit: & à negotio propter quod mittitur: & à Dei filio à quo mittitur: & à populo Romano quorum se vocat Apostolum, & ad quē hæc epistola mittitur. Hæc itaq; salutatio, quæ tenet locū Tituli, est quadrifariam diuisa. Nam primo describitur persona Pauli quæ mittit, secundo negotiū propter quod mittitur, tertio Dei filius à quo mittitur, quarto & vltimo describuntur ipsi Romani ad quos est hæc epistola destinata. Secunda ibi. Quod ante promiserat.) Tertia ibi: Qu' factus est ex semine.) Quarta vero ibi, Omnibus qui sunt Romæ.)

Primo ergo describitur persona Pauli, quæ, secundum quod Magister innuit, quadrupliciter commendatur. Primo à nominis nobilitate, cum dicitur, Paulus: est enim Paulus nomen nobile & laudabile. Secundo commendatur à conditionis dignitate, cum subiungitur, Seruus Iesu christi: nam, cum seruire Deo regnare sit, valde est digna & laudabilis hæc cōditio tanti domini esse seruum. Tertio commendatur eius persona ab auctoritate cum adnectitur, Vocatus apostolum, & esse eius missum, & esse legatum eius. Quarto & vltimo commendatur ab officii sublimitate, & hoc cum subinfertur, Segregatus in euangelium Dei: Segregatus enim erat in Dei euangelium Gentibus prædicandus, in quo officii sublimitas denotatur. Notandum autem ꝙ aliquando contingit aliqua nomina esse inuenta in vna lingua, quibus vtuntur aliæ linguæ. nec oportet illa nomina eam etymologiam habere in vna lingua quam habent in alia: secundū hoc ergo, Paulus, vt ait Magister, est nomen origine & inuentione hebraicum, nihilominus & aliæ linguæ vtūtur hoc nomine: quod nomen in alia & alia lingua aliam & aliam etymologiam habet. Nam Paulus hebraicè secundum Hierony in libro hebraicorum nominum, idem sonat quod Mirabilis vel electus. Græcè autem idem sonat quod Quietus. Latine idem quod Modicus. Sonat enim Paulus quasi Paululum, quod remissiue est dictum. Notandum etiam, ꝙ de nomine Pauli sunt diuersæ sentētiæ apud Sanctos. Nam Beda, Augustinus, & Aymo videntur velle sibi nomen mutasse, ita ꝙ ante cōuersionem (vt aiunt) vocabatur Saulus, post conuersionem verò mutauit sibi nomen, & vocatus est Paulus: & hoc notat Magister in glosis, ꝙ hoc ecclesia iam in consuetudinem duxit, vt quos cathedra Petri sublimat, nomina eis mutet. Hieronymus verò videtur innuere ꝙ nomen nō sit immutatum, sed additum: nam secūdum eum vsq; ad tempora conuersionis vocatus est Saulus, post conuersionem verò, quia conuertit Sergium Paulum virum prudentem, vt habetur Act. 13. ideo ab eo quem superauit & ad fidem conuertit, sumpsit sibi nomē, & vocatus est Paulus. Sicut ergo Africanus sic vocatus est, quia Africam deuicit, eodem modo Paulus sic vocatus est, quia Sergium Paulum ad fidem conuertit. Origenes verò tertiam videtur tenere sententiam, dicens hoc nomen nec fuisse immutatum, nec additum, sed, vt ait, semper fuit binonimus, ita ꝙ ante conuersionē vocabatur Saulus & Paulus, & post cōuersionē etiam vtroq; nomine vocatus est, iuxta illud Act. 13. Saulus autem qui & Paulus. Tamē ad intelligentiam intentionis Origenis est aduertendū, ꝙ licet ante conuersionem & post, nominetur vtroq; nomine, differenter tamen, quia ante conuersionem magis erat in vsu hoc nomen Saulus, & magis nominabatur illo nomine: post conuersionem verò magis fuit in vsu hoc nomen Paulus, & magis fuit hoc nomine nominatus. Notandum etiam ꝙ licet tam Beda q̃ Augustinus & Aymo videntur hanc tenere sententiam, ꝙ ei nomen

A fuisset mutatum, tamen alia & alia ratione videntur hoc dicere. Nam secundum triplicem etymologiam Pauli, quia iterpretatur Electus, Modicus, & Quietus, videntur procedere trium doctorum sanctorum sententiæ. Beda enim videtur inniti ex eo quòd Paulus interpretatur electus, vt ante conuersionem vocatus sit Saulus à Saule persecutore: post conuersionem verò vocatus sit Paulus, eo ꝙ fuerit Dei sanctus & electus. Augustinus autem videtur inniti eo ꝙ Paulus interpretatur Modicus & humilis. Vnde ait ꝙ Apostolus ea Saulo factus est Paulus, quia ex superbo factus est modicus & humilis. Aymo videtur inniti, prout Paulus interpretatur quietus, & Saulus inquietudo, dicens, ꝙ ex Saulo qui interpretatur inquietudo vel tentatio, Apostolus dicit se esse Paulum, idest, quietū, vt qui prius aliis tentationes inferebat, postea tentationes sit passus. Notandum etiam ꝙ ait, Seruus Iesu christi. Nam Iesus idem est quod Saluator, Christus idem est quod Vnctus oleo spiritus sancti, id est, plenitudine **B** gratiæ eius. secundū hoc ergo, duo hæc nomina, Iesus Christus, possunt referri ad duas naturas existentes in ipso, vt Iesus, idest, Saluator referatur ad Deum, in eo ꝙ Deus, à quo principaliter nostra depēdet salus. Christus autem, idest, Vnctus referatur ad ipsum in eo ꝙ Homo. Dicit ergo Paulus se seruum Iesu christi, & complexus est simul ista duo nomina (vt Magister innuit) vt ostendat non aliud suppositum esse Iesum, & aliud Christum, sed idem est Iesus & Christus Deus & Homo, & in eodē supposito Verbi est vtraq; natura, diuina scilicet & humana. Notandum etiam ꝙ Iesus dicitur hebraicè, Soter gręcè, Latinè Saluator: sic etiam Messias dicitur hebraicè, Christus græce, Latine vero dicitur vnctus. Notandum etiam ꝙ hoc quod sequitur in littera, Vocatus Apostolus, vt Magister innuit, dupliciter potest intelligi, primo vt intelli**C**gatur, vocatus fuisse Apostolus à Deo, secundo vt intelligatur ab hominibus. Fuit enim Paulus vocatus Apostolus à Deo, quia ipse, vt ait glosa, non à se veniens, tanquā sibimet honorem sumeret, sed à deo vocatus est Apostolus, idest, ad Apostolatum, quod concordat cum eo quod dicitur ad Hebręos 5. Nec quisquam sumat sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tā quā Aaron. Apostolus ergo non à se sumpsit sibi honorem, sed à Deo vocatus est ad munus apostolicum. Secundo modo dicitur vocatus Apostolus ab hominibus, non ꝙ homines contulerint sibi Apostolátum, sed quia per quandam excellentiam et per quandam antonomasiam homines vocabant & vocant ipsum Apostolum. Vnde cū dicitur Apostolus, intelligitur de Paulo, sicut cum dicitur Vrbs intelligitur Roma. Notandum etiam ꝙ secundum glosam, hoc quod dicitur, Segregatus in euangelium dei, dupliciter potest intelligi, primo vt intelligatur segregatus ab vtero **D** Synagogæ & doctrina scribarū & pharisęorum. Nam segregatus ab vtero matris suæ, idest, à Synagoga & doctrina scribarū & pharisęorum, in Euangelium Dei prædicandum & annunciandum. Segregatur enim quis ab vno opere vt faciat aliud, & ab vna doctrina vt intendat alteram: sic segregatus est Apostolus ab vtero Synagogę, vt vacaret doctrinæ euangelicæ, iuxta illud ad Galatas. 1. Cum autem placuit ei qui me segregauit ex vtero matris meę, & vocauit me p gratiam suam, vt reuelaret filium suum in me, vt euangelizarem illum in gentibus continuo nō acquieui carni & sanguini. Secundo potest intelligi segregatus, idest, à grege Apostolorum separatus non mente sed corpore. Vnde spiritussanctus ait, Act. 13. Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod assumpsi eos. Prima expositio est Ambrosii. Secūda Aymonis. Deinde cum dicit, Quod ante promiserat per prophetas.) Postquam descripta est persona quæ mittitur, in parte ista, vt dicebatur, describitur opus pro

A pter quod mittitur: quod opus secundum Magistrum quadrupliciter commendatur. Primo à temporis antiquitate. Secundo à promittentis fidelitate. Tertio à testium veritate. Quarto à materiæ dignitate: nam, vt ait Magister, nemo rem vilem magnis pręcursoribus prenunciat: sic etiã possumus dicere, ꝙ nemo rem vilem diu antea per magna tempora promittit. Probatur ergo Euangelium esse quid altum. Primo ex temporis antiquitate, quia per magna tempora ante est promissum. Secundo ex promittentis fidelitate, quia deus ipse illud promisit. Tertio ex testiũ veritate quia per prophetas in scripturis sanctis euangelium est promissum. Quarto describitur nobilitas euangelii ex materiæ dignitate, quia illud euangelium non est de re vili, neq; de vili materia: sed est de re dignissima, idest, de Dei filio. Hęc autem quatuor, à quibus euangelium nobilitatem sortitur, in littera per ordinem denotantur. Nam temporis antiquitas notatur, cum dicitur (Ante) quasi dicat, ꝙ diu antè per longa tempora pręfiguratum est Euangelium. Secundo notatur B promittentis fidelitas, cum dicit. (Quod promisit.) Nam Deus ipse est, qui hoc promisit, qui mentiri non potest. Tertio ad commendationem euangelii describitur testium veritas, cum subiungitur. Per prophetas suos in scripturis sanctis.) Quasi dicat, ꝙ Euangelium, ad quod prædicandum sum segregatus, non solum est quid excellens & notabile ex temporis antiquitate, quia ante est figuratum, & ex promittentis fidelitate, quia Deus ipsum promisit: sed etiam est quid excellens & notabile ea tantorum testium veritate, quia per prophetas in scripturis sanctis ipsum euangelium est repromissum. Quarto describitur nobilitas euangelii ex materiæ dignitate, cum subinfertur. (De filio suo.) quasi dicat, ꝙ hoc euangelium est excellens & arduum, quia est de re nobilissima, vt de filio suo, idest, de Dei filio. Notandum etiam, vt Magister innuit, tanta est excellentia euangelii, quod ne C obliuioni daretur, voluit ipsum Deus promittere per Prophetas suos in scripturis sanctis, quę mentiri non possunt. Notandum etiam ꝙ ex omnibus dictis valde commendatur Apostolus, nam si ipse est seruus Iesu christi, & est vocatus ad Apostolatum, & est segregatus ad tantum opus faciendum, vt est prędicare euangelium, quod euangelium est de re tam dignissima, quia de Dei filio, magna erat dignitas & auctoritas ipsius Pauli. Deinde cum dicit. (Qui factus est ei ex semine.) Postquàm descripta est persona Pauli quę mittitur, & descriptum est Euangelium, pro quo mittitur: hic describitur persona ipsius Iesu christi, à quo mittitur, quę, vt Magister ait, quadrupliciter cõmẽdatur; tamen propter faciliorem literæ intellectum dicamus ꝙ comendatur à tribus. Primo ab originis dignitate. Secundo à deitatis virtute. Tertio ab excellenti liberalitate. Primum videlicet originis nobili- D tas notatur, cum dicitur, (Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.) Secundum, videlicet, deitatis virtuositas habetur, cum dicitur, (Qui prædestinatur est filius dei in uirtute et cetera.) Tertium vero, videlicet excellẽs liberalitas notatur cum subinfertur, (Per quem accepimus gratiam & apostolatum.) Commendat ergo primo in Christo generis nobilitatem, cum dicit. Qui factus est ei ex semine Dauid secundũ carnem. Secundum carnem enim christus factus est ei, idest, Deo patri, quia factus est ad honorem eius, quia factus est ad nomen eius clarificandum. Item factus fuit ex semine Dauid, quia B. virgo Maria fuit ex stirpe Dauid, de qua opere spiritussancti caro dominica est formata.

Posset hic aliquis primo dubitare, quare epistola ad Rom. sit prius posita. Dicendum ꝙ præter rationem illam tactam in prologo, videlicet ꝙ epistolæ sunt ordinatę secundum maiorem & minorem perfe- A ctionem repertam in illis ad quos epistolę mittebantur, tangit Magister etiam has tres alias rationes. quarum vna videtur esse Origenis, secunda Aymonis, tertia Hieronymi. Origenes vero videtur hanc assignare rõnẽ, ꝙ inter cęteras ep̃las epistola ad Rom. est difficilior, ideo primatum obtinuit, vt in principio poneretur: propter quod aduertendum, ꝙ licet epistola ad Hebręos quadã facundia sermonis resplendeat, vt videatur quadam eloquentia epistolas alias superare, epistola tamen ad Rom. est aliis difficilior. Secundam rationem tangit Aymon, dicens epistolam hanc in principio esse positam propter Romanorum dignitatem. Ait. n. ꝙ Romani interpretantur sublimes vel tonantes, quia illo tempore quo Apostolus eã hanc epistolam misit, cunctis dominabantur gentibus: ideoq; sublimiores erant. Epistola ergo ad eos missa, ratione sublimitatis eorum, erat cæteris præponenda. Tertiam autem videtur tangere rationem Hieronymus, dicens, ꝙ ideo prima hæc epistola ponitur, quia primum gradum erroris destruit, videlicet Su- B perbiam, omnium malorum radicem. Ergo tum ex parte epistolę, quia difficilior: tum ea parte Romanorum, quia sublimiores: tum etiam ex parte superbię, quæ potissimum in hac epistola reprehenditur, quæ est omnis peccati initium, debuit hęc epistola esse caput & principium omnium aliarum.

Vlterius dubitat hic Magister, Cur hic Apostolus se seruum vocet, cum dicat dñs Ioan. 15. Iam nõ dicam vos seruos, sed amicos. & apostolus ad Rom. 8. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterũ in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. Dicendum ꝙ hęc obiectio soluitur à Magistro per distinctionem, dicẽs, ꝙ duplex est seruitus timoris & pœnę, & est seruitus amoris filialis. Paulus verò vocat se seruum non seruitute timoris seruilis, sed amoris filialis.

Vlterius autem dubitat magister, Vtrum Christus C dei filius possit dici factus. Dicendum ꝙ dei filius non incepit esse simpliciter, sed incepit esse homo. Ipse enim secundum quod Deus fecit tempus: sed secundum quod homo est fatus in tempore: Et quia dei filius est patri coęternus, & non incepit esse simpliciter, incepit tamen esse homo, verba illa quæ dicunt, incipere esse simpliciter, sunt à Dei filio remouenda: Vnde falsum ẽ ꝙ dei filius sit factus, iuxta illud Aug. supra Ioan. tract. 1. & habetur hoc in glosa. Christus Dei verbum nec fieri cum omnibus posset, per quem facta sunt omnia: neq; ante omnia factus est, vt per eum omnia fierent. Simpliciter ergo dei filius non est factus. Ea tamen quæ non dicunt incipere esse simpliciter sed incipere esse, non est inconueniens attribuere Dei filio: & quia esse factum secundum carnem, & esse factum hominem non est esse factum simpliciter, dicimus Dei filium esse factum hominem et esse factum ea semine Dauid secundum carnem & cætera D huiusmodi.

Vlterius dubitat Magister, Quomodo possit concedi ꝙ dei filius sit factus secundum carnem: nam quod non currit non bene currit: & quod non est factum, non videtur secundum carnem factum. Dicendum, hanc etiam quæstionem magister soluit, dicens, ꝙ cũ factum dicimus de carne, illa factio non semper refertur ad creatorem, sed aliqñ referri põt ad creaturam: põt aũt dici deus factus nõ per factionẽ, quę fit in ipso, sed quę est in creatura. Quotienscunq; ergo aliqua propositio dicit Deũ factũ, si ex sensu propositionis habetur, ꝙ illa factio sit in creatore, est propositio illa neganda: sed si habetur ꝙ illa factio fit in creatura, põt illa propositio admitti, iuxta illud psal. 89. Dñe refugiũ factus est nobis. Deus. n. põt fieri nobis refugiũ, nõ ꝑ factionẽ vel ꝑ mutationẽ quæ fit in ipso, sed per eam quę est in nobis. Sic & dei filius dicitur factus homo non per factionem vel mutationem quę

fit in

sit in diuina natura, sed quae est in humana substantia: mutatio enim per illam factionem importata non est accipienda secundum naturam diuinam, sed secundum carnem assumptam.

Vlterius autem dubitat magister. Vtrum secundum talem factionem posset dici minor patre, vel etiam minor se ipso. Dicendum q Magister hanc quaestionem soluit per Aug. in primo de Trinit. q Christus factus est minor se ipso, quia sic accepit formam serui, vt non amitteret formam Dei. Ad huius autem solutionis euidentiam, sciendum, q non sic factus fuit Deus homo, sicut dicimus q aqua facta est aer. Nam cum aqua fit aer non remanet aqua, nam si remaneret aqua tunc corpus illud simul esset aqua & aer: & per consequens esset simul calidum & frigidum, densum & rarum & illud corpus, vt esset aqua, esset densius se ipso, quam vt esset aer. Sic & in proposito q Deus sic factus est homo, q remansit Deus, & simul fuit deus & homo: simul fuit in vnum diues & pauper, diues ratione diuinitatis, & pauper ratione humanitatis: simul fuit magnus & paruus, magnus ratione deitatis, & paruus ratione humanitatis. Secundum hoc ergo, vt erat homo, erat minor se ipso prout erat Deus. Sed si dicatur hoc est impossibile, q aqua manens aqua fiat aer, & quaeratur q adducatur exemplum in rebus possibilibus, & non in impossibilibus, dici potest, q sicut idem est vniuersale & particulare, quia eadem natura, quae consideratur sine conditionibus materiae est vniuersalis, quae considerata cum conditionibus est particularis. Propter quod sequitur q eadem natura aliter & aliter considerata sit prius & posterius se ipsa: prius, vt est vniuersalis: posterius, vt est particularis. Sic & in proposito, quia eadem persona est Deus & homo, sequitur q eadem persona sit maior & minor se ipsa, maior vt est deus, minor vt est homo: sed si filius exinaniuit se ipsum, idest, minorem fecit se ipsum se ipso formam serui accipiens, sequitur q si vt homo est minor se ipso, q sit etiam minor patre, quod declarare volebamus.

Vlterius dubitat magister, Quare magis dicatur ex semine Dauid factus, quam natus. Dicendum, Magistrum ad hanc quaestionem sic respondere, quia aliud est fieri, aliud est nasci: vnde & alio loco Apostolus inquit, Christum non natum, sed factum ex muliere. aliud ergo significauit in hoc dicto. Nam quia non humano semine coagulata est caro domini in vtero virginis, sed virtute spiritussancti effecta, ideo dicit Apostolus factum non natum, quia aliud est ex admixto semine & coagulato sanguine generari, & aliud est non per commixtionem, sed per virtutem spiritussancti fieri. Possunt enim homines generare filios, sed non facere. Apostolus ergo vt ostenderet nouissimo modo esse generatum ex virili semine, magis dicit factum ex muliere, quam natum, quamuis vtrumque concedi possit.

Vlterius autem dubitat Magister q cum facta sit repromissio Habraç sicut & Dauid, quare dicat Apostolus christum factum potius ex semine Dauid, quàm ex semine Habraç. dicendum q, vt Magister ait, volens apostolus commendare gratiam, maluit christum dicere factum ex semine Dauid, qui criminosus erat, quàm ex semine Habraç qui iustus fuit.

Vlterius autem dubitat magister, cum dicatur christus conceptus de spiritu santo, & non natus ex virili semine, quomodo dicatur hic ab Apostolo christum esse factum ex semine Dauid. Dicendum q, vt magister innuit, Christus non fuit conceptus ex virili semine, tamen quia caro virginis descendit ex semine dauid & facta est ex virili semine, dicitur christus factus esse ex semine Dauid, non immediate q factus sit christus ex virili semine, sed mediate, quia virtute spiritussancti formatus est ex carne virginis, quae ex virili semine concepta erat.

A Vlterius autem dubitat Magister, vtrum Dei filius possit dici creatura. Dicendum q illud, quod simpliciter loquendo est creatura, est simpliciter factum: Dei autem filius (vt probat Magister) non est simpliciter creatura, vt probat per Augustinum super Ioan. tractatu. 1. quia non est simpliciter factus, cum per ipsum facta sint omnia. Vnde non debet concedi simpliciter q christus sit creatura, posset tamen forte concedi secundum quosdam cum additione, Christus est creatura in eo q homo.

LECTIO SECVNDA

B QVI praedestinatus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum IESV Christi Domini nostri, per quem accepimus gratiam & apostolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius, in quibus estis & vos vocati IESV Christi: omnibus qui sunt Romae dilectis Dei, vocatis sanctis, gratia vobis et pax à Deo patre, & domino nostro IESV Christo.

Antequam veniamus ad expositionem litterae, circa lectionem istam sunt aliqua dubitanda. Primo enim quaerendum est, quid sit Praedestinatio. Secundo quaerendum est, an Christus sit praedestinatus in eo q homo. Tertio an sit praedestinatus in eo q Deus. Quarto, an
C ipsa natura humana in verbo in se accepta possit dici praedestinata. Quinto, an Christus in eo q homo sit Persona. Septimo & vltimo, an Christus inceperit esse.

Ad primum, cum quaeritur, Quid sit praedestinatio, Respondet Magister in glosa, fundans solutionem suam ex dictis Aug. in lib. de Praedest. Sanctorum. lib. 1. cap. 10. dicens, q praedestinatio est praeparatio gratiae, quam ab aeterno Deus homini christo, & cunctis quos praesciuit conformes fieri imaginis filii sui, bona sine meritis praeparauit. Ad huius solutionis intellectum, sciendum q praedestinare idem est quod prius & ab aeterno destinare, hoc est, mittere, idem est enim destinare quod mittere: dicimus enim talem tali suum nuntium destinasse, idest, misisse. Debemus enim imaginari, q sicut sagitta destinatur & mittitur à sagittante in signum tanquam in finem & in terminum, sic res et specialiter rationales creaturae destinantur, idest, mittuntur & diriguntur à Deo in suum finem & in suum terminum: & sicut modo creaturae rationales actualiter
D diriguntur & destinantur in suum finem, sic Deus ab aeterno in se ipso praeuidens totum istum ordinem, in se ipso praeordinauit & praedirexit omnes saluandos in suum finem, quia elegit nos in ipso ante mundi constitutionem: modò ergo ab ipso Deo dirigimur & destinamur in terminum nobis competentem, sed ab aeterno secundum diuinum propositum & ordinationem praedestinabamur & praemittebamur in finem. Si ergo sciuerimus quid est ista destinatio, & quid est ista missio, qua nunc actualiter in finem tendimus, scire poterimus quid est illa praedestinatio & illa praemissio per quam ab aeterno secundum diuinum propositum in finem dirigebamur: constat autem q gratia impellit nos & facit nos in finem tendere, sicut impulsio arcus facit sagittam in signum ire. Nam sicut sagitta per se ipsam non potest in finem tendere nisi impellatur ab arcu, sic nec anima potest ire in debitum finem nisi perficiatur à gratia. Destinare ergo nos, & actualiter nos dirigere in finem, est conferre nobis actualiter gratiam.

Prædestinare autem nos, est secundū diuinū propositum nos ęternaliter in finem dirigere, hoc est, Deum secundum suum sanctum propositum nobis ab ęterno gratiam pręparare. Quare bene dictum est ꝙ prædestinatio est gratiæ pręparatio, quā ab ęterno deus homini Christo, & cunctis quos pręsciuit conformes fieri imagini filii sui bona sine meritis præparauit.

Secundo dubitabatur, an Christus possit dici prędestinatus secundum ꝙ homo. Dicendum ꝙ Christus fuit simul deus & Homo; & ꝙ fuerit deus & homo nō habuit à natura, sed ex gratia, non ex gratia adoptionis, sed vnionis, vt Magister ait in glosa. Quare sicut nos sumus prædestinati, & pręparatur nobis gratia, vt simus filii adoptiui per gratiā adoptionis, sic christus dicitur prędestinatus in eo ꝙ homo, quia secundum ꝙ homo factus fuit filius naturalis per gratiam vnionis: magis ergo claret prędestinatio & pręparatio gratię in Christo homine q̄ in nobis, quia maius est sine pręcedentibus meritis esse filium naturalem per gratiam vnionis, q̄ esse filios adoptiuos per gratiam adoptionis. Christus itaq; , cum sit idem Deus & homo, oportet ꝙ sicut verbum est dei filius naturalis, ita homo ille, qui dicit eandem personam cum verbo, oportet ꝙ sit Dei filius naturalis. Christus ergo vt est verbū & vt est deus, est dei filius naturalis, & naturaliter, quia scdm ꝙ hmōi habet hoc ex natura: Sed christus vt est hō est Dei filius naturalis, sed hoc nō habet naturaliter & ex natura, sed ex gratia. Nam in tantū homo ille est filius naturalis in quantum est Deus, & inquātum est eadem persona cum illo, quod est filius naturalis secundum ꝙ homo, licet sit Deus, hoc non est naturaliter, sed per gratiam vnionis, per quam natura humana coniuncta est verbo in vnitate personę. Hoc est ergo quod Magister ait, ꝙ sicut Christus in quantum est Deus naturaliter habet vt sit naturalis Dei filius & sit Deus: ita inquantum homo per gratiā habet, vt sit idem dei filius naturalis. Pręparatio ergo illius gratiæ per quam vnita est humana natura Verbo, & p quā factū est ꝙ homo sit deus, & ꝙ sit dei filius naturalis, dicitur esse prędestinatio respectu christi: sicut pparatio gratię adoptionis, quę facit nos dei filios adoptiuos, dicitur prędestinatio respectu nostri.

Tertio quęrebatur, vtrum christus dicatur prędestinatus in eo ꝙ deus. Dicendum, ꝙ prędestinatio est præparatio gratiæ vt antea dicebatur. Prędestinatio ergo, quātum ad pręsens spectat, duo importat, videlicet, prioritatem & respectum ad gratiam. Vbi ergo non potest esse prioritas, nec habet fieri per gratiam, sub prędestinatione non cadit: filius autem dei, secundum ꝙ deus est ęternus, & nihil potest esse prius illo. Igitur in eo ꝙ Deus simpliciter loquendo non potest esse prædestinatus, vt sit Dei filius. Vnde Aug. super Ioan. & habetur hoc in glosa, ait, Rectè quippe dicitur filius dei non prędestinatus secundum id quod est verbum dei, deus apud deum (& subdit) vt quid iam prędestinaretur cum iam esset, qui erat sine initio sine termino sp vnus. Illud aūt, vt ait, prædestinatū erat vt qd nōdū erat, sic suo tpe fieret, quemadmodum ante tempora prędestinatum erat vt fieret. Secundo, vt dicebatur, prędestinatio sumitur respectu gratiæ, nam ad illud proprie dicimur prędestinari quod assequimur gratia non natura: quod satis dat intelligere Aug. cum prædestinationem esse pręparationem gratiæ diffiniuit. Dei filius ergo in eo ꝙ deus, tū quia secundum quod huiusmodi est ęternus, tum etiā quia secundum quod huiusmodi non est dei filius gratia sed natura, directè & simpliciter sub prędestinatione nō cadit. Ex his aūt patere pōt ꝙ licet christus secundum ꝙ deus sub prędestinatione non cadat, quia ęternus, & quia sic acceptus nullo modo est dei filius gratia, sed natura: tamen in eo quod homo prędestinatus dici debet, tum quia non fuit semper homo, tum

A quia licet homo ille sit deus, & sit dei filius naturalis, tamen secundum ꝙ homo non habet quòd sit deus, neq; ꝙ sit dei filius naturalis natura, sed gratia, non gratia adoptionis, sed vnionis: non enim est naturale neq; per naturam ꝙ homo sit deus, & ꝙ homo sit dei filius naturalis, sed per gratiam vnionis, qua natura humana est coniuncta verbo in vnitate personę, opera spiritussancti. Aduertendum tamen ꝙ licet directe & simpliciter christus, in eo ꝙ deus, non possit dici prędestinatus vt esset dei filius, quia hoc ab ęterno fuit, tū quātū ad notitiā & manifestationē cōcedi pōt ꝙ in eo ꝙ Deus, nō vt esset dei filius, sed vt innotesceret, quia licet semper fuerit, non tamen sp innotuit.

Quarto quærebatur, an ipsa natura humana in verbo possit dici prędestinata. Dicendū ꝙ tam Aug. q̄ Aymo asserunt humanam naturam in verbo prædestinatam esse vt esset dei filius, idest, vt esset vnita dei filio. Nam quia illa natura absq; pręcedentibus

B meritis pręordinata est ab ęterno, vt per gratiā vnionis coniungeretur in vnitate Personæ, eam sic esse prędestinatam, idest, sic esse pręuisam negare nō possumus. Vnde Aug. & inducitur hoc i glosa, ait. Prędestinata est ipsa natura humana tanta & tam excelsa & summa, vt quò attoleretur altius nō haberet. Et Aymo ait, ꝙ humanitas verbi prędestinata est & pręordinata sine suis meritis, vt esset dei filius, idest, vt iuncta esset illi in vnitate personę.

Quinto quęrebatur, vtrum Christus in eo ꝙ homo sit dei filius, & sit deus, & arguit magister ꝙ sic. Nam, quod est prędestinatum postq̄ est opere adimpletum, potest dici illud esse: vt si prędestinatum est me futurum beatum, cum erit hoc opere adimpletum, dici poterit ꝙ sum beatus: sed christus secundum ꝙ homo prędestinatus est ꝙ sit deus, & quod sit dei filius, cum illa prędestinatio & illa pręordinatio sit iam opere adimpleta, restat ꝙ christus secundum ꝙ homo dici

C possit dei filius & ꝙ sit deus. Dicendum ꝙ Magister in littera distinguit de hac conditione, (secundū ꝙ,) cū dicitur, Christus secundum ꝙ homo est deus: ly secūdum ꝙ, vel potest denotare conditionem naturę humanę: & tunc est falsa, ꝙ Christus secundnm ꝙ homo, idest, secundum quòd habet naturam humanam est deus, & est dei filius: Nam secundum humanam naturam non habet ꝙ sit deus, & ꝙ sit dei filius, sed ꝙ sit homo, & ꝙ sit hominis filius: nam sicut accipiendo ex Patre diuinam naturam, est ab ęterno deus & dei filius, sic accipiendo in tempore humanam naturam ex Matre factus est homo & hominis filius. Quare si ly secundum quòd homo, dicat conditionem humanæ naturæ, negatur: sed si dicat vnitatem personę, recipitur. Nam sicut in eo quòd verbū est deus & dei filius, ita cum eadem persona sit hominis & verbi, secūdū quòd homo, idest, secundum illam personam quę

D est homo quę non est alia à persona verbi, est deus, & dei filius. Quòd autem arguebatur, quia secūdū quòd homo est prędestinatus vt sit dei filius. Dici debet, quòd ly secundum quòd homo, potest referri ad prędestinatum, vel ad esse: Si referatur ad prædestinatum est indubitanter vera, quia christus directe nō est prædestinatus in eo quòd deus, sed in eo quod homo. Habere ergo ex prædestinatione & ex diuina pręordinatione quòd sit dei filius non competit christo directe in eo quòd deus, sed in eo quòd homo, quia in eo ꝙ deus non est dei filius ex prędestinatione, sed ex origine naturali. Sed si secūdū quòd homo nō determinet prędestinationem secundum esse, vt sit sensus, prędestinatum esse, vt Christus secūdum quòd homo sit deus, tunc distinguendum est, vt antea dicebatur, quia si ly secundum, dicat conditionem naturę, falsum est, quia secundum humanam naturam non est deus: si vnitatem Personæ, vera est, quia secundum illam personā, que est homo, habet christus ꝙ sit Deus, cum sit vna &

eadem

eadem personā quę est deus & homo, vt est per habita manifestum.

Sexto quęrebatur, an christus secundum quòd homo sit Persona. Dicendum quòd non inuenimus in creaturis aliquid, quod per omnem modum repręsentet illam sanctissimam vnionem. Inter cetera tamen istud est valde simile, quòd sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita deus & homo vnus est christus. Debemus ergo imaginari quòd caro si non esset coniuncta animę, per se existeret & faceret quandam suam hypostasim & suū quoddam suppositū: coniuncta autem animę non facit per se suppositum, sed sit vna persona hominis subsistens in duabus substantiis, videlicet, in anima & carne. Sic si humanitas christi non fuisset assumpta à verbo, fecisset per se quandā suam hypostasim & quandam personam; assumpta autem à verbo non fecit per se personam, sed sustentata fuit in persona verbi; & christus ex tunc secundum vnam & eandem personam, videlicet, secundum personam verbi ęternam dictus est subsistere in duabus naturis, videlicet, in natura humana & natura diuina, & est verus deus & verus homo: & quia humanitas verbi non fecit personam, sed substentata est in persona verbi, vt magister innuit in glosa, sequitur ꝙ christum secundum quod homo sit persona, est potius negandum quàm concedendum.

Septimo & vltimo quęrebatur, vtrum christus, vel homo ille inceperit esse. Dicendum quòd secundum magistrum in glosa, in huiusmodi locutionibus sine adiectione declarationis nihil respondere potest. Vnde si quęratur, vtrum ille homo inceperit esse, dici debet, quod homo ille est deus; & in eo quod homo incepit esse, & in eo quod deus est ęternus, & esse non incepit.

¶ His visis ad expositionem litterę accedamus. Continuatur ergo sic pars ista ad pręcedentem, ꝙ postquā commendauit christum à generis nobilitate, quia secundum carnem est ex semine Dauid, in parte ista cōmendat ipsum à deitatis potentia & virtute, dicens, quòd ipse christus est, qui pr;destinatus est dei filius in virtute, quę manifestatur secundum spiritum sanctificationis, & manifestatur etiam ex resurrectione mortuorum domini nostri Iesu christi. Notandum autem quòd, vt patet per habita, christum prędestinatum esse filium dei tribus modis potest intelligi, primo vt intelligatur de eo in eo quòd homo, & tunc est sensus, Christus secundum quòd homo nullis pręcedentibus meritis per gratiam vnionis prędestinatus est, vt sit deus, & vt sit Dei filius naturalis. Secundo modo potest exponi de christo etiam secundum quod est deus, non quantum ad esse simpliciter, sed quantum ad manifestationem: & tunc erit sensus, christus secundum quòd deus pręd;estinatus est, idest, est ab ęterno pręuisus, vt sit, idest, vt manifestetur dei filius naturalis esse. Tertio modo potest exponi de ipsa natura humana in verbo, vt sit sensus, ꝙ humana natura pręde stinata est per gratiā vnionis, vt sit dei filius, idest, vt in vnitate personę, dei filio sit coniuncta. Differt autem iste tertius modus à duobus prioribus, quia hęc pręd;estinatio refertur & exponitur de natura: in duobus autem prioribus exponebatur de supposito. Notandum etiam quod tribus modis, quantū ad pręsens spectat, manifestatur pr;destinatum esse sic dei filium. Primo, quia spiritus sanctus suam incarnationem operatus est & fecit, iuxta illud Mat. 1. Quod in ea natum est de spiritu sancto est. Secundo hoc manifestatur per spiritum qui super eum descendit & mansit iuxta illud Ioan. 1. Super quem videris spiritum descendentem & manetem super eum, hic est qui baptizat. Tertio manifestatur per spiritum sanctum, quem discipulis suis dedit. Notandum etiam quòd hoc idem, videlicet, quòd Christus sit pr;destinatus

A dei filius, manifestatus est ex resurrectione mortuorū, primo quia ipse resurrexit personaliter: secūdo quia alios fecit resurgere corporaliter, quia multa corpora sanctorum resurrexerunt cum eo et introierunt in sanctam ciuitatem: tertio quia fecit nos resurgere spiritualiter, dimittēdo nobis peccata nostra. Hoc viso, exponatur & continuetur sic littera: christus secundum quòd homo prædestinatus est vt sit dei filius non adoptiuus, sed quòd sit filius in virtute, idest, in eadem virtute & eadem potentia cum patre: & vt sit filius naturalis, sicut videtur exponere Aug. in expositione huius epistolæ inchoatæ, & habetur in glosa. Vel Christus secundum quòd deus prædestinatus est, vt sit, idest, vt innotescat & manifestetur esse dei filius in virtute, idest, in eadem virtute & potentia cum patre. Vel sic, christus pręd;estinatus est, idest, humana natura prædestinata & præordinata est, vt sit dei filius, idest, vt sit dei filio iuncta in virtute, idest, in eadē B virtute diuinitatis cum patre, secundum spiritum sanctificationis, idest, christum esse pręd;estinatum potest manifestari, vel potest videri, secundum glosam, secundum spiritum sanctificationis, idest, secundum spiritum sanctificantem. Nam spiritus sanctificans, qui operatus est conceptionem christi, & spiritus sanctificans qui super ipsum descendit, & spiritus sanctificans, quē discipulis suis dedit, sufficienter manifestat christum fuisse dei filium, & fuisse sic prædestinatum. Rursum hoc manifestatur ex resurrectione domini nostri Iesu Christi, resurrectione dico mortuorum, idest, prout resurrexit à mortuis personaliter. Vel hoc manifestatur ex resurrectione mortuorum, quos ipse resuscitauit corporaliter, qui mortui sunt domini nostri Iesu christi, idest, sunt ex parte domini nostri Iesu christi, & sunt pertinentes ad dominum nostrum Iesum christum. Vel hoc manifestatur ex resurrectione mortuorum, quos ipse continue resuscitat spiritualiter, eorū C peccata remittendo, qui mortui sunt domini nostri Iesu christi, idest, pertinentes ad dominū nostrum Iesum christum. Christum ergo esse sic dei filium, & sic pręd;estinatum, manifestatur per spiritum sanctificantem, qui suam incarnationem fecit, & super eum descendit, & discipulis suis dedit: & manifestatur etiam ex resurrectione mortuorum inquantum ipse resurrexit à mortuis personaliter, & fecit alios resurgere corporaliter, & facit nos cōtinue resurgere spūaliter.

¶ Deinde cum dicit, Per quē accepimus gratiam,) Postq̄ apostolus commendauit christum à generis nobilitate, quia ex semine Dauid factus: & à diuinitatis virtute, quia pręd;estinatus est dei filius, In parte ista commendat ipsum ab excellenti liberalitate dicens, (per quē) christum, tanq̄ per summe liberalem (accepimus gratiam) quantum ad peccatorum veniam (& apostolatum) quantum ad auctoritatis excellentiam, D (ad obediēdum fidei in omnibus gentibus) idest, vt faciamus omnes gentes obedire fidei, quantum ad prædicationis efficaciam, & hoc (pro nomine eius) idest, pro nomine christi dilatando & magnificando (in quibus) idest, inter quas gētes (estis & vos) Romani tam Iudęi quā gentiles (vocati dñi nostri Iesu christi) idest, vocati à domino nostro Iesu christo: ponitur enim genetiuus pro ablatiuo more Gręcorum, vt ait glosa, ꝙ ablatiuo carent. vel (estis vocati domini nostri Iesu christi) idest vt sitis domini nostri Iesu christi, tanq̄ populus eius, & tanq̄ pertinentes ad ipsum. Notandū autem ꝙ Paulus quantū est de se fecit omnes gentes obedire fidei, quia efficaciter eis prædicauit vel scripto vel verbo, vt fidei obedirent. Si autem ei aliqui non obedierunt, hoc fuit ex eorum nequitia. Notandum etiam, quòd, cum Apostolus idem sonet quod quasi dei missus, aut dei nuncius, vel dei legatus, prius dicit Apostolus se accepisse gratiam, idest, peccatorū veniam, quàm apostolatum, idest, autoritatis excellē-

tiam, quia nullus digne habet tantam autoritatis excellentiam, & nullus est digne dei nuntius, vel dei legatus, nisi prius adeptus sit gratiam, idest, peccatorum veniam. Deinde cum dicit, Omnibus, qui sunt Romæ.) Vt dicebatur, describuntur personæ ad quas ista epistola destinatur. Est autem vsq; huc locutio suspensiua. Continuetur autem sic, ego Paulus, qui sum tantus dei nuncius, qui sum seruus Iesu christi, sum vocatus apostolus, sum segregatus in euangelium dei; ego etiam, qui sum ad tantum assumptus officium, quia sum assumptus ad euangelium dei prædicandũ, quod euangelium ante propter temporis antiquitatem promiserat deus secundum suam fidelitatem per prophetas suos in scripturis sanctis, quantum ad suum virtutem: quod euangelium est de filio suo, qui habet tantam excellentiam & dignitatem. Ego etiam qui sum à tanto domino destinatus, quia destinatus sum à domino Iesu christo, in quo est generis nobilitas, quia secundum carnem est ex semine Dauid factus: in quo deitatis virtuositas, quia est dei filius prędestinatus: in quo est tanta liberalitas, quia pˢ̄pm accepimus gratiam & apostolatum. Ego videlicet, qui talis sum, omnibus qui sunt Romæ tam Iudæis quàm Gentilibus dilectis dei, idest, dilectis à Deo, vocatis sanctis, opto supple q̄ sit vobis gratia, idest, peccatorum remissio; & pax, idest, dei reconciliatio à deo patre nostro, qui potest eam dare: & à domino nostro Iesu christo, à quo habent omnia bona procedere. Notandum autem quòd Apostolus volens trahere Romanos ad amorem dei in hac salutatione, tria tangit circa ipsos Romanos, videlicet dei benignitatem, eius largitatem, & ipsius auctoritatẽ. Dei benignitatẽ tãgit cũ dicit, Omnibus qui sunt Romæ dilectis dei vocatis sanctis. Non enim ait omnibus diligentibus deum, sed dilectis dei, quia non dicendum est de nobis, tanquàm prius dilexerimus eum, sed quia prius ipse dilexit nos, vt dicitur. 1. Ioan. 4. In quo ostenditur benignitas ipsius dei, qui prius diligit nos quàm nos diligamus ipsum. etiam ait vocantis sanctis; nam, non quia sancti sumus ideo vocat nos, sed quia vocat nos, ideo sancti sumus, vt vult Ambrosius, & habetur in glosa. In quo etiam magis dei benignitas demonstratur. Secundo tangit apostolus dei largitatem cũ dicit, Gratia vobis & pax.) Nã est magna dei largitas, qui gratiam, idest, peccatorum remissionem, & pacem idest, suam reconciliationem dare nobis assidue est paratus. Tertio tangit Apostolus dei auctoritatem cum dicit, A deo patre nostro, & domino Iesu christo.) Per cuius autoritatem, vt supplendum est, omnia ista fiunt. Notandum etiam, quòd vbi alii in suis salutationibus consueuerunt dicere, ego talis tali salutẽ. dicit Apostolus, loco salutis, gratia vobis & pax, vt magister innuit in glosa. Notandum etiam quod magister dubitat, quare Apostolus fecerit mentionem de deo patre, & de domino nostro Iesu christo, & nihil tetigerit de spiritusancto. Ad quod respondet assignãs autoritatem Aymonis, quòd de spiritu sancto mentionem non fecit, quia ipsum spiritum sanctum in suis donis comprehendit. notatur ergo in hac salutatione tota trinitas, videlicet spiritus sanctus, cum dicitur, gratia & pax; & deus pater, cum subiungitur, à deo patre; & etiam filius, cum subinfertur, & à domino Iesu christo.

LECTIO TERTIA.

PRimum quidem gratias ago Deo meo per Iesum christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo.

A Postquàm posita est salutatio, quæ se habet loco tituli, in parte ista, vt dicebatur, ponitur congratulatio, vel gratiarũ actio, quæ se habet loco procemii. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd, vt ait Philosophus tertio Rhetoricorum, oportet locum facere in auditore futuræ orationi. Quod maxime intelligendum est, cum oratio apprehenditur vt contraria. Nã sicut inconueniens est velle inducere formam in materia, nisi materia disponatur ad formæ susceptionẽ, ita inconueniens est velle inducere aliquem sermonẽ in corde auditoris, nisi auditor ille disponatur ad illius verbi susceptionem: & quia quilibet naturaliter odit increpationes, necesse fuit apostolum, volentem increpare Romanos, prius disponere eos ad sui sermonis susceptionẽ. Ideo ait magister in glosa, & sumpta est ab Ambrosio hic, quòd Apostolus gratias agendo, & congratulando Romanis, prius eos lenit, quibus scribit, quia postea est eos grauiter

B increpaturus. Apostolus ergo volens postea increpare Romanos de litigiis quæ habebãt, ne habeant exosam doctrinam suam, in hac parte disponit eos ad suam doctrinam libenter suscipiendam, ostendens multiplici ratione, quòd suam doctrinam debeant libenter suscipere, & quòd doctrinæ eius debeant acquiescere. Circa quod septem facit, secundum quòd septem rationibus probat intentum. Nam primo probat ex eo quòd de eorum fide, & de eorum bono agit gratias deo, & habet inde gaudium & lętitiam. Secundo probat ex eo quòd eorum habet memoriam. Tertio quia ipsorum vult habere præsentiam. Quarto ex eo quòd vult eos docere doctrinam gratuitam & spiritualem. Quinto quia vult eos docere doctrinam fructiferam & vtilem. Sexto quia vult eos docere doctrinam vtilem, communem & generalem. Septimo & vltimo ostendit hoc idem, videlicet, quod eius doctrinam libenter suscipiant, quia vult eos docere doctri-

C nam veram, virtuosam, & inerubescibilem. Hæc autẽ septem rationes sic se habent, quia primæ tres sumuntur ex parte Pauli, qui Romanos docere debebat: sequentes vero quatuor sumuntur ex parte doctrinæ euangelicæ, quam Romanis tradere intendebat. Secunda ratio incipit ibi, Testis est mihi deus.) Tertia ibi, Obsecrãs si quomodo.) Quarta ibi, Desidero enĩ videre vos.) Quinta ibi, Nolo enĩ vos ignorare.) Sexta ibi, Græcis ac Barbaris.) Septima ibi, Non enim erubesco euangelium.

In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; primum gratias agit deo per Iesum christum pro omnibus vobis de bono vestro & de fide vestra, quæ annunciatur in vniuerso mundo, ille diligit vos, & illius doctrinam debetis libenter audire: ego sum huiusmodi, ergò & cetera. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Primum quidem gratias

D ago deo meo per Iesum christum, à quo cuncta bona procedunt, pro omnibus vobis, quia fides vestra annunciatur vniuerso mundo. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum ego sic gaudeam de fide vestra & de bono vestro, meam doctrinam debetis libenter audire. Notandum autem quòd Apostolus principaliter gratias agit propter fidem Romanorum triplici ratione. Primò, vt ostendat à deo cuncta bona procedere. Secundo, vt ostendat se Romanos principaliter diligere. Tertio, vt ostendat commune bonum cæteris præferendum esse. Secundum primum modum exponenda est littera. Primum) idest, principaliter (Gratias ago deo) quia debemus sp incipere à gratiarum actione, & principaliter de omnibus bonis debemus gratias agere, quia nihil boni à nobis possumus, sed totum à deo accipimus. Quantum autem ad secundum modum exponenda est litera. Primum) idest, principaliter (gratias ago deo meo) pro vobis Romanis, tanquàm pro eis, quos pręcipue diligo, quibus

volo

volo præcipue amicari. Secundum autem tertium modum est litera exponenda, Primum quidem) idest, principaliter (gratias ago, Deo meo pro vobis (quia ex vobis consecutum est commune bonum (quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo)& quia commune bonum est cæteris præferendum; pro tanto, bonum est, primum & principaliter gratias agere. Notandum etiam, quòd secundum Aug. in Psal. 49. & alibi pluries, & habetur in glosa, Gratias deo agere est sentire omnia à deo data esse, & pro eo laudare cordè, voce, & opere. Notandum etiam quòd dicit, gratias ago deo meo, quia licet sit vnus deus omnium dator, tamen specialiter dicitur deus iustorum per gratiam, & Apostolorum per specialem electionem, & specialiter erat Pauli, quia eum quodam singulari modo elegerat, & eum in vas electionis acceperat. Vnde, Origenes ait, quòd hæc vox, deo meo, non potest esse nisi sanctorum & iustorum: B mali autem non habent vnde sibi approprient, sed in tantum deus dicitur eorum, inquantum vniuersaliter tam eos quàm alia per creationem ad esse produxit.

Dubitaret forte aliquis quare addidit apostolus Gratias ago deo meo per Iesum christum. Dicendum quòd secundum Aug. lib. lxxxiii. quæst. q. 63. Filius est operatiua potentia patris. Sicut ergo quilibet per suam potentiam operatur, sic quia pater per filium cuncta bona agit, dicitur filius operata potẽtia eius. Vt ergo ostenderet Apostolus omnia bona esse à patre per filium, hoc bonum, quod est, gratias agere, dixit se per Iesum christum facere, qui est dei & hominum mediator.

Vlterius forte dubitaret aliquis. Quomodo fides Romanorum annunciabatur in vniuerso mundo. Dicendum quod glosa tria in Romanis notat, secundum quæ dignum erat quòd à Romanis in alios deriuaretur profectus. Nam primo in Romanis erat, vt glosa C ait, capitis auctoritas, secundo fuit in eis multiplex bonitas. Vnde glosa ait, quòd erant disciplina mirabiles boni operis cupidi, studiosi magis agendi quàm loquendi: dignum ergo erat, quòd fides talium in aliorum redundaret profectum. Tertio fuit in eis confidẽdi facilitas. Vnde glosa ait, & est Ambrosii, quòd non laudat apostolus fidem Romanorum, tanquàm perfectam, sed laudat facilitatem credendi, quia auditu auris crediderunt. Dignum ergo erat, si caput faciliter crediderat, quòd membra ad fidem faciliter declinaret. Deinde cum dicit.

Testis enim mihi est deus, cui seruio in spiritu meo in euangelio filii eius, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis.

Adducit secũdam rationem sumptam ex eo quòd D eorum habet memoriam. Formatur autem sic. Quicunque, teste deo, sine intermissione, memoriam vestri facit in orationibus suis, ille amat vos, & doctrinam eius vos Romani debetis libenter audire: sed ego, testis est mihi deus, cui seruio in spiritu meo in euangelio filii eius, sine intermissione memoriam vestri facio in orationibus meis: ergo diligo vos & meam doctrinam debetis libenter audire. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Testis enim mihi est deus, cui seruio in spiritu meo) idest, in voluntate mea. Vel cui seruio) non in carnalibus obseruantiis, sed (in spiritu meo) idest, in spiritualibus bonis, vt fide, spe, & charitate; & hoc in euangelio eius, quod prædico, quod annuncio. Deus ergo, cui sic spiritualiter seruio, testis est mihi, quòd sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum ego vos sic diligam, sic vos in memoriam habeam, meam doctrinam debetis libenter audire. Notandum autem quòd apostolus semper in orationibus, quotiescũque orabat, (sine intermissione) idest, non prætermittendo aliquam horam canonicam vel constitutam, in qua non faceret (memoriam) Romanorum. Quod dicitur exponit glosa, vel quia in qualibet tali hora cõstituta Romanorum memor erat, vel quia per quamlibet talem orationem deum faciebat memorem Romanorum. Notandum etiam quòd memoria & obliuio, & huiusmodi passiones animæ accipiendæ sunt de Deo, non secundum mutabilitatem mentis, sed secũdũ efficientiam operis, vt dicatur, deus memor nostri, cũ nobis bona dat, oblitus vero, cũ dare cessat.

Dubitat hic magister, vtrum Apostolus iurauerit, cum dicit, Testis est mihi deus. Dicendum quòd secũdum quosdam Apostolus hic non iurat, quia non dixit, Per deum, sed, Testis est mihi deus: sed his obuiandum est per Aug. in de serm. Domini in monte. lib. 1. sic dicentem, Ridiculum est putare hoc, si dicas, Per deum, iuras, testis est mihi deus, non iuras; quid enim per deum, nisi testis est mihi deus, aut quid est testis est mihi deus, nisi per deum? Iurauit ergo hic Apostolus, vt melius sibi credatur quod dicturus erat, vt habetur in glosa.

Vlterius autem posset quis dubitare. Quomodo iuramentum sit faciendum. Dicendum quod secundum Aug. de serm. domini in monte lib. 1. & habetur in glosa. Iuramentum est aliud prohibitum, aliud suasum, & aliud indultum. Prohibitum est dicere falsum, suasum dicere verum, indultum est verum cum iuramento firmare. Quæ omnia innuit dominus, Matth. 5. Sit sermo vester, est est, non non. Quod autem his abundantius est, à malo est. Cum ergo dixit, sit sermo vester est est, suasit dicere verũ: cum addit, Non non, prohibuit dicere falsum: cum vero vlterius addidit, C Quod autem his abundantius est à malo est, indulsit veritatem cum iuramento sumere. Non enim erit, vt Aug. dicit, quod abundantius est malum est, sed à malo est. Non enim tu facis malum qui iuras, sed hoc est à malo alterius, qui tibi non credit, nisi tu iures. Dicendo enim de eo quod est, est: de eo quod nõ, non, congruum esset, quod auditor crederet; si autem non credit, & vlterius quærit, & iuramentum exposcit, nõ est quod tu facias malum, sed à malo est. In causa ergo necessaria, vt credibilis reddaris, iurare non est malum. Vnde Aug. ait, & inducitur hoc in glosa, quòd iuramentum est faciendum in necessariis, cum pigri sunt homines credere quod eis est vtile: & quia pigri erant Romani ad credendum verba apostoli, quæ eis vtilia erãt, iurauit apostolus, Testis est mihi deus. *Iuramentum.*

Vlterius autem forte dubitaret aliquis, dato quòd liceat iuramentum facere in causa necessaria, vtrum liceat iuramentum exposcere. Dicendum quòd hanc D quæstionem sic Aug. determinat, quòd multum interest exigere iuramentum, si nouit illum iurare falsum vel non; quia si nescit, & ideo dicit iura mihi, vt ei fides sit, humana tentatio est. Vnde Aug. non asserit hoc esse peccatum, sed asserit hoc non esse peccatum, quia potest & bene & male fieri. Sed si scis ipsum hoc fecisse, & cogis illum iurare, cum scias ipsum peierare, vt ait Aug. homicida es. Exposcere ergo iuramentum, non vt facias hominem peierare, sed vt certificeris de veritate, non semper est à malo culpæ. Et quod dixit deus (quòd amplius à malo est) exponendum est quòd est à malo infirmitatis & pœnæ. Est enim hoc à malo infirmitatis auditoris, quia ei veritas non est nota; & veritatem ignorare quoddam malum est. Vnde Aug. non est iuratio bona, idest, appetenda: non tamen est mala, idest, prohibita, licet sit à malo infirmitatis eorum quibus aliquid dicitur. Non ergo ait Aug. quòd exposcere iuramentum sit à malo culpæ, sed à malo infirmitatis eius, cui iuramentum fit, qui in hac parte

dicitur infirmus, idest, non firmus, quia non est in veritate firmatus, & firmam veritatem ignorat, ideo iuramentum exposcit vt in veritate firmetur. deinde cum dicit.

Obsecrans, si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate dei veniendi ad vos.

Ponit tertiam rationem sumptam ex eo quod desiderabat ire ad Romanos & volebat eorum habere præsentiam. Formatur autem sic. Quicunque obsecrat si quo modo tandem aliquando, vt prosperum iter habeat in voluntate dei veniendi ad vos et vestram habeat præsentiam eius præsentia, eum debetis libenter audire: ego sum huiusmodi, ergo & cetera. De hac autem ratione ponit virtutem medii. legatur autem sic littera, Dico quòd vos Romani debetis meam doctrinam libenter audire, quia ego pro vobis sum (obsecrãs) idest, per sacra adiurans (si quo modo) idest, si aliquo mõ (tande) .i. post longa desideria (aliquando) vt hyeme vel æstate (prosperũ iter habeam in voluntate dei veniẽdi ad vos) supple, vt vos videam, vt de vobis gaudeam, vt de vestra valeam præsentia recreari. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum sic sit, meam doctrinam debetis libenter audire. Notandum autem, magnam affectionem ostendere se Paulũ habere ad Romanos, qui obsecrabat, idest, per sacra iurabat, & deum suppliciter execrabat, vt haberet prosperum iter veniendi ad eos. Notandum etiam quòd ait, voluntate dei, quia mala sunt deo permittente, bona autem deo volẽte; & quia Apostolus bonum habebat propositum, postulabat prosperum iter secundum diuinam voluntatem, non secundum diuinam permissionem. Notandum etiam quod omnes tres rationes, vt Romani suscipiant benigne increpationes Pauli, & doctrinã eius, sumptæ sunt ex parte ipsius Pauli, nam quilibet diligentius suscipit, & benignius audit increpationes & doctrinam amici. Quòd autem aliquis sit dilector & amicus aliorum, quantum ad præsens spectat, ex tribus colligitur, primo si de bono eorum gratias agat deo, & habeat inde gaudium & letitiam, quod fecit Paulus in ratione prima. Secundo si ipsorum habeat memoriam, quod fecit in ratione secunda. Tertio si ad illos vult ire, vt per illorũ præsentiam recreetur, quod factũ est in hac ratione tertia. Deinde cũ dicit.

Desidero n. videre vos, vt aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos, idest, simul consolari in vobis, per eam, quæ inuicem est, fidem vestrã atque meam.

Ponit quartam rationem sumptam ex parte doctrinæ euangelicæ, in quantum est doctrina gratuita & spiritualis. Formatur autem sic, Quicunque desiderat videre vos vt partiatur & det vobis aliquam spiritualem gratiam, idest, aliquam gratuitam & spiritualem doctrinam ad confirmandum vos, & vt consolemini inuicem per huiusmodi doctrinam, & per huiusmodi fidem, illius documenta debetis diligenter audire: ego sum huiusmodi, ergo & cetera. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens. Desiderio enim videre vos, vt aliquid vobis impartiar gratiæ spiritualis) idest, vt vos participes faciam euangelicę doctrinæ, quæ est spiritualis gratia, idest, quæ est gratuitum & spirituale donum, & beneficium: &(ad confirmandos vos, id est, simul consolari in vobis): vel vt habet alia litera, (idest vt simul consolemur in vobis, per fidem quæ est inuicem vestram atque meam). Tunc enim est supplenda ratio, quòd cum ego velim vobis tradere doctrinam sic gratuitam, sic spiritualem, sic consola-

A toriam, mihi debetis credere, & me debetis libenter audire. Notandum autem quòd Apostolus, vt innuit glosa, desiderabat videre Romanos, quia ea quæ scribuntur possent peruerse accipi, ideo desiderabat eos videre, & præsens esse cum eis, vt exponeret eis doctrinam euangelicam, quæ est gratuita & spiritualis in illo sensu & in illa interpretatione, in qua scribebat. Notandum autem quòd ait ad confirmandum vos, quia Romani iam fidem acceperant à Petro, quã fidem nolebat apostolus mutare, sed volebat eos per spiritualem gratiam, idest, per spiritualem doctrinam in illa fide confirmare, vt in ore duorum testium scilicet Petri prius prædicantis, & Pauli postea affirmantis staret omne verbum, & quod eis prædicatum erat firmius haberetur. Notandum etiam quod ait ad confirmandum vos, idest, simul consolari in vobis, vel secundum aliam literam, vt consolemur vobiscum, quia, B vt glosa dicit, Confirmatio Romanorum ita erat grata apostolo, quòd Romanos confirmari, erat apostolum consolari in eis. Notandum etiam quòd subdit, Per eam fidem, quæ est inuicem vestram atque meam, vt ostendat non esse aliam fidem apostolorum prædicantium, & apostolorum credentium, iuxta illud Eph. Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma. Deinde cum dicit.

Petrus primò predicauit Romæ.

Cap. 4.

Nolo autem vos ignorare fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc, vt aliquem fructum habeam in vobis, sicut & in cæteris gẽtibus.

Adducit quintam rationem ex eo quòd doctrina Pauli non solum erat gratuita & spiritualis, sed etiã erat fructifera & vtilis. Formatur autem sic, Quicunque vult fructum in vobis Romanis sicut in cæteris gentibus & vult vos docere fructiferam & vtilem doctrinã, C illum debetis libenter audire: sed ego Paulus, licet sim prohibitus vsque adhuc, proposui tamẽ venire ad vos, vt talia vos docerem: ergo meam doctrinam debetis libenter audire. De hac autem ratione ponit virtutẽ medii, dicens, Nolo .n. vos ignorare fratres, quod sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sũ vsque adhuc .i. ad pręsens tempus. licet ergo sum ita prohibitus, proposui tamen venire (vt aliquem fructum habeam in vobis, sicut in cæteris gentibus) idest, vt vos per aduẽtum meum & per doctrinam meam fructificaretis sicut & cæteræ gentes. Vel aliter, vt per aduentum meũ (habeam in vobis fructum) idest, pręmium & meritũ, sicut in cæteris gentibus. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum ego vos docere velim doctrinam tam vtilem tam fructuosam tam meritoriam, me debetis libenter audire. Notandum autem quod aduentus Pauli ad duo profecisset, quia fecisset fructificare Romanos, & ex hoc ipse Paulus meruisset, & habuisset inde D fructum: ideo desiderabat ire ad eos, vt haberet fructum in eis, idest, vt Romani fructificarent per aduẽtũ eius. Vel ad literã, vt haberet fructũ in eis .i. vt ipse Paulus haberet fructum & meritum eundo ad eos, & prædicando eis. Deinde cum dicit.

Græcis & Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum: ita quod in mé promptum est & vobis, qui Romæ estis, euangelizare.

Adducit sextam rationẽ sumptam ex eo quod doctrina Pauli erat generalis, communis, & omnibus debita. Formatur autem ratio sic, Quicunque vult vos Romanos docere doctrinã communem & generalem debitam græcis, Barbaris, sapientibus, insipientibus, & vniuersaliter omnibus: & quicunque promptus est vobis Romanis talia euãgelizare, eius doctrinã debetis

libenter

libenter audire: ego sum huiusmodi ergo & cætera. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, quod (Græcis ac Barbaris) idest, habentibus legem; & carentibus lege (sapientibus & insipientibus debitor sum) idest, doctrina mea, quæ est doctrina euangelica, est doctrina generalis & est debita omnibus, & ego propter illam doctrinam omnibus sum debitor; & (ita) sum debitor omnibus propter doctrinam euangelicam (quod in me promptum est) idest, ego paratus sum (vobis, qui estis Romæ euangelizare) idest, paratus omnes vos Romanos docere illam doctrinam euangelicam, quæ est communis & generalis & omnibus debita. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cum mea doctrina sit sic communis, sic generalis, sic omnibus debita, eam debetis libenter audire. Notandum autem quod, vt in glosa dicitur, & sumptũ est ab Ambrosio, Promptior est quis ad rem sibi traditam, si illi multos videat consentire: eo ergo ipso ꝙ doctrina Pauli erat sic communis, sic consentanea multis, leniebantur & disponebantur Romani, vt doctrinæ illi citius assentirent. Notandum etiam ꝙ, secundum Ambrosium, Apostolus se dicit missum ad omnes gentes, & debitorem omnium gentium, in respectu autem Romanorum dicit se esse promptum: quia Romani erant caput mundi, ideo eorum conuersio erat magis optanda.

A

B

Dubitaret forte aliquis. Quid est esse Barbarum: & vtrum aliquis sit simpliciter Barbarus. Dicendum ꝙ Barbarus idem est quod extraneus: conuenit autem aliquem esse extraneum huic, & aliquem esse extraneũ simpliciter. Quicunq; enim nõ intelligitur ab aliquo est barbarus & extraneus ei, à quo non intelligitur, iuxta illud Corinth. Si ego nesciuero virtutem vocis ero ei cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus. Quilibet ergo potest esse barbarus huic, quia non intelligitur ab illo. Sed ille est barbarus simpliciter, qui non intelligitur à se ipso: huiusmodi autem sunt homines ratione non vtentes. Per Græcos ergo intelligit apostolus homines vigentes subtilitate sapientiæ, & acumine rationis, quia Græci sapientiam quærunt. Per Barbaros autem intelligit homines non vtentes ratione, nec viuentes secundum naturale legem. Ideo ait Aymo, & habetur in glosa, ꝙ Græcos præposuit, quia ab eis omnis philosophia humana exordium sumpsit. Barbaros verò eos dicit, quia quasi exleges sunt, idest, secundum legem rationis non viuunt: qd dictum concordat cũ eo qd habetur à Philosopho in principio Politicorũ, qui ait Græcos debere Barbaris dñari, quia idẽ est esse natura barbarum & seruum. Natura enim seruus est, qui à ratione deficit, talis enim natura est seruus quia expedit ei ꝙ ab alio adiuuetur, quia nescit se ipsum dirigere. Cũ ergo simpliciter Barbarus sit ille, qui à se ipso est extraneus, & qui se ipsum nõ intelligit, & qui vsum rationis nõ habet, cum talis sit naturaliter seruus; idem est esse natura barbarum & seruum. Græci ergo idest sapientes debent barbaris dominari. Aduertendum ergo ꝙ sic exponenda est litera apostoli, Debitor sum Græcis ac Barbaris, sapientibus & insipientibus, ita ꝙ, sapientibus & insipientibus sit expositio eius quod dixerat, vt sit sensus, sum debitor Græcis, idest, sapientibus: & Barbaris, idest, insipientibus. Vel aliter, vt glosa tangit, quia inter ipsos Græcos erant aliqui magis sapiẽtes, aliqui minus: & inter ipsos barbaros aliqui magis sapientes, aliqui minus, propter quod ait Apostolus, ꝙ debitor est Græcis ac Barbaris, & debitor est sapientibus & insipientibus, & debitor est vniuersaliter omnibus Græcis tam eis qui magis sapiunt quàm eis qui minus: & debitor est vniuersaliter omnibus Barbaris tam eis qui videntur aliquid sapere inter eos, quam eis qui sunt magis insipientes. Deinde cum dicit.

1.Cor.14.

C

1.Polit.c.1.

D

Non enim erubesco euangeliũ. Virtus enim Dei est, in salutem omni credenti Iudæo primum & Græco.

Adducit septimam & vltimam rationem, sumptam ex eo ꝙ doctrina Pauli erat virtuosa, vera, & inerubescibilis. Circa quod duo facit, quia primo ponit huiusmodi rationem, secundo quędam quæ proposuerat declarat ibi, Iustitia enĩ dei.) Intendit ergo talem rationem, Quicunq; vult vos docere doctrinam inerubescibilem & virtuosam, illum debetis libenter audire: sed doctrina mea, quæ est doctrina euangelica est inerubescibilis & virtuosa, ergo debetis eam libenter audire. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicẽs, Non.n.erubesco euangeliũ).i. doctrina meã que ẽ doctrina euangelica, nõ est doctrina falsa & erubescibilis, sed est doctrina vera & virtuosa (qa est quædã virtus Dei).i. est quędã virtus diuinitus nobis proposita (in salutem) idest, ordinata in salutem omni credenti (Iudæo primum & Græco). Tunc ergo supplenda ratio, ꝙ cum talis sit doctrina mea, eam debetis libenter audire. Notandum autem ꝙ sicut primæ tres rõnes sumptæ sunt ex parte Pauli, quibus Romanos docere volebat, quia ostendit Paulus triplici ratione sic esse se Romanorum dilectorem, vt Romani eius doctrinam libenter susciperent: sic hæ quatuor rationes sequentes sumptæ sunt ex parte doctrinæ euangelicæ. Proponitur enim hæc doctrina esse talis, ꝙ eam Romani debent benigne suscipere. Nam primo proponitur hęc doctrina esse gratuita & spiritualis, quod factum fuit in ratione quarta. Secundo fructifera & vtilis, quod factũ fuit in quinta. Tertio proponitur esse communis & generalis, quod factum fuit in sexta. Quarto hæc doctrina proponitur esse virtuosa & inerubescibilis, quod factum fuit in ratione septima: & quia ad talia quilibet debet auide inclinari tam ex parte Pauli docentis, quam ex parte doctrinæ traditæ, disponuntur Romani, vt huiusmodi doctrinam libenter suscipiant. Notandum autem ꝙ doctrina euangelica non est res erubescibilis, quia non continet falsa. Est dei virtus, quia dei virtutem annũciat, & ad fidem inuitat. Est in salutem omni credenti, quia iustificat, & à secunda morte liberat. Quę omnia ex glosa haberi possunt. Notandum etiã ꝙ hoc quod ait, Iudæo primum & Græco, dupliciter potest exponi, vt glosa tangit, primo in vituperium Iudæorum, vt dicatur magis indigere medico qui magis infirmatur. Iudæi ergo magis indigebant euangelio, quia magis infirmabantur, nam nõ solum in se seducti erant, sed etiam alios seducebant. Secundo modo hoc potest exponi, vt non solum exponatur in iudęorum vituperium, quod euangelium sit in salutem iudæo primum, idest, maxime tanquàm magis indigenti & tanq̃ magis infirmo: sed etiam exponatur in iudęorũ laudem; nam euangelium debet esse in salutẽ (primum) idest principaliter Iudeo, deinde Græco idest gentili: quia christus ad iudęos est principaliter destinatus iuxta illud Matth. Non sum missus nisi ad oues quæ perierant domus israel. Christus enim fuit missus ad omnes, tamen dicit se missum ad Iudæos principaliter, quia per leges & prophetas instructi, promptiores debebant esse ad euangelium suscipiẽdum, quamuis fuerint ex sua malitia tardiores. Vltimo cum dicit.

Cap.15.

Iustitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est, Iustus autem ex fide viuit.

Quædam, quæ supposuerat, declarat: dixerat enim quod euangelium est virtus dei, & ꝙ est in salutem omni credenti. continuetur ergo sic, Benedictum est quod euangelium est virtus dei, (quia iustitia dei) qua

apparet iustus in promissis: vel (iustitia Dei) qua gratis iustificat impium (reuelatur in eo) idest, in euangelio. Hæc iustitia in veteri testamento figurabatur occulte, sed in euangelio reuelatur aperte. Bene ergo dictum est, quòd euangelium est virtus Dei, (cum iustitia dei reueletur in ipso) & hoc (ea fide in fidem) hoc est, ex fide dei promittentis in fidem hominis credentis, ex qua fide, supple, homo viuit, & saluatur per fidem, quę videlicet est in euangelio reuelata. Notandum etiam ꝙ in Habacuc, vnde sumpta sunt ista verba, non sic iacet textus, vt introducit apostolus, sed ibi sic iacet litera. Iustus autem in fide sua viuet. *(Cap. 2.)* Quod, vt dicitur in glosa, dupliciter potest contingere. Primo, quia apostolus hoc sumpsit à translatione septuaginta, quę discordat à nostra. Vel, vt ostenderet se loqui eodem spiritu quo prophetę loquebantur, ideo verba dimisit & sensum retinuit. Notandum etiam ꝙ, vt in glosa tangitur, septem modis dicitur esse transitus de fide in fidem. Primo ex fide dei promittentis in fidem hominis credentis. Secundo est transitus ex fide veteris testamenti, vbi colebatur deus vnus, in fidem noui, vbi colitur deus trinus. Tertio est transitus ex fide vnius articuli in fidem alterius articuli. Quarto est trāsitus ex fide primi aduentus, qui fuit in carnem, in fidem secundi aduentus, qui erit ad iudicium. Quinto est transitus ex fide primę resurrectionis, quæ est in anima, cum resurgit à peccato, in fidem secūdæ resurrectionis, quæ erit in corporibus, cum resurgemus à mortuis. Sexto est transitus ex fide prophetarum seminantium, in fidem apostolorum metentium. Septimo & vltimo est transitus ex fide spei, quia nunc speramus, in fidem rei, quia tunc tenebimus. & quia omnia ista faciunt ad nostram iustificationem, & ad nostram vitam & salutem, ex tali transitu ex fide in fidem dicimur viuere & saluari.

LECTIO QVARTA.

REuelatur enim irá dei dē cœlo super omnē impietatem, & iniustitiam hominum eorum qui veritatem dei in iniustitia detinent.

Posita salutatione, quæ se habet loco tituli: & posita gratiarum actione, quę se habebat loco proemii. In parte ista tangitur de litigiorum sedatione, quæ se habet loco tractatus, & loco execútionis negotii. Intentio enim Pauli in hac epistola est sedare illa litigia Romanorum, quæ inter gentiles & iudeos exorta erant: & quia ex nunc incipit hoc facere, dicitur hæc pars se habere loco tractatus, & loco executionis negotii. Diuiditur autem hæc pars in partes duas, quia primo apostolus litigia Romanorum sedat, & eos ad pacem & concordiam prouocat. Secundo eos iam sedatos & ad pacem & concordiam reuocatos, & vt in bonis moribus rectè viuant, instruit & inclinat. Secunda ibi in principio. 12. cap. Obsecro uos itaque fratres per misericordiam dei.) Circa primum duo facit, secundum ꝙ duo sunt necessaria in quolibet bono opere: Nam primo est expellenda forma opposita, secundo est plantanda & introducenda proposita; sic enim natura agit, quia primo expellit formam oppositam, & eam expellendo formam propositam introducit. Sic etiam ars facit, vt si per artem debeat angulare fieri rotundū, primo à corpore illo expellitur per artem angulositas tanquàm forma opposita, & introducitur ibi rotunditas tanquàm proposita. Sic etiam & in moribus est faciendū, quia primo sunt extirpanda vitia, postea sunt inferendæ virtutes. Primò ergo sunt litigia sedanda, quæ se habent vt vitia

A & vt forma oppósita, secundo est pax & concordia inducenda, quæ se habet vt virtus & forma proposita. Primò ergo apostolus remouet à Romanis litigii materiam, in quo expellit formam oppositam; secundo eos prouocat ad pacem & concordiam, in quo inducit formam propositam. Secunda ibi, In principio. 5. cap. Iustificati igitur per fidem, pacem habeamus.) Ad euidentiā primæ partis sciendū ꝙ materia omnium iurgiorum & litigiorum videtur esse superbia & iactantia, nā inter superbos semper sunt iurgia: abscindere ergo materiam litigii à gentilibus & iudęis est tollere & remouere iactantias vtrorumque: si enim sufficienter ostendatur & declaretur, ꝙ nec gentes nec Iudęi habent vnde se iactent, & vnde glorientur, sufficienter abscinduntur litigia vtrorumque. Volendo ergo Apostolus tollere materiam litigii inter eos, duo facit, quia primo reprehendit & increpat iactantias gentilium, secundo reprehendit & increpat iactā-
B tias Iudęorum, ibi ante mediū. 2. cap. Non enim est acceptio personarum. Rursus ad euidentiam primę partis est notandum ꝙ Gentiles tripliciter se iactabant. Nam primo Iudęos increpabant & iudicabant quasi essent meliores eis. Secundo de Idolatria se excusabant, quasi hoc egissent non ex obstinatione, sed ignorantia mentis. Tertio de moribus se iactabant, quasi non fuissent sub peccatis. Hęc autem tria in prologo huius epistolę describuntur. Cum ergo tres iactantias haberent gentiles, volens apostolus omnem materiam litigii & elationis tollere, has tres iactantias reprehendit & increpat. Tria itaque facit, primo ostendit, ꝙ Gentiles non possunt se excusare de Idolatria per ignorantiam, quia eos naturalis ratio instruebat, & deus eis reuelabat. Secundo ostendit ꝙ non poterant se gentiles pręferre in moribus, quia sub peccatis grauibus existebāt.) Tertio declarat ꝙ nō debent Iudęos iudicare, quia iudicando alios, idest, Iudęos, se
C ipsos iudicabant. Secunda ibi, Propter quod tradidit illos deus in desideria.) Tertia ibi, Propter quod inexcusabilis es ò homo omnis qui iudicas.

Prima pars, quæ est pręsentis lectionis, in qua Apostolus tollit iactantias Gentilium ꝙ non possunt se excusare de Idolatria per ignorantiam, quia eos naturalis ratio instruebat, diuiditur in tres partes. Nam primo ostendit ꝙ Gentiles peccauerunt per Idolatriam. Secundo declarat ꝙ non poterant se excusare per ignorantiam. Tertio manifestat ꝙ ex hoc incurrerunt in magnam poenam & magnam miseriam. Secūda ibi, Quia quód notum est dei.) Tertia ibi, Et obscuratum est insipiens cor eorum.) Continuetur autē sic. Dicebatur supra ꝙ euangelium est virtus dei in salutem omni credenti: sed sicut est in salutem omni credenti, sic supplendum est, ꝙ est in damnationem omni non credenti. Quod autem euangelium sit in damnationem omni non credenti, patet, (quia reuelatur) supple, in ipso vel per ipsum euangelium, (ira
D dei de cęlo) idest, illa ira dei que pandetur de cælo (super omnem impietatem & iniustitiam) idest, super omnem Idolatriā quæ antonomatice est impietas & iniustitia. Per euangelium ergo reuelatur & docetur illa ira, quæ pandetur de cœlo super Idolatriam (eorum hominum) idest, gentilium (qui veritatē dei in iniustitia detinent). In quibus verbis ostendit apostolus gentiles per idolatriam peccasse, & eos grauiter per diuinam iram puniendos esse. Notandum autem ꝙ hęc ira dei secundum Augustinum 15. de ciuit. Dei, & habetur in glosa, sumitur pro pœna; quia quotienscunque ira dei legitur, non perturbatio animi est intelligenda, sed accipienda est ira pro iudicio, quo irrogatur pœna pro peccato. *(Cap. 15.)* Notandum etiam quod ira Dei de cœlo potest intelligi dupliciter, primo vt intelligatur ira dei venturi de cœlo ad iudicium, iuxta illud Matth. Amodo videbitis

debitis

debitis filium hominis sedêtem à dextris virtutis dei & venientem in nubibus coeli: tunc enim ira dei venientis de coelo, idest in nubibus coeli pádetur super omnem impietatem & super omnem idolatriam. Secundo modo potest intelligi de coelo materiali: nam ipsum coelum materiale nobis annúciat Deú creatorem, propter quod ex ipso coelo materiali panditur & reuelatur qualis ira Dei & qualis poena descendere debeat super ipsos idolatras & super ipsos impios iuxta illud Luc. 12. Hypocritę, faciè cęli & terrę nostis probare: hoc autem tempus quomodo non probatis? Si enim scimus iudicare faciè cęli debemus inducere quale est tempus in quo sumus, & què in hoc tempore debeamus colere & adorare. Notandum etiam, quòd, quia in euangelio reuelatur & in euangelio docetur, quomodo tam ex venturo iudicio cum dominus venerit in nubibus cęli, quàm etiam ex ipso cælo materiali ostenditur vobis ventura ira Dei super impietatem & iniustitiam, bene dictum est, quod reuelatur in euangelio illa ira dei de coelo, quę panditur super impietatem & iniustitiam. Notandum etiam quòd impietas & iniustitia sic possunt accipi, vt impietas dicatur peccatum contra fidem, iniustitia contra mores. Vel impietas dicatur peccatú in Deum, iniustitia in homines. Vel possumus aliter dicere, vt exponendo tangebatur, quod tam per impietatem quàm per iniustitiam datur intelligi Idolatria: nam pietas est Dei cultus. Idolatria ergo, quæ cultum debitum creatori dat creaturæ, impietas antonomatice nominatur. Iustitia verò vnicuiq; quòd suum est reddit: Idolatria verò quę honorem Dei creaturæ impendit antonomatice iniustitia dicitur. Cú ergo hic de Idolatria gentilium agatur, competenter tam per impietatem quàm per iniustitiam in hoc loco Idolatria designatur. Notandum etiam, quòd, vt glosa tangit, non ait super omnes impios, & super omnes iniustos, sed super omnem impietatem & iniustitiá, quia cum vnius impii possint esse multæ impietates, & vnius iniusti multæ iniustitiæ, ira Dei non solum reuelabitur super impium sed etiam super quamlibet impietatem & super quamlibet iniustitiam. Notandum etiam quòd idolatræ, veri Dei, idest, veram de Deo cognitionem retinent in iniustitia, idest, in opere malo & in Idolatria; habet enim rationem per quam possunt cognoscere verum Deum, & ipsi per iniustitiam & per opus malum colunt falsos Deos. Vel possumus dicere, hoc referendum esse ad gentiles Philosophos, qui cum haberent de deo veram cognitioné ipsi manentes in iniustitia, tenebant illam veritatem & illam veram cognitionem, & non pandebant eam populo vt non colerent falsos Deos, sed ipsi vná cum populo impendebant Idolis Dei cultum. Deinde cum dicit.

Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit.

Postquàm apostolus probauit gentiles peccasse per idolatriam, In parte ista, vt dicebatur, ostédit eos non posse se excusare per ignorantiam. Circa quod tria facit, quia primo eos Deum cognouisse declarat. Secundo, quid de Deo cognouerunt, demonstrat. Tertio, ex his eos esse inexcusabiles concludit & probat. Secúda ibi, Inuisibilia enim ipsius.) Tertia ibi, Ita vt sint inexcusabiles.) Continuetur autem sic, bene dictum est quod ira Dei debet de coelo reuelari & pandi super omnem impietatem & iniustitiam ipsorum gentium: & etiam bene dictum est: quod gentiles veritatem, idest, veram Dei cognitionem detinent in iniustitia, (quia quod notum est Dei) idest, quod notum est de Deo, (manifestum est in illis: Deus enim illis reuelauit). Notandum autem quòd gentiles & maxime sapientes inter eos, quod notum erat de Deo manifestum erat illis, & Deus eis reuelauerat: & ipsi non agebant secundum notitiam eis à deo datam, sed idola colebant & detinebant veritaté, idest, veram de Deo cognitionem in iniustitia, idest in opere iniusto & in idolatria. Notandum etiam quòd secundum glosam ait, Quod notum est Dei) idest, quod notú est de deo (manifestum est in illis) quia non omnia, quæ sunt Dei, manifesta erant gentilibus: sed ea (quæ nota erát Dei) idest, ea, quæ ductu rationes sciri poterant de Deo, (manifesta erant illis) idest gentilibus. Notandú etiam quod duo ait apostolus determinando de Dei cognitione, quam gentiles habebant. Nam primo ait, Quod notum est Dei, manifestum est in illis. Secundo, Deus enim eis reuelauit. Qu a dupliciter gentiles habebant notitiam de Deo, primo propter lumen rationis eis naturaliter inditum, & quátum ad hoc ait, (Quod notum est de Deo manifestú est in illis.) Secundo habebant notitiam de Deo non solum propter lumen naturaliter inditum, sed etiam propter opus manifestè factum: & quantum ad hoc ait, (Deus eis reuelauit) idest, propter opera sua magnifica eis manifestauit. Fecit enim Deus opus ita magnificum, vt Ambrosius ait, quod suum opificem sui visibilitate manifestauit. Propter hoc enim opus magnifice factum Deus qui natura est inuisibilis à visibilibus sciri potest. Notandum etiam quòd non ait, quod notum est Dei manifestum est illis, sed (manifestum est in illis) quia cum Deus in ipsis gentilibus & in mentibus eorum indiderit lumen rationis, (Quod notum est Dei) idest, quod ductu rationis notum est de deo, non solum manifestum est illis idest gentilibus, sed etiam (manifestum est in illis) quia in eorum mentibus erat impressum, & per lumen rationis erat in eis naturaliter inditum quod ductu rationis de Deo sciri poterat. Deinde cum dicit.

Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas: ita vt sint inexcusabiles. Quia cú cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis.

Postquàm ostendit Paulus, quod Deum gentes cognoscebant, ait quid de Deo cognoscebant, dicens, quod (inuisibilia enim ipsius dei) idest, diuina essentia: (& sempiterna quoq; virtus eius (idest, diuina potentia: (& diuinitas) idest, diuina bonitas, & diuina influentia (à creatura mundi) idest, ab homine, qui per quandá excellentiam dicitur creatura mundi: (per ea quæ facta sunt) idest, per hæc magnifica opera, quę videmus, (intellecta conspiciuntur). Notandum quod in qualibet re est tria considerare scilicet substantiam siue essentiam, virtutem siue potentiam, & actionem siue operationem. Apostolus ergo quia dixerat, Quod notum erat de Deo, manifestum erat gentilibus: vel quia dixerat, Gentiles deum cognouisse, hic declarat quid de Deo cognouerant, dicens, quòd cognouerunt (inuisibilia ipsius) idest, diuinam substantiam: (& virtuté eius) idest, diuinam potentiam; (& diuinitatem) idest, diuinam bonitatem & diuinam influentiam: & quia influere quoddam opus est, cognoscendo diuinam bonitatem & diuinam influentiam, cognouerunt nó solum diuinam substantiam & potentiam, sed etiam diuinam operationem. Notandum etiá quod alio modo exponitur iste textus, vt nó referatur ad essentialia, sed ad personalia: & ita erit sensus, (Inuisibilia enim ipsius) idest, Patris, qui speciali modo dicitur inuisibilis; quia non sic apparuit in creatura visibili, vt filius & spiritus sanctus: (& sempiterna quoq; virtus eius) idest filius: (& diuinitas) idest, spiritus sanctus: (à crea-

tura mundi) idest, ab homine, qui per quandam excellentiam dicitur creatura mundi: vel (a creatura mundi) idest, per ea quæ facta sunt à creatione mundi, & à constitutione mundi, idest, per hæc magnifica opera, quę videmus, (intellecta conspiciuntur). Quales autem expositiones habeant veritatem, & quomodo in his est congrua adaptatio, in disputationibus apparebit. Deinde cum dicit. Ita vt sint in excusabiles) Postquàm ostendit, quod gentiles Deum cognoscebant, & declarauit quid de deo cognoscebant: in parte ista concludit, quod de sua Idolatria excusationem non habebant. Continuetur autem sic (Ita) gentiles Deum cognouerunt, & talia de ipso agnouerũt (vt sint inexcusabiles) idest, quod de sua Idolatria excusationem habere non possint. Et bene dico, quòd gentiles sunt de sua idolatria inexcusabiles, (quia cũ cognouissent Deum, non sicut deum glorificauerũt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis).

a.pars.t.

A

B Notandum autem quod si debite volumus nos habere erga deum, tria in nobis habere debemus. Primo quod deo debitum honorẽ referamus. Secundo, vt omnia ista bona à deo recognoscamus. Tertio, vt nihil boni nobis attribuamus. Gentiles autem Idolatriæ dediti circa omnia ista deficiebãt. Nam ipsi, (cum deum cognouissent, non sicut deum glorificauerunt) quia ei debitum honorem non reddiderunt (nec etiam gratias egerunt) quia bona, quæ habebant à Deo non cognouerunt, (sed in suis cogitationibus euanuerunt) quia sibi illa bona attribuerũt, ac si illa bona à se ipsis habuissent. Deinde cum dicit.

C Et obscuratum est insipiens cor eorum, dicẽtes. n. se esse sapiẽtes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium.

Ponitur tertia pars principalis huius lectionis, in qua, postquàm apostolus ostendit quod gentiles peccauerunt per idolatriam, & probauit quod non poterant se excusare per ignorantiam, concludit quod gentiles ex eorum peccato consecuti sunt pœnam et miseriã. Circa quod duo facit, quia primo proponit quod intendit. Secundo quod dixerat manifestat & probat ibi, Et mutauerunt gloriam.) Cõtinuetur autem sic, Gentiles peccauerunt per idolatriam, & non potuerunt se excusare per ignorantiam, quia non peccauerunt directe & proprie per ignorantiam, sed magis peccauerunt per elationem & superbiam: & quia superbia habet cor hominis excæcare & hebetare, ideo consecuti sunt gentiles hanc miseriam: (& obscuratum) idest, hebetatum est (cor eorum: dicentes se esse sapientes) in humanis, & in his quæ sunt mundi; (stulti facti sunt) in diuinis, & in his quæ sunt dei.

D Deinde, cum dicit, Et mutauerunt gloriam & cetera.) manifestat quod dixerat, ostendens quantam obscuritatem, & quantam hebetudinem cordis incurrerant. Nam magna est hebetudo mentis, quod quis credat homines esse Deos: adhuc maior est hebetudo quod credat aues deos esse: adhuc est hebetudo maior si credat quadrupedes, quia quadrupedes sunt terrestriores auibus: adhuc maior est hebetudo si credatur serpentes esse Deos, quia serpentes sunt magis terrestres ceteris supradictis. Et quia gentiles Romani omnia hæc colebant pro Diis, maxime erat cor eorum insipiens & obscuratum. Continuetur ergo sic, bene dico quòd obscuratum & hebetatum est cor Romanorum gentilium, quia ipsi (mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, volucrum, quadrupedum, & serpentiũ) quod sine magna hebetudine & obscuritate cordis

A esse non potuit. Notandum autem quòd si homines, volucres, & quadrupedes non sunt dii, multo magis imagines repræsentates non sunt dii: rursus si fierent aliquæ similitudines illarum imaginum, multominus erunt dii. Magna ergo esset hebetudo mentis colere homines vel volucres aut alia aialia tãquã deos: adhuc etiã maior esset hebetudo colere imagines eorum tanquàm deos, quia res plus habet de veritate quàm eius imago: adhuc etiam maior esset hebetudo colere similitudines imaginum tanquàm deos. Nam sicut imagines deficiunt à rebus, ita si fierent aliquæ figuræ ad similitudinem imaginum deficerent illæ similitudines ab imaginibus, & plus esset de veritate in imaginibus quàm in illis similitudinibus. Notandum etiam quòd Romani vt captarent beniuolentiam omnium, cum aliquam prouinciam debellabant, dicebant se magis velle dñari amore quã timore, & dicebãt quod volebant

Romani colebant deos omnium Prouinciarum.

B esse eorũ amici, & quod volebant colere eosdẽ deos quos ipsi colebãt. Vnde statim omniũ idolorũ & omnium imaginum existentium in prouincia illa faciebant fieri quasdam figuras & similitudines, & illas portabant Romæ, & colebant eas tanquàm Deos. Itaque Romani gentiles non solum colebant imagines hominum vel volucrum vel aliorum animalium tanquã deos, sed etiam colebãt similitudines imaginũ: Quod sine magna obscuritate & hebetudine mentis, vt dictum est, esse non poterat.

Ad euidentiam autem dictorum quædam dubitanda occurrunt. Nam primo dubitatur de eo quod magister ait in glosa, quod per mundi fabricam potuerunt gentiles cognoscere deum solum esse adorandum, & solum esse diligendum. Hæc autem dubitatio est vtilis ad intelligendum textum apostoli. Nam apostolus idolatras gentiles appellat ipsos & iniustos. Impii enim erant, quia summe diligendum non summe diligebant: magna quidem impietas est non diligere

C maxime diligendum: iniusti etiam erant, quia non adorabant maxime adorandum. Cum enim adoratio & latria sit quidam cultus Deo debitus, magna iniustitia est non adorare deum, & non colere ipsum, & nõ reddere ei honorem debitum. Oritur ergo quæstio necessaria ad intellectum litteræ, quomodo gentiles per mundi fabricam & rationis ductu poterant cognoscere deum solum adorandum & solum diligendum. Dicendum quod sicut est in caussis efficientibus, sic est suo modo in finalibus. Nam sicut omnes caussæ efficientes secundæ & intermediæ mouent in virtute efficientis primi, sic omnes fines particulares & intermedii mouent in virtute finis vltimi. In Deo ergo, inquantum est efficiens primum, reseruatur summa potentia & summa maiestas, quia in virtute eius mouet omnia agentia: in eodem etiam deo inquantum est vltimus finis, reseruatur summa bonitas, quia in virtute eius mouent omnes fines alii. Quare si rationis ductu possumus cognoscere deum esse primum efficientem, &

D habere summam potentiam & maiestatem: & si per hanc mundi fabricam & per hos effectus possumus cognoscere ipsum esse finem vltimum & habere summam bonitatem, quia ratione maiestatis debetur ei adoratio, ratione bonitatis dilectio, ipse solus adorandus, ipse solus colendus, diligendus. Dicitur enim solus diligendus dupliciter, vel quia solus diligendus summe, vel dicitur solus diligendus non per respectũ ad aliud: alia enim sunt diligenda per respectum ad ipsum. Sic etiam dicitur adorandus solus, vel adoratione summa & adoratione latriæ, vel est adorãdus solus idest non per respectum ad aliud, quia non habet ab alio principio quod adoretur & honoretur. Alia autem si quid excellentiæ habent ab ipso habent.

Vlterius autem dubitatur de eo quod Magister ait, quòd deus fecit opus, quod opificem sui visibilitate manifestauit, vt per creatum increatum posset sciri valet

valet enim hoc ad intellectum literę. Nam isto modo (quod notũ est Dei) idest de deo manifestum est gentilibus, & deus illis reuelauit. Nam opus fecit quod manifestauit opificem, per quod opus tanquàm per creatum deueniremus in cognitionem dei increati, vt glo ſa tangit. Quæritur ergo quomodo hoc habeat veritatem, cum Deus sit certior cæteris entibus, sicut lux est manifestior cæteris coloribus. Dicendum ꝙ exemplum adductum satis dilucidat veritatē: videtur enim se habere natura increata ad naturas creatas sicut lux ad colores. Nam sicut color non dicit lucem in sua puritate, sed color est quædam lux opaca & quædam lux obumbrata, sic cæteræ creaturæ non sunt lux in ipsa puritate, sed sunt lux obumbrata & opacata. Natura ergo diuina in se considerata est certior & manifestior cæteris entibus, sicut lux est manifestior coloribus omnibus: tamen non est inconueniens, vt communiter ponitur, ꝙ sit incertior quo ad nos. Nam sicut lux solis non potest intueri ab oculo noctuæ, sic intellectus noster qui operatur ad manifestissima in natura, sicut oculus noctuæ ad lucē diei, non potest immediate ferri in manifestissima in natura: sed cum nostra cognitio incipiat à sensu, prius ferimur in hęc sensibilia, & per ista ad intelligibilia manuducimur. Hæc ergo creata sunt certiora non in se, sed quo ad nos; & per hęc deuenimus in cognitionem dei: qui licet sit certior in se, non est certior in nobis.

a. Metaph. Tex. 1.

Vlterius dubitatur de hoc quod ait Apostolus, Inuisibilia enim eius, idest diuina essentia, vt exponit magister, Quęritur quomodo diuina essentia dicatur inuisibilis. Dicendum ꝙ hæc quęstio duplicem dubitationem trahit, primo qualiter diuina essentia dicatur inuisibilis, secundo quare dicatur inuisibilia in plurali. Dicendum ꝙ visus ponitur pro omni sensu. Dicitur ergo diuina essentia inuisibilis, quia est simplex & imparticipabilis & sensu non capitur. Dicuntur autem inuisibilia in plurali propter multitudinem perfectionum in ea existentium, & quia multis modis repręsentatur in creaturis. Licet ergo diuina essentia in se vna sit, tamen quia multis modis in creaturis repręsentatur, hic vbi agitur de cognitione Dei per creaturas, competenter diuina essentia pluraliter dicta est inuisibilia. Quare autem dicatur Persona patris inuisibilis in expositione literæ tangebatur: dicebatur enim ꝙ pater non sic apparuit in specie uisibili sicut filius & spiritus sanctus, ideo speciali modo dicitur inuisibilis. Sed pater inuisibilia pluraliter dici potest propter pluralitatem notionum existentium in ipso: in eo enim sunt plures notiones quàm in filio & spiritu sancto.

Vlterius dubitatur quomodo hæc expositio habeat veritatē, videlicet, ꝙ per inuisibilia intelligatur Pater, per virtutem filius, per diuinitatem spiritus sanctus: secundum hanc expositionem videtur quòd Gētiles Trinitatem cognouerint. Constat autem quod rationis ductu cognitionem trinitatis habere nõ potuerint. Dicendum quòd ad hoc soluit magister per verba Augustini, dicens, ꝙ illas tres personas non dicuntur intellexisse, quòd eas distincte, veraciter, & propriè intellexerint, sed quia cognouerunt esse in deo illa tria, videlicet, potentiam, sapientiam, & bonitatem: quæ illis tribus personis in sacra scriptura frequenter distinctim & specialiter solent attribui, quasi dicat, quòd gentiles Philosophi non cognouerunt trinitatem per propria, sed per appropriata.

Vlterius autem dubitatur de eo quod magister ait videlicet quòd per cœlum & terras, & alias creaturas quas perpetuas esse intellexerunt, Deum ęternum mēte conspexerunt. Videtur enim ꝙ oppositum & maxime contradictorium arguat aliud contradictorum. Creaturæ ergo, quæ non sunt æternæ, quantumcunq; sunt perpetuæ, ęternitatem creatoris non possunt

A arguere nec probare. Dicendum quod ex creaturis, vt magister ait, & nos probare possumus Deum esse ęternum. Nam si creatura est tēporalis & esse cœpit, oportet quod aliquod aliud agens præcesserit creaturam, quod eam ad esse perduxerit. Nam cum nihil seipsum ad esse perducat, oportet semper actum præcedere potentiam, vt probatur in nono Meth. tex. 13. Nam si actus non præcederet potentiam, quantumcunq; entia possint esse, nunq̃ tamen essent, quia non esset aliquid actu quod faceret ea potētia, actu entia. Bene ergo dictum est quòd si creaturæ esse cœperũt, aliquid aliud fuit prius actu, quod eas ad esse produxit. Tum quæro de illo agēte, vtrum esse cœperit an non: quod si esse cœpit, aliquid aliud præcessit, quod ipsum produxit ad esse, & quia non est abire in infinitum, oportet quòd rei temporalis sit causa æterna, quod probare volebamus. Quod autem dicebatur,

B ꝙ vnum oppositorum non arguit aliud: dicendum ꝙ immo, quia negatio arguit affirmationem, & potentia arguit actum, & temporale ęternum. Vel possumus dicere ꝙ temporale arguit ęternum non ratione oppositionis, sed ratione dependentiæ, quam habet ad ipsum.

Vlterius autem dubitatur de eo quod magister ait, videlicet, ꝙ ideo ex creaturis possumus conspicere Deum immēsum esse. Hoc autem videtur falsum quia creaturæ non sunt immensæ, sed limitatæ: ex esse autem limitato non videtur ꝙ possit argui esse immensum. Dicendum quòd creaturę quantuncunq; sint certis limitibus circumscriptæ, sufficienter tamen arguitur ex eis Deum immensum esse. Nam semper esse participatum arguit esse purum, sicut potentia arguit actum: Omne enim esse participatum est esse in potentia, esse autem purum est esse in actu. Cum enim omne esse participatum sit esse ab aliquo, quia nõ est deuenire in infinitum, oportet deuenire ad esse purũ,

C quod non sit ab aliquo: Creaturæ ergo, quia habent esse participatum & receptum in aliquo, habent esse limitatum & finitum: Deus autem, qui habet esse purum non in aliquo receptum, non habet esse contractũ nec particularizatũ, sed infinitum. Cum ergo ostēsum sit ꝙ ex esse participato arguitur esse purum, sufficienter probatum est ꝙ ex esse limitato creaturarum ostenditur Deum esse immensum & infinitum.

Vlterius autem dubitaret aliquis, quia magister distinguit tria genera visionum, videlicet, corporalem, imaginariam, & intellectualem: & ait ꝙ de tertio genere visionis est ista visio, de qua loquitur hic Apostolus: Ergo philosophi viderunt Deum secundum tertium genus visionis: sed tertium genus visionis dicitur tertium coelum ad quod fuit raptus Paulus, ergo philosophi viderunt Deum sicut & Paulus. Dicendum ꝙ secundum tertium genus visionis, idest, intellectualiter videre Deũ est dupliciter, vel per essentiam, vel per effectus. Per essentiam vidit Paulus, per

D effectus viderunt philosophi & gentiles. Visio ergo Pauli appellata fuit cælum, quod videre per essentiã aliis est celatum & occultatum. Philosophi ergo & si possunt dici peruenisse ad tertium genus visionis, quia Deum per effectum intellectualiter cõspexerũt, non tamen dicuntur rapti ad tertium cælum, quia Deum per essentiam non viderunt.

LECTIO QVINTA.

Ropter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, vt contumeliis afficiãt corpora sua in semetipsis.

Postquàm apostolus repressit iactantias gentilium, ꝙ se de Idolatria non poterant excusare per ignorãtiam mentis, quia eos naturalis ratio instruebat. In parte ista reprimit eorum iactantias, quòd non possunt se iactare de moribus, quia sub peccatis grauibus existebant. Ad cuius euidentiam sciendum ꝙ secundum Philosophum in. 7. libro Ethi. Est dare quãdam virtutem, quam appellamus heroicam idest excellentem & diuinam. Alię ergo virtutes politicæ faciunt homines bonos secundũ modũ cõmunẽ hoim sed heroica facit hoiem bonũ vltra modũ hoim: dicũtur.n.hic heroici qui sunt quasi Dii, & sunt boni vltra modum humanum. Vnde idem Aristot. ponit exemplum dicens, vt Homerus introducit Priamũ referentem de Hectore qui adeò erat bonus, quòd non videbatur filius hominis mortalis, sed Dei. Sed sicut est dare quandam virtutem quæ appellatur heroica, quæ facit hominem bonum vltra modum humanum, ita etiam, vt dicitur ibidem, est dare quoddam vitium, quod bestialitas est, quæ facit hominem malum vltra modum humanum. Distinguuntur ergo virtutes in virtutem heroicam, & virtutes alias: & vitia possunt diuidi in bestialitatem & in prauitates alias. Dicuntur autem bestialitates, quæ sunt adeò vitia contra naturam, ꝙ ea ipsa natura horret, cuiusmodi est bibere sanguinem humanum, comedere carnes humanas, vel etiam quòd masculi cum masculis coeant, vel etiã fœminæ fœminas polluant & cætera huiusmodi, quæ adeò abominabilia sunt quòd ea statim natura abhorreat. De huiusmodi autem bestialitatibus recitat Philosophus. 7. Ethic. de iis, q comedebant hepata matrum; de aliis, qui morabãtur in insula Ponti, qui prestabant sibi filios in conuiuium, & plures tales bestialitates in exemplum adducuntur ibidem. Ad præsens tamen sufficiat scire coitum masculinũ cum masculis, & fœmininum cum fœminis bestialitatem esse. Apostolus itaq; omnes volens reprimere iactantias Romanorum gentilium, dupliciter ostendit, ꝙ non poterant gloriari de moribus, primo quia regnauerant in eis bestialitates, secundo quia regnauerant in eis aliæ prauitates ibi, Et sicut non probauerunt & cetera. Circa primum duo facit, nam primo apostolus quantum vitium sit bestialitas declarat, secundo ꝙ in eis regnauerat bestialitas manifestat ibi, Nam fœminæ eorum.) In declarãdo quantum vitiũ sit bestialitas tria facit, secundum ꝙ quęlibet res potest tripliciter considerari, videlicet, secundum se, secũdum suam causam, & secundum suum effectum. Bestialitas autem secundum se est quædam maxima malitia. Causa autem bestialitatis est diuina desertio; nã quia nos Deum deserimus, & Deus nos deserit sic prolapsos in tantum vitium. Effectus autem bestialitatis est non solum pœna sed etiam ignominiosa & pudibunda infamia. In declarando itaq; quantum vitium sit bestialitas, primo ostendit quanta sit bestialitas masculina, secũdo quę sit bestialitatis causa, tertio quàm pudibunda sit bestialitatis infamia. Secunda ibi, Qui commutauerũt veritatem.) Tertia ibi, Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ.

Cap.1.

Cap.5.

Ostendit ergo primo quanta sit bestialitatis malitia, dicens, Propter quod) idest, propter hoc, quod gentiles seruierunt idolis (tradidit illos Deus) in pessimam vitam, & in pessimas bestialitates, & in peccata contra naturam, quia tradidit Deus in desideria cordis eorum in immunditia, vt cõtumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. Notandũ quòd magna est malitia eorum, qui sunt bestiales; nam tales primo peccant contra naturam generis, secundo contra naturam speciei, tertio cõtra naturam indiuidui. ea enim quæ sunt secundum naturam generis vt est cõiunctio maris & fœminæ, quam coniunctionem cætera animalia sequuntur, non sunt talia secundum desideria A cordis nostri, idest, secundum desideria à corde nostro inuenta: sed magis sunt secundum desideria à natura instigata & impulsa. Eo ergo ipso quod ait Apostolus huiusmodi vitium non esse à natura instigatũ, sed secundum desideria cordis inuentum, ostendit ipsum esse contra naturam generis. Rursus quia ratio semper dictat ea quæ sunt munda & pulchra, cum homo quantum ad esse specificum sit rationalis, eo ipso quod apostolus appellauit hoc vitium (immũditiam) dicit ipsum esse contra naturam speciei. Sed ex eo quod subdit, (vt contumeliis afficiant corpora sua) idest, corpora indiuidua quæ habent, dixit hoc vitiũ esse contra naturam indiuidui. Per hæc ergo verba ab apostolo tacta describitur quanta sit huiusmodi bestialitatis malitia, quia est contra naturam generis, speciei, & indiuidui. Notandum etiam ꝙ ait (vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis) quia per huiusmodi vitium & bestialitatem fit turpitudo & cõ B tumelia in semetipsis, idest, in eodem genere, & in eodem sexu, vt exponit glosa, quia masculi in masculis, & fœminæ in fœminis. Deinde cum dicit.

Qui commutauerunt, veritatem Dei in mendacium: & coluerunt & seruierunt creaturæ, potius quâm creatori, qui est benedictus in secula. Amen.

Ostenso, quanta sit bestialitatis malitia, ostendit quæ sit bestialitatis causa. Est.n. huius bestialitatis cã desertio Dei, quæ est valde periculosa; nam quia nos Deum deserimus, Deus deserit nos, & ab eo deserti fit tãta precipitatio. Continuetur ergo sic, ipsi gentiles sic erant vitio infecti, cuius infectionis causa erat, (qui) idest, quia (commutauerũt veritatem Dei) idest, Deum verum (in mendacium) idest, in Deos falsos & mendaces. Et quia Deum deseruerunt, (& coluerunt & seruierunt creaturæ potius ꝙ̃ creatori, qui est bene C dictus in secula seculorum. Amẽ.) Ideo) supple) Deus deseruit eos, & in tantum præcipitium sunt prolapsi. Notandũ aũt ꝙ quodlibet Idolum est quidã falsus Deus, nam vniuscuiusq; rei dispositio in veritate, est sua dispositio in entitate, vt dicitur. 2. Metaph. tex. 4. Sicut ergo res se habet ad esse, sic ad veritatẽ: vbi ergo nõ est diuina entitas, nec diuina veritas. Idola itaq; quia nõ habebant in se diuinam naturam, nec diuinã entitatẽ, nec per cõsequens diuinam veritatem: non erant veri, sed falsi & mendaces Dii. Colentes itaq; creaturam pro creatore, & idolum pro vero Deo, mutabant veritatem, idest verum deum in mendacium, quia colebant mendacem & falsum deum pro vero Deo. Notandum etiam quòd Deus dicitur benedictus in secula seculorum, quia sine fine est super omnia exaltatus. Deinde cum dicit.

Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum im D mutauerũt naturalem vsum in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exarscerunt in desideriis suis inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes. Et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes.

Ostenso, quanta sit huiusmodi bestialitatis malitia, & quę sit huiusmodi bestialitatis causa: ostẽdit quàm pudibũda sit huiusmodi bestialitatis infamia, dicens, ꝙ (propterea) idest, videlicet quia deum deseruerunt & creaturæ potius seruierunt quàm creatori, (tradidit illos Deus in passiones ignominię) idest, in voluptates carnis non nominandas. Dicitur enim ignominia, vt

hia, vt Aymo ait, quasi inomia, idest, sine nomine, quia est sine nomine dignitatis: est enim huiusmodi bestialitatis pudibunda infamia, quia est voluptas ignominiosa, idest, non nominanda. Deinde cum dicit, Nam foeminæ eorum.) Postquàm ostendit quātum sit hoc bestialitatis vitium, in parte ista declarat gentilem populum huic bestialitati fuisse subiectum. Continuetur ergo sic, vt ostensum est, tantum est hoc bestialitatis vitium, vt merito vos gentiles non possitis excusare de moribus, quum his bestialitatibus vos constet esse subiectos: quòd etiam gentiles tam secundū foeminas quàm secundum masculos fuerint huic bestiali vitio subiecti, patet, (quia foeminæ eorum). i. gentilium (immutauerunt) vel, vt habet alia litera, (commutauerūt naturalē vsum in eum vsum, qui est cōtra naturā): quia inter gētiles erant foeminę cū foeminis turpitudinē perpetrantes. Similiter autem & masculi relicto naturali vsu foeminæ exarscerunt in desideriis suis, inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes: & mercedem, quam oportuit, erroris sui, in semetipsis recipientes). Notandum ꝙ ex errore gentilium, & quia colebant creaturā potiusquàm creatorē consecuti sunt hanc mercedem in semetipsis idest in eis est hæc poena inflicta vt contumeliis afficiant corpora sua. Ideo in litera dicitur quòd (mercedem, quam oportuit, erroris eorum) idest mercedem illam & poenam illam, quam merebantur habere ex errore eorum fuerunt (recipientes in semetipsis,) quia ex hoc consecutum est vt in semetipsis reciperēt hanc mercedem & hanc poenam, vt contumeliis afficerent corpora sua. Notādum, quòd, vt glosa tangit, Deus non dicitur aliquem tradere in malum impertiendo malitiam, sed non tribuendo gratiam. Gentiles igitur Deum deserebant colendo idola, iusto igitur Dei iudicio factum est vt propter errorem eorum quia Deum deserebant, quòd deus eos deseret, quos deserendo, iusto iudicio dei factum est, vt ex errore eorum in tantum pręcipitium deuenirent, & vt in semetipsis mercedem huius cōtumeliæ reciperent. Notandum etiam quòd circa ea quæ hic de gentilibus Romanis dicuntur quatuor sunt attendenda ad Romanorum excusationem. Primo quia non scribitur gentilibus quales nūc erant, sed quales prius erāt: nam controuersia inter iudęos & gentiles non directe oriebatur de statu in quo erāt, sed de statu in quo fuerant. Secūdo attendendū est, quia, ꝙ hic apostolus ait, non oportet referre ad gentiles omnes, sed ad gentiles aliquos: nā & gētiles iudęos increpabāt de pluribus vitiis, ad quę vitia nō oēs iudei declinauerāt, sicut ad vitiū de quo reprehendūtur hic gentiles nō oportet gentiles quoslibet declinasse. Tertio est attendendum, quia epistola quæ ad Romanos intitulatur, nō solum fuit missa ad eos, qui solum erant in ciuitate Romana, sed ad omnes alios adiacentes: sed à Romanis nomen sumpsit quasi ab illis qui inter eos excellētiores erant: vnde non oportet Romanos tales fuisse, sed sufficiāt quòd aliqui audientes tales fuerint. Quartò est insuper aduertendum, quia hic non est quæstio de patria sed de gente: cum enim dicebant gentiles iudęis, ante Idola saltastis, non oportebat quòd aliqui ex iudęis existentes in ciuitate Romana hoc fecerint, sed sufficiebat quòd aliqui existentes ex Iudæorum genere hoc fecissent. Sic cum in hac epistola aliquid dicitur contra gentiles Romanos, non oportebat aliquos ex gentilibus Romanis tales esse, sed sufficiebat de genere gentilium, & de eorum gente aliquos tales fuisse repertos. Deinde cum dicit.

Epistola hæc cur sub titulo ad Romanos inscribitur.

Et sicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea, quæ non conueniunt.

A Postquàm apostolus ostendit, quòd gentiles non poterant se iactare de moribus, quia in eis regnauerāt pessimæ bestialitates. In parte ista ostendit, quòd se iactare non possunt, quia in eis regnauerant aliæ prauitates. Circa quod duo facit, quia primo quæ sit illarum prauitatum causa declarat, secūdo quod in gentilibus regnauerunt tales prauitates manifestat & narrat ibi, Repletos omni iniquitate.) Continuetur ergo sic, verè gentiles non possunt se iactare de moribus, quia in eis non solum regnauerunt bestialitates, sed etiam aliæ prauitates. Causa fuit, quia (sicut non probauerunt) idest non putauerunt, vt exponit glosa, (deum habere in notitia) idest Deū habere in cognitione, quia non putauerunt Deum cognoscere supra eorum peccata. Ideo (tradidit eos in reprobū sensum) idest in reprobam notitiam, vt nihil probum intelligant, & (vt faciant quę non conueniunt), supple
B rationi. Notandum autem est diligenter, Apostolum valde subtiliter procedere in hac parte, in eo quòd non eandem caussam assignat, quare gentiles incurrerent bestialitates, & quare incurrerant alias prauitates, nā quia mutauerunt veritatē Dei in mēdacium, incurrerunt in bestialitates: quia verò nō probauerunt. i. non putauerunt Deum habere in notitia, idest quòd Deus cognosceret super eorum peccata, ideo incurrerunt aliàs prauitates. Ad cuius euidentiā est sciendum quòd bestialitates sunt peccata contra naturam, sed aliæ prauitates non dicuntur sic absoluto nomine peccata contra naturam, sed sunt peccata contra scientiam & contra rationem, quia sunt contra id quod recta ratio dictat. Gentiles ergo quia peccabant contra naturam diuinam, quia mutauerunt veritatem Dei in mendacium & attribuerunt
C naturam diuinam Idolo, ideo iusto iudicio Dei factū est quòd sicut contra naturam diuinam peccauerūt, sic subtraheretur eis diuina gratia; per quàm subtractionem in peccata contra naturam labi possent. Rursus gentiles non solum peccauerunt contra diuinam naturam attribuendo diuinam naturam idolo, sed etiam peccauerunt contra diuinum intellectum & contra diuinam scientiā non credendo quòd deus intelligeret nec haberet notitiam peccatorum eorū. quare sicut peccauerunt contra diuinam scientiam, sic rectum fuit quòd laberentur in peccata, quæ peccata essent contra rectam scientiam, & quæ essent secundum reprobum sensum, & quæ rationi rectæ nullatenus conuenirent. Congrue ergo apostolus cum determinauit de peccatis contra naturam dixit gentiles sic peccasse, quia peccauerunt contra diuinam naturam, & mutauerunt veritatem dei in mendacium: hic autem quia vult determinare de prauitatibus factis secundum reprobum sensum, vel de prauitatibus
D quæ non conueniunt rectę rationi nec rectę scientię; ait gentiles sic esse traditos in reprobum sensum & vt faciant quæ non conueniunt rectæ scientiæ nec rectę rationi: quia nō probauerunt. i. non putauerunt deū habere in notitiam. i. Deum cognoscere, supple eorū peccata. Notandum etiam quòd peccare contra diuinam scientiam contingit dupliciter. Primo si nō credamus Deum habere notitiam nostrorum factorum & nostrorum peccatorum: sic peccabant illi de quibus dicitur Iob. 22. qui dicebant quòd Deus quasi per caliginem iudicat, nec merita cōsiderat, sed circa cardines coeli perambulat. Secundo peccatur contra diuinam scientiam, si eius scientiam à nobis abiiciamus, & scientiam suarum viarum nolumus; secūdum quem modū peccabant illi de quibus dicitur Iob. 21. quòd dixerunt Deo, recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Gentiles ergo, vt glosa exponit, vtroq; modo non probauerunt Deum habere in notitiam, primo quia non putauerunt Deum habere notitiam peccatorum suorum: secundo peccauerunt

contra Dei scientiam, quia non probauerunt habe-
re in seipsis Deum in notitiā, vt Deum cognoscerent,
& vt Dei vias sequerentur: & quia sic vtroq; modo
peccauerunt contra Dei scientiam, traditi sunt in re-
probum sensum, vt non agant secundum sensum pro
bum, secūdum cognitionem debitam: & traditi sunt,
vt faciant quæ non conueniunt rationi. Notandum
etiam quòd cum dicimus bestialitates esse contra na-
turam, sed alias prauitates esse contra rectam ratio-
nem & contra rectam scientiam, non sic intelligendū
est, quin etiam bestialitates sint contra rationem re-
ctam, sed quia bestialitates grauiora peccata sunt à
grauiori nomen acceperunt, & dicta sunt peccata cō
tra naturam. Deinde cum dicit.

Repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione.

Postquàm ostensum est, quę sit causa harum praui-
tatum, quæ non conueniunt rationi: In parte ista o-
stendit apostolus in gentilibus prauitates eiusmodi
regnauisse. Ad cuius euidentiam sciendum quòd om-
nis prauitas non conueniens rationi: vel perpetratur
p cōmissionē quia fit quod nō debet: vel per omissio
nē, quia nō fit qd debet: vel perpetratur p cōsensum
quia consentit cui nō debet. Tria ergo facit aposto-
stolus, secundum quòd hæc tria genera prauitatum
ostendit gentilem populum incurrisse. Nam primo
ostendit gentiles forefecisse per peccatum cōmissio-
nis. Secundo ostendit eos deliquisse, per peccatum
omissionis. Tertio per peccatum consensus. secunda
ibi, Parentibus non obedientes. Tertia ibi, Qui cum
iustitiam Dei. Ad euidentiam primæ partis sciendum
ꝙ per peccata bestialitatis magis forefaciebant gen-
tiles in seipsos: sed per alias prauitates quæ hic narrā
tur magis peccabant gentiles, quia forefaciebant in
alium vt in proximum. Forefacere autem in alium,
vt innuit Philosophus in principio secundi Rhet. cō
tingit, vel quia forefacimus in ipsum, aut in ea quæ
sunt ipsius, aut in ea quæ non continentur. Forefaci-
mus autem in ipsum proximum, quando forefacimus
in personam propriam. In ea autem, quæ sunt ipsius,
forefacimus dupliciter, quia ipsius proximi sunt duo
videlicet persona coniuncta vt vxor vel soror: & etiā
res possessa: itaq; forefacimus in ea quæ sunt proximi
siue forefacimus in rem possessam, siue in personam
coniunctam. Rursus in ea quæ non continentur pos-
sumus etiam forefacere dupliciter, primo si forefacia
mus in eius famam, quia forte denigramus eam: secū-
do si forefaciamus in conuersationem debitam, quia
contumeliose & superbe conuersamus cum ipso.
Quinq; ergo modis possunt aliqui forefacere in pro
ximum. Primo si forefaciunt in personam coniunctā.
Secūdo si in rē possessam. Tertio si in propriā psonā
Quarto si in famam. Quinto si in conuersationem
debitam. Apostolus igitur in numerando peccata cō-
missionis quinq; facit, secundum quòd ostendit Gen-
tiles omnibus his quinq; modis forefecisse. Secunda
ibi, Auaritia, nequitia. Tertia ibi, Homicidiis, conten
tione. Quarta ibi, Susurrones, detractores. Quinta
ibi, Contumeliosos superbos. Primo ergo ostendit a-
postolus Gentiles forefecisse in alios quantum ad per
sonam coniunctam, vt circa sorores vel vxores circa
quas contingit forefacere primo corde circa eas ne-
quiter cogitando, secundo ore de eis maliciosa ver-
ba tractando, tertio opere cum ipsis actualiter forni-
cando. Hec autem tria per ordinem tanguntur in li-
tera. Cōtinuetur autem sic, Ita tradidit Deus genti-
les in reprobum sensum, gentiles dico (repletos omni
iniquitate), quia corde circa personas cōiunctas, pro
ximorum venerea nequiter cogitabant: repletos (ma
litia) quia circa has personas verba malitiosa tracta-
bant; repletos etiam (fornicatione) quia cū dictis per-
A sonis se actu & opere commiscebant. Per fornicatio-
nem, vt ait glosa, intelligitur omnis actus carnalis
commistionis, præter legitimum concubitum. Dein-
de cum dicit.

Auaritia, nequitia, plenos inuidia,

Tangit quomodo gētiles forefaciebant in res pos-
sessas aliorum. Circa quas etiam contingit tripliciter
forefacere; primo per auaritiam eas male recipiendo:
secundo per nequitiam eas violenter vsurpando: ter-
tio per inuidiam de bonis aliorum dolendo & insi-
diando: & ideo ait ipsos gentiles esse repletos (auari
tia), quia res aliorum male retinebant; & etiam fuisse
repletos (nequitia), quia bona aliorum nequiter vsur
pabant: & (plenos inuidia), quia dolebant de bonis a
liorum, & circa eos insidias tendebant. Deinde cum
dicit.

B
Homicidiis, contentione, dolo, malignitate.

Ostendit, quomodo gentiles forefaciebant circa
alios, non solum quantum ad personam coniunctam
& rem possessam, sed etiam quantum ad personam
propriam: circa quam contingit quadrupliciter fore
facere. Primo per homicidium personam aliorum vo
luntate vel opere lędendo: secundo per contentionē
& per verba garrulosa & per furiam se ad homicidiū
disponendo: tertio per dolum & per fraudem homici
diū procurando: quarto per malignitatem & per cer
tam maliciam homicidium pertractando. Ideo ait,
eosdem gentiles esse plenos contentione: quia per cō
tentionem & per verba garrulosa & per furiam se ad
homicidium disponebant. Plenos dolo, quia per do-
lum & fraudem homicidia pertractabant. Plenos
malignitate, quia per malignitatem et per certam
maliciam homicidia procurabant. Notandum autem
C quòd quadrupliciter ad homicidium aliquis trahi-
tur. Primo propter offensam receptam, quia forte
alius forefecit, ideo eius mortem procurat, & effici-
tur homicida voluntate vel opere. Secundo hoc con
tingit propter furiam accensam, vt quia forte inter
eos fuerunt contentiones vel verba garrulosa, ideo
alius in furiam accensus ad homicidium disponitur.
Tertio propter acquirēdum dominium, vel propter
acquirendam pecuniam, vel propter acquirendam a-
liquam possessam rem potest contingere: & tunc si
procuretur homicidium latenter & per fraudem, dici
tur fieri per dolum; sed si procuretur manifeste dimi-
cando, dicitur fieri per malignitatem. Hæc ergo qua-
tuor respōdent illis quatuor in litera tactis. Vel pos-
sumus dicere quòd aliqui non propter iniuriam vel
offensam receptam, nec propter contentionem & fu-
riam accensam, nec propter dolum vel fraudem, ac-
quirendam rem putant: sed ex certa malitia & ex ma-
D lignitate, quia placet eis effusio sanguinis, ideo homi
cidium procurant. Notandum etiam quòd licet om-
nibus istis modis possint fieri aliqui homicidæ, tamen
quia magis videmus homines fieri homicidas volun-
tate vel opere propter iniuriam receptam quàm pro
pter alia, ideo tales specialiter dicuntur pleni homi-
cidiis; alii autem dicuntur contentiosi, dolosi vel ma
ligni, vt est per habita manifestum. Notandum etiam
quòd apostolus ait, plenos homicidiis in plurali, quia
(vt glosa tangit) pluribus modis potest committi ho
micidium, voluntate videlicet, & opere. Deinde cum
dicit.

Susurrones, detractores, Deo odibiles,

Ostendit, quomodo gentiles forefaciebant contra
aliorum famam. Circa quam (quantum ad præsens
spectāt) contingit tripliciter forefacere. Primo clam
de aliis male dicendo. Secundo aparte aliis mala im-
ponendo. Tertio aliorum bona negando. Ideo ait
ipsos

ipsos etiam gentiles peccasse cōtra aliorum famam, & fuisse (susurrones) quia clam de aliis male dicebant: fuisse etiam (detractores), quia aperte aliis mala imponebant: fuisse etiam (Deo odibiles), quia aliorum bona negabant, & ea in malum conuertebant. Notandū etiam ꝙ specialiter dicuntur Deo odibiles, qui aliorum bona negant: nam qui de aliis male dicunt siue clam siue aperte, hominem infamant: sed qui aliorū bona negant quemadmodum faciebant Iudęi negantes bona opera Christi, & dicentes ꝙ in Beelzebub principe dęmoniorū eiicit Dęmonia: isti nō solum hominem infamant, sed Deum blasphemant, quia negantes bona à Deo concessa, specialiter videntur impugnare gratiam spiritus sancti: ideo tales dicuntur specialiter Deo odibiles. Deinde cum dicit.

Contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum.

Ostendit, quō gentiles forefaciebant conuersationem debitam, quia non debite conuersabantur. Circa hanc autem conuersationem contingit quadrupliciter forefacere. Primo contra pares, cum eis contumeliose & cum iurgiis conuersando. Secundo contra inferiores, cum eis superbe viuendo. Tertio contra superiores, cum eis elate se habendo. Quarto contra omnes, de eis mala inueniendo. Ideo ait ipsos gentiles fuisse (contumeliosos), quia non debite cōuersantes circa pares, se turpiter & contumeliose gerebant. Fuisse (superbos), quia minores despiciebant. Fuisse (elatos), quia superiores non sustinebant. Fuisse (inuentores malorum) quia omne genus mali contra omnes verbo vel opere pertractabant. Notandum autem ꝙ sicut vnum & idem opus potest esse à diuersis virtutibus, vt ire ad bellum potest esse opus iustitiæ legalis, quia forte hoc lex præcipit; vel potest esse opus fortitudinis, quia ad hoc fortitudo impingit: sic vnum & idem opus potest esse à diuersis vitiis, vt contumeliose viuere, de aliis mala inuenire, potest esse opus infamiæ & etiam non conuersationis debitæ: nam qui talia agit vel facit, (quia intendit alios infamare, vel forte hoc non facit quod intendat alios infamare, sed quia non est assuetus ad conuersationem debitā,) nescit debite conuersari, & ignorat quæ & qualia de sociis sint dicenda. Notandum etiam quòd secundum glosam, superbi sunt in honoribus, vt illi qui sunt superbi, vt hic de superbia loquimur, qui sunt importabiles inferioribus, & volunt ab eis nimium honorari. Illi sunt elati, vt in glosa probatur, qui nolunt pati priorem idest superiorem. Superbia ergo est hic referenda ad inferiores, elatio ad superiores, contumelia ad pares, inuentio malorum ad omnes. Deinde cum dicit.

Parentibus non obedientes, insipientes, incompositos.

Postquam ostendit gentiles peccasse peccatis commissionis. Hic ostendit eos forefecisse & peccasse peccatis omissionis. Circa quod duo facit; nam primo ostendit, quō gentiles peccabant circa parentes. secundo ostendit, quomodo gentiles peccabant circa omnes alios ibi, Sine affectione. Ad euidentiam primæ partis sciendum, quod parentes debent filiis [illegible] primo debent eis dare salubria præcepta, [illegible] eos bonos & bene obedientes. Secundo debent eis dare salubria documenta, vt faciant eos astutos & sapientes. Tertio debent eis dare bona exempla vt faciant eos compositos & bene se gerentes. Circa hæc autem omnia peccabant gentiles: ideo ait eos (parentibus) non fuisse (obedientes) quia non sequebantur eorum salubria præcepta. Dicit etiam eos fuisse (insipientes), quia suorum parentum non retinebant vera documenta. Tertio dicit eos fuisse (incompositos),

A quia suorum parentum non sequebantur debita exempla. Notandum etiam ꝙ incompositus dicitur quantum ad gestus, vt ille dicitur incompositus, qui nescit se bene gerere, quia vadit propulso pectore, extento collo, eleuatis humeris, vel quia aliquos alios prauos gestus habet. Ad huiusmodi autem bonos gestus habendos debent nos parentes per bona exempla inducere, quia in se ipsis debent esse compositi & bonos gestus habere et per bona exempla sua, vt tales simus, debent nos prouocare. Deinde cum dicit.

Sine affectione, absq; foedere, sine misericordia.

Ostenso, quomodo peccabant gentiles circa parentes omittendo eorum salubria præcepta, eorum bona documenta, & ipsorum bona exempla. Ostendit, quomodo peccabant per omissionem circa homines alios, dicens, Eos fuisse (sine affectione) quantum ad superiores, B quia eos nō diligebant: (absq; foedere) quantum ad pares, quia eis societatem & pactum non seruabant: (sine misericordia) quantum ad inferiores, quia eis non compatiebantur, & cum ipsis misericordiam non agebant. Deinde cum dicit.

Qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agūt digni sunt morte: non solum qui ea faciūt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

Ostenso, gentiles peccasse peccato commissionis, & omissionis: ostendit eos peccasse peccatis cōsensus, dicens, quod gentiles (qui) cum, ductu rationis, (iustitiam Dei cognouissent (non intellexerunt) idest intelligere noluerunt, (quòd qui agunt talia) idest qui agunt supradicta peccata, vt qui agunt supradictas C bestialitates, vel qui agunt alias nunc narratas prauitates (digni sunt morte) æterna; (nō solum qui faciūt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus). Et quia gentiles vtroq; modo peccabant faciendo & consentiendo, per omnem modum erant digni morte: & de moribus non poterant se iactare.

Ad euidentiam autem dictorum dubitatur primo de eo quod Apostolus dicit, Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditia, vt contumeliis afficiant corpora sua. Constat autem quod ire post desideria cordis, operari immunditias, contumeliis afficere corpora sua, peccatum est. Deus autem est [illegible] malorum, & nulli est causa peccandi. Ergo esse non potest quòd Deus tradidit gentiles ad talia peragenda. Dicendum quod nulli est causa peccati per se impartiendo culpam; dicitur tamen aliquos indurare & tradere in peccatum per accidens, subtrahendo gratiam. Debemus enim imaginari quod quo D tali modo se habet gratia ad hominem ne peccet, sicut se habet frenum ad equum ne præcipitetur. Sicut ergo subtracto freno, amoto retinaculo, equus de leui præcipitatur: sic subtracta gratia homo de leui ruit: homine quidem peccante iuste inuoluitur tenebris, & deseritur à lumine gratiæ. Nam sicut aliquo se auertere à sole statim obtenebratur, & per tamen sic per peccatum homine se auertente à vero lumine, statim inuoluitur tenebris, & perdit spirituale lumen, quo perdito, quasi comprehensus a tenebris, [illegible] vadit: & quasi per dicto freno & amisso retinaculo, incidit per præcipitium. Huius ergo præcipitii deus est causa non per se, sed per accidens, non malitiam impertiendo, sed hominem per gratiam deserendo, quem iuste deserit, quia ab eo deseritur, iuste enim Deus auertitur ab homine quia homo per peccatum auertit se ab ipso. Debemus ergo imaginari, vt Aug. ait super Psal. & habetur hoc in glosa. Quòd inter primum peccatū apostasię & vltimam poenam ignis æterni, media quæ sunt, & peccata sunt & poena. Primum enim peccatū

Contra Iulia. lib. 5. cap. 3.

primi Angeli apostatantis ita fuit peccatum quòd non fuit poena, quia non precessit aliud peccatum, cuius poena esset. Vltima autem poena ignis ęterni non proprie est culpa, sed poena tantum. Media autem peccata possunt esse peccata, & poena peccati, & causa peccati. Nam si considerentur illa in se, peccata sunt: sed si referantur ad peccata pręcedētia possunt esse poena peccati; nam propter peccata pręcedentia infligitur homini hęc poena, ꝙ scilicet deseritur à gratia, per quam desertionem incidit in peccatum sequens. Si verò referātur ad peccata sequentia, sic possunt esse causa peccati, quia secundum Gregorium in Moral. & habetur in glosa, Peccatū nanque quod poenitentia non diluitur, suo pondere mox ad aliud trahit. Vnde fit, vt nō solum peccatum sit, sed etiam causa peccati. Patet ergo qualiter peccata se habent ad inuicem, & qualiter Deus dicitur tradere in peccatū.

B Vlterius autem dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, quòd masculi relicto naturali vsu foeminę) ex quo sumpsit occasionem Iulianus hęreticus dices, quemlibet vsum foeminæ esse naturalem, & fornicationem non esse peccatum. Quęritur ergo quomodo vsus foeminæ dicatur naturalis. Dicendum quòd secundum Augustinum in libro de libero arbitrio, 3. cap. 13. Omne vitium in tantum peccatum est, inquantum cōtra naturam est: nam omne vitium naturam vulnerat & ad bonum inhabilitat: quicquid autem naturæ nocet, contra naturam est: oportet igitur omne vitium contra naturam esse. Rursus omne vitium est contra naturalem legem & contra dictamen naturalis rationis, quare omne tale oportet contra naturam esse: fornicatio ergo contra naturam est, & vsus foeminæ, præter concubitum legitimum, innaturalis est. Dicitur tamen vsus foeminæ non simpliciter sed respectiue naturalis: qa respectu alterius vsus, qui antonomaţice dicitur contra naturam, dicimus vsum foeminæ naturalem esse. C Possumus autem quantum ad pręsens spectat triplicem assignare rationem, quare vsus foeminæ cōparatus ad alium vsum indicibilem, dicatur naturalis, eo ꝙ ille alius vsus sit antonomatice cōtra naturam. Sunt autem in actu libidinoso tria consideranda, videlicet, personæ agentes, actus exercitus, & prolis suscepta ex tali actu, ex quibus tribus patet actum indicibilem esse contra naturā per antonomasiam: fornicationem vero & vsum foeminæ fornicarium, esse naturalem non simpliciter sed in respectu. Nam si consideremus prolem ex tali actu susceptam, vsus indicibilis est contra naturam prolis simpliciter, quia nullo modo ex tali vsu potest proles suscipi: vsus vero fornicarius non contra naturam prolis simpliciter, quia potest ex tali vsu procreari proles: est tamen contra naturam prolis huius, quia proles ex tali actu suscepta est inlegitima, & per se loquendo de ea non adhibetur tanta cura sicut si esset ex coniugio procreata. D Secundo hoc idem patet, si consideretur ipse actus: nam actus fornicarius non est actus illicitus quantum ad substantiā actus: sed est illicitus quātum ad circunstantias: fit enim ille actus cum foemina, sed non fit cum ea foemina cum qua debet, quia non fit cum coniuge propria. Sed actus alius est omnino contra naturam, quia nullo modo potest bene fieri. Vnde Aug. contra Iulianum, de hac quæstione disputans, ait, quòd Apostolus vsum illū appellauit naturalem vnde natura humana potest nascendo subsistere, quia fit in membris ad hoc causatis. Naturalis ergo est fornicatio nō simpliciter sed respectiue, quia fit in membris ad hoc causatis: alius autem vsus non quantum ad debitas circunstantias est naturalis, quia non fit modo debito: nec quantum ad substantiam actus est naturalis, quia non fit in membris ad hoc à natura ordinatis. Tertio hoc idem patet per comparationem ad ipsos agentes: nam vsus fornicationis est A contra naturā, nō cōtra naturā generis quia vt plurimū alia alalia sic agūt, ꝙ quilibet mas cū qualibet foemina: est tñ cōtra naturā speciei, quia rō recta, p quā reprimitur hō in specie, dictat ꝙ nō quilibet cū qualibet, sed quilibet cū propria. Alius tñ vsus innominabilis, est nō solū cōtra naturā speciei, quia rō recta dictat cōtrariū, sed ēt cōtra naturā generis, qa alia animalia nō sic agūt. Antonomaticè igitur hic vsus ē cōtra naturam, fornicatio vero non simpliciter sed per respectū ad hūc vsum dicitur naturalis. Apostolus vero volens de hoc bestiali vitio agere per respectū ad hoc vitium, dixit vsum foeminę naturalem.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, quòd tradidit illos Deus in reprobum sensum: quod exponens glosa ait, quòd sic traditos in reprobum sensum sua cæcitas à veritatis lumine funditus excludit. dubitatur ergo quomodo gentiles sunt à tali lumine funditus exclusi. B Dicendum quòd secundum quosdam excludi funditus à vero lumine dupliciter est, vel quo ad illuminationem naturalem, & sic nullus excluditur: vel quo ad gratuitam, & hoc dupliciter, vel actu & sic excluduntur infideles: vel habitu & sic nullus excluditur in vita pſenti. Sed hoc non est proprie dictum quòd infideles non excludantur à gratuito lumine habitu, cum non habeant habitus gratuitos, nisi forte vellemus appellare habitum quandam possibilitatem: & tunc cum de nemine sit desperandum quandiu est in vita præsenti, à nullo quantumcunque infideli, est omnis salutis possibilitas excludenda. Vt igitur soluamus planius, dicamus quòd dupliciter destruitur arbor: primo per amputationem stipitis: secundo per euulsionem radicis. Amputato ergo stipite, remanet fundamentum, quia remanet radix: sed euulsa radice, nullum remanet fundamentum. Sic etiam in proposito, cum tollitur charitas tollitur spirituale fundamentum: sed C cū tollitur fides, illud ædificiū funditus extirpatur: & quia gētiles carēt fide, dicūtur funditus exclusi à lumine veritatis, quia carēt habitu fidei, q est totius luminis gratuiti, & totius spiritualis ędificii fundamentū.

Vlterius autem dubitaret aliquis de eo quod ait Apostolus quòd Qui consentiunt facientibus digni sunt morte. Dubitatur ergo vtrum consentiendo peccatis, morte digni simus. Videtur quòd non, quia secundum Magistrum in glosa & suppletum est ab Ambrosio, Consentire est tacere, cum possis redarguere: ergo quicunque viderit aliquem peccantem, si tacerat, peccat. Dicendum quòd ad correctionem & ad increpationem aliqui tenentur ex officio, vt Prælati: aliqui tenentur ex charitate fraterna, vt alii. Illi autem qui tenentur ex charitate fraterna videntes alios peccantes, si credant quòd fiant inde meliores, tenentur eos redarguere: si autem probabiliter credant ꝙ peccātes eos nō audiant, & quòd nō D fiant inde meliores sed peiores, nō tenentur. Prælati vero, ad quos spectat ex officio sic agere, debēt habere curam gregis, nec debēt tacere cū pñt redarguere.

LECTIO SEXTA.

CAP. II.

Propter quod inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas, in quo enim iudicas alterum, te ipsum condemnas: eadem enim agis, quæ iudicas.

Hæc pars secundum Magistrum in litera potest referri tam ad Iudęos quam etiam ad gentiles: nam vtrique iudicabant alios de illis eisdem vitiis, quibus erant inuoluti; nam si Iudęi increpabant Gentiles de Idolatria, et ipsi fuerunt idolatri. Rursus si Gentiles increpabant Iudęos de pręuaricatione legis, quia

preuaricati

prẹuaricati fuerant legem scriptam, & ipsi gentiles præuaricati fuerant legem naturalem: sed licet sic sit & ad vtrosq; referri posset, tamen quia hæc litera infertur per modum conclusionis, & dicitur, Propter quod inexcusabilis es o homo: & cum conclusio sequatur ex præmissis, cum in præmissis reprehensi sint gentiles & non Iudęi, videtur ex serie literæ quòd hęc pars sit ad Gentiles specialiter referenda. Exponendo itaq; hanc partem specialiter de gentilibus continuabimus textum Apostoli sic: in præcedentibus dicebatur videlicet quòd postquàm apostolus repressit iactantias gentilium quòd non poterant se excusare de idolatria per ignorantiam mentis, quia eos naturalis ratio instruebat: & repressit etiam eorum iactantias, quòd non poterant gloriari de moribus, quia sub peccatis grauibus existebant: hic tertio, vt dicebatur, reprimit eorum iactantias, quia non debebant iudicare Iudęos, quia hoc faciendo se ipsos condemnabant. Circa quod duo facit, quia primo adducit quàmplures rationes, ostendens quòd gentiles non debeant alios iudicare. Secundo, quia in rationibus illis fecerat mentionem de retributione operum, ostendit quomodo spectat ad ipsum Deum vnicuiq; secundum sua opera retribuere, ibi, His quidem qui secundum patientiam.) Circa primum quinq; facit secundum quòd quinq; rationes adducit ad probandum, quòd gentiles non debeant alios iudicare. Nam primo hoc probat, quia hoc faciendo incurrerent condemnationis inexcusabilitatē. Secundo quia facient contra diuini iudicii veritatem. Tertio quia hoc faciendo agerent contra diuini iudicii auctoritatē. Quarto quia cōtemnēt diuinā patientiā & benignitatē. Quīto & vltimo q̃a coacernabāt sibi irā diuini iudicii & acerbitatē. Secūda ibi, Scimus.n.qñ iudiciū. Tertia ibi, Existimas aūt o homo. Quarta ibi, An diuitias bonitatis. Quinta ibi, Secūdū duritiam aūt.

Ad euidentiā aūt primæ partis sciendum, ꝙ eo ipso ꝙ gentiles condemnabant Iudęos de illis vitiis, quibus erant inuoluti, erant inexcusabiles & condemnabant se ipsos, quia erant testes damnationis suæ. Formetur ergo sic ratio. Nullus sibi similibus peccatis existens debet alios iudicare ne sit inexcusabilis & ne se ipsum cōdemnet: sed tu gentilis es in similibus peccatis & maioribus q̃ sint Iudęi, ergo non debes eos iudicare ne sis inexcusabilis & ne te ipsum condemnes. De hac aūt ratione nō ponit nisi virtutem medii, videlicet ꝙ gentiles, alios idest Iudęos iudicātes, erant inexcusabiles & se ipsos condemnabāt. Continuetur ergo sic litera, Tu gentilis increpabas & iudicabas iudęos de idolatria, & tu idolatra existebas: iudicabas eos de prẹuaricatione legis, & tu naturalis legis præuaricator eras: iudicabas ēt eos de moribus, & tu in peccatis grauibus inuoluebas: pp qd) ergo quia sic est, D & nō obseruabas te ab his, in quibus alios reprehendebas, (inexcusabilis es o homo) gentilis (omnis qui iudicas alterū). i. iudęū, (te ipsum condemnas: eade.n. agis quę iudicas). Deinde cum dicit.

Scimus enim quoniam iudicium dei est secūdum veritatem in eos qui talia agunt.

Adducit ad hoc idē aliā rationē sumptā ex parte diuinę veritatis. Nā si iudiciū dei eēt secūdū apparentiā posset cōtingere ꝙ aliqs iudicaret & reprehenderet aliū de eodē crimine in quo existeret, nec pp hoc se ipsum cōdēnaret, quia forte eius crimē nō esset apparēs & notū. Sed cū iudiciū dei sit scdm veritatē, impossibile est quin in simili pctō existentes, simile iudiciū nō incurrāt. Velle.n.esse in simili pctō & nolle incurrere i simile iudiciū, ē velle agere cōtra diuini iudicii veritatē.i. cōtra diuini iudicii ęquitatē. Formetur ergo sic rō, Nullus existēs in similibus peccatis debet alios iudicare ne faciat cōtra diuini iudicii veritatem:

A sed tu gētilis es in similibus peccatis & in maioribus q̃ iudęi, ergo nō debes alios iudicare, quia hoc faciēdo agis cōtra diuini iudicii veritatē. De hac aūt rōne nō ponit nisi virtutē medii, dicens, (Scimus.n.qm̄ iudiciū in eos). i. contra eos, (qui talia agūt), videlicet, ꝙ iudicāt alios in peccatis similibus existentes secūdū veritatē): oportet ergo tales qui alios iudicant vere à domino iudicari. Quare ne huiusmodi iudiciū incurrant, nō debent alios iudicare. Deinde cum dicit.

Existimas aūt hoc o homo qui iudicas eos qui talia agunt & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei?

Adducit tertiā rōnē sumptā ex parte diuinę auctoritatis. Nā existens in simili crimine, si aliū iudicat & cōdēnat, & nō credat illū iudiciū icurrere cū iudiciū dei sit scdm veritatē & ęquitatē, oportet ꝙ talis existimet deū impotētē esse & nō habere potestatē ad iudicādū. Nā cognita veritate criminis, si illi crimini nō reddatur iudiciū debitū vel pœna iusta: vel hoc est, quia iudex ille nō ē ęquus nec verus in iudicādo, vel quia nō habet autoritatē & potētiā in iudicia exercēdo: & quia deus est verus & ęquus iudex vt dictū est in rōne prẹhabita, putare posse effugere iudiciū eius est credere ipm esse impotētē & nō habere auctoritatē ad iudicādū. Formetur ergo sic ratio, Nullus existēs in similibus peccatis debet alios iudicare, quia nō poterit effugere diuinū iudiciū & auctoritatē: sed tu gētilis es in similibus & maioribus peccatis q̃ iudęi, ergo nō debes eos iudicare, quia nō poteris effugere diuinū iudiciū & auctoritatē. de hac aūt ratione nō ponit nisi virtutē medii, videlicet, ꝙ alios iudicātes hoc mō nō possent diuinū iudiciū effugere dicens, (existimas aūt hoc o homo qui iudicas eos qui talia agunt & facis ea, C quia tu effugies iudicium dei?) quasi dicat, ꝙ sic se habens nō debet alios iudicare, quia ipse diuinū iudiciū non valebit effugere. Deinde cum dicit.

An diuitias bonitatis eius & patiētiæ & longanimitatis cōtēnis? ignoras quoniā benignitas Dei ad pœnitentiā te adducit?

Adducit ad hoc idē quartā rationē sumptā ex parte diuinę patiētię & benignitatis. Nā ꝙ deus nō statim nos peccātes punit, sed diu nos expectat, patiēs & longanimus est: quia vero p illā expectationē nobis facit vt ad pœnitētiā nos adducat, benignus est: quia ergo sua peccata nō corrigit, sed aliena reprehendit, hanc dei patiētiā & benignitatē, p quā deberet ad patiētiā adduci, negligit & cōtēnit, cū per hoc ad patiētiā nō adducatur, nec se ipsum corrigat, sed magis de se præsumēs alios reprehēdit. Formetur ergo sic ratio. Nullus in similibus peccatis existēs, debet alios iudicare, D quia hoc faciēdo diuinā patientiā contēnit, & diuinā benignitatē ignorat: sed tu gentilis es in similibus peccatis & maioribus q̃ iudęi, ergo nō debes alios iudicare, quia hoc faciēdo diuinā patiētiā contēnis, & diuinā benignitatē ignoras. De hac aūt rōne nō ponit nisi virtutē medii, dicēs, (An), supple, tu gentilis iudicans alios & talia faciens (diuitias bonitatis eius). i. copiosam dei patiētiā & lōganimitatē (cōtēnis ignoras). i. ignorare te ostendis (quoniā benignitas dei ad penitentiā te adducit, (quasi dicat, ꝙ si tu dei patiētiā nō cōtēneres, si nō ignorares, sed diligēter attēderes, quoniā diuina benignitas p suā sapiētiā te ad pęnitētiā prouocat & adducit, tu alios nō iudicares, sed primū te ipm corrigeres. Notādū aūt ꝙ lōganimitas differt à patiētia (vt vult. Origenes, & habetur i glosa) quia q̃ p superbiam & procaci mente peccat, per patientiam toleratur: qui verò per infirmitatem & non certa malitia peccat, p lōganimitatē dicitur sustineri. Vel possumus dicere ꝙ Deus est patiens, lōganimis, benignus, & bonus. Patiēs est, inquātū offensam humiliter tolerat.

Longanimis est, prout de offensa illata nos diu expectat. Bonus & benignus est, pro vt per huiusmodi expectationem nos ad poenitentiam inducit, & prouocat. Qui ergo Deum se offendisse congnoscit & nõ se corrigit, sed alios increpat, despicit diuinam patiẽtiam, quæ eum humiliter tolerat: contemnit diuinam longanimitatem, qua eum diu expectat; ignorat diuinam bonitatem & diuinam benignitatem, quæ ipsum ad poenitentiam prouocat, cum sic se habens non poeniteat, sed magis de se præsumens, alios reprehendit. Notandum etiam quòd ignorare idem est quod non sapere: sicut ergo animalis homo non sapit quæ Dei sunt; quia homo malus & animalis non sapit, idest non habet saporem in rebus diuinis, sic in peccatis existens & alios iudicans ignorat, idest non sapit & non habet saporem in Dei benignitate. Ponitur ergo ignorantia non pro nescientia speculatiua, sed pro practica: nam in diuinis non habentes scientiam practicam & non operantes secundum Deum, dicuntur non sapere idest non habere saporem illum & dulcedinem illam, quæ per diuina opera degustatur. Deinde cum dicit.

Secundum autem duritiam tuam & impoenitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicii Dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera eius. iis quidem qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionẽ quærunt vitam æternam. iis autẽ qui sunt ex contentione & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnẽ animam hominis operantis malum Iudæi primum & Græci. Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum Iudæo primum & Græco.

Adducit adhoc idem quintam rationem, ostẽdens gentiles non debere iudicare Iudęos, quia hoc faciendo incurrent diuini iudicii iram & acerbitatem. Formetur ergo sic ratio, Nullus in similibus peccatis existens debet alios iudicare ne thesaurizet sibi diuini iudicii iram & acerbitatem; sed tu gentilis es in similibus peccatis & ẽt in maioribus q̃ iudęi, ergo non debes alios iudicare ne thesaurizes tibi diuini iudicii iram & acerbitatem. De hac autem ratione ponit virtutem medii, videlicet, ꝙ sic se habentes, quia efficiuntur impoenitiui, indurantur corde & thesaurizant sibi diuinam iram. Continuetur ergo sic, tu gentilis in similibus & in maioribus peccatis existens, eo ipso ꝙ te non corrigis, sed alium iudicas, induraris corde & efficieris impoenitiuus: (secundum ergo hanc tuam duritiam & cor impoenitens thesaurizas) idest, cumulas (tibi iram) idest vindictam (in die irę & reuelationis iusti iudicii Dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera sua). Notandum autem ꝙ diuinum iudicium dicitur dies reuelationis & irę, quia sicut in die omnia clare videntur, sic in iudicio quę modo ignorantur reuelabuntur & clare apparebunt: ideo, vt magister ait, iudicium futurum appellabatur dies non tantum ratione temporis quantum ratione reuelationis, & manifestationis. Dicitur etiam dies illa dies irę, secundum Ambrosium, quantum ad peccatores, quibus Christus apparebit iratus.

Deinde cum dicit, Iis quidem qui secundum patientiam, & cęt. Quia in hac ratione vltima mentionem fecerat de retributione operum, determinat qualiter

A erit illa retributio. Circa quod tria facit, quia primo ostendit qualis erit retributio bonorum, secũdo qualis erit retributio malorum, tertio quis erit retributionis ordo. secunda ibi, iis autem qui sunt ex contentione.) Tertia ibi, Gloria autẽ & honor.) Cõtinuetur autem sic, Dictum est ꝙ Deus reddet vnicuiq; secundũ opera sua, & quia sic est, (iis quidem) idest illis (qui secũdum patientiam) diuinam sunt (boni operis), idest, operati sunt bona opera, Deus reddet (gloriam) idest bona interiora, (& honorem) idest bona exteriora, (& incorruptionem) idest stabilitatem in vtrisq;: vel Deus reddet (gloriam) quo ad se, (& honorem) quoad alios, (& incorruptionem) idest stabilitatem quoad vtrumq;, & hoc quęrentibus (vita ęternam). Notandum autem ꝙ secundum Ambrosium & habetur in glosa, alia est illa gloria, et alter est ille honor q̃ qui habetur in pręsenti: quia gloria & honor in pręsenti

B frequenter amittitur, sed ibi stabiliter & incorruptibiliter permanebunt, ideo ad hanc stabilitatem innuendam addidit apostolus incorruptionem. Notandum etiam, ꝙ ad hoc ꝙ bene agamus requiritur & opus bonum & intentio bona, ideo apostolus ait ꝙ Deus dabit gloriam & honorem iis qui secundum diuinam patientiam, idest, qui bene sunt vsi diuina patientia, sunt boni operis idest habent bona opera: & quærentibus vitam æternam, idest qui habent intentionem bonam, vt quia in opere suo non quęsiuerũt vanam gloriam, sed ęternam vitam.

Deinde cum dicit. Iis autem qui sunt ex contentione,) Determinat qualis erit retributio malorum, dicens, (Iis autem qui sunt ex contentione) idest qui inter se cõtendunt & litigant, sicut facitis vos Romani, (& qui non acquiescunt veritati, credũt autem iniquitati, erit ira, indignatio, tribulatio & angusta in omnẽ animam operantis malum Iudęi primum & Gręci). Notandum autem ꝙ Romani inter se contendebant,

C quia Iudei gentilibus & econuerso se pręferebant litigiose. Rursus veritati non acquiescebant, quia doctrinam euangelicam, quæ est doctrina veritatis & pacifica, litigantes quodam modo respuebant. Tertio credebant iniquitati, quia quodam modo de futuro iudicio desperabant: nã si de illo iudicio plene firmi fuissent, non se inuicem iudicassent, sed diuinum iudiciũ expectassent, sequentes doctrinam apostoli, secundũ quem, non debemus ante tempus iudicare, quoadusq; veniat qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Notandum etiam ꝙ sicut iustis duo retribuentur, videlicet gloria quo ad se, & honor quo ad alios, sic & malis duo retribuẽtur, videlicet ira idest poena quoad se, & indignatio idest exprobatio & vituperium quo ad alios: Nam sicut iudex honorificabit bonos, quia et sitienti dederunt bibere, & exurienti dederunt manducare; sic indignabi-

D tur contra malos & vituperabit eos, quia ei talia non fecerunt. Notãdum etiam ꝙ actio & passio sunt vnus motus, & sunt in passo & non in agente: differunt tamen actio & passio, quia actio dicitur vt est ab agente passio vero vt recipitur in passo. Duo ergo retribuũtur damnatis videlicet poena & vituperia, sicut duo retribuentur iustis videlicet gloria & honor: sed illa poena vt est à Deo & vt est actio vocatur ira, vt recipitur in damnatis & vt est passio vocatur tribulatio; ita ꝙ ira & tribulatio nominant damnatorum poenam aliter & aliter consideratam. Sic etiam & damnatorũ vituperium vt erit à Deo & vt erit actio vocatur indignatio, vt recipietur in damnatis & vt est passio vocatur angustia; ita ꝙ sicut ira & tribulatio nominabant damnatorum poenam aliter & aliter consideratam, sic indignatio & angustia nominant damnatorum vituperium aliter & aliter acceptum. Notandum etiã ꝙ sicut magis instructus cum bene agit magis proficit ita cum ad malum se conuertit magis deficit: ideo dicitur

citur in Ethicis, ꝙ decies milies plura mala faciet homo malus quàm bestia: nam quia homo est magis instructus & prudentior, plura mala potest ordinare & facere. Vnde & primo Politicorum scribitur ꝙ sicut homo perfectus virtutibus est animalium optimum, sic separatur a lege & iustitia est animalium pessimum. Quare si quanto aliquid est prudentius & magis instructum tanto plus proficit in bono, & magis deficit, si se conuertat ad malum: sic quia erat magis instructus iudeus quàm gentilis, plus proficiebat si se conuertebat ad bonum, & plus deficiebat si se conuertebat ad malum. Ergo mala assignata erant in animam, idest, contra animam omnis operantis malum, sed Iudæi primum tanquàm magis instructi, & per consequens magis deficientis, si se ad malum conuertat: deinde Græci, idest, Gentilis tanquàm non sic instrutti & non sic deficientis.

Cap. 2.

Deinde cum dicit, Gloria autem & honor.) Quia dixerat qualis sit ordo retributionis malorum, ostendit nunc qualis sit ordo retributionis bonorum. Continuetur ergo sic, Dictum est ꝙ ira, indignatio, tribulatio, & angustia erit in omnem animam operantis malum Iudęi primum & græci: (sed gloria & honor & pax erit omni operanti bonum, Iudęo primum & gręco) quasi dicat ꝙ sicut in operando malum Iudęi quasi magis instructi, magis deficiunt; ita in operando bonum, Iudæi quasi magis instructi magis proficiūt: ideo (primo) idest maxime & principaliter (iudęo) tanquàm magis proficiēti erit (gloria, honor, & pax) deinde autem (gręco) idest gentili. Notandum etiam ꝙ cum dicitur quod iudęus tanquàm magis instructus magis debet proficere in bono, & per consequēs magis deficere si conuertatur ad malum, intelligendum est secundum aptitudinem non secundum actum: potest enim contingere quòd gentilis magis proficiat quàm Iudęus: tamen iudęus quia magis instructus, & si non magis proficiat, magis tamen est aptus proficere. Notandum etiam ꝙ loco eius vbi superius ponebatur incorruptio, hic ponitur pax: est ergo sensus ꝙ gloria quantum ad se, & honor quantū ad alios, & pax idest stabilitas & trāquillitas in vtroque erit omni operanti bonum, secundum hunc ordinē, ꝙ primum erit Iudęo, deinde Græco idest gentili.

B

Ad intelligentiam autem dictorum contingit dubitare quędam, de quibus magister dubitat. Nam super illud (secūdum duritiam tuam & cor impœnitens) secundum magistrum notandum est. Qui durus est in malo & pertinax, de quo nec corde pœnitet, in quo genere peccatorum (vt ipse innuit) notatur peccatū in Spiritum sanctum. Quęritur ergo primo, Quomodo accipiantur peccata in Spiritum sanctum. Dicendum ꝙ vnus communis modus distinctionis est tam apud Theologos quàm apud Philosophos. Distinxerunt enim philosophi, vt patet ex libro Ethicorum tria genera peccatorum dicentes, ꝙ omne peccatum vel est ex passione, vel ex ignorantia, vel ex electione. Theologi vero, licet per alia verba, in eandem incidunt sententiam, dicentes, Omne peccatum vel esse ex infirmitate, vel ex ignorantia, vel ex certa malitia. Quod ergo Philosophi appellarunt peccare ex passione, Theologi dicunt ex infirmitate: & quod philosophi dicunt ex electione, Theologi dicunt ex certa malitia. Secundum hoc ergo dicamus ꝙ ille peccat ex passione & infirmitate, qui ex aliquo ardore carnis vel ex aliquo alio motu forti inclinatus, quasi nō potens resistere, ruit; ita ꝙ talis peccans quasi per infirmitatem & impotentiam, dicitur peccare contra appropriatum Patris. Qui vero per ignorātiam peccat contra appropriatum Filii. Sed qui peccat ex electione vel ex certa malitia dicitur peccare contra appropriatum Sancti spiritus.

Peccatum in spiritū sanctū.

Vlterius forte dubitaret aliquis quomodo accipiuntur peccata in Spiritū sanctum. Dicendum ꝙ cō-

A

sueuerunt distingui sex genera peccatorum in Spiritum sanctum, videlicet, Inuidia fraternę gratię, Impugnatio veritatis agnitę, Pręsumptio, Desperatio, Obstinatio & Finalis in pœnitentia. Hæc autem peccata sic accipiuntur, quia cum Spiritui sancto approprietur benignitas, & ex diuina benignitate curemur à nostris spiritualibus vitiis, ea per quæ curamur possunt appropriari spiritui sancto: in curatiōe aūt tria sunt consideranda, videlicet, Medicina, Medicus, & Infirmus. Secundum hoc ergo erunt sex genera peccatorum in spiritum sanctum: duo sumpta ex parte medicinę: duo ex parte medici: & duo ex parte infirmi. Medicamur autem per veritatem & gratiam; gratia enim & veritas sunt medicinę nostrę: secundum hoc ergo erunt duo peccata ex parte medicinę: vnum erit impugnatio veritatis agnitę, aliud erit inuidia vel inuidentia fraternę gratię. Sic ex parte medici sumuntur duo gña peccatorum, videlicet, pręsumptio & desperatio: quia vel creditur medicus ita misericors ꝙ non creditur iustus, & tunc homo præsumit: vel creditur ita iustus ꝙ non misericors, & tunc homo desperat: desperatio ergo & pręsumptio sumuntur ex parte medici. Sed obstinatio, & finalis in pœnitentia sumuntur ex parte infirmi; non sunt enim idem obstinatio & finalis in pœnitentia quod præsumptio & desperatio, sed hec duo sequuntur ex illis duobus: nam obstinatio sequitur ex præsumptione, finalis in pœnitētia ex desperatione; nam quia infirmus pręsumit de medico, ideo in peccatis induratur & obstinatur: si vero desperet de ipso, proponit finaliter non pœnitere. Obstinatio itaque, & finalis in poenitentia sumuntur ex parte infirmi, sicut præsumptio & desperatio ex parte medici.

B

Viso autem quomodo accipitur peccatum in spiritum sanctum: & quot sunt huius genera peccatorum: dubitaret forte aliquis, sicut magister dubitat, Quare peccatum in Spiritum sanctum dicatur irremissibile. Dicendum ꝙ circa hoc, vt magister recitat, sunt diuersæ opiniones. Nam quidam dicunt huiusmodi peccatum esse irremissibile, quia taliter peccantes vel nunquàm poenitere possunt, vel saltem nunquam poenitent. Pro hac autem opinione videntur facere tam dicta sanctorum quàm etiam philosophorum. Nam Augustinus super Mattheum ait, quod tanta est labes illius, vt damnandi humilitatem subire non possunt. Etiam super Marcum ait, ꝙ taliter peccans digne poenitere non potest. Pro hac etiam opinione videtur facere dictum Philosophi, qui. 7. Ethicorum, peccantē ex electione dicit impœnitiuum. Nam qui peccat ex passione & ex aliquo impetu animi, quia ille impetus & illa passio cito cessat, sequitur ꝙ passione cessante cessat voluntas agendi, & per consequens sic operantem poenitere contingit: sic etiam peccantem ex ignorantia, cognita veritate delicti, contingit poenitere: sed qui peccat ex habitu & ex certa malitia & ex electione dicitur impenitiuus, quia habitus est difficile mobilis: manente ergo habitu, manet voluntas male agendi, & per consequens non pœnitet quia sic operatur. Alii vero dicūt, hoc peccatum est irremissibile, non quia nullo modo remitti non possit, sed quia difficile remittitur. Pro hac autem opinione videtur facere Augustinus de verbis Domini, dicens, ꝙ quandiu quisque in hac carne viuit, non potest iudicari: nam de nullo, vt ait, desperandus est, quandiu patientia Dei ad poenitentiam adducit. De nullo igitur secundum ipsum est desperandum quandiu est in pręsenti vita. Idem etiam Aug. de verbis Domini ait, ꝙ Deus conuertit in profundum maris, quia conuertit eos, qui erant desperatissimi. Vnde secundum eundē Augustinū, Ioannes in canonica sua caute loquens, nō ait, dico vt non quis oret, sed non dico vt quis oret:

C

Cap. 2.

Cap. 10.

D

1. Ioan. Ca. 5.

& subdit idem Aug. q dicuntur tales non posse pœnitere, quia via & difficile & raro pœnitent. Vt igitur inter has varietates appareat quid tenendum, sciendum q peccatū in spiritum sanctum vel potest dicere genus peccati, vel circumstantiam. Si dicat genus peccati, sic est vera opinio magistri, q dicitur irremissibile, nō q nullo mō possit remitti, sed quia difficulter remittitur: nā nullū est genus peccati quātūcūq; fiat ex certa malitia, vel ex habitu, de quo non possit quis pœnitere: nam & si habitus sit difficile mobilis, non tamen est impossibile mobilis. Secūdum hoc ergo sunt intelligenda verba Ioannis, qui non asserit esse orandum. Vnde nō ait, dico vt non quis oret, sed propter difficultatem remissionis dicit se non persuadere vt oremus: Vnde ait, non dico, idest, non persuadeo vt oretis. Sed si peccatum in spiritum sanctum non dicat genus peccati, sed circunstantiam, sic est vera alia opinio, quod est irremissibile, idest, q nullo modo remittitur, quia si peccatum sequetur nec circūstantia, videlicet, q finaliter non pœniteat, vel quòd finaliter sit obstinatus, nunq̄ huiusmodi peccatū remittetur. De quolibet ergo genere peccati, quantuncunq; proponamus non pœnitere, vel proponamus esse obstinata, pœnitere tamen poterimus: sed si hęc circunstantia, q finaliter non pœniteamus, sequetur peccatum nostrū: indubitaneter verū est, huiusmodi peccatum nullo modo remitti.

Vlterius aūt forte dubitaret aliquis, vt magister dubitat, quomodo dicatur Deus reddere vnicuiq; secundum opera sua: nam Deus pro opere tēporali & pro peccato temporaliter acto, tribuit ęternam pœnam: ergo non iuste nec secūdum opus operatum pœnam impendit. Dicendum q triplici via venari possumus pro peccato temporali iuste impendi ęternam pœnam. Prima via videtur ex parte personæ diuinę, quā peccator offendit. Secunda ex parte personæ peccantis, quæ forefacit. Tertia ex parte offensæ, quam committit. Prima via sic patet, nam persona diuina, quæ offenditur, est infinita; igitur cum ex obiecto actus sumat speciem, oportet quamlibet offensam diuinam infinitam esse, & quodlibet peccatum mortale esse quodam modo infinitum, ex quo per ipsum offenditur infinitum bonum: dignum est autem infinitę offensæ retribuere infinitam pœnam: non aūt potest retribui infinita pœna quantum ad acerbitatem, quia tūc patiens non posset subsistere, retribuit autem infinitā pœnam quantum ad durationem. Secunda via ad hoc idem sumitur ex parte personæ offendentis, nam quia persona offendens noluit à peccato recedere, iusto Dei iudicio fit, vt ipsum pœna non deserat. Vnde in glosa dicitur, q ad districti iudicis iustitiam pertinet vt nunquàm careant supplicio, quorum mens in hac vita nunquàm voluit carere peccato. Tertia via sumitur ea parte offensę quæ committitur, nam nunquàm pro offensa satisfit illi, cui forefactum est, nisi pœna, quę pro offensa portatur, ei grata existat. Sicut ergo nihil est album sine albedine, ita nihil est gratum sine gratia: poena ergo quam sustinent damnati in inferno est afflictiua, sed non est grata, quia non est gratię coniuncta, & quia non est grata, non est satisfactiua. Damnati ergo in inferno semper affliguntur, & semper tenentur ad satisfactionē, & quia nunquàm satisfaciunt, ideo semper durabit eorum poena. Differentia est ergo inter existentes in inferno & in purgatorio, nam quia existentes in purgatorio decedunt in gratia, poena quam sustinent est Deo grata & satisfactoria, ideo cessat aliquando eorum poena: sed existentes in inferno sic affliguntur q eorum afflictio nō est grata, quia non habent gratiam, & per consequens non est satisfactoria. Semper ergo tenentur ad satisfactionem, & nunquàm possunt satisfacere, ideo affliguntur & affligentur in secula seculorum, Amen.

A

LECTIO SEPTIMA.

On est personarum acceptio apud eum. Quicunq; enim sine lege peccauerūt, sine lege & peribunt: & quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

Sicut pars illa, Propter quod inexcusabilis es o homo,) specialiter retorquēda videbatur ad gentiles vt fuit in superioribus declaratum; sic pars ista, quia non est personarum acceptio apud deum) specialiter videtur esse retorquenda ad Iudęos, quia Iudęi videbantur habere vnde se iactarent propter prærogatiuam generis q deus eorum personas acciperet. B Exponendo igitur hanc partem de iudęis specialiter, dicemus q apostolus in præcedentibus remouit materiam litigii à gentilibus reprimendo iactantias gentilium: in parte ista remouet materiam litigii à Iudęis reprimendo iactantias iudęorum. Circa quod tria facit, secundum q Iudęi tripliciter se iactabant. Nam primo se iactabant Iudęi de prærogatiua generis ac si deus propter generis prærogatiuam eorum personas acciperet. Vnde dicebant, vt patet ex prologo, Nos sumus populi Dei, nos circuncisi ex genere Abraam, ex stirpe sancta descendimus. Secundo se iactabant de dignitate legis: vnde dicebant, vt patet ex eodem prologo, Atq; vt eius cætera circa nos immēsa beneficia taceamus, nos soli digni fuimus legem accipere. Tertio se iactabant de propriis meritis, dicentes, q soli digni fuerunt vocem dei loquentis audire, & eius cognoscere voluntatem. Ad reprimendū itaq; has tres iactantias, primo, vt non se iactent de prærogatiua generis, C ostendit q deus personam hominis nō accipit, nec acceptat. Secundo, vt non se iactent de dignitate legis, ostendit q legem non obseruabant. Tertio, vt non se iactent de propriis meritis, ostendit q sub peccatis fuerunt, & ita eos non iustificabat. Secunda ibi. Si autem tu Iudęus cognominaris.) Tertia ibi, Quid igitur pręcellimus eos? nequaquàm.) Prima pars in duas partes diuiditur, quia primo præmittitur hæc conclusio, proponens q non est apud Deum personarū acceptio: secundo ad eam probādā subiūgitur materialis rō ibi statim post, Quicunq; enim sine lege.) Continuetur ergo sic, Dictum est q erit gloria, honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & deinde Gręco idest gentili: & quia tu Iudęus primo poneris propter prærogatiuam generis assumis audaciam, & te iactas ac si pp hmōi pręrogatiuā deus personam tuam acciperet: sed male facis, quia (apud deum non est acceptio personarū): quia deus secundum personas non iudicat, sed secundum meri- D ta; nec iudicat secundum generis prærogatiuam sed secundum bona opera, vt in glosa tangitur.

Deinde enim dicit. Quicunq; enim) Postquàm ad reprehendendum Iudæorum iactantias proposita est hæc conclusio, quòd non est apud deum personarum acceptio, In parte ista ad hanc conclusionem probandam subiungitur materialis ratio. Circa quod quatuor facit, secūdum q quatuor rationes adducit: nam primo probat hoc ex Dei ęqua sententia. Secundo ex lege scripta. Tertio ex lege naturaliter impressa. Quarto ex propria conscientia. Secunda ibi, Non enim auditores legis. Tertia ibi, Cum enī gentes quæ legem. Quarta ibi, Testimonium reddente. Formatur autem sic prima ratio, Circa quoscūq; est Dei ęqua sententia, non est circa illos apud deum personarum acceptio: sed tam circa Iudęos quàm circa gentiles, tam circa eos qui sunt sine lege quàm

circa eos, qui habent legem, est Dei ęqua sententia, ergo circa nullos est apud Deum personarum acceptio. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, dicens, ꝙ (quicunq; enim sine lege peccauerunt sine lege peribunt, & quicunq; in lege peccauerunt per legem iudicabuntur), quasi dicat ꝙ tam circa habentes legem quàm circa carentes lege erit apud deū ęqua sententia, quia sicut peccabunt sic punietur: & quia sic est, circa nullos apud Deum erit acceptio personarum: quod probare volebamus. Notandum autē ꝙ sine lege peccare est dupliciter, vel sine lege scripta, vel sine lege naturali. cum enim dicitur quod qui sine lege peccauerunt sine lege peribunt, non est intelligendum de lege naturali, quia sine tali lege nulli peccant: sed intelligēdum est de lege scripta, quia lex illa non fuit data omni populo, sed specialiter fuit data populo iudaico. Gentiles ergo, quibus non fuit data lex scripta, peccabant sine lege, non sine lege naturali, sed sine scripta, quæ eis data non fuerat. Notandum etiam (vt Augustinus ait super psalterium, & recitatur hic in glosa) quidam super hunc textū Apostoli errauerunt dicentes, aliter asserendum esse de habentibus legē, & de carētibus: quia habentes legem, si peccant, iudicabuntur, quia patientur pœnas purgatorias, ad vltimum tamen non peribunt: peccantes autem sine lege, peribunt. Sed hoc est contra veritatem, quia circa omnes erit Dei ęqua sententia, circa nullos erit apud Deum personarum acceptio: quilibet sicut peccabit, sic punietur: vnicuiq; enim reddet deus secundum opera sua. immo Iudęi quasi magis instructi deum deserendo plus peccabāt: nam, vt Dominus innuit in euangelio, & habetur hic in glosa, Tolerabilius erit Sodomę in Iudicio quàm Iudęis in Christum non credentibus, tum quia christus tot mirabilia ante eos fecit, tum etiam quòd ante aduentum Christi Iudęi tot prędotati beneficiis fuerant: peccando ergo magis ingrati erant, & magis debebant subire damnationis iudicium. Deinde cum dicit.

Conc. 25.

Non enim auditores legis iusti sunt apud deū, sed factores legis iustificabuntur.

Adducit secundam rationem sumptā ex lege scripta. Ad cuius euidentiam aduertendum, quòd Iudæi se iactabant de acceptione personarum, & quòd erant accepti apud Deum propter prærogatiuam generis, quia erant de gente sancta, & de gente habente legem: sed ex eo quòd aliquis sit de gente sancta, vel ex eo quòd sit de gente habente legem, non habet ex hoc ꝙ legem impleat, nec ꝙ legem obseruet: sed quod legem audiat, sed quòd sit in lege doctus: quod patet in Iudęis qui quamuis legem audirent non tamen omnes obseruabant & faciebant legem. Quare si propter pręrogatiuam generis, & ex eo ꝙ esset de gēte habente legem, esset quis acceptus apud deum: sufficeret ad iustificationem habere legē absq; eo ꝙ legem faceret & impleret: sed hoc est falsum, ergo & primum. Formetur ergo sic ratio, Circa quos non sufficit legem audire, nisi legem faciant & obseruent, circa illos propter pręrogatiuam generis & propter legem scriptam, non est apud deum personarum acceptio, sed circa vos Iudęos non est iustificatio audiēdo legē, nisi eā obseruetis: ergo propter pręrogatiuam generis, & propter legem scriptam, non est circa vos apud deum personarum acceptio. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, ꝙ ad iustificationem non sufficit legem audire, sed obseruare, dicens, (Non enim auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur). Deinde cum dicit.

Cum enim gentes, quę legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, A **eiusmodi legem nō habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.**

Adducit ad hoc idem tertiam rationē sumptam ex lege naturali, siue ex lege impressa: & est hęc ratio sumpta ex sensu contrario. Nam sicut arguebatur, quòd Deus non plus accipiebat propter prærogatiuam generis personas Iudęorum quàm gentilium, quia contingebat Iudęos legem non obseruare: ita à sensu contrario arguitur, quòd non plus accipiat personas istorum quàm illorum: quia propter legem naturaliter impressam contingit gentiles legem facere & implere. Non ergo accipit Deus personas aliquorum, quia & Iudęos contingit esse pręuaricatores legis scriptę, & damnari; & gentiles contingit facere opus legis impressę & iustificari. Formetur ergo sic B ratio, si propter pręrogatiuam generis & propter legem scriptam esset apud Deum acceptio personarū, non habentes huiusmodi pręrogatiuam, & non habentes huiusmodi legem scriptam, non possent implere legem, nec facere opus legis: sed destruo consequens, quia gentes quæ legem non habent faciunt opus legis: destruitur ergo & antecedens, quòd apud Deum non est acceptio personarum. Non igitur accipit Deus personas Iudęorum, nec propter legem scriptam, nec propter generis prærogatiuam. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, ꝙ gentes, quæ legem non habent, possunt ea quæ legis sunt facere. Ideo ait, (cum gentes, quæ non habent legem) scriptam, (naturaliter ea quę legis sunt faciūt & non habentes legem eiusmodi) i. legem scriptam, (ipsi sibi sunt lex, qui) implentes legem (ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis). Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum sic sit, & cum non C habētes legem possint legem implere, sequitur quòd propter legē scriptam, vel propter huiusmodi alias prærogatiuas, Deus personas hominum non acceptat. Deinde cum dicit.

Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium aut etiam defendentiū in die cum iudicabit Deus occulta hominum secundum euangelium meum per Iesum Christum.

Adducit quartam rationem sumptam ad hoc idem ex conscientia propria. Nam propter illud erit persona accepta Deo, vel Deo grata, quod in finali iudicio excusabit: & propter illud erit persona aliqua à Deo exclusa & Deo non grata ꝙ in finali iudicio incusabit: sed pręrogatiua generis, vel lex scripta absq; con D scientia boni operis, no excusabit in iudicio: sed propria conscentia erit illud quod excusabit bonos & incusabit malos: ergo ex prærogatiua generis & ex lege scripta non est apud Deum acceptio personarū. Formetur ergo sic ratio, Propter illud quod in finali iudicio absq; conscientia boni operis non excusat, non est apud Deum acceptio personarum: sed pręrogatiua generis & lex scripta absq; conscientia boni operis non excusat, immo propria conscientia erit illud quod excusabit bonos & incusabit malos: ergo propter legem scriptam, & pręrogatiuam generis, nō est apud Deum acceptio personarum. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, ꝙ propria conscientia erit illud quod excusabit bonos & incusabit malos. Continuetur ergo sic, Aliqui ea, quæ legis sunt faciunt, aliqui autem non faciunt quę sunt legis, (testimonium reddente illis conscientia ipsorum), in qua conscientia erit multitudo (cogitationum), cogitationum dico (inter se inuicem excu-

santium), quantum ad eos qui non faciunt quæ sunt legis: at etiam cogitationum (defendentium), quantum ad eos qui faciunt quæ sunt legis: & hoc (in die) Iudicii, (cum iudicauerit Deus occulta hominũ per Iesum christum, secundum euangelium meum) idest mihi reuelatum: vel (secundum euangelium meum) idest secundum euangelium ad quod sum segregatus ad prædicandum. Propria ergo conscientia excusabit in finali iudicio, non prærogatiua generis. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum sic sit, propter huiusmodi prerogatiuam non est apud Deum acceptio personarum. Notandum autem quòd finale iudicium fiet per Iesum Christum, quia pater omne iudicium dedit filio. Deitas enim non apparebit in iudicio omnibus, sed filius in humanitate apparebit omnibus, & omnes iudicabit: ita tamen quod bonis apparebit mitis & blandus, malis vero terribilis & iratus. Notandum autem quòd iudicium fieri per Iesum Christum manifestatur & declaratur per euangelium, quod apostolus prædicat. Ideo ait apostolus quòd secundum euangelium meum, supple, certificatur & declaratur iudicium sic fiendum esse per Iesum christũ.

Ad intelligentiam autem dictorum contingit tripliciter dubitare. Primo enim quæritur de illo verbo Apostoli, Nõ enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Videtur enĩ ex hoc concludi, q̃ ex operibus nostris fit iustificatio nostra.

Secundo dubitatur de eo quod ibidem dicitur, Gentes, quæ legem non habent naturaliter ea quæ legis sunt faciunt. Ex quo videtur concludi, quòd ex puris naturalibus possumus legem implere.

Tertio dubitatur de eo quod in litera dicitur, Eiusmodi gentes non habentes legem, ipsi sibi sunt lex; qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Ex hoc videtur concludi legem scriptam fuisse superfluam & vanã, cum per legem naturaliter impressam possimus legem scriptam implere.

De iustificatione.

Dubitatur ergo primo, Vtrum factores legis iustificentur? Et videtur quòd non: quia iustitia est per gratiam, vel non est sine gratia; Nam nunquã est aliquis iustus nisi sit Deo charus, gratia autem si debetur nobis, non ex operibus, quia quod ex operibus redditur non est gratia, sed debitum. Ideo dicitur ad Rom. 11. Si autem gratia Dei iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Non ergo videtur esse bene dictum, quòd factores legis iustificentur, quia ex nostris factis & ex nostris operibus non dependet iustitia nostra. Dicendum quòd iustificatio potest intelligi dupliciter, vel secundum iustitiam per quam iusti sumus, vel per iustitiam per quam in Dei iusto iudicio iudicabimur & præmiabimur. Rursus est diligenter notandum q̃ hic apostolus Paulus non loquitur de Paruulis, sed de adultis: nam adulti ea quæ legis sunt faciunt, non autem paruuli carentes rationis vsu. Vt ergo saluemus dictum apostoli dicentis quòd factores legis iustificabuntur, dicamus quòd secundum literalem sensum videtur hoc esse dictum non de iustitia quæ in via nobis à Deo tribuitur, sed de iustitia quæ in iusto dei iudicio reuelabitur, quod patet ex ipso serie textus. Nam cum prius dixisset, q̃ factores legis iustificabuntur, & q̃ gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt. Postea dixit testimonium reddente illis conscientia ipsorũ, cogitationum inter se inuicem accusantium, aut etiã defendentium in die cum iudicauerit Deus occulta hominum. Sic ergo exponendo dictum apostoli, non habet calumniam quod dicitur. Nam in illo iudicio reuelabitur iustitia secundum bona vel mala opera, quæ quisq; in corde suo gessit: reddet enim tũc Deus vnicuiq;, vt supra dicebatur, secundum opera sua. Talem ergo iustitiam ex operibus causari, & esse

A ex operibus retributam, non est inconueniens. Factores ergo legis in iudicio iustificabuntur, idest, iustè præmiabuntur, quia tunc secundum ea quę fecit, & secundum sua opera, vnicuiq; reddetur. Sed si velimus dictum apostoli adaptare ad pręsentem iustitiam, dicemus q̃ factores legis iustificati, & ex nostris operibus fieri iustos, si loquimur de iustificatione secundũ quam iusti fiunt magis iusti, non est inconueniens talem iustitiam esse ex operibus. Nam licet gratia & iustitia non simpliciter cadant sub merito, augmentum tamen gratiæ prout quis de grato fit magis gratus, & augmentum iustitiæ prout quis de iusto fit magis iustus, sub merito cadit. Possumus enim per gratiam nobis datam mereri augmentum gratiæ, & per iustitiam nobis collatam augmentum iustitiæ promereri. Sed si loquimur de iustitia per quam quis ex non iusto fit iustus; tunc habet veritatem quod Magister ait, & quod Augustinus dicit, quod directe loquendo,

B Factores legis non iustificantur. Nam ex nostris factis & ex nostris operibus non possumus fieri sic iusti, quòd ex non iustis fiamus iusti; quia tunc prima gratia & prima iustitia caderet sub merito, quod esse non potest, nam nihil est meritorium nisi per gratiam. Si ergo posset quis sibi mereri primam gratiam, tunc ante primam gratiam haberet gratiam quod est inconueniens. Opera ergo nostra non directe & principaliter faciunt vt nos habeamus primam gratiam, sed ex Dei benigna liberalitate contingit quòd absq; præcedentibus meritis, nobis suam gratiã tribuat: indirecte tamen & aliqualiter faciunt opera nostra ad habendam primam gratiam: nam cum nobis Deus suam gratiam infundit, non cogit liberum arbitrium, propter quod possumus illi gratiæ rebellare: coadiutores ergo Dei sumus, & qui creauit nos sine nobis, non iustificat nos sine nobis idest sine nostro assensu. Cum ergo dicitur quòd factores legis iu-

C stificabuntur, & quòd ex operibus nostris iustificabimur, si intelligitur de iustificatione prout in iusto iudicio Dei fiet nobis iusta retributio, verum est quod dicitur, quia tunc vnicuiq; reddetur secundum opera sua. Si vero intelligatur de iustificatione prout in iustitia augmẽtamur, sic est etiam verum quod dicitur, quia possumus per gratiam nobis infusam, & per opera in gratia facta, augmentum gratiæ promereri, & amplius in iustitia augmentari. Sed si intelligatur nõ de iustitię retributione quę erit in iudicio, nec de iustitię augmentatione cum quis de iusto fit magis iustus, sed de iustitię adeptione cum quis de non iusto fit iustus, directe ex operibus nostris non meremur talem iustitiam, quia licet in habitibus politicis, quia bona facimus boni sumus, quia illi habitus causantur ex actibus: in habitibus tamen infusis, quia boni sumus bona facimus; illi enim habitus præcedunt actus. Secundum hoc ergo ait Augustinus in de Spiritu & litera & habetur hoc in glosa, quod non ita in-

D telligendũ est quòd ante erant factores legis, & postea iustificabantur, sed vt factores iustificatio præcedat. Directe ergo talis iustificatio non causatur ex operibus nostris; aliqualiter tamen opera nostra faciunt ad talem iustificationem, quia loquendo de iustitia adultorum, de qua hic loquimur, nunquàm iustificamur nisi, amoto obice & remota rebellione, iustitiæ præbeamus assensum. Patet ergo qualiter factores legis iustificantur, & qualiter ex operibus nostris iustitia redditur: secundum tamen sensum literalẽ, quod hic dicitur videtur referendum esse ad futurum iudicium: secundum quem modum exponendo verba hic adducta, dubietatem non videtur habere.

Secundo dubitatur quomodo Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: nam cum sine gratia non possimus legem implere, & à peccatis cauere, naturaliter non possimus facere

quæ

quæ sunt legis. Dicendum quòd cum dicitur, Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quę legis sunt faciunt, non intendit apostolus excludere gratiam. Nam secundum Augustinum & habetur in glosa, Per gratiam naturaliter fiunt ea quæ sunt legis, nõ quòd per naturæ nomen negata sit gratia, sed potius per gratiam sit reparata natura. Vt ergo videamus quomodo dicantur opera legis fieri naturaliter, cum tamen ibi oporteat concurrere gratiam, sciendum ꝙ hoc tripliciter declarare possumus. Prima via sumitur, vt natura comparatur ad gratiam. Secunda, vt comparatur ad culpam. Tertia, vt comparatur ad diuinam causam. Prima via sic patet: nam secundum philosophum in.2. de Anima, Ad actionem non solum facit forma, sed etiam materia & subiectum, vt non solum sanamur sanitate sed etiã corpore, quod est sanitatis subiectum: & non solum scimus scientia, sed etiam anima, quæ est subiectum scientiæ. Nam eo B ipso quòd forma non habet per se esse, sed requirit propriam materiam & proprium subiectum, cum res sicut se habet ad esse sic se habet ad agere: sicut forma non habet per se esse, sed ad sui esse requirit materiam & subiectum; sic non habet per se agere, sed ad sui actionem aliquid facit subiectum & materia. Nam vt dicebatur eo ipso ꝙ scientia fundatur in anima, omnis illa actio quę est à scientia est etiam & ab anima, in qua scientia habet esse: sic eo ipso quòd gratia non habet per se esse, sed fundatur in natura, actio, quæ est à gratia, est etiam à natura. Naturaliter ergo dicuntur facere quæ sunt legis, quia licet hoc sit à gratia, est etiam à natura, quę est per gratiam reparata. Secunda via sumitur ad hoc idem, non solum eo quòd natura comparatur ad gratiam, sed etiam vt comparatur ad culpam. Nam illud est naturaliter & secundum naturam, quod naturam perficit & exaltat: illud verò est naturę contrarium & non est secun- C dum naturam, quod naturæ nocet & eam vulnerat: & quia vitiũ est naturę contrarium, gratia verò naturam perficit & exaltat, opera vitiosa sunt contra naturam: sed opera Deo grata & opera per gratiam facta possunt dici naturaliter facta, quia naturam perficiunt & exaltãt. Tertia via ad hoc idem sumitur ex eo quòd natura comparatur ad suam superiorem causam, nam secundum commentatorem, fluxus & refluxus Maris est naturalis, quod est a causa superiori, vt à luna, quę naturaliter aquis & omnibus inferioribus dominatur: eo enim ipso ꝙ inferiora sunt naturaliter subiecta superioribus, quæ sunt inferiora à superioribus naturaliter esse dicuntur. Sic quia gratia est in natura à Deo, tanquàm à superiori causa: quæ sunt à gratia, natura existente, possunt dici naturaliter facta, quia eo ipso ꝙ natura animę, est naturaliter deo subiecta, quicquid operatur anima per diuinum influxum, cui naturaliter subiicitur, quodã modo D dicitur illud naturaliter operari. In omnibus ergo his attendenda est regula Augustini, Quòd dicuntur talia naturaliter facta, non quòd per hæc gratia excludatur: sed pro tanto naturaliter facta esse dicũtur, vel quia natura ad hoc aliquid operatur, vt probabat prima via: vel quia natura per hæc perficitur, vt probabat secunda via: vel quia naturaliter influxui subiicitur, vt probabat hæc tertia.

Contra Iul. li.4.c.3.

Tertio dubitatur, quomodo non habentes legem, ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Dicendum ꝙ, vt magister ait in glosa, Gentes non habẽtes scriptam legem, nec legem mosaicam, hoc modo ostendunt opus legis scriptum, idest, firmiter scriptũ in cordibus suis, idest, in mentibus eorum, dum illa opera laudant, quæ lex mosaica iubet, & damnat quę lex illa prohibet. Ad cuius euidentiam sciendum, ꝙ in lege Mosaica quędam erant cęremonialia, quædam moralia: precepta quidem cęremonialia non A erant de iure naturali, sed moralia. Vnde in glosa tãgitur, Lex naturalis est, Nemini iniuriam facere, Nihil alienũ surripere, A' fraude & periurio abstinere, Alieno coniugio non insidiari, & cætera talia, quæ continentur in præceptis Decalogi. Per legem ergo naturalem, adiuuãte gratia, possumus legem scriptam implere. Nam ille idem Deus, cuius digito scripta est in tabulis lapideis lex mosaica, i tabulis cordi nostris legem voluit imprimere naturalem. Quare per naturalem legem, adiuuãte gratia, implendo quæ lex mosaica imperabat, ostendimus opus legis esse in cordibus nostris scriptum. Nec tamen propter hoc superfluit lex mosaica, quia præcepta moralia, quantumcunq; sint de iure naturali, clarius tamen cernere possunt per legem mosaicam, adiuuante lumine rationis & gratia, quàm per legem naturaliter impressam, lege mosaica circunscripta.

LECTIO OCTAVA.

I autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius & probas vtiliora instructus per legem.

Repressit Iudęorum iactantiam, quòd non debebant se iactare de prærogatiua generis, quasi ex hoc essent Deo accepti, quia Deus personas eorum non accipiebat. In parte ista reprimit eorum iactãtias, ꝙ C non se iactent de dignitate legis, quia legem minime obseruabant. Circa quod tria facit. Quia primo eos de præuaricatione legis increpat. Secundo quòd propter legem preuaricatam & non obseruatam non debeant se gentibus præferre. Tertio (ne crederetur legem mosaicam nullam vtilitatem attulisse) vtilitates quas illa lex attulit manifestat. Secunda ibi, Circuncisio quidem prodest.) Tertia ibi, in principio tertii cap. Quid ergo amplius est Iudęo.) Increpando autem Iudęos de preuaricatione legis tria facit. Nam primo narrat quinq; pręrogatiuas, quas Iudęi ex lege habebant. Secundo narrat quinq; iactantias & quinq; præsumptiones, quas Iudæi ex illis quinq; prærogatiuis accipiebant. Tertio narrat quinq; increpationes ex eo ꝙ iudæi non recte se habebant, & legem non obseruabant. Secunda ibi, Confidis te ipsum ducem.) Tertia ibi, Qui ergo alium doces.)

Ad euidentiam primæ partis sciendum quòd Iudęi D ex lege quasi quinq; prærogatiuas habebant. Prima erat generis sublimatio, Secunda, conscientiæ confirmatio. Tertia veritatis agnitio. Quarta erroris & Idolatrię deuitatio. Quinta, operum discretio. Iudæi ergo primo, quia erant de populo habente legem, dicebãtur esse de stirpe sancta, & dicebantur habere generis prærogatiuam & sublimationem: ipsa enim lex faciebat ad generis sublimationem. Secũdo, faciebat ad conscientiæ confirmationem: nam gentes legem non habentes vacillabant in conscientia, nescientes quid tenendum esset, & qualiter se deberent habere. Sed lex mosaica sua documenta exhibens faciebat ad conscientiæ robur, & ad cordis confirmationem: stabiliebatur enim cor Iudæorum per legis præcepta. Tertio, faciebat lex ad veritatis agnitionẽ ꝓp veritatẽ quã docebat. Quarto, faciebat ad erroris & idolatriæ deuitationem propter errores & Idola, quæ respuebat. Quinto, faciebat ad operum discretionẽ, quia quæ opera essent eligẽda, discernere instruebat.

Hæ autem quinq; prærogatiuæ per ordinem in prima parte tanguntur. Legatur ergo sic litera. Si autem tu) instructus per legem (cognominaris Iudęus) idest habes generis sublimationem: Iudęi enim quantum ad excellentiam spiritualem videbantur habere generis prærogatiuā ex sublimatione(& in lege) idest per legem(requiescis) habendo conscientiæ firmitatem & quietationem(& gloriaris in Deo) idest in diuina veritate, habendo veritatis cognitionem(& nosti voluntatem eius) idest voluntatem dei quantum ad erroris & Idolatriæ deuitationem (& probas vtiliora) idest de vtilibus scis vtiliora opera eligere, habendo operum notitiam & discretionem. Deinde cum dicit,

Confidis te ipsum esse lucem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentē formā scientiæ & veritatis in lege.

Narrat & ostendit, quomodo Iudæi ex quinq; prærogatiuis tactis ad quinq; pręsumptiones & iactātias mouebantur: nam quia habebant generis sublimationem, & quia erant de stirpe sancta, quasi per exempla parentū instructi cōfidebant se esse duces coecorū.i. duces eorū q p exēpla parentū non erant sic instructi, sed vt coeci nesciebant quid agerent. Secundo, quia quiescebant in lege, & habebant conscientiæ quietationem; cōfidebant se esse lumen eorum, qui in tenebris sunt, idest qui non sunt in conscientia quietati & confirmati. Tertio, quia gloriabantur in Deo, & habebant diuinæ veritatis agnitionem confidebant se esse eruditores insipiētiū, idest eorum, qui nō erāt in diuina veritate instruti & solliciti. Quarto, quia noscebant Dei voluntatem quantum ad erroris & idolatriæ deuitationem, confidebant, idest pręsumebant se esse magistros infantium, idest eorum, qui erant ab erroribus & idolatria reuocati. Quinto, quia sciebāt vtiliora opera eligere confidebant in lege, idest secundum legem habere formam scientiæ & veritatis, vtiliora opera non solum sciendo & cognoscendo, sed secundum veritatem opere adimplendo. His visis facile est literam legere. Continuetur ergo sic. Tu instructus per legem propter primā pręrogatiuā, quia cognominaris Iudęus & habes generis sublimationē per exempla parentum instructus, (confidis) idest præsumis(te esse ducem coecorum) idest eorum, qui non habent hanc pręrogatiuam, & nō sunt per exempla parentum edocti: per secundam autem pręrogatiuā, quia in lege requiescis, habendo conscientiæ quietationem(confidis) idest pręsumis(te esse lumen eorum qui in tenebris sunt) idest qui in conscientia vacillabant. Secundum ergo pretaxatum modum singulæ præsumptiones prærogatiuis singulis adaptētur. Notandum autem q ad bene operandum duo requiruntur, primo bona opera cognoscere, deinde ea secundum veritatem opere adimplere. Iudęi ergo iactando se de operum discretione, iactabant se (in lege) idest per legem(habere formam scientiæ) inquantum bona opera cognoscebant (& veritatis) inquantum ea opera secundum virtutem, vt dicebant, opere adimplebant. Deinde cum dicit.

Qui ergo alium doces, te ipsum non doces. Qui prædicas non furandum, furaris. Qui dicis non mechandum, mecharis. Qui abominaris idola, sacrilegium facis. Qui in lege gloriaris, per præuaricationē legis deum inhonoras.

Ponit quinq; increpationes quinq; prærogatiuis & quinq; præsumptionibus respondentes. Circa quod duo facit, quia primo facit quod dictum est: secundo,

A quod supposuerat per auctoritatem scripturæ sacrę manifestat, & probat ibi, Nomen enim Dei per vos & cętera. Cōtinuetur ergo sic. Tu qui cognominaris Iudęus, & habes generis sublimationem & per exempla parentum instructus confidis te esse ducem cæcorum, volendo alios edocere, primò increpandus es, quia te ipsum primum edocere debebas, ideo ait, Qui alium doces te ipsum non doces. Rursum, quia Iudęus requiescebat in lege, & erat in conscientia solidatus, debebat quod corde sentiebat & ore prædicabat, opere adimplere. Ergo erat secundo increpandus, quòd præuaricabatur opera legis, in quibus requiescebat, ideo subdit, Tu qui pręḋicas non furandum) idest qui requiescens in lege furtum & alia, quæ lex prohibet, detestando, (furaris) ea opere adimplendo. Tertio, quia iudei gloriabantur in deo diuinam veritatem cognoscendo, erant increpandi, quia mechabantur, idest fornicabantur à Deo, ab eo corde

B & opere recedendo, ideo subdit, Tu qui gloriaris in Deo & (qui dicis non mechandum) idest à Deo non esse recedendum, (mecharis) idest à Deo recedis, & fornicaris. Sicut enim prius nomine furti intelligebatur omnis recessus à lege, sic hic nomine mechiæ intelligitur omnis fornicatio spiritualis & omnis recessus à Deo. Quarto, quia Iudęi noscebant dei voluntatem, quòd erant errores & idolatria detestanda, non debebant Idola sequi, nec debebant facere sacrilegia, ideo subdit, Iudęus noscens dei voluntatem, quòd sunt idola detestanda, (abominaris idola, & sacrilegium facis) cultum Dei idolis exhibendo. Quinto, quia iudęi probabant, idest confidebant per legem vtiliora opera eligere, non debebant legem preuaricari, ideo ait, quòd tu Iudęus(qui gloriaris in lege) dicens te per legem instructū vtiliora eligere, (per preuaricationem legis Deum inhonoras). Notādum autē quòd in istis quinq; increpationibus quasi tanguntur omnia genera peccatorum.

C Nam omnis peccans vel peccat in se ipsum, vel in proximum, vel in deum. Peccatum autem in seipsum tangitur in prima increpatione, cum quis alium docet, se ipsum non docet. Peccatum verò in proximum tangitur in increpatione secunda, cum quis prædicat q nō est furandum, furatur: vt nomine furti omnis lęsio in proximū intelligatur. Peccatum autem in deum intelligitur in alijs increpationibus tribus. Nam circa Deum tripliciter forefacimus: primo, cum ipsum rectè non colimus: secundo, cum cultum eius, idolis exhibemus: tertio, cum nomen eius in uanum assumimus. Hæc erant præcepta primæ tabulæ: vnum de sanctificatione sabbati: per sanctificationem enim sabbati intelligitur quòd debemus vacare circa spūalia, & eū debitè colere. Aliud pręceptū fuit q debemus idola spernere. Et est aliud præceptū primę tabulę, q nō debemus periurare, nec debemus nomē Dei in vanū assumere. Hæc aūt tria, p quæ peccamus in Deū, in tribus icrepatiōibus vltimis

D describuntur. Nam nomine mechiæ possumus intelligere fornicationem spiritualem, secundum quàm à Deo recedimus, & sabbata non sanctificamus, & ipsum non rectè colimus. Nomine vero sacrilegij possumus intelligere peccatum in Deum, secundum q idola nō spernimus, sed eis cultum dei debitum exhibemus. Per hoc q inhonoramus Deum, possumus intelligere peccatum periurij, cum nomen Dei in uanum assumimus. Notandum etiam iudęos circa omnia hæc increpandos esse: nam ipsi peccabant in se, quia se non docebant: peccabant in proximum, quia furando eū lędebant: peccabant in Deum, quia mechando, idest fornicando spiritualiter, eum debite non colebant: peccabant per sacrilegium, quia cultum idolis exhibebant: peccabant pręuaricando legem, & inhonorādo Deum, quia nomen Dei in vanum assumebāt. Notandum etiam quòd non honorare deum potissime

dicitur

dicitur præuaricatio legis, quia lex potissime ordinat nos ad deum. Notandum etiam quod Magister nomine furti intelligit furari debitum sensum legis: & nomine moechiæ intelligit veritatem de christo in lege cõtentam à lege tollere. Sed exponere vt dictum est (vt videtur) magis itur ad literalem sensum. Deinde cum dicit.

A

Nomen n. Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est.

Quoddam, quod supposuerat, probat per auctoritatem scripturæ. Continuetur ergo sic. Bene dico quod in honoratis, sicut scriptum est, idest sicut testatur auctoritas scripturæ, vbi dicitur, quod nomen dei per vos iudæos blasphematur inter gentes. Notandum autem quod Apostolus hic loquitur Iudæis legem scientibus & ideo non allegat vbi scriptum sit hæc auctoritas: tamen si scire volumus vbi scriptum sit hoc, habetur Isaiæ cap. 52. vbi dicitur, Tota die nomen meum blasphematur. Vel vt glosa tangit, hoc scriptum est in Ezechiele cap. 36, vbi nos habemus, Ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt & polluerunt nomen sanctum meum) litera L X X. habet, Nomen meum per vos blasphematum est in gentibus. Notandum etiam quod tripliciter potest intelligi, quod iudæi Deum inhonorabant, & nomen dei blasphemabant inter gentes. Primo, quia forte iudæi inter gentes periuria exercebant, & nomen Dei in vanum assumebant. Secundo, quia Iudæi propter eorum peccata multoties debellabantur à gentibus: gentes autem eos debellantes non attribuebant Iudæorum peccatis, sed credebant se propria virtute hoc fecisse, & Deum Iudæorum superasse: & quia hoc vergebat in Dei iniuriam, & in Dei blasphemiam, exponendum est (per vos) idest propter peccata vestra, propter quæ tradebamini gentibus, inter gentes blasphematum est nomen Dei: quia credebant gentes non propter Iudæorum peccata deum tradidisse eos, sed propria virtute æstimabant iudæos superasse, & credebant quod Dii, quos ipsi colebant superassent Deum illum quem Iudæi adorabãt: quod sine blasphemia esse non poterat. Tertio, propter iudæos blasphematum est nomen Dei inter gentes, quia gentibus propter prædicationem euangelii Christum credere incipientibus Iudæi dissuadere videbantur christum non esse dicendum Deum: quod in Dei vergebat blasphemiam. Deinde cum dicit.

B

Circuncisio quidem prodest, si legem obserues.

Postquàm iudæos increpauerat quòd legem præuaricabantur, & eam non obseruabant, in parte ista (vt dicebatur) ostendit quòd propter huiusmodi legem non obseruatam, non debebant gentibus se præferre. Propter quod quatuor facit, secundum quod quatuor rationibus hoc declarat. Nam si Iudæi volebant propter aliquid se præferre gentibus, oportebat quòd illud esset proficuum: quia propter illud quod est inutile, nullus debet se præferre. Secundo oportebat, quòd illud non esset gentilitati æquatum: quia per id quod Iudæi æquabantur gentibus, non poterant gentibus se præferre. Tertio oportebat, quòd illud esset gentilitati præpositum, non suppositum: nam per illud, quod nos gentilitati non præponit sed quodammodo supponit, non possumus gentibus nos præferre. Quarto oportebat, quòd illud per quod Iudæi se voluissent præferre gentibus, esset à deo laudatum & acceptum: quia per id quod deus nec laudat nec acceptat, non debet aliquis se præferre. Cum ergo lex non obseruata primo sit non proficua, secundo sit quodammodo gentilitati æquata, tertio sit quodammodo gentilitati supposita, quarto non sit à Deo laudata: propter has quatuor rationes, per legem nõ

A obseruatam nõ debebant Iudæi gentibus se præferre. Hæ autem quatuor rationes secũdum hunc ordinem in littera denotantur. Secunda ratio incipit ibi. (Si autem præuaricatio.) Tertia ibi. (Si igitur præputiũ) Quarta ibi. (Non enim quæ in manifesto.) Formetur autem prima rõ sic, Propter illud quod non est proficuum, nullus debet gentibus se præferre, sed Circuncisio & alia contenta in lege vobis Iudæis non obseruantibus legem, non sunt proficua: ergo propter talia non debetis gentibus vos præferre. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, quod circuncisio non prodest, nisi legem obserues. Et quod dictum est de circuncisione, intelligendum est de quolibet alio in lege contento. Ideo ait Circuncisio quidem prodest, si legem obserues: sed, supple, si talia non obserues, ea tibi proficua esse non possunt. Deinde cum dicit.

B

Si autem præuaricator legis sis, circuncisio tua præputium facta est.

Adducit secundam rationem, quia lex non obseruata non solum non est proficua, vt tangebat ratio prima, sed etiam est gentilitati æquata, vt tangit hæc ratio secunda. Formetur ergo sic ratio; Per illud quod vos gentilitati adæquat, non debetis vos o Iudæi gentibus præferre: sed lex non obseruata gentilitati vos adæquat, ergo per eam non debetis gentibus vos præferre. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, quod lex præuaricata idest non obseruata facit vt circuncisio sit facta præputium idest sit adæquata præputio idest gentilitati. Ideo ait si autem tu Iudeus præuaricator sis legis, circuncisio tua idest circuncisio quam passus es in carne tua, est facta præputium idest non plus valet quàm præputium, hoc est non plus valet quàm gentilitas, si est gentilitati æquata. Deinde cum dicit.

C

Si igitur præputium iustitias legis custodiat, nonne præputium illius in circuncisionem reputabitur? et iudicabit id quod ex natura est præputium legem cõsumans te, qui per literam & circuncisionem præuaricator es legis.

Adducit ad hoc idem tertiam rationem, ostẽdens, quòd lex non obseruata, non solum est gentilitati æquata, sed est quodammodo gentilitati supposita. Nam gentilis implendo legem sibi naturaliter impressam dignè præponitur, dignè iudicat Iudæum nõ obseruantem legem scriptam: propter quòd lex non obseruata præponebat Iudæos gentibus, & si non omnibus saltem præponebat eos gentibus implentibus naturalem legem. Formetur ergo sic ratio, Nullus debet se præferre gentibus propter id quod est quodammodo gentilitati suppositum: sed, o Iudæi, lex, quam non obseruatis, vos quodammodo gentilitati supponit: ergo per legem, quam non obseruatis, non debetis gentibus vos præferre. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, ideo ait, (Si igitur præputium) idest gentilis (custodiat iustitias legis) idest impleat legem (nonne præputium illius) idest gentilitas eius (reputabitur in circuncisionem? Et quod est præputium) idest ille qui est gentilis (ex natura) idest ex sua naturali prole, vel ex suo naturali genere (consumans legem) idest implendo legem, & faciendo mandata legis, (iudicabit te) o iudæe, idest præponetur tibi, qui per literã legis scriptæ & circuncisione, supple, es edoctus: et tamen præuaricator es legis. Notandũ autem quòd cum dicimus gentile posse consumare & implere legem, non excludimus diuinam gratiam, sed intelligimus quòd ille qui natura est gentilis, idest qui secundum naturalem originem processit a gentilibus

D

parentibus, adiuuante diuina gratia, potest implere legem, quā implendo, iudicabit, idest, præponetur iudeo, qui preuaricator legis est, quantumcunque ille iudeus secundum naturalem originem processerit ex parentibus circuncisis. Deinde cum dicit.

Non enim qui in manifesto iudæus est neque quæ in manifesto in carne est circuncisio: sed qui in abscondito iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu non literæ: cuius laus nō ex hominibus, sed ex Deo est.

Adducit ad hoc idem quartam & vltimam rationem, ostēdens quòd iudei, propter legem quam non obseruabant, non debebāt gentibus se preferre eo quod lex non obseruata non sit à Deo laudata, quia nō est ei placita nec accepta. Ad cuius euidentiam, sciendū quod ille qui est circuncisus in carne & est de genere iudeorum habendo legem, si legem non obseruet quamuis sit iudæus in manifesto & apud homines, nō est tamē iudeus in occulto & in corde & apud deum: potest ergo talis esse laus apud homines sed non apud deum. Et quia nullus debet se preferre gentibus propter id quod potest esse laudatum apud homines si non sit laudatum apud deum, ideo, vt dicebatur, propter legem non obseruatam non debent iudæi gentibus se preferre. Formetur ergo sic ratio, Nullus debet se præferre gentibus propter id quod non est à deo laudatum, nec est ei placitum, nec acceptum: sed lex non obseruata, non est à deo laudata, nec est placita nec accepta: ergo pp eā nō debetis gentibus vos præferre. De hac autem ratione, non ponit nisi virtutem medii, ideo ait, Non enim, supple, est à deo laudatus nec apud deum acceptus qui est iudeus in manifesto, vt puta quia est iudeus nomine vel natione, nec est apud deum laudata circuncisio, quę est manifesta in carne, sed qui est iudeus in abscondito & in corde est, supple, à Deo acceptus: & circuncisio cordis in spiritu; idest per spiritum sanctum facta, nō litera, idest non mō secundum legis literam adimpletam, supple, talis circuncisio est apud deum accepta, cuius circuncisionis laus est non ex hominibus, sed ex Deo. Notandum autem quòd circuncidere idem est quòd vndique resecare. hæc autem circuncisio in carne fiebat cultro lapideo, per literam legis hoc mandantem & iubentem: sed in corde fiebat: & fit circuncisio mediāte diuina gratia per spiritum sanctum eam dantem & infundentem. Circuncisio ergo facta in carne per literam legis sine circuncisione facta in corde per spiritum sanctum, nō est deo placita nec accepta. Notandum etiam quòd homo intuetur faciem: Deus autem intuetur cor, quia circuncisio prout in corde consistit, nisi per exteriora pateat, nō potest hominibus esse nota, & per consequens per talem circuncisionem non est laus ex hominibus, sed ex Deo, vt in litera dicitur.

Ad intelligentiam autem dictorum, primo dubitatur, vt magister dubitat in glo. ait enim apostolus, quòd circuncisio quidem prodest si legem obserues: cuius contrarium scribitur ad Galatas. 5. vbi dicitur, si circuncidimini, Christus vobis nihil prodest. Dicendum quod circa circuncisionem & circa alia legalia consueuerunt distingui tria tempora. vnum in quo fuerunt viua, aliud in quo mortua: & tertium in quo mortifera: viua fuerunt vsque ad passionem christi: ita quod circuncisio obseruanti legem proderat, & erat remedium contra originale peccatum. Mortua autem fuerunt, secūdum quod Aug. videtur velle, à passione christi vsque ad plenam diuulgationem euangelii: post plenā autem diuulgationem non solum fuerunt mortua, sed etiam mortifera: est autem differentia inter mortuum & mortiferum, vt dicatur mortuū

A quod non prodest & quod non dat vitam: mortiferū vero quod non solum non prodest & non dat vitam, sed etiam obest & confert mortem. Statim ergo post passionem legalia fuerunt mortua, quia non erant proficua: sed post plenam euangelii diuulgationem, non solum, non fuerunt proficua, sed etiam fuerunt mortifera & nociua. Secundum hoc itaque post diuulgationem euangelii dicit apostolus ad Galat. si circuncidimini, christum vobis nihil prodest: quia ex tunc circuncisio non solum erat mortua, sed mortifera, quia ponens ei fidem, peccabat mortaliter: posset aliquis circuncidi propter aliquam determinatā causam, vt propter morbum, vel propter aliquid aliud: sic etiam posset quis abstinere propter hmōi causas à carnibus porcinis, a quibus vetus lex prohibebat: sed siquis hoc faceret volens obseruare cæremonias legis, credens per talia saluari, esset ei mortiferum & grauiter peccaret. Aduertendum tamen quòd

B inter doctores videtur esse controuersia: nam quidam volunt, quod statim post passionem legalia non solum fuerunt mortua & non fuerunt proficua, sed et fuerunt mortifera & nociua. Alii vero tenent & communius dicitur, vt superius dicebatur, quòd statim post passionem fuerunt mortua & non fuerunt proficua: sed post plenam euangelii diuulgationem inceperunt esse mortifera & nociua. Quod vero arguitur quòd apostolus sibi contradicat, cum dicit, circuncisionem prodesse obseruanti legem: ad galatas vero velit, Circuncidenti se, christum non prodesse, vt patet per habita, & vt ait glosa, intelligendum hoc est secundum statum diuersorum temporum: nam secundum statum veteris legis olim profuit circuncisio: tempore autem, postquam veritas est exhibita, idest postquàm veritas est diuulgata, non mō non prodest circuncisio, sed obest.

Secundo dubitatur de eo quòd ait Apostolus, scili

C cet quod si preuaricator legis sis, circuncisio tua preputium facta est: quod exponens glosa ait, facta est circuncisio preputium, quia non plus prodest quàm preputium. Sed hoc videtur falsum, cum circuncisio fuerit remedium contra originale peccatum, & non preputium. Dicendum quòd originale peccatum nō inferebat pœnam sensus sed pœnam damni: decedentes enim in originali peccato, tantum habebunt pœnam damni, quia carebunt diuina visione, sed nō habebunt pœnam sensus, quia nō cruciabuntur igne: sed decedentes in actuali, habebunt vtranque pœnam. Sed quia pœna originalis peccati tota clauditur in pœna peccati actualis, non obseruans legem, & decedens in peccato actuali, quātumcunque per circuncisionem sit mundatus ab originali, illa circuncisio non plus valet ad salutem quam preputium, quia ita carebit visione diuina sic circuncisus, sicut si haberet præputium. Est ergo diligenter notandum quòd in priua

D tione non est dare magis & minus: vnde non dicitur vnus homo magis mortuus quàm alius: & in carentibus visu non est vnus magis cecus quàm alius: in inferno itaque erit differentia quantum ad poenam sensus, quia vnus magis cruciabitur quàm alius, sed non erit quantum ad pœnam damni, quia vnus non magis priuabitur visione diuina quàm alius. Ergo circuncisio non obseruanti legem non prodest, quia non minus priuabitur visione diuina & non minus habebit pœnam damni circuncisus & mundatus à peccato originali si non obseruet legem & decedet in peccato mortali, quàm si haberet præputium, & non esset à peccato originali mundatus.

Vlterius forte dubitaret aliquis, de eo quod in litera dicitur, quòd præputium est legem consumans ex natura: quod exponens Magister ait, quòd præputium, idest gentilis est consumans, idest perficiens legem, credendo in christum in lege promissum (ex natura),

quia)

quia hoc est ei ex natura. Sed contra: credere enim in christum non est ex natura, sed ex fide & gratia. Dicendum quòd dictum est ex natura pôt copulari cum hoc q̄ dico preputium, vt exponebatur in legendo literam, & tunc non erit dubium in litera apostoli: erit enim sensus quod ille qui est preputium ex natura, idest ille qui est gentilis ex naturali origine, consumans legem, iudicabit iudęum. Sed si hoc quod dico (ex natura) componatur cum hac dictione consumans, vt sit sensus, q̄ preputium idest gentilis est consumans, idest est perficiens legem ex natura, tunc dubium est quod dicitur, quia vt dicebatur credere in christum & implere legem non est ex natura, sed ex gratia. Sed ad hoc soluendum valet quod in lectione prahabita quęrebatur. Nam sicut gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: sic credere in christum & consumare legem dicitur esse ex natura sue nāliter: in talibus enim vt supra dicebatur non excludimus gratiam. Impletio itaq; legis tripliciter potest dici esse naturaliter & ex natura. Nam vel est hoc à natura, quia est hoc à Deo & à causa superiori, cui naturaliter subiicimur: vel hoc est naturaliter & secundum naturam, quia in hoc nostra natura perficitur: vel est naturaliter & secundum naturam, quia adiuuante gratia, in hoc natura cooperatur, vt superius lucidius dicebamus.

LECTIO IX.

CAP. III.

Quid ergo amplius est iudæo? aut quæ vtilitas circuncisiõnis? Multũ per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Quid enĩ si quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? Absit. Est aũt Deus verax, oĩs aũt homo mendax, sicut scriptum est: Vt iustificeris in sermonibus tuis & vincas cum iudicaris.

Quia apostolus superius dixerat, q̄ iudęi propter legem, quam non obseruabant, non debebant se preferre gentibus: & quia dixerat quòd non est personarum acceptio apud Deum: & etiam q̄ iudęus carnalis sit gentilis, & gentilis spiritualis sit iudeus: ne aliquis ex hoc crederet q̄ nulla esset vtilitas legis & circuncisionis: ex quo iudęus habens legem & circuncisionē si carnaliter viuat sit gentilis, & gentilis sit iudęus, ostendit quanta sit vtilitas legis & circuncisionis. circa qd duo facit, primo facit quod dictum est: secundo remouet quendam alium errorem, qui videbatur habere originem ex prædictis. Secunda ibi, (si autem iniquitas uostra.)

Circa primum tria facit, quia primo ponit quæstionem & annectit solutionem: secundo dictæ solutioni subiungit manifestationem: tertio, solutioni manifestatæ infert roborationem & confirmationē. Secunda ibi (primum quidem:) Tertia ibi, (quid enim si quidā.) Cōtinuetur ergo sic. Dictũ est q̄ iudęus carnaliter viuens sit gẽtilis: & gẽtilis spiritualiter viuẽs & legem consumans, sit iudęus. & quia sic est, quid ergo

A amplius est iudęo, supple quàm græco, idest quàm gentili, aut quæ vtilitas circuncisionis? & soluit ad hanc quæstionem dicens, q̄ multum quidem per omnem modum est vtilitas legis & circuncisionis, & multum quidem per omnem modum est amplius iudęo quàm græco. Posset autem ex his talis formari ratio, propter vtilia multum & per omnem modum, quæ tradita sunt iudęo & non gręco, multum & per omnem modum est melius & amplius Iudęo quàm gręco: sed lex circuncisionis, quæ sunt vtilia multum & per omnem modum, tradidit iudęo & non græco: ergo propter legem & circuncisionem multum & per omnem modum est melius & amplius iudęo quàm gręco. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, q̄ propter legem & circuncisionem, quæ sunt tradita iudeo & non græco, multum & per omnem modum est melius & amplius iudæo quàm græco.

B Ad euidentiam autem huius partis si volumus procedere secundum intentionem apostoli, est diligenter notandum, quòd illud idem quod tenendum est de lege & circuncisione quodammodo tenendum est & circa alia bona, vt circa intellectum, circa ingeniũ circa naturalem industriam, circa sanitatem & circa fortitudinem naturalem corporalē. Nam ingenium intellectus, & naturalis industria in se bona sunt, & habenti ea simpliciter vtilia sunt: tamen male vtentibus eis non sunt vtilia, sed nociua. Simpliciter enim & absolute loquendo, bonum est homini habere subtilem intellectum, perspicax ingenium, & naturalem industriam: tamen si habens ista, vtitur eis in malam partem, cum plura mala facere possit habendo ista, quàm si eis careret, male vtenti bonum esset quòd eis careret. sicut aqua (vt ponit exemplum philosophus in Ethi.) in se quidem bonum est, tamen quando

C aqua suffocat, non est opus bibere; & ad opus suffocatorum expediret quod aqua non esset in vniuerso. Sicut ergo aqua quæ bonum est, & est vtilis simpliciter, suffocatis tamen non est vtilis: ita cum quis male vtitur industria naturali, & cum per eam suffocatur & inducitur ad male agendum, bonum esset ei, qui talis est, quòd talem industriam non haberet. habens ergo intellectum & industriam, si bene vtatur eis, est melior aliis; & si male, peior aliis. Nihilominus tamen intellectus & industria simpliciter bona sunt & habenti ea simpliciter melius & amplius existit, quàm si careret illis: & quod dictum est de intellectu & industria, aliquo modo adaptari posset ad robur & sanitatem: nam si homo fortis & sanus velit esse bonus potest facere plura bona quàm alius; & si velit esse malus, potest facere plura mala. Sic & in proposito, lex ipsa, & circuncisio in se bona erant, & habenti ea simpliciter & per omnem modum vtilia erant: & male vtenti legem, vt ei qui legem preuaricabat & non obseruabat eam, lex & legalia non erant proficua, sed nociua; nam preuaricator legis magis peccabat, legem habendo & eam legem preuaricando, quàm si legem non habuisset. Iudęus ergo si bonus erat, quia erat per legem instructus, rationabiliter debebat esse melior aliis: Sed si malus, debebat esse peior.

D Errat itaq; dicens, legem non esse simpliciter bonam; & errat etiam dicens quod lex sit adeò bona, q̄ non obseruanti proficiat: propter quod iudęi non poterant se iactare de legis dignitate, si eam non obseruabant, vt in superioribus probabatur: nec etiam dicendum est legem non esse bonam & vtilem vt in hac lectione probatur. Sed lex est sancta, & mandatū sanctum, & bonum: & iudęo habenti legem erat amplius & melius quàm gręco, & multum quidem & per omnem modum.

Deinde cum dicit, (Primum quidem) Postquā proposita est quęstio & quęstionis solutio: hic subiungit

tur solutionis manifestatio. Continuetur ergo sic. Quæsitum est quid sit amplius iudæo quàm græco, & quæ sit vtilitas circũcisionis: & solutum est atq; responsum, quòd multum quidem & per omnem modum est amplius & melius iudæo quàm græco: nam (primum quidem) idest principaliter & per omnem modum est melius iudæo habenti legem, quàm græco, (quia eloquia Dei) idest lex & prophetæ, per quæ intelligerent futuram redemptionem, sunt tradita illis: nam vt dicitur in Psal. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Notandum autem Magistrũ in glosa sic introducere istam partem quòd dicit posse esse aliquid vtile, vel quantum ad temporalia, vel quantum ad spiritualia: iudæo ergo habenti legem, vtile fuit per omnem modum & quantum ad temporalia, quia dedit eis Dominus terram fluentem lacte & melle: & quantum ad spiritualia, quia (vt dicebatur) non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis: habere ergo legem & circuncisionem fuit iudæis vtile multum & per omnem modum. Notandum etiam q̃ vt magister continuat, prætermittens apostolus de minoribus bonis, idest de temporalibus, exemplum dedit de bonis præcipuis, idest de spiritualibus, vt de eloquiis Dei, vt sit sensus, Melius est iudæo quàm græco, multum & per omnem modũ, quia melius est ei quantum ad spiritualia & temporalia (& primum) idest præcipue melius est eis quantum ad spiritualia: quia eloquia Dei credita sunt illis. Notandum etiam quòd hæc pars posset aliter introduci, vt dicamus cum August. bona temporalia esse bona particulariter & quodammodo: bona vero spiritualia esse bona simpliciter & per omnem modum: nam bona corporalia non sunt delectabilia simpliciter, sed semper habent aliquam tristitiam & aliquam anxietatem annexam: bona vero spiritualia sunt quodammodo bona per omnem modum. Rursus bona corporalia sunt bona sensibilia & hæc sunt bona particularia; sed bona spiritualia sunt bona intellectualia, & ex hoc sunt bona simpliciter & vniuersaliter; quia sensus est particularis, intellectus vniuersalis, vt in alia scientia declaratur. Huic etiã veritati attestatur quod ait Dionysius primo de diuinis nominibus, quòd intelligibilia sunt incomprehensibiliora sensibus. Nam sicut totum non capitur à parte, & vniuersale non capitur à particulari; sic intelligibile non potest à sensibili comprehendi. Ex his igitur patet quomodo lex & circuncisio fuerunt vtiles simpliciter & per omnem modum, quia de se & directe ordinabant ad spirituale bonum, in quo saluatur vtilitas omnimoda & multa. Notandum etiam sic formandã esse hanc rationem, Illud per quod perficitur aliquid spiritualiter est bonum primum, idest principaliter & per omnem modum: sed per legem & circuncisionem perficiebantur iudæi spiritualiter; quia eloquia Dei credita erant illis, ergo lex & circuncisio erant bona simpliciter & per omnem modum. Quare manifestata est solutio per præhabita, videlicet quòd multum & per omnem modum per legem & circuncisionem erat melius & amplius iudæo quàm græco, quia lex & circuncisio perficiebat eos spiritualiter, & faciebat eis credita eloquia dei. De hac autem ratione, non ponit nisi virtutem medii, videlicet, quòd propter legem & circuncisionem (primum) idest principaliter & per omnem modum, est amplius & melius iudæo quàm græco, quia ex hoc perficiuntur spiritualiter; quia sunt eis credita eloquia Dei.

Psal. 148.

lib. Aug. 1. Retr. c. 9.

Deinde cum dicit (Quid enim si quidam.) Postquàm posita est quæstio quid est amplius iudæo quàm græco, & posita est huius quæstionis solutio, A quòd est ei amplius & multum & per omnem modum: & posita est huius solutionis manifestatio quia eloquia Dei credita sunt illis. In parte ista ponitur manifestatæ solutionis confirmatio & roboratio. Ad cuius euidentiam sciendum quòd secundum August. tria sunt genera bonorum: quia quædam sunt bona minima; quædam media: & quædam maxima. Distinguuntur etiam bona, quia quædam sunt corporalia, quædam spiritualia: & spiritualia etiam distinguuntur, quia quædam sunt naturaliter innata vt potentiæ animæ, & industria naturalis, & cætera talia; & quædam sunt gratuita & diuinitus infusa, vt virtutes, & dona, & alia spiritualia bona nobis à deo concessa. Bona ergo corporalia sunt bona minima: bona autẽ spiritualia naturaliter innata sunt bona media: sed bona spiritualia gratuita diuinitus infusa & à deo nobis concessa, sunt bona maxima. Confirmare B ergo solutionem superius datam, & ostendere quomodo iudæis erat amplius & melius multum & per omnem modum, est declarare & probare, quomodo habere fidem & esse credita eloquia dei, erat bonum maximum simpliciter & per omnem modum. Notandum etiam quod prætermissis mediis bonis, quia illa sunt naturaliter innata, dicere possumus quod maxima bona, cuiusmodi sunt bona spiritualia gratuita, quæ sunt quodam modo bona simpliciter & per omnem modum, differunt ab aliis bonis minimis, cuiusmodi sunt bona temporalia & exteriora dupliciter: primo quia bona hæc minima possunt accipi per aliorum malitiam; secundò, quia possunt tolli per tribuentis fallaciam: contingit enim plures quod bona corporalia quis perdit non propter peccatum proprium, sed propter aliorum malitiam: sed bona spiritualia & promissiones diuinas non possumus C perdere per aliorum malitiam. Rursus bona hæc corporalia possunt amitti per tribuentis fallaciam: nam quia homines possunt talia bona conferre, & omnis homo mendax, contingit propter fallaciam hominum perdere talia bona, quantumcunq; sint nobis ab hominibus promissa. Sed quia bona spiritualia tribuuntur ab ipso Deo, qui est ipsa veritas, & falli non potest, ideo non possunt perdi per tribuentis fallaciam. Volendo ergo apostolus ostendere bona, quæ sequebantur iudæi ex lege & circuncisione, esse bona spiritualia, & esse bona multum & per omnem modum, Tria facit: quia primo probat illa bona esse talia, quia non poterant perdi per aliorum malitiam: secundo, quia non poterant perdi per tribuentis fallaciam: tertio quod dixerat manifestat per scripturam sacram. Secunda ibi: (Est autem Deus verax). Tertia ibi, (sicut scriptum est). In prima parte intendit C talem rationem, Illud, quod non potest perdi per aliorum malitiam, est bonum spirituale & est bonum multum & per omnem modum: sed fidem Dei, quam sequebantur iudæi habentes legem & circuncisionem, nõ poterant perdere per aliorum malitiam: huiusmodi ergo bonum erat spirituale, & erat bonum multum & per omnem modum. De hac ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, quod fides Dei, quam habebant iudæi per legem & circuncisionem, non euacuabatur nec tollebatur per aliorum incredulitatem, nec per aliorum malitiam. Ideo ait. Quid est si quidam eorum, idest iudæorum non crediderunt? nunquid eorum incredulitas & eorum malitia euacuauit fidem dei? Absit. Notandum autem q̃ per fidem dei possumus intelligere duo: vel dei fidelitatem, vel iudæorũ credulitatem: nã ipsa dei fidelitas secundũ quã fideliter adimplebat

a. lib. de libero arb. ca. 19.

CAP. III.

que

quæ in lege promiserat, potest dici fides Dei: incredulitas ergo aliorum non euacuabat hanc Dei fidem, idest hanc Dei fidelitatem: quia quantuncunque aliqui iudæorum mali essent, bonis tamen & obseruantibus legem Deus fideliter obseruabat quæ in lege promiserat. Alio modo per fidem Dei possumus intelligere non fidelitatem dei, sed fidem quam habebant iudæi de Deo: hanc autem fidem, quam habebant boni de Deo, nó poterant amittere per aliorum malitiam, ita ꝙ incredulitas aliorum hanc fidem euacuare non poterat. vtroque autem modo exponitur hic textus in glo.

Deinde cum dicit. (Est autem Deus verax.) Adducit secundam rationem: formatur autem sic ratio. Illud, quod non potest amitti per tribuentis fallaciam, est bonum multum & per omnem modum: sed fides Dei, idest dei fidelitas: vel fides Dei, idest fides, quam habuerunt iudæi de Deo, non poterat amitti per tribuentis fallaciam: ergo huiusmodi fides erat bonum multum & per omnem modum. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii. Ideo ait, Est autem Deus verax: omnis autem homo mendax. Tunc ergo supplendus est textus, quòd bonum illud diuinum, quod consequebantur iudæi per legem & circuncisionem, erat bonum multum & per omnem modum: quia non poterat perdi per tribuentis fallaciam, cum Deus, tribuens huiusmodi bonum, sit verax & in eo nulla sit fallacia. Notandum autem, quòd homo est mendax, quia fallit & fallitur: deus est verax, quia nec fallit nec fallitur. Homo vero, quia fallit & decipit, multa promittit quę non obseruat: quia vero fallitur & decipitur, non solum non obseruat & non dat quæ promisit, sed etiam multotiens iniuste reaccipit quæ dedit: Deus autem, qui est verax & non fallit, fideliter obseruat quæ promisit: Ideo propter aliquorum malitiam non dimittet quin fideliter obseruet quę in lege promisit. Quia vero non fallitur, nunquam iniuste rettrahet sua bona, quæ est suis fidelibus elargitus: nunquam ergo subtrahet fidem, & alia spiritualia bona a suis fidelibus. Homo vero, quia mendax est & quia in iudicando fallitur, perdit iustum cum impio: & propter malitiam aliquorum malorum infert damna multis bonis. Ad hoc autem corroborandum valet quod dixit Abraam Domino. Gen. 18. Absit à te, vt rem hanc facias, et occidas iustum cum impio, fiatque iustus, sicut impius, non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram. Notandum etiam quod hoc dictum, quòd Deus est verax, simul cum hoc quòd est noua ratio ad probandum propositum, est etiam confirmatio prædictorum: nam ideo non euacuabitur dei fides propter aliquorum incredulitatem & malitiam, quia Deus est verax, & nec fallit, nec fallitur.

Deinde cum dicit, Sicut scriptum est) quod dixerat manifestat per scripturam sacram. Continuetur ergo sic, bene dictum est quod Deus est verax sicut scriptum est per prophetam, vt iustificeris in sermonibus tuis. quasi dicat, Ita verax es tu deus, vt iustificeris, idest vt iustus appareas in omnibus sermonibus tuis: & vincas dum iudicaris, idest cum de iustitia ad alios compararis. Ad euidentiam huius textus duo sunt declaranda: nam primo videndum est quomodo hæc litera in se sit exposita: secundo quomodo sit ad propositum adaptanda. Exponitur autem hæc litera quadrupliciter, secundum quam quadruplicem expositionem sumuntur ex ea quatuor rationes congruentes proposito. Deus enim vincit, idest superat & excellit, cum iudicatur, idest cum de iustitia ad alios comparatur quadrupliciter, secundum quadruplicem iustitiam, quam exercet: nam primò superat & vincit in promissis implendis; secundo in misericor-

Psal. 50.

A diis faciendis: tertiò in rebus gubernandis: & quartò in iudiciis exequendis. Secundum ergo iustitiam, per quam promissa implet, exponatur sic litera, Ego Dauid tibi soli peccaui, & malum corám te feci in adulterio & homicidio, vt tu o Deus (intendo filium ex stirpe mea sicut promisisti) in sermonibus tuis iustificeris, idest iustus esse sola iustitia non meis meritis comproberis: & vincas in implendo promissa, cum iudicaris, idest cum de hac iustitia ad alios compararis. Si enim Dauid nó peccasset, & Deus suũ filiũ de stirpe iudaica misisset, videretur forte hoc fuisse factum per merita Dauid: sed illo peccante & Deo nihilo hoc faciente, apparet non ex meritis Dauid, sed ex Dei iustitia hoc factum esse, secundum quam voluit implere promissa. Secundo modo exponitur quantum ad misericordias, quas exercet; & tunc sic continuetur hic textus ad psalmum vnde sumitur: Dauid enim prædixerat, A peccato meo munda me

B domine. quasi dicat, Ideo munda me, vt iustificeris, idest vt iustus & verax comproberis in sermonibus tuis de venia, quam promisisti peccatori: dixisti enim, quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Hoc ergo faciendo vincas, idest excelles & superes cum iudicaris, idest cum de hac iustitia, videlicet de habenda venia quam promisisti peccatori, ad alios compararis, quia nullus est qui sic exhibeat promissam veniam, sicut tu. Tertio modo exponitur de rebus gubernandis: iudicatur enim deus ab hominibus dicentibus, Domine sic debes facere, sic debes gubernare mũdum, quia deberes exaltare bonos & deprimere malos: ipse tamen quicquid facit, est optima ratione factum: nos sumus ergo qui peccamus, qui non recte gubernanda gubernamus: ipse enim omnia recte

C facit. Dicit ergo Psal. Ego tibi soli peccaui, & alii tibi soli peccant, non recte regendo, nec recte gubernando res sibi commissas: tu adeo iustus es, vt dum ego & alii tibi peccamus, tu solus iustificeris, idest iustus appareas in omnibus sermonibus tuis, idest in omnibus promissis tuis, in quibus promisisti perpetuum tuum regnum regere & gubernare: & vincas, idest superes, cum iudicaris, idest cum de hac iustitia ad alios compararis. Quarto modo exponitur de iudiciis faciendis: nam illi soli peccatur, qui solus est iustus iudex: nam contra iniquum iudicem non peccatur proprie, cum ipse sit in eadem sententia cum reo, sed peccatur contra iustum iudicem. Ideo ait Dauid, Tibi soli peccaui. quasi dicat, tu solus es iustus iudex, cui soli peccatur, immo adeo iustus es vt iustificeris, idest vt iustus & verax comproberis in omnibus sermonibus tuis, idest in omnibus iudiciis tuis: & vincas,

D idest superes & excellas cum iudicaris, idest cum de faciendis iudiciis ad alios compararis. Deus ergo, quia promisit filium suum mittere, promisit peccatoribus veniam dare: suum est, nos regere & gubernare, ad ipsum spectat iudicia facere, quia in omnibus his iustus & verax comparatur: ideo secundum hæc quatuor, Deus vincit cum iudicatur, idest cum de iustitia ad alias comparatur.

Hoc viso, secundum has quatuor expositiones possunt sumi quatuor rationes, videlicet quod deus adeo verax est quòd incredulitas aliquorum iudęorũ nõ euacuabit fidem Dei quantum ad alios. Prima ratio sumitur quantum ad promissa implenda; nam si Deus adeò verax est ꝙ propter peccatum proprium Dauid, non euacuauit fidem suam & promissionem suam de filio mittendo: ergo multo minus propter malitiam aliorum malorum euacuabit promissionẽ suam circa bonos. Formetur autem sic ratio: quicunque adeò verax est ꝙ propter peccata propria alicuius non euacuat sua promissa, non euacuabit ea propter

nequitiam aliorum, sed Deus adeò verax est ꝙ propter peccata propria Dauid non euacuauit sua promissa; ergo nō euacuauit ea propter nequitiam aliorum: incredulitas ergo aliquorum iudęorum non euacuauit fidem Dei circa alios. Secunda ratio sumitur quantum ad misericordias faciendas: formatur autē sic, Quicunq; ipsi peccatori vt promisit paratus est veniam dare, nullo modo propter aliorum peccata nobis non peccantibus sua bona retrahet; incredulitas ergo aliorum & nequitię ipsorum non euacuauit fidem Dei circa alios non peccantes. Tertia ratio sumitur, quantum ad res gubernandas: formetur autem sic, quicunq; omnia rectè gubernat, nō perdit iustum cum impio, nec propter aliorum peccata subtrahit à non peccantibus sua bona: sed Deus adeò verax est & adeò iustificatur in sermonibus suis vt omnia iustè gubernet: ergo non perdet iustum cum impio, & propter aliorum peccata non subtrahet à non peccantibus sua bona: incredulitas ergo aliquorum iudęorum non euacuauit fidem Dei, & promissionem Dei, & alia bona Dei circa alios non peccantes. Quarta ratio sumitur quantum ad iudicia facienda: formetur ergo sic, Quicunq; verè iudicat, non perdit iustum cum impio, & propter aliorum peccata non subtrahit à non peccantibus sua bona: sed deus adeò verax est vt iustificetur in omnibus suis sermonibus, & in omnibus suis iudiciis: ergo non perdet iustum cum impio, & propter aliorum peccata non retrahet a non peccantibus sua bona; incredulitas ergo aliquorum iudęorum non euacuauit fidem Dei circa alios non peccantes.

Summatim ergo intentio lectionis huius in hoc cō sistit, quòd propter legem & circuncisionem, multum quidem & per omnem modum erat amplius Iudęo quàm Graeco: quia iudaei, habentes legem & circuncisionem, consecuti fuerant hoc spirituale bonum, quod erat amplum et magnum per omnem modum, videlicet quòd eloquia Dei credita erant illis, in quibus eloquiis reducebantur dei promissa & dei fides: quod spirituale bonum fuit adeò amplum & adeò multum per omnem modum, quòd non poterat tolli per aliorum nequitiam: quia incredulitas & nequitia aliquorum non euacuauit fidem Dei circa alios. Rursus hoc bonum adeo tantum fuit quòd nō poterat tolli per tribuentis fallaciam: nam cuius est huiusmodi bona tribuere & huiusmodi promissa implere adeò verax est, quòd sicut scriptum est, Iustificatur in omnibus suis sermonibus, & in omnibus suis promissis, & vincit, idest excellit & superat, dum iudicatur, idest cum de iustitia ad alios comparatur.

LECTIO X.

I autem iniquitas nostra, iustitiam Dei commēdat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus: qui infert iram? secūdum hominem dico. Absit: alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum? Si enim veritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor, & non (sicut blasfemamur, & sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala, vt veniant bona? D

A quorum damnatio iusta est.

Haec autem pars, vt patet ex habitis, potest habere ortum ex litera immediate praecedente: nam si soli deo peccamus, vt ipse iustificetur in sermonibus suis, videtur quod peccatum nostrum & iniquitas nostra faciat ad Dei iustificationem: quia ex peccato nostro videtur dei iustitia cōmendari. Secūdo potest hęc pars referri ad statum gentilium: vt sicut ex statu iudęorū oriebatur hic error quòd non esset vtilis lex, & quòd nulla esset vtilitas circuncisionis; sic ex statu gentilium, in quibus superabundauit iniquitas, oritur hic error quod iniquitas nostra dei iustitiam commendet: nam si in gentilibus vbi superabundauit iniquitas non superabundat & gratia, videtur quòd facienda sint mala vt veniant bona: & videtur quòd nostrā iniquitas commendet dei iustitiam, per quam iustitiā promisit quòd quacunq; hora ingemuerit peccator, omniū iniquitatum eius non recordabor. Aliter itaq;
B potest haec pars continuari ad praecedentia: primo sic, quia postquàm apostolus remouit errorem, qui oriebatur ex statu iudęorum, ꝙ lex non esset vtilis, & nulla esset vtilitas circuncisionis: in parte ista remouet errorem possibilem oriri ex statu gentilium quòd iniquitas nostra Dei iustitiam commendaret. Secundo potest continuari sic, quòd cum prius habitum sit, quòd cum soli Deo peccemus vt ipse iustificetur, idest vt ipse iustus appareat, videtur quòd nostra iniquitas Dei iustitiam extollat, & Dei iustitiam commēdabilem reddat: ergo duo facit apostolus, quia primo pręmittit hunc errorem: secundo subiungit huius erroris improbationem, ibi (quid dicemus). Dicit ergo, si autē (supple) ita est vt quidam dicunt quòd iniquitas nostra dei iustitiam cōmendet, & dicit quòd non est ita.

Deinde cum dicit (quid dicemus?) Improbat hunc errorem, circa quod tria facit, secundum quòd tres
C rationes adducit ad propositum. Secunda ibi, (si est veritas Dei) Tertia ibi. (Et non sicut blasfemamur). In prima parte intendit talem rationem. Illud, quòd est puniendum, Dei iustitiam non cōmendat: sed nostra iniquitas est punienda: ergo dei iustitiam non commendat, impossibile enim esset quòd Deus nos puniret pro bono opere & pro eo quod suam iustitiam commendaret. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet ꝙ Deus non est iniquus, qui infert iram, idest qui punit iniquitates nostras: quia si Deus esset iniquus, non posset hunc mundum iustè iudicare: si ergo iustè iudicat mundum & nō est iniquus in inferendo iram, idest in puniendo iniquitatem nostram: & quia sic est, sequitur quòd nostra iniquitas Dei iustitiam non commendet. Ideo ait quid dicemus? nunquid iniquus est Deus, qui infert iram) idest qui infert poenā, idest qui punit iniquitatem nostram (Absit, secundum hominem Dico) quasi diceret quòd haec quaestio, vtrum Deus sit iniquus, est secundum hominem, idest intelligentiam hominis carnalis. (alioquin) idest si Deus esset iniquus (quomodo iudicabit hunc mundum?) quasi diceret quòd non posset hunc mundum iustè iudicare, si iniquus esset: quia ęquitas est vna de principalibus conditionibus, quę requiruntur in iudice: tunc ergo supplenda est ratio, quòd si Deus iustè iudicat mundum & non est iniquus, & iustè punit iniquitatem nostram, sequitur quod iniquitas nostra, Dei iustitiam non commendet.

Deinde cum dicit, (si enim veritas Dei.) Adducit ad hoc idem secundam rationem. Formetur autem sic, Nullus debet iudicari peccator pro eo quod dei iustitiam commendet: sed propter meum mendacium, et in mea iniquitate commēdatur dei iustitia: ergo propter meum mendacium & iniquitatem non debeo iudicari tanquam peccator. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii. Ideo ait, si veritas Dei) idest si iustitia

si iustitia Dei (abundauit in gloriam ipsius) idest apparebit gloriosior (in meo mendacio) idest propter meum mendacium & propter meam iniquitatem, (quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor?) q.d. quod si iniquitas mea facit ad gloriam diuinæ veritatis & commendat Diuinam iustitiam, non deberem ego propter iniquitatem iudicari peccator: sed hoc est falsum: ergo & primum: cum ergo ego iudicor peccator propter iniquitatem, sequitur quod iniquitas non commendat diuinam iustitiam, nec faciat ad gloriam diuinæ veritatis.

Deinde cum dicit, (Et non sicut blasfemamur.) Adducit tertiam rationem. Formetur autem sic, illud quod non est faciendum, Dei iustitiam non commendat: sed iniquitas non est facienda, si & mala non sunt facienda: ergo iniquitates nostræ & mala nostra Dei iustitiam non cõmendant. De hac autem ratione non posuit nisi virtutem medij: Ideo ait. Et non sicut blasfemamur) idest non est ita sicut nobis per blasfemiam imponitur, (& sicut aiunt quidam nos dicere: faciamus mala vt veniant bona: quorum damnatio iusta est) nam non sunt facienda mala: & iuste damnantur qui dicunt mala facienda esse. Notandum autem ꝙ quia apostolus dixerat, Vbi abundauit delictum, ibi superabundauit & gratia, vt habebitur infra cap. 5. Ex hoc ergo credebant aliqui apostolum dixisse mala esse facienda, vt venirent bona: & superabundaret gratia. Dicebant enim ex hoc quòd quanto maiora mala faciemus, tanto ampliora bona à Deo recipiemus: quia hoc placet Deo, vt faciamus mala ad hoc, vt ipse appareat iustus, & nos peccatores. Ex hoc ergo oriebatur error, vt dicebatur, ꝙ nostra iniquitas, Dei iustitiam commendaret.

Dubitaret forte aliquis de lectione præcedenti, vbi dictum est ꝙ Deus est verax: quod exponens Magister ait, Deum esse veracem, implendo promissa. Quæritur ergo, Vtrũ Deus impleat oĩa promissa sua: & videtur quod non: quia Leuit. 26. Dixit dominus filiis Israel egredientibus de Ægypto, dabo pacem in finibus vestris, dormietis & non erit qui excitet vos, auferam malas bestias, & gladius non transibit terminos vestros. Constat autẽ hoc promissum, non fuisse eis obseruatum: quia post illum egressum multa mala perpessi sunt, & multas captiuitates sustinuerũt. Rursum non solum in bonis sed etiam in malis deus non seruat quicquid dicit. Nam vt habetur. 4. Regum. 20. cum ęgrotauit Ezechias, venit ad eum Isaias filius Amos, dixitq; ei, Hæc dicit dominus, dispone domui tuę, quia morieris & non viues) & tamen non ita factum est & non fuit mortuus, sed fuerũt ei additi quindecim anni, vt ibidem dicitur. Dicendum quòd, vt cõformemur nos dictis glosæ, dicere possumus quod dupplici de causa potest cõtingere, quòd aliquis non obseruet promissa. primo ex defectu in sapientia: nã quia alicui non ita notæ sunt conditiones futuræ sicut præsentes, ex hoc defectu, quem habet in scientia, contingit multotiens eum promittere aliqua in præsenti, quæ obseruare renuit in futuro. Secundo potest hoc contingere ex defectu in natura: nam quia habemus naturam mutabilem, & habemus naturam pronam ad deceptiones & fallacias & ad alia mala, ideo multotiens promittimus quæ non obseruamus, vel quia mutamus propositum, vel quia hoc non promisimus vt impleremus, sed vt alium deciperemus. Sed si in nobis non esset aliquis defectus in sapientia vt ꝙ nobis ita essent nota futura sicut pñtia: & si nõ haberemus defectum in natura, vt ꝙ natura nostra non esset prona ad malum & nõ esset mutabilis, quicquid promitteremus, impleremus. Has autem duas rationes tangit magister in glo. volens probare deum esse veracem: nam primo ostendit quòd apud eum non est defectus in sapientia: cum ait ꝙ apud ipsum nihil

A est futurum, sed omnia sunt sibi præsentia. Secundo ait ꝙ non est defectus in eo in natura: & hoc cum subiungit quòd ipse immutabilis perseuerat. Propter argumenta tamen sciendum quòd Deum promittere aliquid est dupliciter, vel simpliciter & absolute; vel sub conditione & comminatoriè. quod promittit simpliciter & absolute, omnino adimplet. Sed quod promittit sub conditione & comminatorie, nõ oportet ꝙ adimpleat. quod ergo dicebatur de autoritate Leuitici, dici debet illud promissum fuisse sub conditione. Vnde ibi dicitur, si in præceptis meis ambulaueritis & mandata mea custodieritis, dabo pacem in finibus vestris. Quod verò arguebatur de Ezechia, dici debet, Illud dictum fuisse comminatorie. Et quia Ezechias fleuit fletu magno, exaudiuit deus orationẽ suam & pepercit sibi. Fuit ergo de eo sicut fuit de Niniue, vt habetur Ionę. 3. vbi dicitur, adhuc quadra-

B ginta dies & Niniue subuertetur: comminatorie enĩ hoc dictum fuit, vt homines illi à suis prauis viis desisterent: ideo ibidem dicitur: vidit Deus opera eorum, quia cõuersi sunt de via sua mala, & misertus est super malitiam, quam loquutus fuerat eis; & non fecit.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod nunc dictum est, & Magister tangit in glo. videlicet, quod apud deum nihil est futurum. Propter quod videtur velle Magister, Deo omnia esse presentia. Sed contra; si Deus futura respiceret vt præsentia, non aliter cognosceret futura, quàm presentia: ergo non distingueret inter præsens & futurum: falleretur ergo in sua cognitione: quod nefas est dicere. Dicendum quòd vt alibi diffusius diximus, oportet ex natura rei considerare qualiter res illa cognoscat: ex natura ergo diuina oportet nos scire qualiter deus intelligat, & qualiter ipse cognoscat. Videmus autem hanc differentiam

r. Sent. d. 23. princ. 1. q. 5. & alibi.

C esse inter deum & creaturam: quia natura diuina non determinatur per esse, sed ẽ ipsum esse: omnis autẽ alia natura determinatur per aliud esse, & non est ipsum esse. Sicut ergo natura diuina non indiget determinari per esse, sic & res, quæ cognoscuntur à deo, nõ oportet quòd determinentur per esse; omnis autem alia creatura sicut habet naturam determinatam per esse, sic nõ cognoscit res nisi determinetur in esse, vel in se vt cum sunt presentes, vel in suis causis vt cum sunt necessarię: futura ergo contingentia, quia ex eo quòd sunt futura, non sunt futura in se, ex eo quod sunt contingentia non sunt determinata in suis causis, à creatura directe sciri non possunt. Si ergo creatura quelibet cognoscit entia secundum modum determinatum & vt determinatur ad esse, cum non ita sint determinata ad esse non entia, sicut entia, nulla creatura secundum quòd huiusmodi est, sic cognoscit nõ entia, sicut entia: nec sic cognoscit ea quę non sunt

D sicut ea quę sunt. Solus autem Deus; qui non habet determinatum esse & non habet naturam determinatã ad esse, in illo suo esse tanquam in esse infinito omnia simul relucent, & nõ oportet res determinari per esse ad hoc ꝙ sint à Deo cognitæ: hęc ipse sicut oia simul videt tam entia quàm non entia, ita cognoscit non entia sicut entia iuxta illud ad Rom. 4. qui vocat ea quę sunt tanquam ea quæ non sunt: non ergo aliter cognoscit futura quę non sunt quàm præsentia quę sunt. hoc ẽt ait Augu. tertio de trinitate cap. 9. Quia ergo deus sciuit, res creauit: non quia creauit sciuit, nec aliter sciuit creata quàm creanda. Deus ergo scit futurum esse futurum, & præsens esse presens & omnia distincte cognoscit, sed dicuntur ei omnia esse presentia quia omnia simul vno intuitu videt & quia non minus cognoscit res cum sunt futurę quàm cum presentialiter eueniunt: nam nihil ex aduentu rerum diuinę sapientię accrescit, vt innuit August. tertio de trinitate cap. 13.

Vlterius forte dubitaret aliquis, quomodo verum

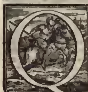
sit quòd Omnis homo sit mendax. Dicendum ꝙ ad hoc Magister respondet in glo. ꝙ omnis homo est mẽdax, quia non habet verè esse naturæ, in qua est conditus. Hæc autem solutio vt intelligatur, sciendum ꝙ Deus fecit hominem rectum, vt dicitur ecclesiastes. 4. fuit enim creatus homo in quadam rectitudine: primordio enim creationis suę accepit rectitudinem quãdam, quæ vocabatur originalis iustitia, per quam originalem iustitiam omnes vires inferiores erant subditæ rationi, vt nihil in eis insurgeret nisi vt ratio dictaret. Homine aũt peccante & ab hac rectitudine obliquato, ex hac obliquatione de facili mentitur, vel est ad mẽdaciũ pronus. Ex hac obliquatione ergo, omnis homo est mẽdax: quia obliquatus est ab illo vero esse naturæ, in quo accepit originalem iustitiam. Cum enim obliquatio à vero esse & à recto esse sit quoddã mendacium, omnis homo dicitur esse mendax: vt dicitur omnis homo mendax, quia ex illa obliquatione & ex originalis iustitię amissione, proni sunt sensus hominis ad malum, iuxta illud gen. 8. sensus enim & cogitatio humani cordis in malum proni sunt ab adolescentia sua. Et quia sic sunt proni sensus hominũ ad malum, omnis homo (nisi sit per gratiam confirmatus) est mendax, vel quia actualiter mentitur, vel quia ex suis sensibus, vel ex sua sensualitate, nascitur pronus ad mentiendum. Ex hoc ergo apparet, christum non esse in hanc sententiam, cum dicitur omnis homo mendax: tum quia ipse non fuit purus homo, tum quia ipse non fuit obliquatus à rectitudine: sed habuit originalem iustitiam, per quam inferiores vires erant subditæ rationi.

Vlterius autem forte dubitaret aliquis circa lectionem præsentem, vtrum iniquitas nostra commendet Diuinam iustitiam: & videtur quòd sic, quia secundum Augu. in Enchi. Malum benè ordinatum & suo loco positum, eminentius cõmendat bona, vt magis placeant & laudabiliora sint. Dicendum ꝙ, per se loquendo, sicut virtutes faciunt ad decorem & ornatum, sic per se loquendo vitia faciunt ad quendam indecorẽ & quendam inornatum: & sicut virtutibus formaliter non possumus male vti, sic nec vitiis formaliter possumus bene vti: quia virtutes existentes in nobis, per se semper impellũt nos ad bona: ita vitia, si in nobis existant, semper impellunt nos ad malum: materialiter tamen & per accidens possumus virtutibus male vti, cum de virtutibus superbimus: sic materialiter & per accidens possumus vitiis bene vti, cum vitia detestamur. Cum ergo virtutibus male vtimur, de bono elicimus malum: & e contrario cum malis bene vtimur, ex malis elicimus bonum. Hoc ergo modo Deus bene vtitur malis nostris puniendo ea, & eliciendo ex eis hoc bonum quod est ordo iustitiæ: sicut ergo si quis quæreret, vtrum virtutes facerent ad indecorem & inornatum: statim responderetur quòd per se non, sed per accidens: & statim diceretur ꝙ ipsæ virtute de se semper faciunt ad decorem & ornatum, abusus tamen virtutum faciunt ad indecorem & inornatum. Sic & in proposito, dicemus ꝙ vitia non faciunt ad decorem vniuersi, nec commendant bona, nec comẽdant Diuinam iustitiam per se, sed per accidens: ipsa enim vitia de se semper faciunt ad indecorem & inornatum: ordo tamen iustitiæ, & bonum ꝙ Deus elicit ex nostris malis, facit ad decorem Vniuersi, & commendat diuinam iustitiam. Ideo Aug. ait ꝙ malum bene ordinatum cõmendat bona, ac si diceret, non ipsum malum secundum se, sed ipsum bene ordinatum, idest bonum quod est ordo iustitiæ, qui ex malis elicitur facit ad commendationem boni per se. Ergo mala sunt fugienda & non sunt facienda, quia per se non faciunt ad decorem, sed ad indecorem.

Vlterius forte Dubitaret aliquis, de eo ꝙ in litera dicitur, Nunquid iniquus est Deus, qui infert iram? quòd exponens Magister ait, Deum non esse iniquum: quia non decet eum esse propitium iniustitiæ & iniquitati. Sed cõtra est quod dicitur Ioelis. 2. Benignus, & misericors est, & pręstabilis est super malitiam. Dicendum ꝙ Deum esse propitium iniquitati & præstabilem super malitiam potest intelligi dupliciter: vel quia ipse sit iniquitati fautor, & sic negatur à Magistro in glosa: vel ꝙ sit pronus ad miserẽdum iniquis, & sic conceditur in Ioele.

Cap. 96.

LECTIO XI.

Vid ergo? Præcellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptũ est: quia non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum; non est vsq; ad vnum. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est: Veloces pedes eorum ad effundẽdum sanguinem. Cõtritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt: non est timor Dei ante oculos eorum. Scimus autem, quoniam quæcunq; lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur: vt omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo. Psal. 13.

Postquàm apostolus reprehensit iudæorum iactantias quòd non deberent se pręferre gentibus propter generis prærogatiuam, quia Deus personam hominis non accipiebat: & ꝙ non deberent se præferre eis propter dignitatem legis, quia legem ipsi non obseruabant. In parte ista, vt dicebatur, reprimit iudæorum iactantias ꝙ non debeant se iactare de meritis, & non debeant se ex hoc præferre gentibus: tum quia sub peccatis existebant: tum etiam quia lex eos non iustificabat: sic enim Augustinus, vt habetur in glosa, hanc partem introducit, dicens, Apostolum in his verbis contentionem & litem dirimere ortam inter iudęos & Gentiles: quia illi, idest iudęi, tanquam ex meritis operum legis, sibi esse redditum euangelii præmium arbitrabantur: ideo ne per huiusmodi merita credant iudęi se gentiles præcellere, ostendit ꝙ ex huiusmodi meritis gloriari non debent: tum quia vt dicebat, vtriq; in peccatis existebãt: tum etiam quia lex eos non iustificabat. Duo ergo facit, quia primo præmittitur probanda conclusio. Secundo ad eam ostendendam subiungitur multiplex ratio, ibi (causati enĩ sumus.) Continuetur ergo sic. Dictum est ꝙ multum quidem & per omnem modũ propter legem & circumcisionem est amplius iudęo quàm græco: sed quid igitur? nunquid propter merita operum legis nos iudæi in statu euangelii & in statu gratiæ præcellimus eos, idest gentiles? nequaquam.

Deinde cum dicit, (causati enim sumus) Ad hanc cõclusionem

clusionem probandam adducit apostolus multiplicem rationem: circa quod duo facit, secundum ꝙ dupliciter ostendit ꝙ iudæi propter merita operum legis, in statu gratiæ non præcellunt gentes, & non debent ex hoc gentibus se præferre; nam primo ostendit hoc ex eo ꝙ sub peccatis variis existebant. Secundò, ex hoc quod eos lex non iustificabat, ibi, (quoniã ex operibus legis non iustificabitur.) Circa primum duo facit, quia primũ probat conclusionem propositam per rationem. Secundo per scripturæ sacræ attestationem & confirmationem, ibi (sicut scriptum est.) In prima parte intendit talem rationem: quicunq; sunt similes gentibus in peccatis, propter merita non præcellunt gentes, & propter merita non debent gentibus se præferre: sed vos iudæi estis similes gentibus in peccatis: ergo propter merita non præcellitis gentes, & propter merita non debetis gentibus vos præferre. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem mediam deo ait, causati enim sumus, idest argumentati sumus & pluribus rationibus ostendimus, iudæos atq; græcos omnes sub peccato esse: quare si iudæi erant sub peccato sicut & græci, idest sicut gentiles, nõ habebant vnde gloriarentur de meritis, nec propter merita operum legis poterant gentibus se præferre. Notandum autem, apostolum supra fuisse causatum, idest fuisse argumentatum, idest arguisse & ostendisse tam iudæos quam gentiles fuisse sub peccato: ostenderat iudæos fuisse sub peccato propter præuaricationem legis scriptæ: ostenderat etiam gentiles sub peccato extitisse propter præuaricationem legis naturalites impressæ.

Deinde cũ dicit. (Sicut scriptum est). Adducit scripturæ sacræ attestationem & confirmationem, ostendens ꝙ scriptura sacra testatur & confirmat. Ad cuius euidentiam sciendum, ꝙ sicut supra reprehenderat gẽtiles, dicẽs eos fuisse repletos omni iniquitate, malitia fornicatione, auaritia, nequitia, & cæteris talibus vitiis: ita nunc tanquam bonus arbiter medius reprehẽdit iudæos, dicens eos non esse intelligentes, non requirere Deum, omnes declinare simul, esse inutiles, non facere bonum, habere os tanquam sepulchrum patens, habere linguas dolosas, & habere cæteris huiusmodi malitias & iniquitates. In tota ista parte intẽdit talem rationem, Quæcunq; lex loquitur, de iudæis qui in lege sunt loquitur: sed lex omnia ista peccata loquitur: ergo de Iudæis omnia huiusmodi peccata loquitur: ergo vos Iudæi eratis sub omnibus istis peccatis: ergo debet os vestrum obstrui & obmutescere, & non debetis gentibus vos præferre. In hac autem ratione sic procedit: quia primo ponit minorem, ostendens ꝙ lex omnia ista peccata loquitur: secundo ponit maiorem, videlicet ꝙ quæcunq; lex loquitur iis, idest, Iudæis qui in lege sunt, loquitur: tertio infert intentam conclusionem, videlicet ꝙ cum iudæi in tot peccatis existerent, debet eorum os obstrui & obmutescere, debent esse Deo subditi, & non debent gentibus se præferre. Secunda ibi, (scimus autem quecunq; lex loquitur.) Tertia ibi, (vt omne os obstruatur.) In ponendo autem minorem, & in narrando peccata quæ narrantur in lege, tria facit, secundum ꝙ tria est considerare in peccatis, videlicet, omissionem, cõmissionem, & poenę debitę obligationem. Homo enim primò potest peccare per omissionem: secundo per commissionem: tertio peccando incurrit poenæ debitę obligationem. Quare primo narrat apostolus, quomodo peccabant iudæi per omissionem, secundo quomodo peccabãt per commissionem, tertio quomodo incurrebant poenę debitæ obligationem. Secũda ibi, (sepulchrum patens est guttur eorum.) Tertia ibi, (contritio & infelicitas in viis eorum;) Circa primum duo facit secundum quòd omittendo & per obmissionem quis dupliciter potest peccare, videlicet,

A circa fidem, & circa mores. Primo ergo ostendit, quomodo iudæi peccabant omittendo circa fidem & circa credenda: secundo quomodo peccabant circa mores & circa agenda, ibi, (Omnes declinauerunt.) Ad euidentiam autem primæ partis sciendum, quòd circa credenda potest quis peccare omittendo tripliciter: primò si non sit iustificatus per fidem & omittat in Deum credere: secundo si non sit illuminatus per scripturam & omittat deum intelligere: tertiò si non inuestiget deum per creaturam & omittat deum requirere. Continuetur ergo sic, bene dico quòd iudæi erant sub peccatis, sicut scriptum est, quia non est ex iudæis quisquam iustus, idest, per fidem iustificatus, vt velit in Deum credere. Non est intelligens Deum per scripturas, vt velit ipsum cognoscere. Non est requirens Deum per creaturas, vt velit in ipsum tendere, & ei seruire.

B Deinde cum dicit (omnes declinauerunt.) Ostendit quomodo iudæi peccabant circa mores & circa agenda: circa quæ omittebant tripliciter: primò quia declinabant à deo & auertebant se ab ipso; secũdo quia erant inutiles proximo: tertiò quia non erant boni sibi ipsis. Continuetur ergo sic, Ipsi iudæi non solum peccabant omittendo circa ea quę sunt fidei & circa credenda: sed etiam omittendo circa mores & circa agenda: nam omnes simul declinauerunt à deo, inutiles facti sunt proximo, non est qui faciat bonum sibi ipsi vel in se ipso, non est vsq; ad vnum, idest, non est etiam vnus, vt exponit glosa: vel non est vsq; ad vnũ exclusiue, idest vsq; ad christum, qui excludendus est ab hac sententia: nam christus, vt dicit glosa, tantùm bonum facit in se, & in suis.

Deinde cum dicit. (sepulchrum patens.) ostendit quomodo iudæi peccabant committendo. Propter
C quod sciendum quòd sicut omittendo contingit peccare dupliciter, videlicet contra fidem & contra credenda, & contra mores & contra agenda: sic & cõmittendo his duobus modis peccare contingit. Ideo duo facit: nam primò ostendit, quomodo iudæi peccabãt cõmittendo contra fidem & contra credenda: secundo quomodo peccabant contra mores & contra agenda, ibi (quorum os maledictione.) Ad euidentiam primæ partis sciendum ꝙ siquis vellet aliquem a fide auertere, si statim aperto ore diceret sibi mala, ille nõ crederet: Ideo tales sic peruersi primò suam malitiam palliant in vestimentis ouium se sanctos ostendendo. Secundo dolosa loquuntur, alios decipiendo. Tertio postquàm decepti sunt, tunc eos subtrahunt & peruertunt, aperte mala loquendo. Omnibus autem his modis peccabant iudæi: nam de christo & de fide aperte mala dicebant: & credentes, dolose decipere volebãt: tertio per quandam simulationem suam malitiam palliabant. Ideo ait, sepulchrum patens est guttur eo-
D rum, aperte mala dicendo: linguis suis dolose agebãt, alios dolose & fraudulenter decipere volendo: venenum aspidum sub labiis eorum, per quandam simulationem suam malitiam palliando. Notandum autem quòd sicut Dauid ante per longa tempora prophetauit quod fuit tempore passionis de christo adimpletum cum dixit, Diuiserunt sibi vestimẽta mea & super vestem meam miserunt sortem: sic per longa tempora ante pronunciauit quod fuit tempore christi & tẽpore euangelicæ doctrinæ adimpletum: tunc enim sepulchrũ iudæorum de christo & de fide christiana fuit patẽs, aperte mala dicendo: tunc linguis suis dolose agebant, à fide christi fraudulenter auertere volẽdo: tunc fuit venenum aspidum sub labiis eorum, & hoc peruerso opere per quandam simulationem suam malitiam palliãdo. Notandum etiam ꝙ qui sanctitatem simulando alios a fide peruertunt, nequitia eorum est quasi venenum aspidum, quia est venenum insanabile: quia vt plurimum contingit ꝙ qui sunt peruersi

Peruersorum fraus.

ſub ſpetie ſanctitatis, firmius adhęrent illi peruerſioni, & raro eos ſanari contingit.

Deinde cum dicit, (Quorum os malediction ne) oſtēdit quomodo iudæi peccabant committendo cōtra mores & contra agenda: circa quod quantum ad preſens ſpectat tripliciter peccatur: primo alijs contumelias dicendo: ſecundo eis pœnas comminando: tertio ipſi corporalem lęſionem procurando & facere volendo: nam multi alijs contumelias dicunt, qui eis pœnas non comminantur: multi alijs pœnas comminantur, qui eis corporales lęſiones non procurant facere: ſed tunc videtur eſſe completa malitia, quando poſtquam contumelias dixerunt & in minas prorupe runt, ꝙ eis corporalem lęſionem facere procurant & facere volunt. Continuetur ergo ſic, Iudęi non ſolum peccabant committendo contra fidem & contra credenda, ſed etiam peccabant contra mores & contra agenda. Nam ipſi iudæi erant illi quorum os erat plenum maledictione, alijs contumelias dicendo: & erat plenum amaritudine, alijs minas inferendo: & erant veloces pedes eorum ad effundēdum ſanguinem, corporalem lęſionem alijs facere procurando & facere volendo. Notandum autem ꝙ, vt in gloſa tangitur, omnia hęc poſſunt referri ad chriſtum, in quo maxime reprimitur iudæorum iactantia, cum ipſi contra ſanctum ſanctorum, contra chriſtum caput noſtrum, contra illum innocentem habuerunt os plenum maledictione, ei cōtumelias dicendo: & plenum amaritudine, ei amaras minas inferendo: fuerunt eius pedes veloces ad effundēdum ſanguinem, eius mortem volendo & procurando. Notandum autem ꝙ pedes noſtri interiores & pedes animæ ſunt affectiones eius & deſideria ipſius: nam ſicut corpus per ſuos pedes pergit ad determinatum ſitum, ſic anima per ſuas affectiones & deſideria vadit ad determinatum finē. Illi ergo dicuntur habere pedes veloces, ideſt, affectiones veloces ad effundendum ſanguinem, qui velociter affectāt, deſiderant, & procurant ſanguinis effuſionem.

Deinde cū dicit. (Contritio & infelicitas.) Poſtquā oſtendit quomodo iudæi peccabant per omiſſionem & commiſſionem: in parte iſta oſtēdit, quomodo propter eorum peccata incurrebant debitę pœnę obligationem: circa quod duo facit: quia primo narrat eorum debitam pœnam: ſecundo ſubiungit illius debitæ pœnę cauſam, ibi. (& viam pacis). Continuetur ergo ſic, Ipſi iudęi ſic peccabant & omittendo & committendo, & contra fidem & contra mores: & quia ſic eſt, contritio, ideſt temporalis pœna: & infelicitas, ideſt ęterna damnatio erit in eorum vijs, ideſt in eorū operibus. q. d. ꝙ pro eorum vijs & pro eorum malis actibus debetur eis duplex pœna, tēporalis & ęterna. Notandum autem quòd quia iudæi ſic peccauerunt in chriſtum, & effuderunt ſanguinem innocentem, primò ea boc fuerunt puniti temporaliter, quia fuerunt contriti, & attriti, & afflicti per Titum & Veſpaſianum. Secundo fuerunt facti infelices eternaliter, quia qui noluerunt ab illa cordis nequitia deſiſtere, ad inferni ſupplicia deſcenderunt.

Ioſephus li. 7. de bello iud.

Deinde cum dicit. (Et viam pacis.) Declarat huius pœnæ cauſam. Ad cuius euidentiam ſciendum, quòd aliud eſt peccare, & viam pacis non cognoſcere: & aliud eſt per dei timorem nolle ſe à tali via auertere. Nam cum homines peccant, deus aliquando eos conterit temporaliter, vt ſe corrigant: ſed ſi obſtinati perſiſtant, tunc iuſto Dei iudicio fiunt ęternaliter infelices. Legatur enim ſic litera: & ſupple, quia iudæi viam pacis, ideſt chriſtum: vel viam pacis, ideſt viam rectam non cognouerunt, ſed peccauerunt: ideo, ſupple, ſunt contriti temporaliter: & quia nō eſt timor dei ante oculos eorū, vt per timorem illum ſe à ſua via retraherent ſed in ſua nequitia obſtinati permanſerunt, ideo facti ſunt

A ſupple æternaliter infelices. Referantur hæc duo ad alia duo ſuperius tacta, et dicatur quòd contritio, ideſt temporalis pœna fuit in iudęis, quia viam pacis non cognouerunt, ideſt cognoſcere noluerunt: & infelicitas, ideſt damnatio ęterna fuit in vijs eorū, quia non habebant timorem Dei ante oculos, vt per huiuſmodi timorem retraherentur, ſed obſtinati in ſua nequitiis permanſerunt.

Deinde cum dicit. (Scimus autem) Poſita minori, & narratis peccatis, quæ continentur in lege: in parte iſta, vt dicebatur, apoſtolus ponit maiorem ſuę rationis, dicens, ſcimus autem, qm̄ quæcunq; lex loquitur his, ideſt iudęis, & de iudæis qui in lege ſunt, loquitur, tunc ergo formetur ratio vt ante formabatur, videlicet quòd quicunq; lex loquitur, de iudeis, qui in lege ſunt, loquitur: ſed lex omnia præfata peccata loquitur: ergo omnia illa peccata lex loquitur de iudæis: non ergo iudæi, cum fuerint tot peccatis ſubiecti, debent ſe iactare, ſed eorum os obſtrui & obmuteſcere, & debent eſſe deo ſubditi. Notandum autem. quòd **B** vt magiſter ait in gloſa, aliquando lex accipitur large pro toto veteri teſtamento: & ſic quæ ſcripta ſunt in Pſalmis ſcripta ſunt in lege: & hoc modo accipitur hic lex: nam peccata enumerata hoc modo ſcripta ſunt in lege, quia ſcripta ſunt in pſalmis. Aliquando accipitur pro quinq; libris Moiſi: & ſic lex diuiditur contra Pſalmos et contra prophetas, ſecundum quē modum loquitur Dominus lucæ vltimo. Neceſſe eſt impleri omnia, que ſcripta ſunt in lege Moyſi & prophetis & pſalmis de me. Poſſumus autem & tertium modum addere, et dicere quòd adhuc accipitur lex magis ſtrictè pro cęremonijs, & legalibus obſeruātijs, ſecundum quem modum loquetur Apoſtolus in lectione ſequenti, dicens ꝙ ex operibus legis, ideſt ex cęrimonialibus obſeruantijs in lege contentis, non iuſtificabitur omnis caro.

C Deinde cum dicit (vt omne os obſtruatur.) Poſt quā præmiſſit minorem, quia narrauit peccata in lege contenta: et addidit maiorem, quia oportet illa peccata eſſe intelligenda de iudæis, qui ſub lege viuebant: in parte iſta infert intentam concluſionem, vt iudæi ſub tot peccatis exiſtentes obmuteſcant, & non ſe iactent. Continuetur ergo ſic, tot peccata ſunt narrata, & oſtenſum eſt illa peccata eſſe intelligenda de iudęis: et quia ſic eſt, ſupple, poſſumus hanc concluſionem inferre, vt omne os obſtruatur, ideſt vt nullus ſe iactet: ſed omne os obmuteſcat non ſolum gentilium, ſed etiam iudæorum: et omnis mundus, ideſt omnis homo non tantum gentilis reus de impietate legis naturalis, ſed etiam iudęus reus de impietate et tranſgreſſione legis ſcriptæ, fiat ſubditus Deo, & non iactet ſe alijs præferendo.

Dubitaret forte aliquis de eo quod apoſtolus ait in principio lectionis, dicens, Quid igitur præcellimus eos? nequaquam.) q. d. quòd iudæi, gentiles non **C** præcellunt, cuius contrarium habitum fuit ſupra: dicebatur enim ꝙ amplius eſt iudęo quàm græco. Quæritur ergo. Vtrum in ſtatu priori plus fecerit deus iudæo quàm gręco? Et videtur quòd non: quia ſupra dictum eſt quod non eſt perſonarū acceptio apud deū: et ibidem dicitur quòd iudæus poteſt fieri gentilis, ſi legem non obſeruet: et gentilis fit iudęus, ſi legem impleat. Ergo ſecundum ſtatum priorem iudæus poterat eſſe perfectior gentili: & e contra. In contrarium eſt Magiſter in gloſa, qui vult ſecundum ſtatum priorem, amplius eſſe factum iudæo quàm gręco. Dicendum, diſtingendum eſſe de perfectione: quia eſt quædā perfectio ſtatus, vt patet in religioſis & laicis. & in prę latis & ſubditis: nam ſecundum ſtatum, quilibet prælatus eſt perfectior ſubdito: et quilibet religioſus perfectior laico: nam quilibet prælatus eſt in ſtatu, qui requirit maiorem perfectionem, quàm ſtatus ſubditi: et

quilibet

quilibet religiosus est in statu, qui requirit maiorem perfectionem, quàm status laici. Sed quantum ad perfectionem personalem contingit aliquos religiosos esse imperfectiores multis laicis: et aliquos subditos esse perfectiores multis prælatis. Et quod dictum est de diuersis statibus existetibus in eadem lege, intelligi potest de diuersis statibus existentibus sub alia et alia lege: nam status legis scriptę perfectior est statu legis naturæ, & status legis gratiæ perfectior est statu legis scriptæ: quantum ergo ad perfectionem status, qui sunt sub lege gratiæ, et sub lege euangelii, perfectiores sunt eis, qui fuerunt sub lege scripta, et qui fuerunt in veteri testamento. Sed quantum ad perfectionem personalem plures in veteri testamento fuerunt perfectiores multis, qui sunt in nouo: et etiam e conuerso. Per hoc ergo soluitur proposita quæstio: quia quantum ad perfectionem status, Iudæi, qui erant sub lege scripta, secundum statum illum perfectiores erāt

B

gentilibus viuentibus sub lege naturæ. Sed quantum ad perfectionem personalem contingebat aliquos ex iudęis perfectiores esse aliquibus ea gentibus: et etiam e conuerso. Cum ergo ait apostolus, quod multum quidem per omnem modum est amplius iudęo quàm greco, etiam hoc secūdum priorem statum, vt exponit magister, intelligendum est, non de perfectione personali, sed de perfectione status: cum etiam idem apostolus ait quòd non est apud Deum acceptio personarum. Et quòd iudæus carnalis fit gentilis, et gentilis spiritualis fit vere iudæus, intelligendum est de perfectione personali, secundum quam et iudęi gentiles, et gentiles iudæos poterant superare.

Vlterius forte dubitaret aliquis. Vtrum quantum ad statum gratiæ, & quantum ad legem euangelii iudæi superent gentiles: vel e cōuerso. Et videtur quòd iudæi non superent gentiles per hoc quòd Apostolus ait, Quid igitur præcellimus eos? nequaquam. Quod exponendum est, vt dicebatur, de statu gratiæ, secundum quem statum videtur velle apostolus quòd iudęi nequaquam præcellant gentiles. Pręterea Magister plane dicit in glosa quòd in statu gratiæ non plus fit iudęo quàm gentili, sed sunt pares. In contrariū est quod dicebatur supra primo capitulo quòd Euangelium est virtus Dei in salutem omni credenti, Iudęo primum et gręco: ergo in statu euangelii salus primo debetur iudęo, deinde græco, idest gentili. Dicendum quòd sicut supra distinguebamus duplicem perfectionem, vnam secundum statum, aliam personalem: ita & in proposito distinguere possumus. Secundum ergo priorem statum, cum iudęi & gentiles non essent sub eodem statu nec sub eadem lege, sed hi erāt sub lege scripta, illi sub lege naturæ: perfectior erat status iudęorum quàm gentilium, vt dicebatur: nam secundum statum hi perfectiores erant illis. Sed cum

D

in lege gratiæ tam iudęi quàm gentiles conuersi ad fidem christi sint sub eodem statu gratię, sub eadem lege euangelii, quantum ad statum oportet eos pares esse, vt Magister in glosa dicit, et vt apostolus ait iudęos secundum talem statum gentiles non præcellere. Sed si loquamur de perfectione personali, tunc est distinguendum: quia vel loquimur secundum necessitatem, vel secundum idoneitatem: secundum necessitatem quidem non erat necesse hos esse perfectiores illis, nec e conuerso: poterant enim secundum perfectionem personalem in statu euangelii aliqui ex iudęis esse perfectiores aliquibus ea gentilibus: & e conuerso. Sed si loquamur secundum idoneitatem, licet secundum vocationem euangelii ad eundem statum vocati sint iudęi & gentes, tamen iudæi habebant quādam idoneitatem, eo quòd erant magis instructi, vt essent perfectiores illis. Vnde Magister in glosa super illo verbo, Gloria autem, & honor, & pax omni ope-

A

ranti bonum, Iudęo primum, et gręco, ait, Iudęo primum, idest maxime, vt quia melius instructus melius operatur Græco, idest gentili.

Vlterius forte dubitaret aliquis, Vtrum Iudęi, cum essent secundum idoneitatem aliquam perfectiores gentilibus in statu euangelii, ex hoc haberent vnde gentibus se pręferrent? Et videtur quòd sic: quia ex quo potiores erant, se eis pręferre poterant. In contrarium est apostolus, qui vocans eos ad cōcordiam, ostendit eos pares esse. Dicendum quod cum gratia non sit propriis meritis, quia tunc gratia non esset gratia data nec esset gratia, nullus debet de gratia se iactare, nec debet fieri elatus de gratia sibi facta: sed debet humilius se habere, et esse deo magis subditus, à quo nouit se gratiam recepisse: nam nullus debet se iactare de eo quod non habet ex se. In statu ergo euāgelii hoc est commune, quòd nihil habemus ex nobis: nam cum hic nihil acquiratur ex meritis, sed totum ex gratia, oportet quantum ad hoc in huiusmodi statu singulos pares esse; nulli ergo habent in hoc statu vnde se iactent, vnde se aliis pręferre possint, sed quanto in hoc statu sunt aliqui potiores, tanto congruit eos humiliores esse. Visum est ergo, quomodo secundum priorem statum erant iudęi potiores gentilibus, & declaratum est quomodo non erant gentibus potiores. Rursus & in statu euangelii declaratum est quomodo secundum perfectionem status vniuersi sunt pares, & quomodo secundum personalem perfectionem non quantum ad necessitatem, sed quantum ad quandam idoneitatem, eo quòd melius instructi, sint iudęi gentibus potiores: ex quibus distinctionibus omnis controuersia textus de facili remouetur. Est etiam insuper pręostensum, quomodo in statu euangelii nulli debeant super alios se pręferre, secundum quā ostensionem inter iudęos & gentes materia omnis li-

C

tigii resecatur.

Vlterius dubitaret forte aliquis de eo quòd in litera dicitur, Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum) quod videtur esse falsum: nam multi ex iudęis boni fuerunt, vt ponitur exemplum de Gamaliele, & etiam de pluribus aliis exemplificari posset. Dicendū quòd cum dicitur (non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum) ly (Vsque) potest terminari inclusiue, vel exclusiue. Si autem terminatur inclusiue vt omnes includantur in hac sententia, vt non sit qui faciat bonum, non sit vsque ad vnum, idest nullus: tunc exponendum est non de iudęis simpliciter, sed de iudęis carnaliter viuentibus: constat enim nullum talem benè facere. Si verò ly (Vsque) teneatur exclusiue vt sit sensus non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum exclusiue, idest vsque ad christum, qui excludendus est ab hac sententia: tunc non habet calumniam quod dicitur: nam solus christus bonum facit in se, & in suis mem- Act. 5.

D

bris. Sicut ergo, cū dicimus, solus Sortes est hoc: ergo manus vel pes Sortis non est hoc: non valet: quia dictio exclusiua non excludit aliqua membra ab aliquo. Sic non valet solus christus bene facit, ergo membra eius non bene faciunt. Gamaliel ergo & quicunque alius si bonum facit, hoc facit inquantum fuit mēbrū christi venturi, vel inquantum fuit membrum mediatoris, qui promissus fuerat in lege, vt duceret populum israel, idest vt redimeret humanum genus.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quòd ait Apostolus, quęcunque lex loquitur, his, qui in lege sunt, loquitur: hoc autem apparet esse falsum: nam multa in lege dicuntur de ipsis gentilibus. Dicendum quod secūdum glosam facile est soluere quod quæritur: nā cum dicitur, Quæcunque lex loquitur) exponendum est secundum glosam in hoc loco, ita quod secūdum glo. quicquid in hoc loco dicitur, vel quicquid dicitur in hac parte præsenti, totum intelligendum est de Iudæis. Sed sic soluendo quæstionem propositam, vi-

deretur apostolus petere quod est in principio, & videretur probare idem per idem: esset enim sensus, quæcunque lex hic loquitur, de iudæis loquitur: sed hic hæc peccata loquitur, ergo hæc peccata de iudæis loquitur. Probaretur autem hec peccata intelligenda esse de iudæis, per hoc quòd hæc peccata intelligenda sunt de iudæis. Vel supponeret apostolus peccata vel narrata intelligenda esse de iudæis: quod deberet probare. Vel ergo probaretur idem per idē: vel supponeretur quod deberet probari. Semper ergo peteretur quod est in principio. Propter quod sciendum, quod quęcunque lex loquitur, simpliciter & absolute intelligenda sunt de his quę sunt in lege, sed quæ loquitur descendendo ad speciales personas, intelligenda sunt de illis personis, ad quas descedit: & quia peccata hic narrata dicuntur simpliciter & absolute, & non est ibi descensus nec ex pręcedentibus nec ex sequentibus ad personas Gentium, oportet ea intelligi de iudæis.

LECTIO XII.

Voniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati,

Vt dicebatur supra, apostolus intendit reprimere iactantias iudęorum quòd non debeant gloriari de meritis propter duo: primò quia sub peccatis existebant: secundò, quia eos lex non iustificabat. Expedita ergo prima parte, & ostenso quòd iudęi sub peccatis existebant: in parte ista intendit aggredi partem secūdam, ostendens quòd eos lex non iustificabat: circa quod duo facit, secundum quòd dupliciter probat intentum: nam quòd lex non iustificaret iudæos primò probat quantum ad ipsam legem: secundò quantum ad Abraam qui pręcessit legem, ibi, in principio quarti cap. (Quid ergo dicemus inuenisse Abraam,) Circa primum septem facit, secundum quòd septem rationes adducit ad ostendendum quòd lex secundum se non iustificat. Potest enim lex comparari ad septem: primò ad id, quod docebat, & instruebat; quia docebat nos cognoscere peccatum. Secundo ad id quod figurabat, quia significabat & figurabat Dei iustitiam & misericordiam. Tertiò quantum ad id quod promittebat, quia promittebat christum, secundum cuius fidem omnes salui fiebant. Quartò comparari potest lex ad id quod causabat, quia non causabat amorem & gratiam, sed magis causabat timorem & minabatur pœnam. Quinto ad imperfectionem quam efficiebat, quia neminem ad perfectum adduxit lex. Sextò comparari potest ad opus, quod iubebat. Septimo & vltimo ad populum quem respiciebat, secundum quē modum lex illa erat particularis & contracta, quia non fuit data omni populo, sed cuidam. Ex his septē, sumitur septem rationes ad propositum: nam primò quòd non iustificet, ostendit ex legis instructione: secundò ex legis significatione: tertiò ex legis promissione: quarto ea legis causatione: quintò ex legis imperfectione: sextò ex legis operatione: septimò ex legis particularitate & contractione. Secunda ibi (nūc autem secundum legem) Tertia ibi: (iustitia autē dei est per fidem.) Quarta ibi (non est enim distinctio.) Quinta ibi: (vbi est ergo gloriatio tua?) Sexta ibi (arbitramur enim iustificari.) Septima ibi, (an iudęorū Deus tantum?)

Ad euidentiam autem primæ partis sciendū, quòd lex dando cognitionem peccati & prohibendo peccatum (quia non conferebat gratiam per quam

A possset peccatum vitari) magis incitabat ad concupiscentiam, quàm iustificaret, iuxta illud quod habebitur infra. 7. Peccatū non cognoui nisi per legem. Et sequitur ibi, Occasione autem accepta, peccatum per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam. Ex ipsa ergo instructione legis, & ex ipsa cognitione, quam dabat de peccato, non iustificabat, sed magis ad concupiscentiam incitabat. Formetur ergo sic ratio, Quicquid nō plus facit nisi quod dat cognitionem de peccato, non iustificat, sed ad concupiscentiam incitat: lex est huiusmodi: ergo &c. de hac autem ratione nō ponit nisi virtutem medii, videlicet, quòd ea operibus legis non est iustitia, quia per legem non est nisi cognitio peccati. Continuetur ergo sic litera: benè dico quòd omnis mundus, idest omnis homo, non solum gentilis, sed etiam iudæus debet esse subditus Deo. Quod autem iudęus debeat esse Deo subditus, patet, quia ex operibus legis non habet vnde glorietur, (quoniā ex operibus legis non iustificabitur B omnis caro) idest omnis homo carnaliter viuens (coram illo) idest coram deo (quia per legem est cognitio peccati) idest lex non plus facit nisi quod prohibendo facit cognoscere peccatum: quod faciendo, vt patet, non iustificat, sed ad concupiscentiam incitat, Deinde cum dicit.

Nunc autem sine lege iustitia dei manifestata ėst, testificata a lege & prophetis.

Adducit secundam rationem sumptam ex legis significatione. Nam id quòd testificatur & figurat iustificationem nostram, nos non iustificat, quia quod figurat aliquid, non est illud quod figurat, & aliud est veritas, & aliud est figura: in lege ergo Mosayca figurabatur veritas & gratia: sed per iesum christum veritas & gratia facta est. Formetur ergo sic ratio, Quod testificatur & manifestat & significat dei iustitiā, nos non iu C stificat: lex & prophetę testificabantur, manifestabant, & significabant dei iustitiam: ergo talia nos non iustificabant. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii. Continuetur ergo sic: benè dictū est, quòd ex operibus legis non fuit iustitia: sed (nunc autem) idest in aduentu christi (dei iustitia) idest dei misericordia per quā iustificamur (sine lege) idest sine legis auxilio, data est: quę dei iustitia (est manifestata & testificata à lege & prophetis) q. d. quòd nunc in aduētu christi facta est veritas iustificationis, sed ī lege & prophetis huiusmodi iustificatio fuit antea manifestata & testificata, idest figurata & prænunciata: & quia sic est, lex non iustificabat, sed iustificationem significabat & prænunciabat: ordinabatur enim lex ad euangelium, sicut figura ad veritatem: tunc ergo figurabatur iustificatio, quæ tempore gratiæ vere est adimplenda. Notandum autē, quòd hic dei iustitia appellatur dei misericordia per quam iustificamur: quæ misericor D dia ideo ėst iustitia appellata, quia antea fuit promissa, non autem reddita: vere ergo iustitia diei potest, quia cum dei promissum redditur, dei iustitia dicitur, vt August. ait, & habetur in glosa. Deinde cum dicit.

Iustitia autem Dei per fidem IESV CHRISTI in omnes & super omnes, qui credunt in eum.

Adducit ad hoc idem tertiam rationem sumptam ex parte christi, quem lex promittebat: nam per christum in lege promissum, & per fidem eius, quæ est in omnes & super omnes, est Dei iustitia, per quam iustificamur: non est ergo huiusmodi iustitia per legem, quia lex non est in omnes & super omnes, qui credūt in christum, sed specialiter fuit data iudaico populo. Formetur ergo sic ratio, Illud per quod est dei iustitia & per quod iustificamur, est in omnes & super omnes, qui credunt in christum: lex non est in omnes

tales

est in omnes tales & super omnes: ergo per legem nō est dei iustitia nec per legem iustificamur. de hac autē ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet quod illud idest fides Iesu christi, per quam fidem Iesu christi est dei iustitia, est in omnes & sup omnes. Ideo ait (iustitia autem dei) supple, per quam iustificamur (est in omnes & super omnes qui credūt in eum). Tūc ergo est supplenda ratio, quòd cum lex non sit in omnes & super omnes, ideo lex non iustificat. Notandum autem quòd iustitia dei dicitur esse in omnes per fidem Iesu christi, quia omnes tenentur credere in christum, & omnes tenentur ad fidem euangelii: & est hæc iustitia super omnes, quia desuper à deo collata est. Sed lex Mosayca non erat in omnes, quia non omnes tenebātur ad illam legem: nec erat super omnes, quia desuper à Deo non fuit omnibus lex illa collata: sed specialiter, vt dicebatur, fuit tributa iudæis. Deinde cum dicit.

Non enim est distinctio: omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam, per redemptionem, quæ est in christo Iesu: quem proposuit deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum in substentatione Dei, ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore: vt sit ipse iustus & iustificans eū, qui ex fide est Iesu christi.

Adducit quartam rationem sumptam ex legis causatione, vel ex legis causalitate. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd si lex posset causare iustificationem nostram, & per opera legis possemus iustificari, cum non iustificemur nisi per gratiam, tunc gratia caderet sub merito, & possemus gratiam mereri: quod falsum est. Formetur ergo sic ratio, Quicunq; iustificatur per legem & per opera legis, iustificatur ex meritis: sed omnes tam iudæi quàm gentiles peccauerunt, & nullus iustificatur ex meritis, sed per christum & per gratiam; ergo nullus iustificatur per legem, & per legis opera. De hac autem ratione valde diffuse ponit solum virtutem medii, videlicet, quòd omnes peccauerunt, & omnes sunt iustificati gratis, non per merita, sed per gratiam, & per Iesum christum redemptorem nostrum, qui est iustus in se, & iustificans alios. Ideo ait (Non enim est distinctio) iudæi & gentilis: omnes enim peccauerunt) quia ex vno peccatore idest ex Adam omnes nati sunt (& egent dei gloria) idest Dei iustitia siue dei misericordia, per quam iustificamur, quæ dicitur dei gloria, quia per hoc deus apparet gloriosus: si ergo omnes peccauerunt & indigent dei gloria, idest dei indulgentia, & peccatorum venia, vnde deus gloriosus apparet: quia ergo sic est, omnes sunt (iustificati gratis) non meritis, nec per legem, vt supplet glosa (sed per gratiam) ipsius dei, & (per redemptionem, quæ est in christo I E S V) quem deus Pater proposuit) idest longe ante disposuit & prædixit. vel proposuit) idest palam omnibus posuit (propitiatorē) idest misericordem reconciliatorem, & hoc (per fidem in sanguine ipsius) idest per fidem passionis eius: vel (per fidem in sanguine) idest per fidem & sanguinem: nam nos reconciliamur per fidem, qua credimus in christum, et per sanguinem, idest per passionem, quā sustinuit christus: sic ergo reconciliauit nos christus (ad ostensionem iustitiæ suæ) idest vt ostenderet se veracem & iustum in promissis, vt scilicet nos à peccatis liberaret, sicut ante promiserat: et hoc supple nō solum (per remissionem delictorum) hominum præsentium, sed etiam per remissionem delictorum homi-

A num præcedentium): venit enim christus vt sanaret delicta omnium hominum tam præsentium & futurorum, quàm præcedentium & præteritorum; nam vsq; ad eos, qui erant in limbo extendit se reconciliatio sua. Vel potest exponi aliter, vt non referatur ad homines præcedentes & præsentes; sed ad ipsa delicta præcedentia et sequentia, vt sit sensus: hoc est factum non solum per remissionem delictorum præsentium, idest propter delicta præsentia; sed etiam propter remissionem delictorum præcedentium, idest propter delicta præcedentia: & hoc (in substentatione dei) Vel quantum ad homines præcedentes, per diuinam misericordiam sunt in limbo substentati & reseruati vsq; ad passionem christi, per quam sunt liberati. Vel (in substentatione dei) quantum ad delicta præcedentia, quæ sunt deo substentante, idest Deo sustinente, et patiente, & non statim puniente. Ita ergo factum est ad (ostensionem iustitiæ) qua nos iustificat (in hoc tempore) gratiæ, (vt sit ipse iustus) in reddendo promissa

B (et sit iustificās) idest iustum faciens (eum qui ex fide Iesu christi) idest vt iustum faciat non eum qui ex lege, sed qui credit in christum. Ex omnibus his ergo apparet, iustificationem nostram esse ex gratia, & per Iesum christum, per quem deus pater ostendit potentiam suam in hoc tempore, tam quantum ad delicta hominum præsentium, quàm quantum præcedentiū: vel tam quantum ad delicta præcedentia, quàm etiā præsentia. Et quia iustificati sumus ex gratia non ex meritis, non sumus iustificati ex lege nec legis operibus. Deinde cum dicit.

Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. per quam legem? Factorum? Non. Sed per legem fidei.

Adducit ad hoc idem quintam rationem sumptam ex legis imperfectione. Ad cuius euidentiam sciēdum

C quòd lex, quantum ad præsens spectat, dicitur imperfecta, quia non est in lege Mosaica gloriandum, sed gloriandum est in lege fidei & in fide christi: lex ergo Mosaica non expellebat gloriam vitiosam, quia vana erat gloriatio de operibus legis: et nō conferebat gloriam veram, quia non gloriabantur in huiusmodi operibus. Secundum hoc ergo potest litera hæc dupliciter exponi, vt glosa tangit, primo de gloriatione vitiosa, sic, ò Iudæe (vbi est gloriatio tua) vana et vitiosa (exclusa est) idest expulsa est, & abolita est, ne possint gloriari & superbire (per quam legem) supple est exclusa (factorum) idest, est ne exclusa & expulsa per legem factorum siue per legem Mosaycam? (non: sed per legem fidei) secundum hanc ergo expositionem formetur sic ratio, Quod est ita imperfectum, quod non excludit nec expellit gloriam vitiosam, non iustificabat: sed lex Mosaica sic imperfe-

D cta erat quòd non excludebat nec expellebat gloriā vitiosam: ergo non iustificabat. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, gloria vitiosa iudæorum non excluditur, idest non expellitur per legem factorum, sed per legem fidei. Alio modo exponitur de gloriatione vera; nam excludere est æquiuocum ad expellere, & ad specificare siue ad manifestare & ad facere apparere: nam cum aliquis excludit aliquos, ab aliis separat eos; & per consequens manifestat & specificat illos: secundum enim proprietatem vocabuli, excludere idem sonat, quod inclusum extra mittere. Christus ergo, in quo est gloriandum, intra legis literā tenebatur inclusus: sed per legem euangelicam ab illa clausura est exclusus, quia est extra illam clausuram positus, cum sit iam nobis expresse reuelatus: excludere ergo idem est quod extra clausuram ponere, & manifestare & exprimere. Potest ergo exponi quod dictum est, de gloriatione vera; & erit sensus, ò Iudæe (vbi est gloriatio tua) idest

vbi debes verè gloriari: hæc gloriatio tua verè(est exclusa) idest est extra clausuram posita, & est manifestata, & expressa: ostensum est enim quòd non debes gloriari in cæremoniis legis, sed in his, quæ sunt christi: sed hæc gloriatio (per quã legem) est exclusa? idest est extra clausuram posita? non per legem (factorum sed per legem fidei) nam vt dictum est, hæc gloriatio per legis literam tenebatur inclusa, sed per legem euãgelicam est exclusa, idest extra clausuram posita, & est manifestata, & expressa. Secundum hoc ergo sic formabitur ratio. Illud per quod non est vere gloriandũ & per quod nõ exprimitur, nec manifestatur gloriatio vera, nos non iustificat: sed per legem factorum nõ est gloriandum, & per huiusmodi legem non manifestatur, nec excluditur gloriatio vera: ergo huiusmodi lex non iustificat. De hac autem ratione non ponit nisi virtutẽ medii, videlicet, quòd vera gloriatio nõ est exclusa, idest non est extra clausuram posita, nec est expressa per legem factorum, sed per legem fidei. Notãdum autem quod lex Mosayca dicitur lex factorum, vt glosa tangit, quia ibi præcipiebantur facta, & iubebantur opera, sed non dabatur gratia: sed lex christi, & lex euangelica dicitur lex fidei, lex iustitiæ, & lex gratiæ, quia & si huiusmodi lex opera iubet, credẽdo tamen imperat vt opera fiant, & per sacramenta huius legis præstatur gratia, vt illa opera perficiantur. Deinde cum dicit.

Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus legis.

Adducit sextam rationem sumptam ex legis opere. Ad cuius euidentiam sciendum quòd legis opera vel præcedunt iustificationem, vel sequuntur. Si præcedunt, nunquam iustificant: quia illa opera non sunt meritoria. Si autem sequuntur, tunc iam iustificatus est. Per fidem ergo, quæ per dilectionem operatur, est iustificatio nostra: non autem per legis operationem: immo si volumus magis proprie loqui, cum lex illa fuerit lex timoris & lex fidei sit lex amoris, dicemus quòd opera sequentia iustificationẽ, sunt magis opera fidei, quæ operatur per dilectionem & per amorem: sed opera præcedentia sunt magis opera legis, quæ operatur per comminationem, & per timorem. Vnde & glosa dicit, hoc esse intelligendum de operibus præcedentibus, non sequentibus. Formetur ergo sic ratio. Ex operibus præcedentibus iustificationem nullus iustificatur: sed opera legis sunt huiusmodi; ergo per legis opera nullus iustificatur. De hac autem ratione nõ ponit nisi virtutem medii, videlicet, quòd homo iustificatur per fidem, nõ per opera legis. Ideo ait (Arbitramur enim hominem iustificari per fidem) quæ supple operatur per dilectionem & amorem (sine operibus legis) quę supple opera sunt magis facta per comminationem & per timorem, vt glosa innuit. Notandum autem hanc rationem sextam esse declarationem quartæ rationis: dicebatur enim ibi quòd per gratiam dei & per Iesum Christum, quem deus posuit propitiatorem, sumus iustificati: hic autem hoc idem declaratur, quod non per opera legis, nec per nostra merita, sed per fidem christi iustificatur homo. Deinde cum dicit.

An iudæorum deus tantum? Nonne & gentium? immo & gentium. Quoniam quidem vnus est Deus, qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem.

Adducit septimam & vltimam rationem: intendit enim apostolus quod cum Deus non solum sit iustificator & creator iudęorum sed gentilium, & cum deus iustificet non solum iudæos, sed gentiles, oportet iustitiam esse per id quod est commune vtrisque, & quia lex particulariter erat data populo iudaico, & non gen-

A tili, ex ipsa particularitate legis arguitur quòd opera legis non iustificabant, & quod per huiusmodi opera non erat iustitia. Formetur ergo sic ratio. Per id est iustitia per quod iustificantur tam iudęi quàm gentes, sed per fidem iustificantur Iudæi & gentes, ergo per fidem erit iustitia & nõ per legis opera: de hac ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, quod Deus est tam creator quàm iustificator, tam iudæorũ quam gentium, quod per fidem iustificat tam iudæos quam gentes: ideo ait an iudæorum Deus tantum est supple creator & iustificator, nonne & gẽtium, immo & gentium scilicet est creator & iustificator: quod autem sic sit patet, quoniam vnus est Deus qui iustificat circuncisionem idest iudæos ex fide, & qui iustificat præputium idest gentiles per fidem. Notandum autẽ quod vt glo. tangit quòd hic inquit apostolus ex fide & per fidem, non est dictum ad aliquam differentiam significationis tanquam aliud sit ex fide & aliud per fidẽ, sed

B dictũ est ad varietatẽ locutionis, vt ex varietate verborum pulchrior sit locutionis stilus. Deinde cum dicit.

Legem ergo destruimus per fidẽ? Absit. Sed legem statuimus.

Remouet & absoluit quandam tacitam quæstionẽ. Posset enim quis dubitare & quęrere quòd cum Paulus ita cõmendet fidem, quia dicit totam iustificationem nostram esse per fidem, & etiam dicit quòd ex operibus legis nõ iustificatur omnis caro: quòd ex hoc paulus legem destrueret. ideo ait, legem ergo destruimus per fidem quam cõmendamus & extollimus? Absit, sed legem statuimus. q. d. quòd fidem cõmendando legem non destruit, sed statuit, non euacuat sed adimplet iuxta illud Matth. 6. non veni legem soluere sed adimplere. Notandum quod lex quædam continebat cerimonialia, quædam moralia: per fidem ergo euan-

C gelicam lex adimpletur quãtum ad cerimonialia & moralia: quantum ad cerimonialia quidem quia illa erant figura euangelicę veritatis. adimplentur ergo illa cerimonialia per fidem euangelicam sicut per veritatem adimpletur figura. Rursus per fidem adimpletur lex quãtũ ad moralia, quia quod minus in moralibus continebatur, est in euangelio adimpletũ. Notandum etiam quod si volumus bene intelligere qualiter euangelium legem nõ euacuet sed adimplet, imaginari debemus vnum puerum esse sub duobus pędagogis, vel sub duobus doctoribus. Primus autem doctor vel primus pędagogus libenter vellet quod nulla parte diei luderet, sed semper vellet quòd vtilibus rebus vacaret, videns tamen pronitatem pueri ad ludendum permittit ei quòd aliqua hora diei ludat. Venit autem secundus pedagogus & secundus doctor & inhibet puero vt nulla hora diei ludat, tunc iste secundus non euacuat mandata primi, sed adimplet. Sic &

D in proposito lex permisit libellum repudii, christus autem pręcepit vt nullo modo vxorem dimitteret excepta fornicationis causa, in quo non soluit legem sed adimpleuit, quia hoc lex libenter precepisset: sed videns Iudeorũ malitiam & duritiem cordis eorum & cognoscens eos esse pronos ad homicidium, ne viri proprias vxores occiderent, permisit vt eis darent libellum repudii. Rursus lex dicit nõ occides, in quo prohibuit manuum exteriorem actum: sed euangeliũ clamat vt habetur Mat. 5. omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio: in quo non solum prohibetur manus & actus exterior, sed prohibetur manus & actus interior: in hoc ergo non soluitur lex sed adimpletur, quia & lex libenter prohibuisset actum interiorem, sed videns iudæorum prauitatem & nequitiam exteriorem inhibuit actum.

Dubitaret forte aliquis de eo quod apostolus ait quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Nam quicunque sunt iusti viuentes sub lege videntur iustificari

tur iustificari ex operibus legis. Sed Moyses & multi alii boni fuerunt, iusti, viuentes sub lege, ergo fuerunt iustificati ex operibus legis. Dicendum quod vt Magister ait & sumptum est ab Aug. in de spiritu & littera opera legis dicuntur quę cu lege sunt instituta, & ordinata vt erant opera ceremonialia & figurata, quæ nunquam valuerunt conscientiam mundare etiam si cum charitate & deuotione fierent vt ibidem dicitur: causa autem quare non iustificabant est, vt Magister ait, quia opera illa non fuerūt instituta in iustificationem: si autem quæratur ad quid fuerunt instituta, dicere possumus ea fuisse instituta ad quatuor. Primo ad futurorum figurationem quia illa cerimonialia erāt figura euangelicæ veritatis. Secundo instituta sunt ad proprię infirmitatis ostensionem, dicebant ergo iudæi superbientes de se ipsis, non deest qui impleat, sed deest qui iubeat. Tertio instituta fuerunt ad carnis domationem, erant enim illa ceremonialia tantum onus quòd ita domabant carnē quòd ea portare non poterant iuxta illud Petri act. capit. 15. quid tentatis imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus? Quarto fuerunt instituta ad idolatrię deuitationem, nam quia tunc homines erant valde proni ad idolatriam & imolandum sacrificia idolis voluit deus vt obseruarentur huiusmodi cerimonialia & offerentur ei holocausta, vt per tale exercitium circa cerimonialia, & per huiusmodi oblationem holocaustorum retraherentur homines ne offerrent idolis holocausta. Quod vero obiicitur de Moyse & aliis bonis, dici debet quòd iusti fuerunt vt Magister ait non ex operibus legis: vel dicere possumus vt communiter dicitur quod aliud est iustificari ex opere operante, & aliud ex opere operato: opera ergo cerimonialia legis, secundum quod erant opera operata, idest in se si considerabantur non iustificabant: sed ex opere operantis vt quia quis deuote se exercitabat circa ea, faciebant occasionaliter nō directe, sed ipsa deuotio & ipsum opus operantis faciebat ad iustificationem, opus ergo cerimoniale exterius operatum directe ad iustificationem non faciebat, nam sacramenta veteris legis erant sacramenta egena, & opera illa cerimonialia egena erant quia figurabant iustificationem sed non faciebant, sed sacramenta nouę legis sunt quædam vasa gratię, & sunt sacramenta plena, & id efficiunt quod figurant.

Vlterius forte dubitaret aliquis de ipsa circuncisione quę erat quoddā opus legis, vtrum iustificaret: videtur quod non per apostolum hic dicentem quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. in cōtrariū est Gregorius in moralibus & habetur in glo. lectionis sequentis, qui ait, quod apud nos valet aqua baptismi hoc egit apud veteres vel pro maioribus victus sacrificii, vel pro his qui de stirpe Abrahæ prodierunt mysterium circuncisionis. circucisio ergo in his qui erant de stirpe habrae supplebat vicem baptismi, sed baptismus nunc valet ad iustificationem, ergo & tunc valebat circuncisio. Dicendum quod vt apostolus ait ex operibus legis non iustificari omnem carnē vt Magister exponit in glo. & sumptum est ab Augu. in de spiritu & litera, opera legis dicuntur quæ cum lege sunt instituta & ordinata vt erant opera cerimonialia & figuratoria, secundum hoc non est dubium quod queritur quia secundum hunc modum loquendi circuncisio non est opus legale quia non incepit cum lege sed fuit ante legem instituta, fuit enim circuncisio data Habrae in præceptum, sed lex fuit data Moysi: vel possumus dicere quod ex fide & per fidem mediatoris est per se & proprie iustificatio, vt per, fidē propria in adultis, per fide parentū in paruulis, sine fide enim impossibile placere deo: q̄ fides ergo faceret ad iustificationem hoc fuit p se, quia fuit semp

A apud omnes: sed quòd circuncisio faceret ad iustificationem hoc non fuit semper & apud omnes: cum ergo dicitur circuncisio non facit ad iustificationem quia opera legalia non iustificant, vel possumus dicere quod circuncisio non est opus legale quia non incepit cum lege, sed ante legem, vel possumus dicere quod circuncisio non iustificabat per omnem modū quia non iustificabat semper & apud omnes, secūdum quem modum loquitur apostolus in cap. 4. quòd circuncisio fuit data Abrahę in signum iustitiæ fidei, nā circuncisio non iustificauit habraam, sed ipse antea iustificatus est & in signum iustitię fidei fuit ei circuncisio data.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, quòd per legem est cognitio peccati: videtur hoc autem esse falsum, quia peccata fuerunt cognita ante legem. Nam Ioseph, vt habetur gen. 37. accusauit fratres suos apud patrem crimine pessimo, &
B gen. 42. cum adhuc non esset data lex, dixerunt fratres ioseph, merito hoc patimur quia peccauimus in fratrem nostrum. Dicendum quòd eo ipso quòd deus dedit nobis lumen rationis quod lumē philosophus appellat intellectum agentem, in quo lumine sunt nota omnia principia tam agibilium quam speculabilium, impressit nobis quandam legem naturalem per quam cognosceremus quid agendum & quid nō agendum, verum quia huiusmodi lumen per peccatum est obscuratum & obtenebratum non sufficit tale lumē ad plene cognoscendum quę sunt peccata & non peccata, cum ergo ait apostolus, quod per legem est cognitio peccati vt exponit Magister in glo. & sumptū est ab Aymone, nō io hoc ait apostolus q̄ peccata añ legē prorsus nescirētur, sed ideo dicuntur peccata cognosci p legē quia q̄dā cognita sunt peccata quæ antea ignorabantur esse peccata, & p legē quędā peccata cognita sunt grauiora esse q̄ antea putarentur.

C Vlterius forte dubitaret aliquis vt Magister in glo. dubitat de eo quod apostolus ait, christum propositum esse à Deo patre propitiatorem propter remissionem delictorum non solum hominum presentium sed etiam hominum precedentium aduentum christi qui homines erant in sustentatione Dei idest in reseruatione dei quia deus reseruabat eos in limbo ad ostensionem iustitie eius idest vt ostenderet iustitiam suam in hoc tempore idest in aduentu christi: quæritur ergo quomodo illi detinebantur in limbo cum essent purgati & iustificati per fidem & penitentiam? Dicendum quòd Adam peccante fuit infecta eius persona. Persona autem Ade infecta, infecit & naturam, & quia natura Ade fuit infecta quicquid ex Adam naturaliter ortum fuit oportuit infectum esse, inde est quòd omnes in iniquitatibus concepti sumus, omnes nascimur natura filii irę, omnes generamur infecti originali peccato, ita quod omnes filii Ade nascuntur infecti, & quantum ad naturam & quantum ad
D personam, sicut & ipse Adam per peccatum vtroq; modo infectus fuit, differenter tamen quia Adam infectus fuit propria voluntate, & quia agere & velle pertinet ad personam & ad suppositū, ideo in Adam fuit ordo infectionis quod persona infecta infecit naturam: nos autem, qui naturali origine infectionem contrahimus, e contrario inficimur, ita quod natura infecta personam inficit: quicquid autem sit de hoc & quocunq; ordine fit ista infectio: vtrumq; tamen est in nobis infectum per originale peccatum, tam videlicet natura quam persona: & quia omnis infectio præstat impedimentum ad introitum cęlestis regni, in hominibus pręcedentibus aduentum christi erat duplex impedimentum ne intrarent celestem patriam: vnum per infectionem naturæ, quia tota natura infecta erat per Adam peccantē, in quo erat quodammodo tota humana natura, cum ex ipso deberet totum humanū

genus naturaliter nasci: secūdū impedimētū erat infectio personæ. Per fidē ergo & p pœnitētiā tollebatur impedimentum personæ ante aduentū christi, sed per passionem fuit sublatum impedimentum naturę: nam natura humana & etiam quælibet natura specifica est quodammodo infinita, eum de se videatur quodam modo posse reseruari in infinitis indiuiduis: quare cōgruum erat esse infinita persona, per cuius passionem remoueretur huiusmodi naturæ impedimentum: huiusmodi autem fuit persona christi: nullius autē puri hominis poterat esse infinita persona, propter quod nullius puri hominis passio poterat naturæ impedimentum remouere: præcedentes verò aduentum christi quantumcunq; essent purgati per fidem & penitentiam, quia ex hoc erat sublatum solum impedimentum personæ, non ingrediebantur celestem patriam sed reseruabantur in limbo vsq; ad passionem christi, per cuius passionem fuit sublatum impedimentum naturæ. Cum ergo deus promiserit mittere filiū suum qui nos redimeret, & huiusmodi impedimentum removeret, fuerunt homines præcedentes aduentum christi in substentatione Dei, idest in reseruatione dei ad ostensionem iustitię suę in hoc tempore: nam illi ad hoc fuerunt a deo reseruati in limbo, vt in hoc tēpore, idest vt in aduentu christi ostenderet iustitiam suam, idest manifestaret & adimpleret hanc promissione suā, q christus eos redimeret, & q eos de illo carcere extraheret, & q impedimentū naturæ remoueret, vt libere deo fruerentur, & reuelata facie deum viderent, & libere ianuam paradisi intrarent.

LECTIO. XIII.

CAP. IIII.

Vid ergo dicemus inuenisse Abrahā patrem nostrum secundum carnem? si enim Abrahā ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.

Apostolus (vt dicebatur) volens reprimere iudæorum iactantiam, credentium se iustificatos fuisse ex operibus legis, & ex meritis operum legis redditum eis esse euangelii premium: probauit in præcedenti parte quòd lex eos non iustificabat, & quod ex operibus legis non erat iustitia ex parte ipsius legis. In hac parte ostendit hoc idem ex parte ipsius Abraham, qui præcessit legem.

Ad cuius euidentiam sciendum quòd habraam credendo deo est iustificatus, iuxta illud Gen. 19. Credidit Abrahā deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Secundo per fidem iustificatus, est pater multarum gentium constitutus, iuxta illud Gen. 14. Erisq; pater multarum gentium, nec vltra vocabitur nomē tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constituā te. Tertio ei tanquam patri multarum gentium est facta repromissio de hæreditate æterna, iuxta illud Gen. 22. Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli (& sequitur) benedicentur in semine tuo omnes reges vel (vt habet alia litera) omnes gentes. Quæ benedictio intelligenda est quantum ad æternum præmium. In hac autē benedictione, ei, & filiis suis & aliis suis fidelibus, qui imitarentur Abraham, facta fuit promissio æternæ hæreditatis. Vt ergo diuidamus hoc capitulum, vt glosa videtur innuere, dicamus quòd illud idem, per quod est Habraæ iustitia collata, est ei paternalis

A dignitas tributa, & est ei promissio de æterna hæreditate facta. Quare si ea operibus legis fuisset Habraam iustificatus, tunc per opera legis fuisset Habraæ iustitia collata, & per illa eadem opera fuisset paternalis dignitas tributa, & per huiusmodi opera fuisset ei promissio de æterna hæreditate facta. Volens ergo Apostolus ex ipso Habraam patre nostro ostendere, quòd lex non iustificabat, tria facit: nam primo ostendit quòd per opera legis non fuit Habraę iustitia collata: secundo declarat quòd per legis opera non fuit paternalis dignitas tributa: tertiò manifestat quòd per huiusmodi opera non fuit repromissio de ęterna hæreditate facta. Posset autem ex omnibus talis ratio formari. Per illud idem, p quod Habraam fuit iustificatus, fuit ei iustitia collata, & paternalis dignitas tributa, & promissio de ęterna hæreditate facta: sed per legem non fuit Habraę iustitia collata, nec paternalis dignitas tributa, nec promissio de ęterna hæreditate facta: ergo non fuit per legem iustifica-

B tus. Hæc ergo tria per ordinem declarātur. Secunda ibi (vt sit pater omnium credentium) Tertia ibi, (non est per legem promissio facta) Circa primum sex facit secundum quod sex rationes adducit ad probandum quòd per opera legis non habet esse iustitia. Secunda ibi (quid enim scriptura dicit.) Tertia ibi, (ei autem qui operatur) Quarta ibi, (sicut & Dauid dicit.) Quinta ibi (beatitudo ergo hæc) Sexta ibi (& signum accepit circuncisionis.)

In prima parte ait, Si secundū carnem, idest, si secūdū opera carnalia est Abraham iustificatus, (habet gloriam, sed non apud deum.) Hoc autem secundum glosam potest exponi & de gloria vera, & gloria putatiua: si exponatur de gloria vana & putatiua, quæ est apud homines, fiet inde ratio ostensiua: sed si exponatur de gloria vera, ratio idem fiet ad impossibile. Ergo ad gloriam putatiuam & vanam sic formabitur ratio, Per quæcunq; quis non habet gloriam veram & apud deum, sed magis habet gloriam vanā apud se &

C apud alios homines, per illa non est iustificatio: sed si per opera legis Habraam habuisset gloriam, hoc nō fuisset apud Deum, sed magis apud se & apud alios homines: ergo per huiusmodi opera non est iustificatio. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii. Continuetur ergo sic litera, bene dico quod ex operibus legis non est iustitia: quia (quid dicemus Habraam patrem nostrum inuenisse secundum carnem) idest secundum carnalia opera, & secundum carnales obseruantias legis? (nam si Habraam est iustificatus ex operibus legis) idest carnalibus obseruantiis (habet gloriam, sed non apud deum.) idest ex hoc non habuisset gloriam veram & apud deum, sed (supple) habuisset ea hoc gloriam vanam, & apud homines; tunc ergo complenda est ratio quòd illud, quod non dat gloriam apud Deum, non iustificat; opera legis sunt

D huiusmodi, ergo non iustificant. Secundo modo legitur litera de gloria vera: & tunc formāda est ratio ad impossibile, quæ sic formatur, Qui ex operibus legis iustificatur, habet gloriam veram, non à deo sed a se; sed Abraham secundum rem ex operibus legis est iustificatus, ergo habet veram gloriam non a deo, sed à se: hoc autem est impossibile quòd aliquis possit habere veram gloriam non à deo, sed à se, ergo est impossibile illud vnde hoc sequitur, videlicet, quòd Habraam ea operibus legis iustificatus sit. Hoc etiam modo exponendo literam, de hac ratione non ponit apostolus nisi virtutem medii, dicens, Quid ergo dicemus Habraam patrem nostrum inuenisse secundum carnem, idest secundum carnales obseruantias legis: si enim Habraam iustificatus est ex operibus legis, & ex carnalibus obseruantiis, habet gloriam scilicet ęternam, & gloriam veram, sed non apud deum, idest sed non a Deo, sed (supple) à se, & ex propriis meritis:

tunc ergo

tunc ergo est supplenda ratio, quòd cũ hoc sit impossibile, impossibile est eum ex operis legis iustificatum esse. Notandum autem quòd aliud est iustificari hominem ex operibus, aliud iustificari ex fide & ex gratia: quia qui iustificatur ex fide & ex gratia, iustificatus est apud Deum, & à Deo: sed qui iustificatur ex operibus & maxime ex operibus legis, quæ sunt opera facta ex timore, cuiusmodi sunt opera præcedentia iustificationem, & gratiam: qui sic iustificatus est, iustificatur à seipso, & ex propriis meritis: & quia impossibile est hominem sic iustificari, ex operibus legis non contingit esse iustitiam. Deinde cum dicit.

Gen. 15. Quid enim scriptura dicit? credidit Habraam deo, & raputatum est illi ad iustitiam.

Adducit ad hoc idem secundam rationem: formetur autem sic, Quicunque iustificatur ex ipsa credulitate & ex ipsa fide, non iustificatur ex operibus legis: sed Habraam iustificatus est ex ipsa credulitate & ex ipsa fide: ergo nõ est iustificatus ex operibus legis. De hac autem ratione, sicut consuetum est, non ponit nisi virtutem medii: ideo ait, Quid enim scriptura dicit credidit Habraam deo, & ex ipsa credulitate & ex ipsa fide (supple) reputatum est illi ad iustitiam, & reputatus est iustus apud Deum: fuit enim hoc Habrææ sufficiens causa salutis, vt glosa dicit, & non solum Habrææ sed & aliis pôt esse sufficiens causa salutis. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum fides formata, de qua hic loquitur apostolus, sit sufficiens causa salutis ex operibus legis non est iustitia. Deinde cum dicit.

Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero, qui non operatur, credẽti autem in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ dei.

B

Adducit ad hoc idem tertiam rationem sumptam ex ipsis operibus: sed ipsa opera possunt dupliciter accipi, primo pro operibus quibuscunque: secundo pro operibus præcedentibus gratiam vel præcedentibus fidem formatam. Secundum hoc itaque dupliciter potest formari ratio: ostensiue, & ad impossibile: nam si legatur litera de operibus quibuscunque, fiet ratio ostensiua: sed si legatur de operibus præcedentibus gratiam & fidem formatam, fiet ratio ducens ad impossibile. Primo modo formabitur sic ratio, Sine quibuscunque potest quis iustificari, illa per se non iustificant: sed sine operibus legis potest quis iustificari, ergo opera legis per se non iustificant, de hac autem ratione, sicut solitus est, ponit solam virtutem medii sub hac forma, Qui potest operari requiritur vt operetur: sed qui non habet tempus operãdi, ad iustificationem sufficit sola fides: sed si alicui, vt ei qui nõ habet tempus operandi, potest sola fides sufficere ad iustificationem, sequitur quod aliquis ex sola fide sine operibus possit iustificari: & quia sic est, opera per se non iustificant, sed gratia & fides, sine qua impossibile est placere Deo. Ideo ait, Ei autem qui operatur, idest ei qui habet tempus operandi, merces non reputabitur, idest merces non dabitur secundum gratiam fidei tantum, sed secundum debitum operationis suæ: sed ei qui non operatur, idest qui non habet tempus operandi, credenti autem in eum qui iustificat impium, idest si credat in christum, qui gratis peccata ipsius dimittit, fides eius, idest sola fides sine operibus reputabitur ad iustitiam secundum propositũ gratię dei, idest secundum dei gratiam omnibus præpositam & expositam: quia deus quantum est de se omnibus suam gratiam exponit, & omnibus est paratus suam gratiam dare. Vel secundum propositum gratię dei, idest secũdum quòd deus per gratiam longe ante proposuit sic saluare credentes. Notandum autem quòd illa per se faciunt aliquid tale, sine quibus non potest illud fieri tale; vt albedo per se dealbat, quia sine albedine nihil potest fieri album: si ergo per se opera iustificarent, sine operibus nullus iustificari posset: sed sine operibus quis iustificari potest, vt ille qui habet fidem & non habet tempus operandi: ergo opera per se non iustificant. Secundo modo potest legi hæc litera de operibus præcedentibus gratiam, & fidem formatam: & tunc fiet ratio ducens ad impossibile. Formetur autem sic, Quicunque iustificatur ex operibus legis non iustificatur secundum gratiam, sed secundum debitum: sed secũdum te, o Iudæe, aliquis pôt iustificari ex operibus legis, ergo aliquis iustificabitur non secundum gratiam, sed secundum debitum: sed hoc est impossibile, ergo & primum erit etiam impossibile, videlicet, quòd aliquis iustificetur ex operibus legis. Formãdo autem sic rationem propositam, huius rationis ponit apostolus in litera virtutem medii, videlicet, quòd si ei, qui operatur carnalia opera legis, imputatur ad mercedem & ad iustitiã, hoc non erit secundum gratiam, sed secundum debitum: & quia impossibile est ex propriis meritis & ex merito habere mercedem, & reputari iustum, impossibile est ex operibus legis iustificari; immo si nulla opera legis operetur, dum tamen credat in christum, iustificari poterit. Ideo ait quòd ei autem qui operatur (supple) opera legis, sed si ex talibus operibus credat iustificari, merces .i. iustitia nõ imputabitur secũdum gratiã sed secũdũ debitum: & quia hoc est impossibile, impossibile est ex operibus legis iustificari: imo si nulla opera ceremonialia & carnalia operetur legis, dũ tñ credat in christũ, poterit iustificari. Ideo ait ei autẽ qui non operatur huiusmodi opera carnalia legis, credenti in eum, idest in christũ qui iustificat impium, reputabitur fides eius absque operibus legis ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei. Exponatur autem hic litera vt ante exponebatur. Deinde cum dicit.

C

Sicut & Dauid dicit beatudinem hominis cui deus accepto fert iustitiam sine operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum.

Adducit ad hoc idem quartam rationẽ sumptam ex auctoritate Dauid. Circa quod duo facit: quia primo ponit huiusmodi rationem, secundo adducit ipsa verba Dauid ad rationis adductæ probationem ibi (Beati quorum). Formetur autem sic ratio, Quicunque ex accepto dei, idest, ex dei beneplacito, siue ex dei gratia, habet iustitiam, non iustificatur ex operibus legis: sed homo ex dei accepto, idest, ex Dei beneplacito, siue ex Dei gratia, habet iustitiam: ergo nõ iustificatur ex operibus legis. Habraam ergo & quilibet alius homo ex operibus legis non est iustificatus. De hac autem ratione nõ ponit nisi virtutem medii. Continuetur ergo sic, Benedictum est, quòd ex operibus legis non est iustitia, sed ex dei accepto, & ex dei gratia, sicut Dauid dicit beatitudinem hominis (supple) esse hic & in futuro, cui Deus accepto, idest ex accepto tempore, & ex beneplacito suo, & ex sua gratia fert iustitiam, idest, quem Deus iustificat sine operibus precedentibus. Et tunc ergo est supplenda ratio, quòd si sic sit, iustitia habet esse sine operibus legis. Notandum autem quòd acceptum tẽpus potest accipi specialiter pro tempore aduentus christi, quod specialiter fuit tempus gratiæ, & tempus ve-

nie: vel potest accipi indifferenter pro quocunq; tempore ingemuerit peccator: quia quocunq; tempore peccator ingemiscit, Deus hoc acceptat, & iustificat eum, non propter opera legis, nec propter opera præcedentia, sed propter beneplacitum gratiæ suæ. Deinde cum dicit, Beati quorum.) Posita ratione sumpta ex autoritate Dauid, hic adducit verba ipsius Dauid ad dictæ rationis probationem: continuetur ergo sic littera: bene dictum est quòd Dauid ait beatitudinem esse hominis non ex operibus, sed quia deus ex suo accepto & ex suo beneplacito fert ei iustitiā: & quòd sic sit, patet: nam ipse Dauid ait, Beati sunt illi, quorum iniquitates sunt remissæ, supple, à Deo: & quorū tecta sunt peccata, supple, à Deo: & beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum. Totum ergo hoc est a Deo, & à dei accepto, & ea Dei beneplacito, non ea operibus. Notandum autem Prophetam hic tria tangere, videlicet iniquitates remitti, peccata tegi & peccatum non imputari: quæ tria possunt dupliciter adaptari: primo sic: quia in peccato tria possumus considerare: nam aliqui peccant fidem deserendo: secundo peccare possunt bonos mores præuaricando: tertio ex huiusmodi peccatis puniuntur, obligationem pœnæ incurrendo. Secundum hanc autem adaptationem exponetur sic litera, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, quantum ad fidei desertionem: & beati quorum tecta sunt peccata, quantum ad morum præuaricationem: & beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, quantum ad penæ obligationem. Alio modo potest hæc adaptatio fieri sic, quia est dare triplex peccatum, videlicet originale, actuale graue, & actuale leue: beati ergo quorum remissæ sunt iniquitates, quantum ad peccatum originale: & beati quorum tecta sunt peccata, quantum ad peccata actualia grauia: & beatus vir cui non imputauit dominus peccatum, quantum ad actualia leuia. Notandum etiam quod iniquitas peccati originalis dicitur remitti, quia licet tollatur quantum ad culpam, non tamen tollitur quantum ad fomitem: fomes ergo peccati & concupiscentia, quam incurrimus ex originali peccato, non totaliter tollitur per baptismum & gratiam, sed remittitur & debilitatur. Deinde cum dicit.

Beatitudo ergo hæc in circuncisione tantum manet, an etiam ĩ præputio? Dicimus enim quia reputata est Habrææ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in circuncisione, an in præputio? Non in circuncisione, sed in præputio.

Adducit ad hoc idem quintam rationē: formetur sic, Cuicunq; imputatur iustitia non in circuncisione & in lege, sed in præputio, & ante circuncisionem, & ante legem, non iustificatur ex operibus legis: sed Habrææ fides reputata est ad iustitiam, non in circuncisione & in lege, sed in præputio, & ante circuncisionem, & ante legem: ergo Habraam non est iustificatus ex operibus legis. Ideo ait, Beatitudo ergo hæc, idest, hæc iustitia & hæc beatitudo, quæ fuit in Habraam, in circuncisione tantum manet, an in præputio? Dicimus enim, idest nos scientes legem, dicimus quòd Habrææ reputata est fides ad iustitiam. Quomodo reputata est, supple, ei fides ad iustitiam? in circuncisione, an in præputio? non in circuncisione, sed ante circuncisionē & in præputio: nam prius fuit Habraam iustificatus, & postea fuit circuncisus. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum ante circuncisionem, & multo magis ante legem, fuerit Habraam iustificatus, iustitia illa non fuit e a circuncisione nec ex lege. Notandum autem quòd iustitia collata Habrææ à deo non fuit in circuncisione, sed in præputio, primo

A quia huiusmodi iustitia fuit ei collata tempore præputii, ante circuncisionem & ante legem: secundo dicitur illa iustitia nō fuisse in circuncisione sed in præputio, quia Habraam ex huiusmodi iustitia non solū debebat fieri pater circuncisionis, idest Iudæorum, sed etiam præputii, idest Gentium: est enim Habraam ex hoc factus pater omnium fidelium & omnium credentium, siue illi credentes fuerint Iudæi, siue Gentiles: ergo tum quia illa iustitia data fuit habrææ tempore præputii, tum etiam quia ex hmōi iustitia non solum debebat fieri pater circuncisionis, sed etiam præputii, arguere possumus Habraam illam iustitiam non esse adeptum ex circuncisione, nec ex lege, quæ specialiter respiciebat Iudæos, sed adeptus est huiusmodi iustitiam ex fide, quæ respicit omnes. Deinde cum dicit.

Et signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio.

B Adducit sextam rationem: formetur autem sic, Illud, quod signum fuit iustificationis, non iustificauit: sed in Habraam circuncisio signum fuit iustificationis, ergo eum non iustificauit. Hoc est ergo quod ait, Habraam accepit signum circuncisionis, idest accepit circūcisionem in signum, quod signum sic quasi signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, idest quę iustitia fidei collata est Habrææ tempore præputii. Circuncisio ergo quia fuit signum & fuit signaculum iustitiæ fidei in Habraam, non iustificauit ipsum: quia quod est signum iustitiæ, non iustificat. Notandum autem quod signum propriè sumptum diuiditur cōtra causam, quia causa est prior eius cuius est cā vel tempore, vel natura: signum autem à contrario semper est posterius eo, cuius est signum, vel natura, vel tempore, accipendo hic signū pro eo quod est signum tantum, quod est sic signum alicuius, non facit illud nec
C est causa illius, vnde quod est signum iustificationis, non iustificat: circuncisio itaq; quia fuit data Habrææ vt esset tantum signum iustificationis, non iustificauit ipsum, sed prius fuit iustus quàm esset circuncisus. Notandum etiam quod circuncisio respectu iustitiæ Habrææ non solum fuit signum, sed etiam expressum signaculum: quia sicut homo in circuncisione expoliatur carne libidinis, sic, vt dicitur in glosa, per iustitiam expoliatur quis sordibus prioris natiuitatis. Notandum etiam quod per signaculum possumus exponere non pro expresso signo, sed pro celato mysterio vt dicamus circuncisionem non solum esse signum repræsentationis iustitiæ, sed etiam esse signaculum, idest esse quoddam signatum & secretum mysterium iustitiæ fidei; nam, ut Magister ait in glosa, circuncisio fuit instituta octaua die ad designandum hoc secretū
D mysterium diuinę iustitiæ, quòd post finem septē dierum seculi, quia totum seculum currit per septem dies: vel post finem septimæ ętatis, vt in octaua ętate circuncidetur, & auferetur à nobis omnis vetustas culpæ & pœnæ. Notandum etiam quod hæc littera cum hoc quod est ratio principalis, quia si circuncisio fuit signum iustificationes, non iustificauit, est etiam, vt in glosa tangitur, responsio ad tacitam quęstionem. Posset enim aliquis quærere, cum Habraam fuerit iustificatus antequam fuerit circūcisus, ad quid fuit postea circuncisus: ad quod respondet apostolus, quod circuncisus fuit, vt circuncisio illa esset signum & etiā signaculum, idest esset expressum signum, & expresse repræsentaret iustitiam fidei, quæ est in prępútio, idest iustitiam fidei, quæ fuit data Habrææ tempore præputii.

Dubitaret forte aliquis de eo quod Apostolus ait, si Habraam iustificatus est ex operibus legis, habet gloriam, sed non apud Deum: & Magister in glosa ait, quod

quòd faciens legem habet gloriam, quia non moriatur: tamen non habet gloriam apud Deum, quia non est hoc ei meritoriũ. Videtur autem hoc esse falsum: quia vt communiter arguitur, ipsum bonum obedientię est quid meritorium: sed qui agit opera legis, facit opus obedientiæ, ergo est ei meritorium. Dicendum quod, vt antea dicebatur, hæc est differentia inter legem scriptam & legem fidei: quia lex scripta erat lex timoris, sed lex fidei est lex amoris: lex ergo scripta operabatur per timorem & comminatione, sed fides est quæ per dilectionem operatur, & maximè fides formata, de qua hic loquimur. Opera ergo præcedentia iustificationem, quia non fiunt ex charitate & ex dilectione, videntur esse magis opera legis: sed opera sequentia iustificationem, videntur esse magis opera fidei, quæ per dilectionem operatur. Cum ergo ad fugiendam pœnam sufficiat non transgredi mandata; ad merendam autem gloriam requiratur gratia, sine qua nihil est gratum: si quis facit opera legis, licet ex hoc non moriatur, idest nõ demereatur, quia ex hoc non meretur pœnam, tamen nisi habeat gratiam nõ glorificabitur apud Deum, nec habebit veram gloriá quia sine gratia gloriam mereri non possumus, qualitercũq; caueas tibi à peccato vel ex timore vel ex amore sufficit ad fugiendam pœnam: sed ad merendá gloriam non sufficit cauere à malo, & facere bonum ex timore, nisi hoc fiat ex charitate, & ex amore. Ex operibus ergo legis sine gratia possemus forte effugere pœnam, sed non possemus mereri gloriam: immo, si recte loqui volumus, sicut non habentes gratiam possumus effugere hoc peccatum vel illud, sed non possumus effugere omne peccatũ: sic per legem sine adiutorio gratiæ possumus effugere hanc pœnam debitam huic peccato vel illam debitam illi, non tamen possumus effugere omnem pœnam, sicut non possumus effugere omne peccatum. In quantum ergo cauemus nos ab aliquo peccato per legem sine adiutorio gratiæ, effugimus pœnam debitam huic peccato, sed ex hoc non meremur gloriam. Quod verò arguebatur de obedientia: dici debet quod licet obediendo effugiamus, ne debeatur nobis pœna, tamen nisi habeamus gratiam, & obediamus non ex timore, sed ex amore, non merebimur gloriam veram, licet forte possimus mereri aliquam gloriam.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apostolus ait, & sumptum est Gen. cap. 15. quod credidit Habraam Deo, & reputatum est illi ad iustitiá: quod glosa exponens ait, quod sola fides est sufficiens causa iustitiæ ad salutem. Sed hoc videtur falsum: quia multi ex fidelibus damnabuntur. Dicendum quod imaginari debemus charitatem se habere ad fide, sicut lux ad colorem: quia sicut color nõ potest agere nec mouere medium sine luce, sic nec fides potest agere opus meritorium sine charitate: propter quod consueuerũt naturales dicere quòd lux est forma coloris: nam cum agere sit à forma, eo ipso quòd lux dat colori vt agat & quòd moueat visum, dicitur coloris forma: sic etiam eo ipso quòd charitas dat fidei quòd agat opera meritoria, & quòd suus actus sit meritorius, quod sine charitate fieri non posset, dicitur esse charitas quasi forma fidei: quia sicut colores sine luce sunt informes, coniuncti autem cum luce sunt coniuncti suæ formæ; sic fides sine charitate dicitur informis, coniuncta vero charitati dicitur formata. Cum ergo dicitur quòd sola fides est sufficiens causa salutis: non est intelligendum de fide informi, quæ est sine charitate, sed de formata, quæ est charitati coniuncta: huiusmodi autem fides formata, si non adsit tempus operandi, vt in expositione literę dicebatur, per se sine operibus est sufficiens causa salutis: sed si adsit tempus operandi & non operetur, peccatum incurrit, & eo ipso fides, quæ erat viua & formata, efficitur mortua & informis, quia, vt dicitur Iac. cap. 2. Fides sine operibus, idest cum habet tempus operandi & non operatur, mortua est. Cum vero arguitur ꝙ multi habentes fidẽ damnabuntur: verum est de habentibus fidem informem: sed nullus damnabitur habens fidem formatam.

Charitas quomodo est forma virtutum.

A

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, quòd ei qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, reputabitur fides eius ad iustitiam. Super quem locum tam Bedæ quàm Augustini recitatur hæc distinctio, quòd aliud est credere Deum, aliud deo, aliud in Deum. Nam credere deũ, est credere deum esse: credere deo, est credere vera esse, quæ à deo dicuntur: sed credere in deum, est credendo per amorem in eum tendere. Cum ergo fides sit vnus habitus, & vnius habitus sit vnus actus, non videtur quòd omnia ista possimus fidei attribuere. Dicendum quòd, quantum ad præsens spectat, habitus ad tria potest comparari: videlicet, ad materiam, circa quam versatur: ad actum, quem operatur: & ad habitus, quibus coniungitur: vt liberalitas tanquam ad materiam, circa quam versatur, comparatur ad numismata & ad ea quæ possunt numismate mensurari: quantum vero ad actum, comparatur ad sumptum facere: quantum vero ad habitum, cui adiungitur, comparatur ad magnanimitatem, vel ad alios habitus, quibus est coniuncta. Secundum autem hæc tria, aliter & aliter de liberalitate loquendum est: nam vt liberalitas comparatur ad materiam, vult tempore debito numismata habere, & adesse: vt comparatur ad actum proprium, vult delectabiliter sumptum facere, quia hoc est cuiuslibet virtutis delectari, vel saltem non tristari in proprio actu: sed vt comparatur ad magnanimitatẽ, cui adiungitur, competit liberalitati honorifice expendere. Tria ergo competunt liberalitati, circa numismata versari, sumptum delectabiliter facere, & honorifice expendere: sed hoc est aliter & aliter. Sic & in proposito, fides ad tria comparari potest, videlicet ad proprium obiectũ, circa quod versatur: ad proprium actum, quem operatur; & ad habitum charitatis, cui adiungitur. Proprium autem obiectum fidei, est veritas prima Deus ipse: secundum hoc ergo fides credit deũ, quia credit deũ esse. Actus autẽ, quẽ fides operatur, est credere deo: nã hic est proprius actus fidei in se considerate, credere deo. i. credere vera esse, quæ à deo dicuntur: respicit enim fides tanquam proprium actum credere primæ veritati propter se & super omnia. Sed tertio prout comparatur fides ad habitum charitatis, cui adiungitur, sic competit fidei credere in Deum, idest credendo, in eum per dilectionem tendere. Illa ergo tria competunt fidei, sed aliter & aliter: quia credere Deum competit ei ratione obiecti, circa quod versatur: credere deo ratione actus, quem operatur: sed credere in deum ei competit ratione charitatis, cui adiungitur.

Psal. 77. de cognitione vere vitę ca. 22.

B

C

D

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur: Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Quod, secundum vnum modum exponendi, intelligitur de peccato originali. Sed contra: cum peccatũ originale non sit nisi vnum, non deberet dici iniquitates in plurali: quantum ergo ad originale peccatũ, non remittuntur homini iniquitates, sed iniquitas. Dicendum quod & si peccatum originale vnum sit, tamen propter diuersas proprietates, & propter diuersas comparationes plura sortitur vocabula: propter quam pluralitatem vocabulorum, & pluralitatem comparationum, huiusmodi peccatum nominatum est, & dictum iniquitates: nominatur autem in glosa nominibus pluribus. Possumus autem dicere quod sex nominibus huiusmodi peccatum nominari consueuit: dicitur enim peccatum originale, langor naturæ, tyrannus, lex membrorum, concupiscentia, & fomes peccati. Hæc autem sex vocabula sortitur propter sex,

ad quæ comparari potest: nam huiusmodi peccatum comparari potest ad parentes, a quibus emanat: ad naturam, quam inhabilitat: ad rationem, quam obnubilat: ad vires animę, quas inordinat: ad pœnā, quam causat: ad culpam, ad quam inclinat. Prout ergo comparatur ad parentes, à quibus emanat, sic dicitur originale peccatum, quasi peccatum à parentibus ex origine traductum, & contractum. Secundo prout comparatur ad naturam, quam ad bonum inhabilitat, sic dicitur naturæ languor: quia homines inhabiles sunt ad bona opera peragenda. Tertio prout comparatur ad rationem, quam obnubilat, sic potest dici tyrannus: est enim hæc differentia inter tyrannum & Regem, quia Rex regit liberos, & vult habere ciues vt liberos: tyrannus vero, vt seruos: cum ergo ille sit naturaliter seruus qui deficit in intellectu, vt ex Politicis haberi potest, quicquid nos facit in intelligendo deficere & nostram rationem obnubilat, reducit nos in seruitutem, & potest vocari tyrannus, secundum quem modum loquendi licet quodlibet peccatum possit dici tyrannus, potissime tamen peccatum originale, secundum quod in corruptione & in libidine nascimur, per quam natiuitatem obscuratur lumen intellectus, & ratio obumbratur, tyranni nomen accepit. Quarto prout huiusmodi peccatum comparatur ad vires, quas inordinat: quia facit vires inferiores rebellare rationi, dicitur lex membrorum, iuxta illud infra cap. 7. Video aliam legem in membris meis repugnare legi mentis meę. Quinto prout comparatur ad pœnam, quam causat dicitur concupiscentia: nam huiusmodi concupiscentia est pœna inflicta per originale peccatum: & si ante baptismum habeat rationem culpæ, post baptismum vero habet rationem pœnę tantum, iuxta illud Augu. & habetur in glosa, Concupiscentia vel concupiscibilitas ante baptismum culpa est, pœna post baptismum, & pœna tantum, & non culpa. Sexto prout huiusmodi peccatum comparatur ad culpam, ad quam inclinat, dicitur fomes peccati: quia hoc est esse fomitem peccati, facere pronos ad culpam, & inclinare ad peccatum.

Vlterius forte dubitaret aliquis de hoc peccato originali, Vtrum per circuncisionem tolleretur? Dicendum quòd nunquam alicui in aliquo statu fuit clausa via salutis: attamen huiusmodi via fuit minus determinata in statu naturæ, & magis determinata in lege scripta, & adhuc magis determinata in lege gratiæ. Nam in lege naturæ saluabantur paruuli in fide parentum: adulti per sacrificia: sed non erat determinatum qualiter, sed quilibet pro libero suo arbitrio voluntatis, sicut deus sibi inspirabat, sic in recognitionem propriæ seruitutis Deo sacrificia offerebat. In lege vero scripta fuit magis determinatū remedium pro originali peccatò: quia data fuit ad hoc circuncisio. In lege autem gratiæ magis determinatum est remedium: quia datus est baptismus: baptismus autem est determinatum remedium in omnibus, quia omnes hoc modo ab originali liberantur: nam sine baptismo fluminis, vel flaminis aut sanguinis, non est remissio originalis peccati: circuncisio verò non erat determinatum remedium in omnibus, sed soli mares circuncidebātur. In lege ergo naturæ remedium pro originali in paruulis fuit fides parentum, in adultis sacrificia: in lege verò scripta circuncisio: in lege gratiæ baptismus. Ad hanc veritatem roborandam valet auctoritas Gregorii in moralibus allegata, videlicet, quod apud nos valet aqua baptismi, hoc egit apud veteres pro paruulis sola fides, pro maioribus virtus sacrificii, pro iis verò qui de stirpe Habrae prodierunt, mysterium circuncisionis.

Lib. 4.

Vlterius forte dubitaret aliquis, cur Populo Iudaico fuit data circuncisio. Dicendum quòd, vt Magister (A) tangit in glosa, quinque causis fuit circuncisio data: primo propter meritum obedientiæ, nam Habraam in hoc deo obediendo, apud deum meruit & ei placuit. Secundo data fuit in signum fidei: nam illa circuncisio facta in carne Habrae significabat in eo fidem, per quam erat ab istis terrenis separatus & circuncisus, iuxta illud quod habetur in lectione hodierna, quòd Habraam accepit circuncisionem tanquam signaculum iustitię fidei eius. Tertio data fuit circuncisio in signum distinctionis, vt scilicet populus Hæbræus ab aliis nationibus distingueretur: & rationabiliter quia de hoc populo nasciturus erat messias, per quem fit spiritualis circuncisio electorum. Quarto data fuit circuncisio in documentum castitatis: quia fit in membro, in quo solet dominari libido. Quinto data fuit in remedium originalis peccati: quia quod nunc apud nos facit baptismus, hoc fecit apud iudęos circuncisio. Quòd si alicui esset curę de remedio originalis peccati vlteriora scire, quàm (B) hic tangatur, in quodam nostro tractatu quē septem capitulis secundum septem literas proprii nominis distinximus, poterit plura conspicere. Et quia ibi est hoc diffusius pertractatum, & de originali peccato vnde nomen accepit ille tractatus, est ibi sermo latior, volumus hic breuius pertransire.

Vlterius forte dubitaret aliquis, vt Magister in glosa dubitat, Quare fuerit mutata circuncisio in baptismum. Dicendum quòd baptismus, vt tactum est, nunc in tempore legis gratiæ est remedium contra originale peccatum, sicut in tempore legis scriptæ erat circuncisio: tamen cum tempus gratiæ sit tempus plenitudinis, & lex fidei sit vniuersalior, plenior, & efficacior, quàm lex scripta, dignum fuit quòd circuncisio mutaretur in baptismum: quia baptismus est remediū vniuersalius, plenius, & efficacius: est enim remedium (C) vniuersalius, quia circuncisio non erat remedium nisi quo ad mares, & quo ad eos, qui erant de stirpe Israelitica, sed baptismus est remedium quo ad omnes. Rursus hoc remedium est plenius: quia hic confertur plenior gratia. Tertio hoc remedium est efficacius, quia baptizati si non habeant aliud impedimentum, statim ad cœlum euolant, & fruuntur diuina visione. Sed in prioribus temporibus circuncisi nō statim euolabant ad cœlum, nec statim fruebantur diuina visione, sed ibant ad limbum, siue ad sinum Habrae.

LECTIO XIIII.

Vt sit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam.

(D) Postquam apostolus ad reprimendum Iudæorum iactantiam gloriantium & iactantium se de lege, ostendit quod patri nostro Habrae non fuit per legem tributa iustitia: in parte ista, vt dicebatur, ostendit quod non fuit ei per legem paternalis dignitas collata. Fuit autem Habraam, quantum ad præsens spectat, dupliciter pater noster: primo quantum ad fidem & quo ad credenda: Secundo quantum ad mores & quo ad agenda: ipse enim fuit exemplar fidei, & morum: ipsum etiam tāquam patrem vtroque modo imitari debemus. Duo ergo facit: nam primo ostendit quod Habrae non fuit collata paternalis dignitas per legem, quantum ad fidem & quo ad credenda. Secundo declarat quòd per legem non fuit ei collata paternalis dignitas, quātum ad mores & quo ad agenda, ibi (Et sit pater circuncisionis.) In prima parte talem rationem intendit, quod fuit collatum

habrae

Abrahæ tempore preputii & ante legem, non fuit ei collatum per legem: ſed paternitas credentium, idest paternitas fidei quantum ad credenda fuit collata habraæ tempore præputii & ante legem: ergo non fuit ei collata per legem. De hac autem ratione ponit ſolam virtutem medii. Continuetur ergo ſic litera: dictum eſt quòd tempore præputii, habraam habuit ex fide iuſtitiam: quod ideo factum eſt quòd tempore præputii habuerit iuſtitiam (vt ipſe ſit) ideſt vt oſtendatur eſſe (per præputium) ideſt per fidem & iuſtitiam, quæ fuit ei collata tempore præputii (pater omnium credentium) ideſt pater fidei quo ad omnes credentes, (vt & illis) ideſt vt & credentibus imitantibus habraam (reputetur) ipſum credere & ipſa fides (ad iuſtitiam) ſicut, ſupple, fuit reputata ipſi habraæ. Tũc ergo eſt ſupplenda ratio, quod ſi per præputiũ, ideſt tempore præputii, quod fuit ante circuncisionem & ante legem, fuit Habraam pater credentium, habuit paternitatem non per legem ſed per fidem. Notandũ autem quòd dicitur Habraam pater fidei quo ad nos credentes, quia exemplo eius mouemur & incitamur ad credendum, & quod moti & incitati generatur fides in cordibus noſtris, qua fide generata reputatur nobis ad iuſtitiam, ideſt reputamur iuſti per huiuſmodi fidem, ſicut & habraam per fidem iuſtus reputatus fuit. Notandum etiam quòd (ſicut) denotat ſimilitudinem, & non æqualitatem: non ergo oportet quòd habendo fidem formatam, de qua hic loquimur, ſimus æquales in iuſtitia ipſi Abrahę, ſed ſumus ei ſimiles. Notãdum quòd ſicut filii naturales dicuntur huiuſmodi, quia ſimilantur patri in natura: ſic Habraã eſt pater credentium, & credentes ſecundum credulitatem ſunt filii Habraæ, quia in fide & credulitate, aſſimilantur ei. Deinde cum dicit.

Et ſit pater circuncisionis, non iis tantum, qui ſunt ex circuncisione: ſed & iis, qui ſectantur veſtigia fidei, quæ eſt in præputio patris noſtri Abrahæ.

Oſtendit quòd habraæ non fuit collata per legem paternalis dignitas quo ad mores & quo ad agenda. Formetur autem ſic ratio. Qui eſt pater circuncisionis iuſtorum, ideſt qui eſt pater quantum ad mores & quantum ad agenda, non ſolum reſpectu iudeorum, ſed reſpectu gentium, non eſt factus pater per legem quæ ſpecialiter reſpicit iudeos, ſed eſt factus pater per fidem, quæ reſpicit etiam gentes: ſed Habraam eſt huiuſmodi ergo &cetera. Continuetur ergo ſic, Dictum eſt Habraam fuiſſe iuſtum tẽpore præputii, vt ſit pater credentium quantum ad fidem, &, ſupple, fuit ſic iuſtus (vt ſit pater circũciſionis) ſupple, ſpiritualis, ideſt vt ſit pater circuncisionis virtutum, ideſt morum & quo ad agenda, (non iis tantum qui ſunt ex circuncisione) carnali, ideſt non tantum iudęi: (ſed) vt ſit pater (iis) ideſt omnibus credentibus (qui ſectantur veſtigia fidei patris noſtri habraę, quæ eſt in præputio) ideſt quæ fuit ei collata tempore præputii. Tunc ergo eſt ſupplenda ratio, quòd ſi habraam eſt pater circuncisionis ſpiritualis, ideſt morum non ſolum quantum ad iudęos, ſed etiam quo ad omnes credentes, qui ſectantur veſtigia fidei ſuæ, conſequens eſt quòd ipſe non ſit factus pater per legem, quæ ſpecialiter reſpicit iudęos, ſed per fidem, quæ reſpicit omnes credentes, & omnes ſectantes veſtigia fidei eius. Deinde cum dicit.

Nõ enim per legem promiſſio Abrahæ, aut ſemini eius vt hæres eſſet mundi: ſed per iuſtitiam fidei.

Oſtenſo quòd Habraæ non fuit collata paternalis dignitas, nec iuſtitia per legem: in parte iſta oſtendit

A quòd per legem non fuit ei promiſſio facta, ſed per fidem. Sciendum ergo quòd lex, quantum ad præſens ſpectat, tripliciter deficit à fide. Primo quia eſt fide poſterior: nam prius habraam credidit, & reputatũ eſt ei ad iuſtitiam; & poſtea, vt dicitur ad Galatas, poſt quadringentos & triginta annos facta eſt lex): quod intelligendum eſt, vt gloſa dicit, à promiſſione facta habraæ. Cap. 3. Secũdo lex eſt fide imperfectior, quia lex ita peccatum oſtendebat & docebat, quòd auxilium non dabat vt vitaretur: ſed fides formata, de qua hic loquimur, præbet auxilium ad vitanda peccata. Tertio lex eſt fide particularior; quia lex data fuit ſolum populo iudaico, & ad eam tenebantur iudęi tantum: ſed ad fidẽ tenentur omnes volentes ſalui fieri, q̃a ſine fide impoſſibile eſt placere deo, vt dicitur ad Heb. 11. Tria ergo facit, ſecundum quod hoc triplici modo oſtendit promiſſionem de ęterna hæreditate non

B eſſe factã Habraæ per legem, ſed per fidem: nam primo oſtendit hoc ex legis poſterioritate: ſecundo ex legis imperfectibilitate: tertio ex legis particularitate. ſecũda ibi (ſi enim qui ex lege) Tertia ibi (nõ enim qui ex lege.) In prima parte intendit talem rationem Quod factum eſt habraæ ante legem, non eſt factum per legem: ſed promiſſio de hæreditate ęterna eſt facta habraæ ante legem: ergo non eſt facta per legem, ſed per fidẽ, quæ præceſſit legem. Ideo ait, Non enim per legem promiſſio facta eſt habraę, aut ſemini eius vt hęredes eſſent mundi, quia nondum lex erat, vt gloſa ſupplet, ſed facta ẽ ei per iuſtitiã fidei, quæ, ſupple, præceſſit legem. Notandum autem quod habraam non per legem, ſed per iuſtitiam fidei factus eſt hęres mundi: quia de qualibet parte mundi, & de qualibet natione aliqui imitantur eum, vt exemplo eius habeant hæreditatem ęternam. In ſemine autem ſuo, ideſt, in chriſto factus eſt hæres mundi, quia chriſtus eſt hæres, ideſt Dominus mundi, iuxta illud Pſal. Dabo tibi hæreditatem tuam & cetera. Deinde cum

C dicit.

Si enim qui ex lege hæredes ſunt: exinanita eſt fides, abolita eſt promiſſio. Lex enim iram operatur.

Oſtendit per legem nõ eſſe factam huiuſmodi promiſſionem propter imperfectionem ipſius legis: propter quod tria facit: quia primo ponit huiuſmodi rationem: ſecundo ſubiungit rationis probationem & declarationem: tertio infert intentam concluſionem. Secunda ibi (vbi enim non eſt lex.) tertia ibi (ideo ex fide.)

Ad euidentiam autem primę partis ſciendũ, quòd benefacientes erunt filii regni & habebunt hæreditatem ęternam: malefacientes vero erunt filii perditionis, & habebunt pœnam ęternam. Lex ergo quia ope-

D ratur iram, & occaſionaliter incitat nos ad delinquendum, non facit nos filios regni, ſed magis ſecundum hoc facit filios perditionis: non quin lex ſit ſancta & bona, ſed magis hoc eſt occaſionaliter & ex parte noſtra, quia peccatum, occaſione accepta per mandatũ legis, ſeducit nos & occidit nos vt habebimus infra ſeptimo. Si ergo per legem eſſet promiſſio, cum talis promiſſio non poſſit impleri, quia neminem ad perfectum perduxit lex, & ex lege non eſt iuſtitia, exinanita eſſet fides Habraæ, vel etiam fides cuiuſcunq; credentis, per quam creditur talem promiſſionem impleri, & etiam abolita eſſet talis promiſſio, quia nunquã impleretur. Formetur ergo ſic ratio, per illud quod operatur iram, & quod inducit & inclinat nos ad delinquendum, non ſit promiſſio de hæreditate ęterna, quia tunc fides de tali promiſſione eſſet exinanita, & huiuſmodi promiſſio eſſet abolita, ideſt inexpleta: ſed lex operatur iram, & inducit, & incitat nos ad delinquendum: ergo per legem non eſt facta hu-

iusmodi promissio. Hoc est ergo quod ait, quod si qui sunt ex lege, sunt hæredes, idest, si per legem facta est promissio de hæreditate: exinanita est fides, idest euacuata est fides per quam creditur talem promissionē impleri, & abolita, idest expleta esset talis promissio, quia hoc posito, nulli possent hæredes fieri, cuius causa est, quia lex operatur iram, quia incitat ad delinquendum, & ad peccandum: quod faciendo non facit nos filios regni, nec hæredes, sed facit nos filios perditionis. Notandum autem quod cum fides, quam habuit Habraam de hæreditate ęterna, & quam habent omnes fideles, non possit exinaniri, & euacuari, quia innititur veritati primæ: & cum promissio facta de illa hæreditate non possit aboleri & expleri, quia facta est per os dei, & per veritatem primam, impossibile est quòd talis promissio sit facta per legem: quia cum per legem non possimus hæreditatem obtinere, exinanita esset fides de tali hæreditate, & abolita esset talis promissio, quod est impossibile. Notandum etiam quòd cum lex non conferret gratiam, & hæreditas æterna non possit obtineri sine gratia, per legē non poterat fieri talis promissio: quia tunc promitteretur hæreditas per aliud, per quod obtineri non posset. Notandum etiam quòd apostolus ad magis exasperandum negocium, & ad magis concludendum intentum, non solum ait legem non conferre gratiá, sed dicit operari iram, per quod manifestius apparet quod per eam hæreditas ęterna obtineri non possit, & per consequens per legem non est facta promissio de ęterna hæreditate. Notandum etiam quod si bene attenderemus verba Pauli, quasi quot sunt ibi verba, tot sunt rationes: nam ex eo quod dicitur, Exinanita est fides) posset formari vna ratio sic, per illud nó est facta promissio de hæreditate ęterna, per quod exinanitur fides de æterna hęreditate: sed per talem legem exinanitur fides de hæreditate ęterna: ergo per eam non est facta huiusmodi promissio. Rursus ex eo quod subditur. Abolita est promissio) pòsset alia ratio formari sic, Per illud non est promissio de hæreditate ęterna, per quod talis promissio est abolita, & nó potest expleri, sed per legem abolita est promissio, ergo per eam talis promissio non est facta. Vlterius ex eo quod subditur, (lex enim iram operatur) posset alia ratio sic formari. Per illud quod operatur iram non fit promissio de ęterna hæreditate: sed lex operatur iram: ergo et cætera. Notandum etiam quòd hęc tria, videlicet operari iram, promissionem esse abolitam, & fidem esse exinanitam, se habent per ordinem: nam ex eo quod lex operatur iram, ideo facit promissionem esse abolitam, idest facit promissionem non posse expleri: quia incurrere iram dei est oppositum ad ęternam hæreditatem: quod ergo facit te incurrere dei iram, non potest tibi promittere ęternam hæreditatem, sed facit quod talis promissio sit abolita, & quòd sit inexpleta, & quòd ad te non perueniat. Rursus quòd lex facit promissionem esse abolitam, ideo facit fidem exinanitá, quia frustra creditur aliquid & speratur, quod obtineri non potest, quare si per legem promissio de ęterna hæreditate est abolita & nó potest expleri, sequitur quòd fides de tali hæreditate sit exinanita, & quòd spes de huiusmodi hæreditate sit euacuata. Tota ergo hæc series textus est demostrata, & per causam: vt quare lex euacuat fidem vel spem de hæreditate ęterna: quia facit promissionem abolitam, idest quia huiusmodi promissionem non potest explere. Et quare non potest huiusmodi promissionem explere? quia operatur iram, & facit nos occasionaliter incurrere diuinam offensam. Deinde cum dicit.

Vbi enim non est lex: nec præuaricatio.

A Probat quod dixerat, vel declarat rationem propositam: dixerat enim quod lex operatur iram; quod declarat ex hoc, quia facit nos præuaricari mandata, quæ preuaricando incurrimus dei iram: formetur ergo sic ratio. Quicquid facit nos præuaricari diuina mandata, operatur in nobis diuinam iram: lex est huiusmodi: ergo &c. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, dicens. Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. q. d. quòd ex lege habet esse preuaricatio, & lex facit nos preuaricari, & per consequens operatur iram, & facit nos incurrere diuinam offensam. Notandum autem quòd per legem est præuaricatio tripliciter: primo si præuaricationis significatio consideratur: secundo quia homo per legem ad præuaricationem incitatur: tertiò quia per legem præuaricatio augmentatur. Nam si consideremus præuaricationis significationem, vt Magister tangit in glosa, peccare contra legem est præuaricatio: nam, vt ait apostolus, vt in glosa dicitur, Vbi non est lex, ibi non est
B iniquitas: sed non est præuaricatio, quia peccata hominum non habentium legem, non dicuntur præuaricationes, sed iniquitates: sed peccata habentium legem, pręuaricationes dici possunt. Secundo lex operatur præuaricationem, quia cum ostendat peccatum & non dat auxilium ad resistendum, occasionaliter incitat concupiscentiam ad pręuaricandū. Tertio dicitur lex præuaricationem facere, quia pręuaricationē augmentat, quia habentes legem, faciendo contra ipsam, augmentatur præuaricatio, & magis peccant, quàm si legem non haberent. Deinde cum dicitur.

Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini!

Concludit conclusionem intentam, videlicet, quòd per fidem debet esse firma promissio de hæreditate ęterna, nó per legem: posset autem sic formari ratio. Per illud esse debet firma promissio de hæreditate
C ęterna, per quod possumus consequi ęternam hęreditatem: sed per fidem secundum gratiam possumus hoc consequi: ergo per fidem secundum gratiam debet esse firma talis promissio. Continuetur ergo sic litera. Dictum est quod per legem non est facta promissio de hęreditate ęterna, quia lex non potest talem promissionem explere, non potest talem hęreditatem dare: sed quia fides per gratiam hoc potest facere, ideo ex fide (supple) est talis hęreditas expectanda, vt secundum gratiam (supple) fidei sit firma promissio semini Abrahæ, idest omni credenti, & omni qui imitatur Abraham. Notandum autem quòd ait (ex fide vt secundum gratiam sit firma promissio) quia fides informis non potest nobis tribuere ęternam hæreditatem, sed fides cum gratia: & fides cū gratia, & fides formata est illud quod nos facit filios regni, & quod
D nos ordinat ad æternam hæreditatem. Deinde cum dicit.

Non ei qui ex lege est solum, sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrum, sicut scriptum est, Quia patrem multarum gentium posui te ante deum cui credidisti, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.

Ostendit ex legis particularite, promissionem huiusmodi non esse ex lege factam. Ad cuius euidentiá sciendum quòd promissio ista non est facta solum iudęis, sed est facta omnibus credentibus, siue sint iudęi, siue sint gentiles. Secundo hæc promissio est facta Abrahæ, non vt est pater iudęorum tantum, sed vt est pater gentium, & vt est pater omnium credentium.

Tertio

Tertio hęc promissio facta est à deo; qui non solum vocat iudæos ad fidem, sed etiam vocat gentes, & vocat omnes. Secundum hoc ergo possent formari tres rationes ad propositum: apostolus tamen gratia breuitatis omnia ista tria media in vnum coniungit. Vt ergo conformemur literę apostoli, ex omnibus istis tribus mediis conflabitur vna talis ratio, Illa promissio quæ facta est omnibus credentibus, tam iudæis, quàm gentilibus, & quę facta est Abrahæ vt est pater omnium credentium, non solum iudæorũ, sed etiam gentium, & quæ facta est à Deo qui non solum vocat iudęos, sed gentes, non est facta per legem, quæ specialiter respicit iudęos, sed facta est per fidem quæ respicit omnes: sed promissio de ęterna hæreditate est huiusmodi, ergo &c. de hac autem ratione ponit virtutem omnium horum trium mediorum. Continuetur ergo sic, benedictum est quòd per legem non est facta talis promissio, quia huiusmodi promissio non est facta soli ei qui est ex lege idest iudęo, sed etiam est facta ei qui est ex fide Abrahæ, idest, qui sequitur fidem Abrahæ, hoc est facta omni credenti idest tam iudęo quàm gentili, idest est facta Abrahæ vt ẽ pater omniũ nostrum, idest omnium credentium. Facta est ergo promissio omni qui est ex fide Abrahæ, & facta est ipsi Abrahæ qui est pater, idest vt pater omnium nostrũ, idest omnium credentium non solum iudęorum, sed etiam gentiũ, sicut scriptum est Gen. 17. quia patrem multarum gentium posui te ante deum, cui deo credidisti de promissione tibi facta. Qui deus promissionẽ faciens, sicut fecit promissionem omnibus, & sicut cõstituit Abraham patrem omnium, sic vocat omnes, sicut ait, quòd viuificat mortuos, idest iudęos: & vocat ea quę non sunt, idest gentes, tanquam ea quæ sunt, idest iudęos: vocat ergo omnes, tam iudęos quàm gentes. Tunc ergo supplenda est ratio, quòd si hęc promissio facta est omnibus, facta est Abrahæ, vt est pater omnium, facta est à Deo, qui vocat omnes, non fuit facta per legem, quę fuit specialis iudęis, sed per fidẽ, quę est communis omnibus. Notandum autem quòd aliud est esse mortuum, aliud est non esse: nam mortuus licet non sit secundum formam, quia caret vita, tamen est secundum materiam, in qua fundabatur forma, & in qua habebat esse vita, quia est secundum corpus, in quo erat anima, & viuebat per animã: sic enim dicitur homo mortuus, non quòd anima moriatur, sed quia desinit esse coniunctum, & remanet ipsum corpus mortuum: in quo erat anima, & quod viuebat per animam. Illud autem non est, quod non est secundum materiam, nec secundum formam. Iudæi ergo peccatores dicebantur mortui, non tamen dicebantur non esse: quia licet per peccatum amitterent charitatem, & spiritualem vitam, poterat tamen eis remanere fides informis. Cum ergo fides sit fundamentum spiritualis ædificii, ratione huius aliquid videbantur esse, ratione cuius non dicebantur non entes, sed mortui. gentes vero quia nihil habebant de spirituali ędificio, nec fidem, nec charitatem, nec fundamentum nec aliquid tale, ideo dici debent non entes: ideo ait, quòd deus secundum gratiam vocat ea quę nõ sunt, idest gentes, tanquam ea quæ sunt, idest tanquam iudęos, qui videbantur aliquid esse. vel aliter illud dicitur mortuum quod prius vixit, quod autem nunquam vixit, non potest dici mortuum, sed potest dici non esse: iudęi ergo, qui aliquando vixerant, cum peccabant poterant dici mortui: gentes vero quæ nunquam vixerant, in peccatis existentes, poterant dici non entes. Notandum etiam quod hic textus secundũ glosam potest referri vel ad iudæos & gentes vt dictũ est, vel ad diuinam prædestinationem, vt quia deus omnia in se disposuit, vocat ea quæ non sunt, ac si essent, quia sunt apud ipsum disposita.

Ad intelligẽtiã aũt dictorũ, quia in litera lectionis

A huius fit mẽtio de circũcisione cõtingit aliq̃ de circũcisione dubitare. Circa quę dubitatur primo, quo tpe Fiebat circuncisio? Ad q respondet Magister in glosa quod fiebat octaua die. Sed contra, nam secundum Gregorium, quę facit apud nos baptismus, faciebat apud filios Israel circũcisio: sed cum timetur de morte infantis acceleratur apud nos baptismus, ergo cũ apud iudęos timebatur de morte pueri, accelerabatur circuncisio. Pręterea contingebat aliquos nasci in sabbato: quare si octaua die debebat fieri circuncisio, fuisset facta sequenti sabbato: sed in sabbato nullum opus fieri debebat, ergo &c. Dicendum quod sicut loquimur de lege, sic loquendum est de sacramentis, quibus vtebantur existentes in illa lege. Cum ergo lex mosayca esset lex particularis, circuncisio licet non incepisset cum lege sed ante legem, tamen quia vtebantur ea existentes sub illa lege, non erat sacramentum vniuersale, sed particulare, vnde non erat

B remedium nisi quantum ad mares, non quantum ad foeminas: de foeminis autem iudęorum videbatur illud idem esse iudicium, quod erat de existentibus in lege naturæ, videlicet, quod pro mulieribus paruulis erat remedium fides, & sacrificia. hoc idem Possumus dicere de maribus ante octauum diem. Voluerunt tamen quidam dicere quòd cum timebatur de morte pueri, accelerabatur circuncisio: sed cum illud remedium non esset vniuersale sed particulare, non video necessitatẽ opinionis huius: sicut ergo foeminę saluabãtur sine circuncisione, quia præceptũ huiusmodi non se extendebat ad foeminas, sic dici potest quòd paruuli ante octauum diem si contigisset eos decedere, potuissent saluari per fidem parentum, vel per aliqua sacrificia pro eis oblata añ octauũ diẽ, q̃a pceptũ de circuncisione ad tempus illud se non extendebat. Quod verò arguebatur, quod tunc contigisset ali-

C quando circuncisionem fieri in sabbato. Dici debet, vt communiter dicitur, opus seruile non debebat fieri tali die, sed opus spirituale, & diuinum fieri non prohibebatur: exẽplum habemus à christo, qui cum factus esset sub lege, multos sanauit in sabbato.

Vlterius forte dubitaret aliquis de circuncisione Abrahæ, quam Magister in glosa dicit ei fuisse datam vt per obedientiam mandati placeret Deo. Sed contra: ipse prius deo placebat, & ante fuit iustificatus, quàm circuncisus, ergo &c. Dicendum quod ratio nõ arguit propositum, sed oppositum: quia nunquam possumus per aliqua placere Deo, nisi prius iustificati simus. Nam cum idem sit aliquid esse placitum deo, & ei esse gratum, & impossibile sit quòd faciamus opera deo grata, & meritoria, nisi simus in gratia, impossibile est facere opus deo gratum, & deo placens, nisi simus in gratia, & per consequens nisi simus iusti: opera ergo non faciunt hominem de non iusto iustũ, & de non placente placentem, quia tunc per opera

D nostra possemus mereri gratiam, & iustitiam: quod est impossibile: tamen per opera potest quis fieri de placente magis placens, & de iusto magis iustus, quia postquam habemus gratiam & iustitiam, per opera nostra possumus mereri augmentum gratiæ & iustitię. Hoc ergo modo data fuit circuncisio Abrahę, vt per obedientiam præcepti, deo placeret: non vt de nouo placeret, sed vt amplius placeret.

Vlterius forte dubitaret aliquis, quid significabat circuncisio? Ad quod respondet Magister in glosa, quod duę sunt res illius sacramenti, idest duę res significabantur per illud sacramentum, scilicet ablutio originalis culpę, & circuncisio à peccatis in pręsenti & circuncisio ab omni pollutione in futuro. Sed hoc videtur esse falsum: quia vnius sacramenti videtur esse vna res significata, ergo &c. Dicendum quòd sicut videmus in corporalibus, ita in spiritualibus arbitrari possumus. Videmus enim quòd vnius motus vnus

est terminus per se primò & immediatè, tamen mediate vnius motus possunt esse plures termini: vt alteratio tanquam ad terminum immediatum, ordinatur ad formam accidentalem; tamen quia omnis passio magis facta abiicit à substantia, per nimiam alterationem non solum tollitur forma accidentalis, sed substantialis, vt per calefactionem summam, & superexcedentem inducitur forma caloris superexcedens, tamen inducta forma caloris super excedente, inducitur forma ignis: ita quod vna & eadem calefactio, si sit superexcedens, inducit formam accidentalē vt formam caloris, & formam substantialem vt formam ignis: sed hoc non est eodē modo, quia calefactio immediate ordinatur ad formam caloris & ad formam accidentalem, mediatè verò potest ordinari ad formā substantialem, vel etiam ad aliquam formā aliam praeter formam caloris. Sic etiam in proposito, circuncisio immediate ordinatur ad deletionem culpae originalis, ita quòd haec res erat huius sacramenti principaliter & primo, ablatio originalis culpae: ea consequenti vero res huius sacramenti erat circuncisio a vitiis in praesenti, & ab omni pollutione in futuro.

Vlterius forte dubitaret aliquis de ipso Baptismo, qui in lege noua facit quod faciebat circuncisio in veteri. Et est questio, quam Magister tangit in glosa lectionis praecedentis, Vtrum cum parentes sint baptizati, & sint liberati ab originali culpa, generent filium ab originali peccato liberum. Ad quod respondet Magister in glosa, quòd baptizatus generat secundum carnem filium, qui trahit peccatum originis, à quo ipse iam liber erat. Sed hoc videtur falsum: quia cum ipse non habeat originale peccatum, non videtur quòd possit inficere filium per originalem culpā. Dicendum quod hic triplex distinctio potest fieri: primo sic, quia aliquid est tale formaliter, aliquid vero virtualiter & causaliter: vt ignis est calidus formaliter, sol vero causaliter & effectiue: vtroq; autem modo contingit aliquid calefieri, & ab eo quod est calidum formaliter vt ab igne, & ab eo quod est calidum effectiue, vt a sole. Sic & in proposito, licet parentes baptizati non habeant in se peccatum originale formaliter quia sunt ab illo mundati: habent tamen causaliter, vnde possint prolem inficere. Alio modo potest distingui sic, quòd aliud est mundari aliquid vt est aliquid in se, & aliud vt est principium alterius. Videmus enim quòd granum mundatum & excussum à palea, facit & generat granum cum palea; quia vt aliquid in se, est mundatum a palea, non vt est principiū alterius: ita quòd in ipso reseruatur quędam ratio seminalis, vnde ex eo consurgit granum paleatum: sic & in proposito, licet parentes baptizati, sint mundati ab originali vt sunt quędam personę in se, non tamē sunt mundati ab originali vt sunt principium filiorū immo in eis regnat quędam libido, & quędam concupiscentia, vnde filii generati ex ipsis originalem trahunt noxam, vt Magister tangit in glosa lectionis pręcedentis. Tertio modo potest distingui sic, quia parentes sunt nati, & renati: sunt nati ex Adam carnaliter, sunt renati per christum spiritualiter. Vt sunt nati ex Adam carnaliter, contraxerunt originalem noxam; vt sunt renati per christum, sunt ab huius noxa absoluti. Constat autem quòd parentes non generant vt sunt renati spiritualiter, & vt sunt a noxa absoluti, sed generant vt sunt nati carnaliter, & vt contraxerunt noxam peccati: & quia non generant vt sunt renati & vt sunt mundati, non generant prolem, mūdā sed generant prolem immūdam, quia generant vnde carnaliter nati, & infecti sunt.

Vlterius forte dubitaret aliquis: & videtur quòd nos de lege noua simus conditionis peioris, quàm fuerint illi de lege naturę. Nam paruulis eorum sufficiebat sola fides parentum vt dictum est, nobis autem nō

A sufficit sine baptismo, ergo &c. Dicendum quòd secundum philosophum in libro celi & mundi, Quę per pauciora opera acquirunt finem suum, nobiliora sunt: sed hoc intelligendum est quando fines sunt pares, vt qui per pauciora opera potest acquirere sanitatem, melioris conditionis est eo, qui per plura opera acquirit eam: sed hoc intelligendum est si sit par sanitas vtriusq;, quia qui maiorem sanitatem potest acquirere per plura opera, esset conditionis melioris, non peioris. Sic & in proposito, si esset par gratia quę confertur paruulis per baptismum, & quę conferebatur in lege naturae per fidem parentum, ratio pręfata concluderet: sed quia tanto est maior gratia, quę cōfertur nunc per baptismum, quàm tunc per solam fidem parentum, quòd si paruuli indigent nunc baptizari, melioris conditionis sunt, non peioris. 2. cœli. tex. 63.

LECTIO. XV.

B

Vi contra spem in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium, secūdum quòd dictum est ei. Sic erit semen tuum sicut stellæ cæli, & arena maris.

Postquam apostolus ostendit quòd Abraham non per legem, sed per fidem, est iustitiam, paternitatem & repromissionem adeptus. In parte ista, vt Magister ait in glosa, commendat fidem habraę vt alii illum C imitentur. Secundum hoc ergo diuiditur hęc pars in duo, quia primo fides ipsius habraę commendatur, secundo eius fides commendata in exemplum nobis proponitur ibi, Ideo reputatum.)

Sciendum autem, quod tunc est aliquis commendabilis secundum fidem, quando credit totaliter firmiter, & perseueranter: nam aliqui credunt sed non simpliciter & totaliter, quia non credunt omnia, sed aliqua, vt forte credunt ea quę repugnant consuetudini naturali, quę autem sunt contraria, non credunt; tales quidem non credunt simpliciter & totaliter, sed quodammodo, & aliqualiter. Secundo aliqui forte credunt totaliter, quia forte credunt omnia quę sibi proponuntur: tū nō credūt firmiter, quia in credēdo vacillant. Tertio aliqui credunt totaliter & firmiter, sed non credūt perseueranter, sed ad tempus credūt & ad tēps recedunt: ita q per temporis dilationem in fide hesitant, & à fide retrahūtur. Abraham verò quia D credidit simpliciter, firmiter, & perseueranter, ideo in commendando fidem eius, tria facit, secundum quòd hęc tria probat. Secundū ibi, (& non infirmatus est in fide.) Tertia ibi (in repromissionem etiam dei.) In prima parte potest sic formari ratio. Qui non solum credidit naturę consueta, sed etiam credidit ea quę sunt contra spem, & consuetudinem naturæ, credidit simpliciter & totaliter: sed Abraham credidit ea quę sunt contra spem, & contra consuetudinem naturę: ergo credidit simpliciter, & totaliter. De hac ratione ponit virtutem medii, videlicet, quòd credidit ea quæ erant contra spem naturalem, idest contra consuetudinem naturæ. Legatur ergo litera. Benè dico quòd Abraham est commendabilis secūdum fidem, & quòd credidit simpliciter, & totaliter: qui, idest quia contra spem naturalem, & contra consuetudinem naturalem credidit: spe idest per spem diuinam, vel per spem quā habebat in Deo, vt fieret pater multarum gentium, sicut dictum

A ſicut dictum eſt ei Gen. 22. ſic erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cęli, & ſicut arenę maris, id eſt, vt gloſa exponit, innumerabiles erũt boni, qui ex te naſcentur, qui intelliguntur per ſtellas, ratione illuminationis: & etiã innumerabiles erunt mali, qui intelliguntur per arenam ratione infructuoſitatis. Notandum autẽ quòd in eccleſia ſunt aliqui fideles boni qui ſignificantur per ſtellas, & aliqui male viuentes & non fructificãtes, qui ſignificantur per arenam. Nam licet eccleſia triũphans non habeat niſi bonos eccleſia, tamen hæc militans aſſimilatur ſagenę miſſæ in mari, ex oĩ genere piſcium congreganti. (Matth. 13.) Deinde cum dicit

Et non infirmatus eſt in fide, nec conſiderauit corpus ſuum emortuum, cum iam ferè centum eſſet annorum: & emortuam vuluam Saræ.

Oſtendit Abraham credidiſſe firmiter, nam Ille credit firmiter, qui propter quęcunq; repugnantia non B infirmatur in fide, nec diffidit: Abraham fuit huiuſmodi: ergo credebat firmiter. De hac autem ratione ponit virtutem medii, videlicet, quòd Abraham propter repugnantia quę videbat in ſe, qui erat ferè centum annorum, & propter repugnantia quę videbat in Sara, quia, emortua vulua eius, non diffidebat, nec fuit infirmatus in fide, immo firmiter credidit, vt fieret pater multarum gentium, ſicut ſibi promiſſum fuerat. Legatur ergo littera. Ita credidit Abraham firmiter, quod poſtea non eſt infirmatus in fide, nec conſiderauit corpus ſuum emortuum ab opere generandi, cũ iam fere centum annorum eſſet: & etiam non conſiderauit è mortuam vuluam Saræ, quia et iam defecerant muliebria: et tum etiam propter ſterilitatem, tũ etiam propter ſenectutem, inepta erat ad generationem. Habraam ergo hęc non conſiderans, & de his non curans, non infirmatus eſt in fide, ſed firmiter deo credidit. Notandum autem ſecundum Ambroſium, & habetur in gloſa quòd Iſaac contra naturam genera- C tionis humanę fuit promiſſus, quia hic fuit in ſignum filii dei, contra naturam, & rationem humanam ex homine, id eſt ex virgine naſciturĩ. Deinde cum dicit.

In repromiſſione etiam Dei non hæſitauit diffidentia, ſed confortatus eſt fide dans gloriam Deo: pleniſſime ſciens quia quæcunq; promiſit Deus, potens eſt & facere.

Oſtenſo quòd Abraham credidit ſimpliciter, & firmiter: oſtendit quod credidit perſeueranter, quia propter dilationem temporis non hęſitauit, nec eſt in aliquo diffiſus. Formetur ergo ſic ratio. Quicunq; propter dilationem temporis non hæſitauit in fide, nec diffidit, credidit perſeueranter: Abraam fuit hu- D iuſmodi, ergo credebat perſeueranter. De hac autem ratione ponit virtutem medii, videlicet, cum Abrahę eſſet facta repromiſſio, in qua repromiſſione continebatur quædam dilatio temporis, prout habetur Gen. cap. 18. vbi Angelus dixit ei. Reuertens veniam ad te tempore iſto, vita comite, & habebit filium Sara vxor tua. Propter hanc dilationem temporis, ſic perſeuerenter Abraham credidit, vt non hęſitaret, ſed magis confortaretur, credens vt ſic fieret. Ideo ait, In repromiſſione etiam dei non hęſitauit Abraam diffidentia, id eſt per diffidentiam (ſupple) propter dilationem temporis, ſed confortatus eſt fide, dans gloriam deo, id eſt per fidei conſtantiam dedit gloriam deo: pleniſſimè ſciens: quia quęcunq; promiſit deus, potens eſt & facere: nam, vt gloſa tangit, Deus ita poteſt leuiter facere, vt poteſt leuiter promittere. Deinde cum dicit.

A **Ideo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Non eſt autem ſcriptum tantum propter ipſum, quia reputatum eſt illi ad iuſtitiam, ſed & propter nos, a quibus reputabitur credentibus in eum: qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum à mortuis: qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.**

Hæc eſt pars diuiſa contra totum præcedens, in qua poſtquam apoſtolus fidem Abrahæ cõmendauit, hic ad ipſum imitandum nos inducit. Intendit autem talem rationem, Quicquid non ſolum Abrahæ reputatum eſt ad iuſtitiam, ſed etiam reputabitur & nobis ſi erimus filii Abrahæ, & ſi credemus in chriſtum, illud B debemus ſequi, & imitari: ſed fides Abrahæ eſt huiuſmodi: ergo debemus illam fidem ſequi, & imitari. De hac autem ratione non ponit niſi virtutem medii, videlicet quòd fides Abrahæ eſt reputata ad iuſtitiam, & reputabitur nobis, ſi fuerimus filii eius, & ſi crediderimus in Deum. Tunc ergo eſt ſupplenda ratio, quòd quia ſic eſt, debemus in eum credere, & fidem Abrahæ ſequi, & imitari. Continuetur ergo ſic, Dictum eſt ꝙ Abraham credidit ſimpliciter, firmiter, & perſeuerantur: & ideo quia ſic eſt, reputatum eſt illi ad iuſtitiam, id eſt ex hoc reputatus eſt iuſtus: & ſubdit, quod non eſt tantum ſcriptum propter ipſum Abraham, quia reputatum eſt illi ad iuſtitiam, ſed etiam propter nos omnes, quibus reputabitur ad iuſtitiam, ſequentibus nobis Abraham, credentibus in eum, id eſt in deum, ſicut credidit Abraham: qui deus ſuſcitauit Dominum noſtrum Ieſum chriſtum à mortuis, qui chriſtus traditus eſt propter delicta nr̃a, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Notandum autem quòd cum di- C citur, quòd chriſtus traditus eſt propter delicta noſtra tollenda, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram, vt iuſtitiæ viuamus: non eſt hoc dictum propter cauſam, ſed propter ſignificationem, & figuram: nam, vt gloſa tangit, vtraq; videlicet, tam mors chriſti, quàm reſurrectio, noſtra peccata tollunt, & etiam nos iuſtificant: ſed tantum mors chriſti ſpecialiter ſignificat meritum, & mortem veteris vitæ, cui veteri vitæ moriendo, peccata dimittimus: reſurrectio vero eius ſpecialiter figurat, & ſignificat noue vitæ inchoationem, quam inchoando, iuſtitię viuimus.

Dubitaret forte aliquis de eo quod apoſtolus ait in principio lectionis, videlicet quòd Abraham contra ſpem in ſpem credidit: quod exponendum eſt ꝙ contra ſpem naturę, credidit ſpem gratię. Sed contra gratia non contrariatur naturæ, nec tollit naturam, ſed perficit: ergo nec ſpes gratiæ, contrariatur ſpei na- D turæ. Dicendum quòd ſicut materia per ſe conſiderata non contrariatur formæ, immo materia vt eſt diſpoſita, eſt formę conſona & proportionata: tamen materia vt eſt cum priuatione, & vt eſt diſpoſita, & vt eſt coniuncta contrariæ formæ, habet repugnantiam ad formam. Sic & in propoſito, natura in ſe derelicta, eſt indiſpoſita ad gratiam: tamen natura per Diuinũ auxilium eleuata, efficitur diſpoſita. Primo ergo modo dicitur natura propter ſui indiſpoſitionem habere repugnantiam ad gratiam: ſed ſecundo modo conſiderata, & vt eſt per Diuinum auxilium eleuata, efficitur diſpoſita, & gratiæ non contrariatur, ſed per gratiam perficitur. Secundum hoc ergo dicemus ꝙ illud quod ſperabat Abrahã, videlicet quòd fieret ſemen ſuum ſicut ſtellę cęli, erat contra ſpem naturę, quia natura eius, & vxoris eius, in ſe conſiderata, cum eſſent inepti ad gratiam, ad hoc non poterat: tamen natura illa per diuinum auxilium, & per diuinam gra

tiam adiuta,poterat hoc perficere. Et quia quod potest natura per gratiam,est attribuendum gratiæ, nó naturæ,ideo spes illa per quam Abraham credidit se futurum patrem, erat naturæ in se consideratæ contraria,sed naturæ adiutæ per gratiam, vel ipsi gratiæ erat consona:ideo dicitur Abraham credidisse contra spem naturæ in se consideratę; credidit tñ spe idest per spem gratiæ,vel per spem naturæ non in se acceptæ,sed per gratiam adiuuatę.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur. Et erit semen tuũ sicut stellæ cæli:) quod glosa exponens,ait. Innumerabiles erunt boni,qui ex te nascentur. Hoc antem videtur esse falsum: quia determinatus & certus est numerus apud deum electorũ: vt sapientię. 11.dicitur. Omnia in sapientia, & numero & pondere disposuisti. Nihil ergo fiet innumerabile. Dicẽdum quod sicut distinguimus de aliis rebus, sic & de innumerabili distinguere possumus. Vnde sicut dicitur aliquid intangibile,& inuisibile, vel secundum alias negationes:sic potest dici & innumerabile. Immo quia innumerabile videtur infinitatem impoetare,distinguemus ergo de innumerabili,vt distinguit Philoso. 3.phys.de infinito. Nam vno modo dicitue aliquid esse infinitum & impertransibile, quod nullo modo habet terminũ neq; finem: sicut est illud quod est simpliciter infinitum. Alio modo dicitur infinitũ, quod de difficili transitur: sicut vna via valde longa dicitur infinita, quia de difficili transitur & finitur. Tertio modo dicitur infinitum, quod propter obstaculum oppositum,non potest pertransiri & finiri: sicut via maris est infinita, quia propter aquam, quæ est quasi quoddam obstaculum oppositum, pertransiri non potest. Primo modo nihil est infinitum actu, quia nihil est actu,quod careat omni fine & omni termino, loquendo de termino quantitatis continuæ, vel de termino quantitatis discretę: quia nullum continuum est infinitum actu, & nullus numerus est actu infinitus: si autem est dare tale aliquid sic infinitum, hoc non erit actu,sed erit secundum dei cognitionẽ: secundum quem modum loquendi,loquitur Aug. de
Lib. 12.c. 18. Ciuitate dei,quod infinitę species numerorum, quorum non est numerus,notę sunt apud Deum,cuius sapientiæ non est numerus. Secundo autem, & tertio modo reperitur aliquid infinitum,& innumerabile in rebus creatis. Sic ergo electi sunt infiniti & innumerabiles,vel quia non possumus eos numerare, vel quia nescimus eos,& sic,est ibi quoddam obstaculum oppositum,videlicet ignorantia,quam habemus de eis, vt eos numerare non possimus. Vel dicuntur innumerales,quia sunt in magna multitudine,ita quòd de facili numerari non possent, iuxta illud Apoca. Post hęc
Cap.7. vidi turbam magnam,quam dinumerare nemo poterat. Et ex hoc patet solutio ad obiectum.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur,Abraham non est infirmatus in fide,nec cõsiderauit corpus suum esse emortuum cum iam ferè centum esset annorum, nec considerauit emortuam esse vuluam Saræ. Sed hoc est falsum; quia Gen. 17. cum deus dixit ad Abrahã,ex Sara dabo tibi filium: risit Abrahã in corde suo,dicens,Putasne centenario nascetur filius? & Sara nonagenaria pariet? Ergo abraham fuit infirmatus in fidę,& visus est dubitare. Dicẽdum quòd hoc dupliciter potest solui, & secundum quamlibet solutionem, dicemus Abraham nullatenus in fide fuisse infirmatum, nec in fide siue in promissione dei dubitasse. Primo sic,vt dicatur Abraham credidisse deum fuisse locutum mysticè & significatiuè: vnde non dubitauit sic esse, vt Deus loquebatur; sed forte dubitabat qualiter diuina promissio intel-
Cap.17. ligenda esset: & ideo Gen. dixit Abraham ad deum, Vtinam,Ismahel viuat coram te. Quasi dicat, sic est forte intelligenda promissio tua, & referenda sit ad

A Ismahelem,vt Ismahel viuat coram te,& fiat in gentem magnam. Vnde ibidem sequitur, quomodo deus hunc intellectum,& hunc sensum verborum repressit cum dixit,Sara vxor tua pariet tibi filium: & super Ismahel quoq; exaudiui te. q.d. promissio mea non est referenda ad Ismahelem,sed ad Saram. Secundo modo potest solui,vt hoc non sit dictum dubitatiue; sed admiratiuè: vt diceret Abraham. Nunquid centenario nascetur filius? quasi diceret, Domine hoc est valde magnum,& valde mirabile, quod mihi vis facere: non sum dignus tanto bono, sed sufficit mihi quòd Ismahel viuat coram te. Quocunq; autem modo soluatur,patet eum in fide non fuisse infirmatum,nec dubitasse de dei promissione: ex ipsa enim serie textus possumus colligere Abraham non dubitasse de Dei promissione. Sed Sara vxor sua de hoc dubitauit:nã, vt habetur Genesis. 17. risit Abraham de promissione
B sibi facta,dicens, Putasne centenario nascetur filius? Similiter Gene. 18. legitur Saram etiam risisse, & dixisse,Postquam consenui,& dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? Abraham vero de risu non fuit reprehensus, sed fuit reprehensa Sara: per quod satis intelligitur,quòd Abraham, qui reprehensionẽ non meruit,de dei promissione non dubitauit: Sara autem,quia de dei promissione dubitauit,merito reprehensa fuit.

Vlterius forte dubitaret aliquis de generatione ipsius Isaac,quam dicit glosa fuisse contra naturam. Hoc autem videtur esse falsum:quia quod generatur opere naturali,est naturale: generatio autem Isaac facta fuit opere naturali,quia per commistionem maris & fœminę:ergo fuit naturalis. Dicendum quòd, quantum ad præsens spectat, dicere possumus, quòd in natura sunt rationes seminales, & obedientiales. De rationibus autem seminalibus loquitur Augu. 3. Cap.8.
C de Trinit. dicens,quod sicut Matres grauidę sunt fętibus,sic iste mundus plenus est causis nescentium. Vnde subdit, quòd ea quę in secreto naturæ abdita continentur, per accedentes causas foris explicantur. Quicquid ergo fit ex istis naturis, & ex ista materia corporali naturaliter,totum ibidem secundum seminales rationes continebatur. Quid sunt autem istæ rationes seminales, Vtrum sint quædam inchoatiua formarum,vt aliqui dicere voluerunt, vel sint virtutes actiuę,vel passiuę in materia, vel sint ipsę priuationes,& ipsę aptitudines in materia existentes,quia non est despicienda priuatio, & aptitudo in materia, vt Plato fuit congrue in primo phys. reprehensus: sed ipsa priuatio, & ipsa aptitudo ad formam, habet aliquam rationem principii respectu naturalium, vt in primo phys. diffusius declaratur:ita quod forte Augustinus, qui de rationibus seminalibus est locutus, idem intellexit per rationes seminales, quod intelle- Lib.9. de gen.
D xit philosophus per illas aptitudines, & per illas priuationes, quas in materia ponens supra Platonem eas inuenisse se gloriatur: secundum quem modum dicere- ad lit. cap. 18.
remus quod sicut secundum philosophum principia in natura sunt materia,forma, & priuatio: sic secundum Augustinum principia in natura sunt materia, forma,& ratio seminalis. Videtur tamen esse secundũ hunc modum loquendi magis proprie,& directe fuisse locatum Augustinũ quàm philosophum. Et quia si idem intellexit ille per priuationem, quòd hic per seminalem rationem,tamen priuatio magis nominat illum ordinem,quem habet materia ad formã, quàm ad carentiam: ratio vero seminalis magis nominat ordinem illum quantum ad aptitudinem, & proportionem: & quia aptitudo, & proportio magis habet rationem principii,quàm carentia, decentius locutus est Augustinus,dicens rationem seminalem habere rationem principii,quàm philosophus, qui loco huius principii assumpsit priuationem. Quicquid tamen

men ſit de hoc, quia de iſta materia deo præſtante & vita comite, intendimus diffuſius loqui, non determinate aſſerentes, quid importet ratio ſeminalis, vtrum inchoatiua formarum, vel virtutes actiuas, & paſſiuas, vel ipſas aptitudines ad formam exiſtentes in materia, dicamus, illæ ſunt rationes ſeminales, quibus mediantibus, per agentia naturalia, de ipſa materia aliquid naturaliter poteſt educi. Et quia ſic eſt: præter illas rationes ſeminales, quibus mediantibus obedit natura agenti naturali, & cauſis ſecundis, oportet dare aliquas rationes, quas ſancti vocant obedientiales, quibus mediantibus, obediat natura agenti Diuino, & cauſæ primæ. Nam cum deus poſſit aliqua facere in materia & de materia, quæ non poteſt agens naturale, oportet illa nõ fieri ſecundum rationes ſeminales quia rationes illę omnino ſunt ſubditæ agentibus naturalibus: ſed, vt ſancti cõiter ponũt, talia, ad quę nõ põt agẽs naturale, fiunt nõ ſcdm rõnes ſeminales, ſed ſecũdũ obedientiales. Dicũtur aũt hę rõnes obedientiales, quia Deus indidit ipſi materiæ, vt ei obediat in multis, in qbus nõ obedit naturali agenti. B Has aptitudines, ſecũdũ quas eſt materia ſubdita deo, & nõ naturali agenti, non valentes ſancti eas congruentius explicare, obedientiales rationes appellauerunt. Manifeſtè ergo apparet quòd cum materia & tota natura corporalis, ſit magis ſubdita Deo, quàm agẽti corporali, plura poſſunt fieri per rationes obedientiales, ſecundum quas eſt natura ſubdita deo, quàm per rationes ſeminales, ſecundum quas materia naturalibus agentibus eſt ſubmiſſa. Aduertendum tamen, quòd aliqua facere deum per rationes obedientiales, quæ nõ poteſt natura per ſeminales, tripliciter eſſe cõtingit. Vel quia illud nullo modo poteſt natura, ſicut virginem parere ſine apertione clauſtrorum. Vel quia illud poteſt natura ſed non in hoc, ſicut cæcũ videre, generat enim natura videntem, ſed illum eundem qui cæcus effectus eſt, natura videntem non poteſt facere: C poteſt igitur natura in hunc effectum, qui eſt videre, ſed nõ poteſt hunc effectum facere in hoc indiuiduo, qui effectus eſt cæcus. Tertio, contingit quòd natura poteſt in hunc effectum, & poteſt hunc effectum facere in hoc indiuiduo, ſed non poteſt hunc effectũ facere hoc modo, quo facit deus; ſicut legitur Matth. 8. quod cum Ieſus vidiſſet Socrum Petri febricitãtem, tetigit manum eius, & dimiſit eam febris, & ſurrexit & miniſtrabat eis. Natura itaq; poteſt in hunc effectũ, qui eſt ſanare, & poteſt hunc effectum facere in hoc indiuiduo, quod infirmatur: ſed non poteſt hunc effectum facere, quod ſtatim poſt dimiſſionem febris ſurgat febricitans, & miniſtret, & agat opera ſani. Cum ergo quæritur, qualis fuit generatio Iſaac: patet quod illa generatio non fuit ſecundum rationes ſeminales, nec ſecundum naturam: ſed fuit ſecundum rationes obedientiales, in qua poteſt agens diuinum, & non naturale. D Si quęratur, quo illorum modorum generatus ſit Iſaac: patet quod generatio illa non pertinet ad primum modum, in quem natura nullo modo poteſt, cum natura poſſit in generationem hominis (Nam quantumcunq; anima creatur à Deo, tamen quia natura poteſt corpus diſponere ad ſuſceptionẽ animæ rationalis, generatio hominis non eſt miraculoſa, ſed naturalis.) Pertinet tamen hic modus ad ſecundum modum, ſecundum quem dicimus quod natura põt in hunc effectũ, ſed nõ in hoc indiuiduo, quia licet natura poſſit in generationem hominis, non poteſt in huiuſmodi generationem in hoc indiuiduo, vt ex homine ſene cuiuſmodi erat Abrahã, & ex fœmina vetula & ſterili cuiuſmodi erat Sara. Quod vero obiiciebatur, Iſaac generatum fuiſſe ex opere naturali, vt ex commiſtione ſeminum, & ex coniunctione maris & fœminæ: dici debet quòd non propter hoc

A fuit natus ſimpliciter naturaliter; quia illud naturale opus non ſuffeciſſet ad generationem Iſaac ſine diuino auxilio ſupra naturam parentum, materiam diſponente.

LECTIO. XVI.

CAP. V.

Vſtificati igitur ex fide, pacem habeamus ad deũ, per dominum noſtrum Ieſum chriſtum: per quem habemus acceſſum per fidem, in gratiam iſtam: in qua ſtamus: & glorificamur in ſpe gloriæ filiorum dei.

Vt dicebatur, apoſtolus in hac epiſtola intendit Romanos & Gentiles ad fidem cõuerſos, ad inuicem litigantes, ad concordiam reducere: nunquam tamen aliqui ad cõcordiam reducuntur, niſi litigia deſerãt, & pacificè viuant. Poſtquam autem apoſtolus tam à Iudęis, quàm à Gentilibus materiam litigii remouit: in parte iſta eos ad pacem habẽdam inclinat, & inducit. Verùm quia, ſicut in Politicis traditur, non ſufficit leges condere, niſi leges obſeruẽtur: ſic dicere poſſumus, quòd non ſufficit homines ad pacem inducere, niſi pacem illam obſeruent, & niſi in illa pace permaneant. C Duo ergo facit: quia primò inducit rationes vt pacem habeant: ſecundo inducit eos, vt in huiuſmodi pace permaneant, & perſiſtant, ibi in principio ſexti capi. (Quid ergo dicemus, permanebimus in peccato?)

Ad euidentiam primæ partis, ſciendum, quòd, vt ait Dionyſius. 4. cap. de diuinis nominibus, amorem, ſiue naturalem, ſiue animalem, ſiue humanum, ſiue Angelicum, ſiue diuinum, vnitiuam quandam dicimus eſſe virtutem. Intentio ergo apoſtoli eſt, quod, cum nos ſimus reconciliati per chriſtum ipſi deo, debemus pacem habere vnanimiter ad deum, & ſecundum deum. Sicut ergo duo, qui ſunt vniti vni, debet eſſe vniti inter ſe, vt ſint amici vnius & eiuſdem: ſic & nos quia ſumus reconciliati Deo, & ſumus facti amici vnius & eiuſdem, quia ſumus facti amici Dei, debemus eſſe vniti inter nos ad inuicem, ad deum, & ſecundum Deum. D Tota ergo ratio, per quam nititur apoſtolus quòd debeamus habere pacem per chriſtum ad inuicem, ad Deum, & ſecundum deum, eſt ex eo quòd ſumus reconciliati per chriſtum ipſi Deo. In determinando autem de hac reconciliatione, duo facit: quia primò oſtendit quomodo chriſtus nos reconciliauit: ſecundo declarat, quomodo nos reconciliare potuit, ibi circa medium cap. (Propterea ſicut per vnum hominem.). Circa primum tria facit: quia primo oſtendit, quomodo chriſtus nos reconciliauit: ſecundo declarat, quid pro nobis reconciliandis ſuſtinuit: tertio manifeſtat, quid pro nobis reconciliandis tribuit. Secunda ibi (vt quid enim chriſtus.) Tertia ibi (quoniam ſi tamen adhuc peccatores.) In oſtendendo quidem, quomodo chriſtus nos reconciliauit, tria facit, ſecundum quod chriſtus in reconciliando nos, tria fecit oppoſita iis quæ ſunt in peccato. debemus enim imaginari, quòd anima eſt media inter hæc corporalia, & deum: pro- Anima

pter quod potest anima tripliciter cōsiderari, primo ut est aliquid in se: secundo ut comparatur ad hæc corporalia, quibus est superior: tertio ut cōparatur ad deum, quo est inferior. Anima ergo per peccatum primò in se inficitur, & iniustificat: secūdo temporalibus siue corporalibus annectitur, & obligatur: tertiò à Deo & ab æterna hęreditate auertitur, & obliquatur. Christus autem nos reconciliando, e contrario tria facit: nam primo nos mundauit, & iustificauit: secundò ab istis corporalibus nos seiunxit & separauit: tertiò in ęterna hęreditate nos stabiliuit, & solidauit. Quæ tria apostolus facit, quia primò probat quod debemus pacem habere ad Deum per christum, quia christus nos iustificauit: secundò quia nos à corporalibus separauit: tertio quia nos in ęterna hæreditate solidauit. Secunda ibi (Non solum autem.) Tertia ibi (Spes autem non confundit.)

In prima parte intendit talem rationem, Per illum per quem sumus à Deo iustificati, debemus vnanimiter adinuicem pacem habere: sed per ipsum christum sumus à Deo iustificati: ergo per ipsum christum debemus ad deum, & secundum deum pacem habere.

B Hoc est ergo quod ait, (Iustificati ergo) supple, non ex lege, sed (ex fide, pacem habeamus ad deum) quam pacem, vt supplet glosa, non habetis vos Romani, dū ad inuicem litigatis. Et subdit quòd hanc pacem debemus habere (per dominum Iesum christum,) per quem supple, sumus iustificati: & (per quem accessum habemus per fidem in gratiam istam, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum dei.) Notandum autem quòd hic tanguntur tria genera iustificatorum: nam quidam sunt incipientes, quidam perficientes, quidam perfecti. Incipientes dicuntur per fidem habere accessum, idest habere introitum ad Deum. Perficientes vero, spe ęternæ hæreditatis erecti, dicuntur in gratia stare. Perfecti verò, assiduè cupientes esse cū christo in cælesti patria, gloriantur in spe gloriæ filiorum dei, idest sanctorum, vel Angelorum, vt glosa exponit.

C Et quia omnia habemus per christum, iustificati sumus per ipsum: siue habeamus accessum ad ipsum, iustificati sumus per ipsum, siue habeamus accessum ad ipsum, & simus incipientes: siue simus in gratia, & simus perficientes: siue gloriemur in spe gloriæ filiorū Dei, & simus perfecti. Notandum etiam quòd vt alias diximus, fere quot sunt verba in Paulo, tot sunt rationes: nam licet ex hoc toto textu formauerimus rationem vnam, possumus tñ si volumus ex eo formare rationes quatuor, quarū prima sumitur ex eo quòd sumus iustificati: secunda ex eo ꝙ habemus accessum ꝑ fidem, tertia ex eo quòd stamus in gratia: quarta ex eo quod gloriamur in spe. Prima talis, per illum, per quē sumus iustificati, debemus ad inuicem, ad deum, idest secundum deum pacem habere: per dominum nostrū Iesum christum sumus huiusmodi, ergo &c. Secunda talis, per illum, per quem habemus accessum ad fidem in istam gratiam, debemus ad inuicem secundum deū

D pacem habere: per dominum Iesum christum sumus huiusmodi, ergo &c. Sic etiam formari possunt aliæ duæ rationes sic, per illum per quem habemus gratiā in qua stamus, & per illum per quē gloriamur in spe gloriæ, debemus ad inuicem pacem habere secūdum deum: per Iesum christum sumus huiusmodi, ergo &c. Notandum etiam quòd habere pacem ad deum, potest intelligi dupliciter. Primo sic, quia debemus pacē habere ad deū .i. cū deo, cū quo habētes pacē, habebimus pacē inter nos, & nō litigabimus, sicut Romani litigabant. Secundo sic, ꝙ debemus pacē habere ad deum idest secundum Deum, quia secundum glosam duplex est pax. Vna, quæ est secundum deum, & secundum quam concordamus cum moribus probis, & litigamus cum vitiis. Alia est pax huius mundi, quæ est

A amica vitiis, & Deo displicet. Apostolus ergo volens Romanos ad pacem inducere, ait, quòd debent habere pacem, non quamlibet, quia non debent habere pacem huius mundi, quæ est amica vitiis, sed debent habere pacem ad deum, idest secundum deum, vt concordent cum moribus probis, & litigent cum vitiis. Deinde cum dicit.

3 Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quòd tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem: probatio verò spem.

Ostendit quomodo nō solum per christum sumus iustificati, sed ēt sumus ab his tpalibus separati. Propter qd sciēdū, ꝙ sicut mēbra corporis q̄diu sunt corpori coniuncta, nimis affliguntur cum illa lęduntur: sic quandiu sumus istis corporalibus per amorem & affectionem coniuncti & vniti, nimis affligimur si in eis lęsiuram patimur: sed quando sumus per christum ab

B istis corporalibus seu temporalibus separati, tunc si tribulamur, vel si lędamur in istis rebus sensibilibus, non solum non affligimur, immo gloriamur, & lætamur, considerantes, nobis ex hoc præparari præmiū ęternę hæreditatis. Formetur sic ratio, Quicunq; gloriantur in tribulationibus, considerantes præmium ęternæ hæreditatis, sunt quasi homines diuini, & sunt ab istis terrenis & sensibilibus separati: sed nos per christum non solum sumus iustificati, sed gloriamur in tribulationibus, considerantes præmium æternæ hæreditatis: ergo per ipsum efficimur quasi Diuini, & quasi homines ab istis terrenis & corporalibus separati. De hac autem ratione ponit solam virtutem medii dicens, Non solum iustificati sumus per christum, & gloriamur sperantes gloriam filiorum dei, sed etiam (supple) per gratiam christi eleuati, & ab istis tem-

C poralibus separati, gloriamur in tribulationibus) idest lętamur, si pressuram patimur in hoc mundo (scientes quòd tribulatio operatur patientiam, patientia autem operatur tribulationem) idest purgationem (probatio vero) idest purgatio operatur (spem) idest operatur in nobis expectationem futuræ gloriæ. Notādum autem quod quicunq; exercitatur congrue circa aliquam materiam, acquirit habitum vel virtutem vel saltem virtutis vsum, illi materiæ competentem: vt quia materia, circa quam versatur ars citharizandi, est cithara, qui congrue se exercet circa citharam, acquirit actionem citharizandi, & efficitur expeditus & prōptus in vsu huius artis, idest in actu citharizationis. Sic & in proposito, quia materia virtutis patientiæ sunt tribulationes & pressuræ huius mundi, qui circa has tribulationes congrue se exercitat, augmentatur in eo virtus patientię, & efficitur patientior, efficitur enim ex hoc promptior ad

D agendum opera virtutis huius. Bene ergo dictum est, quod tribulatio, idest debitè se habere in tribulationibus, est id, quod in nobis patientiam operatur. Notandum etiam quod patientia operatur probationē, idest purgationem: nam quanto patientiores sumus in tribulationibus, & quanto minus de tribulationibus curamus, & quāto res sensibiles minus diligimus, tanto minus affligimur, cum in eis lęsuras & tribulationes patimur: esse ergo patientes in huiusmodi tribulationibus, est non curare, non amare, non affici circa ista sensibilia & terrena: & quia infectio & spurcitia, quam contrahit anima, est ex eo quod afficitur circa hæc bona vana & exteriora, cum per patientiā abstrahitur ab isto amore, & ab ista affectione vanorum, consequens est quod ab his, quæ eam inficiunt & deturpant

deturpant, separatur. Et quia ex hoc maximè res purgatur, si ab inficientibus & purgantibus separetur, patientia ab istis separans animam, dicitur operari probationem, idest purgationem eius. Ex hoc autem maximè apparet, quomodo quicquid hic dicitur, est quasi totum referendum ad christum, per quem ab istis infectionibus & ab istis terrenis & sensibilibus separamur; à quibus separati, non affligimur cum lędimur & tribulamur, sed considerantes expectationem eternæ hęreditatis in his pressuris & tribulationibus gloriamur. Notandum etiam, quòd probatio idest purgatio operatur spem idest expectationem ęternę hęreditatis, quia cum anima sit in medio constituta inter hęc bona sensibilia & vana, & illa quę sunt bona vera & æterna: cum anima afficitur ad vana, retrahitur ab ęternis. Et sicut res, existens inter duos terminos, cum ad vnum terminum accedit, ab alio termino elongatur: vnde maximè conuenit, quòd cum a vanis retrahitur et elongatur, ad ęterna afficiatur & accedat. & quia quilibet expectat id ad quod afficitur & ad qđ se videt tēdere & appropinquare, purgādo separādo, & elogando aīam ab his infectionibus vanis, faciendo eam tēdere & appropinquare ad ęterna, facit & operatur, quòd anima illa bona speret & expectet. Notandum etiam quod ex his quatuor, quæ tacta sunt, quæ facit in nobis christus reconciliando nos deo patri, videlicet, quia facit nos in tribulationibus gloriari, facit nos patientes esse, facit nos purgatos & probatos esse, facit nos sperantes & expectantes ęterna bona: possent accipi quatuor media, ex quibus formari posset quatuor rationes, quòd prætermissis, litigiis, deberemus pacem vnanimiter habere ad dominum. Sed breuitatis causa, ex omnibus his medijs vnā rationem complebimus, quæ formabitur sic. Per illum per quem in tribulationibus gloriamur, patientes efficimur, purgamur, & ęternam beatitudinem expectamus, debemus, pręterimissis litigiis, vnanimiter adinuicē habere pacem: sed per christum consequimur omnia ista, ergo debemus per christum, prætermissis litigiis, vnanimiter adinuicem pacem habere ad dominum. Deinde cum dicit.

Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

Ostendit quomodo per christum non solum expectamus æternam beatitudinem, sed in hac spe per ipsum certificamur & solidamur. Formetur autem sic ratio, Cuicunq; datum est tantum pignus, quātum valet æterna hæreditas, ille certificatur, & solidatur christi æterna hæreditate, sed nobis per christum reconciliatis, datum est tantum pignus, quantum valet ęterna hæreditas, quia datus est spiritus sanctus, ęrgo iustificati per Christum certificamur & solidamur. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur ergo sic, Non solum christus nos iustificauit, faciendo nos habere accessum per fidem, & faciendo nos in gratia stare, & non solum per christum à temporalibus etiam separamur, quia per ipsum in tribulationibus gloriamur & æternam hæreditatem expectamus, sed etiam per christum in hac expectatione solidamur & firmamur. Ideo ait, quòd (spes autem non confundit) idest spes ista, quam habemus per Christum de æterna hæreditate, nō cōfundit nos. i. nō decipiet nos, nec faciet nos erubescere, immo certi sumus, quod huiusmodi spes implebitur, (quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.) Tunc supplenda est ratio, quòd si deus habet tantam charitatem ad nos, & dedit nobis tantum pignus, quantum est spiritus sanctus, ma-

A nifestum est, quòd ista spes nostra de æterna hæreditate, non confundit nos, nec decipit nos, nec potest esse vana, immo omnino certum est, quòd implebitur. Notandum autem, quòd duo potissimum sunt, quæ faciunt promissa inuiolabiliter permanere: primum est amor intensus: secundum pignus impensum. Vtrunq; autem nos certificat de promissione diuina et de spe hæreditatis æternæ: videlicet tam dilectio promittentis, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris, quàm etiam pignus exhibitum, quia spiritus sanctus datus est nobis quasi pignus hæreditatis æternæ: Iuxta illud secundę ad corinth. Deus est qui signauit nos & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Cap. 1. Notandum etiam, quod etsi vna sit bonitas triuni personarum, non tamen est plus de bonitate in omnibus his tribus personis, quàm in vna persona tantum: & B quia diuina bonitas ē hæreditas nobis promissa qua fruemur, cum non sit plus de bonitate in omnibus tribus personis quàm in altera tantum, ex quo ipse spiritus sanctus datus est nobis, in quo tota diuina bonitas reseruatur, sufficiens pignus accepimus pro promissione nobis facta, & pro hæreditate æterna. Notandum etiam, quod fides nostra apud gentes stulta reputabatur, credentes finem nostrum sine hæreditate esse, & existimantes nos non posse obtinere id quod speramus, Ideo in persona istorum dicitur Sap. 5. Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum & in similitudinem improperii, nos insensati vitam istorum extimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: quomodo ergo cōputati sunt inter filios dei, & inter sanctos sors illorum est? Hinc ergo est quod ait Apostolus, quod spes non confundit, idest ista expectatio nostra non confundet nos, nec faciet nos erubescere, nec fiet de nobis quod cre- C debant illi insensati, videlicet quod esset finis noster sine honore, & quòd non possideremus hæreditatem æternam, & quòd non sit sors nostra inter sanctos. Notandum etiam, quòd charitatem dei diffundi in cordibus nostris potest intelligi dupliciter, vt glosa exponit: primò de charitate, qua diligimus deum: & tunc est sensus, Charitas dei, idest virtus charitatis, quia diligimus deum: vel ipse actus dilectionis siue ipsa dilectio, est diffusa, idest large effusa in cordibus nostris, non à nobis sed per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Alio modo potest exponi de ipsa charitate, qua deus nos diligit, vt dicatur, quòd spes nostra non confundet nos nec facit nos erubescere, quia charitas diffusa est, idest dilatata est erga nos, & hoc per spiritum sanctum, qui datus est nobis in cordibus nostris. Tunc sequitur illa pars.

D Vt quid enim christus cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est.

In qua, postquam ostendit quomodo Christus nos reconciliauit, declarat quid pro nobis Christus sustinuit: propter quod sciendum, quòd si aliquis pro nobis aliquid sustinuit tripliciter debemus moneri in amorem eius: primò, si illud, quod sustinuit fuit grande & arduum: secundò, si fuit raro aut nunquam factum: tertiò, si fuit magnæ dilectionis & charitatis indicium. Ideo tria facit, quia primo declarat, quòd illud, quod pro nobis Christus sustinuit, fuit grande & arduum, quia pro nobis mortuus est: secundo, quòd fuit raro aut nunquam factum, videlicet quòd aliquis pro impiis & inimicis moreretur: tertio quòd fuit magnæ Charitatis indiciū, quia in hoc erga nos

suam charitatem cōmendauit. Secunda ibi (Vix enim pro iusto) Tertia ibi (Cōmendat autem)

In prima parte potest sic formari ratio. Quicunq; tam grande & tam arduum sustinuit pro nobis quòd pro nobis impiis mortuus est, illum debemus omnes diligere, & in illo sine litigio debemus omnes adinuicem pacem habere, sed christus pro nobis impiis mortuus est, ergo christum debemus omnes diligere, & in christo sine litigio debemus omnes adinuicem pacem habere. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii. Continuetur ergo sic, dictum est, quia sumus ex fide per christum iustificati, debemus nos inuicem diligere, & debemus nos per christum vnanimiter pacem habere ad deum, quia si hoc non esset, & non perciperemus hanc dilectionem, & hanc pacem, & huius iustificationis fructum (vt quid enim) idest ad quid christus (cum adhuc essemus infirmi) per peccatum (secundum tempus) idest per triduum tantum, quia tertia die resurrexit (pro) nobis (Impiis mortuus **B** est?) quasi dicat inutilis esset nobis mors Christi, si hanc pacem, & hanc dilectionem, & huius iustificationis fructum non perciperemus. tunc ergo est supplenda ratio, quod quia Christus tā pro nobis fecit, quia pro nobis mortuus est vt nos iustificaret, ne perdamus huius iustificationis fructum, debemus ipsum diligere, & in ipso pacem adinuicem habere. Deinde cum dicit.

Vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitam quis audeat mori.

Ostendit qđ id, quod christus sustinuit, non solum fuit grande & arduum, sed etiam fuit raro aut nunquam factum. Formetur ergo sic ratio, Quicunq; sustinuit pro nobis aliquid, quod fuit raro aut nunquam factum, illum debemus omnes diligere & in illo debemus absq; litigio nos omnes adinuicem pacem habere: **C** sed christus pro nobis impiis, mortuus est, quod fuit raro aut nunquam factum quòd aliquis pro impiis mori vellet: ergo christum debemus omnes diligere & in christo absq; litigio debemus nos omnes amare vnanimiter, & ad ipsum, & per ipsum pacem habere. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Quod (vix pro iusto) idest pro dilectione iusti (quis moritur: nam pro bono) idest pro iusto (forte quis) idest aliquis (audeat mori): sed supple vt dictum est, christus non solum mortuus est pro iustis & bonis, imo pro nobis malis & impiis: tunc ergo supplenda est ratio, quod cum vix & difficulter inueniatur aliquis, qui velit mori pro bono, raro imo nunquam factum fuit, quod christus fecit, videlicet quòd voluit mori pro impiis. Notandum autem, quòd hæc litera dupliciter in glosa legitur: primo eo modo quo lecta est, videlicet, quòd idem accipiatur pro bono & iusto: secundo, vt per bonum intelligamus hominem **D** viuentem in innocentia, sicut paruuli, vel viuentem in simplicitate, sicut sunt ducentes vitam solitariam: per iustum vero intelligamus hominem exercitatum in operibus virtutum. Et licet sic acceptus iustus sit melior bono, vt bonus accipiatur prout dictum est, tamen quia iustus propter exercitium virtutum oportet quòd malos increpauerit, & plures reprehenderit propter hāc seueritatem, quam habet annexam exercitium virtutum, non sic fortè se exponerent homines ad moriendum pro huiusmodi iusto, sicut fortè se exponerent ad moriendum pro bono, idest, pro simplici & innocēte. Ideo ait quod (pro bono forte quis audeat mori) idest difficile & magnum est mori pro bono: pro iusto autem, vix quis moritur, quia maius est mori pro iusto: sed, supple, mori pro impiis, qđ christus fecit pro nobis, fuit magnum & inauditum. Deinde cum dicit.

Commendat autem charitatem suam **A** deus in nobis.

Ostendit quòd id, quod christus pro nobis sustinuit, fuit magnæ charitatis indicium. Formetur sic ratio. Quicunq; sustinuit pro nobis illud, quod fuit magnæ charitatis & dilectionis indicium, illum debemus nos omnes diligere, & in illo debemus nos omnes amare, & ad illum debemus vnanimiter pacem habere: sed christus pro nobis impiis mortuus est, quod fuit magnæ charitatis & dilectionis indicium, illum igitur debemus nos omnes diligere, in illo nos omnes amare, & ad illum pacem vnanimiter habere. De hac autē ratione ponit virtutem medii, videlicet. quòd christus in hoc quòd pro nobis impiis mortuus est, fuit magnę dilectionis indicium, quia in hoc deus erga nos suam charitatem cōmendauit. Ideo ait quod (deus cōmendat) idest comendabilem & laudabilem ostendit (suam charitatem in nobis) idest erga nos ex eo, supple, quòd christus pro nobis impiis mortuus est. Tūc **B** ergo est supplenda ratio, quod si per christum manifestata est diuina dilectio erga nos, omnino debemus Christum diligere, & in ipso adinuicem pacem habere. Deinde cum dicit.

Quoniam si cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus christus pro nobis mortuus est, multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum.

Ostendit quid nobis prosit christus: circa quod tria facit secundum quòd, quantum ad pręsens spectat, tripliciter christus nobis profuit Nam primo per christum ab ęterna pœna liberamur. Secundo per ipsum ad ęternam vitam, & ad ęternam hæreditatem inducimur. Tertio propter eum, propter spem eternæ **C** vitæ & eternæ hæreditatis lætamur & gloriamur. Secunda ibi: (si enim cum inimici essemus) Tertia ibi. Non solum autem.) Ad euidentiam autem partis primæ sciendum, quòd, vt glosa tangit, magis est pro peccato mori & peccatum tollere, quàm iam iustos & iam mundatos saluare, & eos a pœna ęterna liberare: quare si per christum sumus à peccato liberati & iustificati, multo magis per ipsum saluabimur ab ęterna pœna. Formetur autem sic ratio, per cuiuscunq; mortem & per cuiuscunq; sanguinem, idest per cuiuscunq; possionem sumus a peccato iustificati, per illū erimus ab ira, idest ab æterna pœna liberati: per christum sumus iustificati, ergo per illum erimus ab ira, idest ab ęterna pœna liberati. De hac autē ratione ponit virtutem medii, dicens. Quoniam si cum adhuc peccatores essemus christus pro nobis mortuus est, multo magis ergo iustificati nunc in sanguine ipsius, idest per mortem & passionem eius, salui erimus, **D** idest liberabimur per ipsum ab ira, idest à pœna ęterna. Deinde cum dicit.

Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filii eius: multo magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius.

Ostendit quomodo per christum obtinebimus ęternam vitā, idest ęternam salutem: pp quod sciendum, quod, vt glosa tangit, ille, qui mortuus potuit nos iustificare, certum est quòd viuus poterit nos saluare, idest poterit nobis ęternam vitam, & ęternam salutem dare. Formetur sic ratio, Quicunq; per suā mortem potuit nos Iustificare, multo magis in sua vita, idest per suam vitam poterit nos saluare, idest poterit nobis ęternam viam & salutem dare: sed christus per suam mortē potuit nos iustificare, ergo per suam vitam multo magis poterit nos saluare, & nobis ęternam vitam

nam vitam, & ęternam salutem dare. De hac autem ratione ponit virtutem medii: videlicet, quod si christus mortuus nos iustificauit, resurgens a mortuis & viuẽs nos saluabit. Ideo ait, quòd (si cum inimici essemus (sumus reconciliati deo) idest iustificati) per mortem filii eius), idest per mortem christi, (multo magis nos reconciliati) & iustificati, (in uita ipsius) idest per vitam ipsius, secundum quam à mortuis resurrexit, (salui erimus), idest ęternam salutem, & ęternam vitam habebimus. Deinde cum dicit.

Non solum autem, sed & gloriamur in deo per dominum nostrum Iesum christũ quem nunc reconciliationem accepimus.

Ostendit quomodo per christũ gloriamur & lętamur propter hãc ęternam salutem, & propter hanc ęternam hęreditatem quam speramus per ipsum habere. Formetur ergo sic ratio, per quencunq; salui erimus in futuro, in eo sperantes, per ipsum nunc gloriamur & lętamur, sed per christum salui erimus in futuro, ergo in christo sperantes, nunc gloriamur & lętamur. De hac autem ratione ponit virtutem medii dicens, non solum autem) supple, salui erimus per christum, (sed &) supple, sperantes autem de hac salute, idest gaudemus & lætamur non in nobis, sed (in deo) non per nos, sed (per Iesum christum dominum nostrum, per quem nunc reconciliationem accepimus) idest per quem nunc sumus reconciliati deo. Ex his autem tribus, quæ per christum adipiscimur, possent tria media accipi ad ostendendum quòd relictis litigiis, pacem ad dominum habeamus. Sed breuitatis causa ex omnibus his tribus mediis conflectur & formetur vna talis ratio, Per quencunq; pœnam ęternã fugimus, & salutem ęternam adipiscimur in futuro, & de spe ęternæ hæreditatis gloriamur in presenti, per illum debemus pacem adinuicem ad dominum habere: sed per christum omnia hæc consequimur, ergo per christum debemus pacem ad inuicem habere. Patet ergo, quòd tam ex eo quòd christus nos reconciliauit, quàm ex eo quod pro nobis sustinuit, quàm etiam pro illo quod nobis profuit, semper habetur conclusio intenta, videlicet, quòd relictis litigiis, per christum habeamus pacem ad dominum, & secundum dominum.

LECTIO XVII.

Ropterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.

Postquam apostolus ostendit, quomodo christus nos reconciliauit: in parte ista declarat, quomodo nos reconciliare potuit. Intentio ergo huius partis, est cõmendare iustitiam christi, & excellentiam medici nostri, per quam potuit nos reconciliare & sanare. Si quis vellet laudare aliquem medicum, quia sanasset aliquem magnum morbum, tria deberet facere: primo deberet ostẽdere, quàm magnus extiterit ille morbus: secundo quòd morbus ille per alium curatus nõ fuerit. Tertio declarare deberet, quomodo morbus ille per illum medicum excellenter curari potuerit. Tria ergo facit apostolus, quia primo ostendit, quòd magnus fuerit morbus per adam inductus. Secundo declarat, quomodo morbus ille non potuit esse curatus per legem. Tertiò manifestat, quomodo morbus ille per dominum nostrum iesum christum potuit esse curatus & sanatus, secunda ibi: Vsq; ad legem enim peccatum.) Tertia ibi: sed non sicut delictum.) Posset autem ex his omnibus vna talis ratio formari ad propositum principale, Quicunq; de magno morbo incurabili per alium nos potuit liberare, per illum, amissis litigiis, debemus adinuicẽ, ad dominum & secundum dominum pacem habere: sed christus est huiusmodi, ergo per illum debemus adinuicem pacem habere.

Ad euidentiam prime partis, vbi agitur de magnitudine morbi, sciendum quòd morbus aliquis magnus dicitur dupliciter: primo intensiuè si inducat magnum damnũ, vt puta quòd inducat mortem: secũdo potest esse magnus extensiue, vt si multos occidat

B siue multos mortificat. Duo ergo facit, quia primo ostendit peccatum Adę fuisse magnũ intensiuè, quia induxit mortem: secundo quòd fuit magnum extensiuè, quia mors illa se extendit ad multos & ad omnes, ibi. Et ita in omnes homines.) In prima parte intendit talem rationem, Per quemcunq; intrauit peccatum in mundum, per illum intrauit mors; sed per vnum hominẽ, vt per adam peccatum intrauit in mundum, ergo per illum intrauit mors. Magnum ergo fuit peccatum Adę, quod induxit tantum damnum, vt per ipsum mors intraret in mundum. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, dicens, quòd (propterea sicut per vnum hominem peccatum intrauit in hunc mundum, & per peccatum intrauit mors). Causa autem, quare Adam tantum damnum fecit, quòd inducit mortem, est, quia induxit peccatum, & inducendo peccatum, induxit mortem. Notãdum au

C tem quòd ista duo, videlicet, mors, & peccatum, comparantur ad Adam similiter & non similiter: similiter quidẽ, quia sicut per Adam peccatum intrauit in mundum, ita per ipsum intrauit & mors: non similiter quidem, quia vnum istorum fuit causa alterius, nam peccatum fuit causa mortis non econuerso. Ideo in littera dicitur, sicut per vnum hominem (vt per (sicut) denotetur similitudo, per (per vnum hominem) causalitas. Vtrunq; ergo fuit ab Adam, sed vnum per aliud, quia vnum fuit causa alterius, vt peccatũ causa mortis. Notandum etiam literã pauli sic esse connexam, vt cum hoc, quòd est ibi ratio principalis, sit etiam cõnexio ad superiora. Vnde sic connectitur hæc littera ad præcedentem: dictum est enim quòd per christum omnes nos sumus iustificati, & iustificati per ipsum saluabimur, & habebimus vitam. Propterea ergo quia ita est, sicut per vnum hominem, vt per christum iustificamur, & per iustificationem habemus vitam: sic per vnum hominem, vt per adam, peccamus & per pecca

D tum habemus mortem.

Deinde cum dicit. Et ita in omnes) ostendit quãtus fuerit huiusmodi morbus & hmôi peccatũ & damnũ extensiuè, ostendens, quòd deriuatur ad omnes. Formetur autem sic ratio. In quocunq; omnes peccauerunt, per id mors peruenit ad omnes, sed in Adam, & in eius peccato omnes homines peccauerunt, ergo per Adam, & eius peccatum peruenit mors ad omnes. De hac autem ratione ponit conclusionem, cum sua probatione, dicens, Et ita) supple, per Adam, (in omnes homines mors pertransiit.) Ista est cõclusio, (in quo) scilicet adam, vel (In quo) idest in eius peccato (omnes peccauerunt.) Ista est probatio. Nam ideo per Adam mors in omnes pertransiuit, quia in ipso & in peccato eius omnes peccauerunt: eo enim peccãte, omnes nos nascimur peccatores. Magnum itaq; fuit peccatum eius non solum intensiue, sed etiam extensiuè, quia mortem, idest necessitatem moriendi induxit in

omnes. Deinde cum dicit.

Vſq; ad legem enim, peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non eſſet: Sed regnauit mors ab Adam, vſq; ad Moiſen: etiam in eos, qui non peccauerunt, in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, qui eſt forma futuri.

Oſtendit quod iſtud magnum dannum et iſtud magnum peccatum inductum per Adam lex non curauit vel curare non potuit. Circa quod tria facit, ſecundum quòd tres rationes adducit ad propoſitum. Secunda ibi. Sed regnauit mors.) Tertia ibi: Etiam in eos, qui non peccauerunt.) In prima parte intendit talem rationem, Quicquid dat ſolum cognitionem peccati vel facit cognoſcere quod deus punit peccatum, non tollit peccatum, ſed vſq; ad illud incluſiuè habet eſſe peccatum: lex autem ſolum facit cognoſce
B re peccatum vel ſolum facit cognoſcere quòd deus punit peccatum: ergo lex non tollit peccatum, ſed vſq; ad legem incluſiue habet eſſe peccatum. Dico incluſiue, quia tempus legis includitur ſub tempore peccati, cum lex peccatum non tolleret. De hac antê ratione ponit conclusionem cum ſua probatione, dicens, quod vſq; ad legem enim, peccatum erat in mundo. Iſta eſt concluſio, videlicet, quòd vſq; ad legem incluſiue fuit peccatum, ita quòd lex includebatur ſub tempore peccati, & non tollebat peccatum. Et ſubdit Peccatum autem non imputabatur cum lex non eſſet. Iſta autem eſt probatio concluſionis præmiſſę, videlicet, quòd lex non plus faciebat, niſi quòd peccatum oſtendebat: faciebat enim quòd peccatum putaretur id quod cognoſceretur, vel quod putaretur
C id quod puniendum crederetur: & quia non plus faciebat, ideo peccatum non tollebat, ſed vſq; ad legem peccatum erat in mundo, ideſt in homine, vt exponit gloſa. Notandum autem quod ante legem, cum lex non erat, peccatum non putabatur, ideſt non ſic cognoſcebatur, ſicut cognitum fuit lege adueniente: vel alio modo, vt exponit gloſa, non putabatur, ideſt nō reputabatur, quia tunc homines non reputantes peccatum, nō ſic cauebant ſibi nec credebant deum multum offendi, cum non eſſet lex quæ peccatum prohiberet. Igitur vt in expoſitione litterę tangebatur, lex fecit vt peccatum putaretur, ideſt vt cognoſceretur; vel vt putaretur, ideſt vt reputaretur & verè crederetur eſſe aliquid magnum, quod eſſet dei offenſiuum, & quod eſſet à deo puniendum: & quia lex non plus faciebat, & gratiam non dabat, ideo peccatum
D non tollebat, ſed vſq; ad legem peccatum erat in mundo.

Deinde cum dicit. Sed regnauit mors) ponit ſecundam rationem, quòd lex peccatum non tollebat. Formetur autê ſic, In quocunq; ſtatu mors regnabat, ſtatus ille peccatum non tollebat; ſed in ſtatu legis mors regnabat, ergo lex peccatum non tollebat. De hac autem ratione non ponit niſi virtutem medii, dicens, quòd (regnauit mors ab adam, vſq; ad moiſem) ideſt vſq; ad legem, quæ per moyſen fuit data. Dicitur autem, vſq; ad legem regnaſſe mors, vt gloſa exponit, quia nec ipſa lex potuit mortis regnum auferre. Notandum autem quòd, vt in gloſa tangitur, mortem regnaſſe vſq; ad moyſem: vel vſq; ad legem, põt exponi tripliciter: primo de morte naturæ, ſecundo de morte culpæ: tertio, de priuatione gloriæ. Primo ergo modo dicitur mors regnaſſe tempore legis, nō quod tunc morerentur homines & non modò, ſed quia tūc magis timebant mortê quàm modò. Nam cum tempus legis non ita firmaret & ſolidaret homines in ſpe
A æternæ vitæ, ſicut facit tempus plenitudinis & tēpus aduentus chriſti, ſiue tempus gratiæ, hoc tempus, quâtum eſt de ſe propter ſpem vitę futuræ, facit vt non ita mors regnet, ideſt vt non ita timeatur. Et quia peccator magis debet timere mortem, quàm iuſtus, ex hoc ipſo quòd tempore legis mors regnabat, arguere poſſumus quòd lex peccatum non tollebat, quia vt tactum eſt, peccator debet timere mortem, iuſtus autem, cum perfectus ſit in iuſtitia, dicit, Cupio diſſolui & eſſe cum chriſto. Secundo modo exponitur de morte culpæ, vt dicatur quòd mors culpæ, ſiue mors animę regnauit vſq; ad moyſem, ideſt vſq; ad legem, quæ lex huiuſmodi mortem non auferebat: ſic exponendo hanc literam de morte culpæ, patet quòd, ſi lex huiuſmodi mortem non auferabat, peccatum non tollebat. Tertio modo exponitur de priuatione gloriæ, vt dicatur, mors, ideſt priuatio gloriæ, & clauſio regni cęleſtis, regnauit vſq; ad legem, quia lex huiuſmodi ianuam cęleſtem aperire non poterat: omnes enim præcedentes patres ibant ad Limbum &
B nullus poterat intrari ianuam paradiſi. Cum ergo clauſio cęleſtis patrię facta ſit per peccatum: quod nō aperit cœleſtem patriam, ſupple, non tollet peccatū, Secundum hoc ergo ſic formabitur ratio, per quemcunq; ſtatum regnabat mors, & non aperiebatur cœleſtis ianua, ſtatus ille non tollebat peccatum, huiuſmodi fuit ſtatus legis, ergo non tollebat peccatum. Notandū autem quod prætee has tres expoſitiones, ſecundum quas expoſuimus mortê regnaſſe vſq; ad legem incluſiue, exponitur quarto modo hic textus vt dicamus, mortem regnaſſe vſq; ad legem excluſiue, ita quòd in ſtatu legis mors non regnauit. Secundū hoc ergo dicemus quod ante peccatum mors non imputabatur, ideſt non reputabatur, nec credebatur ex hoc deum offendi. Et ideo mors vſq; ad legem regnebat, quia homines ſecurè peccabāt. Adueniente enim
C lege, mors non regnabat, quia homines ex timore legis non ita ſecure peccabant. Lex ergo erat remediū non quòd iuſtificaret, ſed quòd aliquo modo ſe ex timore ad iuſtitiam prępararet. nam cum lex illa eſſet lex timoris, patet ſic eſſe, vt dictū eſt, quòd timor non iuſtificat, ſed aliquo modo ad iuſtitiā diſponit & præparat. Poſſet autê ex his formari ratio, Quicunq; ſtatus facit non regnare mortem, non ex eo quòd ſtatus ille iuſtificet, ſed quia per timorem ad iuſtitiam pręparet, ſtatus ille peccatū nō tollit; huiuſmodi fuit ſtatus legis, ergo ſtatus ille non iuſtificat ſed per timorê diſponit ad iuſtitiam.

Timoris munus

Deinde cū dicit. Etiā in eos qui non peccauerunt.) Adducit ſecundā rationê quòd lex peccatū non tollit. Formetur autê ſic ratio, In quocunq; ſtatu mors regnat in omnes, non ſolū in peccantes, per tale pecca-
D tū, ſtatus ille peccatū non tollit: huiuſmodi fuit ſtatus legis, ergo non tollebat peccatū. De hac autê ratione ponit ſolū virtutê medii, dicens, Quòd (etiā) ſupple, têpore legis regnauit mors (in eos, qui non peccauerūt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, qui eſt forma), ideſt ſimilitudo (futuri), ideſt chriſti, qui erat futurus, ideſt venturus têpore legis. Et tunc eſt ſupplenda ratio, quòd cū mors regnaret têpore legis, lex peccatū non tollebat. Notandū autem, quòd ſi volumus per quandā appropriationê loqui, dicemus has tres rationes, per quas probat apoſtolus, legê peccatū nō tollere, appropriādas eſſe morti culpæ, morti naturali, & morti geenne. vt dicamus per primā rationê oſtêdi, legê peccatū non tollere, quia vſq; ad Legê erat peccatū, ideſt mors culpæ: per ſecundam rationê hoc idem oſtenditur, quòd lex peccatum non tollat, quia vſq; ad moyſem, ideſt vſq; ad legem mors verè regnabat, quia homo ſecundum ſtatum illum pluſquam in ſtatu gratiæ mori timebat: per tertiam rationem oſtêditur etiam, legem peccatum non tollere, quia tunc

mors

mors, idest priuatio æternæ vitæ, tam in eos qui præ
uaricabantur, quàm in alios regnabat, quia nulli cæ
lestem patriam intrare valebant. Notandum etiam
quòd ratio secunda, est fulcimentum rationis primæ:
nam ideo peccatum erat vsq; ad legem, quia vsq; ad
legem regnabat. Ratio vero tertia est fulcimentum
secundæ rationis; nam ideo vsq; ad legem mors regna
bat, quia huiusmodi mors in omnes pertransibat, et
in eos qui non fuerant præuaricati: posset enim ali
quis dicere, mortem culpæ, vel mortem clausionis cæ
lestis regni regnasse tempore legis, sed in præuarica
tores tantũ & in adultos: quod remouens apostolus
ait quòd in eos, qui non præuaricauerunt peccato
præuaricationis vt in paruulos huiusmodi mors re
gnabat. Notandum etiam, vt magister testatur, quòd
quidam textus habent (etiam & non) vnde in textu
cõmuni dicitur, (etiam in eos qui non peccauerunt.)
Quidam autem textus habent (etiam in eos qui pec
cauerunt.) Quidam textus non habent (etiam) nec
B (non) in eos qui peccauerunt. Secundum hoc autem
datur quadruplex expositio. Quia in textu habente
tam (etiam) quàm (nõ) vt dicatur, Etiam in eos qui nõ
peccauerunt) exponetur, vt expositum est, videlicet,
quòd mors regnauit in omnes vsq; ad legem in eos,
idest in paruulos, qui non peccauerunt, in similitudi
nem præuaricationis adæ, idest qui non habent actua
le peccatum. Si vero in textu non sit (non) vt dicatur
quod mors pertransiit etiam in eos, qui peccauerũt,
tunc exponitur dupliciter, de paruulis & de adultis.
Nã paruuli peccauerunt, non ꝙ ipsi habeant peccatũ
actuale, sed quòd de peccatore nascũtur similiter pec
catores. Similiter etiam exponitur de adultis, vt dica
tur, quod mors pertrãsiuit in eos; idest in adultos,
qui peccauerunt in similitudinem præuaricatoris
C Adæ, idest qui habent peccatum actuale, sicut & Adã
habuit. Tertia litera nõ habet nec (etiam) nec (non);
& tunc est sensus, quod mors pertransiuit in omnes,
& maxime in eos qui peccauerunt in similitudinem
præuaricationis adę, quia adulti præuaricatores exi
stentes, potissime sunt illi, in quibus regnat mors. Pri
ma litera, quæ habet tam (etiam,) quàm (non) dicitur
esse Augustini. Secunda, quæ habet (etiam), & non ha
bet (non) dicitur esse Ambrosii. Tertia, quæ nõ habet
(etiam) nec (non), vt dicitur, inuenitur in codicibus
græcorum. Qualitercunq; exponatur, semper possu
mus concludere propositum, vt quia tempore legis,
semper in adultis, siue in paruulis, siue in vtrisq; regna
bat mors culpæ, quia lex illa non iustificabat: regna
bat mors naturalis, quia tunc homines, plusquam in
statu gratiæ, mortem naturalem timebant, vel time
re debebãt: regnabat mors æternæ vitæ, quia lex illa cę
lestem ianuam non aperiebat. Cum ergo ex omnibus
his concludi possit ꝙ lex illa peccatum non tollebat,
D bene dictum est quod qualitercunq; exponitur, semper
habetur intentum. Quoniam ergo præcedens lectio
prolixior fuit in textu, distulimus quæstiones vsq; ad
lectionem præsentem. hic ergo tam de lectione pręce
denti, quàm de præsenti, quæstiones mouebimus.

Dubitatur ergo primo de eo quòd dicebatur in le
ctione præcedenti, Iustificati igitur ex fide. Videtur
aũt qd per fidẽ nõ iustificamur. Nã per id iustificamur
p qd fit virtutis ingressus, sed secũdũ Ambrosiũ, egres
sus vitii operatur virtutis ingressum, egressus ergo vi
tii nos iustificat, & nõ fides. Dicẽdũ, ꝙ iustificationis no
stræ possumus assignare quadruplicem causam siue
rationem, videlicet, formalem, materialem, efficientẽ,
& finalem. Materialiter iustificamur per dispositionẽ
animæ: & quia anima disponitur ad virtutem dimittẽ
do vitia, iustificatio nostra per egressum vitii est tan
quàm per causam materialem, siue tanquam per dis
positionem animæ, & sic exponitur Ambrosius. For
maliter autem iustificamur, per introductionem for

De iustifica
tione.

A mę, siue per infusionem virtutis & gratiæ, quæ forma
liter nos iustificat: & sic loquitur Paulus, dicens, Nos
esse iustificatos ex fide, non ex fide quacunq;, sed ex fi
de formata, per quam formaliter iustificamur. Tertio
iustificamur efficienter, per Dominum qui nobis virtu
tem infundit. Quarto iustificamur finaliter, per æternã
gloriam, ad quam iustificatio nostra finaliter ordina
tur. Cum ergo dicitur, iustificamur per egressum vitii,
ergo non iustificamur per fidem, patet quòd iustifica
mur per vtrunq; sed aliter, & aliter.

Vlterius forte dubitaret aliquis, de eo quod glosa
ait, vbi exponitur, Iustificati ex fide. Dicitur enim ibi,
quod hic ait apostolus, nos iustificati ex fide: qui su
pra dixit, nos iustificari gratis, & per gratiam: quod
ideo dixit, vt glosa ait, ne ipsa fides reputaretur super
ba. Sed contra: superbia pertinet ad vitium; quare si
fides posset esse superba, virtus posset esse vitiosa; &
vnum oppositorum prædicaretur de alio: quod est
inconueniens. Præterea Augustinus vult quod vir
B tute nõ male vtatur, dicẽs, ꝙ virtus est bona qualitas
mentis, qua nemo male vtitur, quam deus in nobis si
ne nobis operatur. Hoc idem vult philosophus, vlti
mo primi Rhetoricorum, dicẽs, quod omnibus bonis
possumus fere male vti, exceptis virtutibus: quare vir
tutes non possunt esse vitiosæ, nec superbæ, vt con
tingat eis male vti. Dicendum quod per alia bona
possumus habere quod agamus, sed per virtutes habe
mus quod bene agamus: per ingenium enim, & per
industriam naturalem, & per cætera huiusmodi bona
habemus, quod inueniamus diuersas vias, diuersa con
silia, diuersos modos agendi: illę tamen vię, illa consi
lia, possunt esse bona & mala, possunt enim esse ordi
nata ad bonum & ad malum finem. Sed opera virtu
tum & actus, qui à virtutibus egrediuntur, semper
C sunt ordinati ad bonum finem, ita quod formali
ter nunquam conuenit virtutibus male vti, ma
terialiter autem possumus virtutibus male vti,
quia possumus de virtutibus superbire; sed id superbi
re non erit actus virtutis, nec egredietur formaliter
à virtute, sed à voluntate vitiata. Patet ergo quod fi
des & aliæ virtutes possunt esse superbæ, & quomodo
non. Ne ergo superbiremus de fide, credendo, quod
per solam fidem sine gratia iustificari possumus, Apo
stolus iustificationem non semper attribuit fidei, sed
aliquando attribuit eam gratiæ.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod glosa
exponens, iustificamur per fidem & per gratiam, ait,
quod gratia meretur augeri, & aucta meretur perfici.
Sed contra, cum augmentum gratiæ pertineat ad gra
tiam, si possemus mereri augmentum gratię, possemus
mereri gratiam: & tunc gratia non esset gratia, nec es
set gratis data. Dicendum, quòd antequam habeamus
gratiam, eam mereri non possumus: sed postquam ha
bemus gratiam, possumus mereri gratię augmentum:
igitur gratię augmentum non meremur nisi per gra
tiam. Cum ergo quicquid datur nobis per gratiam,
possit dici gratis datum, ipsum augmentum gratię,
referendo ad suum principium, nobis confertur ex
gratia.

Vlterius fortè dubitaret aliquis de eo quod in li
tera dicitur, quod pacem habemus per dominum Ie
sum Christum: quod glosa exponens, dicit ipsum esse
ministrum gratię. Sed contra: cum ipse sit autor gra
tię, non est minister gratię. Dicendum quod cum per
passionem christi simus consequuti iustificationem &
gratiam, & ipse dei filius passus sit non in deitate & vt
deus, sed in humanitate & vt est homo, ipsa humani
tas christi fuit quoddam organum nostræ redemptio
nis, & mediante carne passibili christus nos redemit.
Christus ergo licet in quantum deus sit autor gratiæ,
in quantum autem homo fuit minister gratię, vt com
muniter ponitur.

Postquàm dubitanimus de pertinentibus ad lectionem præcedentem, dubitare possumus de pertinentibus ad præsentem. Primo ergo quæritur de eo quod dicitur, quod per vnum hominem peccantum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Hoc autem videtur falsum, quia principium peccandi videtur fuisse mulier, non homo. Dicendum, quòd vt Augustinus ait 12. de Trinitate. cap. 12. illum eundem modum, quem videmus in nobis, fuit in peccato primorum parentum. Nam ibi primò Serpens persuasit: Mulier comedit: & Viro dedit. Sic in nobis est sensualitas, quæ se habet vt serpens: ratio inferior, quæ se habet vt mulier; & ratio superior, quæ se habet vt vir. Sensualitas persuadet, ratio inferior comedit cum delectatur, sed gustat vir, idest ratio superior cum per consensum cõsumatur peccatum. Peccatum est ab omnibus his tribus, sed consumatio est à ratione superiori: ita quòd peccatum intraret in mundum, & omnes nasceremur B natura filii irę, licet fuisset aliquomodo à serpente & à muliere: consumatio tamen fuit à viro: & sic patet solutio ad obiectum.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quòd hic dicitur, quòd per peccatum intrauit mors: quomodo hoc habeat veritatem. Dicendum quòd Adę data fuit originalis iustitia, quæ fuit donum quoddam super naturale, per quam originalem iustitiam omnia inferiora superioribus subdita erant: dicebatur enim esse iustitia quædam, idest esse quædam æqualitas, quia quodammodo æquum est, vt inferiora superioribus sint subiecta: dicebatur etiam hæc iustitia esse originalis, quia licet non esset naturaliter habita sed super naturaliter collata; erat tamen per Adam per originem in posteros transfundenda, quia non fuit hoc donum collatum Adę tanquam singularis personæ, sed prout erat totius humanæ gñationis principium. Cũ ergo corpus sit inferius aĩa, & vires inferiores sint C inferiores rõne, nihil insurgebat in inferioribus viribus, quod repugnaret rationi, & per huiusmodi iustitiam nihil insurgebat in corpore, quod repugnaret animæ. Et quia ex hoc consurgit omnis corruptio; ex eo quod in materia insurgunt dispositiones repugnãtes formæ, cum anima sit forma corporis, si nihil insurgeret in corpore repugnans animæ, & si corpus semper esset dispositum vt requirit sua anima & sua forma, nunquam homo moreretur nec corrũperetur, quia per originalem iustitiam potuit Adam vitare mortem, & se continuare in vita. Sed amissa originali iustitia per peccatum, fracta fuit illa catena, ruptum fuit illud ligamen, p quod omnia inferiora superioribus subdebantur, & statim incepit concupiscere, & vires inferiores rationi rebellare cęperunt: statim incœpit corpus rebellare animæ, & inceperunt in corpore insurgere inæqualitates humorum, & aliæ indispositiones repugnantes animæ siue formæ. Et D ideo post peccatum licet statim non fuerit mortuus, statim tamen habuit necessitatem moriendi. Per peccatum ergo Adę intrauit mors in mundum: quia per peccatum eius sublata fuit originalis iustitia, per cuius sublationem inducta fuit necessitas moriendi.

Vlterius forte dubitaret aliquis, Quomodo in Adã & in eius peccato nos omnes peccauimus. Dicendum quod si volumus imaginari, qualiter per peccatum Adę punimur, & quomodo peccatum eius imputatur nobis, imaginemur Regem aliquem dedisse castrũ alicui militi, quod castrum per successionem hęreditatis deberet à suis hæredibus possideri. quo posito: si miles forefaceret contra regem, iuste tolleretur ab eo castrũ, in quo damnificarentur filii. Si ergo quęratur verum filii peccauerint: plana est responsio, quod si considerentur illi filii in se, non puniuntur per subtractionem castri, quia nõ debebatur illis castrum illud, secundum se: sic etiam huiusmodi filii in se considera-A ti non peccant: sed vt sunt membra patris, per quem debebat ad eos castrum deriuari, sic puniuntur per subtractionem castri. Et quia non puniuntur nisi vt sunt membra patris, sufficit eos peccasse in patre: nam qui punitur vt est aliquid in se requiritur vt per se & per suam voluntatem præuaricauerit: sed qui punitur vt est aliquid alterius, & vt ptinet ad alterum, sufficit quod peccauerit per alterum, & per voluntatem alterius. Sic & in proposito, cum originalis iustitia sit bonum quoddam supernaturale, filii Adæ carentes huiusmodi iustitia, in se considerati, non puniuntur, quia non debebatur eis talis iustitia ex natura: sed considerati vt sunt membra Adæ, sic puniuntur, quia carent illa iustitia, quæ ab Adam in ipsos transfundi debebat. Et quia puniuntur, vt referuntur ad Adam, si punitioni debet respondere peccatum, non oportet quod paruuli peccent in se & per B voluntatem eorum, sed sufficit quod peccauerint in Adam & per voluntatem eius. Benè ergo dictum est, In quos omnes peccauerunt, quia in Adam & in peccato eius, omnes pecasse dicimur, quia eo peccante, omnes nascimur peccatores.

Vlterius forte dubitaret aliquis, quomodo Adam fuit forma futuri, id est christi. Dicendum quòd, vt magister tangit in glosa, Adam fuit forma futuri, idest christi, quadrupliciter: primo vt similitudo sit à contrario, quia sicut in christo omnes viuificantur, ita in adam, e contrario omnes moriuntur. Secundo dicitur Adam forma christi, quia sicut adam sine coitu est à deo factus: ita christus ex virgine sine coitu, spiritu sancto cooperante, processit. Tertio, Adam dicitur pater omnium secundum carnem, ita christus est pater omnium secundum fidem. Quarto adam est forma christi, quia sicut ex latere Adæ dormientis, assumpta est costa, vnde facta est Eua: sic ex latere christi dormientis in cruce, profluxerunt sacramenta, scilicet, aqua C ablutionis, & sanguis redemptionis, per quæ formatur, perficitur, & saluatur Ecclesia, idest saluatur fidelium multitudo.

LECTIO. XVIII.

Ed non sicut delictum, ita & donum: si enim vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia dei & donũ, in gratia vnius hominis Iesu christi, in plures abundauit.

Postquàm ostensum est quantus fuerit morbus per adam inductus, & declaratũ est quòd huiusmodi morbus per legem non potuit esse curatus: in parte ista, vt dicebatur, ostendit quomodo huiusmodi morbus, per huiusmodi christi iustitiam, & per eius gratiam, potuit esse sanatus & liberatus: circa quod sex facit, secundum quod sex rationibus probat intentum: probat enim iustitiam factam per christum comparari ad sex. Primo ad suam bonitatem, quia illa iustitia habet rationem bonitatis. Secũdo comparari potest ad suũ effectum. Tertio ad suam plurificationem & diffusionem, quia bonum est diffusiuum & sui plurificatiuum. Quarto ad suam causam. Quinto ad suum obiectum. Sexto ad tempus in quo est facta. Secunda ratio incipit ibi (& non sicut per vnum.) Tertia ibi (si enim in vnius delicto) Quarta ibi: Igitur per vnius.) Quinta ibi (sicut enim per inobedientiam.) Sexta ibi: lex autem

tem subintrauit.)

Ad euidentiam primæ partis sciendum, quod malum non agit nisi ratione boni, in quo fundatur. nam malum secundum se, non est effectiuum sed defectiuũ, si autem est effectiuum, hoc est ratione boni, in quo fundatur. ipsum autem secundum se non est existens, nec est de numero existentium, hoc est quod ait Dionysius in capite quarto de diuinis nominibus, quòd malum, secundum quod est malum, neq; est existens, nec existẽtium, effectiuum autem est propter bonum: benè ergo dictum est quòd plus potest bonum quàm malum: cum malum non agat nisi de virtute boni. Quare si peccatum Adæ potuit nos inficere, & iniustificare, gratia Christi, quæ habet rationẽ boni, & quę plus potest, multo magis poterit reficere & iustificare: ea ipsa ergo bonitate gratiæ christi, & iustificatione eius, probatur intentum. Formetur ergo sic ratio, Quoscunq; delictum vnius potuit inficere & etiam iniustificare, multo magis gratia, iustitia, & donũ vnius, videlicet, christi, potuit nos reficere & iustificare: sed delictum vnius adę potuit omnes inficere & iniustificare: ergo gratia christi multo magis poterit omnes reficere & iustificare. De hac autem ratione posuit virtutem medii, dicens, quòd non sicut delictum, ita & donum, quasi dicat donum Christi non est sicut delictum Adæ, quia plus potuit, quàm illud delictũ: quia bonum plus potest, quàm malũ. & quia sic est, si vnius, scilicet Adę delicto, multi vt omnes posteri mortui sunt, multo magis gratia dei & donũ dei, in gratia. i. p gratiã vnius hominis Iesu christi, abũdauit in plures idest abũdãter iustificauit vel iustificare potuit plures, quia oẽs sic mortui p Adã, p christum iustificari possunt. Notãdũ aũt quòd, vt glosa ait, per gratiam christi intelligit perfectionem virtutum, quæ sunt in christo homine, qui christus, per suam bonitatem, de sua plenitudine nobis omnibus tribuit. Notãdum etiam quod ait glosa, & est Haymonis, quod cum ait apostolus, Gratia christi abundauit in plures, ibi (plures) non tenetur comparatiue: vt sit sensus, quod plures iustificantur per christum, quàm inficiantur per Adam: sed ly (plures) habet rationẽ positiui & absoluti: & erit sensus, quia gratia abundauit in plures, idest in multos, quia in omnes nos. Notandum etiam, quòd gratia christi abundauit in multos idest in omnes: & si nõ efficienter quia non omnes de illa percipiunt, tamen abundauit in omnes sufficienter quia suffecit ad redẽptionem omnium. Deinde cum dicit.

Et non sicut per vnum peccatum ita & donum, nam iudicium ex vno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iustificationem.

Adducit secundam rationem, quòd christus potuit nos omnes iustificare, sumptam ea parte effectus gratiæ, nam vnum fuit delictum adæ quod omnibus imputatur, & per quod omnes nascimur natura filii iræ: sed gratia christi, nõ solum potest in remissionẽ vnius delicti, sed etiam in remissionem omnium delictorũ. Formetur ergo sic ratio, Quoscunq; vnum delictum Adæ potuit iniustificare & inficere, multò magis gratia christi, quę delet multa delicta, potuit iustificare & reficere; sed vnum delictum adæ potuit nos omnes iniustificare & inficere: ergo multo magis gratia christi potest nos omnes iustificare & reficere. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Quòd non sicut per vnum peccatum, ita, supple, & donum, idest per donum, imo plus sic per donum & per gratiam christi quàm per peccatum: nam iudicium in condemnationem est ea vno delicto adę: gratia autem christi est in iustificatiõem ex multis delictis, quia iustificat multa delicta: iustificat enim originale, & actuale, & potest
A multa actualia tollere; ex ipso ergo effectu gratiæ, christi, videlicet quòd põt tollere multa delicta, patet quòd si summũ delictum adę multos potuit condemnare: multo magis gratia christi, quę multa potest delere delicta, poterit omnes nos iustificare. Deinde cum dicit.

Si enim vnius delicto, mors regnauit per vnum: multo magis abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes, in vita regnabunt per vnum Iesum christum.

Probat hoc ex parte plurificationis, diffusionis, & abundantiæ ipsius Gratiæ christi. Nam cum malum sit quid defectiuum, gratia & omne bonum sit quid diffusiuum & quid abundans, ex ipsa abundantia, & ex ipsa diffusione gratiæ probare possumus, quòd
B quoscũq; infecit delictum adę, qđ fuit quid defectiuũ, poterit iustificare gratia christi, quæ est quid abundans & quid diffusiuum. Formetur ergo sic ratio. In quocunq; regnat mors per delictum vnius adæ, quod fuit quid defectiuum, potest regnare vita per gratiã christi, quæ est quid abundans & quid diffusiuum: sed in omne regnauit huiusmodi mors, ergo in omne regnabit vita gratiæ Iesu christi. De hac autem ratione ponit virtutem medii dicens, Quòd si enim in delicto vnius adę mors regnauit, idest est transfusa in omnes homines per vnum idest per Adam: multo magis omnes accipientes abundantiam gratiæ, & abundantiam donationis, & iustitiæ christi, regnabunt per vnum Iesum christum in vita, & viuificabuntur, & iustificabuntur per ipsum. Deinde cum dicit.

Igitur sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem: sic et
C per vnius iustitiam, in omnes homines in iustificationem vitæ.

Adducit quartam rationem sumptam ex parte causæ: nam causa iniustificationis nostræ fuit adam qui fuit primus homo: sed causa iustificationis nostræ fuit christus qui est deus & homo: quia si delictum vnius, qui erat purus homo, potuit omnes nos condemnare, iustitia christi, qui est deus & homo, potuit nos iustificare. Formetur ergo sic ratio. Quoscunq; potuit condemnare delictum adę qui fuit purus homo, potest iustificare iustitia christi qui est deus & homo: sed omnes homines potuit adę delictum condemnare: ergo omnes poterit iustitia christi iustificare. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Igitur sicut per delictum vnius, idest adę, qui, supple, fuit purus homo, in omnes homines, supple processit dei sententia in condemnationem; sic & per iustitiã vnius
D idest christi, qui, supple, est deus & homo, in omnes homines, supple, procedet diuina dispensatio in vitę iustificationem. Deinde cum dicit.

Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per vnius obeditionem, iusti constituentur multi.

Adducit quintam rationem sumptam ex parte obiecti: nam inobedientia & iniustitia adę fuit respectu huiusmodi obiecti, videlicet, respectu pomi vetiti: sed iustitia & obedientia christi fuit respectu mortis, quia factus est obediens patri vsq; ad mortem, mortem autem crucis, vt dicitur ad philippenses Cap. 2. Cõstat autem quod mors est finis omnium terribilium, vt dicitur, tertio Ethicorum Cap. 4. & mors crucis erat valde ignominiosa: maior ergo fuit iustitia & obedientia christi, quæ fuit respectu tàm ignominiosæ mortis,

quàm fuerit iniustitia & inobediētia Adę, quæ fuit respectu pomi vetiti. Supposito, hanc obedientiam esse maiorem illa inobedientia, arguatur sic. Quoscunque potuit inobedientia vnius hominis, idest adę, peccatores constituere, potest obediētia vnius homini, idest christi, iustos facere: sed omnes nos potuit illa inobedientia peccatores constituere: ergo & nos omnes potest christi obedientia iustos facere. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens. Quod sicut enim per in obedientiam vnius hominis, idest adę, multi peccatores constituti sunt, quia omnes nos per illam inobedientiam peccatores sumus facti: ita & per obedientiam vnius hominis, idest christi, iusti constituuntur multi: quia omnes nos per huiusmodi obedientiam possumus iusti fieri. Deinde cum dicit.

Lex autē subintrauit, vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. vt sicut regnauit peccatum in mortem ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Iesum christum dominum nostrum.

Adducit sextam rationem, sumptam ex parte temporis, in quo est huiusmodi iustitia facta & perpetrata: sicut.n. videmus in morbo corporali, sic & in spirituali arbitrari possumus. Videmus enī q̄ tūc est tp̄s curādi corporale morbū, q̄n morbus cognoscitur, & q̄n infirmus humiliatur & medicorū mādatis subiicitur, & q̄n infirmitas aggrauatur: quodcunque istorum deficiat, videtur haberi rationabilis excusatio, ne curetur morbus. Primo enim si morbus non cognoscitur, non videtur cura fienda, quia non esset curatio artificialis, sed casualis & incognita. Secundo, si infirmus non humilietur & nolit obtemperare mandatis medici, frustra intenderetur curationi morbi. Tertio, si non esset morbus periculosus, & non aggrauaretur infirmitas, fortè non expediret intendere curationi morbi. Sed cum omnia ista concurrant tam circa morbum corporalem, quàm circa morbum spiritualem, expedit curationi intendere. Et quia lex mosaica faciebat vt peccatum cognosceretur: secundo faciebat q̄ homo humiliaretur, videns se nō posse omnia adimplere, quæ lex imperabat: tertio, propter transgressionem legis, faciebat quòd peccatum aggrauaretur: dignum ergo erat quòd post tempus legis esset tēpus plenitudinis, & intenderetur curationi morbi. Formetur ergo sic ratio, in quocunque tempore peccatum abundanter cognoscitur, homo per peccatum abundanter humiliatur, & peccatum abundanter aggrauatur, dignum est quòd post illud tempus fiat curatio & iustificatio, & postquam sic abundauit delictū quòd postea superabundauit & gratia: sed tempore legis peccatum cognoscebatur, homo per peccatum humiliabatur, & peccatum aggrauabatur, ergo congruum erat quod post tempus legis, idest tēpore christi, fieret iustificatio: & postquam sic per legem abundauit delictum, congruum erat vt per christum abundaret et gratia. De hac autem ratione ponit virtutem medii dicens. Quod lex subintrauit, idest latenter intrauit vt delictum abundaret, idest vt abundanter delictum cognosceretur, & vt homo per delictum abundanter humiliaretur, & vt delictum abundātius aggrauaretur: sed vbi, idest postquam abundauit delictum, per legem, supple: per christum abundauit & gratia: vel vbi, idest in nobis peccatoribus vbi per legem abundauit delictum, per christum superabundauit & gratia: & sicut ante regnauit peccatum in mortem, ita per Iesum christum dominum nostrum regnet & gratia per iustitiam in vitam æternam. Notandum autē, quod lex subintrauit, idest latenter intrauit dupliciter: primo quia non fuit data omni populo: secundo,

A quia non fuit data in loco publico, sed fuit data in deserto. Notandum etiam, vt tactum est, per legem abundauit delictum tripliciter, quorū duo modi sunt accipiendi causaliter, tertius verò modus est accipiendus concomitanter & consequutiuè. primo lex intrauit vt delictum abundaret, idest vt abundantius cognosceretur: sic exponendo causaliter & finaliter, verum est, quod dicitur, quòd propter hoc fuit data lex vt peccatum abundaret, idest vt abundantius cognosceretur. Secundo fuit data lex vt peccatum abundaret, idest vt homo per peccatum abundantius humiliaretur; sic etiam exponendo causaliter & finaliter, verum est, quod dicitur quòd propter hoc fuit data lex vt homo non solum confiteretur suam ignorantiam, eo quod lex faceret hominem peccatum cognoscere, sed etiam fuit data lex vt homo humiliaretur, & cognosceret suam impotentiam, videns se non posse perficere & implere. Tertio lex intrauit vt delictum abundaret, idest vt abundanter ageretur & cresceret: sed hoc non est verum causaliter & finaliter: non enim fuit intentio legis latoris dare legem vt homines in-
B duceret ad peccatum: quia tunc lex non esset sancta & mandatum non esset sanctum & bonum: tamen consequutiue & concomitatiuè verum est, quia ex prohibitione legis incitati sunt homines ad concupiscentiam; & ita occasionaliter per legem abundauit delictum, & augmentatum est peccatum. Notandum etiā, quod sicut post dispositionem materiæ congruè inducitur forma, ita postquàm nos disposuit ad iustificationem, expediebat medicum quærere: congruum enim fuit, vt per christum tempore plenitudinis fieret (per legem sic nos disponentem) iustificatio nostra. Notandum etiam, vim rationis in hoc cōsistere, quòd post abundantiam delicti congruum est medicinam conferre: ergo vbi, idest postquàm per legem, illo triplici modo, vt expositum est, abundauit delictum, &
C augmentatus est morbus, congruum fuit vt & per Iesum superabundaret & gratia & conferretur medicina: ergo ex ipso tempore ex quo facto fuit per christum nostra iustificatio, arguere possumus, quòd sic oportuit fieri, & sic congruebat vt fieret iustificatio nostra. Notādum etiam, quòd hæc ratio sexta, differt a quinque præcedentibus ratiōibus: nam quinque primæ rationes ostendunt, quòd christus potuit nos reconciliare: hæc autem ratio sexta probat quòd fuit decens & congruum, christum hæc facere: congruum enim erat non ex pàrte iniquitatis nostrę, sed ex parte pietatis diuinæ, quòd postquam per legem sic abundauit delictum, postea per christum superabundaret & gratia.

Dubitaret forte aliquis de eo quod ait apostolus circa principium lectionis, dicens: quòd si vnius delicto, multi mortui sunt, multo magis gratia dei, & do-
D num in gratia vnius hominis Iesu christi, abundauit in plures. ex quo videtur sequi, quòd in plures abundet gratia facta per christum, quàm imperfectio facta per Adam: constat autem hoc esse falsum, quia omnes inficiuntur per Adam, & non omnes iustificantur per christum. Dicendum, quod ad hoc possumus tripliciter respondere. Primo vt in legendo literam dicebatur, videlicet quòd li (plures) non se teneat comparatiue, sed idem valeat, quod multi: consuetudo enim loquendi est, quòd cum voluerimus dicere aliquos esse multos, dicimus illos esse plures. Secundum hoc itaque erit sensus: quòd sicut vnius delicto multi mortui sunt, ita gratia christi multi iustificati sunt, quia gratia christi abundauit in plures idest in multos. Secundo potuit solui, vt li (plures) teneatur comparatiue, sed non dicat pluralitatem suppositorum, sed manerierum, quia licet per christum non sint plura supposita humana iustificata, quàm per Adam infecta, tamen plures manerìes hominum iustificantur per christum

ftum, quàm inficiantur per Adam: nam per Adam A non inficiuntur nisi paruuli per peccatum originale: sed adulti vt adulti sunt, non directe inficiuntur per Adam, sed si inficiuntur, hoc est per peccatum proprium & actuale: peccatum verò Adæ inficit paruulos per originem, sed peccatum proprium inficit adultos per propriam voluntatem. Christus ergo qui per suam gratiam, non solum iustificat paruulos, & tollit peccatum originale, sed etiam iustificat adultos & tollit peccatum actuale, plures iustificat christus, quàm inficiat Adam, vt dicebatur, non quantum ad pluralitatem suppositorum, sed mauerterum. Tertio modo soluitur etiam pro ve li (plures) tenetur comparatiue, vt dicamus, plures iustificari per christum, quàm infici per Adam, non quantum ad efficientiam, sed quantum ad sufficientiam; non enim plures efficiuntur iusti per christum, quàm inficiantur per Adam: tamen iustitia christi sufficit ad plures iustificandos, quàm peccatum Adæ ad inficiendos. Nam peccatum Adæ B non potest inficere nisi procedentes ex adam: sed si essent multi alii mundi, in quibus essent homines non procedentes ex adam, sufficeret passio christi ad redimendos & hos & illos: infinita enim erat psona quę patiebatur. non ergo possent tot mundi, nec tot mortales infici, ad quos redimendos non sufficeret passio christi.

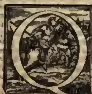
Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, videlicet quòd iudicium est ex vno delicto in condemnationem. Constat autem quòd quia Adam peccauit, ideo condemnamur: sed ipse non peccauit vno peccato, sed multis, ergo non propter vnũ peccatum tm̃ sed pp multa condemnamur. Dicẽdũ q ex hoc, peccatum Adæ nobis damnum intulit, & nos condemnat, quia propter peccatum eius priuamur iustitia originali, quam teneremur habere nisi ab hoc † peccato in baptismo absolueremur. Acceperat enim C Adam, vt dicebatur, illam originalem iustitiam, non vt erat quædam singularis persona; sed vt erat totius humanæ generationis principium, & vt debebat eam in omnes transfundere: & quia nemo dat, quod non habet, perdente Adam illam iustitiam per peccatum, oportuit & nos illã perdere. Per primũ ergo peccatum perdidit Adam illam iustitiam, qui si postea alia peccata cõmisit, illa peccata sequentia, originalẽ iustitiam subtrahere non potuerunt, quia Adam iam illam perdiderat. Primum ergo peccatum Adæ tollens originalem iustitiam ab Adam, nobis imputatur, & nos damnificauit: alia autem peccata postea, si qua commisit, nobis non directe nocuerunt: & ideo dicitur per vnum delictum in condemnationem, quia per vnum peccatum fuit sublata originalis iustitia; qua sublata, in iniquitatibus concipimur, & iniusti nascimur.

† debito

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera sequitur, quòd gratia ex multis delictis est in iustifi- D cationem. Sed contra: dicebatur supra quòd iustificamur ex fide, ergo falsum est quòd iustificemur per gratiam. Dicendum quod non est inconueniens idem attribui diuersis, aliter & aliter. Iustificatio ergo nostra est per fidem & gratiam, sed non eodem modo. Nam sicut in esse naturę, per essentiam sumus, & per potentiam agimus: sic & spiritualiter oportet dare aliquid, quod det nobis spirituale esse: & aliquid quod informet potentias, vt possimus spiritualia opera agere. Gratia ergo dat nobis spirituale esse, iuxta illud prime ad Corint. Cap. 15. Gratia dei sum id quod sum. Ipsum enim esse spirituale per gratiam habemus. Sed virtutes informant & perficiunt potentias animæ, vt spiritualiter agamus, & maxime loquendo de fide formata. Iustificamur ergo & spirituales sumus, tam per gratiam, quàm per fidem: sed aliter & aliter.

LECTIO XIX.

CAP. VI.

Vid ergo dicemus? permanebimus in peccato, vt gratia abundet? absit. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo?

Vt dicebatur non sufficit homines ad pacem inducere, nisi in illa pace permaneant & persistant: ideo postquam apostolus ostendit supra. 5. Cap. quod dimissis litigiis deberemus ad dominum pacem habere: in parte ista ostendit quomodo possumus in pace ista B durare & persistere. Ad cuius euidentiam sciendum, quod peccatum, huiusmodi pacem tollit. Lex mosayca quæ fuit lex timoris, occasionaliter ad huiusmodi pacem tollendam inducit: sed lex christi quæ est lex amoris, huiusmodi pacẽ causat & efficit. Quare si amotis litigiis, pacem ad dominum habere volumus, debemus primo à peccato esse liberati, cum peccatum hanc pacem tollat. Secundo decens est, quod simus à lege Moysi absoluti, cum huiusmodi lex ad hanc pacẽ tollendã inclinet & inducat. Tertio expedit quòd simus sub lege amoris, & gratiæ collocati, cum lex gratiæ, huiusmodi pacem causet & efficiat. Ideo tria facit. Nam primo ostendit in hoc. 6. cap. quomodo sumus à peccato liberati. In. 7. vero Cap. quomodo sumus à lege absoluti. In. 8. Cap. narrat quomodo sumus sub lege gratiæ & amoris collocati. Secunda ibi. C (An ignoratis fratres scientibus enim legem loquor.) Tertia ibi, (Nihil ergo nunc damnationis) Vel possumus aliter dicere & melius quod in primis quatuor cap. remouit apostolus à Romanis litigii materiam. In quinto vero cap. induxit eos ad pacem & concordiam. Ab hoc verò capite sexto vsq; ad duodecimum inducit eos ad pacis & concordiæ perseuerantiam.

Ad cuius euidentiam sciendum, quòd, quantum ad præsens spectat, quatuor sunt, p quę potuissent romani à concordia recedere, & in ea non perseuerare. Primum est quod sibi inuicem peccata imponebant. secũdo verò quia Iudæi se de lege iactabant. tertio quidem quia litigando vtriq; à lege spiritus & à charitate recedebant. quarto autem quia ex ipsis meritis, & propriis operibus se saluatos existimabant. Ideo quatuor facit, quia primo, ne à pace recedant, sibi inuicem peccata imponendo: ostendit in hoc sexto cap. quod sunt à peccato liberati. secũdo, ne à pace recedant, se de lege iactãdo, ostẽdit in septimo Cap. q sunt à lege abso- D luti. tertio ne recedãt a pace, legẽ spiritus & charitatẽ dimittendo: ostẽdit in octauo Cap. q sunt in charitate dei & sub lege spiritus collocati. quarto ne à pace decedant, de prærogatiua generis, aut de propriis meritis, vel de propriis operibus se iactando, & per hoc saluatos se esse credendo: ostendit nono Cap. vsq; ad duodecimum quòd non propter generis prærogatiuam, nec propter propria merita: sed per dei prædestinationem, & per dei electionem, & per diuinũ propositum sunt saluati. secunda pars incipit ibi in principio septimi capitis, (An ignoratis fratres.) tertia ibi, in principio octaui capitis. (Nihil ergo.) quarta ibi in principio noni Cap. (Veritatem dico.)

Intentio ergo in hac cap. est quòd non debeamus à pace recedere, nobis peccata imponendo: quia sumus à peccato liberati.

Propter quod notandum, quòd in ostendendo quòd sumus à peccato liberati, & quod non debemus

ad peccatum redire, nec in peccato permanere, tria facit: quia primo mouet quæstionem, & soluit, vtrum debeamus in peccato permanere: secundo per multas rationes declarat, quod à peccato liberati, nõ debemus in peccato persistere nec ad peccatum redire: tertio narrat quomodo possimus peccata vitare. Secunda ibi, statim post: Qui enim mortui sumus.) Tertia ibi, in principio lectionis futuræ, Non ergo regnat peccatum.) Continuetur ergo sic, dicebatur in fine præcedentis capituli, vbi abundauit delictum superabundauit & gratia: & quia sic est, quid ergo dicemus? permanebimus in peccato vt gratia abundet? absit, supple, vt hoc dicamus. Notandũ autem, vt Augustinus in libro de spiritu & littera notat, & adducitur hic in glosa, non enim peccantis merito, sed subuenientis auxilio superabundauit gratia, vbi abundauit delictũ; quia si esset ex merito peccati abundantia gratiæ, esset in peccato permanendum vt gratia abundaret, sed cum hoc non fit ex peccati merito, sed ex diuino auxilio, si volumus quod gratia abundet, nõ est in peccato permanendum, sed ad diuinum auxilium recurrendum. Notandum autem quod, sicut dictum est, textus apostoli sic continuatur ad præcedentia, quæ causa vt plurimum, est ibi ratio ad propositum principale, propter quod, hic textus sic continuatur ad textum immediate præcedentem, quia non est permanendum in peccato vt abundet gratia, quæ causa est ibi ratio ad propositum principale, quia si nos Romani nõ permanebimus in peccato, habebimus pacem ad inuicem, & ad dominum, de quo in hac epistola principaliter agitur.

Cap.6.

Deinde cum dicit: Qui enim mortui sumus) Adducit multiplicem rationem, quod non debeamus ad peccatum redire, nec in peccato permanere, intendens quod cum simus per christum à peccato liberati, nullatenus fas est rursus ad peccatum redire: propter quod sciendum, quod circa christum quantum ad præsens spectat sex sunt notabiliter attendenda. Nã primo ipse mortuus fuit, secũdo sepultus fuit, tertio resurrexit, quarto post resurrectionẽ, crucis vulnera in proprio corpore portauit & ea Thomę & aliis apostolis ostendit, quinto ad cælos ascendit, sexto immortaliter viuit, quod mors ei vltra dominari nõ potest. Sic nos quantum ad præsens spectat, sex per christum hereditamus siue habere possumus. Nã primo per christum à peccato liberati, habemus vitę veteris desertionem, peccatorum plenam absolutionem, vitę nouę inchoationem, fomitis debilitationem, cælestis glorię expectationem, & perseuerantem iustificationem. Sex autem hæc, illa sex notant & repræsentant, & sunt ad illa sex referenda. Nam veteris vitę desertio, referenda est ad christum morientem, quia cum vitam veterẽ deserimus, christum morientem, qui hanc mortalem vitam deseruit, imitamur: plena autem absolutio peccatorum, tam a pœna quam a culpa, referenda est ad christum in sepulchro iacentem, vt sicut ille in sepulchro iacens quiescebat: sic nos per plenam absolutionem, reddimur quiescentes, vt dicamus ex hoc, sumus consepulti cum christo in morte, idest in peccatorum absolutionem, vt glosa exponit. Tertio nouæ vitę inchoatio referenda est ad christum resurgentem: vt sicut ille resurgendo nouã vitam inchoauit, sic nos deserentes veterem vitam peccati, nouo modo viuamus iustitiæ. Quarto fomitis debilitatio referenda est ad christum iam resurgentem, & vulnera in proprio corpore portantem: nam nos postquam cum christo resurgimus, & postquàm nouam vitam inchoamus, debemus cruci esse affixi per fomitis debilitationem; nam licet ille fomes non totaliter per baptismum extirpetur, tamen debilitatur & cruci figitur. Quinto cælestis gloriæ expectatio, referenda est ad christũ ascendentem, vt sicut ille ad cęlum ascẽdit, sic nos per spem

A & expectationem, ad cęlestem patriam, & ad cęlestem vitam tendamus. Sexto perseuerans iustificatio referenda est ad christum immortaliter viuentem: vt sicut christus non vlterius moritur, sed quòd viuit, viuit deo; sic nos mortui peccato non vlterius ad peccatũ redeamus, sed perseueremus in iustitia, & viuamus deo. Secundum ergo hæc sex, quæ sunt in nobis, referenda ad illa sex, quæ sunt in christo: possunt in littera accipi sex rationes, quòd non debemus in peccato persistere, nec ad peccatum redire. Prima ergo ratio sumitur ex vitæ veteris desertione, quæ referenda est ad christum morientem: secunda ex plena peccatorum absolutione, quæ referenda est ad christum in sepulchro iacentem: tertia ex vitæ nouæ inchoatione, quæ referenda est ad christum resurgentem: quarta ex fomitis debilitatione, quæ referenda est ad christum post resurrectionem, crucis vulnera in corpore portantem & ostendentem: quinta, ex cælestis vitæ expectatione,

B quæ referenda est ad christum in cælos ascendentem: sexta autem & vltima ratio, quod non debemus ad peccatum redire nec in peccato persistere, sumenda est ex perseueranti iustificatione, quæ referenda est ad christum immortaliter viuentem. Secunda ratio incipit ibi: An ignoratis fratres.) Tertia ibi: vt quomodo christus resurrexit.) Quarta ibi: Hoc scientes.) Quinta, ibi, qui enim mortuus est.) Sexta ibi: scientes quod christus.

In prima parte intendit talem rationem, quicunque mortui sunt in peccato, non debent vlterius viuere in peccato, nec debent vlterius redire ad peccatum: sed nos per christum in baptismo sumus mortui peccato: & iam deseruimus veterem vitam: non ergo debemus viuere vlterius in peccato, nec debemus vlterius redire ad veterem vitam. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Qui enim mortui sumus

C peccato, supple dimittendo veterem vitam, quomodo adhuc viuemus in illo, idest in peccato: idest quomodo redibimus ad veterem vitã? quasi diceret, non vlterius in peccato viuere debemus. Notandum autem, quòd mori peccato hic, est vitam veterem dimittere, in quo imitamur christum morientem. Intentio ergo apostoli est, quod sicut christus nunquam redit ad vitam illam mortalem, quam dimisit per mortem, sed resurrexit & incepit viuere immortaliter & impassibiliter: sic nos, qui moriendo peccato imitamur christum morientem, nunquam debemus ad illam vitam veterem redire vlterius, quam vitam veterem dimittimus moriendo peccato. Deinde cum dicit.

An ignoratis fratres, quia quicũque baptizati sumus in christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? consepulti enim sumus

D cum illo per baptismum in mortem.

Ponit secundam rationem sumptam ex peccatorũ absolutione, in quo cõsepelimur Christo, & imitamur christum in sepulchro iacentem. Formetur autem sic ratio, quicunque sunt baptizati, idest quicunque sunt a peccato liberati in morte christi, & quicũque sunt consepulti cum christo per baptismum in morte, idest in absolutionem peccatorum, supple non debet solum vlterius peccato viuere, sed nec debet vlterius ad peccata redire: sed nos sumus huiusmodi, ergo non debemus in peccato viuere, nec ad peccatum vlterius redire. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, quòd nos sumus baptizati in morte christi, & quòd consepulti sumus in christo, in absolutionem peccatorum. Ideo ait, An ignoratis fratres, quia quicunque sumus baptizati, idest a peccatis liberati in christo Iesu, baptizati sumus in morte illius, idest in similitudinem mortis eius & verè in similitudinem mortis christi baptizamus

sti baptizamus

sti baptizamur, quia per baptismum commorimur cum christo, & sumus consepulti cum christo in mortem, idest in absolutionem peccatorum, vt exponit glosa. Notandum autem, quod cum sepultura non fiat nisi mortuis, qui sepelitur cum aliquo, oportet quod commoriatur cum illo: quia si per baptismum consepelimur cum christo, oportet quod per baptismum commoriamur cum eo. Volens ergo apostolus probare, quod sumus baptizati in morte christi, id est quod per baptismum commorimur cum christo, & assimilamur christo morienti, probat ex hoc quia per baptismum consepelimur cum christo, & assimilamur christo in sepulchro iacenti. Notandum etiam quod nos sumus baptizati in christo Iesu, idest in institutione christi Iesu, vt glosa exponit: cum enim christus instituerit baptismum, iuxta illud Matthaei vltimo Cap. Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes eos, in nomine patris, & filii, et spiritus sancti: nullus recte baptizatur, nisi baptizetur in christo Iesu, idest nisi baptizetur in baptismo, quem instituit christus Iesus. Vel sumus baptizati in christo Iesu, idest in operatione christi Iesu, quia christus operatur baptismum nostrum, & baptizat nos interius, sacerdos autem baptizat nos exterius. Notandum etiam, quod nos sumus baptizati in morte christi dupliciter: vel vt exponebatur, quia in baptismo commorimur cum christo, & assimulamur christo morienti: Vel sumus baptizati in morte christi, quia baptismus in morte Christi efficaciam habet. Sumus ergo baptizati, idest a peccato purificati in morte, idest per mortem Christi, quia christus moriendo lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Notandum autem quod in baptismo consepelimur cum christo, quia vetus homo noster & peccatum nostrum totaliter consepelitur, idest totaliter a nobis tollitur, & totaliter absoluimur a peccato, tam a culpa, quam a pena: ita quod baptizatus nisi accederet fides, quaecunque peccata haberet, si tunc moreretur, statim euolaret ad coelum. Ideo per baptismum dicimur sepeliri in mortem, idest in peccatorum absolutionem, quia ibi totaliter peccatum moritur, idest totaliter a peccato absoluimur. Notandum etiam duas rationes esse factas: quarum prima vim habet a morte christi, vt quia mortui sumus peccato, & quia mortui sumus cum Christo vitam veterem dimittendo, non debemus viterius ad peccatum redire. Alia ratio vim habet a sepultura eius, vt quia non solum mortui sumus cum christo per baptismum, & sumus a vita veteri liberati, sed quia per baptismum sumus consepulti cum eo, quia sumus a peccatis penitus absoluti, non ergo debemus viterius ad peccata redire. Notandum etiam, quod cum baptismus fiat in aqua, & ex latere corporis christi mortui non solum fluxerit sanguis, sed etiam aqua, in baptismo repraesentatur mors christi, & baptismus assimilat nos christo morienti. Rursus quia in baptismo puer immergitur, & quod in aqua sepelitur, assimulatur per baptismum christo in sepulchro iacenti. Vnde communiter ponitur, quod conuenientius fit baptismus per immersionem, quam per aspersionem: quamuis causa necessitatis, quando multi sunt baptizandi, possit per aspersionem fieri. Deinde cum dicit.

Vt quomodo christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitae ambulemus.

Ponit tertiam rationem sumptam ex nouae vitae inchoatione, in qua imitamur christum resurgentem: circa quod duo facit, quia primo ponit huiusmodi rationem: secundo subiungit rationis declarationem: ibi: Si enim complantati. Formetur autem sic ratio, Quicunque imitatur christum resurgentem & ambulat in nouitate vitae, non debent ad peccata redire: nos

A per baptismum imitamur christum resurgentem, & & ambulamus in nouitate vitae, ergo non debemus ad peccata redire. De hac ratione ponit virtutem medii. Continuetur sic litera. Bene dico quod nos sumus peccato mortui, & non debemus viterius peccato viuere, vt hoc faciendo, quomodo christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos, supple, resurgamus a mortuis, idest a malis operibus, & a vitiis, & ambulemus in nouitate vitae per iustitiam fidei. Notandum etiam, quod christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, idest per Verbum patris carni vnitum, nam pater omnia operatur per Verbum: igitur per gloriam patris, idest per verbum patris, per quod facta sunt omnia, facta fuit resurrectio. & quia sic est, bene dictum est, christum resurrexisse a mortuis per gloriam patris, idest per Verbum patris, vt exponit glosa. Dicitur autem Verbum patris, gloria patris: nam si gloria patris est filius sapiens, verbum patris, quod est ipsa sapientia patris, gloria dici debet. Vel possumus dicere, christum resurrexisse a mor-
B tuis per gloriam patris, idest per gloriam & laudem patris manifestandam, & ostendendam. Deinde cum dicit.

Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius: simul & resurrectionis erimus.

Declarat quod dixerat, ostendens quod per baptismum assimilamur christo resurgenti: ita quod sicut ipse resurrexit a mortuis, & sicut ipse deposita vetustate, resurrexit nouus: ita & nos per baptismum, deposita veteri vita, ambulamus in nouitate vitae. Ratio autem, per quam probat apostolus, quare per baptismum assimilamur christo resurgenti, est ex eo quod per baptismum assimilamur christo morienti. Formetur er-
go sic huiusmodi ratio, quicunque per baptismum sunt complantati similitudini mortis christi, & assimilantur christo morienti, illi per baptismum erunt, com-
C plantati similitudini resurrectionis christi, & assimulabuntur christo resurgenti: nos sumus huiusmodi, ergo per baptismum assimilamur christo resurgenti. De hoc autem ratione ponit virtutem medii, dicens. Si enim sumus complantati, supple, per baptismum similitudini mortis eius, idest christi, quia per baptismum assimulamur christo morienti; simul & resurrectionis erimus, idest simul erimus complantati similitudini resurrectionis, quia per baptismum assimilamur christo resurgenti. Notandum autem, quod psalita propter radices, quas mittit in terra, firmiter adhaeret vbi est plantata: nos ergo per baptismum complantamur similitudini mortis & resurrectionis eius, quia debemus firmiter adhaerere isti similitudini, videlicet, quod commorientes cum christo, & dimissa vitae vetustate, consurgamus [illegible] cum christo, & ambulemus in vitae
D nouitate. Notandum etiam, quod baptismus assimilat nos christo morienti, christo in sepulchro iacenti, & etiam resurgenti. Nam in baptismo primo aqua praeparatur: secundo ter in aqua immergitur: tertio ab aqua eleuatur. Aquae ergo praeparatio, vt dicebatur repraesentat christi mortem & passionem, ex cuius latere aqua fluxit: pueri in aqua imersio, significat christi in sepulturam: sed pueri ab aqua eleuatio, repraesentat christi resurrectionem. Deinde cum dicit.

Hoc scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato.

Adducit quartam rationem sumptam ex fomitis debilitatione. Formetur autem sic, quicunque habent veterem hominem crucifixum, & fomitem peccati debilitatum, totaliter debent peccatum destruere, & non debent viterius seruire peccato: sed nos per baptismum habemus sic veterem hominem crucifixum, sic fomi-

tem peccati debilitatum: ergo totaliter debemus peccatum destruere & non debemus vlterius peccato seruire. In hac autẽ ratione sic procedit, quia primò ponitur virtus medii, in qua stat virtualiter omnis ratio, cum dicit, Hoc scientes, quia vetus homo noster, idest veteres actus vel vetus consuetudo: iste ergo homo vetus est simul cum Christo crucifixus, idest simul cum christo in baptismo per crucifixionem debilitatus: hic ergo est virtus medii, & hic est virtualiter ratio, videlicet ꝙ debemus cauere à peccatis, quia vetus hõ noster est per crucifixionem christi debilitatus. quod vero subditur, Vt destruatur corpus peccati, idest vt destruatur tota congeries peccatorum, vt vltra non seruiamus peccato) est huiusmodi rationis cõclusio: hoc enim intendit apostolus concludere, vt destruatur peccatum & non seruiamus peccato, cum fomes peccati nostri cum Christo sit crucifixus. Notandum autem, quod omnis multitudo, est quasi quoddam corpus: sicut enim dicitur esse alicubi totum corpus, vbi sunt omnia membra, sic vbi est tota multitudo & omnes **B** partes multitudinis; totum corpus illius multitudinis esse dicitur: sic etiam qui habet omnes libros iuris, dicitur habere totum corpus iuris. Eodem modo & in proposito, cum destruuntur omnia peccata, dicitur destrui totum corpus peccati. Notandum etiã, quòd sicut christus post resurrectionem, vulnera crucis in proprio corpore portauit, & ostendit: sic nos resurgẽtes per baptismum, vetus homo noster simul cũ christo crucifigitur: quia per crucifixionem christi, fomes peccati in nobis licet non totaliter ligetur & extirpetur, tamen aliqualiter ligatur & debilitatur. ratio ergo illa sumpta est ex fomitis crucifixione siue debilitatione; quæ referenda est ad christum, crucis vulnera in proprio corpore portantem. Deinde cum dicit.

C Si autem mortui sumus cum christo: credimus quia simul cum christo viuemus.

Ponit quintam rationem sumptam ex cęlestis vitæ expectatione, quæ referenda est ad christum in cælos ascendentem. Formetur autem sic, Quicunq; sunt mortui peccato & sunt iustificati, & sunt mortui cum christo, & credunt, idest firmiter sperant simul cum christo viuere, propter hoc habentes huiusmodi cælestis vitę expectationem firmam, non debent ad peccata redire: nos sumus huiusmodi, ergo et cætera. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Quod qui mortuus est peccato, iustificatus est à peccato: si ergo nos sumus mortui cum christo, idest si sumus mortui peccato, sicut christus semel mortuus est, & ex hoc sumus iustificati, credimus, idest, firmiter speramus, quia simul viuemus cum eo, idest ascendemus ad ipsum, & habebimus vitam ęternam cum christo. & **D** tunc est supplenda ratio, quòd si nos sic mortificati, & sic iustificati credimus, idest firmiter speramus cũ christo viuere, propter hanc firmam expectationem, ne spes nostra frustretur, non debemus ad peccata redire. Notandum autem, quod hæc ratio quinta, loquens de vita, quam habemus cum christo, differt à ratione tertia, vbi fit mentio de nouitate vitæ, in qua habemus ambulare: quia ibi loquitur apostolus de vita gratiæ, hic autem de vita gloriæ. Deinde cum dicit.

Scientes quod christus resurgens a mortuis iam non moritur: mors illi vltra nõ dominabitur. Quòd enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quòd aũt viuit viuit deo. Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato: viuentes autem

A deo in christo Iesu.

Adducit sextam & vltimam rationem sumptam ex perseueranti iustificatione, quæ referenda est ad christum immortaliter viuentem. Formetur autem sic. Quicunq; debens imitari christum immortaliter viuentem, debent in iustitia perseuerare, & non debent vlterius ad peccata redire: nos sumus huiusmodi, ergo debemus perseuerare in iustitia, & non ad peccata redire. est autem uis rationis huiusmodi quòd sicut mortuus est christus & immortaliter viuit deo: sic nos semel mortui peccato, perseueremus in iustificatione, & immortaliter viuamus iustitiæ. In hac autem ratione sic procedit: quia primo ostendit quòd Christus semel mortuus, immortaliter viuit: secundo subdit, quòd nos in hoc debemus imitari christum, videlicet, quòd morientes peccato, viuamus deo. Secunda ibi. (Ita & vos) dicit ergo, scientes, idest considerantes & aduertentes ꝙ christus resurgens à mortuis, iam non moritur, quia non patietur vlterius carnis dissolutionẽ, & mors illi vltra nõ dominabitur: ꝙ enĩ mortuus est peccato, mortuus est semel, ꝙ aũt viuit, viuit **B** deo. Notãdũ aũt christus dicitur semel mortuus, quia non est mortuus morte culpę, sed est mortuus morte pœnę, idest morte pœnosa: sua tamen vita & simplex mors duplicem nostram mortem deleuit, liberando nos à morte culpæ, & à morte pœnæ gehennalis. Notandum etiam, quòd christus dicitur mortuus peccato dupliciter: primo enim mortuus est peccato, idest pro peccato nostro tollendo: Secundo mortuus est peccato, idest carni, in qua erat similitudo peccati; nam mortuus est peccato, quia mortuus est secundum carnem similem carni peccatrici, vt glosa exponit: quòd autem nunc viuit, viuit deo, idest viuit ęternaliter & feliciter, ad similitudinem dei patris.

C Deinde cum dicit. Ita & vos). Ostendit quòd in hoc debemus imitari christum, videlicet quòd morientes peccato, viuamus deo, dicens, Ita & vos Romani existimate vos mortuos quidem peccato esse viuentes autem deo, idest ad honorem & laudem dei; & hoc, in christo Iesu domino nostro, idest ad similitudinem domini nostri Iesu christi: Vel in christo domino nostro, idest per Iesum christum dominum nostrum, & per operationem eius. Notandum autem, quòd nos debemus mori peccato in Iesu christo domino nostro, idest ad similitudinem Iesu christi domini nostri: quia sicut ipse semel mortuus est, & semper viuit: ita in nobis peccatum moriatur, quia non debemus peccatum iterare, vt oporteat iterum peccatum mori & tolli: sed semel peccato mortui, semper viuamus iustitiæ.

Dubitaret fortè aliquis de eo quod in litera dicitur. Quia quicunq; baptizati sumus in christo Iesu **D** in morte ipsius baptizati sumus. quod exponens glosa ait, Nos baptizatos esse in christo Iesu, idest in institutione christi Iesu. Sed constat, vt dicebatur exponendo litteram, christus Iesus instituit baptismum fieri in nomine Trinitatis: si ergo omnes baptizati sunt secundum hãc institutionem, sequitur quod omnes baptizati sint nomine Trinitatis: sed hoc est falsum, quia antiquitus fiebat baptismus in nomine christi, iuxta illud Actorum. 2. pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum, in nomine Iesu christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti. Dicendum quod aliud est, quod est de lege. cõi; & aliud quòd fit ex dei dispensatione speciali. Quantum est enim de lege communi, forma baptismi est illa, quam christus tradidit, videlicet in nomine Trinitatis: tamen ex dei dispensatione speciali, vt nomen christi haberetur in reuerentia, in primitiua ecclesia fiebat in nomine Christi, in quo nomine implicitè dabatur

intelligi Trinitas. Nam christus idem est, quod vnctus latine, in quo datur intelligi pater vngens, filius vnctus, & spiritus sanctus, q erat vnctio, qua vngebatur.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo, quod in littera dicitur, quod Complantati sumus similitudini mortis christi: Vbi glosa loquens de morte eius, ait christum vixisse tanquam vetus homo in vetustate, à primo homine contracta, non secundum culpam, sed secundum poenam: hoc ergo modo christus mortuus est, quia accepit corpus passibile, corpus penalitati subiectum. De hac ergo pęnalitate quæritur, quomodo in eo fuerit: & videtur, quòd fuerit contracta per verba glosę. Sed contra christus huiusmodi penalitates non contraxit, sed voluntarie accepit, iuxta illud Isaie cap. 58. oblatus est, quia ipse voluit. Dicendum quòd christus has penalitates non ex necessitate contraxit, sed voluntariè assumpsit. quod ergo ait glosa, christum vixisse in vetustate secundum poenam à primo homine contractam, dici debet quod pena contracta est à primo homine in nos, qui nascimur natura filii irę: non est autem contracta huiusmodi poena in christum, tamen christum vixisse in vetustate secundum penam contractam dicitur, quia voluntariè assumpsit penalitatem similem penalitati, quam nos ex necessitate contrahimus.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo, quod in littera dicitur, quòd Mortuus est peccato, idest pro peccato tollendo: sustinuit enim, vt in glosa dicitur, peccata nostra præsentia, præterita, et futura. Sed contra: nihil tollitur, quod non est, sed præteritum & futurum non sunt: ergo non sunt ablata per christum præterita & futura peccata. Dicendum quòd licet præterita peccata non sint actu, quia cum quis desinit peccare cessat actus peccandi, sicut cum cessat mouens cessat motus: remanent tamen peccata quantum ad infectionem, idest quantum ad habitum vitiosum, quia licet actus transeat, habitus tamen remanent. Manent etiam peccata quantum ad reatum, idest quantum ad obligationem ad poenam. Mors ergo christi, & maxime prout operatur in sacramento baptismi, tollit præterita peccata & quantum ad culpam, idest quantum ad diuinam offensam: & quantum ad habitum vitiosum: & etiam quantum ad reatum, vt quantum ad obligationem ad penam; quia sicut dicebatur, si baptizatus tunc decederet, statim euolaret. De peccatis autem futuris dicere possumus, quod mors christi, illa tollit dupliciter: primo quantum ad sufficientiam; quia tanta fuit vis passionis Christi, quia non solum suffecit ad tollenda peccata præsentia, & præterita: sed etiam & futura; quia nunquam poterunt in futurum tot peccata fieri, quòd possint euacuare virtutem passionis christi, sed semper sufficiens erit passio christi ad omnia peccata tollenda. Vel dicere possumus, quòd licet peccata futura nō sint in se, tñ quàtum ad suam radicem, & quantum ad fomitem iam erant: passio ergo christi aliquo mō tollit peccata futura, in quantū per passionē illam crucifigitur & debilitatur fomes peccati.

LECTIO. XX.

NOn ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius.

A Postquam apostolus ostendit, quòd non debemus in peccato permanere: in parte ista declarat quomodo possumus peccatum vitare. Circa quod tria facit: primo docet nos peccata vitare: secundo ostendit quòd non debemus peccato obedire: tertio narrat quòd debemus iustitiæ seruire. Secunda, ibi: Quid ergo peccabimus.) Tertia ibi. Humanum dico.) Circa primum quatuor facit, secundū quod quadrupliciter nos docet peccata vitare. Nam primo docet hoc non obediendo cōcupiscentiis: secundo non exhibendo membra nostra operibus malis: tertio obediendo iussionibus diuinis: quarto existendo sub gratia, & non sub operibus legis. Secunda ibi: sed neq; exhibeatis.) Tertia ibi. sed exhibete vos.) Quarta ibi; Peccatum enim in vobis.

In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; vult vitare peccata, non debet obedire concupiscentiis:
B vos debetis vitare pctā ergo &c. De hac aūt rōne ponit virtutē medii, dicēs, Nō ergo regnet peccatū in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius, quasi dicat, q̄ si vultis peccatū non regnare in vobis, nō obediatis cōcupiscentiis peccati. Notandū aūt quòd hæc est maxima cautela, quam hic docet nos apostolus, ad vitandum peccata, videlicet quòd statim resistamus, & in ipso initio cum incipimus cōcupiscere, vt priusquam perpetretur opus, concupiscentiis non obediamus. Notandum etiam, quòd, vt Magister in glosa ait, Concupiscentia, quantum ad præsens spectat, quadrupliciter accipitur. est enim hic ordo in nobis, quòd primo est in nobis fomes peccati, qui est quædam habilitas ad concupiscendum: secundo insurgunt in nobis primi motus ad concupiscendum: tertio ex illis primis motibus, aliquando oriuntur delectationes cōcupiscibiles: quarto aliqn̄ ex ipsis delectationibus gn̄atur cōsensus, quia multotiens cōsentimus cōcupiscētiis illis. Cōcupiscentia igitur primo
C pōt nīare ipsum fomitē, vel ipsam habilitatē ad concupiscēdū, secūdo noīare pōt ipsos impetus, & ipsos motus omnino primos, q ingerunt, vt cōcupiscamus: tertio potest dicere ipsas delectationes concupiscibiles: quarto & vltimo nomine concupiscentiæ intelligere possumus ipsum consensum, secundum quem, concupiscentiis assentimus. Notandum etiam, quòd fomitem & habilitatem concupiscendi, non totaliter possumus à nobis expellere: motus verò concupiscibiles omnino primos, vt glosa tangit, non est in potestate nostra vitare: sed illis motibus sic se ingerentibus possumus non delectari, & repellere eos, & possumus non consentire eis, & abominari illos. Hoc ergo documentum apostolis, quòd si volumus peccatum non regnare in nobis debemus non obedire concupiscentiis: intelligendū est, quantum ad tertiam & quartam acceptionem
D concupiscentiæ, quia debemus non delectari, & non consentire concupiscentiis prauis: quantum autem ad motus omnino primos, qui non sunt in potestate nostra, non est hoc documentum referendum, vt in glosa innuitur. Notandum autem quod non ait apostolus, Nulli motus concupiscibiles insurgant in vobis, sed ait, Non obediatis concupiscentiis, & non regnet peccatum in vestro mortali corpore: quia tunc incipimus obedire concupiscentiis, & tunc peccatum incipit regnare, & dominari in nobis, quando incipimus delectari in huiusmodi concupiscibilibus, vel quando (quod peius est) consentimus eis. Notandum etiam, quòd ait: In vestro mortali corpore: quia huiusmodi concupiscentiæ maximè insurgunt ex parte sensualitatis, quæ est virtus organica, & tenet se ex parte corporis mortalis: ergo vno modo, quod dixit Apostolus, potest exponi quod sit dictum ad causam ostendendam: alio mō pōt exponi, vt sit dictum nō ad causam

A ostendendam, sed ad nos alliciendos in bono: vt sit sensus, non regnet peccatum in vestro mortali corpore, idest in vestro corpore, quod nunc est mortale sed in futuro fiet immortale, vt glosa exponit: tertio modo potest exponi, vt sit hoc dictum, ad nos refrenandum & retrahendum à malo: & tunc erit sensus, vt glosa exponit, & non regnet peccatum in vestro mortali corpore, idest non regnet & non dominetur peccatum, per cuius regnum & dominium, erit vestrum corpus mortale in æternum, quia ęternis ignibus exponetur: sicut ergo, cum audiuimus corpus vestrum, quod nunc est mortale, fiet postea immortale, allicimus in bono: sic cum audiuimus quòd regnando peccatum in nobis, corpus nostrum exponetur ęternæ morti, retrahimur à malo. Deinde cum dicit.

Sed neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato.

B Ponit secundum documentum ad vitandum peccatum, ex quo formetur sic ratio. Quicunq; volunt vitare peccatum, non debent membra sua facere arma iniquitatis & exhibere ea peccato: sed vos debetis velle vitare peccatum; ergo non debetis membra vestra facere arma iniquitatis, & exhibere ea peccato. Continuetur autem sic. Si vultis, quòd peccatum non regnet in corpore vestro, & vultis vitare peccatum, non solum non obediatis concupiscentiis, sed etiam nec membra vestra tanquam arma iniquitatis exhibeatis, idest habilia faciatis peccato, idest cócupiscentiæ. Notandum autem duo documenta data esse ad vitanda peccata, vnum vt non obediamus concupiscétiæ, aliud vt membra nostra tanquam arma iniquitatis nõ exhibeamus, idest nõ habilia faciamus peccato concupiscentiæ. Hæc autem duo documenta distingui possunt: primo vt referatur primum documentũ ad sensus: aliud ad delectationem. Si ergo nec cõsentia C mus concupiscentiis, vt dixit documentum primum: nec delectemur in eis, nec habiles nos faciamus ad eas, vt dixit hoc documentum secundum, poterimus vitare peccata. Notandum etiam, illa duo documenta posse aliter distingui, vt vnum referatur ad actum interiorem, aliud ad exteriorem: vt sit sensus, si vultis vitare peccata, & quòd peccatum non regnet in vobis, non obediatis concupiscentiis quantum ad actũ interiorem; nec membra vestra tanquam arma iniquitatis exhibeatis, idest habilia faciatis peccato concupiscentię, idest ad peccatum concupiscentiæ perpetrandum, quantum ad actum exteriorem. Notandum etiam, quòd possunt hæc duo documenta tertio modo distingui: vt vnum referatur ad appetitum; reliquum ad intellectum. Nam per appetitum, cuius est imperare motum, obedimus illecebris; per intellectũ D verò, cuius est dirigere & inuenire vias & motus ad perpetrandum mala, membra nostra tanquam arma iniquitatis exhibemus idest habilia præbemus peccato concupiscentiæ. Vnde Philosophus. 1. Politicorũ dicit, Hominẽ malum propter intellectum habere sęuissima arma ad nocendum: quot enim vias & quot versutias adinuenit intellectus ad faciendum mala, tot arma iniquitàtis fabricat. Secundum hoc, ergo exponetur littera, si vultis peccatum non regnare in vobis, non obediatis concupiscentiis obtemperando eis per appetitum, nec membra vestra tanquam arma iniquitatis exhibeatis peccato, idest ad faciédum peccatum, adinueniendo ad peccatum perpetrandum diuersas vias, & diuersas versutias per intellectum. Deinde cum dicit. Cap. 2.

Sed exhibete vos deo: tanquam ex mortuis viuentes: & membra vestra, arma iustitiæ deo.

A Dat tertium documentum ad vitãdum peccatum, videlicet quòd debemus obtemperare diuinis motibus, & diuinis iussionibus. Posset autem sic formari ratio. Quicunq; volunt vitare peccatum, debent se ipsos exhibere deo, & debent membra sua exhibere deo tanquam arma iustitię: sed vos debetis velle vitare peccatum, ergo debetis hoc agere. Continuetur ergo, si vultis peccatum non regnare in vobis, non solum non obediatis concupiscentiis, & membra vestra tanquam arma iniquitatis exhibeatis peccato: sed exhibete vos deo, tanquam illos, quos fecit viuentes ex mortuis, & supple, si nõ potestis opere implere quod bonum est, membra vestra, idest saltem membra vestra & vires vestras exhibete deo, vt sit arma iustitiæ, idest vt per ea impleatur iustitia. Notandum autem quòd non est hominis via eius: quod omnino verum est in operibus diuinis, & in actibus meritoriis: in his B enim non est hominis via eius, quia non est in potestate hominis se dirigere per hanc viam: in talibus enim magis agimur & ducimur à diuino spiritu, quàm agamus & ducamus nos ipsos: sed qui aguntur à dei spiritu, hi inter dei filios computantur, iuxta illud infra ad Rom. 8. Quicunq; spiritu dei agũtur, filii sunt dei. Magnum ergo documentum est illud vt possimus peccata vitare, vt cognoscamus quòd per nos ipsos nõ possumus repellere concupiscentias omnes, & non possumus membra nostra per nos ipsos vlli exhibere peccato. sed hoc faciemus, si exhibeamus nos ipsos deo, à quo debemus agi, duci, & dirigi: & mẽbra non à nobis principaliter, nec per nos, sed à deo & per deum exhibeamus vt sint arma iustitię, & per ea iustitia impleatur. Notandum etiam, si aliquis reduceret aliquẽ de morte ad vitam, & viuificaret eum, ille sic viuificatus non esset sui ipsius, sed esset eius qui viuificasset eum: & non deberet viuere sibi ipsi, sed deberet viuere ei, qui viuificauit eum: totũ ergo deberet exhi C bere illi & nihil retinere sibi. Apostolus itaq; ostẽdẽs q nos totaliter debemus exhibere deo, ait. Quòd sumus viuẽtes ex mortuis, quasi diceret, exhibete vos deo, qui fecit vos de mortuis viuentes. Notãdum etiã, quòd mortuus non potest se alicui exhibere, quia nõ est ei sensus nec motus. Cum ergo eramus mortui, nõ poteramus nos exhibere deo, quia non poteramus agere opera diuina, nec opera deo grata: nunc autem viuificati per ipsum, possumus nos exhibere deo, quia iam sumus viui, & debemus nos exhibere sibi, quia ipse nos viuificauit. Deinde cum dicit.

Peccatum enim in vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia.

Dat quartum documentum, quomodo possumus vitare peccatum, quia sumus sub gratia, non sub operibus D legis. Formetur sic ratio. Quicunq; est sub gratia & non sub cęremoniis legis, non dominatur ei peccatum, & potest vitare peccatum: vos estis huiusmodi. ergo potestis vitare peccatum. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Peccatum non dominabitur in vobis, potestis vitare omne peccatũ, quia non estis sub lege, sed sub gratia. Notandũ etiã, quòd vt sæpè sæpius dictum est, quia lex peccatum ostendebat, & ad vitandum peccatum auxilium non præbebat, ex lege non erat iustitia, & per legem non poterant peccata vitari, sed per gratiam quę est auxilium ad vitandum peccatum, & quæ nos iustificat. Vt ergo apostolus doceat nos, quomodo possumus peccata vitare, ait, quòd non sumus sub lege, sed sub gratia. Notandum etiam, quòd qui vult peccata vitare, nihil debet sibi attribuere, sed totum debet imputare gratiæ: quia si aliquid vellet sibi attribuere, cum nihil à se habeat, statim superbiret, & à gratia caderet. Ex omnibus his quatuor documẽtis potest formari vna

ratio talis

ratio talis sufficiens. Quicunq; non sub propriis meritis, nec per propriam virtutem, sed sub gratia & per gratiam exhibentes se ipsos deo, et non exhibent membra sua peccato, & non obediunt concupiscentiis, faciliter possunt vitare peccata: sed verè credẽtes & cõuersi ad christum, sunt huiusmodi: ergo tales faciliter possunt vitare peccata. Deinde cum dicit.

Quid ergo? Peccabimus: quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.

Postquam ostendit, quomodo debemus peccata vitare: declarat quod non debemus peccato obedire. Circa quod duo facit: quia primo præmittitur intenta conclusio: secundo ad illam conclusionẽ probandam subiungitur multiplex ratio, ibi: An nescitis.) Dicit ergo peccabimus quoniam sub lege non sumus, sed sub gratia? absit. quasi diceret, non debemus propter hoc peccato obedire, nec obtẽperare. hæc est ergo intenta conclusio, quòd peccato non obedimus, nec est peccato obediendum. Notandum autem hanc litteram dupliciter posse continuari ad præcedentia, vt glosa innuit: primo, vt gratia nobis daret peccandi fiduciam: videmus enim aliquos, quandò multum sunt in amore alicuius, ex quadam confidentia non curant facere aliquid, quod displiceat illi. Secundum hæc ergo sic cõtinuabitur littera, Quid ergo quooiam nos nõ sumus sub lege sed sub gratia, propter hanc confidentiam quia iam sumus à deo dilecti, & deo grati, peccabimus? absit. Secundo modo potest cõtinuari, vt dimissio legis imputaretur nobis ad peccatum & ad noxam: nam cum lex fuerit quoddam opus diuinum, videtur quòd dimittere legem, non potuerit esse sine peccato: ideo ait. Quid ergo, quoniam nõ sumus sub lege sed sub gratia, idest, quia iam dimisimus legem, & translati sumus ad gratiam, peccabimus? idest imputabitur nobis ad peccatum, ꝙ sic legem dimisimus? absit. Notandum etiam, quòd lex erat remedium imperfectum, quale congruebat illi tempori: sed gratia est remedium perfectum, quale congruit tempori isti. Quod vtrunq; factum est secundum diuinam dispensationem. Nam sicut bonus medicus, alia & alia, alio & alio tempore exhibet infirmo: sic deus tanquàm bonus medicus prout nostri infirmitati competebat, secundum alium & alium statum, alia & alia voluit præbere medicamenta. Quare cum dimittere imperfectum & ire ad perfectum, non debeat imputari ad peccatum: non esse sub lege & ire ad gratiam non peccabimus, nec imputabitur nobis ac peccatum. Deinde cum dicit.

An nescitis, quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum: serui estis eius cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam.

Postquam proposita est conclusio quòd existentes sub gratia non peccamus, idest non obedimus peccato, & non debemus peccato obedire propter seruitutem, quam incurrimus: secundo probat hoc propter libertatem quam acquirimus ibi. Gratias autem deo.) In prima parte intendit talem rationem Quicunq; obedit peccato, efficitur seruus peccati: sed nullus debet velle esse peccati seruus, ergo nullus debet obedire peccato. De hac autem ratione ponit virtutem medii dicẽs, quòd homo seruus est illi cui obedit vt si obedit peccato est seruus peccati; si obedit iustitiæ, est seruus iustitiæ, ideo ait, An nescitis quoniam cui exhibetis, idest affectatis vos esse seruos ad obediendum consentiendo vel operando, serui estis eius, cui obeditis idest congruum est esse serui eius cui obeditis, idest congruum est esse serui eius cui sic obedire affectatis: & hoc siue peccati ducentis ad mortem, siue obeditionis, idest obedientiæ ducentis ad iu-

A stitiam: quasi diceret quod si obtemperatis diuinę obedientiæ quæ ducit ad iustitiam, eritis serui iustitiæ: si vero obtemperatis peccato quod ducit ad mortem, eritis serui peccati. tunc ergo est supplenda ratio: ꝙ vt non incurratis hanc seruitutem, non debetis obedire peccato. Notandum autem, quòd peccatum ducit ad mortem dupliciter, vel quia ducit ad mortem ęternam, eo quòd peccati stipendia mors sit: vel quia ducit ad peccatum mortale, quia vnum peccatũ mortale cum per pœnitentiam nõ diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit. Notandum etiam, quòd diuina obedientia ducit ad iustitiã, quia ipsum obedire deo, quædam iustitia est: est enim obedientia pars iustitiæ: obediendo ergo ducimur ad iustitiam, quia augmentatur in nobis iustitia: vel ducimur ad iustitiam, idest ad vitam ęternam, quam possumus mereri per gratiã obediendo deo: & quia quodam modo iustum est dare alteri quod meruit, ipsa vita ęterna quæ non nisi

B iustis dabitur, quædam iustitia dici potest. Deinde cum dicit.

Gratias autem deo, quòd fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde, in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis. Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ.

Ostendit quòd non debemus obedire peccato, propter libertatem, quam acquirimus. Formetur autem sic ratio, Quicunq; liberatus est à peccato, & factus est seruus iustitiæ, non debet vlterius peccato obedire: sed gratias ago deo mẽo, ꝙ vos fuisti serui peccati, nunc autem secundum formam & doctrinam vobis traditam iustitiæ obedientes, estis liberati à peccato, & facti serui iustitiæ: ergo non debetis vlterius peccato obedire. De hac autem ratione ponit virtutem

C medii, dicens, Gratias autem ago deo, quòd fuistis, supple, aliquãdo serui peccati, Sed nunc, supple, obedistis ex corde in eam formam doctrinę, vt secundum doctrinam euangelicam, secundum quam doctrinam euangelicam, & in quam doctrinam euangelicam traditi estis, supple, à gratia; & quia liberati autem à peccato, serui facti estis, supple, iustitiæ. quasi diceret, ꝙ quia sic obediuimus ex corde secundum doctrinam euangelicam, ideo liberati estis à peccato: quia peccatum, nisi velitis, non dominabitur in vobis: & serui facti estis iustitię, consentiendo, & operando secundum illam: tunc ergo est supplenda ratio, quod cum sitis serui facti iustitiæ, & liberati à peccato, non debetis vlterius obedire peccato. Notandum autem quod deus non diligit coacta seruitia; ideo ait obediuistis ex corde, idest non coacte, non ex timore, sed ex corde, ea voluntate, & dilectione. Notãdum etiam, quod vt dicetur infra. 12. cap. rationale sit obsequium

D vestrum: non ergo sufficit obedire ex corde, nisi obediamus rationabiliter: obedimus autem rationabiliter, quando obedimus secundum formam doctrinæ nobis traditam, vt secundum doctrinam euangelicã, in quam doctrinam traditi sumus per diuinam gratiam. Notandum etiam quod gratia dei, se habet ad nos, sicut sessor ad equum, & sicut pędagogus tradit puerum ad scholas sibi competentes: sic per gratiam inclinamur ad bonam viam, & traditi sumus ad debitam formam doctrinæ, vt ad doctrinam euangelicam, cui doctrinæ seruiendo ex corde, liberamur à peccato, & sumus serui iustitiæ. Notandum etiam, ꝙ quilibet tenetur seruire illi domino, cui seruus factus est, & non ei à cuius dominio liberatus est; quia si nos obediendo ex corde doctrinæ euangelicæ, in quam traditi sumus per diuinam gratiam, & liberati sumus à peccato & sumus serui iustitiæ: tenemur obedire iustitiæ, cuius serui facti sumus, & non peccato, à cuius

dominio liberati sumus. Deinde cum dicit.

Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ.

Postquam ostendit, quomodo debemus peccata vitare, & quòd non debemus peccata obedire: hic, vt dicebatur, ostendit quòd debemus iustitiæ seruire. Circa quod quatuor facit, secūdum quòd quatuor rationibus probat intentum: nam primo probat hoc ex præcepti facilitate. Secundo, ea seruiendi similitudine. Tertio probat hoc ex peccati damnatione. Quarto ex iustitiæ vtilitate. Secunda ibi, Sicut enim exhibuistis.) 3. ibi. cum enim serui essetis) 4. ibi nūc autem liberati.) In prima parte intendit talem rationē, Quæcunque præcepta sunt humana, & non continent magnam difficultatem, secundum illa præcepta debetis seruire: sed præcepta iustitiæ, quæ ego trado vobis, sunt huiusmodi: ergo secundum illa præcepta iustitiæ debetis seruire. De hac autem ratione ponit virtute medii, dicens, Humanum, idest aliquid leue & secundum modum humanum dico, idest præcipio vobis propter infirmitatem carnis vestrę, idest quia caro vestra infirma est, & non potest portare onerosa, ideo præcipio vobis aliquid leue & humanum. tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum præceptis humanis & leuibus sit obediendum, præceptis meis iustitiæ, quæ sunt huiusmodi, seruire & obedire debetis. Deinde cum dicit.

Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immundiciæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ, in sanctificationem.

Adducit secundam rationem, quòd debeamus seruire iustitiæ, sumptam ex seruiendi similitudine. formetur autem sic ratio, Quicunque prius fuit seruus iniquitatis, & postea est factus seruus iustitiæ, sicut prius exhibuit membra sua seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem: ita postea debet exhibere membra sua seruire in iustificationē: vos fuistis huiusmodi: ergo debetis exhibere membra vestra seruire iustitiæ. De hac autem ratione ponit hoc simile, in quo fundatur intentio apostoli, videlicet quòd sicut romani prius seruierunt iniquitati & inmunditiæ, ita nunc seruiant iustitiæ. ideo ait, sicut enim exhibuistis prius, idest voluntate duce præparastis membra vestra seruire immunditiæ quantum ad peccata carnalia, & iniquitati quantum ad peccata spiritualia: vel seruire immunditię quantum ad turpitudines exterius perpetratas, & iniquitati quantum ad nequitias interius cogitatas, ad iniquitatem, supple, consummandā & perficiendam, quia ita, idest similiter nunc sitis liberati à peccato, exhibete, idest præparate membra vestra seruire iustitiæ ducenti in sanctificationem. quasi dicat, quòd sicut prius nullus timor vos coegit ad peccandum, sed voluntas libido vos induxit: sic modo ad iustitiæ viuendum non metus supplicii vos vrgeat, sed dilectio & charitas vos inducat. Notandum etiam, quòd hęc secunda ratio, est expositiua rationis præcedentis. Dixerat enim apostolus, quòd propter infirmitatē carnis dicere volebat, idest præcipere aliquid humanum, idest aliquid leue, & aliquid proportionatum humanæ infirmitati. ideo ait quod sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati, ita exhibete ad seruiendum iustitiæ, quasi diceret plus deberetis seruire iustitiæ quā iniquitati: & ego deberem præcipere vobis, quod plus deberetis seruire huic quàm illi, sed ego propter infirmitatem carnis, & volens condescēdere infirmitati vestrę, volo quòd sicut exhibuistis, idest (& si non plus) saltem, quantum exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, exhibeatis ea seruire iustitię. Deinde cum dicit.

A **Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum, mors est.**

Adducit tertiam rationem, quòd debemus seruire iustitiæ non peccato, sumptam ex damnositate peccati. Infert enim nobis peccatum tria damna. Nam primo nos in seruitutem redigit. Secundo nos deturpat et inficit. Tertio nos ad mortē perducit. posset autem ex quolibet istorum formari vna ratio: sed propter breuitatem ex omnibus his tribus mediis, cōficietur vna talis ratio. Quicquid nos in seruitutem redigit, inficit & ad mortem perducit, non est seruiendū ei, sed eius opposito: peccatū autem est huiusmodi, ergo non est seruiendum peccato sed iustitiæ eius opposita. De hac autem ratione ponit virtutem horum trium mediorum, videlicet quòd peccatū nos in seruitu- B tē redigit, nos deturpat & inficit, & ad mortem perducit: ostendit ergo primo quòd peccatum nos in seruitutē redigit, dicens, Cum enim serui essetis peccati, idest cum peccatum dominaretur vobis, & redigeret vos in seruitutem, fuistis liberi iustitiæ, idest fuistis liberati à dominio iustitiæ quia non seruiebatis iustitiæ. peccatum ergo nos in seruitutem redigebat, quia liberati à dominio iustitiæ, peccato seruiebamus. Secundò peccatum nos deturpabat & inficiebat. ideo subdit, quem ergo fructū habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? quasi diceret quòd nihil habetis de peccato nisi erubescētiam, idest nisi turpitudinem, infectionē, & immunditiam, quia de talibus quisque erubescit. Tertiò peccatum nos ad mortē perducit. ideo ait, nam finis illorum, idest finis peccatorum, est mors ęterna. tunc supplenda est ratio, quòd cum peccatum vos in seruitutem redigat, quia fuistis serui peccati: cum etiam vos immundet & inficiat, quia nullum fru- C ctum inde habetis, nisi erubescentiam, idest nisi infectionem & immunditiam: cum etiam tertio vos ad mortem perducat, quia finis illorum mors est: nullo modo debetis seruire peccato, cum vobis tot damna inferat: sed debetis seruire iustitiæ tanquam eius opposito. Notandum autem, quòd cum hoc sit esse seruum, carere ratione & seipsum nescire dirigere: peccatum per quod à ratione deuiamus, & nescimus nos ipsos dirigere, nos in seruitutem redigit. ille enim est naturaliter seruus, qui nesciens seipsum dirigere, expedit ei, vt ab alio dirigatur. Quicquid enim rationem obcæcat, impedit intellectū nostrum, ne clarè videat qualiter dirigendi sumus: & quia peccatum obnubilat intellectum, redigit nos in seruitutem; quia non sinit nos videre qualiter nos ipsos dirigere valeamus. Deinde cum dicit.

Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti deo, habetis fructum vestrum in D **sanctificationem, finem vero vitā æternam. Stipendia enim peccati, mors: gratia autē dei, vita ęterna in Christo Iesu domino nostro.**

Adducit quartam & vltimam rationem sumptam ex iustitiæ vtilitate. Nam sicut peccatum tripliciter nos damnificat, quia nos in seruitutem redigit, nos inficit, & nos ad mortem perducit: sic è contrario iustitia, quātum ad pręsens spectat, in nobis triplicem vtilitatem affert: quia primo, nos à peccati seruitute liberat: secundò, nos purificat & sanctificat: & tertiò, nos ad vitam ęternam ordinat. Causa ergo breuitatis, ex omnibus his tribus mediis, conficietur vna talis ratio ad propositum. Quicquid nos à peccato liberat, nos sanctificat, & nos ad vitam ęternam ordinat, illi debemus

mus nos seruire: iustitia est huiusmodi, ergo iustitię debemus nos seruire. De hac autem ratione ponit virtute medi., ostendens quòd omnia ista faciat in nobis iustitia. ideo ait, Nunc autem per iustitiam, supple, liberati à peccato, serui facti estis deo. quasi diceret, quod iustitia faciens vos seruos dei, à peccati seruitute vos liberat. & subdit, Habetis in hac præsenti vita fructum vestrum in sanctificationem, idest virtutum consumationem. quasi diceret quòd iustitia non solù vos à peccato liberat, sed etiam sanctificat. & subdit, finem, supple, habetis, vitam ęternam, quia iustitia vos ad vitam ęternam ordinat. sequitur autem ad confirmationem dictorum, Stipendia enim peccati, mors: quia illud, quod meremur habere pro peccato, mors est: est enim mors finis malorum: sed vita æterna, est finis bonorum. ideo subdit Gratia autem dei, idest per gratiam dei iuste viuendo, vita ęterna, supple, dabitur vobis, & hoc in christo Iesu domino nostro, idest per Christum Iesum dominum nostrum. tunc ergo est supplenda ratio, vt cum iustitia sic nos à peccato liberet, sic nos sanctificet, sic nos ad vitam ęternam ordinet, ei debemus seruire. Notandum autem, quòd ait stipendia peccati, mors: nam stipẽdium est illud quod debito redditur: dicitur enim stipendium, vt glosa innuit, quasi ad stipitem pendens. sunt enim stipendia ea quæ dabantur militibus, de publico grario: & quia pecunia illa militibus sic tradita non numerabatur, sed ponderabatur, ideo dicebatur stipendium, quasi in stipite ponderatum, & ad stipitem pendens. Cum ergo stipendium sit id quod debito redditur, mors quæ debite redditur pro peccato, stipendia peccati dicitur. Sed vita ętérna, quæ nobis per dei gratiam tribuitur, à gratia nobis conferri dicitur.

Dubitaret forte aliquis de eo quod in litera dicitur, quòd non debemus obedire concupiscentiis, quod magister exponens, ait, quòd per hos non prohibet primos motus, quia illi non sunt in potestate nostra: sed prohibet delectationem & cõsensum, quia non debemus delectari, nec consentire concupiscentiis. Tunc ergo arguo, Aut hic inhibetur peccatum mortale, aut veniale: si veniale, tunc ergo inhibentur primi motus, cum et ibi possit esse veniale peccatum: si mortale, ergo delectari est peccatũ mortale. Sed cõtra delectari pertinet ad rationem inferiorem, cõsentire ad superiorem vt satis innuit Aug. 12. de Trinitate, cap. 12. cum ergo non sit peccatum mortale, nisi ratio superior comedat, non erit ibi peccatum mortale, nisi sit ibi consensus. Dicendum quod, vt supra tetigimus, & sumptum est ab Aug. 12. de Trinitate, Cap. 12. sicut in peccato primorũ parentum fuit serpens, mulier, & vir: sic in nobis est sensualitas, quæ se habet vt serpens: ratio inferior, quæ se habet vt mulier: & ratio superior, quæ se habet vt vir. suggerere igitur pertinet ad sensualitatem: delectari ad rationem inferiorem: consentire & consumare opus, pertinet ad rationem superiorem. nam ibi serpens suggessit: mulier delectata dedit pomum viro: vir iniquitatem consumauit. In primis ergo motibus, & potest imputari sensualitati, mortale peccatum esse non potest: in delectatione etiam, quæ solum imputatur rationi inferiori & non superiori, non est mortale peccatum, quia tunc damnaretur ratio inferior sine superiori: quod esse non potest. Ideo meritò dubitatur, quomodo in delectatione, in qua dubitatur non solum peccare ratio inferior sine superiori, potest esse peccatum mortale. Sciendum, quòd non quæcunq; delectatio est peccatũ mortale, sed delectatio si sit morosa, & si huiusmodi sine freno delectetur in cogitando turpia (dato quod non cõsentiat in opus, vt plane magister determinat) põt esse peccatum mortale, & ibi non solum dicitur peccare mulier; idest ratio inferior, sed vir idest ratio superior: nam cum viri sit cohibere vxorem ad

A rationem partium superiorum, pertinet cohibere inferiorem ne effrænate delectetur cogitando turpia: ipsa ergo effręnis delectatio imputatur viro & rationi superiori, inqaantum non cohibet inferiorem. Secundo imputatur ei, quia cum consentire, ad rationẽ superiorem pertineat, licet effrænis delectatio possit esse sine consensu in opus, non tamen potest esse sine consensu in delectatione: & quia hoc imputatur rationi superiori, potest ibi esse peccatum mortale.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litere dicitur, videlicet quòd serui estis eius, cui obeditis quod glosa exponens ait. Quòd ei quadam necessitate seruire cogimur. Sed contra nullus cogitur ad peccandum, ergo &c. Dicendum, quòd, vt innuit philosophus in 2. Perihermenias, duplex est necessitas: est enim quædam necessitas simpliciter, & est quędam necessitas conditionata: sicut omne quod est, quãdo est, necesse est esse. Sic ergo cum quis currit, dum currit, necesse est vt currat. Sic cum quis obedit peccato, dũ ei obedit, necesse est vt ei seruiat. Vnde Magister non ait, q cogamur ad sic seruiendum ex necessitate simpliciter, sed ex necessitate quadam, idest ex necessitate condi- **B** tionata. Vel potest aliter distingui, quòd duplex est necessitas, videlicet consequentis, & consequentiæ: vt solem oriri, est necessarium necessitate consequentis: quia hoc consequens videlicet, oriri de necessitate, cõcomitatur solem: sed hominem currentem necesse est moueri, non est de necessitate consequentis: quia motus non de necessitate conuenit homini: sed est ibi necessitas consequentiæ, quia est ista consequentia necessaria, Si currit, mouetur. Sic & in proposito, est ibi necessitas consequentiæ: nam licet non de necessitate seruiamus peccato, & non sit ibi necessitas consequentis; est tamen ibi necessitas consequentiæ, quia si obedimus, necesse est seruire. Potest & tertio modo distingui cum SAEPE propinquum sit ei, quod est semper: propter propinquitatem ergo, quam habet consuetudo ad necessitatem, multotiens ipsa consuetudo **C** est appellata necessitas. de hac autẽ necessitate loquitur magister. Vnde ait, serui eius estis, idest ex quadam necessitate cogimini seruire, quam necessitatem inportat consuetudo. Tunc non habet dubium quod dicitur, quia licet non simpliciter, tamen ex quadam consuetudine, aliqualiter necessitamur ad seruiendum peccato.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, Humanum dico, idest aliquid leue præcipio, vt glose exponit. Sed contra: Angusta est via, quæ ducit ad vitam. Rursum sicut dicitur in Ethicis, Virtus est circa bonum & difficile. Cum ergo præcipit eis opera virtuosa, difficile aliquid præcipiebat, & non leue. Dicendum, quod duplex est facile: simpliciter, & in respectu: & duplex est iustitia, indulta, & consumata. Quantùm ad iustitiam consumatam, pertinet plus seruire iustitiæ post conuersionem, quàm seruierimus iniquitati ante conuersionem. tamen Apostolus vo- **D** lens condescendere infirmitati eorum indulgebat eis, vt ad minus sic; idest tantum quantum exhibuerunt membra sua ad seruiendum iniquitati, exhibeant ea ad seruiendum iustitiæ. Hoc ergo non fuit de iustitia consumata, sed de indulta. Cum ergo hoc onus sit leue respectu iustitiæ consumatę, dicebat apostolus se dicere, idest præcipere aliquid leue & humanũ. i. aliquid humanę infirmitati indultum.

Matt. 7.

Li. 2. cap. 3.

LECTIO. XXI.

CAP. VII.

AN ignoratis fratres (scientibus enim legem, loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit? Nam quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri.

Vt dicebatur, intentio est apostoli inducere Romanos, vt ad se inuicem, & ad deum pacem habere debeant: & quia peccatum hanc pacem euacuat, lex autem mosayca ad peccandum inducit & per consequens ad hanc pacem euacuandam inducit & inclinat: si ergo volumus in huiusmodi pace persistere, debemus esse à peccato liberati, & debemus esse à lege absoluti. Igitur postquam apostolus ostendit, quod non debemus ad peccatum redire, & quòd sumus à peccato liberati in parte ista declarat, quomodo non debemus ad peccatum redire, quia sumus à lege absoluti. Posset autem hæc pars aliter introduci, quòd cũ inter Romanos essent conuersi aliqui ex iudęis, & alii qui ex gentibus, ad inuicem pacem non habebãt, sed adinuicem litigabant, tum quia sibi inuicem peccata imponebant, tũ quia de lege Iudęi gloriabãtur. Ne ergo propter legem, de qua Iudæi se extollebant, non haberent ad inuicem pacem: ostendit apostolus quòd sumus a peccato per legem gratię liberati: quod factum fuit in præcedenti cap. & quòd per eandem legem sumus à lege mosayca absoluti: quod fiet in hoc capitulo, quod præmanibus habemus. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd aliqua sunt mala, & illa sunt incusanda: aliqua indifferentia, & illa sunt excusanda: aliqua sunt bona, & illa sunt commendanda. Vel aliter possumus distinguere, quod mala aliqua sunt incusanda: aliqua videntur mala & non sunt, & illa sunt excusanda: aliqua vero videntur mala, & non solum non sunt mala, sed etiam sunt bona; & illa non solum sunt excusanda, sed sunt commendanda: huiusmodi autem erat lex, quia cum occasionaliter inclinaret ad peccandum, aliquam apparentiam habebat vt esset mala. Verum quia lex non solum erat non mala, sed etiam erat bona, non solum erat excusanda, sed etiam commendanda. Ideo tria facit: nam primò, quomodo sumus à lege absoluti, declarat. Secundo, ne credatur lex esse mala, legem excusat. Tertio, vt ostendat legem esse bonam, eam laudat & commendat. Secunda ibi. Quid ergo dicemus?) Tertia ibi: lex itaq; sancta.) Circa primum tria facit, secundum quod ostẽdit tripli͞r legẽ euacuatã esse. Nã primo ostendit hoc per quandam similitudinem. Secundo ostendit per veteris status damnificationem. Tertio, per noui status fructificationem. Secunda ibi, Cum enim essemus.) Tertia ibi, Nunc autem soluti sumus.) Ad euidentiam primæ partis sciendum, quod intentio apostoli est probare per simile, quod sumus à lege Mosayca absoluti, & quod sumus sub lege alterius, idest sub lege christi collocati. Ideo tria facit, quia primò probat p simile quomodo sumus à lege Mosayca liberati. Secundò probat per simile, quomodo sumus sub lege altera collocati. Tertio huiusmodi similitudines adaptat ad propositum. Secũda ibi, Igitur viuente viro) Tertia ibi, Itaq; fratres.)

A Circa primum duo facit, secundum quòd duplex simile adducit ad ostendendum nos esse à lege absolutos. Nam primo probat hoc per legem Ciuilem: secũdo per legem maritalem ibi, Namq; sub viro.) In prima parte intendit talem rationem, sicut se habent ciues ad legem ciuilem sub qua sunt, sic se habebant habentes legem Mosaycam ad illam legem sub qua erãt: sed lex ciuilis dominatur in homine quanto tempore viuit, idest quanto tempore habet vigorem & auctoritatem: ergo & lex mosayca tamdiu dominata fuit, quamdiu viuit lex illa, idest quamdiu habuit vigorem & auctoritatem. Tunc ergo supplendum est, cum cessauerit vigor & auctoritas legis per aduentum legis euangelicę, sicut cessat figura per aduentum veritatis; non dominatur vobis vlterius lex, sed sumus à lege absoluti. De hac autem ratione ponit virtutẽ medii, dicens, vobis Romanis scientibus legem loquor, quia vos estis conditores legum ciuilium: An ignoratis fra-

B tres, idest non debetis ignorare, sed debetis scire, cum sitis conditores legum: debetis enim scire, quia lex dominatur in homine, & tenetur homo obseruare legẽ, quanto tempore illa lex viuit, idest quanto tempore habet vigorem & auctoritatem. tunc ergo est supplẽda ratio, quòd cum quantum ad hoc sit simile de lege Mosayca & aliis legibus, sicut cessante vigore illarum legum sumus ab ipsis legibus absoluti: sic quia iam per euangelium cessauit vigor & auctoritas legis mosaycę, sumus à lege huiusmodi absoluti. Notandum autem, quòd cum Principum sit leges condere, Romani, qui tunc dominabantur toti mundo, conditores legum dici merebantur: eorum ergo erat scire leges. Ideo apostolus loquitur eis tanquam scientibus legem, ostendens per simile in aliis legibus, legem Mosaycam euacuatam esse. Notandum autem, quod secundum hunc modum exponendi quod dictum est, exponitur de lege ciuili: potest tamen exponi, vt glosa

C tangit, de lege Mosayca, vt loquatur apostolus Iudęis scientibus legem illam, dicens, Vobis enim Iudęis sciẽtibus legem loquor, An ignoratis fratres, idest non debetis ignorare, quia lex illa Mosayca dominatur in homine, & homo tenetur ad obseruationem illius legis, quanto tempore lex illa viuit, idest quanto tempore habet vigorem & auctoritatem: sed quia nunc cessauit, supple, vigor ille propter aduentum Euangelii, sumus à lege huiusmodi absoluti.

Deinde cum dicit, Namque sub viro) ostendit quod sumus à lege Mosayca absoluti per simile, quod videmus in lege maritali. Formetur autem sic ratio, Sicut se habet mulier existens sub viro ad legem viri, ita se habebant existentes sub lege Mosayca ad legem illam: sed mortuo viro soluta est mulier à lege viri: ergo à simili nõ vlterius viuẽte lege, & nõ habẽte vigorem & statũ, quod factũ est nũc tpe euangelii, absoluti sumus ab illa lege. Ideo ait. Nã mulier, quæ est sub viro, viuẽ-

D te viro, alligata est legi viri: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta ẽ à lege viri. Sic in proposito, supple, lege Mosayca viuẽte & habẽte vigorẽ & statũ, alligabantur populus iudaicus illi legi; sed illa lege cessante & non habente vigorẽ & statũ, quod nunc factũ est, non vlterius ad lege huiusmodi alligamur. Deinde cum dicit.

Igitur viuente viro, vocabitur adultera si fuerit cum alio viro: si autem fuerit mortuus vir eius, liberata est à lege viri, vt non sit adultera si fuerit cum alio viro. Itaq; fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus christi, vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, vt fructificetis Deo. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum; quæ per legem erant, operabantur

in mem

in membris nostris, vt fructificarēt morti.

ostendit, quod non solum sumus à lege Mosaica absoluti, sed etiam possumus collocari sub lege altera; & sumus sub lege altera collocati: quod probat per simile quod videmus in lege maritali, dicens, Igitur viuente viro, vocabitur mulier adultera si fuerit cum viro altero: sed si mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, vt mulier non sit adultera si fuerit cum alio tero viro quia potest alium virum accipere, iuxta illud. 1. ad Corinth. Cap. 7. Quod si dormierit vir eius, liberata est à lege, vt cui voluerit, nubat tantum in domino. Tunc ergo est supplenda ratio, Quod sicut mortuo viro, potest mulier alium virum accipere: sic lege Mosayca non habente vlterius statum, non solum sumus absoluti ab illa lege, sed etiā possumus sub alia lege collocari, & sumus sub lege alia collocati, quia sub lege christi.

Deinde cum dicit. Itaq; fratres.) adaptat hoc ad propositum, dicens, Itaq; supple, iuxta hanc similitudinem, fratres mei, & vos mortificati estis legi, quia nō vlterius tenemini ad figuras & ad ceremonias illas: & hoc per corpus christi, idest per mysterium incarnationis: vel per corpus christi, idest per complementum veritatis: erat enim se lex illa, sicut vmbra: quia sicut adueniente corpore, cessat vmbra: ita per corpus christi, & per misterium incarnationis, & per aduentum christi cessauit lex. Et subdit, Vt sitis & vos alterius, idest vt sitis christi: quasi diceret non solum estis à lege absoluti, sed etiam estis sub altera lege collocati, quia collocati estis sub lege christi, qui resurrexit à mortuis, & hoc vt fructificetis deo, qui prius fructificabatis morti, faciēdo mortis opera. Notandum aūt, quod ait, Itaq; fratres mei) quia licet conuersi essent ad christum fratres eius, specialiter tamen Iudęi propter cognationem carnis fratres eius erant: & quia Iudaei specialiter tenebantur ad obseruationem legis, ideo specialiter eis loquitur, dicens, Itaq; fratres mei). Notandum etiam, quod duo sunt quę trahunt vt velimus viuere sub lege alicuius domini, vel alicuius principis: primum est dominantis vel principantis dignitas siue autoritas: quia quāto maioris dignitatis & autoritatis est princeps ille, tanto minus dedignamur sub eo esse. Secundum est, noster fructus & vtilitas: quia quanto magis fructificamur sub aliquo domino, & maiorem vtilitatem inde consequimur, tanto magis trahimur vt velimus esse sub illo. Apostolus ergo volens nos trahere vt velimus esse sub christo, & velimus militare sub lege eius, duo facit: nam primo tangit christi dignitatem & auctoritatem, cum ait, Qui ex mortuis resurrexit: hoc enim fuit magnę dignitatis, & auctoritatis, posse à mortuis resurgere. Secundo tangit nostrum fructum & vtilitatem, cum subiungit, Vt fructificetis deo. quasi diceret, bene debetis esse alterius, idest christi, tum quia ipse est tantę auctoritatis, quod ex mortuis resurrexit, tum etiam quia inde habebitis fructum & vtilitatem, quia deo fructificabitis.

Deinde cum dicit, Cum enim essemus.) postquam probauit legem cessasse & euacuatam esse per similitudinem, ostendit hoc idem per illius fructus damnificationem. formetur autem sic ratio, Per quemcunq; statum augebantur passiones peccatorum in membris nostris, & fructificabamus morti, status ille per aduentum gratiae, & per aduentum christi, debet esse euacuatus: sed huiusmodi erat status legis: ergo erat per legem gratiae euacuandus. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Cum enim essemus in carne, idest cum tempore legis faceremus opera carnis, & viueremus carnaliter, passiones peccatorum, idest concupiscentiae & consensus peccatorum, quę per legem, supple, erant cognitae & augmentatę, illae passiones sic augmentatae per legem operabantur in membris

A nostris, idest ducebant membra nostra ad mala opera vt fructificarent morti, idest facerēt opera digna morte ęterna. tunc ergo est supplenda ratio quod si per legem passiones peccatorum sic operabantur, & ducebant membra nostra, vt huiusmodi membra fructificarent morti, dignum erat quod huiusmodi lex sic damnificans, sic nos mortificans, cessaret adueniente vita, & adueniente gratia. Notandum autem quod voluntas & appetitus mouent omnia membra ad actus suos secundum ergo concupiscentias, & secundum passiones animae, quas habemus, mouentur membra ad agēdum & quia per legem augmentabantur in nobis passiones peccatorum & concupiscentiae peruersae, consequens erat, quod concupiscentiae illae, & passiones illę operarentur in membris nostris, mouendo & ducendo ea taliter, vt membra sic fructificarent mortē, idest agerent opera digna morte. Deinde cum dicit.

B **Nunc autem soluti sumus à lege mortis in qua detinebamur, ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate litterae.**

Adducit tertiam rationē, quod lex cessauerit, sumptam ex nouitate status, & ex fructificatione huius status, in quo sumus. formetur autem sic; Quicunq; seruiunt & fructificant in nouitate spiritus, & non in vetustate litterę, illi sunt à lege absoluti, nos sumus huiusmodi: ergo sumus à lege absoluti. Ideo ait, nunc soluti sumus à lege mortis, idest à lege Mosaica, quae est causa mortis, & quę est causa peccati, in qua lege detinebamur prius: ita vt seruiamus in nouitate spiritus, non in vetustate litterę. quasi diceret, quod causa, quare sic sumus absoluti à lege illa, est quia seruimus in nouitate spiritus. Quod ergo sumus a lege absoluti) hoc se habet vt conclusio. Secundum quod seruimus in nouitate spiritus) hoc se habet quasi illius conclusionis causa & ratio. Formetur autem ratio illa, sicut antea formabatur. Notandum autem quod ait, soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur; quia sicut proprium est captiuorum detineri; ita populus ille, viuens sub lege Mosaica, quasi captiuus tenebatur, quia per legem illam, non poterat vitare seruitutem peccati. Notandum autem, quod seruire in nouitate spiritus non in vetustate litterae, dupliciter potest exponi. Primo sic, vt seruiamus in nouitate spiritus, idest in operibus noui hominis, & hoc secundum spiritum, quia spiritualiter debemus seruire in operibus christi, qui dicitur nouus homo: non autem seruire debemus in vetustate litterę, idest in operibus veteris legis. Secundo potest exponi, & quasi in idem redit. debemus seruire in nouitate spiritus, idest in nouitate spiritualis intelligentiae, non in vetustate litterę, idest vetustate literalis obseruantiae. Notandum

C etiam, quod lex Mosaica cessauit, & non cessauit: & est vetusta, & noua. Nam quantum ad ceremonias, secundum litteralem obseruantiam, vt quod deberent sic offerre agnum, & quod deberent agnum sic comedere, & quantum ad talia, lex Mosayca est vetusta, & cessauit: sed quantum ad spiritualem intelligentiam, vt quantum ad illud, quod intelligebatur per illum agnū, quia ex hoc dabatur intelligi Christus: & quantum ad intellectum secundum alias ceremonias, ex quibus spiritualiter figurabatur in lege Mosaica lex noua, non cessauit, immo hoc modo dicitur semper noua, quia dabat intelligere nouā legem. Benè ergo dico quod dictum est, quod debemus seruire in nouitate spiritus, idest in nouitate spiritualis intelligētiae non autem in vetustate literae, idest in vetustate ceremonialis & litteralis obseruantiae, iuxta illud ad Corinth. 3. littera enim occidit, spiritus autem viuificat.

D

LECTIO. XXII.

Vid ergo dicemus? lex peccatum est? absit. sed peccatum non cognoui, nisi per legem: nam cõcupiscentiam nesciebam nisi, lex diceret, Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatū per mādatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem viuebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum: & inuentum est, mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Nam peccatum, occasione accepta per mandatum, seduxit me: & per illud occidit.

Exo.20. Deus.5.

Ostenso legem euacuatam esse, quia ea hoc videtur lex esse mala: ne forte ex hoc crederetur mala esse, ideo, vt dicebatur, hic legem excusat; ostendens eam non esse peccatum, nec esse malam. Ad cuius euidentiam, sciendum, quod non excusatur rationabiliter, nisi quod forte potest videri & reddi malum esse, non tamen est malum. Sunt autem sex, quæ glosa diffusè & intricatè tangit, propter quæ lex videtur esse mala, quia per accidens propter illa lex videtur quod peccatum inducat: non tamen est mala, quia propter illa per se peccatum non inducit, sed magis peccata refrenat. Primo enim, lex videtur inducere ad peccatum propter peccati ostensionem. Nam eo ipso quod lex ostendit tibi quid est peccatum ante conspectum tuum, & facit tibi imaginationem, & memoriam de peccato, qua facta, propter corruptionem appetitus nostri, facilius ad peccandum inclinamur. Nam sicut ex ostensione mulieris, vel ex ostensione alicuius concupiscibilis, facilius inclinamur ad concupiscēdum: sic ex ostensione peccati, & facta imaginatione de peccato, propter corruptionem nostram incitamur ad peccandum. Sed lex ostendendo peccatum licet faceret malum per accidens, faciebat tamen bonum per se, quia docebat peccatum vitare, cum malum non possit vitari nisi cognitum. Secundo lex videbatur causare peccatum, propter peccatorum debilē refrenationem, nam ipsę cōcupiscentiæ peccatorum sunt quasi quidam impetus, & quidam motus animi. Videmus enim in impetu & in motu aquę, quod si aqua habear liberum cursum, non ita abundat, sicut si habet aliquod frenum, & aliquod retinaculum: nam cum aliqua aqua retinetur, si id retinaculum sit debile, abundat aqua, & inflatur, & frāgit retinaculum illud, & efficit maius damnū quàm si liberum cursum haberet. Sic, vt glosa tāgit, homo ante legem libere peccabat, & motus & impetus & concupiscentiæ animæ quasi habebant liberum cursum; sed veniente lege, quasi posito obice, inceperunt abundare concupiscētiæ: & quia obex ille & frenum illud, quod lex dabat, non erat perfectę efficaciæ; quia lex gratiam non præbebat: volendo se homo restringere, inceperunt concupiscentiæ abundare, & fracto freno & retinaculo, maiorem læsuram inferebant quàm ante: sed hoc licet esset ma-

A lum per accidens propter corruptionem nostrā, erat tamen bonum per se, quia ponere obicem contra cōcupiscentias, bonum est. Tertio videtur lex inducere peccatum propter præuaricationis additionem: nam ante legem homo simpliciter peccabat, sed post legē, homo malum faciendo, non solum peccauit, sed etiā peccato præuaricationem addidit, quia fecit contra legem quæ peccatum prohibuit: sed hoc licet sit malum per accidens, est tamen bonum per se, quia bonū est prohibere peccata. Quartò lex videtur causare peccatum propter conatum nostrum propter legis inhibitionem: quia, vt Aug. ait & habetur in glosa, talis est carnalitas nostra, vt ardentius desideret prohibita. Quod forte duplici de causa contingit: primo quia homo habet animum generosum, & naturaliter intendit in aliquid excellens & arduum: & quia aliquid eo ipso quod est prohibitum, videtur aliquo modo arduum & excellens, ardentius contra prohibita agitatur.

B Vel forte hoc cōtingit, quia, vt dicitur secundo Rhetoricorum, Concupiscentia est eius quod abest. Et quia eo ipso quod aliquid prohibetur, videtur abesse & elongari à nobis, ideo magis concupiscitur. Sed hoc licet sit malum secundum accidens, quia propter corruptionem nostram, ex ipsa inhibitione incitamur ad peccandum: est tamen bonum per se, quia bonum est inhibere peccatum. Quintò lex videtur causare peccatum, propter peccati reputationē: quia homines ante legem & si peccatum cognoscebant, tamen parum aut nihil peccatum appræciebantur vel reputabant, quia nō credebant peccatum puniendū esse: sed aduenīete lege, & prohibēte peccatū; hō magis peccare timuit & magis reputauit peccatum. Secundum hoc ergo posset dici lex causare peccata, quia causauit & fecit, quod homo appræciaretur & reputaret peccatum: sed hoc non est malum,

C immo est bonū, quod homo peccare timeat, & quod credat & reputet quod peccare sit magnum malum. Sexto lex videbatur inducere peccatum, propter diaboli insidiationem: nam, vt ait Ambrosius & habetur in glosa, Diabolus videns legem in hominis auxilium datam esse, magis insiluit, & magis insidiatus est ei. Lex ergo bona erat, licet per accidens ex insidiatione Diaboli posset inducere hominem ad peccandum. Cum ergo omnibus his causis lex, lex videatur mala, & non sit mala: quantum ad omnia ista indiget excusatione. Verùm quia aliquam istarum causarum Apostolus videtur simul cōnectere, diuidemus hanc partem, vbi legem excusat, in partes quatuor: quia primò excusat legem quantum ad peccati ostensionem: secundò excusat eam, quantum ad peccatorum refrænationem, & quantum ad præuaricationis additionem: tertio quantum ad conatum nostrum contra legis inhibitionem: quartò & vltimo quantum ad diaboli insidiationem.

D Secunda ibi, occasione autem accepta.) Tertia ibi, Sine lege enim.) Quarta ibi, Et inuētum est mihi.) In prima parte intendit talem rationem, quicquid facit cognoscere peccatum, & ostendit peccatum, licet forte faciat malum per accidens, illud tamen non est malum, nec est peccatum, imo est bonum, quia docet vitare peccatum: lex est huiusmodi, ergo lex non est mala. De hac autem ratione ponit virtutem medii, videlicet quod lex non est peccatum: sed docet cognoscere, & ostendit peccatum. Ideo ait, quid ergo dicemus: lex peccatum est? absit. sed peccatum non cognoscitur, nisi per legem. Lex ergo non est peccatum, sed ostendit & facit cognoscere peccatum. Quod autem lex faciat cognoscere peccatum, patet. Nam concupiscentiam nesciebam esse peccatum; & non credebā esse peccatum tam graue, nisi lex diceret, Non concupisces. Notandum autem, quod, vt dicitur in glosa, ad probādum per legem cognosci peccatum, elegit apostolus quod est generale peccatum. s. Concupiscentiā,

viide omnia

Vnde omnia mala veniunt. Bona ergo est lex secundũ Aug. quę dum concupiscentiam prohibet, omnia mala prohibet. Notandum autem, quod cum ait concupiscentiam nesciebam: hoc non ait in persona sua, & pro se: sed quia agit generalem causam, loquitur enim in persona cuiuscunq;, vt in glosa innuitur.

Deinde cum dicit. Occasione autem accepta.) excusat legem quantum ad peccatorum refrenationem, & quantum ad prævaricationis additionem: ideo dupliciter legitur hæc litera. Quantum ergo ad primum modum formabitur sic ratio Per cuiuscunq; mandatum, siue per cuiuscunq; refrenationem, peccatum, accepta occasione, operatur omnẽ concupiscentiã, illud e bonũ: ergo lex licet faciat malũ per accidens, tamen est bona per se, quia inhibet & refrenat peccata. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Repetatur ergo quæstio prius facta, & legatur sic littera, Quid ergo dicemus: lex est peccatum? Absit. sed per mandatũ, supple, legis, quòd scilicet inhibet & refrenat peccata, occasione accepta, idest occasionaliter & per accides, B peccatum operatum est in me omnem concupiscentiam, idest multitudinem & cumulationem omnium concupiscentiarum. Lex ergo bona est, quia mandat cauere peccata; sed occasionaliter & per accidens malum facit, quia ex hoc multiplicantur concupiscentię. Notandum autem secundum hanc expositionem per omnem concupiscentiam intelligimus multitudinem concupiscentiarum, vt dicamus sicut superius dicebamus: quòd sicut aqua propter oppositum obicem, non habens liberum cursum, magis inflatur, & multiplicatur: sic propter mandatum legis, quasi propter quendam obicem oppositum, volens se homo restringere à concupiscentiis, magis sunt concupiscentiæ multiplicatæ: ergo peccatum, idest fomes peccati, & inclinatio ad peccandum, vt glosa exponit, occasione accepta propter mandatum legis, quasi propter quendam obicem, & quasi propter quoddam frenum oppositum, operatum est in omnem concupiscentiã, idest multitudinem concupiscentiarum. tunc est supplenda ratio: quia mandat & docet cauendas, & refrenandas esse concupiscentias, per accidens tamen facit malum, quia ex hoc occasionaliter concupiscentiæ augmentantur. Secundo modo potest legi hæc litera quantum ad prævaricationis additionem, vt etiã glosa tangit, quia ante legem non erat omnis concupiscentia, idest non erat omne peccatum quia non erat peccatum quantum ad prævaricationem legis: ergo propter hoc factum est, quod propter mandatum legis, operabantur homines omnem concupiscẽtiam, idest, omne peccatum: quia non solum operabãtur in se peccata, sed etiam operabantur peccata prævaricationis, quia legem prævaricabant. Secundum hoc ergo formabitur sic ratio, Per cuiuscunq; mandatum, fomes peccati, vel inclinatio ad peccandum operatur prævaricationem, & per consequens videtur operari omnem concupiscentiam, illud licet faciat malum occasionaliter & per accidens, per se tamen est bonum, quia peccata prohibet: sed mandatũ legis, & per prohibitionem eius, peccatum, occasione accepta, operatur prævaricationem, & videtur operari omnem concupiscentiam: ergo lex licet videatur operari malum occasionaliter & per accidens, per se tamen est bona, quia peccata prohibet. De hac autem ratione ponit virtutẽ medii. littera legatur vt prius. Notandum autem, quòd iustitia legalis, vt vult Philosophus. 5. ethicorum, quodammodo est omnis virtus, quia lex præcipit omnem virtutem. Prævaricari ergo legem est quasi committere omne peccatum, & operari omnem concupiscentiam. Lex ergo bona est, quia prohibet omne peccatum; sed occasionaliter facit malum, in quantum per mandatum eius, peccatũ, idest, fomes peccati operatur, idest disponit & inclinat ad operandum omnem prævaricationem, & per consequens omnem concupiscentiam.

Cap. 2.

A

Deinde cum dicit, sine lege enim.) excusat legem quantum ad conatum nostrum contra legis inhibitionem, & etiam quantum ad peccati reputationem. Secundum hoc autem dupliciter legetur littera. secundum ergo primum modũ sic formabitur ratio, Illud, quod prohibendo facit reuiuiscere peccatum, & occidit, licet faciat malum per accidens, est tamen quid bonum per se, quia peccata, prohibet: lex est huiusmodi, ergo est bona secundum se. De hac autem ratione ponit virtutem medii, videlicet quòd homo ante legem non ita peccabat, sicut post legem: sed lege adueniente, & peccatum prohibente, peccatum reuixit, & homo mortuus est. lex ergo bona erat, quia peccatum inhibebat: sed per accidens faciebat malum, in quantum per inhibitionem legis homo incitabatur ad peccandum, & moriebatur, idest peccabat mortaliter. Repetatur quæstio superius posita, & legatur sic B littera, Quid ergo dicemus: lex est peccatum? Absit. immo sine lege enim peccatum mortuum erat, idest non ita viuebat peccatum sine lege, idest ante legem, sicut post legem. & sequitur, Ego aũt aliqũ sine lege, vt ante legem viuebã, idest non eram ita mortuus nec ita peccabam mortaliter, sicut post legem: sed cum venisset mandatum legis, quod, supple, peccata prohibebat, peccatum reuixit, idest augmẽtatum est: ego autem mortuus sum, idest magis mortaliter peccaui. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum mandatum legis veniens, peccata prohibeat: lex est bona per se, licet faciat malum per accidens, quia conamur contra legis inhibitionem: & peccatum reuiuiscit & augmentatur: & mortui sumus magis quàm essemus tempore ante legem. Secundo modo potest exponi hæc littera, quantum ad peccati reputationem. Tunc formetur C sic ratio, Quicquid facit reputare peccatum, illud est bonum per se, licet videatur facere malum per accidens: sed lex facit reputare peccatum, ergo lex est bona per se, licet videatur facere malum per accidens. De hac autem ratione ponit virtutem medii, videlicet quòd ante legem non reputabatur peccatum, & homines non credebant nec appretiabantur peccatum esse tantam offensam, quanta erat: ideo ait quòd sine lege enim peccatum mortuum erat, idest non reputabatur: ego aũt aliqñ sine lege, idest aliquo tẽpore: ante legem viuebam, idest credebam me viuere, quia non reputabam peccatum: sed cum venisset mandatũ legis peccatum reuixit, idest cœpit peccatum apparere, & cœpit peccatum reputari: ego autem mortuus sum, idest cognoui me mortuum esse. Et tunc est supplenda ratio, Illud quod facit reputari peccatum licet videatur malum, tamẽ per se bonum est, quia prohibet peccata cauere: lex est huiusmodi, ergo licet mala D videatur, secundum se bona est.

Deinde cum dicit, Et inuentum est mihi.) excusat legem quantum ad diaboli insidiationẽ, propter quod sciendum, quòd lex fuit quidam gladius datus nobis, p quẽ debebamus bellare cõtra diabolũ: sed diabolus per illum eundem gladium bellauit contra nos, & occidit nos. formetur autem sic ratio, Quicquid nobis datur ad defendendam vitam nostram, dato quod illo male vtamur, & illud sit nobis ad mortem, licet illud sit malum per accidens est tamen bonum per se: lex est huiusmodi, ergo lex per se est bona. De hac autem ratione ponit virtutem medii: repetatur ergo quæstio superius posita & legatur sic littera, Quid ergo dicemus: lex peccatum est? Absit. sed & mandatum legis, quod erat mihi ad vitam, inuentum est hoc esse ad mortem. Nam peccatum, idest Diabolus, vt glosa exponit, occasione accepta, seduxit me, & per illud mandatum occidit me. quasi diceret, quòd mandatum legis fuit mihi datum ad vitam tuendam & defenden-

A dam,& fuit mihi datum quasi quidam gladius, cum quo debebam pugnare cum diabolo: sed diabolus accepit mihi illum eundem gladium, per quem debebā me tueri, occidit me: & inuentum est mihi esse datum ad mortem,quod erat mihi datum ad vitam. Notandum autem quod per peccatum possumus intelligere illam malam operationem, quam agimus: & illud, quod inducit nos ad peccandum. Rursus illud, quod inducit nos ad peccandum, est tam fomes peccati quàm diabolus. Vnde,quod superius dicebatur, peccatum operatum est in me omnem concupiscentiam; & quod hic dicitur, peccatum, occasione accepta, occidit me: possumus intelligere tam de fomite, quàm de diabolo, vt exponit glosa: nam vtrunq; operatur in nobis concupiscentias, & vtrunq; occidit nos. Tamen si volumus distinguere inter hoc dictum, & illud, competentius fieri videtur, vt illud (per peccatum, B quod operatur in nobis omnem concupiscentiam) intelligamus fomitem: & hoc quòd (per peccatum occidit nos) intelligamus diabolum. Notandum quòd hoc quod vltimo dicitur, Et per illud seduxit me) potest dupliciter exponi: primo vt hoc qd dico (illud) referatur ad mandatum, vt dicebatur in exponendo literam: vt sit sensus, per illud idem mandatum, per quod debebā me tueri, diabolus occidit me. Vel hoc quod dico (illud) potest referri ad seductionem: vt sit sensus, peccatum, idest, diabolus seduxit me, & per illud, idest per illam eandem seductionem, occidit me, Notandum etiam, quod hoc (per peccatum) rectè videtur intelligere diabolum, quia seducere, propriè est rei insidiātis, & intelligentis: Vnde diabolus nos seduxit, quia intelligens vias nostras, insidiatur nobis. Sed fomes peccati operatur in nobis concupiscentiam, quia à fomite omnis concupiscentia ortum sumit. C Benè ergo dictum est, quòd superius, vbi fit mentio de peccato quod operatur concupiscentias, debemus intelligere fomitem: hic autem, vbi loquitur de peccato quod nos seduxit, congruè diabolus designari potest.

Dubitaret forte aliquis de eo quod in littera praecedentis lectionis dicebatur. Lex dominatur in homine quanto tempore viuit, idest quanto tempore habet statum) quod glosa exponit de lege naturae. Sed lex naturae est semper et vbiq;, & semper habet statum suum: ergo non sumus à lege per christum liberati. Dicendum, quòd ad legem naturae pertinere possunt prima principia agibiliū, quae semper sunt in suo robore, & semper in suo statu, sicut est hoc principium, Quod tibi non vis, alii ne feceris: illud enim principiū in agibilibus, est illud, ad quod omnia alia reducuntur. Videtur ergo se hoc habere in agibilibus, sicut in speculabilibus se habet, De quolibet affirmatio vel negatio, vera est. Quae ergo sunt sic principia agi- D bilium, nunquam mutantur, & sunt semper & vbiq; sed conclusiones, quae eliciuntur ex his principiis, licet pro maiori parte veritatem habeant, in casu tamen mutari possunt. Vnde ad legem naturalem pertinet, vt depositum sit reddendum: & tamen in casu, vt puta si furiosus deposuisset gladium, non deberet sibi reddi gladius ille, tempore furiae. Dicemus ergo quòd ad legem naturalem pertinēt principia agibilium, & conclusiones deriuatę ab illis principiis: & licet principia maneant in suo rigore, conclusiones tamen in casu mutari possunt. Vnde quod hic dicitur de lege naturali, quod durat quandiu habet statum, intelligendū est non de principiis agibilium, sed de cōclusionibus, quae eliciuntur ex his principiis: vt hoc principium, Quod tibi non vis, alii ne feceris) non mutatur. Sed si ex hoc principio eliceretur haec conclusio; Quòd debet depositum reddi, quia velles tu, quod tibi tuum depositum redderetur, potest hoc mutari, quia in casu, non semper est reddendum.

Vlterius forte dubitaret aliquis, quòd glosa loquēs de lege naturali, ait quod non per omnes sui partes ab omnibus recipitur & obseruatur. Sed contra: si naturale est, quod est semper & vbiq;, oportet quòd ab omnibus obseruetur, vel ab omnibus iudicetur obseruandum: nam sicut ignis semper comburit & vbiq;: ita & quod est de lege naturali est semper & vbiq;, vt innuit philosophus. 5. ethicorum. Dicendum, quòd, vt Cap. 11. innuit philosophus in eodem libro, licet sit naturale homini esse dextrum, sunt tamen aliqui homines abdestri: vnde possumus dicere, quòd non omnia sunt naturaliter vniformia, quia aliter est naturale homini habere cor, & aliter est naturale esse dextrum: nam nullus reperitur homo sine corde: reperiuntur tamen plures homines abdestri. Quod ergo est naturale, vel est semper & vbiq; simpliciter & absolutè, quia semper & vbiq; ignis comburit: vel naturale est non simpliciter absolutè, sed per relationem ad causam, vt plantam pullulare, hominem esse dextrum, est naturale, non tamen semper & vbiq; simpliciter & absolutè, sed per relationem ad alias causas: nam causa pullulationis nisi impediatur, planta pullulat: & nisi sit aliquod impedimentum in homine, semper est dexter. Sicut ergo distinguimus de aliis rebus naturalibus, quòd aliqua sunt naturalia semper & vbiq; simpliciter & absolutè, aliqua verò semper & vbiq;, sed non simpliciter & absolute, sed per relationem ad alias causas: & quae sunt sic naturalia possunt impediri; sic leges aliquę sunt de iure naturali, & sunt semp & vbiq; simpliciter & absolute, vt illę quae immediate fundantur in principiis agibilium: vt si lex diceret deum esse colendum, vel si tibi diceret, quod tibi non vis, alii ne feceris: hoc esset tenendum semper & vbiq; simpliciter & absolutè, quia haec sunt principia nostrarum actionū, & ex his regulari debent omnes actiones nostrae. Sed aliquę leges sunt de iure naturali, & sunt semper & vbiq;, non simpliciter & absolute, sed p relationem ad causam: sicut sunt leges, quae non immediate fundatur in principiis agibilium, sed fundantur in conclusionibus, quae ex illis principiis habent ortum: talia enim sunt semper & vbiq;, non simpliciter & absolutè, sed per relationem ad causam. Vnde propter rationale impedimentum causae, potest derogari legibus huiusmodi, & in casu tales leges tenendae non sunt: immo propter aliā & aliā in dispositionē patriae, possunt in aliis & aliis partibus, leges contrariae promulgari. Ideo ait Magister in glosa, & sumpta est ab Ambrosio, quod licet lex generalis sit, non tamen per omnes sui partes ab omnibus recipitur, & obseruatur. Secundum hoc ergo est intentio apostoli, quòd sicut lex naturalis potest aliquando non habere statum & vigorē, & tūc soluti sunt homines à lege illa; sic lex mosaica dominabatur homini, & potissimum populo iudaeo quādiu fuit in suo vigore & in suo statu: sed adueniente lege euangelica, cessauit lex illa habere statū & vigorem: propter quod rationabiliter fuit solutus populus, à lege illa.

Vlterius forte dubitaret aliquis, de eo quod in littera dicitur, quòd Passiones peccatorum erant augmentatae, vt glosa supplet. Sed contra vnum contrariorū non augmentat aliud: sed lex contrariatur peccato, quia lex est sancta, & mandatum legis est sanctum, & iustum, & bonum, vt in sequenti lectione dicetur: ergo lex non auget peccatum. Dicendum quod vnum contrariorum non augmentat aliud per se, sed per accidens: videmus enim quòd aqua calefacta citius congelatur: sed hoc nō est per se, sed per accidens, in quātū p calefactionē aqua rarefit, qua calefacta, citius subintrat frigus ibi, & citius congelatur: sicut etiam & in hyeme sunt calidiores ventres, quàm ęstate, quia restrictis poris propter frigus extrinsecus, calor naturalis interius fortius congregatur: & apertis poris in aestate pro-

pter calorem

pter calorem extrinsecum, naturalis calor exalat, vt non sic ita potens ad digeredum cibum. Per accidens ergo vnum contrariorum operatur aliud, sicut frigus comburit vineas, & calor facit ad congelationē aquę. Sic & lex per accidens concupiscentias augmentabat: sed per se eas inhibebat, vt patet ex illis sex causis superius assignatis.

Circa præsentem lectionem contingit dubitare, & primò de eo quod in littera dicitur, Concupiscētiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret, Non concupisces. Sed cōtra: Philos. in. 2. Politicorum vult, quod refrenandæ sunt concupiscentiæ vitiorum: & in tertio Ethicorum vituperans concupiscentiam, ait. Insatiabilis est concupiscentiæ appetitus. Cum ergo ipse fuerit gentilis, & non vixerit sub lege Mosayca: absq; lege cognouit concupiscentiam esse peccatum. Dicendum quòd ante legem cognoscebatur, concupiscentiam esse peccatum. Vnde Philos. 2. polit. reprehendit politiam Socratis ordinantis ciuitatem, vt omnes mulieres communes essent: dicebat enim quòd si mulieres communes essent, essent & communes filii: omnes ergo iuniores diligerēt antiquiores vt patres: & antiquiores si vniores vt filios, & esset maxima vnitas & maximus amor in ciuitate. Verum quia si quilibet accedebat ad quamlibet, accidebat quod filius accedebat ad matrem suam, quod erat valde turpe & verè horribile; ordinauit Socrates, quòd Rector ciuitatis diligentem curam haberet, ne filii ad matres accederent: non tamen indicando eis quòd illę essent matres eorum, ne speciali amore diligerent illas plusquam alias, sed solum inhiberet eis, ne ad illas accederent: quod Arist. reprehendit, dicens quòd in talibus non solum est reprehendendus actus talis, sed etiam mala concupiscentia. Cum ergo nō indicaretur filius quòd illorum matres essent, licet impediretur, ne cum illis male agerent, non tamen impediebatur, ne eas concupiscerent. Quare cogimur ad dicendum, ipsam concupiscentiam malam cognitam fuisse, esse peccatum absq; lege: propter quod possumus hanc quæstionem soluere, sicut soluebamus superius quæstionem de peccato: nam sicut lex fecit cognoscere peccatum, non quòd nullum peccatum cognosceretur ante legem, sed quia lex multa peccata fecit cognita, quæ antea erant incognita: vel fecit ea grauiora reputari, quàm antea reputabantur: sic & plures concupiscentiæ reputatæ sunt per legem esse peccata: & reputata sunt esse grauiora peccata, quàm ante reputarentur.

Cap. 1. & 10. Plato de leg. Dialo. 5. & de Rep. Dialo. 5.

Vlterius forte dubitaret aliquis, quomodo peccatum, occasione accepta per mandatum, operatum est omnem concupiscentiam. Dicendum quòd vt in expositione litteræ tangebatur, quemadmodū iustitia legalis potest dici omnis virtus, quia lex præcipit omnem virtutē: sic trāsgressio legis pōt dici omne vitiū, quia omne vitiū legi cōtrariatur. cū ergo per mādatū legis, eo quòd prohibitio concupiscentiam augeat, & eo quod semper nitamur in vetitum, & incitamur per huiusmodi mandatum ad quamlibet transgressionem legis, & per consequens occasionaliter ad quodlibet peccatū, & ad quamlibet concupiscentiam, inde dictum est, quòd peccatum idest fomes peccati, occasione accepta per mandatum legis, operatum est in me omnem concupiscentiam.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in littera dicitur, quòd sine lege; idest ante legem mortuum erat peccatum. Sed contra est quod dicebatur supra. 5. Vsq; ad legem enim erat peccatum in mundo. Dicendum quod ante legem peccatum viuebat, & erat mortuum; aliter tamen & aliter. Viuebat enim tunc peccatum, quia homines tunc liberius peccabāt; sed erat mortuum, quia homines tunc non reputabāt peccatū: viuebat ergo peccatū in se, sed erat mortuum quantum ad reputationem hominum. Vel aliter, ante legem peccatum viuebat simpliciter, sed erat mortuum in respectu; quia cum lex augmentasset concupiscentiam, & augmentasset occasionaliter peccatum, videbatur peccatum magis regnare post legem quàm ante legem.

LECTIO. XXIII.

Taq; lex quidem sancta, & mandatum sanctum et iustum & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit.

Postquam apostolus excusauit superius legem quod non est mala, in parte ista cōmendat eam quòd est bona. Circa quod tria facit: quia primò præmittit legis commendationem: secundo circa bonitatem legis mouet quandam quæstionem: tertiò ad ostendendum legem bonam esse, adducit multiplicem rationem. Secunda ibi, Quod ergo bonum.) Tertiā ibi, Sed peccatum vt appareat.) Continuetur sic, vt patet per habita, lex est ad vitam ordinata, bona iubet, mala prohibet, fecit peccatum agnoscere. itaq; quia sic est lex, est quidem sancta, idest sancta & honesta docens: vel est sancta, idest sanam doctrinam exhibens: & mandatum legis est sanctum iustum & bonum. Notandum autem quòd mandatum legis est sanctum in se; est iustū, idest iustificans, in comparatione ad nos: est bonum, idest vtile ad vitam ęternam in comparatione ad finem, quem intendimus. Vel possumus dicere, quòd in lege quædam erant præcepta cæremonialia, sicut de esu agni, de immolatione turturum & columbarum: quędam erant iudicialia, vt oculum pro oculo, dentem pro dente: quædam erant præcepta moralia, vt non occides, non moechaberis. Mandata ergo legis erant sancta quantum ad cęremonias, quę sancta significabant: erant iusta quantum ad iudicialia, quæ iustitiam & vigorē iuris prætendebant: erant bona quantum ad moralia, quia nos in bonis moribus instruebant. Vel quia sanctitas sumitur ex parte sui: iustitia in respectu ad aliud: bonitas in ordine ad deum, à quo omnis bonitas procedit. Mandatum legis erat sanctum, prout ordinabat hominem in se; erat iustum, prout ordinabat hominem ad proximum: sed erat bonum prout ordinabat hominem ad deum.

Deinde cum dicit. Quod ergo bonum est.) Circa bonitatem legis mouet quandam quæstionem, dicens, quod ergo bonum, idest lex quæ est quoddam bonū, factum est mihi mors? Absit. quasi dicat, hoc bonum, quod est lex, non operatur mihi mortem. Notandum autem quod lex per se docet cognoscere peccatum, & prohibere peccatum: sed peccatum, idest fomes peccati, ex hac inhibitione occasione accepta, inclinat nos ad peccandum: ergo fomes peccati operatur in nobis mortem: lex non operatur eam nisi occasionaliter & per accidens. Et hoc potest solui controuersia, quæ apparet in textu: quia videtur aliquando velle operari in nobis mortem; hic autem videtur hoc negare: quod vtrunq; verum est, nam causaliter & per se non operatur mortem, immo operatur ad vitam: occasionaliter autem & per accidens videtur operari ad mortem. Notandum etiam, quod vtrunq; dici potest, videlicet, legem operari ad mortem, & nō operari. Si quę

ratur quid horũ verius ſit:plana eſt reſponſio.Nam cũ lex per ſe operetur ad vitam & non ad mortem, per accidens vero & occaſionaliter operetur ad mortem: tanto verius eſt legem non operari ad mortem ꝙ operari, quia quod eſt per ſe,eſt potius eo quod eſt per accidens:immo abſolutè & ſimpliciter dici poteſt legem nõ operari ad mortẽ:qđ aũt operetur ad mortẽ,nõ eſt ſic ſimpliciter cõcedendum.Deinde cũ dicit.

Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonũ operatum eſt mihi mortẽ, vt fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum.

Præmiſſa legis commendatione,& circa bonitatem legis mota quæſtione quadã,in parte iſta,ad probãdũ legẽ eſſe bonã, adducit multiplicẽ rationẽ.Circa qđ duo facit,quia primo facit quod dictum eſt: ſecundo, quia mentionem fecerat de lege carnis,& de lege mentis,oſtendit quomodo illę duæ leges ſe ad inuicem habeant,ibi,Video autem aliam legem.) Circa primum ſex facit,ſecundum quòd ſex rationes adducit ad oſtendendum legem eſſe bonam,& cõmendandã. Nam primo probat legem eſſe bonam, ex eo quod peccatum cognoſcere doceat, & oſtendat. Secundò ex eo quòd eſt à ſpiritu ſancto, & nos ſpiritualiter nutrit. Tertiò oſtendit legem eſſe bonam, quia cum lege rationis concordat. Quartò,ex eo quod à lege ſenſualitatis diſcordat. Quintò,quod nos volentes benefacere,iuuat. Sexto et vltimo, ex eo quòd ſpiritualiter nos delectat. Secunda ibi,(ſcimus enim quod lex) Tertia ibi;Quod enim operor.)Quarta ibi,hunc aũtiam non ego.) Quinta ibi. Inuenio ergo.)Sexta ibi, Condelector enim).In prima parte intendit talem rationem,Quicquid facit nobis peccatum apparere, & docet nos peccatũ cognoſcere,illud eſt bonũ, & qcquid operatur in nobis mortẽ,illud eſt malũ: ſed lex facit nobis apparere bonũ,& facit nos peccatũ cognoſcere;fomes aũt peccati ex illa notitia operatur in nobis mortem; ergo lex eſt bona,ſed fomes peccati eſt quid malũ.De hac aũt ratione ponit virtutẽ medii. Continuetur aũt ſic littera.Abſit,quòd lex faciat in nobis mortẽ(ſed per bonũ)ideſt per legem,quę eſt quid bonũ:ſupple,quę lex data eſt(vt appareat) ideſt cognoſcatur(peccatum):ſic ergo per legẽ,& ex hac ergo notitia,quam dabat lex(per mãdatũ),ideſt per legem ſic mãdantẽ & ſic præcipientẽ,(peccatũ)ideſt fomes peccati(fiat ſupra modum peccans)ideſt faciens nos peccare.Tunc ergo eſt ſupplenda ratio, quòd lex bona eſt,quę facit nobis peccatũ apparere; ſed fomes peccati,eſt quid malum;qui ex mandato legis, occaſione accepta,facit nos ſupra modum peccare, ideſt augmẽtat peccatum noſtrum,& operatur in nobis mortem. Notandum aũt,ꝙ id quod dicitur in litera(Vt appareat)poteſt referri ad legem,quę fecit apparere peccatum,vt tangebatur in expoſitione litterę:vel poteſt referri ad fomitem peccati:vt ſit ſenſus,quòd lex non operatur mortem;(ſed peccatum)ideſt fomes peccati, vt appareat peccatum), ideſt vt appareat cauſa peccati;(per bonum), ideſt per legem(operatum eſt mihi mortem), & hoc (vt per mandatum) ideſt per legem mandantem & præcipientem,(peccatum),ideſt fomes peccati (fiat ſupra modum peccans),ideſt faciat ſupra modum peccare.Quocunq; modo exponatur littera,patet quòd lex non eſt mala, cum ipſa non operetur mortem: ſed fomes peccati eſt malus, qui occaſione accepta per legem, mortem operatur. Deinde cum dicit.

Scimus enim quia lex ſpiritualis eſt, ego autem carnalis ſum, vænundatus

A peccato.

Adducit ſecundam rationem quod lex ſit bona, ſumptam ex eo quod ſit à ſpiritu ſancto, & nos ſpiritualiter nutriat. Formetur autem ſic, Quicquid eſt ſpirituale, ideſt quicquid eſt à ſpiritu ſancto, & nos ſpiritualiter nutrit, illud eſt bonum, & ab illo non procedit peccatum, quod autem eſt carnale, ab eo peccatum procedit: ſed lex eſt ſpiritualis, ideſt à ſpiritu ſancto eſt, & nos ſpiritualiter nutrit, ego autem carnalis ſum & peccato vęnundatus: ergo lex eſt bona,& à lege non procedit peccatum,ſed à me,qui carnalis ſum,peccatum procedere dicitur.De hac autem ratione ponit virtutẽ medii,dicens,Scimus, quòd lex ſpiritualis eſt,)ideſt à ſpiritu ſancto data eſt:vel eſt ſpiritualis,quia nos ſpiritualiter nutrit;(ego autem ſum carnalis)ideſt habeo fomitem & concupiſcentiam ex carne contractam,propter quam ſum impotens reſiſtere diabolo, propter quod(ſum vænundatus pec- B cato.Tunc ergo eſt ſupplenda ratio, quod cum lex ſic ſit ſpiritualis, ego autem carnalis & peccato vęnundatus, non procedit peccatum à lege, quæ ſpiritualis eſt, ſed à me,quis ſum carnalis. Notandum autem quòd, vt gloſa ait, ex culpa primi hominis, qui pro delectatione cibi vetiti ſe & omnes alios vendidit, omnes ſumus peccato venditi, vt non poſſimus peccato reſiſtere. Notandum etiam, quòd poſſumus diſtinguere triplicem ſtatum, videlicet,ſtatum Innocentię:ſtatum Naturæ corruptæ: & ſtatum Naturę per gratiam reparatę. In ſtatu innocentiæ, homo non erat venditus peccato, quia poterat omnia peccata vitare. In ſtatu naturę corruptę,donec reparatus per gratiam chriſti,dicitur homo peccato vęnũdatus, q́a vniuerſaliter omnia peccata vitare nõ poteſt. Quis ergo liberabit nos de corpore mortis huius,vt nos ſimus à peccato redempti, vt poſſimus C omnia peccata vitare, & etiam vt poſſimus in bonum perſiſtere:gratia dei per dominum noſtrum Ieſum chriſtum,vt circa finem lectionis habebitur. Notandum etiam, quòd magiſter totam hanc lectionem legit dupliciter, videlicet, de homine peccatore, & de homine iuſto:vt quod dicit apoſtolus, Ego autem carnalis ſum)poſſit intelligi de homine peccatore & iuſto,ita quod apoſtolus in verbis illius, huius vel illius perſonam induat. Sed quid interſit inter hanc lectionem & illam, in diſputationibus dicetur:ſufficiat autem nunc litteram exponere. Deinde cum dicit.

Quod enim operor,non intelligo: non enim quod volo bonum hoc ago,ſed quod odi malum, illud facio. Si autem quod D nolo, illud facio: conſentio legi quoniam bona eſt.

Adducit tertiam rationẽ quòd lex ſit bona, ſumptam ex eo quòd legi rationis concordat,vel ex eo quòd à lege rationis cõmendatur. formetur autem ſic, Quicquid non approbat opera contraria legis, illud legi concordat & legem cõmendat: ſed ratio vel lex rationis non approbat opera contraria legi; ergo ratio legi concordat, & legem cõmendat, & dicit legem eſſe bonam. De hac autem ratione ponit virtutem medii: (quod enim operor)ſecundum hominem ſupple exteriorem. Vel (quod operor) ſupple contrarium legi, (non intelligo,) ideſt non approbo ſupple ſecundum hominem interiorem. Non enim quod volo hoc ago, ſed malum quod odi illud facio.quaſi dicat quod agendo contra legem,& operando ſecundum hominem exteriorem

tionem, non ago quod volo secundum rationem, sed ago quod nolo & quod displicet rationi: & subdit, si autem quod nolo illud facio, consentio legi quoniam bona est. hęc est autē tota virtus medii videlicet quod si ratio nō vult opus quod est legi contrarium, & quod est secundum hominem exteriorem, eo ipso approbat legem & consentit quod bona sit lex. Notādū aūt quod in hoīe sunt duo, videlicet sensualitas & ratio, vel est ibi duplex velle, velle rationis & velle sensualitatis: sensualitas dicitur hō exterior, ratio homo interior: homo exterior cuius velle dicitur velle sensualitatis proditus est quātū est de se vt inclinetur ad vitium: homo interior cuius velle dicitur velle rationis, vel velle naturę quantū est de se videtur velle bonū, sed impotens est vt bonū faciat, vel in bono proficiat, nisi per gratiam adiuuetur. Ergo apostolus volens cōmendare legē, & ostendere legem esse bonam, aliqñ induit personā hominis carnalis & hominis exterioris dicens lex quidē spiritualis est, ego aūt carnalis sum: Aliquando vero induit personam rationis, vel hominis interioris dicens, quod enim operor supple contra legem non intelligo: idest nō approbo secundum rationem & secundum hominem interiorem. Notandum etiam quod eo ipso quod ratio nō intelligit & non approbat opera contraria legi, & non vult ea sed odit illa, ex hoc ipso concordat cum lege, et commendat eam & consentit legi quoniam bona est. Deinde cum dicit.

Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

Ponit quartam rationem quod lex sit bona, sumptam ex eo quod discordat à peccato idest à fomite peccati, & à lege vitii. Circa quod duo facit, quia primo facit quod dictum est: secundo quod suppoluerat, probat, ibi. Scio enim) In prima parte intendit talem rationem; Quodcunq; operatur contra peccatum & legem vitii, illud est bonum; sed lex operatur contra peccatum & legem vitii: ergo est quid bonum. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Nunc autem iam non operor illud supple quod est contra legem; sed peccatum, idest fomes peccati, vel lex carnis, vel lex vitii, quod habitat in me, supple, operatur illud. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum peccatum operetur contra legem, illud quod operatur contra peccatum, est quid bonum, sequitur ergo q lex sit quid bonum. Deinde cum dicit.

Scio enim quia non habitat in me peccatum, hoc est, in carne mea, bonum. Nam velle adiacet mihi; perficere autem bonum non inuenio.

Quoddam, quod suppoluerat, probat: dixerat enim quod non agit bonum quod vult secundum velle rationis, vel secundum velle naturę: sed magis agit quod odit secundum tale velle. Ideo probat, quomodo possit hoc contingere, quod ipse velit bonum, & tamen non possit illud bonum perficere. Circa quod tria facit: quia primo ostendit quod velle naturę vel velle rationis, non possit perficere opus bonum. Secundo declarat quod huiusmodi velle, trahitur à velle vitii in opus malum. Tertio manifestat quod opus malum in quod trahitur, non est propriè à velle naturę; sed magis est à velle vitii & à peccato. Secunda ibi, Non enim quod volo.) Tertia ibi, si autem quod nolo.) Continuetur autem sic: benè dico quod non ago quod volo: & quia per velle meum, non possum perficere opus bonum, (quia ego scio q nō habitat in me, hoc est, in carne mea) idest in meo homine sensibili, vel in mea sensualitate (bonum) idest bonus habitus, per quē inclinetur ad bonum: (nam velle mihi adiacet, perficere autem bonum non inuenio.)

A quasi dicat, quod propter id quod habitat in carne idest, propter fomitem peccati & corruptionem vitii, velle naturæ est impotens, quod non potest perficere bonum opus. Notandum autem secundum Ambrosium, & habetur in glosa, quod bona sunt quæ iubet lex adeō vt vere quilibet amet, & velit facere illa: sed deest virtus perficiendi. Notandum secundum eundem, quod homo ideo est pressus dominatione peccati, vt non possit ire quo velit, nec audeat potestati eius resistere. Notandum etiam secundum glosam, & sumpta è ad Ambros. Triplex est velle: velle vitii, quod potest dici velle sensualitatis: velle rationis, quod potest dici velle naturæ; & velle gratiæ. Velle autem naturæ siue velle rationis per se impotens est, nec palmam meretur, immo vincitur, atque trahitur à velle vitii, nisi velle gratiæ subueniat, quæ velle vitii fugat, & velle naturæ liberat. Intentio ergo est apostoli, quod licet secundum naturam & ra-
B tionem bonum velit, non tamen operatur illud, quia huiusmodi velle ei adiacet, idest iuxta carnem iacet, & quiescit, & impotens est per se surgere ad bene operandum: & quia illud velle sic superatur à carne, & sic est impotens, ideo subdit, Perficere autem bonum non inuenio: quasi dicat per illud velle non inuenio quod possim in bonum proficere, nisi sim à gratia adiuuatus. Deinde cum dicit.

Non enim quod volo bonum hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

Ostendit quod velle naturę trahitur à velle vitii in
C opus malum, dicens, Non enim facio hoc bonum, quod volo, supple, secundum velle naturæ; sed, supple, superatus à velle vitii, vel superatus à concupiscentia & à fomite, ago hoc malum, quod nolo.

Deinde cum dicit, Si autem quod nolo) ostendit quod huiusmodi malum in quod trahitur, non est propriè à velle naturę: sed magis est à velle vitii & à peccato, dicens; Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, supple, secundum velle naturæ, sed quod habitat in me peccatum, idest fomes peccati, vel carnalis concupiscentia operatur scilicet illud. Notandum quod, vt dicitur in tertio de Anima, in nobis sunt appetitus contrarii, & sunt in nobis motores contrarii, sensus & ratio, & vnum mouet alium sicut sphera spheram, vel sicut rota rotam: est enim animæ motus secundum Platonem, vt recitatur in primo de anima, quasi cæli motus. Sicut ergo in coelo vna sphera reuoluit aliam: sic in anima vnus appetitus trahit alium, & vnum velle trahit aliud velle: vel velle concupiscentiæ trahit velle na-
D turę vel rationis; nam nisi iuuemur à gratia, oportet nos superari à vitio. Notandum etiam quod quando in aliquo toto plura concurrunt, semper totum congruentius denominatur à superiori parte, & congruentius dicitur quod totum sit pars superior q inferior: vt quia Papa est superior in ecclesia, quod facit Papa dicitur tota ecclesia facere; & quia in homine superior pars est intellectus, homo magis dicitur intellectus quàm sensus: & quia ratio est superior sensualitate, magis dicitur homo ratio, quàm sensualitas. Secundum hoc ergo potest exponi dictum apostoli, quod magis se nominat intellectum q sensum. Ideo cum bonum placeat rationi, quia semper ad optima deprecatur ratio, vt dicitur. 3. ethi. & cum malum rationi displiceat, apostolus induens personam rationis conquerens de eo quod superatur à velle vitii, ait, Non enim quod volo bonum, hoc facio; sed malum,

quod nolo, hoc ago. Notandum etiam, quòd hoc potest legi de homine iusto & iniusto, quòd ipse non operatur bonum, quod vult; sed malum, quòd non vult; & quòd huiusmodi malum iam non ipse operatur illud, sed quod habitat in eo peccatū, idest fomes peccati. Sed quomodo hoc sit, & quomodo hoc tam de iusto quàm de iniusto intelligi possit, in disputationibus apparebit. Deinde cum dicit.

Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet.

Adducit quintam rationem quòd lex sit bona, sumptam ex eo quòd iuuat volentē facere bonum. Formetur autem sic, Quicquid adiuuat, fauet, & assistit volenti facere bonum, illud est quid bonum: lex est huiusmodi, ergo est quid bonum. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens. Inuenio igitur legem vtilem & adiutricem, vt glosa supplet, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd si lex est vtilis & adiutrix volenti facere bonum, ergo ipsa est quid bonum. Notandum autem, quòd, vt patet per habita, licet velimus secundum velle naturę, non tamen possumus illud bonum perficere, immo adiacet idest circa nos iacet, & nobis est propinquum malum, à quo trahimur; ideo ait, Mihi volenti facere bonum; sed supple non potenti: supple est vtilis, & lex parata est me iuuare: propter quod concluditur, legem bonam esse. Notandū etiam, quòd sicut fures, & illi, qui insidiantur nobis, dicuntur adiacere, idest iuxta nos iacere, & latenter nobis insidiari: sic malum iuxta nos iacet, & latēter nobis insidiatur; vnde Ambr. ait, & habetur in glosa, Malū est propè, insidians rationi, & adiacet in carne, quasi ad ianuas animæ; ideo cogit aliud facere, quam velit homo, & lex. Deinde cum dicit.

C

Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem.

Adducit sextam et vltimā rationē quòd sit lex bona: sumptam ex eo quòd nos secundum interiorem hominem, & spiritualiter nos condelectat. Formetur autem sic, Cuiuscunque condelector secundum interiorem hominem illud est bonum, sed legi condelector secundum interiorem hominem, ergo est quid bonū. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. Notandum etiam quòd interior homo, vt in glosa tangitur, est ratio vel animus, quem apostolus condelectari dicit his, quæ à lege traduntur: ex quo sequitur legem esse bonam quæ interiorem hominem condelectat. Deinde cum dicit.

D

Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantē me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum christum, dominum nostrū. Igitur ego ipse mente seruio legi Dei: carne autem legi peccati.

Quia mentionem fecerat de homine carnali, per quem datur intelligi lex membrorum vel lex carnis: & etiam quia mentionem fecerat de homine interiori, per quem datur intelligi lex rationis vel lex mentis: ostendit quomodo hæ duæ leges se ad inuicem habeant. Circa quod duo facit: quia primo ostendit quòd lex membrorum repugnat legi mentis, & quòd captiuat nos in legem peccati: secundo ostendit, quòd per gratiam christi possumus ab huiusmodi captiuitate liberari: tertio epilogat circa determinata. Secūda

A

ibi, Infelix ego homo.) Tertia ibi, Igitur ego ipse.) Continuetur sic. Ego secūdum interiorem hominem, idest secundum legem mentis, condelector legi dei: sed video in membris meis aliam legem repugnare legi mentis meæ: & secundum hanc repugnantiam, video me captiuantem, vel me captiuum ducentem, vt habet alia littera, in lege peccati, quæ est in membris meis. Notandum autem, quòd cum lex membrorum & lex vitii, nisi adiuuemur per gratiam, superet & trahat legem mentis, & velle naturæ: per hanc pugnam, quæ est inter legem membrorum & legem mentis, captiuamur, vt seruiamus legi peccati: quæ lex peccati est in membris nrīs, idest in carne nrā. Notandū etiā, quòd in membris nostris est lex peccati, vt glosa dicit, quia in oculo est fomes peccati ad concupiscendum, in manu ad operandum. Vel aliter, cum sensualitas vel appetitus sit virtus organica, oportet quòd fundetur in carne: & quia ex hoc potissimum sumit originē

B

lex peccati, dicitur huiusmodi lex esse in membris nostris, quia est in carne nostra. Notandum etiam, quòd iste fomes peccati, per quem repugnatur menti, dicitur lex, vt vult Augu. in de verbis apostoli, & habetur in glosa: quia omne, quod ad iustitiam pertinet, lex dici potest. Cum ergo in statu innocentiæ mens hominis noluisset subesse superiori vt Deo, iuxta legem sancitum est vt vires inferiores & sensualitas repugnēt suo superiori vt menti; & quia sic iustè sancitum est, illud quod repugnat legi mentis, lex dici potest. Vnde vocata est lex membrorum, cui legi consentiendo, & secundum quam operando, & consuetudinem operandi habendo, captiuamur à lege peccati, quæ est in membris, idest in carne: quia dominatur in nobis huiusmodi lex, quę tanto periculosior nobiscum certat, quanto vicinior nobis est, & quanto familiarior: quia nulla peior pestis, quàm familiaris inimicus. Adagium.

Deinde cum dicit. Infelix ego.) Ostendit quòd ab hac captiuitate & ab hoc dominio potest per gratiā liberari. Continuetur ergo sic, Ego sic captiuus dicor, sic lex carnis mihi dominatur; infelix ego homo, supple, sum. Et quia sum infelix, quis me liberabit à corpore mortis huius, idest de dominio carnis, in qua est mors? Gratia autem dei me potest liberare, per Iesum christum dominum nostrum, per quem remissionem peccatorum accepimus. Non ergo lex Mosayca, non vires proprię, nos liberant ab hoc dominio; sed gratia dei per Iesum christum. Notādum autem, quòd cum non nostris meritis, sed per dei gratiam, & per dei misericordiam, christus incarnatus sit, per quem redimimur à peccato, ideo dictum est, quòd gratia dei per Iesum christum à lege peccati vel à peccati dominio liberamur. Notandū autē, quòd, vt in glosa tangitur, apostolus in verbis suprascriptis innuit quadruplicem legem: videlicet legē membrorū, legem mentis, legem Mosaycā, & legem fidei vel gratiæ. Lex ergo mēbrorum repugnat legi mentis, & captiuos nos ducit in lege peccati, à qua captiuitate non potest nos liberare lex Mosayca, sed lex gratiæ.

Vltimo cū dicit Igitur ego ipse.) Epilogat circa determinata. Cōtinuetur ergo sic, Dictū est, quòd secūdū interiorē hominē cōdelector legi dei: sed secundū legē mēbrorū, i. secundū carnem captiuor in lege peccati, quia hęc lex carnis me captiuat, & facit me seruire peccato: igitur quia sic est, ego ipse mente seruio legi dei, carne autem seruio legi peccati: mente namque consentio & approbo, carne autem concupisco, & peccato seruio, vt glosa tangit.

Dubitaret forte aliquis, Vtrum lex mentis semper approbet legem dei; & Vtrum homo secundū legem mentis velit bona. Et videtur quòd non. Nam lex mentis videtur lex naturalis, vel videtur cognitio nobis naturaliter inserta: sed secundum cognitionem nobis naturaliter insitam, non omnia peccata cognoscimus; nam

per legem

per legem scriptam, est cognitio peccati, vt dicebatur superius. Si ergo lex scripta facit nos cognoscere peccatum, & faciebat nos vitare mala: lex mentis vel lex rationis nõ videbatur ad hoc esse sufficiens. Praeterea aliqui colunt Idola, & credũt ex hoc secũdũ mẽtẽ suã se obsequiũ praestare deo: ergo non semper legi Dei concordat lex mentis. Praeterea nunquam est consummatũ peccatum per solam suggestionem sensualitatis: imo oportet quòd ratio inferior delectetur, ratio superior consentiat: quare si contingit ipsam cõsentire rebus illecebris, non semper lex mentis est bona, nec semper secundum legem mentis approbamus diuinã legem. In contrarium est Apostolus. Dicendum quòd sicut in speculabilibus quaedã se habent vt principia, quaedam se habent vt cõclusiones: sic in intellectu practico & in operabilibus, est dare quasdas vniuersales & maximas, quae se habent vt principia: ex quibus regulamur in agendis, sicut per principia speculabilia regulamur in speculandis. Et sicut principia speculabilia sunt quasi locus ianuae in domo, quẽ nullus ignorat, vt vult Commentator supra principium secundi Metaph. & sicut statim huiusmodi principia speculabilia, vt de quolibet affirmatiò vel negatio est vera, & quòd omne totum est maius sua parte, & cetera talia ita se offerunt intellectui vt quilibet eis assentiat, & quilibet (dum tamen intelligat quid dicitur per nomen) ea probat audita: sic & in agibilibus sunt quaedam principia vniuersalia, vt quòd deus est honorandus, quod non est furandum, quòd nemini est iniuriandum, & quòd tibi non vis aliis ne feceris, & alia huiusmodi, circa quae non cadit error. Et quia huiusmodi principia vniuersalia in operabilibus, dicuntur leges & regulae agendorum, cum non alia praecipiat haec lex mentis & lex dei, benèdictum est quòd ait Apostolus quòd Secundum legem mentis consentit legi dei, quoniam bona est. Est tamen diligenter considerandum vt facilius soluantur obiecta quae facta sunt, & quae fieri possunt, quòd licet lex mentis quantum est de se semper approbet diuinam legem quoniam bona est, & licet ratio quantum est de se semper deprecetur ad optima: per accidens tamen contingit aliquando mentem discrepare à lege dei, & cõtingit rõne aliqñ aliter fiendũ esse, qđ lex ipsa praecipiat: qđ per accidens triplici de causa consurgit, primò propter peccatũ obtenebrans: secundo propter contingentem discursum: & tertio propter inclinantem concupiscentiam. Primum sic patet: nam licet (teste Propheta) super nos, id est in superiori parte animae nostrae, sit signatum & impressum quoddam lumen, in quo luminè cetera talia nota esse debent: tamen illud lumen, vt aliàs tetigimus, aliquomodo est obscuratũ & obtenebratum propter peccatum; erat enim huiusmodi lumen clarius in statu innocentiae, quàm sit in statu naturae lapsae: quia sicut in aqua obscurata & obtenebrata est impedimentum, ne clare appareant facies intuentium in ea; & sicut in speculo obscurato, non sic relucent quae ipsi speculo sunt obiecta: sic in ipso lumine rationis, vel in ipso lumine intellectus agẽtis, nobis diuinitus impresso, per peccatum obscurato, non ita relucent regulae agendorum. Et per hoc patet solutio ad obiectum primum: nam per legem est cognitio peccati, non quod nullum peccatum esset cognitum ante legem, sed quia lex multa peccata nos docuit: quae propter lumen rationis obtenebratum, ignota erant. Ad secundum autem dicitur ꝙ errant per accidens, quod sic declaratur: nã contingit nos syllogizare, discurrere, & arguere in agendis, sicut in speculandis: nam sicut in speculandis arguimus, omne totum est maius sua parte, hoc est totum, ergo est maius; sic in agendis arguimus, Deus est colendus, hic est deus, ergo est colendus. Cum ergo in huiusmodi discursu & syllogizatione con- **A** tingat accipere sub: in accipiendo sub; per accidens potest error contingere. Primam ergo propositionẽ, quae continet vim legis, videlicet quod deus est colendus, eandem accipiunt fideles & infideles, quare lex mentis concordat legi dei. Sed in accipiendo errant infideles, & non fideles; dicet enim infidelis, Deus est colendus, Idolum est deus, ergo Idolũ est colendum. Lex ergo mentis concordat legi dei; sed per accidens propter contingentem errorem in accipiendo sub, potest haec ab illa discordare. Ad tertiũ autem dicitur ꝙ per accidens sic contingit: nam optimos viros peruertit concupiscentia, vt dicitur. 3. Polit. ratio ergo dictat vnum, sed propter peruersam concupiscentiam peruertitur & trahitur ad aliud. Lex ergo mentis concordat legi dei, sed per accidens propter annexam cõcupiscentiam trahitur vt consentiat his quae legi contrariantur.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in littera dicitur, **B** Velle mihi adiacet, perficere autem bonũ non inuenio. Quaeritur ergo, quare possimus per rationem & per legem mentis bonum velle, per quam non possumus bonum perficere sine gratia. Dicendũ, quòd debemus imaginari quòd sanitas animae plus superat opera nostra, quàm sanitas corporis superet potationem & flobotomias, vel alia per quae habet induci. Sed si quaereretur, vtrum homo vellet potationem, patet quòd vult, & nõ vult: vult quidẽ prout est inductiua sanitatis; non vult autem prout est coniuncta amaritudini, per quam amaritudinem multi dimittunt potionem, & eam non suscipiunt; talibus ergo velle potionem adiacet, sed quod eam suscipiãt, non inueniunt. Sic & opera bona sunt volita, & non volita: sunt volita in se; non sunt volita quidem ratione grauedinis, quam habent annexam: in vniuersali ergo vt considerantur in se sine particularibus conditionibus, **C** sine grauedine, & sine aliis, quibus sunt annexa, sunt volita; in particulari verò prout coniunguntur his conditionibus aggrauantibus, non sunt volita. Et quia actiones sunt particularium, & quia particularia magis sunt non volita quàm volita, & potior est in talibus sensualitas, quae inducit nos ad mala particulariter, quàm sit mens, ostendendo nobis vniuersaliter quid est malum: nisi ergo iuuemur per gratiam vt superemus has difficultates & has particulares conditiones aggrauantes, non possumus omnia praecepta implere, nec omnia peccata vitare; & si faciamus aliquid, quod sit de genere bonorum, non erit meritorium, nec erit deo gratum. Velle ergo secundũ mentẽ adiacet, id est iuxta nos iacet, quia impotens est, & non potest in opus surgere nisi refrenetur concupiscentia, quae nos particulariter trahit: nã vniuersale iudicium impotens est ad operandum, nisi applicetur ad parti- **D** culare opus: & quia per concupiscentiam applicamur ad particularia, vt dictum est, in hac parte potentior est concupiscentia quàm sit ratio, nisi per gratiã sit adiuta.

Vlterius forte dubitaret aliquis de quo homine loquatur apostolus, & cuius hominis personam induat; cũ ait. Nõ enim quod volo bonũ hoc ago, sed quod odio malum illud facio. Et cum subdit, Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Et cũ vlterius ait, Velle adiacet mihi, perficere autem bonũ non inuenio. Et illud quod intra annectitur, Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & captiuantem me, vel, vt alia littera habet, captiuum me ducentem in legem peccati. Omnia haec dicuntur ne in persona hominis iusti, vel peccatoris? & dicit ne ea Apostolus, vt induit personam viri iusti vel hominis peccatoris? Dicendum, Magistrum in glosa circa hoc magnã difficultatem facere, exponentem totam hãc litteram dupliciter: primũ de homine peccatore, & postea de iusto. Sed non oportet litteram

A reiterare, sed sufficiat ostendere quomodo intelligi valeat de vtroque: quo viso, facile erit litteram ad vtrunque exponendi modum applicare. Propter quod sciendum, quod, quantum ad praesens spectat, in homine quatuor esse possunt, quorum duo se tenent ex parte rationis, & duo ex parte sensualitatis. Ex parte rationis se tenet ipsum rationis iudicium, & ipsum opus secundum huiusmodi iudicium perpetratum. Ex parte sensualitatis se tenent ipsi concupiscibiles impetus, vel ipsi concupiscibiles motus, & ipsae operationes secundum huiusmodi impetus, & secundum huiusmodi motus factae. In recto ergo iudicio rationis conueniunt vel conuenire possunt boni & mali; quia quantumcunque peruersi, & quantumcunque mali reputantur in quod male agunt & in quo recte iudicant. Rursus in habendo impetus & motus concupiscibiles, conueniunt tam boni quàm mali, quia quantumcunque iusti, nisi haberent hoc ex speciali priuilegio, sicut habuit beata Virgo, habent aliquos motus, & aliquos impetus concupiscibiles: differunt tamen boni à malis, quia boni agunt secundum rectum iudicium rationis, mali autem operantur secundum motum & impetus concupiscibiles. Boni ergo habent duo secundum rationem, & vnum secundum sensualitatem: habent enim rectum iudicium rationis, & opera sequentia iudicium illud: ex parte vero sensualitatis habent impetus & motus, sed non habent opera, quia non consentiunt motibus sensualibus, sed iudicio rationis. Mali vero e conuerso habent duo secundum sensualitatem, & vnum secundum iudicium rationis: nam secundum sensualitatem non solum habent impetus qui possunt dici primi motus, sed etiam habent opera secundum illos motus: ex parte vero rationis licet possint habere rectum iudicium speculatiuum, habent tamen opera discordantia à iudicio illo. Secundum hoc ergo possumus exponere omnia verba apostoli: nam cum dicit Ego carnalis sum venundatus peccato) si intelligatur de homine peccatore, ille est carnalis & peccato venundatus, quia habet malos impetus, & operatur, et consentit secundum malos impetus istos. Si intelligatur de homine iusto, ille est carnalis, & venundatus peccato, non quod consentiat malis motibus, sed quia habet impetus sensualitatis, quos impetus contingit nobis habere propter peccatum primi parentis. Quod vero subdit, Nõ enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum illud facio), si intelligatur de homine peccatore, cum peccator possit habere rectum iudicium rationis, erit sensus, nõ enim ago bonum quod volo secundum rectum iudicium rationis, & secundum legem mentis, sed ago malum quod repugnat tali legi. Si vero intelligatur de homine iusto, tunc oportet extendere nomen actionis, & nomen operis, vt quod ipsi impetus dicantur quidã actus, & quaedam actiones: nam cum omnis motus sit quidam actus, ipsi primi motus, & ipsi impetus, quidã actus, & quedam actiones dici possunt. Secundum hoc ergo erit sensus, ego quantumcunque iustus, ago, idest habeo quosdam actus, & quosdam impetus, quos nolo secundum legem mentis, & secundum rationis iudiciũ, immo odio eos. Quod vero vlterius ait, Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum), plana est expositio, nam tam bonus quàm malus, non operatur secundum rectum iudicium rationis, sed secundum fomitem peccati: differenter tamen operatur malum iustus, & iniustus; quia iustus, dicitur hoc operari solum quantum ad impetus, non quantum ad consensum, in quo est veniale peccatum, non mortale; immo si bene refrenentur huiusmodi impetus, plus est ibi de merito, quàm de demerito: iniustus vero operatur malum quantum ad impetus, & quantum ad cõsensum. Quod vero subditur, Velle mihi adiacet, perficere autem bonum non inuenio) si intelligatur hoc de iusto, referemus hoc ad ipsos impetus, & ipsos motus primos, quos iustus vellet omnes odire, & nullos tales vellet habere: sed hoc non potest perficere, potest tamen quelibet talem motum vitare singulariter, sed non potest omnes vitare vniuersaliter. Si vero intelligatur hoc de homine iniusto, referetur tam ad impetus, quàm ad consensum, & dicemus, quòd velle rationis, & velle naturae adiacet idest iuxta ipsum iacet, vt non possit surgere, & vt sit impotens vt bonum perficiat, immo trahitur à fomite vitii, vt habeat malos impetus, & vt illis consentiat; nam malus homo non adiutus per gratiam, non solum non potest vitare omnia peccata venialia, immo non potest vitare omnia mortalia. Quod vero vlterius additur, Video aliã legẽ in membris meis, repugnantem legi mentis meę, & captiuantem me in lege peccati) plana est expositio: nam cum tam malus impetus, quam malus cõsensus repugnat legi mentis, si intelligatur de homine iusto, erit sensus quod in membris videt legem quandam idest fomite peccati, à quo oriuntur impetus repugnantes legi mentis, secundum quos impetus, captiuatur in lege peccati: quia quędam captiuitas, & quaedam miseria est, quòd non possumus hos impetus vitare, quos propter originalẽ iustitiam vitauissemus in statu innocentię. Si vero intelligatur de homine iusto, tunc etiam planum est quod dicitur: nam ille nõ solum habet malos impetus, sed etiam ille consentit, per quem consensum captiuatur in lege peccati, & sic est contra legem mentis.

LECTIO. XXIIII.

N Ihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in christo Iesu, qui non secundũ carnem ambulant. CAP. VIII.

C Postquàm apostolus induxit Romanos, tam Iudęos, quam Gentiles, quòd deberent ad inuicem pacẽ habere, & in paca habita permanere, quia erant à peccato liberati; & quia erant à lege mosaica absoluti. In parte ista ostendit hoc idem ex eo quod sub lege christi idest sub lege amoris, & gratiae collocati sunt. Posset autem ex toto tali capitulo vna talis formari ratio, Quicunque non ambulant secundum carnem, & sunt sub lege spiritus, & sub lege amoris, & gratiae collocati, debent ad inuicem pacẽ habere; vos estis huiusmodi, ergo &c. Nihil enim est tam effectiuum pacis, & concordię, sicut lex spiritus, & lex amoris: nõ ergo poterat apostolus melius sedare Romanorum litigia, & melius eos inducere ad pacem, & concordantiam, quã ostẽdere eos collocatos sub lege amoris & spũs. Propter quod sciẽdũ quod aliud est sub aliqua lege esse, & aliud sub ea debere esse, & aliud sub ea perpetualiter esse debere:

D nam aliqui sunt sub aliqua lege, sub qua non deberent esse, vt illi qui carnaliter viuunt, et sunt sub lege carnis: aliqui vero possent esse sub aliqua lege, sub qua deberent esse, sed nõ perpetualiter esse; vt populus Iudaicus qui erat sub lege mosaica, & debebat sub ea lege esse, sed non debebat perpetualiter sub ea esse, quia per legem christi liberandi erant ab ea lege. Sed lex christi excedit omnes huiusmodi leges: nam sub lege christi sumus, & sub huiusmodi lege debemus esse, & sub ea debemus perpetualiter esse. Ideo tria facit: nam primo ostendit nos sub lege spiritus, & sub lege christi esse: secũdo declarat quod sub tali debemus esse lege: tertio manifestat, quod sub tali lege debemus inseparabiliter & perpetualiter esse. Secũda ibi Ergo fratres spiritui debitores sumus) Tertia ibi Quis ergo separabit nos à charitate christi.

Ad euidentiam primae partis sciendum, quòd non plene potest sciri qualiter sub lege spiritus, & sub lege christi

christi simus, nisi sciuerimus qualis sit lex spiritus,& A qualis sit lex christi. Rursus qui bene diffinit, cōtraria consignificat, vt dicitur 6. Topicorum: nam vnum cōtrariorum facit ad cognitionem alterius. ergo si volumus scire, qualis sit lex christi, non est inutile scire qualiter nos debemus habere ad legem carnis quæ contrariatur legi christi. tria ergo facit, nam primo ostendit qualis sit lex christi: secundo declarat qualiter debemus nos habere ad legem carnis, quæ contrariatur legi christi: tertio ait nos non esse sub lege carnis, sed sub lege spiritus siue sub lege xp̄i. Secūda ibi. Quę enī secundum carnem) Tertia ibi, Vos autem in carne nō estis). Rursus sciendum est quatuor esse leges: est enim lex carnis vel lex peccati, quæ nos maculat: et est lex naturę vel lex mentis, quam licet bonus velit, tamen nisi iuuetur per gratiam, non habet ꝙ bonū perficiat: & est lex mosaica, quæ licet malum vetet & ostendat, tamen per se non iustificat: & est lex christi vel lex spiritus, quę legem mosaicam adimplet, & nos iustificat. B Hęc autem christi lex sic comparatur ad tres præcedentes: quia lex christi siue lex spiritus legem mentis sanat, vt nil damnationis habeat: à lege peccati liberat: legem mosaicam adimplet: & nos iustificat. In declarando ergo qualis sit lex christi, in qua collocati sumus, tria facit: Quia primo ostendit quod hmôi legem mentis sanat, vt nihil damnationis habeat: secundo declarat, quod à lege peccati liberat: tertiò narrat ꝙ legem mosaicā adimplet, & nos iustificat. Secunda ibi, Lex enim spiritus) Tertia, ibi, Nam quòd impos̄e). In prima parte intēdit talem rationem, Quęcunq; lex nihil damnationis habet, illa lex legem mētis gubernat, et sanat: sed qui sunt in christo Iesu, & non ambulant secundum carnem, nihil damnationis habent, ergo lex christi mentē gubernat, & sanat. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic littera. Bene dico ꝙ mente seruio legi C dei, & quod lex diuina mentem sanat, & gubernat: & quia sic est, nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Potest autem aliter continuari hęc littera, & forte melius sic: bene dico ꝙ lex mētis, nisi iuuetur p̄ gratiā est infirma, quia lex membrorū repugnat legi mētis, per quā repugnātiam infirmatur & captiuatur lex mētis, à qua infirmitate, & captiuitate, nep eas damnemur, possumus liberari per gratiam dei, & per dūm nostrum: & quia sic est, Nihil ergo damnationis est his qui sunt in christo Iesu, idest qui sunt in lege christi Iesu, qui non secundum carnem ambulant, idest qui legi carni non obediunt. Tunc ergo supplenda est ratio, quòd quia lex christi nihil damnationis habet, ideo legem mentis gubernat, & sanat. Notandum ergo quòd sine lege christi & sine gratia homo infelix efficitur, & videt quòd in seipso lea carnis repugnat D legi mentis, ex qua repugnantia trahitur ad legem vitii, vt damnabiliter peccet; & quia gratia, & lex christi ab hoc nos liberat, benè dictum est, ꝙ nihil damnationis est his qui sunt in christo Iesu, & quòd lex christi ab hac damnatione mentem nostram, & legem mentis, nos eripiēdo, adiuuat, & cōfortat. Deinde cū dicit.

Lex enim spiritus vitæ in christo Iesu, liberauit me à lege peccati, & mortis.

Ostendit quòd lex christi non solum mentem vel legem mentis adiuuat & confortat, sed etiam à lege peccati & mortis nos liberat. Formetur autem sic ratio, Lex vitæ à lege peccati & mortis nos liberat, sed lex christi est lex vitæ, ergo etc. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, lex est spiritus vitæ, in christo Iesu, idest lex quæ est in christo Iesu, est lex spiritus, & lex vitæ: & quia sic est, hmôi lex liberauit me à lege peccati, & mortis, idest liberauit me à consensu, & operatione peccati, quæ est causa mortis. Notandum autem quòd non liberatur quis à frigore, nisi per calorem, & non liberatur à morte, nisi per vitam: eo ergo ipso ꝙ lex quæ est in christo Iesu, est lex spiritus et lex vitæ, per hmôi legē liberamur à lege peccati, & mortis. Notandum etiam ꝙ hic per legem peccati et mortis Magister intelligit tam ipsum peccatū, quàm legem mosaicam, quæ erat occasionalitee cā peccati, & mortis, dicens, quòd ab vtroq;, videlicet tam à peccato, quàm à lege mosaica liberamur per legem christi; tamen competentius est vt dicamus quòd lex christi, quia nihil damnationis habet, legem mentis iuuat & confortat: quia verò hmôi lex, est lea spiritus, & lex vitæ, ideo à lege peccati, & mortis nos liberat. Rursus quia lea illa, vt patebit, adimplet legem Mosaicam, & facit quod impos̄e erat illi legi, ideo nos iustificat. Deinde cum dicit.

Nam quod impos̄e erat legi, in qua infirmabatur per carnem, deus filium suum B mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

Comparat legem christi ad legem Mosaicam, ostendens quòd lex christi facit quod īpossibile erat illi legi, & adimplet illam legem, & ideo nos iustificat. Formetur autem sic ratio, Quæcunq; lea facit quod impossibile erat legi Mosaicę, & adimplet illam legem, illa lex nos iustificat: lex christi est hmôi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens. Nam (supple) lex christi nos iustificauit, quòd impossibile erat legi Mosaicę, idest in qua iustificatione lex C Mosaica infirmabatur, idest impotens reddebatur, quia lex illa nos iustificare non poterat: & quia lex illa nos non iustificabat, deus pater, personaliter filium suum mittens, idest visibile faciens, in similitudinem carnis peccati misit eum: & in carne christi, idest per carnem christi, de peccato damnauit peccatum vt iustificatio legis, idest vt iustitia, quam lea mosaica promittebat, & perficere non valebat, impleretur, idest consumaretur in nobis; qui habemus legem christi per quam eam habendo & obseruando non secundum carnem ambulamus: quia non facimus opera carnis, sed ambulamus secundum spiritum: quia spiritualiter adiuti, non post concupiscentias imus. Notandum autem quod lea mosaica iustitiam pręcipiebat, sed cum gratiā non conferret, per illam legem, iustitiam illam obseruare minime poteramus: lea ergo christi legem Mosaicam adimplet, quia facit nos obseruare, & facit nos habere illam iustitiam, quę D præcipiebatur in lege, & per legem obseruari, & haberi non poterat. Notandum etiam ꝙ christus missus est in similitudinem carnis peccati, quia non assumpsit carnem peccatricē, sed assumpsit carnem passibilem, & mortalem, similem carni nostræ, quę potest dici caro peccati, idest caro maculata, in qua est fomes peccati. Notandum etiam ꝙ hoc quod dicitur (de peccato damnauit peccatum) eaponitur tripliciter: primo de Diabolo: secundo de fomite peccati: tertio de culpa, siue de actu peccādi. Christus ergo missus in similitudinem carnis peccati, damnauit peccatum, idest destruxit Diabolum, de peccato in carne, idest pro peccato facto in carne christi; propter peccatum enim quod commisit Diabolus in carne christi, quia procurauit mortem eius. iustè fuit diabolus ea hoc damnatus, idest sententiatus, vt perderet quos tenebat: vt quia mortem christi innocentis procurabat, in quo de iure potestatem non habebat, iuste perdidit homines quos tenebat, in quibus suam potentiam exercebat. Ergo christus damnauit peccatum, idest de pecca-

to facto in carne eius, idest pro peccato, quod commisit diabolus in corpus eius. Secundo modo exponitur de fomite peccati: vt dicatur, ꝙ christus damnauit peccatum de peccato, idest debilitauit fomitē peccati procedentē de peccato Adę: damnauit dico in carne christi, cum qua vetus homo noster, idest fomes peccati nostri crucifixus est. i. debilitatus est, vt supra ostendebatur. Tertio modo exponebatur de ipso opere peccati, idest de ipsa culpa, vt dicatur quod christus in carne de peccato, idest factus hostia pro peccato, damnauit peccatum, idest deleuit omnem culpam, & omne delictum. Deinde cum dicit.

Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: qui vero secundum spiritum sunt, quę sunt spiritus sentiunt.

Ostenso qualis sit lex christi, ostendit qualiter nos debemus habere ad legem carnis, quæ contrariatur legi christi: nam primo nō debemus carnales esse: secūdo non debemus carnaliter sapere: tertio non debemus carnaliter agere. Habent enim se ista tria per ordinem: nam primo homo ex ipsa natiuitate, quia nascitur natura filius iræ, dicitur carnalis esse: secundo ex eo quòd carnalis est, incipit carnaliter sapere, idest circa carnalia esse attentus: & tertio ex eo quod carnalia meditatur, prorumpit in carnalia opera, & incipit carnaliter agere. Gratia autem christi ab omnibus his carnalibus nos purgat: purgat enī nos ne carnaliter sentiamus, quia fomitem peccati debilitat: purgat nos, ne actualiter agamus, quia ab actuali culpa nos mūdat, & ne in actu peccati procedamus, nos pseruat. Tria ergo facit scdm ꝙ tria hæc manifestat & probat. Nā primo probat ꝙ no debemus carnales esse: secūdo ꝙ non debemus carnaliter sapere: tertio ꝙ non debemus carnaliter agere. Secunda ibi. Nam prudentia carnis.) Tertia ibi. Qui enim in carne.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; nolunt sapere, idest nolunt esse attenti & intenti circa ea quæ sunt carnis, sed circa ea quæ sunt spiritus, non debent esse secundum carnem, sed secūdum spiritum: sed vos Romani, vel vos quicunq; credentes, non debetis sapere, idest non debetis esse intenti circa ea quæ sunt carnis, sed circa ea quæ sunt spiritus: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Qui enim secundum carnem sunt, sapiunt, idest sunt intenti, & attenti, & curiosi, quātū ad ea quæ sunt carnis: q vero scdm spiritū, sentiūt. i. sunt solliciti circa ea quæ sunt spūs. Tūc ergo supplēda est ratio, ꝙ ne vos sapiatis ea quæ sunt carnis, & ne sitis soliciti circa talia, non debetis carnales esse. Notandum autem ꝙ sicut statim, cum regeneramur per baptismum, sumus spirituales: ita statim cum generamur à nostris parentibus, nascimur carnales. Volēs ergo apostolus nos trahere ad baptismi gratiam, ait, quod non debeamus carnales esse. Deinde cum dicit.

Nam prudentia carnis mors est prudentia autem spiritus vita & pax: quoniam sapientia carnis inimica est deo, legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest.

Ostendit quòd debemus carnaliter sapere: supposuerat enim in ratione præcedenti, quod non debeamus carnales esse, ne carnaliter sapiamus; in parte ista, qd nō debeamus carnaliter sapere ostendes, declarat quāta mala consequamur, si carnaliter sapiamus. Formetur autem sic ratio, Per quancunq; prudentiā mortem incurrimus, & deo inimici sumus, & à deo auertimur, illa prudentia est despicienda, & vitanda: sed prudentia carnis est huiusmodi, ergo &c. Hæc autem ratio continet in se quasi tria media, secundum tria quæ facit nobis prudentia carnis. Continuetur au-

A tem sic litera. Bene dico ꝙ non debemus carnaliter sapere, sed spiritualiter, quia prudentia carnis mors est, idest carnaliter sapiens est dignus ęterna morte: sed debemus spiritualiter sapere, quia prudentia spiritus est vita, & pax, idest est vita pacifica, vel est vita, quia est causa vitæ: & est pax, quia est mentis tranquillitas, Ergo vna causa, quare non debemus carnaliter sapere, est, quia huiusmodi sapientia mors est. Alia autem causa, quare non debemus carnaliter sapere, est, quoniam sapientia carnis inimica est deo. Est etiam tertia causa, quare huiusmodi sapientia est vitanda, quia legi dei talis sapientia non est subiecta, nec potest esse subiecta. Notādū aūt ꝙ duplex est sapiētia, practica; & speculatiua; nō prohibetur hic sapiētia speculatiua, sed practica p q̄ quis carnalibus intēdit. Vnde sapiētia hic sumpta, magis dicitur à sapore, q̄ à sapere: prohibemur. n. carnaliter sapere. i. habere saporē, & delectationē in rebus carnalibus. Notādū etiam ꝙ B in peccato tria sunt, auersio, cōuersio, & reatus: homo enī peccans, auertit se à bono incōmutabili, & ex hoc nō est Deo subiectus, cōuertit etiam se ad bonum oppositum, vt ad bonum commutabile, & ex hoc efficitur deo inimicus: incurrit inde reatum, idest obligationem ad pęnam, pœna autem debita peccato, est mors, iuxta illud sapientiæ 6. Stipendia enim peccati mors. Sapere ergo carnaliter, idest habere saporem, & delectationem in rebus carnalibus, & sollicitari circa talia, tria mala facit: nā huiusmodi sapientia est mors ratione reatus: est inimica deo ratione conuersionis: non est deo subiecta ratione auersionis. Notandum etiam quòd cum tria mala faciat sapientia carnis, ex quolibet horum trium posset formari vna ratio, ꝙ non debemus carnaliter sapere: tamen breuitatis causa ex omnibus his tribus mediis conficietur vna ra-C tio, quòd ne incurramus mortem, ne simus inimici deo, ne simus à deo auersi, nequaquam carnaliter sapiamus. Notandum etiam quòd sapientia carnis non est subiecta legi dei, nec esse potest non quia ipsa caro, vt naturam nominat, possit subiici legi dei, sed vt nominat vitium, per se loquendo, legi dei subiici non potest, vt Magister in glosa tangit, & sumptum est ab Augustino in de verbis apostoli. Deinde cum dicit.

Qui enim in carne sunt, deo placere nō possunt.

Ostendit quòd nō debeamus carnaliter agere. Formetur autem sic ratio, Quicunq; volunt deo placere non debent carnaliter agere: vos debetis velle deo placere, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Qui enim in carne sunt. i. qui carnaliter agunt, vel qui post concupiscentias carnis vadunt, vt D exponit Glosa, deo placere non possunt. Tunc ergo est supplenda ratio, si vos vultis deo placere, non debetis esse in carne, nec carnaliter agere. Deinde cum dicit.

Vos aūt in carne nō estis sed in spiritu.

Ostenso qualis sit lex christi, & qualiter nos debeamus habere ad legem carnis, quæ contrariatur legi christi; ostendit nos esse in spiritu, non in carne, quæ contrariatur legi christi. Circa quod duo facit: quia primò facit quod dictum est: secundò ostendit, quas virtutes consequimur ex eo quod sumus in spiritu, & ex eo quod sumus sub lege christi. Secunda ibi. Si tamen spiritus dei). Continuetur autem sic, Dictum est, quod qui sunt in carne, deo placere non possunt: sed vos Romani cum conuersi sitis ad fidem, iam non estis in carne, vt faciatis opera carnis, sed estis in spiritu, quia circa spiritualia debetis esse intenti. Posset autem ex hoc talis formari ratiò, Quicunq; sunt conuersi ad fidem, vt tales sunt, iam non sunt in carne, sed in spiritu: vos estis huiusmodi, ergo et cętera. Deinde cum

cum dicit.

Si tamen spiritus dei habitat in vobis, Si quis autem spiritum christi non habet, hic non est eius.

Ostendit quas vtilitates consequuntur ex eo quod sunt in spiritu. Circa quod tria facit: quia primo ostendit, quòd tales existentes, christo incorporantur, & efficiuntur membra christi: secundo quòd in præsenti iustificabuntur & efficiêtur iusti: tertio declarat quòd in futuro à mortuis suscitabuntur, & efficientur immortales. Secunda ibi. Si autem christus) Tertia ibi. Quod si spiritus eius.) In prima parte intendit talem rationem, Per quancunque rem in nobis habitantem christo incorporamur, & efficimur membra christi, in illa re debemus esse: sed per spiritum in nobis habitantem, christo incorporamur, & efficimur membra christi: ergo debemus in spiritu esse. De hac ratione ponit virtutem medii. Continuetur ergo sic litera, Benè dico quòd estis in spiritu, si tamen spiritus christi habitat in vobis, quo inhabitante, efficimini membra christi: quia si quis spiritum christi non habet, hic non est eius, idest non est membrum eius. Tunc ergo suppleatur sic ratio, Non habentes in se spiritum dei, nõ sunt membra christi, ergo si habebitis christi spiritum & fueritis in spiritu, efficiemini membrum eius. Notandum autem quòd videtur hæc ratio arguere à positione cõsequentis. Nam nõ valet ratio facta, videlicet, Qui non habet spiritum dei, non est membrum christi: ergo qui habet spiritum dei, est membrum christi. Sed dicendum quòd hęc est materia conuertibilis, & ideo possumus arguere tam à positione cõsequentis, quàm á destructione antecedentis. Vnde qui habet spiritum in se inhabitantem, ille est membrum christi: & è conuerso, Qui est membrum christi (nisi sit mẽbrum putridũ, vel abscissum) habet in se spiritum inhabitantem. Vna ergo vtilitas, quam consequimur, si sumus in spiritu, est, quia efficimur membra christi. Deinde cum dicit.

Si autem christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero viuit propter iustificationẽ.

Ponit vtilitatem secundam, videlicet si christus habitat in nobis, & si sumus in spiritu, licet oporteat nos mori corpore, tamen viuimus spiritu, & iustificamur. Ideo ait, Si autem christus in vobis est. i. si vos estis sub lege christi: & si spiritus christi habitat in vobis, corpus vestrum mortuum est, idest habet necessitatẽ moriendi propter peccatum: sed spiritus, idest anima, viuit propter iustificationem. Posset autem ex hoc talis formari ratio, Per quencunque viuimus secundum animam et iustificamur, illum debemus habere in nobis, & in illo permanere: sed licet moriamur corpore, per christum tamen secundum animam viuimus, & iustificamur: ergo christum debemus habere in nobis, & in christo pmanere. Notandũ autem ꝙ hoc quod ait, Corpus mortuum est propter peccatum) potest exponi tripliciter, vt glosa tangit. Primo modo exponitur de corpore, quod est pars compositi, sic, Corpus mortuũ est ꝓ peccatum, idest quamuis corpus habeat necessitatẽ moriendi propter peccatum Adę, debemus tamen consolari, quia si christus habitat in nobis, viuit spiritus, idest anima propter iustificationem. Secundo modo exponitur etiam de corpore, quod est pars compositi, non solũ propter nostram consolationẽ, vt dicebat expositio prima, sed etiam propter peccati vitationem, vt sit sensus, Corpus mortuum est propter peccatum, idest habet necessitatem moriendi: et quia sic est, & oportet nos mori, debemus facere quòd christus habitet in nobis, & quòd viuat spiritus propter iustifica-

A tionem. Tertio modo exponitur prout corpus dicit totum coniunctum, vt sit sensus, Licet corpus, idest homo sit, idest fuerit mortuum quidem propter peccatum; si tamen christus est in nobis, spiritus noster, qui prius fuerat mortuus, viuit in præsenti propter iustificationem. Notandum etiam quod ait apostolus sub conditione, (si tamen spiritus dei habitat in vobis) quia, vt dicit Augustinus, ideo ambiguè loquitur, quia Romani ad legem fidei nodum perfecte inducti erãt, sed spes erat proficiendi. Quare vt incitet eos vt magis proficiant, sub conditione eis loquitur, dicens, Si spiritus dei habitat in vobis, efficiemini membra christi, & spiritu viuetis propter iustificationem. Deinde cum dicit.

Quod si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis: qui suscitauit Iesum christum à mortuis, viuifica-
B bit & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis.

Assignat tertiam vtilitatem, videlicet, quod si erimus in spiritu, & spiritus habitauerit in nobis, non solum iustificabimur in pręsenti, sed etiam suscitabimur à mortuis in futuro. Formetur autem sic ratio, In quibuscunque habitat spiritus dei patris, qui suscitauit Iesum christum á mortuis, illi propter huiusmodi spiritum inhabitantem, erunt à mortuis suscitati: vos estis huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, quòd si spiritus eius, idest dei patris, qui deus pater suscitauit Iesum christum à mortuis, habitat in vobis, consequens est, ꝙ deus pater qui suscitauit Iesum christum à mortuis, propter spiritũ eius inhabitantem in vobis, viuificabit. i. faciet viua, & immortalia, & impassibilia, mortalia corpora vestra.
C Notandum autem ꝙ, vt habetur 1. ad Cor. 15. oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Hoc ergo modo deus pater qui suscitauit Iesum christũ à mortuis, per spiritum inhabitantem in vobis, viuificabit mortalia corpora nostra: quia corpora nostra, quæ de sui natura sunt mortalia & passibilia, sic iustificabũtur quòd fient immortalia & impassibilia. Notandum autem vim rationis in hoc consistere, Quia monstrum esset, si resurgeret caput, & non resurgerent membra. Si ergo christus caput nostrum resurrexit, nos, qui propter spiritum inhabitantem sumus membra christi, propter huiusmodi spiritum inhabitantem resurgemus in gloria, sicut et christus resurrexit.

Dubitaret forte aliquis, de eo quod apostolus ait, Nihil damnationis est iis qui sunt in christo Iesu) quod glosa exponens ait, quod talibus, si ex carne maculæ sunt, non tamen obsunt. Sed contra aut loquitur Magister de peccato mortali, aut veniali: si de ve-
D niali, constat quòd illud non maculat animam: si de mortali, constat quòd illud obest: maculare autem, & non obesse, videtur impossibile. Dicendum quod ipsi primi motus & ipsi primi impetus, qui non sunt in potestate nostra, aliquam turpitudinem habent annexam: tamen si illis resistamus, plus meremur, ꝗ demeremur, iuxta illud Iac. 1. Omne gaudium existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis. Et Beatus vir, qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Ipsi ergo primi motus, quos fideles non possunt vtiliter vitare, maculæ dici possunt ratione alicuius turpitudinis annexę; & dicũtur non obesse, quia si eis bene resistatur, magis est ibi meritum, ꝗ demeritum. Quod vero arguebatur quòd peccatum veniale non maculat animam. Dicendum quòd non maculat simpliciter: tamen aliquo modo potest dici macula, quia aliqualiter disponit ad maculandum.

Vlterius forte dubitabit aliquis de eo quod apostolus ait, quòd Misit filium suum in similitudinem carnis peccati. Quod glosa exponens, ait. Filius dei missus est, non in carnem peccatricem, sed in similem, propter passibilitatem, & mortalitatẽ. Ergo christus quantùm ad passibilitatem & mortalitatem, fuit similis nobis. Sed contra: Nos passibilitatem & mortalitatem de necessitate contrahimus, ipse vero hæc voluntarie assumpsit: ergo &c. Dicendum quod in omnibus considerandus est modus, & res: & aliquando est similitudo solum quantum ad rem habitam, aliquando vero quantum ad rem, & modum. Inter passibilitatem & mortalitatem christi, & nostram, fuit similitudo quãtum ad rem habitam, & non quantum ad modum habendi. Fuit enim caro christi passibilis & mortalis, & nostra est passibilis & mortalis; sed huiusmodi passibilitatem & mortalitatem, vt tangebatur, non secundũ eundem modum habuit christus, & nos habemus: quia ipse hoc voluntarie assumpsit, nos de necessitate contrahimus. Igitur inter nos & alios homines secundũ B passibilitatem & mortalitatem est similitudo quãtum ad rem habitam, & quãtum ad modum habendi; quia omnes sumus passibiles, & mortales, & omnes has maculas de necessitate cõtrahimus. Inter christum vero, & nos, fuit similitudo, non quantum ad modum habendi, sed quantum ad rem habitam. Dicamus ergo quòd per vnum hominem, peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, vt dicebatur supra cap. 5. Si per peccatum introducta est mors, omnis ergo caro mortalis videtur esse et peccatrix. Christus ergo licet non assumpserit carnem peccatricem, quia inuentus est inter mortuos liber: tamen eo ipso quòd assumpsit carnem mortalem, assumpsit carnem similem peccati.

Vlterius forte dubitabit aliquis; quia videtur christus assumpsisse non solum similitudinem carnis peccati, sed etiam carnem peccatricem, & maculatam. C Nam quantuncunque beata Virgo, christũ nõ libidine, sed gratia conceperit, vt vult Augustinus, & habetur in glosa: non tamen propter hoc videtur sufficienter argui, carnem christi non fuisse maculatam & infectã corruptione peccati: quia si tota massa carnis nostræ in Adam corrupta fuit, qualitercunque per parentes proximos concipiamur, ex quo concipimur de massa corrupta, oportet nos corruptos esse. Dicendum quòd de quolibet modo habendi, possumus distinguere dupliciter: quia quicquid habetur, vel habetur virtualiter tantum, vel habetur formaliter tantum, vel vtroque modo: vt sol habet calorem virtualiter tantum, quia potest calefacere, ipse tamen in se formaliter non est calidus. Si quid autem esset ita remisse calidum, quod non posset alia calefacere, vel si possibile esset, quòd aliquid haberet aliquam qualitatem, secundum quam non posset sibi similem generare, illud D esset ita formaliter tale, quod causaliter & virtualiter tale dici non posset. Ignis vero & ea quæ habent caliditatem perfectam, cum vnumquòdque perfectum sit, cum potest sibi simile generare, sunt calida tam formaliter quia in se habent calorem, quàm etiam virtualiter quia possunt calefacere. Secundum hoc ergo dicamus, quòd Adam, & ab Adam procedentes, sunt infecti, & formaliter, & causaliter: formaliter quidem quia in se habent infectionem, causaliter vero quia alios infectos generant. Inde est quod si in ecclesia essent duo baptismi, & vnus tolleret infectionem formalem quod purgaret hominem in se, alius tolleret infectionem causalem, ita vt purgaret eũ secundum quod est causa filiorum quod non faceret filios infectos: qui generentur ex sic baptizatis, non essent vlterius baptizandi. Verum quia non est nisi vnus baptismus in ecclesia & ille purgat hominem ne sit infectus formaliter, non autem purgat ipsum ab infectione causali ne faciat filios infectos, filii baptizatorum sunt vlterius baptizãdi. A Sed licet non sit nisi vnus baptismus in ecclesia, beata tamen Virgo bis sanctificata fuit, semel in vtero, & semel extra vterum. Cum ergo fuit in vtero sanctificata, fuit purgata persona, & fuit mundata ne esset infecta formaliter: sed in sanctificatione extra vterum, cum fuit ab Angelo nuntiata, & concepit Dei filium, non solum in ea fomes fuit ligatus, sed etiam extinctus: non solum fuit purgata eius persona, sed etiam natura non solum fuit mundata ne esset infecta formaliter, sed etiam mundata fuit ab omni infectione causali. Adeò enim mundata fuit, vt quicquid ea ea nasceretur, infectum esse non posset. Christus ergo licet non caruerit omni passibilitate, tamen quia natus fuit ex virgine sic sanctificata, caruit omni infectione peccati, vt nec originale, nec actuale peccatum haberet. Quantuncunque ergo Adam fuerit infectus, & qui nascuntur ea eo infecti sint, christus propter superuenientem spiritum sanctum, virginem mundantem, & B sanctificantem, nullam infectionem peccati suscepit.

LECTIO. XXV.

ERgo fratres spiritui debitores sumus non carni, vt scdm carnẽ viuamus, si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autẽ spiritu facta carnis C mortificaueritis, viuetis.

Postquàm Apostolus ostendit quòd sub lege christi, & sub lege spiritus sumus, quia non sumus in carne, sed in spiritu. In parte ista declarat quod spiritui debitores sumus, & quod sub lege spiritus esse debemus, sumus enim debitores spiritui, non carni. Circa quod duo facit: quia primo facit quod dictum est: secundo quia mentionem fecerat de expectatione beatitudinis, ostendit & declarat, quòd beatitudinem æternam firmiter expectare debemus. Secunda pars incipit ibi, vbi præsens lectio terminabitur (Vanitati enim creatura subiecta est.) Circa primum septem facit secundum quod septem rationes adducit ad ostendendum quod sumus debitores spiritui et quòd sub lege spiritus esse debemus. Nam primo probat hoc ex spirituali viuificatione: secundo ex diuini spiritus agitatione: tertio ex spiritus sancti datione: quarto ex spiritus D sancti testificatione: quinto ex hæreditatis æternæ adeptione: sexto ex inestimabili glorificatione; septimo & vltimo, probat hoc idem ea æternæ beatitudinis expectatione. Secunda rõ incipit ibi, Quicunque enim) Tertia ibi, Non enim accepistis.) Quarta ibi, Ipse enim spiritus) Quinta ibi, Si autem filii.) Sexta ibi, Existimo enim.) Septima ibi, Nam expectatio creaturæ.) Prima ergo ratio sumitur ex spirituali viuificatione, formetur sic. Quicunque secundum carnem viuentes moriuntur, secundum autem spiritum, facta carnis mortificatione, viuunt, illi sunt debitores spiritui, & non carni, & debent esse sub lege spiritus, & non sub lege carnis, vt secundum carnem viuant: nos sumus huiusmodi: ergo nos debitores sumus spiritui, & non carni, vt secundum carnẽ viuamus. Hoc est ergo quod ait, Ergo fratres debitores sumus, idest obedire debemus spiritui, idest rationi vel spiritui, idest spirituali legi, & non carni, vt viuamus scdm

omus secundum carnem, idest secundum voluptatem carnis. Hæc est conclusio probanda. Quæ deinde probatur ex eo quod subditur. Si enim secundum carnē vixeritis, moriemini, quia ea voluptatibus carnis nascuntur vitia, quæ ordinant nos ad mortem: si autem spiritu, idest spiritu dei, vel spiritu sancto, facta carnis mortificaueritis, idest penitus abieceritis, viuetis hic per iustitiam, & in futuro per gloriam. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cū per carnem moriamur, & per spiritum viuamus, debemus obedire spiritui, & non carni. Notādū aūt ꝙ secūdū Glosam nō debemus viuere secundum carnem, idest secundum voluptatem carnis, quia licet caro sit nutrienda, & sint ei necessaria ministranda, quia creatura dei est, tamen non est voluptuose nutrienda, ne propter huiusmodi voluptates ad vitia tracti, auertamur à deo. Notandum etiam ꝙ, vt Glosa tangit, tota Trinitas vnus deus, est quoddam summe bonum: anima vero est magnum bonum, sed non summum: caro quidem nec est bonum summum, nec magnum, sed paruum. Anima ergo est inter summum bonum, & paruū, quia est inter deum, & carnem, quia est inferior deo, & superior carne: & quia homo debet obedire superiori, & non inferiori, debet anima obedire spiritui diuino, vt secundum deum viuat, & non carni vt viuat secundum delectationes carnis. Deinde cum dicit.

Quicunq; enim spiritu dei aguntur, ii filii dei sunt.

Ponit secundam rationem sumptam ex diuini spiritus agitatione: nam eo ipso quod diuinis spiritus nos agitat, nos dirigit, & mouet ad bene operandum, sumus debitores, & obedire debemus diuino spiritui, & non carni. Formetur autē sic ratio, Quicunq; enim
C spiritu dei aguntur, ii filii dei sunt: & ex hoc (supple) sunt debitores spiritui, & non carni: vos estis huiusmodi, ergo estis debitores spiritui, & non carni. De hac autem ratione ponit virtutem medii: & litera plana est, vt patet. Notandum autem ꝙ tam in opere naturę quàm etiam ī opere gratiæ, & in vita spirituali, sumus organa dei; & oportet quòd dirigamur à deo, & deus dirigit, & mouet naturam totam, vt dicitur in libro de bona Fortuna: & ab hoc principio dependet coelum, & natura, vt dicitur in. 12. Metaphy. Sed aliter dirigimur & mouemur à deo in hoc opere & in illo: quia per naturam concessam nobis, perfectiones naturales vel possumus ex nobis acquirere, vł possumus ad illas nos sufficiēter disponere. Sed ad perfectiones gratuitas nō sic: quia nec possumus illas ex nobis acquirere, nec possumus ad illas nos sufficienter disponere. Secūdū tales.n. perfectiones nō sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis quasi à nobis, sed tota sufficientia
D nostra à deo est. In talibus enim taliter nos habemus, sicut se habet martellus ad ea quæ sunt artis: quia sicut à martello nō potest progredi aliqd opus artis nisi agitetur à fabro, ita quod martellus in huiusmodi opere, magis agitur quàm agat; sic in operibus gratię, nihil possumus nisi diuino spiritu agitati, & moti. In talibus ergo cum magis agimur quàm agamus, ideo apostolus signanter non ait, qui spiritu dei agunt, sed qui spiritu dei aguntur, ii filii dei sunt. Notandum etiam ꝙ si in vita spirituali nihil à nobis possumus, & in tali vita magis agimur quàm agamus, multum sumus debitores diuino spiritui, si hmōi spiritu agitati & moti, filii dei simus. Valde ergo ratio apostoli est firma & valida: qui ex diuini spiritus agitatione, & ex eo ꝙ ex spiritu dei agimur & simus filii dei, vult probare nos esse diuino spiritui debitores. Notandū etiam ꝙ hęc ratio ex diuina agitatione sumpta, addit supra primam, sumptam ex viuificatione, quia plus est sic agi, vel agitari, quàm simpliciter viuificari: viuificamur enim & secundum naturalem vitam, in qua ex

A natura agimus: sed in vita spirituali (vt dictum est) magis agimur q̄ agamus. Vt ergo insinuet, quātum sumus Deo debitores, declarat quale sit viuere spirituale, ostendens ꝙ secundum tale viuere nihil sumus nobis, sed totaliter sumus deo, & ꝙ nihil agimus a nobis, sed totaliter agimur à deo. Multum ergo sumus diuino spiritui debitores, & multum debemus ei obedire, in cuius potestate sic sumus. Dixit ergo prima ratio ꝙ per diuinum spiritum, spiritualiter viuimus: sed hæc plus dicit, quia ostendit quale sit spirituale viuere; quia huiusmodi viuere, est à spiritu dei agi, & filios dei fieri. Deinde cum dicit.

Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum dei, in quo clamamus Abba Pater.

Adducit tertiam rationem sumptam ex spiritus
B sancti acceptione. Formetur autem sic, Quicunq; acceperunt spiritū adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater, illi sunt multum debitores spiritui: sed vos non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus Abba Pater; ergo vos estis multum debitores spiritui. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic litera, Bene dico ꝙ vos estis multū debitores spiritui, quia non accepistis iterum (vt olim in lege) spiritum seruitutis in timore, idest spiritum, qui vos inuitos timore pœnę seruire faciat, sicut fiebat olim in lege mosaica: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, idest accepistis spiritum sanctum dantem nobis gratiam, per quam filii adoptiui simus: in quo, idest per quem spiritum sanctum, nos non ingrati de beneficio nobis facto, clamamus Abba Pater. Notandum autem quòd, vt magister ait in glosa, cauendum est, ne ex eo quod ait spiritum seruitutis, & spiritum adoptionis filiorum, diuersum intelligas spiritum: nam vnus & idem est, qui fuit spiritus timoris in lege mosaica, & nunc est spiritus adoptionis filiorum, & spiritus amoris in lege fidei. Vnde Augustinus in libro Quæstionum Exodi, & habetur in glosa, Vnus & idem spiritus est, sed propter diuersa opera dissimiliter appellatur, vt Ægyptiis fuit spiritus iræ, quibus aqua diuisa nocuit: filiis Israel non fuit spiritus irę, quibus aq̄ diuisa profuit. Similiter iste idē spiritus Iudęis fuit spūs timoris, qbus q lege timor erat incussus: nūc aūt est spiritus libertatis & amoris iis, quibus opere gratiæ & regenerationis operatur in vitam ęternam, & hoc non per timorem formidando pœnam, sed per dilectionem amando iustitiam. Notādum etiam duos esse timores, vt hic insinuatur, quorum vterq; est à spiritu sancto: vnus est seruilis, in quo quamuis Deo credatur, non tamen in deum: & si bonum fiat, non tamen bene: quia sic timens, inuitus & timore pœnæ facit bonum: constat autem ꝙ nemo inuitus bene facit, & si bonum sit quod facit, vt vult Augustinus in libro sententiarum Prosperi, & habetur in glosa. Secundus timor dicitur castus & filialis, qui stat simul cum charitate perfecta. Primus timor fuit in lege mosaica, secundus in lege fidei. Notandū ꝙ pręter timorē naturalem (vt distinguitur in glosa, & sumptum est ab Augustino in libro sententiarum Prosperi) sunt quatuor timores; vnus qui dicitur mundanus, qui malus est, & non est à deo: secundus dicitur seruilis, qui bonus est & à deo, sed non sufficiens: tertius dicitur initialis, qui stat cum charitate inchoata, qui bonus est, & à deo, & est sufficiens, sed non est perfectus: quartus dicitur castus, qui potest esse in charitate perfecta, qui bonus est & à deo, & non solum est sufficiens, sed potest esse perfectus. Notandum etiam quod Abba in hebraico sermone idem est quod Pater latine; nos ergo nō

Quæst. 55.

Timoris. 4. sunt genera.

A clamore labiorum, ſed intus in corde clamamus in auribus dei Abba pater. Vtrunq; autem poſuit, hebraicum, & latinum: vt ſignificet plures populos, & plures parietes, in vnum angularem lapidem conuenisse. Notandum etiam hanc tertiam rationem per additioné ſe habere ad alias: nam in hac oſtenditur φ non ſolū multum tenemur ſpiritui diuino, ſed φ etiam plus tenemur ei, & maior gratia ſit nobis facta, quam fuerit facta illis de veteri teſtamento: nam illis in lege moſaica ſuit datus ſpiritus timoris, nobis autem eſt datus ſpiritus adoptionis, & amoris. Deinde cum dicit.

Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro quòd ſumus filii dei.

Adducit quartam rationem, ſumptam ex ſpiritus ſancti teſtificatione. Formetur autem ſic. Quibuſcūq; ipſe ſpiritus teſtimonium reddit φ ſunt filii dei, illi
B ſunt multum debitores ſpiritui, & debent ſpiritui obedire: ſed ipſe ſpiritus reddit teſtimonium ſpiritui noſtro φ ſumus filii dei, ergo multū ſumus debitores ſpūi & debemus ſpiritui obedire. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem ſic litera. Benè dico φ nos ſumus debitores ſpiritui, quia ipſe ſpiritus ſanctus tantum bonum facit nobis, φ reddit teſtimonium ſpiritui noſtro, ideſt facit ſpiritum noſtrum, & mentem noſtram recognoſcere φ ſumus filii dei. Notandum autem φ (vt gloſa tangit) licet tota Trinitas reddat teſtimonium ſpiritui noſtro, ideſt faciat recognoſcere ſpiritum noſtrum, φ ſumus de ſocietate ſanctorum, & φ ſumus filii dei, tamen quia hoc eſt opus benignitatis, & pietatis, attribuitur ſpiritui ſancto, & dicitur ſpiritus ſanctus hoc facere. Notandum etiam quod teſtes ſunt quędam argumenta facientia fidem de re dubia: quæcunq; ergo perſona certificat te de aliqua re, & facit te pręcognoſcere eam, quaſi poteſt dici illius rei teſtis: & quia ſpiritus ſanctus per dona ſua, & per ſuam gratiam illuminando & viuificā do ſpiritum noſtrum, ideſt mentem noſtram, dat ei aliquā certitudinem, & facit eum recognoſcere φ ſu-
C mus filii dei, ideo dicitur de hac re teſtimonium perhibere. Notādum etiam hanc rationem ſe habere per additionem ad rationes factas; nam non ſolum debitores ſumus ſpiritui ſancto, & debemus ei obedire, quia eſt teſtis tanti boni, & facit mentem noſtram recognoſcere tātum bonum, φ nos ſumus filii dei, & quòd ſumus filii tanti patris, vt probat ratio quarta, & non ſolum per creationem, vt ſunt omnes: ſed quod ſumus filii per adoptionem, vt ſunt ſpecialiter Sancti. Deinde cum dicit.

Si aũt filii: & hæredes, hæredes quidem dei, cohæredes autem chriſti: ſi tamen compatimur, vt conglorificemur.

D Ponit quintam rationem, ſumptam ex ęternæ hęreditatis adoptione. Formetur autem ſic, Per quęcunq; ſumus hęredes dei, & cohæredes chriſti, illi ſumus multum debitores, & debemus illi obedire; ſed compatiē do cum chriſto per ſpiritum ſanctum ſumus filii dei & adipiſcimur æternam hæreditatē, quia ſumus hæredes dei, cohæredes autem chriſti: ergo multum ſumus debitores ſpiritui ſancto, & multum debemus ei obedire. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem ſic. Dictum eſt quòd per ſpiritum ſanctum redditur menti noſtræ verum teſtimonium φ ſumus filii dei, ſi autem filii & hęredes: ſi autem per ſpiritum ſanctum ſumus vere filii, & redditur verum teſtimonium φ ſumus filii, erimus per ſpiritum ſanctum hæredes: ſed hæredes quidem erimus dei, cohęredes autem chriſti, ſi tamen compatimur, ideſt ſi ad ſimilitudinem chriſti patimur, vt & ſimul cum chriſto glorificemur. Tunc eſt ſupplenda ratio, φ ſi compatiendo cum chriſto, tantum bonum conſequimur per ſpiri-

A tum ſanctum quòd ſimul glorificabimur cum chriſto & erimus hæredes quidem dei, cohæredes autem chriſti; multum ſumus debitores ſpiritui, per quem tantā hęreditatem poſſumus adipiſci. Notandum autem φ, vt magiſter tangit in gloſa, Chriſtus eſt hęreditas ſuorum, & nos ſumus hæreditas eius iuxta illud, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Plal. 2. Ipſe enim chriſtus erit noſter, & nos erimus eius. Sic etiam deus erit hęreditas noſtra, iuxta illud pſal, Dominus pars hæreditatis meæ: et nos erimus hęreditas eius, iuxta illud, Hæreditas mea Iſrael in te gloriabor: Pſal. 15. Iſa. 19. ipſe enim deus erit noſter, & nos erimus eius. Hæreditas tamen de qua loquitur hic apoſtolus, eſt ipſa diuina fruitio, & ipſa ęterna beatitudo: erimus ergo hæredes dei, quia adipiſcemur illam ęternam gloriam: erimus quidem cohæredes chriſti, quia compatiendo, ideſt ad ſimilitudi
B nem eius patiendo, ſimul glorificabimur cum eo. Notandum etiam quòd cum cōpati cū chriſto, & ſimul glorificari cū eo, & eſſe cohæredes eius, conferatur nobis per ſpiritum ſanctum, per quem confertur nobis φ ſumus filii dei, multum ſumus ſpiritus debitores, per quem conſequimur, vel poſſumus conſequi tantum bonum. Deinde cum dicit.

Exiſtimo quòd non ſunt condignæ paſsiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.

Ponit ſextam rationem, ſumptam ex in ęſtimabili glorificatione. Formetur autem ratio ſic, Per quencunq; releuabitur in nobis tam inęſtimabilis gloria, ad quā nō ſunt condignę paſſiones huius tēporis, illi ſumus multum debitores: ſed per ſpiritum ſanctum reuelabitur in nobis futura gloria, ad quam non ſunt condignę paſſiones huius temporis: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Cōtinuetur autem ſic, Benè dico φ nos ſumus multum debitores ſpiritui, quia exiſtimo φ paſſiones huius temporis, ideſt iſtæ
C paſsiones temporales, & momentaneæ, non ſunt condignę, ideſt non ſunt ſufficientes ad promerendum futuram gloriam, quæ reuelabitur, ideſt manifeſtabitur in nobis. Tunc ergo eſt ſupplenda ratio, φ cum per ſpiritum ſanctum poſſimus mereri tantam gloriam, multum ſumus ſpiritui debitores. Notandum autem φ ait, Ad futuram gloriam, quæ reuelabitur) quia illa gloria tanta eſt, vt teſtatur Iſaias, φ Oculus non vidit, Deus abſq; te, quæ præparaſti expectantibus te. Cap. 64. b Nondum enim apparet quod erimus, ſed in futuro reuelabitur in nobis, quanta ſit illa gloria. Deinde cum dicit.

Nam expectatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat.

D Ponit ſeptimam & vltimam rationem, ſumptam ex beatitudinis expectatione. Formetur autem ſic, Per quencunq; reuelabitur in nobis diuina filiatio & diuina beatitudo, quam tota creatura expectat, illi ſumus multum debitores; ſed per ſpiritum ſanctum ſiet nobis hoc, ergo &c. De hac autem rōne ponit virtutem medii. Continuetur autem ſic, Bene dico quod nos ſumus ſpiritui debitores: nam expectatio creaturæ, expectat reuelationem filiorum dei, ideſt expectat quod in nobis reueletur diuina filiatio, & diuina beatitudo. Tunc ergo eſt ſupplenda ratio, φ cum hoc fieri debeat appropriate per ſpiritum ſanctum, multum ſumus debitores ſpiritui, per quem reuelabitur in nobis tantum bonum, quod tota creatura dicitur expectare. Notandum autem φ licet ſimus filii dei, tamen nondum apparet quod erimus: ideo filiatio hæc reuelabitur, ideſt manifeſtabitur, & apparebit, & nobis ęterna beatitudo conferetur. Notandum etiam φ tota creatura expectat hāc reuelationē, quia tota creatra quo-

dammodo

quammodo meliorabitur tūc, & purgabitur: erit enim tūc lux lunę sicut lux solis: erit.n. tūc coelū nouū, et terra noua: dicet.n. tūc qui sedebit in throno, Ecce noua facio omnia: quia e cœlū & oīa elemēta tunc innouabuntur, & meliorabuntur: omnia.n. ista transibunt, nō quātū ad substantiā, sed quātū ad qualitatē & figurā, quia pręterit figura huius mūdi. Notādū etiā q̄ sicut primę quatuor rationes se habebant per additionē; & p ordinē: sic hę tres sequētes p ordinē se habent. Nam quinta ratio ostendit q̄ nos sumus debitores spiritui, quia p ipsum cōsequimur diuinā hæreditatem. Sexta vero ratio arguit illā hæreditatē esse inęstimabilē, ad quā nō sunt cōdignæ passiones. Hæc aūt septima ostendit illā beatitudinē esse tantā, quia tota creatura eā expectat. Multū ergo tenemur, & sumus debitores spiritui, quia p ipm cōsequimur diuinā hæreditatē, inęstimabilē gloriā, & beatitudinem, à creatura vlr expectatam.

Dubitaret forte aliquis de eo qd apostolus ait, Qui spiritu dei agūtur, hi filii dei sunt: Videtur.n. q̄ nō solū filii dei, & nō solū boni, sed etiā mali agātur spiritu dei: nā oīs motus reducitur in mouētē primū, cū.n. agi sit qdā moueri, sicut vniuersa creatura à deo mouetur, ita à Deo agitur & agitatur. Dicēdū q̄ triplici via declarare possumus, quare boni dicuntur spū dei agi, & nō mali. Prima via sumitur ex pte naturæ operātis: secūda ex parte gratiæ specialiter dirigētis: & tertia, ex parte oppositi, vt ex parte malitię deficiētis. Prima via sic patet: nā licet ipsa natura sit à deo, tñ quia operationes naturales nō dicūtur esse supra nostrū posse: respectu ergo talium operationū nō solū dicimus agi, sed agere: ad talia.n. opera p naturā nō solū sumus in potētia passiua, sed et in potētia actiua: igitur ex parte ipsius naturę operātis, quę est ratio & principiū oīm operū, nō solū dicimus agi, sed etiā agere. Secūda via sumitur ex parte gratiæ specialiter dirigētis. Nā sicut deus dicitur esse in omnibus gñaliter, in sanctis tñ per gratiā dicitur esse aliquo mō specialiter: sic in omni opere naturę dicitur agere, quia cū tota natura dependet ab ipso: sed in operibus gratiosis, speciali modo se habet, vt agens, & dirigens. Et ideo licet oēs tā boni quàm mali possint dici sui filii secūdū quādā generalē rationē filiationis, vt quia sunt filii p creationē: specialiter tñ boni sunt filii per gratiam, & quodā speciali modo dicūtur à deo agi, & dirigi. Propter hāc ergo specialē rōnē dictū est; q̄ qui spiritu dei agūtur hi filii dei sunt. Tertia via sumitur ex parte malitię deficiētis: nā in omni opere quicquid est ibi actionis, reducitur ad primū agens: quod vero est ibi defectus, nō habet cām efficientē, sed deficientē. Mali ergo non dicuntur à deo agi, quia nō diriguntur secūdū regulas æternas immo pp malitiā quā exercent, quę nō habet cām efficientē, sed deficientē, deficiūt ab illius regulis. Boni vero dicuntur à deo agi, quia diriguntur, & aguntur, & regulantur secundū regulas ęternas, & diuinas.

Aeg. i. sent. d. 17. q. vlt. Eccles. 9. a.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo qd apostolus ait, Ipse spūs testimoniū reddit spiritui nostro.i. vt glosa exponit facit mentē nostrā recognoscere q̄ sumus filii dei. Sed cōtra nemo scit vtrū odio vel amore dignus sit: ergo &c. Dicēdū q̄ homo nō pōt scire certitudinaliter. Verū sit in gratia vel nō, dicente apostolo, Nihil mihi cōscius sum: sed non in hoc iustificatus sum. Posset.n. aliquod peccatū latere in nobis, qd per obliuionem à mente esset elapsum, propter quod iusto iudicio dei, si deus vellet agere secundum seueritatem iudicii, condemnari deberemus. Sed licet homo hoc non possit scire certitudinaliter, potest tamen scire per probabiles coniecturas: vt si homo habet conscientiam mortalis peccati, vt si sapiunt ei verba diuina, si libenter audit sermones dei, si est intentus ad opera spiritualia, si sit solicitus circa bonum proximi sui: ex talibus enim, quę sunt expressa figura diuinæ filiationis, possumus percipere nos esse dei filios adoptiuos

A Cū ergo à spiritu sancto fit q̄ nolimus habere cōsciam peccati mortalis. q̄ sapiāt nobis diuia verba, & cętera talia, possumus dicere q̄ spūs sctūs operādo in nobis hæc opera, reddit testimoniū spūi nostro.i. facit recognoscere mētē nrām, q̄ sumus filii dei. Hoc et est qd dicitur. 1. Io. 4. In hoc cognoscimus qm̄ in eo manemus & ipse in nobis: qm̄ ipse de spiritu suo dedit nobis.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo qd in litera dicitur, Expectatio creaturę, expectat reuelationē filiorū dei. Quō hoc possit intelligi. Dicendum q̄ Magister in glosa ait, & sumptū est ab Aug. 83. quęstionū, Hoc cap. obscurū est, quia nescitur (vt ait) quid hic Apostolus appellet creaturas. Vnde magister exponit hic creaturas primo oēm hominē: secundo exponit specialiter hoīes bonos, ostēdens quō tales expectāt reuelationē filiorū dei. Possumus tñ dicere, q̄ hic p creaturas intelligitur creatura vlr, vel quasi vniuersaliter quia totus mūdus meliorabitur, vt in exponēdo declarabatur: et quia quodlibet nāliter diligit meliorationē

B sui, dicitur creatura hoc expectare, eo q̄ tota debeat meliorari. Quòd si quęratur q̄ cū expectare nō sit nisi habētiū desideriū, quō elemēta hoc expectare possint? Dici pōt, quod licet in talibus nō sit desideriū aiale, est tñ desideriū nāle: sicut dicimus qd terra sicca desiderat aq̄, & qd salices desiderāt fluēta fluuiorū: nam appetitus, vel desideriū nihil videtur esse aliud, nisi qdā inclinatio sequēs formā. Cū ergo duplex sit forma, vna p cognitionē apprehēsa, & alia nāliter impressa, duplex erit appetitus, vnus sequēs cognitionē, & alius nālis sequēs nāturā: sicut hō desiderat balneū pp formā balnei quā apprehendit, sic grauia nāliter esse deorsum desiderāt pp formā grauis, quā nāliter i se habēt. Expectatio ergo, desideriū, & appetitus & cetera talia possunt cōpetere rebus inanimatis secūdū q̄ nāliter dicūtur desiderare, & appetere. Hoc ergo modo oīs crea-

C tura desiderās meliorationē sui, dicitur expectare reuelationē filiorū dei: quia, vt dictū est, tunc tota creatura, vel quasi tota innouabitur, & meliorabitur.

LECTIO. XXVI.

VAnitati. n. creatura subiecta est, nō volens, sed propter eū qui subiecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatē gloriæ filiorū dei. Scimus. n. q̄ omnis creatura ingemiscit, & parturit vsq; adhuc.

Quia superius apostolus mētionē fecerat de expe-

D ctatione beatitudinis, dicēs quòd expectatio creaturæ expectat reuelationē filiorū dei: ideo in parte hac agit de hac expectatione, inducēs nos q̄ huiusmodi beatitudinē debeamus cōsiderare & fiducialr expectare. Est.n. hæc pars valde necessaria, quia pp desideriū finis, oīa sunt leuia: vt pp desideriū sanitatis, nō curatur de amaritudine potionis. Vt ergo aplūs inducat nos ad desiderādū ęternā gloriā, ostēdit q̄ illā beatitudinē debemus firmiter & fiducialr expectare. Circa qd duo facit, secūdū qd hoc dupliciter ostēdit, & probat: nā primo probat ex parte creaturę expectātis: secūdo ex parte auxiliantis, ibi, Similiter aūt & spūs adiuuat.) Circa primū tria facit, secūdū q̄ ex parte creaturæ tripliciter probat q̄ debemus beatitudinē illā fiducialr & certitudinalr expectare: nā primo probat hoc ex parte creaturę expectātis ait: secūdo ex parte aplōrū expectātiū specialr: tertio ex parte spei expectantis patienter, Secūda ibi, Nō solū aūt illa.) Tertia ibi, Spe.n. salui facti sumus.)

Ad euidētiā āt primę ptis sciēdū qd nūc qsi tota creatura subiecta ē vanitati.i. mutabilitati, & per cōsequens corruptioni, qa oīs mutatio nōnulla mors est. Vnde

Augustinus primo de Trinitate ca. primo. Immortalitas est incommutabilitas, eo ipso ꝙ est subiecta mutabilitati, et subiecta aliqualiter corruptioni. Ab hac aũt mutabilitate liberabitur creatura in die Iudicii, quia tunc cœlum quiescet: tunc nõ erit amplius tempus, quia cessabit motus primi mobilis: tunc elementa non alterâbuntur. Cessabit ergo huiusmodi transmutatio, & liberabitur creatura ab huiusmodi mutabilitate, siue ab hmõi corruptione. Meritò ergo creatura ingemiscit, parturit, & desiderat, ꝙ veniat beatitudo illa, vt liberetur ab huiusmodi vanitate, & ab huiusmodi mutabilitate. Potest autem sic formari ratio, Quicquid est subiectum vanitati & mutabilitati, à qua sperat liberari per aduẽtum gloriæ filiorum dei, ingemiscit & parturit. i. cum desiderio expectat vsq; adhuc. i. vsquequo veniat illa gloria & illa beatitudo: creatura est huiusmodi, ergo expectat vsq; adhuc, idest vsq; ad aduentum huius gloriæ, siue vsq; quo veniat huiusmodi beatitudo, igitur beatitudo nostra à creatura est vniuersaliter expectata. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Vanitati enim, idest mutabilitati creatura subiecta est, non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe: nam creatura à deo subiicitur isti spei, quòd debeat liberari ab hac vanitate & ab hac mutabilitate: ideo subdit. Et ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, idest mutabilitatis, & hoc in libertatem, hoc est in aduentu libertatis, vel per aduenientem libertatem gloriæ filiorũ dei: & quia sic est creatura subiecta vanitati & mutabilitati, à qua debet liberari per aduẽtum gloriæ filiorum dei, ingemiscit & parturit: scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit, idest cum ingenti desiderio desiderat & expectat vsq; adhuc. i. vsq; ad aduentum huius gloriæ. Est ergo gloria nostra, & beatitudo nostra, à creatura vniuersaliter expectata. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cũ vniuersale desiderium creaturę nõ possit esse vanum, & oporteat impleri, fiducialiter debemus expectare beatitudinem nostram, & reuelationem glorię nostrę, quã ingemiscit & parturit vniuersaliter creatura. Notandum aũt quod hic ingemiscere & parturire, ponitur similitudinariè pro uehemẽti desiderio: nam sicut gementes, & parturientes, vehementer desiderant liberari à statu in quo sunt, sic omnis creatura ingemiscit & parturit vsq; ad aduentum gloriæ nostrę: quia tunc innouabitur, & meliorabitur, ideo vehementer desiderat ad illum statum peruenire, & ab isto statu liberari. Notandũ etiam ꝙ Magister hanc literã exponit de homine, dicens ipsum esse antonomaticè creaturã, quia communicat cum omni creatura: competentius tamẽ videtur hæc litera exponi de creatura vniuersaliter, quia sequens litera exponetur de hominibus, vt de apostolis specialiter. Deinde cum dicit.

Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos geminus, adoptionem filiorum dei, expectantes redemptionem corporis nostri.

Ponit secundam rationem, sumptam ex desiderio apostolorũ expectantiũ spãliter. Formetur aũt sic ratio. Quicquid gemimus & desideramus nos apli habẽtes primitias spũs, illud est firmiter et fiducialiter expectãdũ: sed adoptionẽ filiorũ dei, & redẽptionẽ corporis nr̃i, & illam beatitudinẽ ęternã gemimus, & desideramus nos apostoli habentes primitias spũs, ergo hmõi beatitudo est firmiter & fiducialiter expectãda. De hac aũt rõne ponit virtutẽ medii, dicens. Nõ solũ illa. i. nõ solũ creatura vl'r ingemiscit & parturit & cũ vehemẽti desiderio expectat vsq; adhuc. i. vsq; ad aduentũ huius beatitudinis nostrę, sed nos ipsi apli habẽtes primitias spiritus. i. abũdãtius & prius habẽtes spiritum sanctũ, ipsi, inquam, tales nos existẽtes, intra nos A gemimus. i. vehementer desideramus adoptionem filiorum dei, expectantes redemptionem corporis. i. vehementer desideramus beatitudinem illã, per quã reuelabitur adoptio nostra, & redimetur corpus nostrũ à mortalitate. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cum nostrũ desideriũ nõ possit esse vanũ, hmõi beatitudo est firmiter & fiducialiter expectanda. Notãdũ aũt ꝙ quia nihil est in natura vanũ & ociosum, ideo debet naturale desideriũ adimpleri, quia opus naturæ est opus intelligentiæ, & tota natura dirigitur à Deo primo principio, in quo est nullus defectus. Cũ ergo perfectius dirigerentur à deo apostoli accipientes primitias spũs, et desideriũ naturale nõ potest esse vanũ sed oportet adimpleri: multo magis desideriũ apostolorũ nõ frustrabitur, & nõ erit vanitati subiectũ. Reuelatio ergo adoptionis filiorũ dei, & redemptio corporis nostri, & cætera talia, ad beatitudinem pertinentia, sunt firmiter & fiducialiter expectãda, cũ ipsi apostoli hoc cum ingenti desiderio expectarent. Deinde cum B dicit.

Spe enim salui facti sumus. Spes autem, quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus.

Adducit tertiã rationẽ, sumptã ex parte spei expectãtis patienter. Ad cuius euidẽtiã sciẽdũ, ꝙ eo ipso ꝙ spes est de nõ visis, magis meremur expectãdo, & probatur patiẽtia nr̃a ex hmõi expectatiõe. Posset sic formari rõ, Per quicqd expectamus salutẽ, & beatitudinẽ nostram patienter, p illud meremur, & p illud salui simus, et beatificamur, & p illud hmõi beatitudo est firmiter, & fiducialiter expectãda: sed cũ spes sit de nõ visis, p spem expectamus patienter: ergo per spem mereC mur, & per spem salui facti sumus, & p cõsequẽs hmõi spem, salutẽ, & beatitudinẽ debemus firmiter & fiducialiter expectare. De hac aũt rõne ponit virtutẽ medii, dicens. Spe salui facti sumus. quasi diceret, ꝙ merito spei saluamur, & spe beatitudinẽ firmiter expectamus, quia spes est de nõ visis. Ideo subdit, spes aũt, quę videtur, nõ est spes. Nã quod videt quis, non sperat. Sed si quod nõ videmus speramus, p patientiã expectamus. quasi diceret, ꝙ eo ipso ꝙ spes est de nõ visis, facit nos mereri, & facit nos patienter expectare. Tũc ergo est supplẽda ratio, ꝙ cũ spes faciat nos sic mereri, & sic faciat nos patienter expectare, spe salui facti sumus, & p spem debemus salutem, & beatitudinẽ firmiter & fiducialiter expectare. Notandũ aũt ꝙ ait, Spe salui facti sumus: quia ne credatur ꝙ saluemur à nobis, vt glosa innuit, ait ꝙ spe salui facti sumus, vt det intelligere ꝙ saluamur ab alio, vt à deo: nã cũ nihil fiat à seipso, facD tũ præsupponit aliũ factorẽ. Notãdũ etiã ꝙ sicut ipsum non apparere fidei, facit ad meritũ, quia fides nõ habet meritũ, vbi humana ratio prębet experimentũ: ita eo ipso ꝙ spes est de nõ visis, facit ad meritũ, quia per spem meremur: & quia p illud per quod meremur beatitudinẽ, debemus eã fiducialiter expectare, eo ipso qd spes est de nõ visis & de nõ apparentibus, est per eam beatitudo fiducialiter expectãda. Notandũ etiã quod nõ probatur patientia in carẽtia mali, nec in adeptione boni: sed è cõtrario, probatur patientia in ablatione seu dilatione boni, & in superuentione mali: eo ergo ipso quòd spes est de non visis, & nondũ habemus bonum quod speramus, probatur in hoc patientiam nostram, & facit nos spes patienter expectare, & p cõsequẽs facit nos mereri. Merito ergo p spẽ, tanq̃ per illud qd facit ad meritũ nostrũ, debemus beatitudinẽ fiducialiter expectare. Notãdũ etiã ꝙ posset hęc litera apli dupl'r legi, & sp habebit eãde cõclusionẽ: ꝙ salus & beatitudo nr̃a sit fiducial'r expectãdas

nam

nam primo, vt dictum est, cum spes sit de non visis, operatur in nobis patientiam, & facit nos mereri, & per consequens facit nos fiducialiter expectare. Secundo modo potest legi sic, & videtur magis literalis expositio, vt dicat apostolus ꝙ salui facti sumus in spe, non in re. Nam cum spes sit de non visis, quia quod videt non sperat, non habemus in re beatitudinem ęternam, quia nondum videmus eam, sed habemus eam in spe: vnde debemus eam patienter expectare. Secundum hoc ergo sic formabitur ratio. Quicquid habemus in spe, licet non habeamus in re, debemus illud patienter & fiducialiter expectare: sed salutem, & beatitudinem nostram, iam habemus in spe, licet non habeamus eam in re, quia spes est de nō visis, & de non habitis: ergo huiusmodi beatitudinem debemus patienter & fiducialiter expectare. Notandum etiam ꝙ spes est media inter pręsumptionem, & desperationem: praesumentes enim, indebite volunt habere qd cupiunt: desperantes etiam, indebite ab ęterna beatitudine resiliunt. sed sperantes, debite in illam beatitudinem tendunt. Vult ergo apostolus ꝙ eo ipso ꝙ non praesumentes, sed sperantes, habemus illam salutem, & illam beatitudinem, debemus patienter & fiducialiter eam tenere, quamuis nondum habeamus eam in re, quia spes est de non visis, & de non habitis. Deinde cum dicit.

Similiter autem & spiritus adiuuat infirmitatem nostram.

Manuducit nos, vt simus firmi & stabiles, praestolantes illam beatitudinem, non solum ex parte creaturae expectantis, sed etiam ex parte dei auxiliantis. Circa quod facit tria: quia primo roborat & confirmat nos, ex eo ꝙ spiritus sanctus nos adiuuat, & ex eo ꝙ omnia nobis in bonum conuertit. Secundo confirmat nos, & consolidat in hac spe, & in hac fide, ex eo ꝙ pater nos defendit. Tertio ex eo ꝙ pro nobis filius interpellat. Secunda ibi, Quid ergo dicemus.) Tertia ibi, Christus Iesus qui mortuus est.) Est ergo intentio apostoli, ꝙ debemus illam beatitudinem fiducialiter expectare, & quod debemus in hac parte in spe, & in hac fide firmi & solidi permanere, tum quia tota creatura illam beatitudinem vtiliter expectat: tum quia apostoli primitias spiritus accipientes, tam ingenti desiderio cupiant: tum etiam quia spes patienter & debite in illam beatitudinem tendat: tum etiam vlterius hic debemus firmi permanere, ex eo quod spiritus sanctus nos adiuuat, & omnia nobis in bonum cōuertat, & ex eo quod pater nos iuuat, & defendit, & ex eo qd pro nobis filius interpellat. Prima ergo ps in qua apostolus nos in spe solidat ęternę beatitudinis, & confirmat, eo quod spiritus sanctus nos adiuuat & omnia nobis in bonum conuertat, diuiditur in partes duas: quia primo ostendit quomodo spiritus sanctus nos adiuuat: secundo declarat quomodo nobis omnia in bonum conuertat. ibi. Scimus autem quoniam diligētibus deum.) Prima pars diuiditur in tres secundum quod spiritus sanctus tribus modis nos adiuuat, & secundum quod tribus modis potest quis retrahi, ne in illam ęternam beatitudinem debitè tendat. Nam primo potest quis impediri à debita prosecutione, & ne debite tendat in beatitudinem ęternā, propter defectum irascibilis, vt si hanc irascibilem infirmam habeat, ꝙ in bonum tam arduum nullatenus tendere audeat. Secūdo pōt impediri si hanc rationalem potentiam excęcatā habeat ꝙ in tantum bonū tendere nesciat. Tertio impeditur, si hanc concupiscibilē puersam habeat vt contraria bona cupiat. Hoc ergo triplici modo nos iuuat spiritus sanctus: primo ex eo ꝙ nostram irascibilem adiuuat: secūdo ex eo ꝙ nostram rationalē, & nostrā mentem, qūo debeat orare, doceat: tertio ex eo ꝙ nostram cōcupiscibilē diri-

A gat. Secunda ibi, Nam quid oremus.) Tertia ibi. Qui autem scrutatur.) In prima parte intendit talē rationē. Quorūcunq; infirmatur irascibilis, spiritus sanctus adiuuat, illi debet in spe ęternę beatitudinis solidari: sed nostram infirmitatem, idest nostram infirmam irascibilem spiritus sanctus adiuuat, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutē medii. Continuetur aūt sic litera. Non solū tota creatura nos adiuuat, vt simus firmi, & solidi in spe ęternę beatitudinis, eo ꝙ tota creatura hanc beatitudinem expectat, sed similiter & spiritus sanctus nostrā infirmitatē adiuuat. i. nostram irascibilē, vt in hac fide, & in hac spe firmemur, & solidemur. Tunc ergo est supplenda ratio, qd cū sic spiritus sanctus nr̄am infirmā irascibilē adiuuet, habentes tantum auxilium, debemus in spe, & in fide ęternę beatitudinis, solidari. Deinde cum dicit.

Nam quid oremus (sicut oportet) nescimus. Sed ipse spiritus postulat pro nobis
B **gemitibus inenarrabilibus.**

Ponit secundum auxilium quod nobis spiritus sanctus pręstat, videlicet, ꝙ nostrā rōnē, & mētē docet, & illuminat, vt sciat qualiter postulare debeat. Formetur aūt sic ratio, Quorūcunq; mentē spiritus sanctus docet, & illuminat, vt faciat eos inenarrabilibus gemitibus postulare ęternam beatitudinem, illi debent, in fide, & spe ęternae beatitudinis solidari, et non debent à charitate dei in perpetuum separari: nos sumus huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutē medii. Continuetur autem sic, Spiritus sanctus non solum nos iuuat, quia illuminat nostram infirmitatem. i. infirmā nostram irascibilem, sed & nos iuuat, quia illuminat nostram excęcatam rationalem: nam quid oremus (sicut oportet) nescimus: nostra enim mens & nostra ratio sibi derelicta, ita excęcata est, quod nescimus
C quid nos oporteat orare. i. quid oporteat nos orādo petere: sed ipse spiritus docet nos, ipse spiritus postulat pro nobis, idest docet, & facit nos postulare gemitibus inenarrabilibus. i. desiderio inenarrabili: facit enim nos inenarrabiliter. i. plusquàm dici possit, gemere, & desiderare illud cęleste bonū, & illā cælestem patriam. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cū habeamus tantum doctorem, tantum postulatorem, debemus in huiusmodi fide, & in huiusmodi spe ęternę patriae firmiter solidari, vt à dei charitate nullatenus separemus. Notandum autem ꝙ secundum glosam, & sumptum est ab Augustino contra Maximinum, hic Apostolus vtitur huius locutionis Tropo, vt sicut dicitur frigus pigrum, quia pigrum facit, sic dicitur hic spiritus postulare: no ꝙ ipse aliquo indigeat, sed quia ipse nos postulare docet, & postulare facit. Notandum etiam ꝙ hoc quod dicitur, Gemitibus inenarrabilibus, potest referri ad nos postulantes, quia adiuuante spiritu sancto, inenarrabiliter. i. plusq̄ dici possit, ge- **Lib. 2. cap.**
D minus beatitudinē illā. Vel pōt referri, vt glosa tāgit, ad rē postulatam. i. ad beatitudinem ęternā, quae, quia inennarrabilis est, debemus gemitibus inenarrabilibus postulare. Notādum etiam ꝙ glosa tam superiorem partē, quàm istam, exponit de oratione, dicens, ꝙ spiritus sanctus adiuuat infirmitatē nostram. i. orationē nostram infirmam, docēs, et faciens nos orare, sicut oportet. Sed vt cōpletius numerentur auxilia nobis à spiritu sancto tributa, melius est, vt prima ps referatur ad irascibilem, cuius infirmitatem adiuuat: & hęc pars ad rationalem, cuius caecitatem illuminat. Deinde cum dicit.

Qui autem scrutatur corda scit quid desideret spiritus, quia secundum deum postulat pro sanctis.

Ponit tertiū auxiliū qd nobis dat spūs sctūs, videlicet q̄a nr̄am cōcupiscibilē dirigit, & ad bonū ordinat, vt

faciat nos ea, quæ secundum deum sunt, postulare. Formetur autem sic ratio, Quoscunque spiritus sanctus facit ea quę secundum deum sunt postulare, ipsorum corda scrutatur, & eorum desideria approbat, & per consequens eorum concupiscibilem dirigit, & ad bonum ordinat: sed spiritus sanctus facit ea quæ secundum deum sunt postulare, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur sic littera, non solum spiritus sanctus adiuuat nostram irascibilem, & docet nostram rationalem, sed etiam ipse est qui scrutatur corda nostra; & subdit, quòd spiritus idest spiritus sanctus scit quid desiderat, idest quid sit desiderandum, & quid nos desiderare faciat, quia postulat pro sanctis, idest sanctos postulare facit secundũ deum. i. quod deus vult, & id quod est secundum deũ. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum spiritus sanctus faciat nos postulare ea quæ sunt secundum deũ, ipse dirigit cor nostrum, & dirigit concupiscibilem nostram. Notandum autem quod concupiscibilis nostra, & cor nostrum sibi ipsi relictum si non esset per spiritus sancti gratiam adiuuatum, nõ quęreret ea quę sunt secundum deum, nec postularet consentanea saluti, sed magis saluti contraria: eo ergo ipso quod spiritus sanctus facit nos postulare ea quæ sunt secundũ deum, ipse cor nostrum disponit in bonum, & concupiscibilem nostram in bonum dirigit. Notandũ etiam quod si spiritus sanctus nesciret cor nostrum in bonũ dirigere, ex duplici causa posset contingere: primo si ignoraret cordis latebras, & nesciret quid homo in corde haberet: secundo si quid desiderandum esset, ignoraret: ideo apostolus ait, ꝙ spiritus scrutatur corda, & ꝙ spiritus sanctus scit quid desideret. i. quid desiderandum sit, vel quid cor desiderare debeat. Quare si spiritus sanctus ipsum cor scrutatur, & ipsum cor nouit, & quid desiderandum sit nouit, potest ipsum cor, & ipsam concupiscibilem dirigere, vt desideret quę desideranda sunt: & quia desideranda sunt quæ sunt secundum deum, ideo quæ sunt secundum deum facit nos postulare. Notandum etiam ꝙ, vt ait glosa, scrutari dicitur spiritus corda, non quasi quęrens quod nesciat, sed quia nil est ocultum quod non sciat: nam qui vellet aliquem discipulum dirigere, oporteret ꝙ ipse videret quid esset faciendum, & vtrum discipulus illud faceret. Spiritus ergo sanctus potest cor dirigere, quia scit quæ sunt desideranda, & videt, & scrutatur ipsum cor interius, vtrum illa desideret. Deinde cum dicit.

Scimus autem quoniam diligentibus deum, omnia cooperantur in bonum, iis qui secũdum propositũ vocati sunt sancti.

Postquàm ostendit quomodo debemus solidari in spe æternæ beatitudinis, & in charitate dei, eo quod spiritus sanctus nos adiuuat. In parte ista ostendit hoc idem ex eo quod spiritus sanctus omnia in nobis in bonum conuertit. Circa quod duo facit, quia primo proponit quod intendit: secundo quod dixerat probat, ibi, Nam quos prescIuit.) In prima parte intendit talem rationem, Quibuscunque omnia per spiritum sanctum cooperantur in bonum, illi debent firmiter sperare ęternã salutem, & hæreditatem: sed diligentibus deum, his qui secundum dei propositum vocati sunt sancti, omnia cooperantur in bonum, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic litera, Benè dico ꝙ nos diligentes deum & vocati sancti, spe salui facti sumus, idest firmiter habemus in spe eternam salutem, & ęternam hæreditatem: quoniam nos maiores & nos doctores scimus, & testimonium perhibemus, quoniam diligentibus deum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti, per spiritum sanctum omnia cooperantur in bonum, idest omnia iuuant nos ad cõsequendũ bonũ

A æternum, & ad consequendam æternam hæreditatem. Nos igitur deum diligentes, & diuinæ charitati adhęrentes, firmiter illud æternum booum, & illam æternã salutem, ad quod omnia nobis cooperãtur, expectare debemus. Notandum autem ꝙ nos vocati sumus sancti, idest ad habendã sanctitatem dupliciter, ꝑ prædicationes exterius, vel in corde interius: hoc est secundum suum propositum, idest secundũ suã prescientiã, vel sc̃dm suũ beneplacitũ, vel secundũ nostrũ meritũ. Notandum etiam ꝙ illius est omnia dirigere, qui omnia nouit: nam qui omnia dirigere vellet, & nõ omnia sciret, casualiter benefaceret. Igitur spiritus sanctus, cuius est omnia nosse, est omnia dirigere, & ipse põt omnia in bonum conuertere. Habendo ergo talem adiutorem, per quem omnia iuuant nos ad consequẽdum bonum ęternum (nisi ex oequitia nostra procedat) firmiter sperare debemus, ꝙ per adiutorium eius possimus consequi bonum illud. Deinde cum dicit.

B **Nam quos præsciuit: & prædestinauit cõformes fieri imaginis Filii sui: vt ipse sit primogenitus in multis fratribus.**

Probat quod dixerat; circa quod quatuor facit, secundum quod ex quadruplici beneficio ostendit quõ per spiritum sanctum omnia nobis conuertuntur in bonum. Nam primo ostendit hoc ꝑ beneficium prædestinationis, prout deus essentialiter diligit. Secundo ostendit hoc ex beneficio vocationis, prout nos deus ad fidem vocat & trahit. Tertio ꝑ beneficium iustificationis, prout nobis deus per gratiã peccata remittit. Quarto per beneficium magnificationis, prout deus magnis generibus virtutum, magnos nos facit. Secunda ibi, Quos autem prædestinauit) Tertia ibi, Quos vocauit.) Quarta ibi, Quos autem iustificauit.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunque sunt à deo prædestinati, vt conformes fiant filii eius, vt sit

C ipse primogenitus io multis fratribus, illis omnia cooperantur in bonum: sed illos quos deus præsciuit idest quos ante sciuit, & ante cognouit, vt secundum suum propositum vocarentur sancti, tales scilicet prędestinauit conformes fieri imaginis filii eius, vt sit christus in multis fratribus primogenitus: ergo talibus per spiritum sanctum omnia cooperãtur in bonum. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Benè dico ꝙ omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti: nam quos deus præsciuit, idest ante cognouit, & illos quos ante proposuit vocare sanctos (vt Glosa tangit) illos scilicet quos sic præsciuit, & sic proposuit vocare sanctos, prędestinauit conformes fieri imaginis filii eius, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ si illi qui secundum dei præscientiam, & dei propositum vocati sunt

D sancti, sunt ꝓdestinati, cùm prędestinatis omnia cooperentur in bonum, ergo his qui secundum dei propositum vocati sunt sancti, omnia cooperantur in bonum. Notandum autem ꝙ prędestinare idem est quod prædirigere: nam sicut nunc boni actu diriguntur, & destinantur in vitam ęteenã, sic ab ęteeno deus in seipso, secundum suam sanctam præscientiam, & secundum propositum, prædirexit, & prædestinauit in ęternam vitam; & quia diuinę prædestinationi, & diuino proposito, nihil potest obuiare, ideo ea quæ videntur aduersari diuinæ prædestinationi, & quę videntur aduersari electis, deus conuertit in bonum, ita quòd prædestinatis omnia cooperantur in bonum: cum ergo quos deus pręsciuit, idest quos proposuit vocare sanctos, sint prædestinati, consequens est ꝙ his qui secundum propositum vocati sunt sancti, omnia cooperentur in bonum. Notandum etiam ꝙ prędestinatio, vt glosa tangit, proprie est, prout deus ab ęterno secundum suum propositum, prępatauit electis

gratiam

gratiam in præsenti, & gloriā in futuro. Alio modo accipitur prædestinatio non pro æterna electione, sed pro ipsa collatione gratiæ in præsenti, per quā ordinamur ad gloriam. Vtroq; modo potest exponi quod in litera dicitur: nam si exponatur de prædestinatione propriè, tunc erit sensus, quos prædestinauit, idest quibus ab æterno secundum suum propositum gratiam in præsenti, & gloriam in futuro præparauit, illos scilicet præsciuit, idest lōge ante quàm essent sciuit, & proposuit vocare sanctos. Secundum hoc ergo anterioritas, quæ denotatur in præscientia, non est referenda ad prædestinationem, vt ꝙ ante sit præsciētia diuina, quam prædestinatio, sed referenda est ad psonas prædestinatas, quia longe ante fuit hæc præscientia, & hoc diuinum propositum, quam essemus nos, qui prædestinati sumus. Secundo modo legitur pro ipsa collatione gratiæ: & tunc est sensus, quos prædestinauit, idest illos qui per appositā gratiam ad credēdum duxit, & ad gloriam ordinauit, illos scilicet præsciuit, idest longe ante sciuit, & longe ante proposuit vocare sanctos. Sic ergo accipiendo prædestinationē, non pro ipso æterno proposito, sed pro ipsa temporali collatione gratiæ, hmōi anterioritas, quam denotat præscientia, nō solū referri pōt ad psonas prædestinatas sed ad ipsam prædestinationē, quia diuina præsciētia lōge añ fuit, q̄ esset prædestinatio sic accepta. Notādū, et ꝙ hoc qđ dicit, (Imaginis filii eius) accipiēda est locutio intransitiuè; vt sit sensus, imaginis filii eius, idest filii, qui est imago eius: est enim filius imago patris, iuxta illud Sap. Cap. 7. quòd est speculum sine macula dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Huius enim filii, qui est imago patris, sumus prædestinati, fieri conformes in puritate vitæ in præsenti, & postea in beatitudine in futuro. Notandum etiam quod christus dicitur primogenitus, quia competunt ei iura primogenituræ: nam ipse primo in eo hæreditatem percepit, etiam in eo quòd homo, quia ante passionē eius, omnes sancti ibant ad limbum, & nullus præferebatur deo, nec percipiebat illam diuinam hæreditatem: sed anima christi ab instanti suæ conceptionis fuit perfectè fruens, & comprehendens. Rursus, quando per christum fuit aperta ianua cælestis, benè fuit hæc hæreditas alii distributa: & quia hæc sunt iura primogenituræ, hereditatem primo accipere & eam alii distribuere, dicitur christus primogenitus in multis fratribus, idest in omnibus electis. Vel aliter ipse est primogenitus secundum diuinitatem, quia ante omnem creaturam est, non factus, sed genitus. Est etiam primogenitus secundum humanitatem, quia primò sine peccato natus, primò impassibilis resurrexit: quæ omnia ex glosa haberi possent. Deinde cum dicit.

Quos autem prædestinauit: hos & vocauit. Et quos vocauit: hos & iustificauit. Quos autem iustificauit: illos & magnificauit.

Ostendit quomodo his qui secundum propositum vocati sunt sancti, omnia cooperantur in bonū, tam ex beneficio prædestinationis, vt probauit secunda ratio facta, quàm etiam ex aliis sequentibus beneficiis, vt probant rationes sequentes. Et licet possint formari tres rationes secundum tria beneficia, quę hic tanguntur, vt in assignando partes dicebatur: causa tñ breuitatis, ex omnibus his tribus vna talis ratio confiari potest. Quicunq; sunt à deo per fidem interius vocati, per gratiam a peccatis iustificati, per virtutes magnificati, illis omnia cooperantur in bonum: sed quos deus prædestinauit, idest, quos deus secundum suum propositum vocauit sanctos, illos per fidem interius vocauit, per gratiam iustificauit, per virtutes magnificauit: ergo talibus vocatis sanctis omnia cooperantur in bonum. De hac autem ratione ponit

A virtutem medii. Continuetur autem sic litera, benè dico ꝙ diligentibus deū, & vocatis sanctis, omnia cooperantur in bonum, quia quos ab æterno prædestinauit diligendo, & secundum suum sanctum propositum vocando, hos & vocauit interius ad fidem adducendo: & quos sic vocauit, hos & iustificauit per gratiam peccata remittendo: quos autem iustificauit, illos & magnificauit virtutibus ampliando. Tunc est supplenda ratio, cum vocatis per fidem, iustificatis per gratiam, ampliatis per virtutes, omnia cooperentur in bonum, quia prædestinati, & secundum sanctum propositum sancti vocati sunt, his ergo talibus omnia cooperantur in bonum. Notandum autem quòd cum quatuor tacta sint videlicet, prædestinatio, vocatio, iustificatio, & magnificatio: si accipiatur prædestinatio propriè, vnum horū est à deo, videlicet prædestinatio: reliqua autem tria sunt in nobis, vt glosa tangit. Notandum etiam vt in glosa tangitur

B duplex est vocatio, vna per prædicatores exterius, & hæc potest esse communis bonis & malis, de qua dictū est, Multi sunt vocati, pauci vero electi. Alia est vocatio per fidem formatam interius, de qua hic dicitur, quos autem prædestinauit, hos & vocauit. Notandum etiā, vt glosa tangit, deus dupliciter magnificat suos; primò hic in præsenti eos virtutibus ampliando: secūdo in futuro ipsos æternaliter remunerando. Vtroq; autem modo deus prædestinatos magnificat, quia hic virtutibus eos ampliat, et in futuro æternaliter remunerat. Notandum etiam quod diligentibus deum, & vocatis sanctis, omnia cooperantur in bonum, quia non existentes prædestinantur: si sint aduersi, vocātur: si peccatores, iustificantur: si moriuntur, magnificantur. Mors ergo, aduersio, & talia omnia cooperantur in bonum. Notandum etiam ꝙ non ex hominum merito, sed ex sancta dei prædestinatione, & ex sancto

C proposito, sanctis dei omnia cooperantur in bonum. Nam deus sanctos suos, vt glosa tangit, consolatur prosperis, exercitat aduersis: nam si sancti infirmātur, hoc eis operatur in bonum, quia eorum exercetur humilitas: si affliguntur, exercetur patientia: si eis contradicitur, exercetur sapientia: si odio habentur, exercitatur charitas & beniuolentia: vsq; adeò, vt glosa tāgit, & sumpta est ab Augustino de Correctione & gratia, talibus deus omnia cooperatur in bonum, vt si qui eorum deuiene & cadant, hoc ipsum eis proficiat, vt humiliores redeant, doctiores surgant, exultare cū tremore discant. Cap. 9. Notandum etiam ꝙ sicut aduersis malis, & depressis pro iustitia, bona operantur in malū quia male vtuntur: sic econuerso, vocatis per fidem iustificatis per gratiam, magnificatis per virtutes, omnia etiam mala cooperantur in bonū, quia bene vtuntur malis; talibus enim tam bona, quàm mala profi-

D ciunt: nam mundus est eis in despectum, virtutes in adiutorium, corpus christi in viaticum, omnis scriptura in documentum, prospera in solatium, aduersa in exercitium, iusti in exemplum, mali in compassionem, peccata propria in humiliationem. Vult ergo apostolus quod cum diligentes deum sint sic per fidē vocati, sic iustificati, sic magnificati, cū talibus omnia cooperentur in bonum, quia omnibus bene vtuntur; consequens est ꝙ diligētibus deū oīa cooperentur in bonū; quod probare volebamus. Notādū etiam quod hic essent aliqua dubitanda, sed propter prolixitate textus, vsq; in sequentem lectionem: dubitationes illas decreuimus differendas.

LECTIO. XXVII.

Vid ergo dicemus ad hæc? si deus pro nobis, quis contra nos?

Postquàm apostolus ostendit quomó spiritus sanctus nos adiuuat: & quomodo omnia in bonum nostrum ordinat. In parte ista ostendit, quomodo deus pater oia adiuuantia nobis præbeat: & omnia nociua repellat. Circa quod duo facit; quia primo proponit quod intendit: secundo probat propositum, ibi, Qui etiam proprio filio.)Continuetur ergo sic, Quid ergo dicemus ad hæc, idest ad ista tanta beneficia? quasi dicat, si bene consideremus beneficia nobis exhibita, nullus potest nobis nocere, nullus potest à dei charitate nos separare, nullus poterit nos à fide & spe ęternę hæreditatis euellere: immo si deus pro nobis paratus est adiuuantia præbere, quis contra nos (supple) poterit, nociua inferre? Deinde cum dicit.

Qui etiam proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quō non etiam cū illo oia nobis donauit?

Probat quod dixerat: circa quod duo facit, quia primo ostendit quomodo deus pater paratus est omnia proficua nobis donare & prębere; secundo quomodo paratus sit omnia nociua excludere, & remouere, ibi, Quis accusabit). Formetur autem sic ratio, Quicunq; pro aliquibus suo proprio filio non pepercit, sed pro omnibus illis tradidit illum, multo magis simul cū ipso filio omnia proficua dabit eis: sed deus pater proprio filio non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum, ergo multo magis cum ipso filio omnia nobis adiuuantia & omnia proficua donauit. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur aūt sic littera, Benè dico quòd deus pater est, & ꝙ ipse pater paratus ē oia proficua donare: nā si pro nobis, deus pater est ille qui proprio filio suo.i.filio suo consubstantiali non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit istum morti, quomodo non etiam cum illo donauit nobis omnia proficua & omnia bona? Arguit ergo per locum à maiori: nam secundum Augustinum in lib. quæstionum euangelii & habetur in glosa, minus est nobis omnia donare, quàm nostri causa filium morti tradere; si ergo pater ipsum filium pro nobis tradidit, multo magis omnia proficua, & omnia ad salutem necessaria nobis donauit. Notandum autem ꝙ pater donando nobis filium, donauit nobis omnia: quia dat nobis iustitiam in præsenti, & paratus est nobis dare vitam ęternam in futuro. Vel aliter, vt etiam glosa tangit, simul cum filio dantur nobis omnia, quia dantur nobis superiora. Nam superiora, vt deus trinitas, datur nobis ad fruendum: ęqualia verò, vt angeli, dantur nobis ad conuiuendum: sed inferiora, vt corpus, dantur nobis ad dominandum. Notandum etiam ꝙ cum dicimus hic auxilium esse à deo patre, alibi à spiritusancto, non est dubitandum quin quodlibet auxilium sit à tota trinitate, quia indiuisa sunt opera trinitatis, sicut est indiuisa substantia, vt vult Damasc. 3. lib. cap. 14. sed hoc dictum est per quādam appropriationem: nam quædam possunt appropriari deo patri, quædam filio, quædam spiritui sancto. Deinde cum dicit.

Quis accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat. Quis est qui cōdēnet?

A Proposuerat enim apostolus si deus pro nobis quis contra nos? igitur ostenso, quomodo deus pater est pro nobis, q̄a dat oia proficua, & oia bona: declarat, quis poterit esse contra nos? cum deus pater auferat, & excludat omnia aduersantia, & omnia nociua. Formetur autem sic ratio, Quoscunq; deus pater iustificauit, nullus est qui eos accuset nec condemnet: sed deus pater nos iustificat, ergo nullus nos accusat vel condemnat. Accusationes ergo & condemnationes, & cætera nociua, remouet à nobis deus pater. Continuetur autem sic litera, quis contra nos? quasi dicat, nullus: nam deus est qui iustificat ipsos electos; & quia sic est, quis accusabit aduersus electos christi? & qs est q condemnet nos? quasi dicat, nullus. Si enim deus nos iustificat, & confert nobis vitam, nullus est qui possit nos accusare, vel qui possit nos condemnare, idest, qui possit nobis conferre mortem, vt glosa exponit. De-

B inde cum dicit.

Christus Iesus qui mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est ad dexteram dei, qui etiam interpellat pro nobis.

Ostendit quomodo nos adiuuat filius, quia pro nobis interpellat. Formetur autem sic ratio, Quicunq; pro nobis est mortuus, resurrexit, & ad cælos ascēdit, ille pro nobis interpellat: sed christus pro nobis hoc sustinuit, ergo ipse pro nobis interpellat. De hac autē ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic litera. Nullus potest nobis nocere: & nequaquàm de ęterna hęreditate debemus diffidere, & nullatenus à charitate dei debemus recedere: quia ipse spiritus nos adiuuat, ipse pater pro nobis pugnat, ipse filius pro nobis interpellat. Ideo ait ꝙ christus Iesus qui mortuus est, immo qui & resurrexit, & qui est dexterā

C dei: ipse est qui interpellat pro nobis. Notandum autem ꝙ plus est pro nobis mori, & pro nobis tanta facere, & resurgere, & ad cęlos ascendere, quàm pro nobis interpellare, & intercedere; si ergo christus illa facit pro nobis, multo magis faciet istud. Notandum etiam ꝙ si christus, teste apostolo, in omnibus exauditus est pro sua reuerentia, postquam habemus tantum interpellantem, tantū intercessorem, cum omni fiducia possumus ad patrem accedere. Notandum etiam ꝙ christus pro nobis mortuus est, vt nos reconciliaret; resurrexit, vt nos resuscitaret; ad cęlum ascendit, vt nos ad cęlum eleuaret. Notandum etiam ꝙ christus interpellat pro nobis, vt glosa tangit, non voce, sed miseratione. Nam cum continue humanitatem, quam assumpsit, & graue genus mortis quod sustinuit, paterno vultui offerat vt nobis misereatur, dicitur pro nobis continue interpellare. Deinde cum dicit.

Quis ergo nos separabit à charitate chri-
D sti? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?

Hæc est tertia pars, diuisa contra totum capitulum. Dicebatur enim, ꝙ apostolus in hoc capitulo tria ostendere intendebat, videlicet, nos sub lege christi esse: sub lege christi debere esse: & sub huiusmodi lege debere perpetualiter esse, & nequaquàm debere separari à charitate christi. Expeditis ergo duabus partibus, hic exequitur de tertia parte. Circa quod duo facit: quia primo ostendit ꝙ nihil nos à charitate christi separare potest, ibi, Certus sum.n.)Circa primū tria facit: quia primo ostēdit ꝙ nullę passiones electos à christo separat: secundo declarat ꝙ omnes passiones pro christo electi tolerant: tertiò ostendit ꝙ omnes passiones, electi per christum superant. Secunda ibi, Sicut scriptū est.)Tertia ibi, Sed in his omnibus.)In prima parte intendit talem rōnem, Quoscunq; tribulatio,

angustia

A angustia, persecutio, fames, nuditas, periculum, aut gladius, à charitate christi non separat, illos nulla passio à charitate christi separabit; sed nos nullæ tales passiones à charitate christi separant, ergo nulla passio à charitate christi separabit. De hac aūt ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic littera, Cum enim nos habeamus tot auxilia, quia habemus spiritum sanctum auxiliantem, patrem nos defendentem, filium pro nobis interpellantem; itaq; cum ita simus radicati, & fundati in lege spiritus & in charitate christi, quis ergo, idest, quæ passio separabit nos à charitate christi, tribulatio? an angustia? an persecutio? an periculum? quasi diceret? an gladius? si pp aliq̃ passionem deberemus separari à charitate christi, separeremur propter aliquod horū dictorum; sed propter nihil tale separamur, ergo nos nulla passio separabit. Notandum autem, passiones hic enumeratas dupliciter distingui posse: quia passiones, quę nobis possunt timorem incutere vt separemur à charitate christi, non possunt respicere tempus præteritum, quia passio præterita non affligit. Talia ergo quæ affligunt, vel respiciunt malum futurum, vel præsens; si futurū, sic sunt primę tres passiones, videlicet tribulatio, angustia, persecutio: si pręsens, sic sunt aliæ quatuor passiones sequentes. Primæ autem tres passiones sic distinguuntur; quia quantum ad malum futurum, primo homo persecutionem patitur: secundo tribulatur: vltimo angustiatur. Persecutionē enim patitur quis, cum sibi malum aliquod videt imminere: tribulatur vero, cum per varias vias in mente cogitat quomodo possit illud malum effugere, distrahitur & turbatur. Angustiatur, quando deficiunt sibi vię, & angustiatur ex fuga, videns quòd nō potest malum fugere, quin illud patiatur. Igitur propter persecutionem, homo malum imminere sibi apprehendit: propter tribulationem in mente turbatur, & quomodo possit illud malum fugere, diuersas vias fingit: sed propter angustiam, angustiatur sibi vię, & illud malū posse effugere non credit. Aliæ autem quatuor passiones respiciunt tempus pręsens, quę sic distinguuntur: quia quicunq; patitur aliquid, vel hoc est per subtractionem proficui, vel p illationem nocumēti per subtractionem proficui, vel hoc est quia subtrahitur alimentum, quod debet reficere interius, & sic est fames: vel quia subtrahitur indumentum, quod debet tegere exterius, et sic est nuditas. Si vero per illationem nociui, aut hoc est in præparatione, & sic est periculum, quod idem est quod apparatus mortis, vt dicit glosa: aut hoc est in actuali executione, & sic est gladius, idest mors, vt glosa exponit. Ad has ergo passiones, quasi omnes passiones & omnes afflictiones adduci possunt: quare si illæ passiones nos à charitate christi non seperant, nos nulla passio separabit. Deinde cum dicit.

Psal. 43. d. **Sicut scriptū est, Quia propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis.**

Ostendit quòd non solum propter has passiones à christo non separamur, sed pro christo omnes has toleramus. Propter quod sciendum, q mors est finis omnium terribilium, vt dicitur tertio Ethicorum: qui ergo pro christo mortificatur & occiditur, quasi omnia terribilia, & omnes passiones pro christo patitur. Formetur autem sic ratio. Quicunq; pro christo mortificantur, & occiduntur, quodammodo omnes has passiones, & omnes afflictiones tolerant patienter: nos sumus huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, non solum propter has passiones à christo non separamur, sed has propter ipsum toleramus, Sicut scriptum est, quia propter te mortificamur tota die, idest quia tibi inseparabiliter adhæremus, mortificamur, idest variis tormentis, passionibus, & afflictionibus affligimur, tota die, idest in tota vita: æstimati sumus sicut oues occisionis, idest sicut oues morbidę, quæ ad nihil aliud valent, nisi vt occidantur. Notandum autem q hic apostolus duo tangit, primo afflictionem sanctorum, cum dicit, propter te mortificamur tota die: secundo tangit crudelitatem tyrannorum, cum subdit, æstimati sumus sicut oues occisionis. q.d. ita sunt crudeles tyranni erga nos, ita sine misericordia se habent ad nos, sicut se haberent ad oues morbidas, quæ sunt dignæ occisione. Notandum etiam q vt glosa ait, & sumpta est ab Augustino in sermone de natali martyrum, Martyrem non facit pœna, sed causa: ideo ait propter te, vt notet cām, sine qua corona nō redditur martyri. Notandum etiam quòd, vt glosa tangit, quod p hæc verba potest apostolus respondere cuidam tacitæ quæstioni: posset enim quis dicere apostolo, Tu apostole dicis quod propter has passiones non separaris à charitate christi: sed diceret aduersarius, ideo hoc

B contingit, quia has passiones non pateris. Ad quod respondet apostolus quòd immo patimur, & toleramus, sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die &c. Deinde cum dicit. Psal. 43.

Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos.

Ostendit quòd omnes has passiones propter christum superamus. Formetur autem sic ratio, Quicunq; à deo diliguntur, omnes huiusmodi passiones superant: nos à deo diligimus, ergo omnes passiones huiusmodi superamus. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, quòd in his omnibus (supple) tribulationibus, & tormentis positi, superamus, idest, superiores efficimur; & hoc non pp nos, sed propter eum, qui † fecit nos, cuius beneficium superat vniuersa. Notandum autem quòd passiones, & tribulationes, quas anima in mundo patitur, sustinet eas propter coniunctionem, quam habet ad corpus. Nam separata anima à corpore, tyranni huius mundi nihil in ea possent. Cū ergo anima iusti verius sit vbi amat, quàm vbi animat; & secundum nobiliorem partem, et secundū mentē sic coniuncta deo, quàm vnita corpori: propter vnionē quā habet ad deum, & propter eum, qui diligit eam, modicum reputat corporales afflictiones. Homines ergo mundani, qui totaliter circa corporalia sunt affecti, propter corporales passiones, & propter tyrannicas persecutiones deuincuntur, & deuincuntur, & eas superare non possunt. Deinde cum dicit. † dilexit

C **Certus sum enim, quia neq; mors, neq; vita.**

D Ostendit quòd sancti dei & electi, non solum à charitate christi non separantur, sed etiam ab ea separari non possunt. Ad cuius euidentiam sciendum quòd cum quatuor sint causæ, materia non se habet vt agēs & mouens, sed magis se habet vt id quod motui, & trāsmutationi subiicitur: forma etiam non se habet vt mouens, & vt agens propriè, licet possit esse ratio agendi & mouendi. Duæ ergo à philosophis & à sapientibus assignatæ sunt causę agentes & mouentes, videlicet, finis & efficiens. Quomodo autem hę duę diuersimode moueant, non est pręsentis speculationis. Apostolus ergo, volens ostendere q non possumus separari à charitate dei, duo facit. Nam primo ostendit hoc ex parte causæ finalis: secundo ex parte efficientis, ibi, Neq; angeli.) Propter primum sciendum quòd quilibet constituit sibi finē, adipisci bonum & carere malo. Si ergo ex parte causę finalis posset nos aliquis separare a charitate christi, vel hoc esset vita, idest bonum aliquod nobis promissum, cui vellemus esse coniunctū: vel hoc esset mors, idest, malum aliquod nobis cō

minatum, à quo vellemus esse separati. Formetur autem sic ratio, Quoscunque neque mors, idest nullum malum eis comminatum: nec vita, idest nec aliquod bonum eis promissum, potest eos separare à charitate christi, nec aliquod aliud eos poterit separare: sed sancti & electi sunt huiusmodi, ergo. De hac autem ratione ponit virtutem medii dicens, Certus sum enim quod neque mors, idest neque quodcunque malum quod nobis minantur: nec vita, idest neque quodcunque quod nobis promittunt, poterit scilicet nos separare à charitate dei. Deinde cum dicit.

Neque angeli, neque principatus, neque virtutes.

Ostendit quod non possumus separari à charitate, ex parte causae efficientis, probans quod nulla creatura poterit hoc efficere. Creatura autem, quantum ad praesens spectat, tripartita est, quia quaedam est spiritualis, quaedam corporalis, quaedam ex utraque composita. B Ideo tria facit: quia primo ostendit quod non potest nos separare creatura spiritualis; secundo nec corporalis: tertio quod non ex utraque composita. Secunda ibi, Neque instantia). Tertia ibi, Neque fortitudo.) Ad euidentiam primae partis sciendum, quod secundum Dionysium in de angelica hierarchia, lex divinitatis est, infima in suprema, per media reducere: sed per ordinem infima supremorum, attingunt suprema inferiorum. Mundus ergo immediatè administratur per inferiores angelos, ita quòd praeceptum divinum à summo deorsum currens per superiores ordines, ad inferiores defertur, donec tandem ad hanc cognitionem veniens, opere compleatur, ut dicit Hugo in commento sup. 9. cap. angelicae hierarchiae. Angeli ergo superiores illuminant inferiores, inferiores vero illuminant nos, & mittuntur ad nos. Si ergo per aliquos angelos possemus separari à charitate dei, hoc esset per angelos C inferioris hierarchiae, qui inter nos conuersantur, & ad nos mittuntur: quare si illi non possunt nos separare, nec aliqui alii: sunt autem in inferiori hierarchia tres ordines, videlicet angeli, principatus, & virtutes. Formetur autem sic ratio, Quicunque non separantur à charitate dei, nec per angelos, nec per archangelos, nec per virtutes, qui mittuntur ad nos & conuersantur inter nos, nec per aliquos alios angelos poterit separari: nos sumus huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, quòd nec angeli, nec principatus, idest archangeli, nec virtutes poterunt nos scilicet separare à charitate dei. Notandum autem quod hic principatus, non accipitur prout est Ordo mediae hierarchiae, sed prout est ordo infimae hierarchiae: idem enim hic sonat principatus, quod archangeli. Nam archangelus dicitur ab archos, quod est princeps: recte igitur principatus archangeli dici possunt. D Unde magister in glosa dicit quod per angelos intelligitur ordo minor, per principatus ordo medius, per virtutes ordo maior. Notandum etiam quod secundum Dionysium, virtutes nominant medium ordinem secundae hierarchiae. Sed secundum Gregorium nominant primum & supremum ordinem infimae hierarchiae. Secundum Gregorium ergo dicemus quod in infima hierarchia sunt virtutes tanquam ordo maior, archangeli tanquam ordo medius, angeli tanquam ordo minor: qui sic distinguuntur, quia virtutum est facere mirabilia, archangelorum vero nunciare maiora, angelorum autem nunciare minora. Deinde cum dicit.

Neque instantia, neque futura.

Ostendit quod nos non possunt separare à charitate dei corporalia, quia si talia possent nos separare, vel essent praesentia, vel essent futura: praeterita vero, cum esse defecerint, non habent potentiam separandi. Formetur autem sic ratio. Quoscunque neque corporalia praesentia, nec ventura, possunt separare à charitate A dei, nec aliqua alia corporalia eos poterunt separare: nos sumus huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, quod neque instantia, idest neque corporalia praesentia: neque futura, i. corporalia ventura, poterunt scilicet separare à charitate dei. Notandum autem quod cum dicimus quòd nihil potest nos separare à charitate dei, intelligendum est, nisi velimus: quia non potest in nobis in hoc inferri violentia, nec habemus hostem qui possit vincere, nisi volentes. Deinde cum dicit.

Neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia, poterit nos separare à charitate dei, quae est in christo Iesu domino nostro.

Ostendit quòd à charitate christi nos non potest separare homo, qui est creatura ex utraque substantia, i. B ex spirituali & corporali composita. Propter quod sciendum, quòd si homo posset nos separare à charitate christi, vel hoc esset quia nos teneret per potentiam, vel quia nos induceret per sapientiam: vel quia nos alliceret per humanam prosperitatem, vel per divitias aut gloriam. Formetur autem sic ratio. Quicunque non possunt separari à charitate christi, nec per humanam potentiam, nec per humanam sapientiam, nec per humanas divitias, vel per humanam gloriam, nullo modo possunt per hominem separari: nos sumus huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, quod neque fortitudo, i. humana potentia, neque altitudo, idest prosperitas, siue divitiae humanae, siue humana gloria: neque profundum, humana scilicet sapientia: neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei, quae est in christo Iesu domino nostro. Notandum autem quòd cum enumerata sint omnia genera creaturarum, C quòd quaecunque creatura, vel est spiritualis, vel est corporalis, vel ex utraque composita, quòd si nulla talis potest nos separare à charitate dei, ergo nec aliud, idest nec aliqua creatura poterit nos separare à charitate dei. Notandum autem Magistrum aliter introducere hanc partem, dicens, quod nec creaturae nominatae, nec creatura alia, i. nec creatura noua contra naturam facta, poterit nos separare à charitate dei. Notandum etiam quod hoc quod dictum est, (altitudo, & profundum.) quod exponimus quod referuntur ad homines, possunt tamen secundum magistrum referri ad diabolum, vel ad mundum: ut dicamus quòd non solum homo per suam altitudinem, & per suum profundum, non potest nos separare à charitate dei, sed etiam diabolus per suam altitudinem, & si promittat nobis omnia regna mundi, & per suum profundum, ut si comminetur nobis poenas inferni, poterit nos separare ab huiusmodi charitate. Sic etiam mundus, per suam altitudinem, idest per D suam prosperitatem, & per suum profundum, & per suam aduersitatem, ab hac charitate nos non poterit separare. Notandum etiam quod charitas dei, quae est in christo Iesu, potest intelligi de charitate qua nos diligimus deum, ut sit sensus, quòd nihil potest nos separare à charitate dei, idest à charitate qua diligimus deum, quae est in christo Iesu, quia per ipsum huiusmodi charitas derivatur ad nos. Secundo modo potest exponi de charitate, qua deus nos diligit, ut sit sensus, nihil potest nos separare à charitate dei, idest à charitate qua diligit nos deus, quae charitas est in christo Iesu, idest est manifestata, & ostensa in christo Iesu: nam in hoc deus suam charitatem, quam habet erga nos, maxime manifestauit, quando christum Iesum unigenitum filium suum, pro nobis tradidit. Hanc etiam charitatem in seipso christus ostendit, quando seipsum pro nobis obtulit; quod faciendo maiorem charitatem erga nos quasi ostendere non potuit, quia, ut ipse testatur, Maiorem charitatem nemo

habet

habet et cetera.

Circa lectionem tam hãc, quàm præcedentem, sunt aliqua dubitanda. Nam primo dubitatur de eo, quod apostolus ait, Omnis creatura ingemiscit & parturit vsq; adhuc: quod exponens magister ait, ꝙ omnis creatura dicitur ingemiscere, & parturire, quia cum labore operatur. Sed contra: corpora cœlestia sunt impassibilia, cuius contrarium plane asserit magister, dicens quod sol & luna non sine labore implent.i. peragunt statuta sibi spatia. Dicendum ꝙ loboriosum idem sonat quod improportionatum, secundum quem mo-

Tex. 71.

dum loquitur philosophus in. 2. de cœlo & mundo, dicens, ꝙ si vna stella adderetur superiori orbi, motor eius moueret cum labore, & pœna, idest mobile non esset proportionatum motori: quare quanto aliquid sit magis consentaneum rei, magis videtur ei esse pro-

Cap. 12.

portionatum: iste status deterior, quia non est ita cõsentaneus rei, describitur esse laboriosus, respectu status melioris: & quia in meliori statu erunt corpora super cœlestia post resurrectionem, quam nunc, quia non mouebuntur, & erunt lucidiora, ideo status iste laboriosus esse describitur.

Cœli post iudicium non mouebitur.

Quod si adhuc de propositione dubitatur, dicamus quòd sicut animalia mouentur, & cũ sunt in termino, quiescunt: sic terminus motus cœlestis, est impletio numeri electorum: quamdiu ergo non erit impletus electorum numerus, mouebitur cœlum: illo autem completo, cessabit motus. Animalia ergo cœlestia cũ mouentur, dicũtur esse in actu laborioso. Et quia vellet esse in termino, & q̃a nõ possunt cessare a motu, eo qd motus ille nõ fiat p virtutes organicas, naturali ğ appetitu vellent illa corpora esse in termino & ꝙ cõpletus esset numerus electorũ, vt haberent perfectiorem statum: & ideò ingemiscit & parturit, & dicitur cœleste corpus cũ labore operari, nõ quia nõ possit in eo continuari motus, sed quia naturali appetitu appetũt quiescere ab illo motu, non

Tex. 44.

obstante ꝙ Philosophus cõtrarium sentiat in. 12. Metaphy. dicens, Intelligentiam esse in optima dispositione vt moueat, & per cõsequens cœlum esse in optima

Quæst. 2.

dispositione vt moueatur: cuius opinionẽ in opere qd de Generatione edidimus, variis improbauimus viis.

Vlterius fortè dubitaret aliquis de hoc quod apostolus ait. Spes, quę videtur, non est spes. Contra, Act. 7. Stephanus vidit gloriam dei; & tamen gloriam sperabat, quia adhuc erat in statu viatoris. Dicendum ꝙ spes est de pertinentibus ad se, & non propriè de pertinentibus ad alios. Stephanus ergo aliud vidit, & aliud sperauit: vidit enim gloriam dei, & vidit Iesum stantẽ a dextris virtutis dei, sed non vidit gloriam propriã, quia nondum erat beatus. sperabat ergo quod non habebat, & erat beatus in spe, non in re.

Vlterius forte dubitaret aliquis de hoc quod in littera dicitur, quia illos quos pręsciuit: & prędestinauit. Sed contra: pręscientia diuidit ex opposito prædestinationem, ergo pręsciti non sunt prædestinati. Dicendum ꝙ quando aliquid non habet nomen proprium, retinet sibi nomen commune: vt proprium dicitur de Proprio, et de Diffinitione, vt patet per philosophũ in lib. Topicorum: tamen quia diffinitio habuit nomen proprium, propria passio retinuit sibi nomen

1. Cap. 4.

commune & appellata est proprium, cum tamen ipsa diffinitio sit quid proprium, quia est propria diffinitio. Sic & in proposito, deus pręsciuit & saluãdos, & damnandos: tamen quia saluandi habent propriũ nomen, & dicuntur prædestinati: damnandi retinuerunt sibi nomen commune, & vocati sunt præsciti: cõmuni ergo nomine & ipsi prædestinati sunt pręsciti. Apostolus, non loquitur de præscientia vt diuiditur ex opposito contra prędestinationem: sed vt secundum commune nomen, ipsi prædestinati præsciti dici possunt.

Vlterius forte dubitaret aliquis de hoc quod apo-

A stolus ait, Quos vocauit: hos & iustificauit. quod glossa exponens, ait, ꝙ intelligitur de interiori vocatione, qua impletur prędestinatio. Sed contra: multi vocantur interius, habentes bonam fidem, & veram charitatem, à qua cadunt, quia non sunt prædestinati, sed præsciti. Dicendum autem quod secundum interiorẽ vocationem, aliqui vocantur solum ad præsentem iustitiam, aliqui ad æternam gloriam: non loquitur glosa de vocatione solum ad præsentem iustitiam, sed de ea quæ est ad æternam gloriam, quam non habent nisi prędestinati.

Vlterius forte dubitaret aliquis circa lectionem præsentem, de hoc, quod apostolus dicit, Deus omnia nobis donauit. Vbi glosa dicit quòd donauit nobis superiora ad fruendum, vt se ipsum: paria ad conuiuendum, vt angelos: sunt ergo angeli pares nostri. Sed cõtra: intellectus humanus nascitur sicut tabula rasa, &

B tenet infimum gradum in genere substantiarum separatarum, ergo &c. Dicendum quòd homo est par angelo natura, & gratia: natura quidem non speciei, sed generis: & quia in genere sunt multi gradus, & latent analogiæ in generibus (vt potest patere ex septimo Physicorum, & secundo Posteriorum) non est inconueniens angelum, & animam esse sic pares, & tamen animam tenere infimum gradum in genere substantiarũ separatarum. Sunt etiam pares gratia: quia homines assumentur ad choros angelorum, & erunt sicut angeli dei.

Vlterius forte dubitaret aliquis de hoc quod in littera dicitur, Christus mortuus est, & resurrexit. Glosa exponens ait, Christum esse mortuum pro nobis, & quod maius, est resurrexit: ergo resurrectio christi fuit maius quid, quàm mors eius. Sed contra: per mortẽ christi mundus fuit redemptus, non autem per resur-

C rectionem, ergo &c. Dicendum quòd aliquid potest esse maius aliquo multipliciter: mors ergo fuit quid maius quantum ad ostensionem dilectionis, quia maiorem charitatem nemo habet vt animam suam ponat quis pro amicis suis. etiam fuit, quid maius quantum ad meritum. Sed resurrectio fuit quid maius quã tum ad dignitatem, & miraculum: quia homines naturaliter moriuntur, sed supra naturam est, quod resurgant.

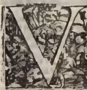
Vlterius forte dubitaret aliquis de hoc quod in littera dicitur, Neq; angeli, neq; principatus, neq; alia creatura: quod exponens glosa ait, ꝙ per aliam creaturam, intelligitur creatura aliqua de nouo facta, sicut fecerunt magi Pharaonis: vt sit sensus, quòd nec creatura facta, ne aliqua de nouo fienda, potest nos separare à charitate dei. Vbi videtur magister velle, ꝙ Magi potuerunt nouam creaturam facere, quod falsum est. Dicendum quod nihil possunt nec boni, nec mali angeli de nouo creare: sed quicquid faciunt, ope-

D rantur adhibendo semina & coniungendo actiua passiuis, vt vult August. 3. de Trinitate cap. 8. vnde ait, Sicut nec parentes dicemus creatores hominum, nec agricolas creatores frugum, quamuis eorum extrinsecus adhibitis motibus ista creanda dei virtus interius operetur: ita non solum malos, sed nec bonos angelos fas est putare creatores, si pro subtilitate sui sensus & corporis, semina rerum istarum nobis occultiora nouerunt, & ea per cõgruas tẽperationes elemẽtorũ latenter spargunt, atq; ita gignendarum rerũ, & accelerandorũ incremẽtũ præbent actiones. Simpliciter ergo nec magi Pharaonis, nec aliqui angeli possunt nouas creaturas producere: videntur tamen noua facere dupliciter. Primo quantum ad apparentiam: nã quia ignoramus virtutes rerum, & non percipimus latentia semina quæ apponunt, videtur nobis quod noua faciant, quæ noua simpliciter efficere non possint. Secundo videntur facere noua quantum ad modum existendi; nam sicut multotiens natura facit pul-

lum cum quatuor pedibus, vel manum cum sex digitis, sic angeli siue boni siue mali, per adhibitionem seminum, possunt talia monstra facere. Vnde & glosa videtur dicere, quòd magi Pharaonis fecerunt equum cum duobus pedibus.

LECTIO. XXVIII.

CAP. IX.

Eritatem dico vobis in christo Iesu, non mentior, testimoniū mihi pethibente conscientia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia mihi magna est & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.

Vt dicebatur, non sufficit aliquos ad pacem inducere, nisi illi in pace persistant, & perseuerent. Et ideo apostolus postq̄ in primis quatuor capitulis à Romanis materiam litigii remouit: & in quinto cap. eos ad pacem induxit: & ne à pace recedant sibi inuicem peccata imponendo, ostendit in sexto cap. ꝙ sunt à peccato liberati: & etiam de peccato liberati, se de lege iactando, ostendit in septimo cap. quod sunt à lege absoluti: sic etiam ne à pace recedant, legem spiritus & charitatem dimittendo, ostendit in octauo cap. quòd sunt i charitate dei, & sub lege spiritus collocati. Hic ne à pace recedant se à pręrogatiua generis, vel de propriis meritis iactando, ostendit ab hoc nono C capitulo vltra, ꝙ non per generis pręrogatiuam, nec per propria merita, sed per dei prædestinationem, & per dei electionem, & per diuinum propositum, sunt saluati. Intētio ergo apostoli ab hoc cap. vsq; ad cap. duodecimum est ostendere, ꝙ non recedant Romani à vera pace, & à vera concordia, de prerogatiua generis, (vt faciebant Iudęi) vel de propriis meritis, (vt faciebant Gentiles) se iactando: ostendens quòd non fit salus propter generis pręrogatiuam, nec propter propria opera, siue propter propria merita: sed propter diuinam prædestinationem, & sanctam eius propositum, contingit homines saluos fieri. Duo ergo facit: quia primo præmittit suam intentionem, ostendens quod non propter prærogatiuam generis, nec propter propria merita, sed propter sanctum dei propositum, homines sunt approbati, vel reprobati: & sunt prædestinati, vel præsciti. Secundo, huius approbationis, vel prædestinationis, pro vt est possibile, venatur & inquirit causam & rationem, ibi, Quid ergo dice- D mus.) Circa primum duo facit: quia primo ostendit, quod deus non approbat nos propter generis prærogatiuam, quia multi ex Iudæis habentes prærogatiuā generis, sunt à domino reprobati. Secundo declarat quod deus nos non approbat propter propria opera, vel propter merita, quia Iacob & Esau priusquàm nati fuissent, & antequam aliquid boni vel mali egissent, vnus est approbatus, & reliquus reprobatus. Secūda, ibi, Non solum autem illa: sed & Rebecca.)

Ad euidentiam autem primę partis sciendum quòd cum apostolus debebat hoc dicere contra Iudęos, ostendens multos ex Iudęis reprobatos esse, & non propter prærogatiuam generis approbamur, vel saluamur à domino: ideo, ne crederetur talia dicere, eo ꝙ haberet Iudæos odio, & cum quodam speciali modo esset ipse apostolus Gētium, hoc Capitulum incipit à Iudæorum compassione, ostendens se Iudæos diligere

A non odire, dicens se de eorum perditione compati & dolere. Prima ergo diuiditur in partes tres: quia primo de reprobatione Iudęorum ostendit se dolere, & habere inde compassionem: secundo huius compassionis assignat multiplicē rationē: tertio, cum Iudæi sint reprobati, habentes prærogatiuam generis, ostendit ꝙ non propter prærogatiuam generis contingit esse salutem, vel approbationem. Nam propter huiusmodi prærogatiuam deus nos non saluat nec approbat immo multos huiusmodi existentes præscit, & reprobat. Secunda ibi, Qui sunt cognati mei.) Tertia ibi, Nō autem quod exciderit verbum.)

In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; secundum veritatem, perhibente testimonium conscientia in spiritu sancto, optat anathema esse à christo Iesu pro fratribus suis, idest pro reprobatione fratrum suorum, illi pro huiusmodi reprobatione est cordi suo magna angustia, & continuus dolor: ego apostolus sum huiusmodi: ergo ego non odio B fratres meos Iudæos, immo compatior eis, & pro ipsis est cordi meo magna angustia & continuus dolor. De hac autem ratione ponit conclusionem, & virtutem medii. Continuetur sic litera, grauiter locutus sum contra Iudæos, & adhuc contra eos debeo multa loqui, sed hoc non est ex inimicitia vel ex odio, immo ex dilectione, quia compatior perditioni ipsorum. Ideo ait. Veritatem dico in christo Iesu, qui est ipsa veritas, cui non potest subesse falsitas, non mentior, testimonium perhibente conscientia mea, conscientia dico fundata in spiritu sancto: nam & ipse spiritus sanctus testis est, quoniam magna est mihi tristitia, idest magnus est mihi stupor mentis, & continuus dolor cordi meo (supple) pro reprobatione fratrum meorum. Hæc est conclusio probanda, videlicet quòd compatitur & dolet pro fratribus suis. Et C subdit, Optabam enim ipse ego, idest optarem, si esse posset, esse anathema, idest esse separatus à christo pro fratribus meis (supple) saluandis, & reconciliandis. Hęc est virtus medii. Et hæc est probatio conclusionis assumptæ: nam ex hoc probatur quod ipse dolet de suorum fratrum reprobatione, quia ipse optaret, si fieri posset, esse ad tempus anathema à christo, ad hoc quòd fratres sui essent approbati, & reconciliati cum christo; quod non esset, nisi de eorum perditione doleret. Notandum autem ꝙ stupor contingit ex inopinatione rei: ista enim est res valde inopinata, ꝙ gens sancta, populus acquisitionis, cuiusmodi erat populus iudaicus, sit nunc à domino reprobatus. Ideo dicit apostolus, quod est ei de hoc tristitia magna, idest stupor mentis magnus, vt glosa exponit. Notandum etiam ꝙ, vt medici tradunt, dolor contingit ex diuisione continui: & quia Iudęi sic erāt continuati apostolo, & sic connexi secundum carnem, ideo ait, ꝙ per eorum separationem, quia reprobati sunt à domino, licet non omnes reprobati fuerint, tamen quia multi reprobati D erant, merito ait apostolus ꝙ erat ei cōtinuus dolor, quia quasi incidebantur apostolo membra sua, & caro propria, cum separabatur ab iis qui erant fratres eius secundum carnem. Notandum etiā ꝙ secūdum Augustinum, in sermone domini in monte, Iuramentum est faciendum in necessariis, cum pigri sunt homines credere quod est eis vtile: & quia Iudęi pigri erant credere quod apostolus compateretur eis, & quòd doleret de eorum perditione, ideo tot iuramentis affatur quod veritatem dicit in christo Iesu: & quod licet forte videatur Iudæis ꝙ mentiatur exterius, affatur tamē quod non mentitur, perhibente ei testimonium conscientia sua in spiritu sancto, quem huius rei testem inuocat ꝙ ipse tristatur & dolet de perditione ipsorum. Notādum etiam ꝙ hoc quod dicitur, Optabam anathema esse à christo, secundum glosam tripliciter legitur: primo vt hoc sit dictum post conuersionem,

vt exponatur

vt exponatur ficut expofuimus:vt fit fenfus,optabam, idest optarem,fi fieri poffet,ad tempus in hac vita, vel etiam poft mortem, pro fratribus meis faluandis, & reconciliandis (quafi dicat) ita diligo fratres meos, quod vt ipfi effent coniuncti chrifto, ego vellem ad tempus feparari ab ipfo. Duobus etiam aliis modis poteft exponi pro tempore ante cõuerfionem; ita quod vno modo exponatur pro legis defenfione: alio modo pro proprii delicti compaffione. Primo modo exponitur fic, ita eram zelator fratrum meorum, ideft ita zelabam defendere legem, quam tenebant fratres mei, quòd pro defendendis fratribus, ideft pro defendenda lege, optabam anathema effe à chrifto Iefu: in quo apoftolus infinuat amorem, quem habebat ad Iudęos. Secundo modo exponitur pro proprii delicti iuftitia & dolore (quafi dicat) ego triftor & de delicto meo proprio, quo in tantum peccaui, & in tantum deliqui, ꝙ optabam anathema effe à chrifto Iefu pro fratribus meis (fupple) retrahendis à fide chrifti. Perfequebatur enim apoftolus ecclefiã, & volebat aliquos ex Iudęis, vel aliquos fratres fuos iam ad fidem conuerfos, à fide retrahere; & quia fic erat anathema, & feparatus à chrifto, vt fratres fuos inde feparare vellet, ideo de hoc dolet & continue triftatur, in quo magnũ zelum habuiffe ad Iudęos fe oftendit, licet zelus ille non effet fecundum fcientiam. Deinde cum dicit.

Qui funt Cognati mei fecundum carnem, qui funt Ifraelitæ.

Pofita compaffione, fubiungit illius compaffionis multiplicem rationem: circa quod tria facit, quia primo affignat rationem ex parte naturæ, fecũdo ex parte gratię, tertio ex parte chrifti, qui eft autor vtriufq;, tam naturæ, quàm gratiæ. Secunda ibi, Quorum adoptio.) Tertia ibi, Quorum patres.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; funt de gente alicuius, et cognati eius fecundũ carnem, pro perditione illorum ille debet naturaliter dolere: Sed Iudęi funt Ifraelitę, funt de gente mea, funt mei cognati fecundũ carnem: ergo pro perditione illorum debeo naturaliter dolere. Ex parte ergo ipfius naturę affignata eft ratio, quare apoftolus perditioni Iudęorum compatiatur. Ideo ait, Qui funt cognati mei fecundum carnem, qui funt Ifraelitę, ideft funt de gente mea. Tunc ergo eft fupplenda ratio, quòd cum tales fint, pro perditione illorum debeo naturaliter dolere. Deinde cum dicit.

Quorum adoptio eft filiorum, & gloria, & teftamentum, & legislatio, & obfequiũ, & promiffa.

Affignat rationem ex parte gratiæ. Formetur autẽ fic ratio. Quibufcunq; facta eft tanta gratia quod ipforum erat adoptio filiorum dei, & gloria, & teftamentũ & legislatio, & obfequium, & promiffa, pro perditione illorum eft maxime dolendum: Iudæi erant huiufmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem fic litera, Benè dico ꝙ pro perditione Iudæorum eft mihi magna anguftia & continuus dolor, non folum ratione naturæ, quia funt mei cognati fecundum carnem, fed etiam ratione gratiæ, quia eis fuit facta tanta gratia: nam ipfi erant, quorum eft adoptio filiorum dei, ipfi dicebantur olim filii adoptiui, iuxta illud exodi. 4. Primogenitus meus Ifrael. Ipforũ erat & gloria, iuxta illud Deut. 7. Elegit te dominus deus tuus, vt fis ei populus peculiaris, quod redundabat in magnam Iudęorum gloriam. Et eorum erat teftamentum, ideft, teftamentum nouum, iuxta illud Ieremiæ. 3. Ecce dies veniunt, dicit dominus, & confirmabo fuper domum Ifrael, & fuper domum Iuda, teftamentum meum. Ipforum erat legislatio, quia eis data fuit lex: & obfequium, ideft diuinus A cultus: & promiffa; quia eis fuerunt factæ promiffiones. Tunc ergo eft fupplenda ratio, quòd cum tot gratię fuiffent factæ Iudęis, maxime dolendum eft de eorum perditione. Notandum autem quòd gratia dupliciter poteft confiderari: primo in fe, fecundo quantũ ad fuos effectus. Poffumus autem affignare, quantum ad præfens fpectat, tres effectus gratiæ: quia gratia hominem fubleuat: eũ ab aliis diftinguit & feparat: & ipfum I fpe ętemæ hęreditatis folidat & cõfirmat. Secũdum hoc ergo poteft affignari fufficientia prędictorum. Nam ex eo quod dicitur, ꝙ Iudeorum erat adoptio filiorum dei) tangitur ipfa gratia in fe, quæ formaliter facit dei filios adoptiuos. Ex eo verò quod fubditur, Et gloria) tangitur effectus gratiæ, quantum ad magnificationem & fublimationem. Sed ex eo qđ fubditur, Et teftamentum, & legislatio, & obfequium) tangitur effectus gratiæ quantum ad diftinctionem. Hæc autem eft triplex: nam vna diftinctio gratiæ dei B ab alia, eft, quæ habetur in aduentu chrifti, quam figurat teftamentum: & alia diftinctio, quæ habetur ante aduentum, quam fignificat legiflatio: & tertia diftinctio, quę habetur in vtroq;, & fignificatur per obfequium, ideft p dei cultũ; nam diuinus cultus tam in lege veteri, quàm in teftamento nouo, dei populum ab alio feparabat. Vltimo autem cum ait, Et promiffa) tangitur effectus gratiæ quantum ad æternæ hæreditatis folidam expectationem: quia quod à deo promittitur, firmius & folidius expectatur. Deinde cum dicit.

Quorum patres, ex quibus eft chriftus fecundum carnem, qui eft fuper omnia deus benedictus in fecula, Amen.

Affignat rationem, quare compatiendum fit Iudęis rõne ipfius chrifti, qui eft autor tam gratiæ, quàm naturæ. Formetur autem fic ratio. Quoruncunq; funt patres, ex quibus eft chriftus fecundum carnem, qui eft C fuper omnia benedictus in fecula, de perditione illorum eft maxime dolendum: Iudęi funt hmõi: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii, Continuetur autem fic litera, Bene dico ꝙ de perditione Iudeorum eft maxime dolendum, quorum eft tanta prærogatiua: nam ipfi funt illi, quorum funt patres antiqui. i. Patriarchæ, ex quibus patribus chriftus eft (fupple) natus fecundum carnem, qui chriftus eft deus fuper omnia benedictus in fecula, Amen. Tunc ergo eft eft fupplenda ratio quòd cum tanta fuerit Iudęorum prærogatiua, quòd ex patribus eorum natus eft chriftus, de perditione eorum maxime eft dolendum. Notandum autem quòd ex patribus Iudęorum dicit effe chriftum fecundum carnem: quia fecundum diuinitatem eft à folo patre; fecũdum animam eft à tota Trinitate: fecundum carnem eft ex Iudæis. Notandũ etiam quòd ad infinuandam maiorem Iudæorum prærogatiuam, D tangitur hic natura chrifti, videlicet, natura humanitatis, cum dicitur, quòd ex patribus Iudæorum eft fecundum carnem: & tangitur natura deitatis, cum fubiungitur, quod eft fuper omnia deus benedictus in fecula: Et quia beatus erat ille qui fumpfit originem à Iudęis, vel qui natus eft ex Iudæis, quia erat deus & homo, magna erat Iudæorum prærogatiua. Deinde cum dicit.

Non autem quòd exciderit verbum dei.

Poftquàm oftendit apoftolus quod dolet de Iudęorum perditione. In parte ifta exequitur de intento, oftendens quòd propter pręrogatiuam generis, non eft approbatio: quia multi Iudæi funt reprobati, & non funt filii repromiffionis, quamuis habuerint tantam generis prærogatiuam. Circa quod tria facit, fecundũ quòd in repromiffione diuina tria eft ibi confiderare. Nam primo eft ibi confiderare verbum dei, per quod facta eft repromiffio: fecundo ipfum Abraham,

A cui facta est repromissio: & tertio est ibi considerare ipsum Isaac, in quo facta est repromissio, iuxta illud Gen. 21. In Isaac vocabitur tibi semen. Omnes ergo Iudęos non esse approbatos, & ꝙ per prerogatiuam generis non sunt Iudæi filii repromissionis, primo probat hoc ex parte verbi diuini, per quod facta est repromissio: secundo ex parte Abrahæ, cui facta est repromissio: tertio ex parte Isaac, in quo, vt dicebatur, repromissio fuit facta. Secunda ibi, Non enim omnes.) Tertia ibi, Sed in Isaac.) In prima parte intêdit talem rationem, Propter quorumcunq; reprobationem non excidit verbum dei, nec euacuatur diuina promissio, illi scdm qd hmôi nô sunt approbati, nec sunt filii repromissiôis: sed pp repromissionê Iudęorũ nô excidit verbum dei, nec est euacuata diuina promissio: ergo Iudęi pp prerogatiuâ gñis nô sunt approbati, nec sunt filii repromissionis. De hac aût rône ponit virtutê medii, Côtinuetur aût sic lra, Benè dico ꝙ doleo de Iudęorũ reprobatiôe, cũ ipsi habuerit tâtâ gñis ꝓrogatiuâ: sed (nô aût) i. nô sô verũ ê (supple) pp hmôi reprobatione (ꝙ exciderit verbũ dei) i. ꝙ irrita & euacuata B sit diuina promissio. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si multi ex Iudęis habentes generis prærogatiuam sunt reprobati, nec tamen propter hoc est euacuata diuina promissio, consequens est quòd propter prærogatiuam generis non fiat approbatio, & habentes generis prærogatiuam, secundum quòd huiusmodi non sunt filii repromissionis. Notandum autem ꝙ Abrahæ fuit facta repromissio, Gen. cap. 12. cũ dominus dixit ei, In te benedicentur vniuersę cognationes terrę. Sed quia benedictio hæc referenda est ad æternam hæreditatem: nulli ergo reprobati, qui ab hac hæreditate deuiant, sunt filii repromissionis. Quare si multi ex Iudęis, habentes prærogatiuam, sunt reprobati, vel non omnes habentes prærogatiuam generis, sunt filii repromissionis, vel oportet nos incidere C in hoc maximum inconueniens, ꝙ multi filii repromissionis sunt reprobati, & non consequuntur æternam hęreditatem: quo posito, excidisset verbum dei; esset enim irrita promissio diuina, cum multi filii repromissionis secundum hoc non consequantur hæreditatem promissam. Cum ergo impossibile sit verbum diuinũ excidere, quia cęlum & terra transibunt, verba autem diuina non præteribunt: immo vnum iota, nec vnus apex pręteribit à promissione diuina, quin omnia fiant: omnes itaq; electi, & omnes filii repromissionis, consequentur hæreditatem æternã, eis promissam. Et quia non omnes habentes prærogatiuam generis, consequuntur hæreditatem, non omnes tales sunt dicendi approbati, vel esse filii repromissionis. Tota ergo virtus huius rationis in hoc consistit, quòd promissio diuina non potest excidere, & cum multi habentes prerogatiuam generis sint reprobati, & ab æterna hæreditate exciderint, patet quòd excidisset diuina promissio, & esset euacuata, si propter solam pręrogatiuam D generis esset approbatio. Nô ergo omnes huiusmodi prærogatiuam habentes, sunt filii repromissionis. Notandum etiam, quòd cum apostolus intendat ostendere multos ex Iudęis esse reprobatos, & quòd propter prærogatiuam generis non est diuina approbatio, vt dicebatur, valdè expediens fuit incipere hoc Capitulũ à côpassione: expediebat. n. ꝙ apostolus diceret se dolere de Iudæorũ reprobatione, ne ipsi Iudæi suspicarentur, ꝙ nô pp amorê veritatis, sed propter odiũ qd apostolus haberet ad eos, in hmôi verba prorũperet. Notãdũ ẽt ꝙ eo ipso ꝙ verbũ dei non excidit. i. eo ipso ꝙ diuina promissio nô pôt esse exinanita, & non pôt remanere inexpleta, multi ex Iudęis saluantur, q̃a multi eorũ sunt electi, & sunt filii repromissionis. Ideo vt glosa tangit, licet sit dolendũ pro his qui reprobantur, est tamen consolatio pro his, qui sunt filii repromissionis, sumenda; quia saluabuntur illi, cum verbum dei non possit excidere. Deinde cum dicit.

A **Non. n. oẽs qui sunt ex Israel, ii sunt Israelitæ: neq; qui semẽ sunt Abrahæ, oẽs filii.**

Adducit secundam rationem, ꝙ prærogatiua generis non sufficiat ad salutem, & non sufficiat ꝙ aliqui sint filii repromissionis. Sumitur autem hæc ratio ex ipso Abraham cui facta est repromissio. Formetur autem sic. Quicunq; sunt filii repromissionis, sunt Israelitæ, & sũt filii Abrahæ. i. sunt imitatores eius; sed nô oẽs Iudæi habêtes pręrogatiuâ generis, qui sunt ex Israel qui sunt semẽ Abrahæ, sunt Israelitæ, nec oẽs sunt filii Abrahæ, nec imitatores eius: ergo non omnes habentes prærogatiuam generis sunt filii repromissionis, & per consequens prærogatiua generis non sufficit ad salutem. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Benè dico quòd est dolendum de reprobatione Iudęorum habentium prerogatiuam generis, quę prerogatiua non sufficit eis ad salutem: quod patet ex ipso Abraham, cui facta fuit repromissio, quem deberent imitari, si vellent saluari, & si vellent esse filii repromissionis: ipsi autê quia B non imitantur eum, ideo ait. Non enim omnes qui sunt ex Israel, sunt Iraelitæ) idest, non omnes tales pertinent ad Israelem, nec omnes sunt imitatores Israelis nec omnes tales sunt imitatores Iacob patriarchę, qui vocatus fuit Israel, (nec omnes qui sunt semen Abrahæ) idest, nec omnes habentes prærogatiuam generis, & qui sunt ex Abraham, sunt filii Abrahę, quia non omnes sunt imitatores eius. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd si non omnes, habentes prærogatiuam generis, sunt Israelitæ, nec omnes sunt filii, idest, imitatores Abrahę cui facta est repromissio, non omnes habentes huiusmodi prærogatiuam sunt filii repromissionis, & per consequens hmôi pręrogatiua non sufficit ad salutem. Notandum autem quòd cum hoc ꝙ hęc pars est ratio principalis ad propositum, est etiam confirmatio prioris. Dixerat enim ꝙ licet multi ex Iu C dęis sint reprobati, non tamen per hoc excidit diuinũ verbum, nec est euacuata diuina promissio: quia huiusmodi promissio non est facta nisi veris Israelitis, & iis qui sunt filii & imitatores Abrahę. Et quia nô omnes Iudęi sunt huiusmodi, non omnes sunt approbati nec omnes sunt filii repromissionis. Nô ergo est idem esse Iudęũ, & habere ꝓrogatiuâ gñis: vel eẽ filiũ repromissionis, vel esse à deo approbatũ. Pręrogatiua igitur generis non est sufficiens ad salutẽ. Deinde cum dicit.

Sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filii carnis, hi filii dei: sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine.

Probat hoc idem, videlicet, quòd pręrogatiua generis non sufficit ad salutẽ, ex parte ipsius Isaac, in quo facta fuit repromissio, vel qui fuit filius repromissionis. Circa quod duo facit: quia primo D facit quod dictum est: secundo quod, supposuerat probat ibi, Promissionis enim verbum.) Formetur ratio, Quicunq; sunt filii carnis, & non sunt filii repromissionis sicut fuit Isaac, illi secundum quod huiusmodi non sunt filii dei, nec sunt à deo approbati: sed Iudęi propter prerogatiuam generis sunt filii carnis, & non sunt filii repromissionis sicut fuit Isaac: ergo Iudęi propter pręrogatiuam generis non sunt filii dei, nec sunt à deo approbati: ergo sola pręrogatiua generis facit nos Iudęos scdm carnẽ, sed nô facit nos Iudęos spiritualiter. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic litera, Benè dico quod non omnes Iudęi sunt filii Abrahæ, vt habetur Gen. 21. In Isaac vocabitur tibi semẽ. Semẽ g̃ Abrahæ dicitur eẽ Isaac: illi g̃ sũt filii Abrahę, q sunt imitatores Isaac. Et subdit expositionem eius quod dixerat (idest, non qui filii carnis, ii sunt filii dei, sed qui sunt filii repromissionis) sicut fuit Isaac, (æstimantur in semine) idest, ęstimantur pertinere ad semen Abrahæ.

Tunc ergo est supplenda ratio, quòd Iudęi quantumcunque habeant generis prærogatiuam, no tamen sunt filii dei oés nec oés sunt à deo approbati, nec oés reputátur esse in semine, idest pertinere ad semen Abrahæ. Notandum autem ꝙ aliquando Iudęi dicuntur esse filii Abrahæ, aliquando dicuntur non filii: & aliquando dicuntur semen Abrahæ: aliquando dicuntur non pertinere ad semen. Nam omnes sunt filii Abrahę secundum carnalem propagationem, non autem omnes sunt filii per imitationem: sicut etiá omnes sunt semen Abrahæ secundum carnalem generationem, sed non omnes pertinent ad semen Abrahæ secũdum dei promissionem. Deinde cum dicit.

Gen.18.b. **Promissionis enim verbum hoc est, Secundum hoc tempus veniam, & erit Saræ filius.**

Quod supposuerat probat: ostendit enim Isaac esse filium repromissionis, quod in ratione præmissa B supponebatur. Formetur autem sic ratiò, Quicunque secundum verbum promissionis diuinæ nascitur, ille est filius repromissionis: sed Isaac fuit huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuatur autem sic litera, Bene dico quòd Isaac fuit filius repromissionis: nam promissionis verbum supra quod fuit natus Isaac, est hoc, Scdm hoc tempus veniam, & erit Sarę filius, vt habetur Gen.18. Tunc est supplenda ratio, quod cũ Isaac sit natus secũdum verbum promissionis diuinę, oportet quòd ipse fuerit promissionis filius. Notandum autem ꝙ cum promissum fuerit Abrahę, quòd ex Sara daret ei dominus filium, cui benedicturus esset, vt habetur Gen.17. oportuit propter hanc promissionem diuinam Isaac sic natum, esse filium promissionis, & esse à deo electum. Notandum etiam quòd auctoritas quæ hic introducitur ab apostolo, legitur Gen.17. & 18. sed non iacent C sic verba. Nam cap.17. scribitur, Pactum verò meum statuam ad Isaac, quem pariet tibi Sara, tempore isto in anno altero. Gen. aũt. 18. legitur, Reuertens veniá ad te tempore isto vita comite, & habebit filium Sara vxor tua. Vtrobique ergo est eadem sententia cum eo, quod hic ab apostolo introducitur: sed non sunt penitus eadem verba. Deinde cum dicit.

Gen.25. **Non solum autem illa, sed & Rebecca ex vno concubitu habens, Isaac patris nostri. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali, vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, Quia maior seruiet minori.**

Ostenso ex promissione factæ Abrahæ vel Saræ, D quòd non est approbatio, vel reprobatio diuina propter generis prętogatiuam, quia multi ex Iudęis habentes generis prærogatiuam, sunt à deo reprobati. In parte ista ostenditur ex promissione facta Rebeccæ, quòd non est approbatio, vel reprobatio diuina, propter propria opera, vel propter propria merita, cum Esau & Iacob antequàm aliquid, vt dicebatur, egissent, vnus sit approbatus, & reliquus reprobatus. Circa quod duo facit, secundum quod hoc dupliciter ostendit. Primo enim hoc ostendit, propter hoc quod dictum fuit ante eorum natiuitatem. Secundo per id quod dictum fuit post eorum morté, ibi, Sicut scriptum est.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunque ex eodem concubitu sunt nati, & antequàm agant aliquid boni vel mali, vnus eorum approbatur, alter reprobatur, illorum approbatio vel reprobatio non est ex eorum A operibus nec ex propriis meritis, sed est secundum dei electionem & secundum diuinum propositum & secundum eius vocationem: Iacob & Esau sunt huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic litera, Nõ solum autem illa, scilicet, Sara habuit promissionem, sed & Rebecca habuit promissionem, habens (supple) duos filios ex vno concubitu Isaac patris nostri. Qui duo filii, videlicet, Iacob & Esau, cum nondum nati fuissent nec aliquid egissent boni aut mali, vt secundum electionem, idest secundum gratiam per quam deus nos elegit, maneret, idest impleretur, vel impleri intelligeretur dei propositum, non ex pręcedentibus meritis, sed ex vocatione, vel (vt habet alia litera) ex vocante, idest, ex gratia vocantis, siue ex gratia vocationis, dictum est ei, idest, dictum est Rebeccę, Quia maior seruiet minori, idest, maior erit reprobatus, & minor approbatus. Tunc ergo est supplenda ratio, quia Isaac & Esau B priusquam boni vel mali aliqd egissent, vnus est approbatus, & alter reprobatus; nullus approbatur vel reprobatur propter bona vel mala opera, sed omnis approbatio nostra, est ex diuina electione, & ex diuino proposito, & ex diuina vocatione. Notandum autem ꝙ circa nostram approbationem vel reprobationem fuit triplex error. Vnus error fuit Mathematicorum, dicentium, quòd ex diuersa constellatione, contingit aliquos approbari vel reprobari. Hunc autem errorem excludit apostolus cum ait, Iacob & Esau ex eodem concubitu natos. Non autem nati fuerunt sub alia, & alia constellatione: & tamen maior seruiuit minori, & vnus approbatus, & alter reprobatus. Alter error eorum est qui dicunt, quod approbatio vel reprobatio haberet ortum ex diuersitate parentum: vt ꝙ ideo hic est bonus & approbatus, quia est ex parentibus bonis: ille malus & reprobatus, quia C est ex parentibus malis. Hic etiam error eliditur, quia Iacob & Esau ex eisdem parentibus, & eodem tempore nati fuerunt: si enim alios, & alios parentes habuissent, potuisset contingere, quod vnus fuisset ex parentibus bonis, & alius ex malis. Rursus, si alio, & alio tempore, nati fuissent, quia contingit eosdem paretes vno tempore esse bonos, & alio, malos: potuisset forte contingere huiusmodi diuersitas ex malitia, vel ex bonitate parentum. Rebus autem sic se habentibus, nullo modo hoc contingere potuit. Tertius error fuit, qui imponitur Origeni, videlicet, quòd in alia vita fuerunt animę prius in cęlo conuersatę, & secundum bona vel mala quę egerunt in illa vita, sunt aliqui approbati, & aliqui reprobati. Hic error etiam eliditur ex eo quod hic dicitur, quòd cum nihil boni vel mali egissent, vnus est approbatus, & alius reprobatus. Est ergo intentio apostoli (principaliter loquendo) quòd non ex prerogatiua generis, non ex diuersitate constella- D tionis, non ex bonitate vel malitia parentum, non ex propriis meritis: sed ex diuina electione, contingit aliquos approbatos esse. Notandum etiam quòd, vt glossa tangit, cum dicit, sit facta promissio, vna Abrahæ siue Saræ, & altera Rebeccæ: ex prima promissione arguitur, quòd principaliter loquendo nullus saluatur, & nullus est approbatus ex prærogatiua generis: ex secunda vero promissione ostenditur, ꝙ nullus saluatur, vel nullus est approbatus ex diuersitate operum vel ex propriis meritis. Notandum etiam quòd, vt dicitur 5. Metaphy. idem est causa diuersorum, vt nauta per presentiam est causa salutis, per absentiam est causa naufragii. Sic deus approbat, gratiam tribuendo: non autem reprobat impartiendo malitiam, sed non dando gr̃am. Ergo scdm gr̃am aliqui approbantur, vt illi quibus gr̃a datur: & alii reprobantur, vt illi, quibus nõ datur. Notãdũ et ꝙ, vt dicitur Gen. 25. cũ Rebecca duos haberet in vtero filios, et illi ad inuicem luctam

Errores circa approb. & repro. tollũtur.

In Periarch 3.

Tex.2. Et 2.Phy.t.30

facerent, Rebecca consuluit deum: tunc à domino dictum est ei, idest dictum est Rebeccæ, quod illi duo filii, quos habebat in vtero, duos significabant populos, addens quòd populus populum superabit, & quòd maior seruiet minori. Notandum etiam quod, vt in glossa tangitur, hoc quod dico Maior seruiet minori, potest referri vel ad ipsas personas Esau & Iacob. & tunc erit sensus, maior seruiet minori, idest, Esau seruiet Iacob. Vel potest referri ad populos, qui ex eis debebant descendere: & tunc erit sensus, maior seruiet minori, idest Idumęi, qui descendent ex Esau (vt glosa tangit) subditi erunt filiis Israel, qui descendent ex Iacob. Tangitur autem hęc historia. 2. Reg. cap. 8. vbi dicitur. Facta est vniuersa Idumęa seruiens Dauid. Notandum etiam, maior, idest, Esau seruiuit minori, idest Iacob, vt glosa tangit, persequendo ipsum: fuit autem illa persecutio ei ad seruitium, quia ex hoc, ipse Iacob merebatur. Deinde cum dicit:

Malach. 1.

Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

Ostendit Iacob approbatum, & Esau reprobatum, per id quod scriptum est in Malachia. Formetur autem sic ratio, Quicunque ex æterna dei præscientia diligitur, vel odio habetur; hic non ex propriis meritis est: sed scriptum est Malachię. 1. Dicit dominus (supple) secundum suam æternam præscientiam, et dilexi Iacob, Esau autem odio habui. Ergo hoc non fuit ex propriis meritis. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic littera, Benè dico quod Iacob secundum dei præscientiam est approbatus; & Esau reprobatus: quod patet non solum ex eo quòd scriptum est Gen. cap. 25. sed etiam patet hoc per Malachiam prophetam, sicut scriptum est Malachiæ primo, Iacob dilexi, Esau odio habui. Notandum autem quòd auctoritas introducta de Gen. quòd maior seruiet minori, dicta fuit ante illorum natiuitatem, non autem ante natiuitatem in vtero, quia iam nati erant in vtero, & ad inuicem luctauerunt: sed ante natiuitatem ex vtero, quia tam Esau quàm Iacob ad hoc maternus vterus & materna viscera continebant. Sed quod dictum est in Malachia, dictum est post eorum mortem: quia Malachia propheta fuit longe post illos. Notandum etiam quod licet Malachia propheta fuerit longe post Esau & Iacob, tamen inspiratus à domino, prophetauit de approbatione & reprobatione illorum, quam, antequàm mererentur vel demererentur, Deus præsciuit. Vnde glosa ait, & sumpta est ab Ambrosio in exponendo hanc auctoritatem Prophetæ, quod deus alterum elegit præscientia, & alterum spreuit: & in illo, quem elegit, propositum dei manet, idest impletur, quòd ita fit vt præsciuit; & in illo, quem spreuit, similiter manet dei propositum, quia ita euenit vt præsciuit. Notandum etiam quòd vtraque auctoritas potest referri ad dei præscientiam, vt in exponendo tangebatur. Vel possumus dicere (vt glosa innuit) quòd auctoritas Gen. videlicet, Maior seruiet minori, referenda est ad dei præscientiã, quia illud fuit dictum ante eorum natiuitatem: sed illud de Malachia referri potest ad diuinum iudicium, quòd sicut deus æternaliter præsciuit, ita temporaliter euenit, & ita deus iudicat: nam sicut deus æternaliter vidit, ita Iacob dilexit, ei ex tempore gratiam infundendo: & Esau odio habuit, ipsum ex tempore condemnando.

Dubitaret forte aliquis de eo quod in littera dicitur, Est mihi tristitia magna, & continuus dolor cordi meo, Sed contra: Prouerb. 12. Non contristabit iustum quicquid ei acciderit. Dicendum quòd per se loquendo, contrariorum contrariæ sunt causæ. Sicut ergo accidit dilectio ex coniunctione conuenientis cum conuenienti, sic accidit dolor & tristitia ex eorum separatione: qui ergo habent appetitum infectum, & afficiuntur ad ista temporalia, tristantur ex separatione bonorum temporalium: habentes autem appetitum rectum, & affectum ad bona ęterna, tristatur, si aliquo modo, vel in se, vel in aliis, quæ ad ipsum pertinent, videret imminere periculum, vt ab æterno bono valeant separari. Quicquid ergo iusto accident, quantum ad separationem bonorum temporalium, secundum quod huiusmodi est, non contristabit ipsum, quia iustus erga talia non afficitur. Apostolus ergo non tristabat de separatione bonorum temporalium: sed dolebat, quia videbat iudęos cognatos suos, & qui pertinebant ad ipsum secundum carnem, separari à dei charitate, & à dulcedine ęternorum.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in littera dicitur, Optarem enim ipse ego esse anathema (idest, esse separatus à christo Iesu) pro fratribus meis. Sed contra: non separatur quis à christo, nisi propter peccatum mortale: optabat ergo apostolus committere peccatum mortale, quod est inconueniens. Dicendum quod (vt dicitur in tertio Ethicorum) differentia est inter velle, & eligere: quia voluntas potest esse impossibilium, posset enim quis optare, & velle quod volaret, vel quod aliquid aliud haberet quod esset contrarium humanæ naturæ: sed electio non potest esse nisi possibilium, nullus enim eligeret volare, vel aliquid aliud de numero impossibilium. Non ergo ait apostolus eligebam anathema esse, sed optabam, idest, optarem, si esset possibile. Secundum hoc ergo exponemus textum apostoli, quod non loquitur de separatione culpabili, sed de poenali: voluisset enim apostolus, si fuisset possibile, sine sua culpa sustinere hanc poenam, quòd in hac vita, vel etiam post mortem, non ęternaliter, sed ad tempus fuisset separatus à christo Iesu, pro fratribus suis reconciliandis, & saluandis. Si ergo dicatur quòd sit impossibile separationem poenalem sine separatione culpabili: solutum est per iam dicta: quia eligere licet non sit possibilium, optare tamen & velle potest esse impossibilium. Ideo, vt dicebatur, exponendum est verbum Optabam, ac si diceret Optarem, si fieri posset.

Cap. 5.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in littera dicitur, Qui sunt cognati mei secundum carnem: quod glosa exponens ait, quòd ideo fuit amplius fauendi. Sed contra: Ambrosius vult quòd, boni extranei sunt malis filiis præponendi. Dicendum quod, vt dicitur Cant. 2. Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. Cum enim quis introducitur in cellam vinariam, idest, in fraternitatem dilectionis, debet habere ordinatam charitatem; quia cęteris paribus plus debet curare de bono & salute sua, quàm aliorum: & cæteris paribus, plus debet esse intentus circa bona suorum, & circa bonum suorum consanguineorum, quàm aliorum: qui enim suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior, vt habetur, prima ad Timotheum. 4. Aduertendum tamen, homines circa hoc decipi maxime; reputantes bonum quod non est bonum: credunt enim nobilitare se, vel parentes diligere, cum sibi, vel suis consanguineis dant magnam partem numismatum, vel temporalium bonorum, sicut temporibus nostris vidimus in pluribus accidisse. Sed hoc faciendo, magis eos odiunt, quàm diligant: quia per collationem talium bonorum vidimus eos retrahi a potioribus bonis. Vnde philosophus in Ethicis ait, quòd mali plus se odiunt

se odiunt, quàm diligant, quia recipiendo bona sensibilia, perdunt bona intelligibilia. Cæteris ergo paribus, etiam ex charitate sunt plus diligendi cognati, quàm non cognati: secus enim esset, si non essent pares, vt si non cognati essent meliores, vt glosa Ambrosii innuit.

LECTIO. XXVIIII.

Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud deum? Absit.

Postquàm apostolus ostendit quòd non propter prærogatiuam generis, non ex præcedentibus meritis, sunt aliqui præsciti, vel prędestinati, vel electi. In parte ista (vt dicebatur) huius prædestinationis, vel electionis (pro vt possibile est) rationem & causam quærit & inuestigat. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd licet nihil temporale possit esse causa æterni, & licet diuinę bonitatis non debeamus causam quærere, eo quod ipsa sit causa omnium aliorum: ipsorum tamen diuinorum effectuum possumus causam quærere & inuestigare, vnus enim effectus diuinus potest esse causa alterius. Dicemus enim, deus facit hoc propter hoc, secundum quem modum loquendi non fit sensus, quod ipsius voluntatis diuinæ sit alia causa: nec est sensus quod deus propter aliam causam agat quàm propter se ipsum, iuxta illud Prouer. 16. vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. sed sensus est, deus facit hoc propter hoc, idest, hic effectus diuinus factus est propter hunc effectum diuinum. Et hoc viso, dicamus quod circa prędestinationis materiam sunt consideranda quinque: personæ prędestinatæ: prædestinationis effectus: & ipsa prædestinatio. Rursus personæ prædestinatæ possunt considerari dupliciter, in particulari, & in vniuersali. Circa prædestinationem ergo quomodo possit assignari causa & ratio, quantum ad præsens spectat, posset esse quadruplex quæstio. Primo quomodo possit assignari causa vel ratio in hac materia, quantum ad personas prædestinatas, pro vt particulariter considerantur. Secundo modo, pro vt vniuersaliter accipiuntur. Tertio modo, quomodo posset assignari causa vel ratio, quantum ad prædestinationis effectum. Quarto, quomodo, quantum ad diuinum propositum, quod est ipsa prædestinatio. Primo enim quantum ad personas prædestinatas in particulari, rationem non possumus assignare, nisi diuinam voluntatem: sed in vniuersali possumus assignare rationem, Vniuersi pulchritudinem vel speciositatem, sicut patet per simile in aliis rebus. Vt si ex consimilibus lapidibus fieret paries, & quæreretur quare aliqui lapides sunt superius, alii sunt inferius: in vniuersali assignaremus rationem & causam, dicentes hoc esse, vt compleatur ædificium, quia non posset compleri paries, nisi aliqui essent superiores, & aliqui inferiores. Sed si quæreretur in particulari, quare illi sunt superiores: per se loquendo non esset assignare causam, nisi voluntatem artificis: posset enim paries æquè bene stare, si multi ex lapidibus, qui sunt inferius, essent superius, & è conuerso. Sic etiam cum ex eadem massa vitri fiant vasa in honorem, vt cyphi; & vasa in contu-

A meliam, vt vrinalia: si quæreretur ratio in vniuersali, quare fiunt vasa hæc & illa: respondetur, quia ciues indigent his et illis. Artifices ergo vasorum, cum intendant satisfacere indigentiæ ciuium, videntes ciues indigere vtroque genere vasorum, faciunt vasa aliqua in honorem, aliqua in contumeliam: sed si quæreretur in particulari, quare ex hac parte vitri facit vas in honorem, ex illa verò in contumeliam: per se loquendo, non esset assignare causam nisi voluntatem artificis, vt quia sic voluit artifex: potuisset enim ęquè bene ex illo eodem vitro, ex quo fuit factum vas in contumeliam vt vrinale, fieri vas in honorē vt cyathus, et è conuerso. Sic et in proposito, si quęratur in vniuersali, quare aliqui saluantur, & aliqui reprobantur: dicemus hoc esse, vt vniuersum speciosum sit, & vt manifestetur ibi diuina iustitia & diuina misericordia: si enim omnes saluarentur, non sic appareret diuina iustitia: & si omnes damnarentur, non sic elucesceret diuina misericor- B dia. Et quia ex manifestatione diuinæ iustitiæ, & diuinæ misericordiæ, Vniuersum redditur pulchrum magis et per amplius speciosum, ideo vt vniuersum sit decorum, & vt manifestetur diuina iustitia, & diuina misericordia, aliqui saluantur, et aliqui reprobantur. Quare si personæ prædestinatæ in vniuersali considerentur, possumus assignare causam saluationis, et reprobationis aliquorum, manifestationem diuinæ misericordiæ, & iustitiæ. Sed si fiat quæstio in particulari, quare hi saluantur, & reprobantur: & si quæratur, quare pręuidit istis se gratiam appositurū, illis autem gratiam non daturum: per se non assignabimus causam, nisi artificis voluntatem: dicemus enim ideo sic esse, quia cui vult miseretur, & quem vult indurat. Vnde Augustinus exponens, C illud Ioannis, Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit illum, ait, Quare hunc trahat, illum autem non trahat, noli considerare, si non vis errare. Idem enim Augustinus ad Sixtum, et habetur in glosa, ait, Constat itaque quòd nullus liberatur nisi gratuita misericordia: & nullus damnatur, nisi ęquissima iustitia: sed cur potius hunc quàm illum liberet, vel non liberet, scrutetur qui potest tam magnum profundum iudiciorum dei, verumtamen caueat præcipitium. Idem etiam Augustinus in de verbis Apostoli, & habetur in glosa, quare illum liberet, & non illum, nolo vt à me quęras, homo sum, profundum nimis esse aduerto, non penetro, sed expauesco, non scrutor, inscrutabilia enim sunt iudicia eius. In vniuersali ergo prædestinatorum & reprobatorum rationem possumus assignare, diuinæ scilicet iustitiæ & misericordiæ manifestabilitatem: sed in particulari, quare hunc liberet D & non illum, quare hi trahātur & non illi, inscrutabile est, non assignabimus rationem huius, nisi diuinam voluntatem. Viso quomodo possumus assignare causam & rationem prædestinationis, quantum ad prædestinatas personas: restat videre quo possumus assignare huiusmodi rationem & causam, quantum ad prędestinationis effectum. Assignantur autem communiter duo præcipui prędestinationis effectus, videlicet infusio gratiæ, et adeptio glorię. Quātum ad infusionem gratię, ea ipsis operibus nostris non possumus assignare causalitatem: quia opera nostra non sunt causa, quare nobis infundatur gratia, cum gratia sub merito non possit cadere. Sed quantum ad adeptionem gloriæ, possumus assignare pro causa operum bonitatem: quia licet opera præcedentia gratiā non possint gratiam mereri, bona tamen opera facta in gratia gloriā promerentur. Ostenso quo assignatur & ratio & cā prædestinationis, quū ad prædestinatas personas, & quantū ad prædestinationis effectū: restat

Serm.7.

ostendere quomodo possit declarari huius causa & ratio quantum ad ipsam prędestinationem, vel quantũ ad prędestinationis propositum. Circa quod sciendum, quod quantum ad diuinum propositum, prędestinatio non habet rationem, sed admirationem: hoc enim (vt Augustinus ait in de spiritu & littera) est in abdito & in profundo iudiciorum dei, cũ ad hoc peruenitur, & cum de hoc ratio quæritur: vt quare deus sic voluit & quare sic proposuit, non est rationem reddendũ, sed est admirandum, & stupendum. Ex omnibus tñ his colligitur talis veritas, ꝙ prędestinatio, quantum ad prędestinatas personas, in particulari habet diuinum beneplacitũ & diuinam voluntatem: in vniuersali habet pro causa, Vniuersi speciositatem. Quantum ad prædestinationis effectum & quantum ad infusionem gratiæ, ex nostris operibus non possumus reddere causalitatem. Sed quantum ad adeptionem glorię, pro causa reddere possumus nostrorum operum bonitatem. Sed si vlterius prędestinationis quæratur causa & ratio, nõ quantum ad prędestinatas personas, nec quantum ad prædestinationis effectum, sed quantum ad prædestinãtis propositũ: dicemus quod prędestinatio ex hac parte non habet rationem & causam, sed habet stuporem & admirationem. His itaq; pręlibatis, apostolus, sicut possibile est, volens assignare rationem & causam prędestinationis, tria facit: quia primo ostedit, quomodo possit assignari huiusmodi causa & ratio, quantum ad prędestinatas personas. Secundo quomodo hoc fieri possit quantum ad prędestinationis effectum. Tertiò inquirit quomodo hoc fieri habeat, quantum ad prædestinantis propositum. Secunda, ibi; Quid ergo dicemus? quod gentes quæ non sectabantur iustitiam.) Tertia, ibi, circa finẽ cap. 11. vbi ait Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc.) Circa primum duo facit: quia primo inquirit, quomodo possit assignari causa & ratio prædestinationis, & quantum ad prędestinatas personas in particulari. Secundo declarat, quomodo hoc fieri possit in vniuersali, ibi, Quòd si deus volens ostendere iram suam.)

In hac autem lectione ostendit apostolus, ꝙ deus nõ est iniquus, aliquos approbando, & aliquos reprobando: & quod huiusmodi approbatio, & reprobatio, ex diuina voluntate dependet. Declarat etiam in hac lectione, quòd non licet nobis disceptare, & inquirere, quare deus sic agat, & quare deus vult sic facere: declarat etiam quod licitum est deo sic facere, & licet ei aliquos approbare, & aliquos reprobare, sicut licet figulo ex eadem massa, alia vasa in honore, & alia in contumeliam facere. Diuiditur autem tota hęc lectio in partes tres: quia primo ostẽdit quod deus non est iniquus, & tamen secundum suam voluntatem & beneplacitum, electos approbat, & prę scitos reprobat & indurat. Secundo declarat, quòd de hoc disceptare, & rationem quærere, nobis non competat. Tertio manifestat, quod hoc Deo facere liceat. Secunda, ibi, Dicis itaq; mihi.) Tertia, ibi, An non habet potestatem.) Circa primum duo facit: quia primo ostendit, ꝙ deus aliquos approbando, ea hoc apud se nullam habet iniquitatem. Secundo declarat, ꝙ omnia hæc, videlicet, tam approbationem aliquorum, quàm etiam reprobationem aliorum, Deus exercet & facit secũdum suum beneplacitum, & secundum suam voluntatem, ibi, Moysi enim dicit.) Continuetur ergo sic litera; Dictum est quod sine vllis præcedentibus meritis, secũdum dei electionem, & secundum dei propositũ, Iacob est approbatus, & Esau reprobatus: igitur quia sic est quod deus absq; pręcedentibus meritis, secundum suum beneplacitum, & secundum suam voluntatem, aliquos approbat, & aliquos reprobat; Quid ergo dicemus: Nunquid iniquitas est apud deum, vnũ approbando, & alterum reprobando? Absit. Notandum autem quòd inferius assignabitur ratio ab apostolo, quare propter hoc nõ sit iniquitas apud deum: ostendetur enim inferius quòd liceat deo sic, secundũ suam voluntatem, aliquos approbare, & aliquos reprobare, sicut licet figulo ex eadem massa, aliqua vasa in honorem, & aliqua vasa in contumeliam, facere. Notandum etiam, quod deus iusto iudicio posset omnes reprobare, cum omnes simus in peccatis geniti, & omnes de massa infecta peccati. Quicunq; ergo reprobantur, hoc est iustitiæ: sed si aliqui saluantur, hoc est supererogationis, & gratiæ, siue misericordię. Vnde Ambrosius, & habetur in glosa, ait, Non enim est iniquus deus, quod vnum dilexit, & alterum odiuit, quia hunc, idest, Iacob per misericordiam elegit: illum, scilicet, Esau per iustitiam reprobauit. Et quia non est iniquum misericordiam facere, nec est iniquum iustitiam exercere, nõ erit iniquitas apud deum, si aliquos approbat, & aliquos reprobat. Deinde cum dicit.

Moysi enim dixit, Miserebor cuius misereor.

Premisso quòd non est iniquitas apud deum si aliquos approbat, & aliquos reprobat: ostendit quòd hæc, videlicet, tam approbationem bonorum, quàm indurationem & reprobationem malorum, secundum suam voluntatem faciat: ostendit enim quòd sicut vult & sibi placet, sic aliquos eligit & approbat, aliquos verò reprobat & indurat: dicebatur. n. ꝙ prędestinatio q̃tũ ad prędestinatas personas in particulari nõ habet cãm nisi diuinũ propositũ & diuinã voluntatẽ: & quia in hac lectione (vt dicebatur) agitur de causa prędestinationis, quantum ad prædestinatas personas in particulari, ideo hic ostendit quòd deus absq; iniquitate elegit & reprobat secundum suam voluntatem. Circa quod tria facit: quia primo ostendit quòd secundum diuinam voluntatem & propositum, contingit esse bonorum electionem: secundo declarat quòd per huiusmodi voluntatem & propositum, contingit esse malorum reprobationem: tertio concludit intentam conclusionem. Secunda ibi; Dicit enim scriptura.) Tertia, ibi, Ergo cuius vult.) Ad euidenciam primæ partis, sciendum, quòd deus nos prædestinando, proponit nobis gratiã cõferre; opera nr̃a dirigere, & gloriam nobis dare. Apostolus ergo volens declarare hæc omnia esse secundum diuinam voluntatem & propositum, tria facit: quia primo ostendit, quòd secundum diuinam voluntatem & propositum est gratiæ infusio. Secundo, quòd ex hoc erit glorię collatio. Tertio manifestat quòd ex hoc sit operum directio. Secunda ibi, Et misericordiam præstabo.) Tertia, ibi, Igitur non volentis.) Formetur ergo sic ratio, Quicunq; sicut ab ęterno pręsciuit & disposuit, sic miseretur, & gratiam infundit, ex illius proposito & beneplacito habet esse nostra electio, & gratię infusio: deus est huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem modii. Continuetur autem sic litera, Benè dico quòd non est iniquus deus, si proponat & disponat approbare hos, & non alios, quia hoc non procedit ex iniquitate, sed ex misericordia. Dicit enim Moysi, Miserebor scilicet illius, idest, miserebor vocando, eligendo, & gratiam apponendo, cuius misereor, vel (vt habet alia litera) cui misertus sum, idest, cuius proposui & disposui misereri. Tunc ergo supplenda est ratio, ꝙ si deus miseretur, & vocat, & grãm infundit, cui miseretur, idest, cui ab ęterno proposuit, & disposuit misereri: ergo nostra electio, & gratiæ infusio habet esse secundum diuinam dispositionem, & secundum eius beneplacitum. Notandum autem, quòd illud quod dicitur, dictum esse Moysi, in libro Exodi 33. non sic iacet verba, sed sic; Miserebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. In quibus verbis expressius habetur,

betur, quòd hoc fit secundum dei voluntatem, & beneplacitum. Deinde cum dicit.

Et misericordiam præstabo cuius miserebor.

Ostendit quòd non solum quantum ad infusionem gratię, sed etiam quantum ad collationem gloriæ, à deo secundum suum beneplacitum eligimur, & approbamur. Formetur autem sic ratio, Quicunque sicut ab ęterno pręsciuit & disposuit, sic miseretur & gloriã tribuet, ex illius beneplacito & voluntate habet esse nr̃a electio, & gloriæ collatio: deus est hmôi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii dicens, Et misericordiam pręstabo, idest, vitam ęternam & gloriam dabo cuius miserebor, idest, illi, cui ab ęterno proposuit misereri. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ si deus illis gloriam dat, quibus ab ęterno proposuit & disposuit gloriam conferre, non solum diuina electio quantum ad gratię preparationem in pręsenti, sed etiam quantum ad glorię collationem in futuro, habet esse dei beneplacito, & diuina voluntate. Notandum autem, quòd hęc duo, quę hic dicũtur, videlicet, Miserebor cui voluero, quod exponendum est de infusione gratiæ: & Misericordiam pręstabo cuius miserebor, quod exponi potest de collatione glorię: satis innuuntur, Exo. cap. 33. quia cum ibi dicitur, Miserebor cui voluero, exponi potest, idest, cui proposui gratiam conferre: quod verò ibi scribitur, Clemens ero in quẽ mihi placuerit, idest, cui disposui gloriam dare. Notãdum etiam, quod (vt Ambrosius ait hæc verba exponendo) miserebor cuius voluero, idest, illius miserebor vocando, & gratiam apponendo, cuius præscius eram quod ei misericordiam daturus essem. Sic etiam exposuit, Misericordiam pręstabo, cui misericordiam pręstitero, idest, illi misericordiã dabo & gloriam quẽ scio post errorem toto corde ad me reuersurum. Deinde cum dicit.

Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est dei.

Ostendit quòd ex ipsa dei misericordia, & ex ipso dei beneplacito, diriguntur, & perficiuntur opera nostra. Est enim duplex opus, vnum interius vt velle, & aliud exterius. Vtrunque autem horum à deo dirigitur & perficitur in electis. Formetur autem sic ratio, Quicunque non possunt bene velle, idest, bene operari interius, nec bene currere, idest, bene operari exterius, sed totum hoc est dei miserentis, i. à dei misericordia dependet & à dei beneplacito, illi eliguntur & in opere diriguntur secundum diuinam voluntatem & secundum diuinum placitum: nos sumus huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur aũt sic litera, Deus miseretur cuius disposuit misereri, & misericordiam præstat cui disposuit misericordiam præstare: igitur quia sic est, non est volentis (supple) velle bonum meritoriè & operari bene interius, nec currentis (supple) est currere, idest operari bene exterius, sed hoc miserentis est dei. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ si & velle, & currere, & operari bene exterius, totum dependet ex dei misericordia et ex dei beneplacito; ergo nos eligimur, & in opere dirigimur secundum diuinam voluntatem, & secũdum eius beneplacitum. Notandum autem ꝙ circa electos & circa illos, quorum deus disposuit misereri, est tria considerare: primò, vt boni sint per gratiam: secundo, vt bene agant per opera meritoria: tertio, vt bona adipiscentur per gloriam. Et quia omnia hæc sunt in nobis secundum diuinam dispositionem & secundum beneplacitum, ideo quòd aliqui sint electi & approbati, ex diuina misericordia & eius beneplacito habetur esse. Notandum etiam quòd sicut per viam peruenitur ad terminum localem, ita per opera meritoria possumus peruenire ad finem intentum, ipsum enim operari, est quoddam currere. Et quia non est hominis via eius, & quia à domino gressus hominis diriguntur, ideo non est currentis currere, sed hoc miserentis est dei: sic etiam non est volentis velle, quia vt habetur Phil. 2. Deus est, qui operatur in nobis velle, & perficere, pro bona voluntate. Deinde cum dicit.

Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te virtutem meam: & vt annuntietur nomen meum in vniuersa terra.

Exo. 9.

Ostendit quod secundum diuinam voluntatem & eius beneplacitum, contingit esse aliquorum indurationem & reprobationem: quod patet exemplo Pharaonis: nam sicut ipse cui vult miseretur & quem vult eligit, ita quem vult indurat & quem vult reprobat. Formetur autem sic ratio, Quemcunque secundum suum beneplacitum deus reseruat, suscitat, vel excitat, vt induretur, & vt ex induratione exerceat deus virtutem suam in eo, & vt annuntietur nomen dei in vniuersa terra, ille secundum dei dispositionem & secundum eius beneplacitum induratur & reprobatur: Pharao autem fuit huiusmodi, ergo secundum eius dispositionem, & secundum eius voluntatem fuit induratus, & reprobatus. De hac autem ratione ponit virtutẽ medii. Cõtinuetur aũt sic litera, Nõ solũ ꝙ aliquis eligatur, & reprobetur hoc cõtingit scdm dei dispositionem & secundum dei voluntatem, sed etiam quòd aliquis induretur et reprobetur, hoc est secundum dei dispositionem et secundum dei voluntatem: quod patet in Pharaone. Dicit enim scriptura Pharaoni, i. de Pharaone, Quia in hoc ipsum excitaui te, i. volui te excitare per signa manifesta (supple) vt fieres durior, & vt indurarẽ cor tuũ, vt ostendã virtutẽ meam in te, et vt annuntietur nomen meũ in te in vniuersa terra. Tunc ergo est supplẽda ratio, quia si deus excitauit Pharaonem vt induraretur, per quam indurationem exercet virtutem suam in eo, & annuntiatur nomen dei in vniuersa terra, patet ꝙ sicut quem vult eligit, ita quem vult indurat. Notandum autem, quod auctoritas hic dicta habetur Exo. 9. sub his verbis, vbi dictum est Pharaoni, Idcirco posui te, vt ostendam in te fortitudinẽ meam, et narretur nomen meum in omni terra. Notandum etiam ꝙ deus dicitur indurare, vt plures dictum est, non impartiendo malitiam, sed nõ dando gratiam, quod iusto iudicio dei fit. Sed quare hanc iustitiam exerceat in isto & non in alio, in particulari non possumus reddere causam, nisi diuinam voluntatem, sicut ponebatur exemplum de pariete, quod quia hi lapides sunt superius, illi inferius, per se loquẽdo solã voluntatẽ artificis cãm possumus assignare. Notandum etiam ꝙ (vt glosa tangit) hic est triplex litera. Vna litera habet excitaui te: alia, reseruaui te: tertia, suscitaui te. Erat autem Pharao in malitia sopitus, excitatus enim fuit per signa diuina; ille cum deberet fieri melior, factus est peior, & induratum est cor eius, quod ex iusto iudicio dei factum fuit: nam qui in sordibus est, sordescat adhuc: iusto enim dei iudicio fit, quod qui non vult à sua malitia pœnitere, ꝙ ex hoc in aliud peccatum trahatur, & durior, & deterior fiat. Alia litera habet, reseruaui te. Nam ipse Pharao non solum est à domino excitatus, quia erat in malitia sopitus: sed etiam à deo reseruatus, quia erat morte dignus: Deus enim, cum esset Pharao dignus morte, reseruauit ipsum ad vitam per aliquod tempus, vt ostenderet signa sua in eo, ex qua reseruatione, & ex quorũ signorum ostensione, cum deberet fieri melior & deberet pœnitere, ipse non pœnitendo incidit in aliud peccatum, & factus est peior, et durior: quia peccatũ, quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere in aliud trahit. Est etiã tertia littera, suscitaui te. Sed hoc

Virtutem Oecumenius interpretatur lõganimitate.

Apoc. 22.

B. Greg. super Ezech. ho. 11.

quasi in eandem sententiam incidit, quia reseruare aliquem ad vitam, qui sit dignus morte, est quasi suscitare ipsum à morte. Notandum etiam quod si Pharao statim dimisisset populum, non fuissent tot signa facta, & virtus diuina nō fuisset ita manifestata, & nomē dei nō fuisset sic annūtiatū in vniuersa terra: ergo ex induratione cordis Pharaonis, deus, qui nouit ex malis bona eligere, elicuit inde & eduxit hoc bonum, quòd ostendit in Pharaone virtutem suam, & magnificatum est nomen eius in vniuersa terra. Deinde cum dicit.

Ergo cuius vult miseretur: & quem vult indurat.

Concludit intentam conclusionem: ex antedictis enim sequitur hæc conclusio. Formetur autem sic ratio, Quicunque secundum suam dispositionem & suum beneplacitum, quos vult eligit, gratiam infundendo, gloriam præparando, & opera dirigendo: et quos vult reprobat, gratiam non tribuendo, ille est cuius est misereri, & indurare: deus est huiusmodi vt patet per habita, ergo deus cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Ideo ait, ergo (supple) quia sic est, quòd deus sic approbat, & reprobat secundum suam voluntatem, cuius vult miseretur ex gratia & gratuito, & quem vult indurat iusto iudicio. Notandum autem quod, vt Magister ait in glosa & sumptum est ab Augustino ad Sixtum, si quæramus meritum obdurationis, & misericordiæ: obdurationis meritū inuenimus, misericordię vero meritum non inuenimus: quia nullum est misericordiæ meritum, ne gratia euacuetur: meritum autem obdurationis est peccatum totius massæ damnatę. Quisquis ergo obduratus est, noscat se obduratum debite: quisquis autem adiutus est, noscat se gratia adiutum. Notandum etiam quod propter massam infectam ex qua nascimur, omnes sumus in terra prostrati: deus autem aliquos ex nobis subleuat gratiam tribuendo: alios non subleuat, eos in peccatis relinquendo, & grām non dando. Qui ergo saluantur, hoc est ex gratia: qui vero damnantur, est ex iustitia. Verum quia his dat gratiam, & nō alijs: hoc est ex voluntate diuina. Et quia dando dicitur misereri, & non dando dicitur indurare, cum hoc totum ex sua voluntate dependeat (vt in quæstionibus lucidius ostendetur) ideo dictum est. Cuius vult miseretur: & quem vult indurat. Deinde cum dicit.

Dicis itaque mihi, Quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis resistit?

Ostenso quòd deus miseretur & indurat prout vult: ostendit quòd non competit, nec contingit de hoc disceptare, nec de hoc debent in cordibus nostris quæstiones insurgere. Propter quòd sciendum, quod in cordibus humanis (quia videtur hoc totum procedere ex dei voluntate) triplex quæstio oriri potest. Vna quæstio est, quod non debemus studere esse boni. Alia, quòd non debemus studere benefacere. Tertia, quod non debemus nobis ad peccatum aliquid imputari: nam si totum est ex dei ęterno proposito, & ex dei ęterna dispositione, quare studeo esse bonus? nam si deus disposuit, bonus ero. Rursus, quare studeo benefacere? nam qualiter Deus disposuit, taliter operabor. Vlterius, quare Deus conqueritur de homine, & quare ei imputat aliquid ad peccatum? nam talis homo est, qualem deus esse disposuit. Ita carnales homines arguunt: ita inter se disceptat, & disputat. Apostolus ergo volens inhibere huiusmodi disputationem & disceptationem, duo facit: quia primo proponit quod intendit: secundo probat propositum. Vel primo ponit huiusmodi disceptationem: secundo quod non debemus sic disceptare et sic disputare, adducit contrariam rationem, ibi, O homo

A tu quis es. Continuetur autem sic, dictum est quod deus cui vult miseretur, & quem vult indurat, & quod omnia eueniunt sicut disposuit: cum ergo ita sit, Dicis itaque mihi, tu homo carnalis, Quid adhuc queritur, idest, quare ab aliquo queritur, vt studeat benefacere? Vel quid adhuc queritur. i. quare deus conqueritur de nobis, cum peccamus? & quare imputat nobis aliquid ad peccatum? hoc enim est ex voluntate sua, cui non possumus resistere. Ideo ait, Voluntati enim eius quis resistit? quasi diceret, sic arguit homo carnalis, quod quia voluntati diuinę nullus potest resistere, & deus cuius vult miseretur, & quem vult indurat: ideo quid, idest quare queritur, quod homo sit bonus, vel quòd bene faciat? & quare deus queritur de homine, et imputat ei aliquid ad peccatum? quasi diceret, Non deberet. Deinde cum dicit.

O homo, tu quis es qui respondeas deo?
B Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quid me fecisti sic?

Quod non debemus sic disceptare adducit contrariam rationē. Formetur autem sic ratio. Sicut se habet figmentum ad figulum, ita nos habemus ad deum: sed figmentum non disceptat cum figulo, quare ipsum tale fecerit: ergo nec nos debemus nec possumus disceptare cum deo, quare sic disposuerit, & ordinauerit. Ideo ait, O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, idest, ei à quo factum est, Quid me fecisti sic? ergo per locum à simili, nec tu debes dicere, Quid me fecisti sic? & quare sic ordinasti: Notandum autem quòd, secundum Ambrosium, vt habetur in glosa, magna indignitas est, & pręsumptio, hominem contradicere Deo, iniquum iusto, malum bono, imperfectum perfecto, infirmum forti, mortalem immortali, seruum domino, creaturam C creatori. Notandum etiam quod secundum Augustinum in de verbis apostoli, & habetur in glosa, si loqui posset pecus, & dicere deo, Quare me fecisti pecudem, cum istum feceris hominem? nonne iuste diceres, ò pecus, tu quis es, qui respōdeas deo? Sic & in proposito, si deus dat gratiam illi, cum à te, & à quolibet homine, iuste possit gratia subtrahi, tu quis es qui de dei iustitia conquereris? non possumus ergo de deo conqueri, nec deo respondere: attamen de his omnibus, in quæstionibus diffusius est tractandum. Deinde cum dicit.

An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam.

Ostenso quòd non licet nobis de hoc disceptare, probat quòd licet deo sic disponere & sic facere. Formetur autem sic ratio, Sicut se habet lutum ad figulū, sic nos habemus ad deum: sed licet figulo ex eadem massa luti facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam:
D ergo licet Deo ex eadem massa humana alium eligere, & alium reprobare. De hac ratione ponit virtutem medij, dicens, An non habet potestatem figulus luti, idest, qui operatur de luto, nonne licet sibi, & habet iustam potestatem ex eadem massa luti facere aliud vas quod est in honorem, aliud in contumeliam? ergo et à simili, iustam potestatem habet deus ex eadem massa humana alium eligere, & alium reprobare. Notandum autem quòd si deus secundum suum beneplacitum operatur, & licet ei sic facere, ergo non est iniquus. Tota ergo hæc lectio est probatio eius quod in principio proponebatur, videlicet, quod nō est iniquus deus vnum eligendo, & alium reprobando. Notandum etiam quod exemplum apostoli valde decens est ex parte materiæ luteæ, de qua proponitur figulus operari. Nā sicut lutū totū ē infectū & infectionem habet à se non à figulo sic tota massa humani generis est infecta, & infectionem illam nō habet à deo, sed

ex suo

ex suo vitio est corrupta. Et si figulus consideraret vilitatem luti, iuste omnia vasa ex eo facta faceret in contumeliam: sic considerata infectione humanæ massæ, iuste omnes posset reprobare. Quòd ergo aliquos approbet, & eligat, hoc est ex eius benignitate. Notandum etiam quod hoc simile non solum est ad propositum ex parte materiæ, sed etiam ex parte opificis. Nam sicut quòd figulus faciat aliqua vasa in honorē, & aliqua in contumeliam ex eadem massa, potest assignari ratio in vniuersali, sed in particulari (vt dicebatur) non est aliqua ratio, nisi voluntas artificis: sic et in proposito, quòd aliqui approbentur, & alii qui reprobentur, potest assignari ratio in vniuersali, sed in particulari, quare hi, & non illi, per se non assignatur ratio, nisi voluntas opificis. Notandum etiam quòd hic essent aliqua dubitanda, sed propter prolixitatem expositionis textus, illa vsq; in finem capituli differemus.

LECTIO. XXX.

Vòd si Deus volens ostēdere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ C præparauit in gloriam.

Soluta primo quæstione, quomodo in tam ardua & excellenti materia, quantum ad personas prædestinatas, potest reddi causa vel ratio; vt consideretur particulariter: quia in talibus debemus assignare causam & rationem, diuinam voluntatem, dicentes quòd cuius vult miseretur, & quem vult indurat. In parte ista vult soluere secundam quæstionem, quomodo possumus assignare rationem et causam, quantum ad personas prædestinatas, prout vniuersaliter accipiuntur: quia huiusmodi rationem & causam assignare possumus diuinæ iustitiæ & misericordiæ manifestabilitatem: vniuersaliter enim loquendo, quare aliqui damnantur, & aliqui saluantur, est, vt manifestetur diuina iustitia, & ostendatur eius misericordia. Sed in particulari, quare hi, & non illi, non est causa directè, & per se loquendo, nisi voluntas artificis, vt quia deus sic voluit, & disposuit. Declarat ergo quomodo assignanda sit ratio in vniuersali. Circa quod duo facit: quia primo facit quod est dictum: secundo ne conquerantur de misericordia dei, diuinam misericordiam commendat & laudat. Vel possumus vniuersaliter dicere & quasi in idē reddit, dicētes q̄ Apostolus in hac parte duo facit: quia primo ostēdit q̄ deus agit rōnabiliter: scdo q̄ agit misericorditer, ibi, Quos & vocauit.) In prima parte intēdit talē rōne, Quicunq; aliquos reprobat, & aliquos eligit, vt in reprobis ostēdat suā irā & suam iustitiam, in electis vero ostendat suam gloriosam misericordiam, ille rationabiliter agit: deus est huiusmodi, ergo &c. Ideo ait, Quòd si deus (supple) aliquos reprobat, volens ostendere iram suam idest ęternā poenā, quę iuste redditur malis; & volens notam facere potentiam suam in electis; sustinuit in multa patientia vasa irę apta in interitum, idest, malos dignos morte, vt ostenderet diuitias gloriæ, idest, copiosam & gloriosam misericordiam suam, in vasa

A misericordiæ, idest, in electis: quæ vasa, idest, quos electos præparauit in gloriam. Notandum autem quòd ipsi mali ordinantur ad bonum electorum: nam quicunq; malus est, vel ideo sustinetur, secundum Augustinum, vt corrigatur: vel vt per eū bonus exerceatur. In Psal. 63.
Ipsa ergo vasa iræ apta in interitum, idest, ipsi mali cū essent statim digni morte, sustinentur tamen in multa patientia propter electos, vt electi per ipsos malos, & in hoc seculo, sint magis exercitati: & in futuro, cōparatione illorum, magis appareant gloriosi. Notandum etiam quòd ex hoc potest patere expositio textus: nam deus sustinet malos propter electos dupliciter. Primo, vt per malos ostendat potentiam suam in vasa misericordiæ, & hoc in præsenti seculo, vbi per malos, bonos purgat, in quo maxime declaratur diuina possibilia: qui nouit malis vti ad bonum, vt ad purgationem bonorum. Secundo deus sustinet malos, non solum vt ostendat potentiam suam in pręsen-
B ti per malos purgando bonos, sed vt ostendat diuitias gloriæ suæ in futuro, faciendo apparere ad comparationem malorum bonos esse amplius gloriosos. Notandum etiam quod ait Deum sustinere in multa patientia vasa apta in interitum, in quo maxime refulget diuina iustitia: nam si mali digni interitu reseruantur vt poeniteant & nō penitent, magis apparet quod in futuro postea damnantur iuste. Notandum etiam quod (vt sæpe sæpius dictum est) in vniuersali possumus assignare rationem & causam, quare aliqui reprobantur, aliqui eliguntur: quod (vt dicebatur) ideo cōtingit, vt manifestetur diuina iustitia in reprobis, & diuina misericordia in electis. Quantum ad reprobos, duplex iustitia: vna quæ erit in futuro, quia deus ibi iram ostendet: alia in præsenti, quia deus hos malos in multa patientia sustinet: iustius enim damnabitur in
C futuro, qui sustinetur in multa patientia in præsenti. Sic etiam erga bonos tangitur duplex misericordia: vna in præsenti, vbi ostendetur poenitentiam suam, per malos purgando bonos: & alia in futuro, vbi ostēdet diuitias gloriæ suę, faciendo bonos copiosius & peramplius gloriosos. Vtroq; enim modo deus misericorditer agit circa electos: et quia hic vult ostendere potentiam suam, eos purgando: & quia in futuro vult ostendere diuitias suas, eos glorificando. Deinde cum dicit,

Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus.

Ostenso quòd deus agit rationabiliter: declarat q̄ agit misericorditer, ostendens quod nullus potest de dei misericordia conqueri, nullus potest dei misericordiam accusare. Sunt autem sex, quantum ad præsens spectat, propter quæ aliquis conqueritur de misericordia eius, & propter quæ quis retrahitur, ne ad mi-
D sericordiam illā accedat. Primū est, si mia illa sit particularizata et contracta, & non se extendat, et non sit parata extendere se ad omnes. Secundo, si misericordia illa non sit larga & sufficiens, & non sit parata extendere se ad inimicos, & odientes. Tertio, si nō sit manifesta, & nō sit patens, & euidens. Quartò, si sit ardua, et dura, & non se flectat ad personas viles, & debiles. Quinto, si multa requirat, & non sit ad habendum facilis, sed sit multas difficultates continens. Sexto, si sit remissa, et non sit auxilia præbens. Apostolus ergo volens diuinam misericordiam ostendere, & volens claudere ora loquentium, ne de diuina misericordia conquerantur: ostendit quod diuina misericordia, est generalis, & sufficiens, est patens, & est nobis condescendens, est facilitatem continens, & est auxilia præbens. Tria autem istorum inducuntur propter Gētiles: reliqua vero propter Iudęos. Videbantur enim gentiles à deo esse remoti, dei esse inimici, & dei esse ignari. Ne ergo primo gentiles se excusarent, quod nollent ac-

ccdere ad dei misericordiam propter remotionẽ, & propter distantiam: ostendit Apostolus diuinam misericordiam esse generalem, & quòd parata est se extendere ad quantuncunque remotos, & ad omnes. Secũdo, ne gentiles se excusent propter inimicitiam, dicentes, Nos sumus inimici dei, non poterimus misericordiam eius consequi: ostendit secundo quòd misericordia illa est larga, & sufficiens, & parata est se extendere ad inimicos, & odientes. Tertiò ne gẽtiles se excusarent propter ignorantiam, dicentes quòd dei misericordiam non possumus consequi, quia huiusmodi misericordia non est nota & euidens: ostendit apostolus quod diuina misericordia est nota, & patens. Sic etiam & Iudæi tripliciter se possent excusare: primo propter eorum imbecillitate: secundo propter legis difficultatem: tertio, propter auxilii carentiam, & defectibilitatem. Possent enim dicere Iudęi, Maiores nostri, Pontifices, & Pharisei contradicunt Euangelio: nos qui reliquimur & sumus residui, sumus debiles, viles, nõ poterimus huiusmodi misericordiam consequi. Ad hanc B tollendam obiectionem, ait Apostolus quòd diuina misericordia est flexibilis vsque ad reliquias, est vsque ad personas viles condescendens. Secundò se possent excusare Iudęi propter legis difficultatem, dicentes; quia ipsam legem Mosaicam obseruare non poterant propter difficultatem: ideo forte dicerent quòd nec euangelicam legem obseruare possent. Adhoc autem tollendum, ait Apostolus quod misericordia christi, & doctrina euangelica, est quid abreuians, & quid facultatem habens. Tertio se forte excusarent Iudęi propter auxilii carentiam, & defectibilitatem. Ad remouendã ergo hanc obiectionem, ostendit quod misericordia christi est prompta, relinquens nobis semen, & auxilia prębens. Ideo apostolus Dei misericordiam sex modis laudat, & commendat: tripliciter propter Gentiles: & tripliciter propter Iudęos. Nam primo ostendit quòd C huiusmodi misericordia est generalis, & est parata se extendere ad remotos, & ad omnes. Secundò quòd est larga, & sufficiens, & parata se extendere ad inimicos, & odientes. Tertio quod est manifesta, & patens, & parata se extendere ad ignorantes. Quartò, quòd est placabilis, & flexibilis, & parata se extendere ad personas relictas, & impotentes. Quinto quòd huiusmodi misericordia, & doctrina christi, est abreuians, & facultatem habens. Sextò & vltimò, quod est prompta, & auxilia prębens. Secunda, ibi, Sicut in Osee dicitur.) Tertia, ibi, Et erit in loco.) Quarta ibi, Isaias autem clamat.) Quinta ibi, Verbum enim consumans. Sexta, ibi, Et sicut prędixit Isaias.) In prima ergo parte intendit ostendere quòd misericordia dei est generalis, & est parata se extendere ad remotos, & ad omnes. Formetur autem sic ratio, Quęcunque misericordia vocat non solum Iudęos, sed etiam Gentes, illa misericordia D est generalis, & est parata se extendere ad remotos, & ad omnes: diuina misericordia est huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic. Dictum est quòd deus vasa misericordiæ, idest, electos preparauit in gloriam: (quos) scilicet electos, & secundum suam misericordiam, & vocauit, non solum ex Iudęis, sed etiam ex Gentibus. Tũc ergo est supplenda ratio, quòd si dei misericordia est parata se extendere, non solum ad Iudęos, sed etiam ad Gentes, ergo est generalis, quia se extendit ad remotos, & parata est se extendere ad omnes. Notandum autem quod misericordia dei secundum efficientiam est generalis, quantum ad genera singulorum: sed quantum ad sufficientiam, est generalis etiam, quantum ad singulos generum. Efficienter enim se extendit huiusmodi misericordia ad genera singulorum, quia de quolibet genere, & quolibet ritu, aliqui salui fiunt. Sed secundum sufficientiam est generalis, quantum ad omnes, & quantum ad singulos generum: nam licet om-

A nes non efficiantur salui, misericordia tamen dei sufficiens est ad saluandum omnes, & quantum est de se, parata est ad omnes se extendere. Deinde cum dicit.

Sicut in Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam: & nõ dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutã, misericordiam consecutam. Cap. 9.

Ostendit quòd huiusmodi misericordia est larga & sufficiens, parata se extendere ad inimicos, & odientes. Formetur autem sic ratio, Per quantumcunque misericordiam non plebs dei vocatur plebs dei, & plebs non dilecta vocatur dilecta, & plebs non misericordiam consecuta vocatur misericordiam consecuta, illa misericordia est larga & sufficiens, & extendit se ad inimicos & ad odientes: misericordia dei est huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Con-B tinuetur sic litera. Benè dico, quòd misericordia dei se extendit vsque ad gentes & vsque ad eos qui erant inimici iustitiæ, qui non apprehendebant hanc iustitiam, sicut dicitur in Osee (vt habetur Osee. 2.) vocabo non plebẽ meam, plebẽ meam: & non dilectã meam, dilectã meam & non misericordiam consecutam, m[isericord]iam consecutã. Tunc ergo est supplenda sic ratio, quòd si huiusmodi sit, misericordia est larga & sufficiens, & extendit se ad inimicos & odientes. Notandum autem quòd tribus carebant Gentiles in statu gentilitatis, quę consecuti sunt per misericordiam dei: nam primo non erant plebs dei, quia carebant fide: secundò non erant plebs dilecta, quia carebãt charitate: tertio nõ erant plebs, quæ esset misericordiam consecuta, quia non ordinabantur ad gloriam, & secundum quod huiusmodi carebant spe ęternæ hęreditatis. Ideo ait, Non plebem meam) idest, Gentes quæ prius non cognoscebant me C per fidem, (vocabò plebem meam) vt per fidem me cognoscant: (& non dilectam meam) idest, gentilitatem, quæ carebat charitate, (vocabo dilectam meam) vt ex charitate & dilectione seruiat: (& non misericordiam consecutam) idest, gentilitatem, quæ non ordinabatur vt consequeretur misericordiam gloriæ æternæ, & non habebat spem ęternę hęreditatis, ordinabitur, vt consequatur misericordiam ęternæ gloriæ. Deinde cum dicit.

Et erit: in loco vbi dictum est eis, Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii dei viui.

Adducit tertiam rationem, ostendens quod misericordia dei est patens & euidens, quòd extendit se ad ignorantes. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd illud est patenter & euidenter tale, vel quod est vniuer-D saliter tale, vel quod est tale in loco contrario: vt tunc ignis, vel quodcunque aliud corpus esset patenter calidum, quando calefaceret vniuersaliter, vel quando calefaceret in loco contrario & in loco frigido: cum ergo Gentiles vniuersaliter in toto mundo, dicti sint misericordiam consecuti, vel etiam in loco contrario vt in Iudęa sic sunt appellati, manifesta & patens est misericordia dei erga Gentes, & huiusmodi misericordia se extendit vsque ad ignorantes, idest, vsque ad Gentes, quæ ignorabant deum. Formetur autem sic ratio, Per quancunque misericordiam Gentiles ignorantes deum vniuersaliter in toto mundo, vel in loco contrario vt in Iudęa appellati sint misericordiam consecuti, & vocati filii dei, illa misericordia, per quam sic vocati sunt, est euidens & patens, & extendit se vsque ad ignorantes: huiusmodi autem est misericordia dei etiam erga gentes, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens. Et erit in loco, idest, in toto mundo vniuersaliter, vt exponit glosa: vel erit in loco contrario vt in Iudęa, ibi vocabuntur Gentiles

Gentiles filii dei. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd si in toto mundo vocabantur Gentiles non plebs dei, et postea ibi, idest, in toto mundo vocati sunt filii dei, vel in loco contrario vt in Iudęa, vbi gentiles vocabantur non plebs dei, ibi, idest, in eodem loco vocati sunt posteà filii dei: & quia sic est, multum est euidens, & manifesta, misericordia Dei. Deinde cum dicit.

Isa. 10. c.

Esaias autem clamat pro Israel, Si fuerit numerus filiorum Israel tãquàm arena maris, reliquiæ saluæ fient.

Adducit quartam rationem, ostendens quod misericordia dei est plicabilis & flexibilis & flectit se vsq; ad reliquias Iudęorum, idest, vsq; ad personas paucas, & viles. Formetur autem sic ratio, Quęcunq; misericordia extendit se ad reliquias filiorum Israel, idest, vsq; ad personas paucas & debiles, illa misericordia est plicabilis & flexibilis: huiusmodi autem est misericordia dei, ergo &c. De hac autem ratione ponit vir- B tutem medii. Continuetur autem sic litera, sic commèdauimus per tres rationes præmissas misericordiã dei quantum ad gentiles; restat ergo commendare eam quantum ad Iudęos, quam possumus commendare auctoritate Esaię. Ideo ait, Esaias autem clamat pro Israel, Si fuerit numerus filiorum Israel tanquàm arena maris). i. licet sint filii Israel tanquàm arena maris, (reliquiæ) idest, illi qui relinquuntur ab aliis, qui sunt viles & pauci: vel (reliquiæ) idest, illi qui relinquentur circa finem mundi, (saluę fient.) Tunc ergo est supplenda ratio, quòd multum est plicabilis & flexibilis misericordia dei, cum ad personas huiusmodi se extendat. Notandum autem quòd maiores Iudęorum, vt Scribæ, & Pharisei, maxime fuit auersi à misericordia dei: & quia maiores sunt auersi, & etiam quia maior pars est sic auersa, ideo illi qui relinquuntur, dicuntur esse viles & pauci. Notandum etiam quòd filii Israel com- C parantur arenę maris, vt glosa tangit, quia sunt steriles à gratia fidei, & à fructu boni operis. Deinde cum dicit.

Verbum enim cõsumans, & abbreuians in æquitate: quia verbum breuiatum faciet dominus super terram.

Ostendit quòd misericordia facta per christum non solum est plicabilis & flexibilis, sed etiam facilis & difficultatẽ tollens. Formetur autem sic ratio, Quęcunq; doctrina, & quęcunq; misericordia, est abbreuians, consumans, & æquans, illa est facilis & difficultatem tollens: sed verbum dei, doctrina euangelica, misericordia dei, est huiusmodi, ergo est facilis & difficultatem tollens. Continuetur autem sic litera, Benè dico quòd reliquiæ filiorum Israel saluę fient: & quia licet eos lex non posset saluare, saluabit tamen eos verbum Euangelii, quæ est misericordia christi. Ideo ait, Verbum) idest verbũ euangelii (consumans) idest, legem perfi- D ciens, (& abbreuiãs) idest, omnia ad christum, & dilectionem terminans, faciet (supple) dominus, in (æquitate) idest, in ęqualitate (quia dominus) idest, christus super terram existens faciet verbum abbreuiatũ: qm̃ mĩa dei nunc est facilis, & difficultatẽ remouens. Notãdũ aũt quòd verbum euangelii est consumans ratione perfectionis: est abreuians ratione dilectionis: est in æquitate rõne resecationis. Cõsumãs ẽ rõne perfectiõis, quia per euangelium lex consumatur & adimpletur. Abbreuians est ratione dilectionis, quia in Euangelio nihil aliud quàm dilectio radicaliter pręcipitur: non potest esse breuius verbum, nec breuior doctrina quã ea quæ in vno verbo, idest, in dilectione completur. Rursus huiusmodi verbum est in ęquitate, ratione resecationis: quia lex fuit verbum prolixum, quia continebat non solum moralia, sed etiam cæremonialia: sed Euangelium est verbum ęquum, quia tantum con- A tinet, quantum debet: nam moralia complet, cæremonialia resecat. Notandum etiam quod hic tangitur triplex causa facilitatis legis Euangelicę, & per oppositum tangitur triplex causa difficultatis legis Mosaicę. Nam lex Mosaica est difficilis ad sustinendum, & ad faciendum quæ iubebat, primò ratione imperfectionis, quia vt possemus facere quæ iubebat, auxilium & gratiam non præbabat. Secundo erat difficilis ratione timoris, quia quicunq; ex timore aliquid facit, illud difficiliter toleratur. Tertio erat difficilis ratione prolixitatis, quia præcepta ceremonialia grauia & importabilia iubebat. Lex autem euangelii primo est facilis, quia est consumans ratione perfectionis: est enim hæc lex consumans & perfecta, præbens auxilia, vt possimus implere quæ imperat. Secũdo huiusmodi lex ẽ facilis, quia est abbreuians ratione dilectionis: in dilectione enim totum breuiter continetur quod in Euangelio mandatur: & quia hæc lex est lex amoris, & in B amore breuiter comprehenditur, ideo dicitur facilis, quia difficilia & ferè impossibilia, facilia & dulcia facit amor: est enim onus amore suaue, & iugum dilectione leue. Tertio huiusmodi lex est facilis, quia est æquans ratione resecationis: est enim hoc verbum ęquale, non prolixum; resecantur enim in Euangelio omnes illę prolixitates, & omnes illæ cæremoniæ, quæ erant onera grauia, & importabilia: ideo lex euangelii est facilis, quia reducit omnia ad ęqualitatem, & illa onera grauia & importabilia tollit, & resecat. Notandum etiam quod dominus antequàm fieret homo, dedit verbum prolixum, vt legem Mosaicam: sed dominus veniens super terram, idest factus homo, quia cũ fuit homo factus, super terram venit, quia tunc in terris visus est & cum hominibus conuersatus est: dominus ergo sic super terram veniens, fecit verbũ abbreuiatũ quia dedit verbum legem euangelicam, quę est verbũ C consumans, æquans, & abbreuians. Deinde cum dicit.

Et sicut prædixit Esaias, Nisi dominus sabbaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuissemus.

Isa. 1. c.

Adducit sextam rationem, quòd misericordia dei non est remissa, sed est auxilia prębens, quia per huiusmodi misericordiam datum est nobis semẽ, in quo est maxima virtus, semen enim est maximum virtute, licet sit minimum quantitate: hoc autem semen est ipse christus, vel est ipsum euangelium, vel sunt ipsi apostoli, vt exponit Glosa: ista enim sunt magna auxilia ad salutem. Formetur autem sic ratio, Per quancunq; misericordiam relinquitur & datur nobis semen per qđ saluamur, illa non est remissa, sed est magna auxilia prębens: huiusmodi autem est misericordia dei, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Con- D tinuetur autem sic, Misericordia dei non solum est plicabilis & nobis condescendens, non solum est abbreuians & difficultatem tollens, sed etiam est prompta & auxilia prebens, sicut predixit Isaias, vt habetur in lib. cap. 1. Nisi dominus sabbaoth, idest, dominus exercituum reliquisset nobis semen, idest, euangelium: vel reliquisset nobis semen, idest, christum, qui fructum vitæ protulit: vel nisi reliquisset nobis semen, idest, nisi reliquisset nobis reliquias Iudæorum saluandas, vt apostolos, & alios bonos, per quos quasi per quoddam semen creuit seges christi: sicut Sodoma fuissemus, & sicut Gomorrha fuissemus similes, nisi nobis tanta auxilia data essent. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cum tot auxilia dentur nobis per misericordiam dei, sequitur ꝙ huiusmodi mĩa non sit remissa, sed auxilia præbens. Notandum autem quod Sodoma interpretatur muta, & significat peccatum contra legem, per quod sumus muti ad confitendum nomen

christi. Gomorrha interpretatur aspera, & significat peccatum contra mores, per quod sine gratia existentes sumus asperi & sumus spinis vitiorum operti. Nisi ergo dominus reliquisset nobis semen, fuissemus sicut Sodoma peccando cõtra fidem: & fuissemus sicut Gomorrha, peccando contra mores: periissemus ergo, nisi deus tantum semen, & tanta auxilia nobis tribuisset.

Dubitaret forte aliquis de eo quòd apostolus ait, Vt ostẽderet diuitias suas in vasa misericordiæ. Quia Glosa exponens, quomodo deus in vasa misericordiæ ostendit copiosam & gloriosam misericordiam suã, ait, Quidam sunt quibus nec gratiam apponit deus, vt Esau, & Pharaoni: aliis autem infert, quasi coactis vt apostolo Paulo. Sed contrà: Deo non placent seruitia coacta. Pręterea Augustinus in lib. sententiarum Prosperi, ait, Nemo inuitus benefacit. Dicẽdum quòd (vt distinguit Philosophus tertio Ethicorum) quędam

Cap. 1. sunt simpliciter voluntaria, quædam sunt simpliciter B inuoluntaria, quædam verò mixta: nam proiicere merces in mari, ne nauis patiatur naufragium, dicitur esse quid mixtum: habet enim aliquid de voluntario quia volunt proiicere, vt saluentur: & aliquid de inuoluntario, quia displicet eis proprias res amittere: tamẽ (vt ibidem probatur) licet hæc actio sit mixta, plus est tamen voluntaria, quàm inuoluntaria: nam in ipsis hominibus existentibus in mari, est mouere brachia, & capere res, & proiicere eas: si ergo non esset hoc plus voluntarium, quàm inuoluntarium, non acciperent res proprias ad proiiciendum eas: timore ergo mortis inducuntur, vt proiiciant res proprias: non tamen simpliciter coguntur, uno volũtarie mouent membra ad capiendum res illas, vt ipsas proiiciant: vnde in talibus est aliquid simile coactioni, non tamẽ est proprie coactio. Sic & in proposito, fuit aliquid simile coactio C ni, in quantum Paulus timore perteritus, motus fuit ad credendum, non tñ ibi fuit propriè coactio. Nam et si cętera qs possit nolẽs, credere tñ (de credere fideli loquendo) nõ põt quis, nisi volens. Nã in diffinitione

Credere. ipsius credere intercipitur volũtas: est n. credere, cũ voluntate assentire. Et quia diffinitio est essentialis diffinito, essentiale est ipsi credere, vt volendo assentiamus; quia (vt dicebatur) licet esset ibi aliquid simile coactioni, quia inductus est timore ad credendum; non tamen fuit simpliciter coactio, quia volens credidit: nihil est enim magis in potestate nostra, quàm velle, vel non velle. Quod ergo volendo facimus, ad illud non directè cogimur.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eodem verbo Apostoli, Nam glosa exponens ipsum verbum apostoli, quomodo deus ostendit diuitias gloriæ suæ, ait, q de iustitia iudicat deus, non dr pręscientia: & quod dei iustitia, non dei pręscientia causa est, quare aliquis sit D dignus apud deum vita ęterna. Sed cõtra: scientia dei causat res, scientia nostra causatur à rebus, vt dicit Cõ

Com. 51. ment. 12. Metaphy. in illo cap. Sentẽtia patrum; ergo dei pręscientia omnia ista causat, & facit. Dicendum q (vt communiter distinguitur) duplex est scientia, speculatiua, & practica: scientia speculatiua non est causa rerum, quia tunc simul fierent opposita: speculatione enim per rectum cognoscitur rectum & obliquum, iux

Tex. 85. ta illud Philosophi. 3. de Anima, Rectum est iudex sui, & obliqui. Sed scientia practica est causa rerum, per quã determinatur opus fiendũ. Cùm Glosa ergo ait, quod dei prescientia non est causa, quare aliquis sit dignus vita ęterna: loquitur de scientia vt sumitur speculatiuè, cuius modi est scientia simplicis notitiæ: non autem loquitur de scientia practica, quæ est scientia approbationis.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo apostoli, Quos & vocauit. Nam magister exponens, quomodo deus vocat, ait, q vocat secundum gratiam, nõ

A secundum debitum: dum & paruulis subuenit, quorũ nulla merita dici possunt: & maiores præuenit, vt habere aliqua merita bona possint. Sed cõtra: si paruuli nulla merita habent, eis non deberetur vitæ ęternæ præmium: debetur eis huiusmodi præmium, ergo habent aliquod meritum. Dicendum q tantum fuit meritum christi, quod propter huiusmodi meritum, totũ humanum genus non solum potest redimi, sed etiam infinitus thesaurus ex hoc collatus est Ecclesiæ: vnde facit ecclesia (cũ videt expedire) indulgentias. Paruuli ergo licet non habeant merita propria, tamen quia per baptismum sunt consepulti cum christo, comitatur eis meritum christi: & ex huiusmodi merito digni sunt vita æterna. Vnde Indulgentię manãt,

LECTIO. XXXI.

B

Vid ergo dicemus? Quòd gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam: iustitiam autem, quæ ex fide est.

Postquàm superius determinauit apostolus, quomodo in tam ardua materia possit assignari ratio et cã quantum ad prædestinatas personas. In parte ista ostendit, quomodo possit ibi assignari ratio & causa quantum ad prædestina C tionis effectum. Sunt autem (quantum ad pręsens spectat) duo prædestinationis effectus, videlicet, Infusio gratiæ, & Adeptio gloriæ. Illi enim sunt prædestinati, quibus deus scdm suũ sanctum propositum præparauit gratiam in præsenti, & gloriam in futuro. Per opera autem nostra (vt supra dicebatur) non possumus reddere rationem quantum ad collationem gratiæ, quia gratia non cadit sub merito, & opera pręcedentia gratiam non sunt causa, quare nobis gratia infundatur: opera ergo pręcedentia gratiam non merentur eam nec sunt causa eius. Tamen opera facta in gratia merentur gloriam, & sunt causa, quare nobis gratia tribuatur. Si ergo quæratur, Vtrũ p opera nra possimus reddere rationem et causam quantum ad prædestinationis effectum? Plana est solutio: quia, cum duo sint effectus prędestinationis, infusio gratię, & adeptio gloriæ; ex operibus præcedentibus non potest reddi ratio, quantum ad nostram iustificationem, vel quan D tum ad gratiæ infusionem: sed ex operibus in fide & gratia factis, potest reddi ratio, quantum ad gloriæ adeptionem. Apostolus ergo volens ostendere quomodo opera nostra se habent ad prædestinationis effectum, duo facit: quia primo ostendit quomodo se habent opera nostra ad iustificationem nostram, & ad infusionem gratiæ: secundo declarat quomodo se habent opera nostra ad adeptionem gloriæ, & ad salutẽ illam ęternam, ibi, in principio decimi capituli, Fratres voluntas quidem.) Circa primum tria facit secundum quòd tripliciter ostendit quod quantum ad hũc effectum prędestinationis, qui est iustificatio vel gratię infusio, non potest reddi ratio ex operibus nostris: quia opera iustificationem pręcedentia, iustificationem nostram & gratiæ infusionem mereri non possunt. Primo enim probat hoc ex gentium vocatione: secundò ex Iudæorum reprobatione: tertiò ex christi offensione. Secunda, ibi, Israel verò,) Tertia, ibi, Offenderunt enim.)

In prima parte intendit talem rationem, Quicunq non stando

non sectando iustitiam, veram iustitiam apprehendūt, illi non ex operibus efficiuntur iusti; Gentiles sunt huiusmodi, ergo Gentiles non ex operibus efficiuntur iusti: & per consequens ex operibus non est iustitia, nec ex operibus nostris est infusio gratiæ. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur ergo sic, dictum est ꝙ Gentiles sunt vocati, & iustificati: & quòd Gentiles, qui non erant plebs dei, nec erant plebs dilecta, vocati sunt plebs dei, plebs dilecta; & quia sic est, quid ergo dicemus? quòd gentes quæ non sectabantur iustitiam, idest, quæ non faciebant opera legis, apprehenderunt iustitiam; non iustitiam qualencunq;, sed iustitiam quæ est ex fide, idest, iustitiam veram. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ si gentiles non sectando iustitiam, & non faciendo opera legis, sunt iustificati, ergo non sunt iustificati ex opibus: & per consequens ex operibus non est iustitia. Deinde cum dicit.

Israel verò sectando legem iustitiæ, in legem iusticię non peruenit. Quare? Quia nō ex fide: sed quasi ex operibus. B

Probat hoc idem, videlicet, ꝙ ex operibus non sit iustitia, ex Iudęorum reprobatione. Formetur autem sic ratio, Quicunq;, sectando legem iustitiæ, volendo iustificari ex operibus non per fidem, non peruenerūt in legem iustitiæ, per illos sufficienter ostenditur ꝙ nō est iustificatio ex operibus: Israel est huiusmodi, ergo per Israel sufficienter ostenditur ꝙ ex operibus nō est iustificatio. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, ꝙ Israel sectando legem, idest, opera legis faciendo, in legem iustitiæ non peruenit: quare? quia nō ex fide quærebat iustitiam, sed quasi ex operibus quærebat iustificari. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd si Israel volens iustificari non ex fide sed ex operibus, & sectando legem iustitiæ, idest, sectando opera legis, non peruenit in legem iustitiæ, idest, non potuit apprehendere iustitiam verā, sufficienter datur intelligi, ꝙ C per opera nostra non est iustitia, quia Israel sectando huiusmodi opera veram iustitiam non potuit consequi. Notandum autem ꝙ (vt dicebatur supra cap. 3.) ex operibus legis non iustificatur omnis caro: & quia ex operibus legis non est iustitia, & per propria nostra merita nō possumus iustificari nec mereri gratiā, ideo Israel volēs iustificari nō ex fide sed ex suis operibus & ex propriis meritis, in verā iustitiā nō potuit puenire. Et quia sic est, sufficiēter datur intelligi, ꝙ ex propria operibus non habet esse iustitia. Deinde cum dicit.

Is. 28. d. & 8. c. 1. Pe. 2. b.

Offēderūt. n. in lapidē offēsiōis sicut scriptū ē, Eccepono i Siō lapidē offēsiōis, & petrā scādali: & ōis q credit i eū, nō cōfundet.

Ostendit hoc idē, videlicet, ꝙ ex operibus nō est iustitia, ex christi offensione. Formetur aūt sic rō, Quibuscūq; christus in quē qui crediderit nō cōfunditur, est lapis offensionis & petra scādali, illi nō iustificātur: sed Israel volēs iustificari ex propriis meritis, christus, qui D oēs credētes iustificat, fuit lapis offensionis & petra scādali, ergo Israel ex propriis operibus nō ē iustificatus: & p cōsequēs p propria opa nō est iustitia. De hac aūt rōne ponit virtutē medii. Cōtinuetur aūt sic, Benè dico ꝙ Israel volens iustificari nō ex fide sed ex propria operibus, nō peruenit in legē iustitię, & nō potuit iustificari, quia hoc faciēdo offendit i lapidē offensionis. i. in christū, qui fuit eis lapis offensionis, sicut scriptū est. Esa. 28. Ecce) quasi euidēter (pono in Sion). i. in Iudęis (lapidē offensionis, & petrā scādali). i. christū, qui erit vobis Iudęis lapis offensionis, & petra scandali: (& ōis qui credit in eum nō cōfundetur.) Tūc ḡ est supplēda rō, ꝙ si Israel volēdo iustificari nō ex fide sed ex operibus, offenderūt in christū, qui oēs credētes iustificat, & christus fuit eis lapis offensiōis, & petra scādali: patet ꝙ Isr. ex propriis opibus iustificari nō poterūt: & p cōsequēs ex propriis opibus nō est iustificatio. Notādū aūt,

A ꝙ p illū, ī quē oēs credētes nō cōfundūtur: & p illū, q̄ iustificat oēs credētes in se, oportet nos iustificari: Iudęi ergo offendētes in christū, sicut offendebāt in eū, sic nō iustificātur: & qa offendebāt in eū, volēdo iustificari p propria opa, ideo p propria opa iustificari nō poterūt & p cōsequēs ex propriis operibus nō est iustitia. Notādū ēt, ꝙ sicut si eēt lapis in via positus, in lapidē illū offenderet, & alliderēt pedes suos nō recte incedētes: sic christus fuit lapis in via positus, in quē lapidē offenderūt Iudęi, & alliserūt se ipsos ad illū lapidē, eo ꝙ nō debitè incedebāt. Notādū ēt, ꝙ xp̄s ē lapis offēsionis ipsis Iudęis, & erit eis petra scādali: sed lapis offensionis fuit in p̄sēti: petra scandali erit in Iudicio futuro. Nā sicut paruus lapillus in via, qa nō cauetur & nō curatur de eo pp paruitatē eius, iō multotiēs hmōi lapis ē lapis offensionis, & offendit & allidit pedes, sic xp̄s latēs in humilitate carnis nō est agnitus, ideo offenderūt in illum Iudęi, & sunt fracti & allisi; ita ꝙ in hoc seculo fuit xp̄s Iudęis lapis offensionis vl' lapis allisionis, sed in futuro erit petra scādali. Scādalū dicitur obex vel obstaculū ī via positū. Iudęi ḡ in hoc seculo nō recte incedētes, in futuro inuenient xp̄m tāq; eis obstaculū, & erit eis obex & petra scādali. Notādū ēt ꝙ scdm glosam exponitur hoc idē aľr, vt fiat differētia inter petrā, & lapidē; vt dicatur petra añ politionē, lapis post politionē: xp̄s ergo ante passionē fuit petra, post passionē fuit lapis, qa ibi fuit politus, vbi infirmitatis nām deposuit. Christus ergo añ passionē fuit Iudęis petra scādali, qa illo tpe scādalizati sunt in eū Iudęi, irascētes, & idignātes, eo ꝙ filiū Dei se faceret: sed fuit lapis offensionis in passione qm̄ Iudęi tūc in eū maxime offēderūt, & excęcati sunt.

Ad euidētiā aūt dictorū dubitatur, Vtrū sit iniquus deus aliquos approbādo? Et vr̄ ꝙ sic: quia q pares sunt pariter tractari debēt, nō. n. est ęquū paria impariter p tractare, etsi nō est ęquū, ergo est iniquū: cū ergo oēs de C eadē massa & oēs simus quodā modo pares, iniquus vr̄ deus, si nos impariter p tractat, & aliquos nr̄m eligat, & nō alios. In cōtrariū est Apľs, dicēs, Nō eē iniquū deū, si miseretur cui miserebitur, & miam p̄stetur cui miam prestabit. Dicēdū ꝙ si est aliq̄ cā pp q̄ videtur deus iniquus, aliquos eligēdo, & aliquos approbando, hæc est, quia videtur apud ip̄m ex hoc eē acceptio psonarū: q̄re si probare poterimus ꝙ faciēdo hoc, nō accipit psonā, nō poterit ex hoc iniquus fieri. Propter qd sciēdū, ꝙ accipere psonā, est cōsiderare in psona qd nō est cōsiderādū: vt si qs debēs distribuere eccľiastica bñficia deberet cōsiderare l psonis bñficiādis bonitatē morū, magnitudinē sciētię. Si verò cōsideret alia nō cōsiderāda, vt propinquitatē carnis, fauorē psonę: dicetur ille talis psonarū acceptor. Et vt appareat qōo hoc nomē originē sūpserit, Notādū ꝙ in psona pōt esse cōditiones ptinētes negotio, de quo agitur: & cōditiones ipertinētes. Cōditiones aūt ptinētes dicūtur cōditiones negotii: cōditiones impertinētes, dicūtur cōditiones psonę. Vtputa si in iudicio agatur de hęreditate cōferen D da, cōditio ptinēs, est ꝙ sit filius defūcti: cōditio ipertinēs, ꝙ sit amicus Iudicis. Iudex ḡ debet cōsiderare cōditionē ptinētē. i. cōditionē negotii: nō aūt cōditionem impertinētē, quę dicitur cōditio psonę. Quia si iudex velit cōferre hęreditatē alicui, nō qa sit filius defuncti, sed qa sit amicus eius dicetur psonę acceptor: qa cōsiderabit nō cōditionē negotii, sed conditionē personę. Hoc viso, patet ꝙ nō pōt eē psonarū acceptor in his q̄ ex mera grā tribuūtur, qa i talibus nihil pt cōsiderari, qd nō sit cōsiderādū: nā talia sicut qs pōt tribuere vt vult, sic ad ea cōsiderāda, pōt cōsiderare quę vult. Cū ḡ deus ex sua mera liberalitate tribuat nobis sua bona, pōt ea tribuere vt vult, & qbus vult, & hoc faciēdo nō est iniquus, & apud ipsum nō est acceptio personarū.

De acceptione psonarum.

Vlterius forte dubitaret aliquis, Vtrū deus sit iniquus, aliquos reprobando? Et videtur quòd sic: quia licet possit pares impariter pertractare in distribuendo dona, quia (vt dictum est) illa dona ex mera libera

litate tribuit : tamen videtur omninò esse iniquum,in
infligendo pœnam , & pares impariter pertractando:
quare, cum antequàm nati essemus , omnino eramus
pares,iniquus videtur fuisse deus,ita reprobare hos,
& non alios : & ita præscire hos ad pœnam,& non il-
los. Dicendum quod hæc quæstio ex præhabitis est
soluta : nam si nos nasceremur ex massa pura , & ex
gente non infecta , forte non inueniretur via ad eua-
dendum , quin dignum esset quod deus omnes ap-
probaret;& quòd iniquum esset , si aliquos approba-
ret.Cum ergo sit è contrario , quia omnes nascimur
ex massa lutosa , & ex radice apostatica,si nullus inde
liberaretur , nullus posset de deo conqueri. Vnde
Cap.199. Augustinus in enchiridion & habitum fuit supra in
Glosa , ait, Vniuersum quippe genus humanum tam
iusto dei iuditio in apostatica radice damnatum est,
vt si nullus inde liberaretur , nullus posset vitupe-
rare dei iustitiam . Quod ergo aliquorum misereretur,
hoc est ex sua misericordia, & ex sua bonitate : quòd
aũt aliquos reprobat & aliquos indurat . i . indurare
permittit , hoc est ex nulla iniquitate , sed ex sua iu-
stitia . Vnde Augustinus in eodem enchiridion , Mise-
retur ex magna bonitate, & indurat nulla iniquitate.
In hanc etiam eandem sententiam incidit idem Au-
gustinus, super Ioannem,cum ait , Tota enim natura
Tract.53. in ipsa radice vitiata , diuino iudicio , diuinæ dam-
nationis est subiecta,& merito peccati, vniuersa dam-
nata.Cum ergo id supplicii recipiant vasa iræ , quod
omnibus debebatur , & ab illo liberentur vasa miseri-
cordiæ; in altero æquitas, in altero misericordia per
spicua est.Quod vero dicebatur: quia iniquum est in-
fligendo pœnas, & pares impariter pertractare . Dici
debet,quod verum esset,si non omnibus illis debere-
tur pœna : & quia totum humanum genus est infectũ,
iusto dei iudicio,omnes damnari possent : quid ergo
aliqui non damnantur,hoc non est iniquitatis sed mi
sericordiæ:quicunq; vero damnâtur , hoc non est ini-
quitatis , sed iustitiæ.

Vlterius forte dubitaret aliquis , Vtrum ex operi-
bus nostris possit assignari causa æternæ electionis , vt
dicamus quod deus hos ab æterno elegit,quia scit eos
bona facturos?Et videtur quòd sic per illud Ambro-
sii , qui exponens Miserebor cuius misertus ero , ait,
Eius miserebor,cuius præscius eram quòd misericor-
diam daturus essem , sciens conuersurum illum , &
permansurum apud me.Ex operibus ergo nostris,quę
deus in sua præscientia præsciuit, potest ratio assigna
ri,quare deus hunc approbauerit, & proposuerit eius
misereri.Præterea idem Ambrosius exponens,Miseri-
cordiã pstabo cui miam pstitero,ait , Ei miam dabo,
quẽ pręsciui post errorẽ recto corde reuersurũ ad me:
ergo bona opera nostra, quæ deus habet in sua præ-
scientia, sunt causa,quare nos eligat.Dicendum quòd
secundum quosdam,ideo opera nostra non sunt causa
ęternæ electionis , quia temporale non potest esse cau
sa æterni.Sed hoc non sufficit:quia licet opera nostra
Ep.105. sint in tempore facta , sunt tamen ab æterno præsci-
ta.De quibus Augustinus ad Sixtum loquens,& habe-
tur supra in Glosa, super illo verbo, Nunquid iniqui-
tas apud deum,ait,Nemo dicat deum,quia futura ope
rà præuidebat,alterum elegisse , alterum reprobasse.
Propter quod sciendum,quod sicut scientia dei cau-
sat scita,ita volũtas dei causat scita,nõ.n.quia res sunt
ideo Deus scit eas;sed è cõtrario,sicut ẽt quia deus pro
ponit nobis dare gratiã,iõ sumus bona opera facturi;
nõ aũt quia sumus bona opera facturi , ideo deus nos
prædestinauit,vel nobis proposuit gratiam se daturũ.
Cum ergo quęritur,Vtrum opera nostra bona,prout
sunt à Deo præscita,sint aliquo modo ratio & causa
æternæ electionis ? patet ꝙ non : nam non quia deus
præscit nos bona futuros , ideo nos prædestinat , &
proponit nobis gratiam dare:sed magis , è contrario

A quia nos prædestinat & proponit gratiam dare , ideo
præscit nos bona futurus.Quod ergo arguebatur i de
Ambrosio quòd deus misereretur,idest,proponit mise-
reri ei,quem præscit bona facturum , vel ei quem scit
ad se recto corde reuersurum: dici debet , quod ista se
conuertuntur,Quem deus prædestinat , illum præscit
bona facturum,& è conuerso , Illum quem deus præ-
destinat,& cui proponit gratiam dare, concomitatur
hoc,quòd ille sit bona facturus , & quòd deus præscit
illum bona facturum:tamen(vt patet per habita) ipsa
bona opera factura non sunt causa diuinæ prædestina
tionis vel diuini propositi,sed econtra diuinum pro-
positum & diuina prædestinatio , est causa bonorum
operum futurorum.Verba ergo Ambrosii non sunt
intelligenda causaliter , sed concomitanter.

Vlterius forte dubitaret aliquis vtrum ex parte o- 4.
perum nostrorum,possimus assignare rationem & cau
sam æternæ reprobationis : vt ideo deus æternaliter
B nos reprobet, quia scit nos mala facturos,vł quia scit
futuros nos malos.Et videtur quòd sic: quia Augusti-
nus ab Bonifacium,& habetur in Glosa,super illo ver Ep.106.
bo,An non habet potestatem, ait,Hæc massa(ex qua
sumus)si esset ita media,vt quemadmodum nihil boni
ita nec mali,aliquid mereretur, non frustra videretur
iniquitas,vt ex ea fierent vasa in contumeliam.Quare
ergo possint ex ea aliqui reprobari,est infectio,& pec
catum,& prauitas existens in illa massa. In cõtrarium
est auctoritas prius tacta Aug.ad Sixtũ,ꝙ nemo dicat
deũ,quia futura opera preuidebat,alterum elegisse,&
alterũ reprobasse.Dicẽdũ ꝙ vł prima facie dicẽdũ ee,
ꝙ sicut reprobatur lignũ propter tortuositatem , ne
fiat inde sagitta,quia illa tortuositas & illa obliquitas
impediret sagitta,nec recte in signum tenderet: sic pec
catum humanæ massæ,vel peccatum personale, quod
deus præscit,impedit ne aliquos eligat , vel ꝙ aliquos
prædestinet ad ęternã vitam:quia huiusmodi peccatũ
C videtur portare impedimentum illi prædestinationi.
Sed licet sic videatur, non est sic absolute loquendũ:
nam si artifex,qui ex ligno operatur sagittam , posset
(si vellet)omnem tortuositatem à ligno remouere , &
si omnia sibi famularentur ad nutũ , vt faciliter pos-
set à ligno omnem obliquitatem tollere , non posset
esse tortuositas principalis causa,quare ex ligno tor-
tuoso sagittas nõ faceret.Possemus enim dicere, quod
artifex ille,vt suam ęquitatem seruaret, nunquàm ali-
quod reprobaset , nisi præsciret illum tortuosum
fore : tamen tortuositas non esset per se & principa-
lis causa reprobationis , cum positum sit quòd arti-
fex ille posset solo nutu sine omni difficultate om-
nem tortuositatem à ligno tollere . Sic & in propo-
sito : deus , vt suam æquitatem seruet , nunquàm ali-
quos reprobat , nisi quos præscit mala facturos , vel
quos præscit de massa apostatica & infecta nascitu-
D ros:attamen huiusmodi peccata & infectiones,vt sunt
à deo præscitæ , non sunt principalis causa , quare
Deus nos reprobet : quia posset deus omnem talem
infectionem tollere , omnem voluntatem immutare,
&in bonum conuertere , iuxta illud Augustini in Cap.98.
Ench.Quis porrò tam impie desipiat,vt dicat Deum
malas hominum voluntates quas voluerit , quando
voluerit , vbi voluerit , in bonum non posse conuer-
tere ? Dicamus ergo , quod quoscunq; deus prædesti-
nat , illos præscit bona opera facturos,tamen illa bo-
na , vt sunt à deo præscita , non sunt causa diuinæ
prædestinationis:nã(vt dicebatur)nõ qa pręscit bona
facturos,ideo prædestinat,sed è conuerso quia pdesti-
nat,& proponit misereri,ideo pręscit bona facturos.
Sic ẽt quoscũq; reprobat, scit eos mala opa facturos:
illa tñ opa nõ sunt principalis cã diuinę reprobatio-
nis,quia posset deus oẽm volũtate(si vellet)in bonũ
cõuertere;nec ẽt hmõi mala opera sunt causata à deo
reprobãte,sicut bonã sunt causata à deo prædestinan-
tem:quia

teniquam deus, per se loquendo, nullo modo est causa A deficiens, sed efficiens: malum autem nō habet causam efficientem, sed deficientem. Sed si quæratur qualiter huiusmodi mala opera, vt sunt à deo præscita, se habeant ad diuinam reprobationem, cum non sint causa, nec causat. Dici debet quod mala opera licet nō sint causa reprobationis directa & principalis, possunt tamē aliquo modo dici causa sine qua non; quia deus nunquam aliquos reprobaret, nisi eos futuros malos præsciret. Et per hoc patet solutio ad obiectum, quia nisi massa esset apostatica, non fierent inde vasa in contumeliam.

4. Vlterius forte dubitaret aliquis, Vtrum temporalis vocationis, vel tēporalis obdurationis, possimus causam assignare ex parte operum nostrorum: Et videtur quod sic: quia cuius vult miseretur, & quem vult indurat: cum ergo induratio dicat quid temporale, videtur quod ipsius indurationis temporalis non possimus assignare causam, nisi diuinam voluntatem. Præterea, secundum Apostolum simile videtur esse de B misericordia, & de reprobatione: sed ipsius misericordiæ non possumus assignare causam opera nostra, nec ipsius ergo obdurationis. Dicendum quod non est simile de temporali vocatione, & de temporali induratione: quia licet temporalis vocationis, quæ fit per gratiam, non possimus assignare directè causam ex parte operum nostrorum, cum gratia non cadat sub merito: ipsius tamen obdurationis possumus assignare causam, peccata nostra. Vnde Augustinus ad Sixtum, & habetur in Glosa, super illo verbo, Cuius vult miseretur, ait, Si quærimus meritum obdurationis, & misericordiæ: obdurationis meritum inuenimus, misericordiæ verò non, quia nullum est misericordiæ meritum, ne gratia euacuetur, quæ gratis datur, non meritis redditur: meritum autem obdurationis est peccatum totius massæ damnatæ. Propter argu- C menta tamen sciendum, quòd deus obdurat, & iste obduratur. Sed deus obdurat, non quia malitiam impertitur, sed quod gratiam non impartitur: iste tamen obduratur propter malitiam, quam exercet. Simpliciter ergo & absolute loquendo, iste obduratur propter peccatum: cum non est simpliciter & absolute concedendum, quòd deus obduret propter peccatum; cum posset ipsum peccatum tollere, & ipsam voluntatem in bonum conuertere. Et quia potest, & non facit, dicitur quod cuius vult miseretur, & quem vult indurat: sicut dicebamus de artifice, qui posset tortuositatem à ligno remouere, & tamen multa ligna tortuosa reprobat. Simpliciter ergo loquendo, quantum est ex parte ligni, ipsum lignum reprobaretur propter tortuositatem: sed quantum est ex parte artificis, non simpliciter hoc cōcedemus, quia ipse propter hoc reprobaret, cum posset ipsam tortuositatem tollere. Inde D est ergo quod aliquando inuenimus etiam de temporali obduratione, quod deus quos vult indurat, quia posset, si vellet, omnem voluntatem in bonum conuertere. Aduertendum tamen quod non est simile de iustificatione, & induratione: quia nec iste iustificatur propter bona opera sua, nec eum deus iustificat propter huiusmodi opera; sed totum est ex dei misericordia. Sed ex parte obdurationis, iste obduratur propter sua mala merita, licet deus obduret ipsum pp suam iustitiā. Et licet dicatur deus obdurare, quia vult, quia potest ipsum peccatum tollere, & voluntatem in bonum conuertere, & non velit. Et si quæritur, quare non vult: & quomodo non vult? Sicut possumus in tanta materia loqui, hoc per sequentes quæstiones clarius ostendetur.

5. Vlterius forte dubitaret aliquis, Vtrum sit aliqua similitudo inter ea quæ videmus in naturalibus, & ea quæ aspicimus in gratuitis. Dicendum quod licet non sit per omnem modum simile de directione naturalium, prout deus dirigit res naturales in proprios fines: & de directione gratuitorum, prout deus dirigit nos & prædestinat in vitam æternam; tamen magna similitudo est inter hoc, et illud; quia sicut deus dedit naturas rebus, & quantum est de se, dirigit in bonum finem, tamen propter corruptionem aliquam in semine plantæ, vel in semine animalium, vel in aliqua re naturali, fit deuiatio à fine, & contingunt monstra in natura. Sic & in proposito: deus dedit hominibus liberum arbitrium, & quantum est de se, quemlibet dirigit in bonum: tamen propter corruptionem aliquam in appetitu, fit deuiatio à fine, & non consequimur illud bonum, ad quod deus nos dirigit. Sicut ergo in naturalibus posset deus facere, quod semper naturalia consequerentur finem suum, & quod nullum monstrum contingeret in natura: sic posset deus in gratuitis omnem voluntatem immutare in bonum, ita vt nullus deuiaret à fine: attamen, quia decet deum sic administrare res, vt earum proprios cursus eas agere sinat; ita ex quo dedit deus liberum arbitrium homini, decet deum sic nos in bonum dirigere, vt liberè nostros cursus agere sinat. Et sicut in naturalibus aliquando contingit miraculum, vt cum immutatur ordo naturæ, vt cum cæcus visum recipit, vel cum mortuus resurgit: sic & in huiusmodi gratuitis contingit aliquando aliquid quod est simile miraculo in natura, vt cum deus aliquem, quasi coactum, inducit ad bonum, sicut dicebatur supra de apostolo Paulo. Quare sicut si res naturales vellent disputare cum deo, & diceret aliquid quod esset ibi naturæ monstrum, vt puta si nasceretur equus cum duobus pedibus, si ille equus deo diceret, Quare me fecisti sic? responderet Deus, Ego dedi naturam rebus, & omnes res quantum est ex me dirext in bonum, & in suos fines: tamen quia naturæ sunt defectibiles, in multis seminibus corruptiones contingunt, ex qua corruptione, tu equus natus es cum duobus pedibus, & defectiuus. Ego autem deus, qui bonus sum, potui omnes huiusmodi corruptiones à seminibus remouere, sed non decet me, qui naturam dedi naturalibus rebus, motu proprios impedire; sed sic volo administrare res vt earum proprios cursus eas agere sinam. Diceret ergo deus in tantum huiusmodi monstra sunt à me volita, in quantum permisi corruptiones fieri in seminibus, & in quantum huiusmodi corruptiones potui īpedire, sed nolui quia volui naturas rerum proprios cursus peragere. Sic et in proposito, si diceret quis, quare ego sum damnatus, quare non consequutus vitam æternam? Responderet deus, ego dedi liberum arbitrium hominibus, quantum est ex me, omnes homines direxi in bonum; tamen propter corruptionem factam in voluntate, vel in libero arbitrio, facta est deuiatio a tali fine; & tu non consecutus es vitam æternam. Ego autem, qui sum essentialiter bonus, licet potuisse talem corruptionem à libero arbitrio remouere, tamen nolui; sed sic volui administrare res vt eas suos cursus agere sinem. Talia ergo in tantum sunt à me volita, in quantum sunt à me permissa, & in quantum potuerunt à me impediri, & non sunt impedita. Quare autem hæc ipse impedire nolui? quia (vt saepe sæpius dictum est) proprios cursus eorum nolui impedire, nisi forte ex miraculo in natura, vel ex aliquo, quod est simile miraculo in gratuitis, vt cum aliquē quasi coactum ad fidem adduxi.

Augu. 7. di ciuit. dei cap. 30

Vlterius forte dubitaret aliquis, dato eē magnā similitudinē inter ea quę videmus in gratuitis, & in naturalibus, Verū sit aliqua silitudo inter ea quę videmus ī gratuitis, & artificialibus: Dicēdū est quod & in artificialibus possumus adducere sile: sed si volumus ī artificialibus, ille 6.

esse quasi omnino ad propositum, imaginemur aliquem sagittantem sagittare multas sagittas, quæ sagittæ habent liberum arbitrium, ille ergo sagittator omnes illas sagittas in signum dirigat, multę tamen illarum sagittarum propter liberum arbitrium ab huiusmodi directione se auertant. Hoc posito, quęcunque sagittę in signum pergunt, hoc est ex sagittante eas impellente, quęcunque à signo deuiant, hoc est ex propria malitia & ex libero arbitrio se auertente. Sic & in proposito: quia sicut per impulsionem arcus omnes sagittæ diriguntur in signum, sic per gratiam omnes prædestinati impelluntur in vitam æternam. Deus ergo, quantum est de se, paratus est omnes dirigere; paratus est omnes nos in vitam ęternam impellere: paratus est omnibus gratiam dare. Sed nos propter liberum arbitrium (in adultis), licet propter peccatum primi parentis (in paruulis) ab ista impulsione deuiamur. Quicunque ergo saluantur, hoc est ex diuina misericordia, & ex diuino impulsu: quęcunque verò B damnantur, hoc est ex dei iustitia, & ex eorum peccato. Est enim in hac materia diligenter aduertendum, quando homo loquitur de ęterna vocatione, electione, vel de æterna reprobatione: vel quando loquitur de temporali iustificatione, & de temporali obduratione, vel de temporali reprobatione. Debemus enim imaginari, quòd sicut nunc boni actualiter destinantur & impelluntur in vitam ętetnam: & sicut mali per liberum arbitrium ab huiusmodi impulsu se auertunt & deuiant: sic Deus ab ęterno in seipso, ante mundi constitutionem, bonos in vitam ęternam præimpellebat & prędirigebat; & futuros malos se ab huiusmodi impulsu auersuros pręuidebat. Qui ergo ab huiusmodi impulsu se non debebant auertere & se nunc non auertunt, nunc destinantur & mittuntur per diuinum impulsum in vitam ęternam: ab ęterno autem Deus prędestinauit & præmisit in hunc finem secundum diuinum propositum. C Qui autem se debebãt auertere & qui nunc se auertunt, nunc sunt actualiter indurati & dicuntur ab ęterno reprobati. De electis ergo non est quæstio, quin ipsi per diuinam misericordiam saluentur, & per propria opera futura, quę deus præuidit, (vt supra diffusius dicebatur) non quia sic à deo sunt prædestinati, sed magis econtra. Nam (vt dicebatur) non quia erant bona facturi, ideo deus eos prædestinauit & saluare proposuit; sed e conuerso, quia deus eos prædestinauit & saluare proposuit, ideo erant bona opera facturi. Sed de malis videtur esse dubitatio exorta, vtrum propter mala opera, quæ deus præuidit eos facturos, eos reprobauerit. Nam licet nunc quilibet actualiter reprobetur propter infectionem massæ humanę, vt patet in illis paruulis, quibus non subuenitur per meritum christi, cuiusmodi sunt paruuli non baptizati: vel propter peccata propria, quæ sunt superaddita, vt patet in D adultis, qui ab impulsu gratię se auertunt: non tamen debemus simpliciter concedere, quòd deus ab ęterno reprobauerit, quia præuidit huiusmodi infectionem vel huiusmodi auersionem: nam tunc esset simpliciter & directe huiusmodi infectio vel auersio tota causa reprobationis ęternę, quando non posset huiusmodi infectiones tollere, nec posset huiusmodi auersiones in bonum immutare. Cum ergo hoc voluerit permittere, & noluerit impedire, totum ad diuinam voluntatem est referendum, vt dicamus quod quos voluit elegit, & quos noluit reprobauit. Quare autem vult tales defectus permittere, & non vult, cum possit, omnes huiusmodi obliquitates impedire: alio modo declaratum est per simile in naturalibus, & per simile in artificialibus & per ea quæ dicentur in sequentibus quæstionibus, clarius ostendetur. Ad præsens autem scire

A sufficiat, quòd peccata præuisa, vel infectio à deo præscita, non est simpliciter causa, quare deus omnes hos reprobet, cum possit omnem huiusmodi infectionem tollere, omnem malam voluntatem in bonam conuertere. Possent tamen alio modo talia dici causa sine qua non; quia deus nullos reprobat, quos nesciat mala facturos, vel de infecta massa nascituros.

7. Vlterius forte dubitaret aliquis, vtrum simile sit de æterna reprobatione, & de temporali obduratione. Et videtur quòd sic: quia sicut in temporali obduratione est duo considerare, quia est considerandus iste qui induratur, & deus qui indurat: sic in æterna reprobatione considerandus est iste qui secundum dei præscientiam reprobatur, & deus qui reprobat. Et sicut in temporali induratione iste induratur propter peccata propria, & propter infectionem massæ, de qua nascitur. (Non est tamen dicendum quòd principalis causa, quare deus B induret & indurare permittat, sit peccatum proprium vel infectio massæ de qua oritur, cum sæpe sæpius dictum sit, quòd deus posset infectionem massæ tollere, & voluntatem à peccato auertere, & in bonum commutare: ita quòd aliter respondendum est, quare iste induratur, & quare deus ipsum indurat vel indurari permittat. Nam iste induratur, propter massæ de qua nascitur infectionem, vel propter propriam auersionem: Deus autem ipsum indurat vel indurari permittit, non propter hoc per omnem modum, cum possit omnia hæc remouere & tollere; sed dicemus cum Apostolo, quòd cui vult miseretur, misericordiam cum eo agendo, & quem vult indurat, iustitiam in ipso exercendo: vel cui vult miseretur gratiam tribuendo, & quem vult indurat non tribuendo malitiam, sed non exiC bendo gratiam. Sic etiam in proposito, vt videtur, se habet; quia & de æterna reprobatione (vt videtur) aliter loquendum est, quare iste à deo æternaliter reprobatur, & quare ipsum deus æternaliter reprobat: nam nisi deus præsciret hominem de infecta massa nasciturum, vel ab impulsu gratiæ se auersurum, nunquàm hic reprobaretur à deo, vt satis innuit Augustinus ad Bonifacium. Ergo (vt videtur) cum quęritur, quare hic reprobatur? respondendum est, quia deus præscit ipsum mala facturum, vel præscit ipsum de infecta massa nasciturum. Sed si quæratur, quare deus ipsum reprobat? non dicemus, quòd ista sit principalis & tota causa, cum deus possit omnia hæc tollere: sed dicemus, quòd antequàm boni vel mali aliquid agamus, non ex operibus, sed secundum electionem diuinam, & secundum diuinum propositum, & secundum dei vocationem, dictum est, hos elegi, D hos autem reprobaui: posset enim eos iuste reprobare, sed propter suã benignitatem vult per misericordiam aliquos eligere, & per iustitiam aliquos reprobare.) Ergo, vt videtur, simile est de temporali induratione, & de æterna reprobatione. Dicendum quòd licet sint multa verba dicta ad declarationem veritatis, & licet ex dictis possit magis veritas elucidari, non tamen dicendum est quod sit omnino simile de reprobatione æterna, & de temporali induratione: quia aliter loquendum est de iustitia absoluta, & de iustitia ordinata: & aliter loquendum, prout deus omnia in seipso disposuit ab æterno, & prout secundum illam dispositionem omnia peragit: quia prout in seipso omnia essentialiter disposuit, hoc magis pertinet ad suum beneplacitum & ad suam voluntatem, licet hæc voluntas iniqua vel iniusta esse non possit: sed prout omnia temporaliter secũdum suos cursus dirigit, hoc

Resp.

git, hoc alio modo respicit rerum aptitudinem et commoditatem. Æterna ergo reprobatio magis referenda est ad diuinum propositum & ad eius voluntatem quę iusta est, quia non solum aliquos sed omnes etiam si vellet iuste reprobare posset: temporalis autem induratio magis referenda est ad propriam prauitatem: vel in paruulis, temporalis reprobatio referenda est ad massę humanę infectibilitatem. Sic ergo magis proprie videtur loquendum esse, & sic ista videntur adaptanda: licet scriptura sacra non solum æternam reprobationem, sed etiam temporalem indurationem, ad diuinam voluntatem aliquando referat: quod ideo verum est, quia cum deus possit omnes has prauitates impedire, vult tamen hęc mala permittere, sciens quod possit de malis bona elicere.

8. Vlterius forte, dato quod deus possit iuste aliquos reprobare, quia non solum aliquos sed et omnes reprobare posset si vellet, dubitaret aliquis, Vtrum deceat eum sic facere, quod aliquos approbet, aliquos reprobet: aliquos eligat, aliquos pręsciat. Dicendum quod agens vniuersale (vt in quibusdam nostris editionibus theologicis diffusius dicimus) per se debet intendere vniuersale bonum: si autem intendat particulare bonum, hoc est vt illud particulare bonum redundat in bonum commune: sed si particulare bonum redundaret in malum commune, non spectaret ad agens vniuersale, tale particulare bonum intendere. Ex hoc ergo potest patere solutio quæstionis, per simile quod videmus in aliis: nam si quodlibet membrum esset oculus, esset melius quodlibet membrum, posito quòd oculos sit nobilissimum membrorum: totum autem corpus esset inde peius, quia corpus sic compactum, cuius omnia membra essent oculi, solum videret, non autem audiret, nec aliis sensibus vteretur. Ad illud ergo agens, quod intenderet habere curam totius corporis, si spectaret facere quòd omnia membra essent oculi, licet (vt dicebatur) ex hoc quodlibet membrum esset inde melius, totum autem corpus esset inde peius. Sic & si quilibet color esset albus, quilibet color esset inde melior, & quilibet color esset pulchrior: tota tamen figura, quæ debet constare ex coloribus variis, esset inde turpior: nã niger color benè ordinatur, & iuxta alios ponitur eminentius, quoniam dat aliis vt magis placeant, & laudabiliores sint. Non ergo spectaret ad pictorem qui debet habere curam totius picturæ, facere quòd omnes colores essent albi, etiam si posset. Non bene argueret qui diceret, color albus est colorum pulcherrimus, ergo pictor, si vult facere figuram pulchram, debet eam facere totam albam: quia varietas colorum magis picturam venustat & eam pulchriorem reddit, quam si existat tota alba. Sic & in proposito: si quilibet saluaretur, quilibet esset inde melius, totum tamen vniuersum non esset ita pulchrum, quia non refulgeret ibi ita diuina iustitia: quia (vt ait Augustinus in Ench.) malum benè ordinatum & suo loco positum, eminentius commendat bona, vt magis placeant, & laudabiliora sint. Non spectat ergo ad deum, qui potest ex malis bona elicere, omnia mala impedire, licet posset, si vellet: immo spectat ad ipsum permittere aliqua mala fieri, vt pulchrius sit vniuersum, & vt in vniuerso non solum manifestetur sua misericordia in beatificatione bonorum, sed etiam manifestetur sua iustitia in reprobatione & in damnatione malorum. Vult ergo deus aliquos damnari, & aliquos saluari, vt ostendat suam iram, idest, suam iustitiam in vasa iræ apta in interitum, idest, in malos: & vt ostendat diuitias gloriæ suæ, idest copiosam gloriam suam & misericordiam in vasa misericordię, idest, in bonos. Sed quare hos in particulari vult saluari, hos verò damnari, noli considerare, si non vis errare.

1. Sent.d. 41. q.prin. 2.ar. 5

Cap. 10.

9. Vlterius forte dubitaret aliquis, vtrum illi qui

A damnantur possint se de Deo conquerere? Dicendum quòd mali qui damnantur, non possunt de deo conqueri, imo debent se de deo laudare: nam non loquendo de paruulis, quia de eis secus est, cum non habeant pœnam sensus, vt in tractatu nostro de Peccato originali diffusius diximus, & manifestius diximus, quod non habent paruuli vnde de deo possint conqueri, immo de ipso se laudare possunt: loquendo tamen de adultis, vbi difficultas esse videtur, dicere possumus quòd hi non solum de deo non debent conqueri, immo de ipso se debent laudare: nam pie debemus credere quod nullus adultus est, si faceret totum quod in se esset, quin deus ostenderet ei viam veritatis, & quin ei suam misericordiam tribueret, & quin saluaretur. Debent ergo damnati se laudare de deo, quod Deus eis multotiens inspirauit bonum, & ipsi semper dura ceruice se auerterunt ab illo. De seipsis ergo conquerantur, quia non fecerunt totum quod in eis fuit:

B de deo autem se commendent, quia eos multotiens congregare voluit, sicut gallina congregat suos pullos sub ala, & noluerunt: immo semper sua malitia restiterunt.

10. Vlterius forte dubitaret aliquis, Vtrum debeamus studere benefacere, & vtrum nobis debeat imputari, si mali sumus? Et videtur quòd non: quia si deus præuidit istum damnandum, damnabitur: si saluandum, saluabitur. Præscito ergo quid prodest benefacere, si vltimò damnabitur? & præscito quid obest male facere, si vltimò saluabitur? Dicendum quòd hæc quæstio duos errores implicat. Primum, quòd diuina præscientia sic necessitatem imponat rebus, vt à nobis liberum arbitrium tollat: quod falsum est. Nam licet diuina præscientia non fallatur, tamen huiusmodi præscientia non tollit à rebus contingentiam suam, immo quæ contingentia

C contingere debeant, contingenter contingunt; & quæ de necessitate sunt, de necessitate eueniunt: sicut ponit exemplum Boethius in libro de Consolatione philosophica, quòd oculus non fallitur si videat hominem currere, & videat solem oriri; & tamen homo currit contingenter, sol de necessitate oritur. Quare cum diuina prouidentia non tollat contingentiam à rebus, & etiam non tollat liberum arbitrium à rebus et ab hominibus, si ergo peccas, libere peccas, & nullus te cogit ad peccandum: ergo ex tua culpa damnaris; & tibi imputandum est, si peccas, & si non studes bona facere. Secundum proposita quæstio errorem implicat: quia credit quòd diuina præscientia, vel diuina prædestinatio, secundas causas excludat: quod falsum est. Nam deus præuidit istum saluandum, quod debebat multa bona facere; & si peccabat

Lib. 5. prosa. vlt.

D bat debebat pœnitere, & ad vltimum debebat in charitate mori. Ipsa enim opera nostra bona, quæ sunt secundaria causa salutis nostræ, non excluduntur à diuina prædestinatione. Quare si sic præuisus est iste saluandus, quia debet multa bona facere; si illa bona non faciat, non saluabitur. Quilibet ergo debet studere esse bonus, vt bonam faciat prædestinationem suam. Sic etiam præuidit istum damnandum, quia debebat multa mala facere, & de ipsis non pœnitere. Quare si illa mala non faciat, saluabitur: immo quod dicendum est de saluatione & damnatione, veritatem habet & de quolibet negotio. Nam sicut præuidit deus quòd debebam saluari, ita præuidit quod debebam comedere. Præuidit tamen hoc modo, quod debebam mihi quærere cibum, debebam me ponere ad mẽsam. Sicut ego derisione essem dignus, si dicerẽ quod deus pręuidit quod debebam comedere, igitur hoc oportet impleri: non oportet ergo ire me ad mensam,

nec oportet me cibum quærere, ſed veniet per ſe ipſum, & intrabit os meum: ſi ſic dicerem, quilibet me derideret, et diceret, deus præuidit ꝙ deberes comedere, ſed hoc modo, quòd debebas ad menſam ire, quòd debebas hoc et hoc facere: quod ſi non facias, non manducabis. Sic et in propoſito: deridendus eſt qui dicit, Non oportet me benefacere, ſi ſum præuiſus ſaluari, ſaluabor. Immo dicendum quòd eſt ſic loquendum, ꝙ debes ſtudere benefacere, quia præuiſus es ſaluari: ſed per hunc modum, quòd debes multa bona operari: quæ ſi non operaberis, non ſaluaberis. Nullus ergo debet ſe retrahere, quin bonum faciat: et quilibet debet ſibi cauere, ne male agat: quia nos bona facientes et a malis abſtinentes, habebimus vitam æternam, et fruemur ipſo Deo, qui eſt ſuper omnia benedictus, Amen.

LECTIO. XXXII.

CAP. X.

FRatres; voluntas quidem cordis mei & obſecratio ad deum fit pro illis in ſalutem.

Vt dicebatur duo ſunt præcipui prædeſtinationis effectus, videlicet, infuſio gratiæ, quæ eſt noſtra iuſtificatio in præſenti: & adeptio gloriæ, quæ erit noſtra ſaluatio, et noſtra beatificatio in futuro. Volens ergo apoſtolus inquirere, vtrum ex operibus noſtris poſſumus aſſignare rationem & cauſam quantum ad prædeſtinationis effectum, probat quod non poteſt aſſignari ratio ex operibus quãtum ad infuſionem gratiæ, quia opera præcedentia gratiam, non poſſunt gratiam promereri: ſed poteſt aſſignari huiuſmodi ratio quantum ad adeptionem gloriæ, quia opera facta in fide, et in gratia, ſalutem et gloriam promerentur. Continuabitur ergo ſic hęc pars ad præcedentem, quòd poſtquàm probauit apoſtolus quod ex operibus præcedentibus fidem nõ poſſumus mereri iuſtitiam & gratiã: in parte iſta declarat quod ex operibus fidei, vel ex operibus factis in fide, poſſumus ſalutem & gloriam promereri. Diuiditur autem huiuſmodi pars in partes duas. Nam primò compatitur Iudæis, qui deuiabant à veritate fidei, et oſtendit quòd operibus fidei poſſumus ſalutem acquirere. Secundo ne videatur in partem Gentium declinare eo quòd erat gentium apoſtolus, oſtendit quòd Gentes erga Iudęos non debeant ſe iactare, nec debeãt ſe pręferre. Secunda pars incipit ibi, in principio vndecimi capituli. Dico ergo nunquid repulit.) Circa primum duo facit: quia primo de perditione Iudæorum à fide deuiantium, ſe habere compaſſionem declarat. Secundo quòd per opera fidei poſſumus ſalutem conſequi, manifeſtat, ibi, Quæ autem ex fide eſt.) Circa primum tria facit; quia primo circa Iudæos ait ſe habere compaſſionem. Secundo huiuſmodi compaſſionis ſubiungit rationem. Tertio quòd Iudæi non eſſent in ſtatu ſaluandorum, & quòd non conſequerentur veram iuſtitiam, adducit probationem multiplicem. Secunda ibi, Teſtimonium enim perhibeo.) Tertia ibi, ignorantes enim.)

In prima parte ergo intendit oſtendere quòd compatitur Iudæis, & dolet de eorum perditione. Formetur autem ſic ratio, Quicunq; voluntate, ideſt, deſiderio cordis, & obſecratione, ideſt, oratione, & adiuratione oris intercedit ad deum pro Iudæis in ſalutem, A ideſt vt ſaluentur, ille compatitur Iudæis, et dolet de eorum perditione: ego ſum huiuſmodi, ergo et cet. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem ſic, Dictum eſt ꝙ Iſrael in legẽ iuſtitiæ nõ peruenit, & ꝙ offendit in lapidem offenſionis: & quia ſic eſt, et Iſrael deuiauit à via fidei, & à via veritatis, cõpatitur eorum perditioni. Ideo ait, Fratres, voluntas quidem cordis mei, ideſt, voluntas vera, & verum deſiderium ex intimo cordis procedens, et obſecratio. i. cum adiuratione oratio fit à me ad deum pro illis. i. pro Iudæis in ſalutem, ideſt vt ſaluentur. Tunc eſt ſupplenda ratio, quod cum ego ſic ex corde velim ſic obſecrare, ideſt ſuplicare, vł ſic per ſacra adiurare pro Iudæis vt ſaluentur: patet quod ego compatior eis, & doleo de eorum perditione. Notandum autem quod aliqui ex Iudęis erant conuerſi, ſed maior pars in ſua peruerſione remanſerat. Poteſt ergo hęc vox apoſtoli eſſe, quòd dicat fratres ad Iudęos conuerſos, pro Iu- B dæis auerſis: vt ſit ſenſus, ò Fratres, ò Iudæi conuerſi, ego ſic ſupplico ad deum pro illis, ideſt pro Iudæis auerſis. In quo apoſtolus dicit, ꝙ non ex odio erga Iudęos ſed ex charitate loquitur, cum eos fratres appellet. Notandum etiam ꝙ obſecrare, vt ſuperius dicebatur, eſt per ſacra adiurare: vt ſiquis diceret ad chriſtũ, Adiuro te domine Ieſu chriſte per mortẽ tuã, per paſſionem tuam, per reſurrectionem tuam, et per alia ſacra opera tua, vt hoc et hoc debeas mihi facere. Ille ſic loquens, obſecraret, quia per ſacra adiuraret. Sic ergo faciebat apoſtolus, quia adeò ſalutem Iudæorũ deſiderabat, ꝙ per huiuſmodi ſalutem Deum per ſacra adiurabat. Notandum etiam (vt gloſa ait, & ſumptum eſt ab Auguſtino in de Verbis apoſtoli) eo ipſo quòd apoſtolus deprecabatur pro non credentibus vt credant, pro auerſis vt conuertantur, dat intelligere ꝙ hoc non ex meritis, ſed ex dei gratia fiat. Deinde cum dicit.

C Teſtimonium enim perhibeo illis quòd æmulationem quidem dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam.

Poſita compaſſione, ſubiungit compaſſionis rationem. Formetur autem ſic ratio, Quicunque habent zelum dei & æmulationem circa diuina, & peccant per ignorantiam, pro illis potiſſime eſt orandum: Iudæi ſunt huiuſmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur ergo ſic littera, benè dico quòd ego obſecro pro Iudæis, vt ſaluentur, & rationabile eſt vt ſic fiat, quia teſtimonium perhibeo illis ꝙ ęmulationem, ideſt zelum quidẽ Dei habẽt ſed nõ ſecundum ſcientiam: ideſt, zelus ille eſt indiſcretus; arbitrantur enim obſequium ſe præſtare deo, ignorantes quid faciant. Io.16.a) Tunc ergo eſt ſupplenda ratio, quòd cum ſit ſic, iuſtum eſt orare pro illis. Notãdum autem D quòd (vt gloſa tangit, & ſumptum eſt ab Ambroſio.) Scribę & Phariſei ex inuidia mouebantur contra chriſtum, ſed alia plebs mouebatur ex errore: vnde Petrus dicebat in Actibus, Scio, fratres, ꝙ per ignorantiam hoc egiſtis. Act. 3. Apoſtolus ergo dicit hic, orandum eſſe pro illis, qui habebant zelum dei, non ſecundum ſcientiã, ideſt, pro illis qui per ignorantiam peccabant ſeu delinquebant. Notandum etiam (vt gloſa tangit) quod apoſtolus Paulus aliquando fuit ſimiles illis: vnde ipſe de ſe ipſo teſtatur, Miſericordiam conſecutus ſum, Timoth. 1. quoniam ignorans feci. Videns ergo apoſtolus ex iis, quæ in ſe ipſo expertus fuerat, multos ex Iudęis habere zelum dei, non ſecundum ſciẽtiam, & peccare per ignorantiam, compatitur eis, & innuit iuſtum eſſe, pro illis orare. Deinde cum dicit.

Ignorantes enim iuſtitiam dei, & ſuam quęrentees ſtatuere: iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti.

Ostensa circa Iudæos sua compassione, & adducta ratione: quòd Iudæi non essent in statu saluandorum, & quod deuiarent à vera iustitia, adducit multiplicem probationem. Circa quod tria facit, secundum quod hoc tripliciter probat. Nam primo probat hoc ex eo quod suam iustitiam statuere volebant. Secundo ex eo quod christum, qui est finis legis, & qui iustificat omnes credentes, ignorabant: et quia eum ignorabant non recipiebant. Tertiò probat hoc ex eo quod lex eos non iustificabat, & vitam æternam non præbebat. Secunda, ibi, Finis enim legis.) Tertia, ibi, Moyses. n. scripsit.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunque ignorant dei iustitiam, idest, quicunque ignorant fidem dei siue fidem christi per quam iustificamur, & suam iustitiam quærunt statuere, illi deuiant à via fidei & à vera iustitia, & iustitiæ dei nõ sũt subiecti: Iudæi sũt huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur ergo sic littera, Multi ex Iu-

B dæis habent zelum dei non secundum scientiam, & peccant per ignorantiam, quia ipsi (ignorantes dei iustitiam), idest ignorantes fidem christi, quæ é à deo, & quæ nos iustificat, (& suam) iustitiam (quærentes) idest, volentes (statuere: iustitiæ dei non sunt subiecti.) Tunc ergo est supplenda ratio, quòd quia sic est, compatiendum est eis quod non iustificentur, quia deuiant à via fidei, & à vera iustitia. Deinde cum dicit.

Finis enim legis, christus: ad iustitiam omni credenti.

Adducit secundam rationem quòd Iudæi non iustificantur, & deuiant à vera fide, & à vera iustitia: quæ ratio sumitur ex eo quòd ignorabant, & non recipiebant christum, qui est finis legis, & est dator iustitiæ omni credenti. Formetur autem sic, Quicunque ignorant, &

C non recipiunt christum, qui est finis legis, & est dator iustitiæ omni credenti, illi nõ iustificantur, & deuiant à vera fide, & à vera iustitia: Iudæi sunt huiusmodi, ergo &c. De hac ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic littera, Benè dico quod Iudæi sunt ignorantes dei iustitiam, quia ignorant christũ, qui é finis legis, ad iustitiam omni credenti, idest, qui est dator iustitiæ omni credenti: ex fide ergo christi est iustitia, nõ ex lege. Tunc est ratio supplenda, quòd cum Iudæi ignorent hanc Dei iustitiã. i. ignorẽt christũ, qui est fine legis, & qui est dator iustitiæ omni credenti, ipsi nõ iustificantur, sed deuiant & à vera fide & à vera iustitiã. Notandum autem quod Iudæi per carnales obseruantias, & per præcepta legis, quæ propriis legis viribus credebãt implere posse, nõ quærebant iustitiam fidei, sed propriam iustitiam quærebant statuere. Nam licet lex à deo data esset, tñ quia ipsi credebant propriis viribus posse legem implere, & eam ndo credẽ sic implebant esse iusti ex proprii viribus, per propria merita

D quærebant iustificari: volebant enim (vt glossa ait) quod propria merita præcederet grãm, & p propria merita volebant habere iustitiam. Et quia ignorabant iustitiã dei, & propriam iustitiam quærebant: ideo à vera fide, & à vera iustitia cecidere, & iustitiæ dei non fuere subiecti. Notandum autem quod christus dicitur finis leges tripliciter. Primo, quia Cæremonialia terminauit Secundo, quia moralia suppleuit. Tertiò, quia legalia in se ipso pertulit. Terminauit enim cæremonialia, quia nunc per aduentum christi sumus ab illis cæremoniis, & ab illis obseruantiis absoluti. Suppleuit moralia, quia vbi lex quantum ad moralia præcepta minus dixit, christus illa adimpleuit, iuxta illud Matthæi, Nõ veni legem soluere, sed adimplere. Pertulit in se ipso legalia, qa ipse in se ipso legem obseruauit: fuit. n. circũcisus, fuit in tẽplo præsentatus, & alia, quæ lex præcipiebat, voluit obseruare. Deinde cum dicit. Mat.5.

Leui.18.a.
Ezech.20.b.

Moyses enim scripsit, quoniã iustitiam

A quæ ex lege est, Qui fecerit homo, viuet in ea.

Ostendit Iudæos non esse in statu saluãdorum, & dicit eos à vera fide & à vera iustitia declinasse, quia lex nõ iustificabat, nec dabat salutem æternam, sed temporalem. Formetur autem sic ratio Quæcunque lex dat vitam temporalem, facientes iustitiam illius legis, nec verè iustificantur, nec obtinebunt æternam salutem: sed lex Mosaica dabat vitam temporalem, ergo Iudæi facientes iustitiam illius legis, non vere iustificãtur, nec ex hoc poterant obtinere æternam salutem. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Cõtinuetur autem sic, Benè dico quod Iudæi ignorant dei iustitiam, & quod ipsi Iudæi non sunt in statu salutis vere, Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam quæ ex lege est, homo quia fecerit, in ea (supple) iustitia, idest, per eam iustitiam

Leu.18. vbi dicitur, custodite leges meas atque iudicia, quæ faciẽs homo viuet í eis.

B viuet, idest, non punietur pœna legali: vel viuet vita naturę, idest nõ punietur punitione mortis. Tũc est supplenda ratio, quòd si sic lex dabat iustitiam temporalem, facientes iustitiam illius legis non verè iustificabantur, nec ex hoc obtinebant salutem æternam. Notandum autem differentiam inter legem veterem, & legem nouam: quia ibi promittebantur bona temporalia, iuxta illud Isaiæ, Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis: Hic autem promittuntur bona æterna, iuxta illud Matthæi, Pœnitentiam agite, approbinquabit regnum celorum. Rursus in illa lege fiebat comminatio de morte corporali, iuxta illud Isaię, Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis; gladius deuorabit vos. Sed in lege noua fit cõminatio de morte spirituali, & de morte æterna: vnde Dominus dicebat, Nolite timere eos qui occi-

Esa.1. Matth.5. Esa.1. Matth.10.

C dunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius illum timete, qui corpus & animam potest mittere in gehennam ignis. Non obseruantes ergo legem mosaicam, occidebantur corporaliter: quia sic erat præceptum in lege, Maleficos non patieris viuere. Obseruantes autem legem illam, non occidebantur corporaliter, sed reseruabantur ad vitam, iuxta illud Leuitici, Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis. Notandum etiam quod cum lex Mosaica (vt tactum est) diceretur dare vitam temporalem, quia obseruantes eam non occidebantur: patet quod facientes iustitiam illius legis, non vere iustificabantur, nec ex hoc salutem æternam obtinere poterant.

Exo.22. Leui.18.

Dubitaret forte aliquis de eo quod Apostolus ait, quòd obsecrabat ad deum pro illis, idest, pro Iudæis, ad salutem, idest, vt saluarẽtur. Sed contra: sciebat eos esse reprobos, & per consequens præscitos: frustra ergo obsecrabat. Dicendum quòd apostolus in generali sciebat multos ex Iudæis esse præscitos, sed nesciebat

D in speciali qui essent illi. Nam multi tunc, cum apostolus hanc epistolam scripsit, erant ex Iudæis reprobi, qui postea sunt conuersi, & erant prædestinati vt deberent finaliter benefacere: & quia preces sanctorum iuuant prędestinationem nostram, non quod mutent diuinum propositum, vt quod per preces sanctorum Deus mutetur, & aliter faciat quàm proposuit: sed iuuantur prędestinati pp preces sanctorũ, vt fiat de eis quod deus disposuit. Nam sicut dicimus quod preces Stephani profuerunt Paulo; sic dicere possumus, quod fortè preces Pauli profuere multis ex Iudęis vt quod forte multi ex Iudęis sic pręuisi, debebant saluari, auxiliantibus eis pręcibus Pauli. Non ergo frustra obsecrabat, nec in vanum orabat. Act.7.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, quod Iudęi habebant ęmulationem dei, sed nõ secundum scientiam: quod glossa exponens, ait, Illa ęmulatio, siue ille zelus dei non erat secundum scientiam, quia stultus erat: nam stultum est patrem conti-

teri, & filium negare. Sed contra: Iudæi ergo confitebantur patrem: quod falsum est, cum non confiterentur distinctionem personarum. Dicendum quod ad hoc quidam respondent, dicentes, quod glosa accipit hic patrem essentialiter, non notionaliter. Sed contra: pater essentialiter sumptus non dicitur relatiue ad filium, sed ad creaturam: non ergo stultum esset confiteri patrem essentialiter, & tamen negare filium: sed forte stultum esset cōfiteri patrem sic patrem, & negare creaturam, cum ostensum sit, patrem sic sumptum relatiue non dici ad filium, sed ad creaturam. Sed ad hoc ipsi respondent dicunt enim, q omnis paternitas est à prima paternitate: nam primo intelligitur q dicatur pater notionaliter vel personaliter; secūdo quod persona patris referatur ad filium; & postea intelligimus quòd pater dicatur essentialiter, secundum q tota Trinitas refertur ad creaturam, & secundum quòd tota Trinitas dicitur pater creaturæ. Vnde apostolus ad Ephesios ait, Flecto genua mea ad patrem domini

Eph. 3. nostri Iesu christi, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. Ergo à paternitate sumpta personaliter, secundum q persona patris est pater domini nostri Iesu christi, sumitur omnis alia paternitas. Hoc posito, arguatur sic. Iudæi non confitebantur patrem esse prout paternitas sumitur essentialiter, quia confitebantur ipsum esse patrem creaturæ: sed paternitas sumpta essentialiter præsupponit paternitatem sumptam personaliter: ergo confitebantur ipsum esse patrem prout sumitur paternitas personaliter vel notionaliter: sed paternitas sic sumpta dicitur relatiue ad filium: ergo stulti erant, concedendo sic patrem, & negando filium. Sed licet hoc videatur subtiliter dictum, modicum tamen habet stabilitatis: quia si ex paternitate essentialiter sumpta possemus arguere sufficienter paternitatem personaliter acceptam, tunc ex creaturis possemus sufficienter arguere distinctionem personarum: quod falsum est. Nam licet non possimus intelligere, quod aliqua creatura procedat à deo, nisi quia deus sit intelligens & sit volens, quia deus per intellectum & voluntatem omnia produxit in esse: tamē quod ex illo intelligere procedat verbum realiter distinctum ab intelligente, & q ex illo velle producatur amor realiter distinctus ab amante: hoc probare non possumus, sed fides catholica tenet. Deus ergo per suū intelligere et per suum velle, omnia creata produxit in esse sit supposito, q per illud intelligere procedat verbum realiter distinctum ab intelligente: verbū illud erit ratio omnis emanationis: & mediante illo verbo, omnia verba producentur. Sed si verbum est ratio & causa productionis creaturæ, relatio, quam habet pater ad verbum, erit ratio & causa illationis, quā habet ad creaturam. Quare cum relatio, quam habet ad verbum, sit paternitas sumpta personaliter: relatio, quam habet ad creaturam, sit paternitas sumpta essentialiter: verè est q à paternitate sumpta personaliter, omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. Sed licet hæc sit veritas, hanc tamen veritatem non possumus probare, nisi supposita hac veritate fidei, videlicet, quòd per intelligere patris gignatur Verbum, realiter distinctū à patre, per quod facta sunt omnia. Sed quia Iudæi non multum curarent supponere catholicas veritates, per hoc contra eos inniti non possumus: quia ipsi tales veritates non recipiunt. Propter hoc possumus dicere, quòd cum in lege eorum multa essent scripta de Patre, prout paternitas sumebatur personaliter, stulti erant, confitendo legem, et per consequens, confitendo patrem, & negando filium.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, Finis enim legis, christus. Sed contra: prima ad

Timoth. 1. Timotheum, Finis præcepti est charitas: non ergo christus. Dicendum quod non est inconueniens eiusdem esse plures fines: cum tamen vnus finis ordinetur ad alium: vt deambulationis post cœnam possunt esse duo fines, videlicet, calefactio stomachi & sanitas corporis: sed calefactio stomachi ordinatur ad sanitatem corporis. Sic præceptorum legalium finis est charitas, & etiam finis est christus: sed vnus istorum ordinatur ad alium: quia charitas nostra & dilectio, quam lex vetus figurabat, & lex noua imperat, ordinatur ad christum.

LECTIO. XXXIII.

Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit: ne dixeris in corde tuo, Quis ascendit in cælum? id est christum deducere. Deut. 30. c.

Postquàm apostolus ostendit, q iustitia legis veram salutem non tribuebat: in parte ista declarat, q iustitia fidei nos vere iustificat, & opera fidei nos vere saluant. Circa quod duo facit: quia primo ostendit q iustitia fidei saluat credentes: secundo declarat q huiusmodi iustitia reddit inexcusabiles non credentes, ibi, Sed non omnes obediunt.) Circa primum duo facit: quia primo ostendit quòd iustitia fidei credentes saluat: secundo declarat qualiter hoc esse contingat, ibi, Corde enim creditur.) Circa primum tria facit, secundum q tripliciter probat q iustitia fidei saluat: nā primo probat hoc ex bonorum sublimatione: secundo ex malorum depressione: tertio ex scripturæ sacræ attestatione. Secunda, ibi, Aut quis descendit.) Tertia, ibi, Sed quid dicit scriptura.)

In prima parte intendit talem rationem, Quæcunque iustitia, si obseruetur, nos ducit ad cælum, illa nos saluat & beatificat: iustitia fidei est huiusmodi, ergo illa nos saluat, & beatificat. De hac ratione ponit virtutē medii. Continuetur autem sic, Iustitia legis faciebat viuere hominem corporaliter, sed iustitia quæ est ex fide facit hominem ad cælum ascendere, & saluat ipsum æternaliter. Ideo ait, Iustitia autem, quæ est ex fide, sic dicit: ne dixeris in corde tuo, Quis (supple) obseruans hanc iustitiam, ascendit in cælum: quasi diceret q nullo modo debemus dubitare in corde, quin ex iustitia fidei ascēdamus in cælum. Ideo ne dicas hoc, q nullus ascendat in cælum ex hac iustitia: quia hoc idem est ac si dicas, Christum deducere. Quasi dicat, quòd hoc dicendo, christum deducimus, idest, christum deorsum ducimus, & ipsum ascendisse negamus. Tunc ergo est supplēda ratio, q si ex iustitia fidei ascendimus in cælum, & si iustitia fidei sic sublimat bonos: ex ipsa bonorum siue iustorum sublimatione patet, q ex iustitia fidei est vera salus. Notandum q hæc littera, Quæ autem ex fide iustitia est, sic dicit.) potest dupliciter legi: primo q intelligatur hoc de scriptura sacra; vt sit sensus, q iustitia, idest, de iustitia quæ ex fide est, sic dicit (supple) scriptura sacra, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascēdet in cælum? prohibet enim scriptura sacra quod nō debeas cogitare in corde tuo de iustitia fidei, q nullus per eam ascendat in cælum. Quòd autem hoc dicat scriptura sacra, patet per illud quod habetur Deuteronomii, vbi dicitur, Mandatum hoc quod ego tibi præcipio hodie, non supra te est, nec in cælo situm, vt Deut. 30.
possis dicere, Quis nostrum valeat in cœlum ascēdere, vt deferat illud, idest, verbum fidei ad nos. Verba ergo illa Deuteronomii debent sic intelligi, q non prius in cœlum ascendimus, & postea suscipimus verbum fidei: sed verbum

sed verbum

sed verbum fidei est prope nos, & est positum in corde nostro; per quod verbum possumus in cælum ascendere. Secundo modo potest intelligi hęc littera de ipsa iustitia fidei: vt sit sensus, ꝙ iustitia, quæ est ea fide, sic dicit, & sic alloquitur quemcunq; hominem fidelem, Ne dixeris in corde tuo, idest, ne cogites, Quis ascendit in cælum. Prohibet enim iustitia fidei cogitare ꝙ nullus per huiusmodi iustitiam in cælum ascendat: quia hoc cogitare est christum deducere, idest, est christum deorsum ducere. Notandum etiam quòd caput est coniunctum membris: singula ergo membra non possunt in cęlum ascendere, nisi christus, qui est caput nostrum, illuc ascendat. Dicere ergo, quod per iustitiam fidei, per quam sumus membra christi, non ascendimus in cęlum, hoc est christum deducere, idest, christum deorsum ducere: & est negare ipsum ascendisse. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum inconueniens sit christum detrahere, & negare ipsum ascendisse, inconueniens est etiam dicere, quòd per iustitiam fidei non ascendamus in cælum, & quòd per iustitiam fidei non saluemur. Quòd enim per iustitiam fidei saluemur, & in cęlum ascendamus, testatur tam scriptura sacra, quàm etiam fides in corde infusa. Notandum autem quòd hæc littera, Quis ascendit in cęlum? potest exponi dupliciter, & de capite, & de membris: quia non debes cogitare in corde tuo, quòd christus non ascenderit, nec quòd membra non ascendant. Nam quodcunq; cogitas, christum detrahis, idest, christum deorsum trahis, & negas ipsum ascendisse; quia si non ascendit caput, planum est quòd non ascendit christus cum ipse sit caput. Rursus, si non ascendunt membra, negamus christum ascendisse, cum membra habeant coniunctionem ad caput. Deinde cum dicit.

Aut quis descendet in abyssum? hoc est, Christum à mortuis reuocare.

Ostenso quod iustitia fidei saluat, quia facit obseruantes eam in cęlum ascendere: in parte ista ostendit, quòd huiusmodi iustitia saluat, quia facit non obseruantes descendere in abyssum. Formetur autem sic ratio, Quæcunq; iustitia non obseruantes facit descendere in abyssum, cum oppositorum opposite sint rationes, illa iustitia obseruantes saluat, & facit nos, & eos ascendere in cęlum: iustitia fidei est huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, dictum est quòd non debes dicere in corde tuo de obseruantibus iustitiam fidei, Quis ascendit in cęlum? nec nō debes dicere in corde tuo, Quis (supple) non obseruans huiusmodi iustitiam descendet in abyssum, idest, in infernum: quia hoc est christum ex mortuis reuocare. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd si iustitia fidei non obseruata damnat, & facit non obseruantes in abyssum descendere; ergo huiusmodi iustitia saluat, & facit obseruantes in cælum ascendere. Eo ergo ipso quòd aliqui descendunt in infernum, vt non obseruantes iustitiam fidei: & aliqui ascendunt in cęlum, vt obseruantes iustitiam illam: arguere possumus, quòd huiusmodi iustitia det salutem. Notādum autem, ꝙ (vt dicebatur) oppositorum opposite sunt causæ, & quòd idem potest esse causa oppositorū, aliter tñ & aliter sumptū: vt nauta per pñtiam est causa salutis, per absentiá naufragii. Quicquid ergo per absentiam causat naufragium, per præsentiam causat salutem. Eo ergo ipso quòd iustitia fidei absens & non obseruata, demergit in abyssum & damnat: illa præsens & obseruata, subleuat in cælum & saluat. Notandum etiam, quòd christus mortuus est, vt nos redimeret, ne damnaremur: & mortuus est, vt ad inferna descenderet, & sanctos patres ibi existentes, inde secum adduceret. Si ergo nullus pro iustitia non obseruata ad abyssum descenderet, ad quid ergo christus mortuus esset, vt à nobis peccatum tolleret, & no-

A bis suam gratiam daret vt faceret nos suam iustitiam obseruare? Frustra ergo esset mors eius, ex quo propter eto & iustitia nō obseruata, nullus ad inferna descēderet. Rursus si nō obseruantes iustitiā ad inferna nō descēderēt, multo magis sancti patres illuc nō descēderūt: & si sancti patres nō descēderūt ad iferna, ad qd ḡ christus mortuus esset, & ad inferna descenderet, & inde sanctos patres secum adduceret? Dicere ergo quòd nullus ad abyssum descendit, est christum ex mortuis reuocare, idest, inutilem facere mortem christi: & est ponere christum mortuum non fuisse. Notandum etiam quòd sicut prima littera, (Quis ascendit in celū?) potest exponi de christo: vt sit sensus, quòd non debemus cogitare christū in cælum non ascendisse: sic hęc sequens littera, (Aut, quis descendit in abyssum.) potest exponi de christo, quia non debemus cogitare christū ad inferos non iuisse, vt glosa tangit. Melius tamen videtur & congruentius, vt præcedens litera exponatur de obseruantibus iustitiam fidei: vt sit sensus, quòd nō

B debemus cogitare, quòd nullus obseruans iustitiam talem, in cælum ascendit. Et sequens littera exponatur de non obseruantibus huiusmodi iustitiam; vt sit sensus, quòd non debemus cogitare, ꝙ nullus non obseruans huiusmodi iustitiam, in abyssum vadat: quā expositionem etiam tangit glosa, & secundum quam expositionem formatæ sunt rationes. Deinde cum dicit.

Sed quid dicit scriptura? Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo. hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Quia si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quòd deus illum suscitauit à mortuis: saluus eris. Deut. 30.c.

Probat hoc idem; videlicet, quòd fides nos saluet ex

C scripturæ sacrę attestatione. Formetur autem sic ratio. Quodcunq; verbum salutiferum est propè in ore tuo & in corde tuo, per illud verbum oportet te saluari, sed (vt testatur scriptura sacra) verbum fidei salutiferum, est sic propè in ore tuo, & in corde tuo: ergo per verbum fidei oportet te saluari, & per fidē saluus eris. de hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur sic littera. Bene dico ꝙ iustitia fidei nos saluat, & per fidem saluamur: quod patet non solum per bonorum in cælum ascensionem, & ex malorum in abyssum demersionem, sed & patet per scripturæ sacræ attestationē hoc idem. Ideo ait, sed quid dicit scriptura? Propè est verbum in ore tuo ad confitendum, & in corde tuo ad credendum. Et subdit, exponens huiusmodi verbum, quòd Hoc, idest, verbum illud, de quo loquitur scriptura sacra, est verbum fidei, quod prædicamus. Quia si confitearis in ore tuo dominum nostrum Iesum christum, & in corde tuo credideris, ꝙ deus pater illum excitauit vel suscitauit à mortuis: saluus eris. Tunc ergo est supplenda sic ratio, Quod si

D sic est propinquum verbum fidei per quod saluamur, oportet nos per fidem saluos fieri. Notandum aūt ꝙ aliud est esse calidum, & aliud est calefacere: nam calidum non calefacit, nisi appropinquatum sit passiuo, quod possit calefieri. Sic etiam aliud est esse salutiferū, & aliud est saluare: nam salutiferum non saluat, nisi sit appropinquatum ei quod potest saluari. Vt ergo apostolus verbum fidei, quod est verbum salutiferum, ostenderet quod nos saluet, ait, ꝙ huiusmodi verbum est prope in ore nr̄o & in corde nostro. Notādū ēt ꝙ verba veteris legis longe erant a nobis: quia nō erāt consona nobis: non erant nobis proportionata, cū essent iugum & onus, quod nec nos, nec patres nostri, portare potuimus. sed verba euangelica, verba fidei, sunt propè in ore ad confitendum, prope in corde ad credendum. Sunt etiam hæc nobis propinqua, quia sunt nobis consona, sunt nobis proportionata, sunt

leuia, sunt suauia ad portandum. Iuxta illud, Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Verba enim (Matth. 11.) veteris legis propter sui longinquitatem, & improportionem, non sic nobis erant salutifera, ut verba legis nouae. Notandum etiam ꝙ lex noua potissime differt à lege veteri in iis quae pertinent ad christum: quia lex vetus hoc figurabat, quod lex noua expresse clamat. Igitur per verbum possumus intelligere vel ipsum Christum, qui est Verbum patris: vel praedicationem factam de christo, siue doctrinam euangelicam, quam Christus tradidit. Et quia haec sic sunt referenda ad christum, ideo apostolus ait, Si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris, ꝙ deus suscitauit eum à mortuis: saluus eris. Notandum quod haec scriptura sacra, quae sic dicit, verbum esse prope nos, habetur Deuteronomio, vbi dicitur, Mandatum (Deut. 30.) hoc, quod ego praecipio tibi, non supra te est, nec procul positum &c. Et sequitur, Sed iuxta te est sermo valde, in ore tuo & in corde tuo, vt facias illum. Deinde cum dicit.

Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem.

Ostenso ꝙ iustitia fidei saluat, ostendit qualiter hoc esse contingat. Circa quod tria facit: quia primo ostendit ꝙ huiusmodi iustitia te saluat, si confitearis eam integraliter. Secundo declarat ꝙ huiusmodi iustitia te saluat, quia est parata (Deut. 30.) saluare omnes generaliter. Tertio manifestat ꝙ huiusmodi iustitia te saluat, quia parata est saluare omnes copiose, & perfectibiliter. Secunda, ibi, (Dicit enim scriptura.) Tertia, ibi, Non enim distinctio. In prima parte intendit talem rationem, Illa iustitia per quam corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, si debeat te saluare, oportet ꝙ confitearis eam corde et ore, interius & exterius, & oportet ꝙ confitearis eam totaliter & integraliter: huiusmodi autem est iustitia fidei; ergo si vis per eam saluus fieri, oportet ipsam totaliter confiteri. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic littera, Bene dico, ꝙ si tu vis saluus esse, oportet ꝙ tu confitearis in ore tuo dominum Iesum, & ꝙ in corde tuo credas: oportet enim quòd totaliter & integraliter confitearis hanc fidem, si vis saluari, quia corde creditur ad iustitiam, idest, ad iustificationem habendam; ore autem confessio fit ad salutem, idest, ad salutis perfectionem: nam imperfecta est fides, & non sufficit ad salutem, si quis non confiteatur eam ore, cum adest tempus et opportunitas confitendi. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ si oportet ad salutem, fidem confiteri corde interius, ore exterius, oportet eam confiteri totaliter & integraliter. Notandum autem ꝙ corde creditur ad iustitiam, quia per fidem homo iustificatur; sed illam iustitiam homo perdit, & non peruenit ad salutem, nisi cum adest tempus, eam ore confiteatur. Vnde Augustinus in libro Contra mendacium, & habetur in glosa, (Cap. 6.) ait, Non incassum est additum, Ore autem confessio fit ad salutem. Nonne pene omnes, qui Christum coram persecutoribus negauerunt, quod de illo credebant, corde tenuerunt & tamen ore non confitendo, perierunt, nisi qui poenitentia reuixerunt? Deinde cum dicit.

(Esa. 28. d.) **Dicit enim scriptura, Omnis qui credit in illum, non confundetur.**

Ostenso qualiter fides saluat, quia saluat, si confiteamur eam integraliter: ostendit qualiter fides saluat, quia parata est saluare generaliter. Intendit autem talem rationem, Per quamcunque fidem quicunque credit non confunditur, illa fides saluat generaliter: sed per fidem christi quicunque credit in illum non confunditur: ergo fides christi saluat generaliter. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Dictum est ꝙ hoc modo saluat fides, si confiteamur corde et ore, idest, si confiteamur integraliter: est etiam modus saluationis fidei, quia parata est saluare generaliter: & ꝙ sic sit patet, quia dicit scriptura; Omnis qui credit in illum, idest, in christum, non confundetur. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum per fidem christi, omnis qui credit in illum non confundatur, fides christi saluat generaliter. Notandum autem quòd haec scriptura, & haec auctoritas sumpta est ab Isaia secundum aliam litteram. (Esa. 28.) Tamen nostra littera non sic habet: non enim habemus in nostra littera, Omnis qui credit in eum, non confundetur: sed habemus, Omnis qui credit in eum, non festinet. In quo datur intelligi, quòd credulitas haec est discreta et rationalis, & per consequens quòd est salubris. Est enim consuetudo, ꝙ cum quis discrete & rationabiliter vult incedere, ait; Non festines. Deinde cum dicit.

(Ioel. 2. g.) **Non enim est distinctio Iudaei & Graeci. Nam idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim quicunque inuocauerit nomen domini: saluus erit.**

Ostendit quòd huiusmodi fides parata est saluare copiose & abundanter. Circa quod tria facit: quia primo facit quod dictum est: secundo quoddam quod supposuerat manifestat: tertio, ad confirmandum propositum, adducit auctoritatem sacrae scripturae. Secunda, ibi, (Quomodo ergo inuocabunt.) Tertia, ibi, (Sicut scriptum est.) In prima parte intendit talem rationem, Per fidem illius, qui est dominus omnium tam Iudaeorum, quàm Gentium, & qui est diues, idest, copiosus & abundans in omnes qui inuocant illum, & per fidem illius, cuius nomen quicunque inuocauerit, saluus erit, per fidem illius saluabitur copiose & abundanter: sed huiusmodi est fides dei, vel huiusmodi est fides christi: ergo per huiusmodi fidem saluabimur copiose & abundanter. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur sic littera, Bene dico ꝙ fides christi saluat generaliter; quia omnis qui credit in illum non confundetur: etiam huiusmodi fides saluat copiose & abundanter: quia non est distinctio Iudaei & Graeci. Nam idem est dominus omnium, diues, idest, copiosus & abundans in omnes qui inuocant illum. Immo sic est copiosus & abundans in omnes ꝙ omnis quicunque inuocauerit nomen domini, idest, quicunque inuocauerit filium patris, qui est nomen eius & verbum eius: vel quicunque inuocauerit nomen domini, idest, quicunque debite orauerit ad dominum, saluus erit. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd huiusmodi sit fides christi, cum huiusmodi sit fides dei: quia est fides eius, qui est diues, idest, copiosus & abundans in omnes: sequitur quòd huiusmodi fides saluat copiose, & abundanter. Notandum autem ꝙ haec auctoritas, (Omnis quicunque inuocauerit nomen domini: saluus erit.) scribitur Ioelis 2. Glosa tamen intitulat hanc auctoritatem Isaiae, vbi non est scripta sub istis verbis; tamen Isaiae quasi habetur eadem sententia, vbi dicitur, Et omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum, formaui eum, & feci eum. (Isa. 43.) Notandum etiam quod in fide est tria considerare, videlicet, eos à quibus creditur: eum in quem creditur: & fidem per quam creditur. Secundum hoc ergo tangitur in littera triplex abundantia & triplex copiositas: vna ex parte horum à quibus creditur, quia ita est copiosa & abundans ista fides, quòd omnes tenentur ad eam tam Iudaei, quàm Graeci, quia in hoc non est distinctio Iudaei & Graeci, idest, Iudaei & Gentilis, sed omnes ad hanc fidem tenentur. Secunda copiositas tangitur ex parte eius in quem creditur, quia idem est dominus omnium, diues, idest, copiosus & abundans in omnes qui inuocant illum, idest, in omnes qui

erant

orant ad eum. Tertia copiositas & abundantia tangitur ex parte fidei per quam creditur, quia ita est copiosa & abundans in omnes huiusmodi fides, quòd omnis quicunq; inuocauerit nomen domini, idest, solum quod inuocet nomẽ eius, saluus erit. Ecce magna largitas, magna copiositas, quòd ad solam inuocationem salus datur. Deinde cum dicit.

Quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur?

Quoddam quod supposuerat declarat & manifestat: dixerat enim ꝙ omnis quicunq; inuocauerit nomen domini, saluus erit. Declarat autem & manifestat, B quomodo habeat fidem huiusmodi inuocatio, ostendens ꝙ habet fidem per missionem Apostolorum: nam ex hoc inducimur ad innocandum, quia apostoli ad nos missi sunt. Intendit antem talem rationem, Quicunq; non possunt inuocare nisi credant, non possunt credere nisi audiant, non possunt audire nisi prædicẽt, non potest eis prędicari nisi mittantur ad eos apostoli & prædicatores, oportet, si illi debent inuocare nomen domini, ꝙ inuocent per prædicatorum & apostolorum missiouem: nos sumus huiusmodi, ergo si debemus nomen domini inuocare, oportet ꝙ inuocemus per predicatorum & apostolorum missionem. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur ergo sic littera, Bene dictum est, quòd omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit: sed si quæratur, quomodo fiat huiusmodi inuocatio; dici potest, quòd C fit per prædicatorum vel apostolorum missionem: ꝙ autem sic fiat, patet, quia quomodo ergo, vel quomodo autem, vt habet alia littera, inuocabunt in quem non crediderunt? non enim possumus inuocare vel orare vel deprecari aliquem nisi credamus & habeamus spem in illo. Aut quomodo credent ei, quem nõ audierunt? non enim possumus sperare de aliquo, de quo non audiuimus fieri mentionem. & subdit, Quomodo autem audiant sine prædicante? quasi dicat, nõ potuerunt audire nisi aliquis eis prædicauerit, & ait, Quomodo verò prædicabunt nisi mittantur? quasi dicat, quod non erunt veri apostoli nec veri prædicatores nisi missi. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ quia nõ possunt inuocare nisi credant, nec credere nisi audiãt, nec audire nisi eis prædicetur, nec eis prædicari nisi mittantur ad eos apostoli & prædicatores: ergo de primo ad vltimum, modus per quem debent inuocare, est per prædicationem apostolorum & prædicatorum; quod probare volebamus. Notandum autem ꝙ (vt dicitur in Elenchis) omne quod quis nouit, aut D discens aut inueniens nouit: inuentioni autem maxime deseruit visus, quia plures differentias rerum demõstrat, vt dicitur in primo Methaphisicæ. disciplinæ autem maxime deseruit auditus, quia (vt dicitur) ille solus est sensus disciplinabilis. Cum ergo ea quæ sunt fidei sint supra rationem, non possumus scire ea inueniendo, sed scimus ea addiscendo & audiendo. Ideo benè dictum est, ꝙ non credent ei quem non audierũt. Notandum etiam ꝙ duplex ẽ auditus; interior, secundum quem loquitur nobis spiritus sanctus; & exterior secundum quem loquuntur nobis prædicatores. Et licet in aliquibus de lege speciali forte potuit sufficere solus auditus interior, tamen quantum est de lege cõmuni, vt hic loquitur apostolus, vt instruamur in fide, requiritur auditus exterior, vt instruamur & doceamur per prædicatores. Ideo benè dictum est, ꝙ non audient, idest, non erunt docti & instructi ad ea quæ sunt fidei, quantum est de lege communi, sine prædicãte, idest nisi instruantur per prędicatores & apostolos.

A Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cum nulli rite & debite prædicent nisi mittantur, ideo benè dictum est, ꝙ requiritur, quantum est de lege communi, missio apostolorum & prædicatorum, si debeamus nomen domini inuocare. Deinde cum dicit.

Sicut scriptum est, Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Isa. 51. Nahum. 1. d.

Confirmat propositum per auctoritatem sacrę scripturę ostendens per sacram paginam, ꝙ à domino sit missio prædicatorum, & eorum qui euangelizant pacem, & bona. Formetur autem sic ratio, Quicquid est pulchrum & speciosum, est à domino: sed teste scriptura sacra, pedes, idest, missiones, & aduentus euangelizantium bona, & euangelizantium pacem, sunt pulchri & speciosi: ergo huiusmodi aduentus, & huiusmodi missiones sunt à domino. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic littera, Non possumus inuocare, quantum est de lege communi, nisi mittantur ad nos prædicatores, & euangelizatores: sed huiusmodi missiones prædicantium, & euangelizantium, sunt à domino, sicut scriptũ est, Quàm speciosi pedes, idest, quàm speciosi aduentus sunt, & quàm speciose sunt missiones euangelizantium pacem, idest, euãgelizantium reconciliationem, & iustificationem in præsenti: & euangelizantium bona, idest, euangelizantium bona æterna, & pręmia æterna in futuro. (Esa. 52.) Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum omne speciosum sit à domino, huiusmodi aduentus & huiusmodi missiones sunt à domino. Notandum autem quòd huiusmodi auctoritas scripturę, sumpta est Isaiæ. 52 vbi non sunt omnino hæc verba, sed ibi dicitur. Quã C pulchri pedes super montes annuntiantis & prædicantes pacem, & annunciatis bonum, prædicantis salutem.

Dubitaret forte aliquis de illo verbo apostoli, Omnis qui credit in eum non confundetur. Sed contra; mali christiani habent fidem & credunt, & tamen, nisi à malitia desistant, confundentur. Dicendum, ꝙ (vt dicebatur supra) aliud est credere deo, & aliud est credere deum, & aliud est credere in deum: quam diuisionẽ etiam Augustinus facit. Credere autem in deum (vt Augustinus ait) est credendo diligere, & credendo in eum ire: & quia hoc modo non credunt mali christiani, ideo confundentur. Signanter ergo in littera non dicitur, Qui crediderit ei, vel qui crediderit illum: sed Qui crediderit in illum, non confundetur.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod dicitur in littera, Quomodo credent ei, quem non audierũt? qd glossa vno modo exponit, dicens, ꝙ nõ possumus credere ei, quẽ nõ audiuimus interius vel exterius: quia si D nulla sic facta nobis mentio exterius, vel nulla sit facta inspiratio interius, non possumus credere. Alio modo exponit glosa, ꝙ non possumus credere ei, quem non audiuimus, idest, ei cui non obediuimus. Sed contra: multi sunt mali christiani, qui non obediunt deo, & tamen credunt. Dicendum ꝙ (vt dicitur) duplex est fides: formata, & informis. Fides autem formata, semper est cum charitate coniuncta: informis autem, est à charitate separata. Qui ergo non obedit deo, non credit fide formata, licet possit credere fide informi.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, Quomodo prędicabunt nisi mittantur? quod glosa exponens ait, ꝙ illud non recipit quæstionem; quia non sunt verè apostoli nisi missi, nec prædicabunt nisi mittantur: quod si prędicarent non missi, nulla signa virtutum illis testimonium perhiberent. Sed cõtra; multi venient dicentes, Domine in nomine tuo dęmonia eiecimus: quibus respondebitur, Nescio vos. (Matth. 7.) Ergo multi, qui non sunt missi, habebunt signa virtutum, perhibentia eis testimonium. Dicendum ꝙ mira-

cula non sunt testimonia vitæ, sed doctrinæ; repertum est aliquotiens, quòd male viuentes, miracula fecerint: sed nunquàm repertum est, quòd miracula fecerint mendacia prædicantes. Et quia veritas à quocunque dicatur, à spiritusancto est: ipsi mali, inquantum vera dicût, possunt dici à deo missi. Vnde glosa ait, & sumpta est ab Augustino, quòd pseudoprophetas & benè nunciantes, idest, vera dicentes, misit deus, qui nouit in bono malis vti.

LECTIO. XXXIIII.

Ed non omnes obediunt Euangelio.

B Postquàm apostolus ostendit superius, quòd iustitia fidei saluat credentes: in parte ista declarat (vt dicebatur) quomodo per huiusmodi iustitiam redduntur inexcusabiles non credentes. Circa quod duo facit: quia primo ostendit q multi fidem non suscipiunt. Secundo declarat, quòd non suscipientes fidem, per ignorãtiam se excusare non possunt, ibi, Sed dico, nunquid non audierunt.) Circa primum tria facit; quia primò proponit quod intendit: secundò quod dixerat, per auctoritatem Isaiæ declarat: tertiò ex his quę dixerat, qualiter habeat esse fides, arguit & concludit. Secunda, ibi, Isaias enim dicit.) Tertia ibi, Ergo fides ex auditu.) In prima parte intendet talem rationem, Quicũque non obediunt euangelio, illi fidem non suscipiũt: sed non omnes obediunt euangelio, ergo non omnes fidẽ suscipiunt. De hac autem ratione ponit virtutem medii, vel minorem tantum. Continuetur autem sic, Dictum est quòd omnes credentes fides saluat: quia omnis qui credit in illum non confundetur: tamen quia non omnes credunt, non omnes fidem suscipiunt, Ideo ait, sed non omnes obediunt euangelio. Tunc ergo est supplenda ratio, q cum non obedientes euangelio, fidem non suscipiant: sed non omnes obediunt, ergo non omnes fidem suscipiunt. Deinde cum dicit.

Isa. 53. a. Isaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro?

Quod dixerat declarat per auctoritatem scripturę sacre, quòd multi euangelio non obediunt. Formetur autem sic ratio, Quicunque non credunt auditui prophetarum & apostolorum, illi euangelio nõ obediũt: sed multi sunt huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur sic, Bene dico q non omnes obediunt euangelio: quia Isaias dicit vt habetur Isaię 53. Domine quis credidit auditui nostro: Quasi dicat, q credunt pauci auditui nostro. i. auditui prophetarum & apostolorum. Tũc ergo est supplenda ratio, q si non credentes auditui prophetarũ & apostolorum, non obediunt euangelio, cum multi sint tales, multi non obediunt euangelio. Notandum autem quòd apostolus volens probare multos non obedire euangelio, specialiter inducit auctoritatem Isaię, quia inter cæteros, ipse est Euangelii pronunciator apertior: quare qui non credunt auditui Isaiæ, qui sic Euangelii historiam visus est euidenter texere, planum est illos euangelio non obedire. Notandum etiam q duplex est auditus: vnus prophetarum, & alter populi: nam prophetæ audiunt à deo inspirante, & populus audit à propheta inspirato

A referente: quare ibi quodam modo est duplex auditus, & quodammodo vnus auditus, quia eadem propheta refert, quæ ei dominus inspirauit. Vult ergo dicere Isaias, quis credidit auditui nostro. i. quis credidit iis quæ a te inspirante audiuimus; vel quis credidit auditui nostro, idest, quis credidit iis quæ nos inspirati diximus, & retulimus? quasi dicat, pauci: & quia pauci sunt tales, & quia multi sunt non credentes, multi sunt Euangelio non obediẽtes. Deinde cum dicit.

Ergo fides, ex auditu: auditus autem per verbum christi.

Ex his quæ dixerat, arguit, & concludit, qualiter habeat esse fides. Propter quod sciendum est, quòd (vt dicebatur supra) non credent ei, quem non audierunt; & non audient, nisi mittantur prædicatores & apostoli. Ad credere ergo requiritur audire, & requiritur q mittantur prædicatores & apostoli ad prædicandum verbum christi. Formetur autem sic ratio, Quicquid facit nos credere, illud est per auditum & per verbum christi; sed fides facit nos credere, ergo fides est ex auditu, & auditus per verbum christi, idest, per apostolos & prædicatores missos ad prædicãdum verbum christi. De hac autem ratione ponit solam cõclusionẽ. Cõtinuetur aũt sic, dictum est q nõ credimus nisi audiamus & nõ audimus nisi mittãtur nobis apostoli & prædicatores nũtiantes nobis verbũ christi; & quia sic est, si quęratur qualiter habeat esse fides, dicemus q fides est ex audimus: auditus autem ille est per verbũ christi. i. p prędicatores & apostolos nunciantes verbum christi. Notandum q, vt glosa tangit, non per nostra merita est iste auditus, sed per verbum christi, idest, per gratiam christi mittentis nobis prædicatores & doctores verbi euangelizantes: quod verbum euangelicum, est verbũ christi. Deinde cum dicit.

C Sed dico, Nunquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum. Psal. 18. a.

Ostenso, quòd multi fidem non suscipiunt: ostẽdit q non suscipientes, se per ignorantiam excusare nõ possunt. Circa quod duo facit: quia primo ostendit de omnibus generaliter. Secundo de Iudæis specialiter, ibi, (Sed dico, nunquid Israel.) In prima parte intendit talem rationem, Quicquid in omnem terram est auditũ, & in fines orbis terræ est diuulgatum, circa illud nulli se possunt per ignorantiam excusare: sed fides christiana in omnem terram per apostolos est audita, quia in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ, est huiusmodi fides diuulgata: quia in fines orbis terræ verba eorum exiuere: ergo circa hanc fidem nulli se excusare possunt per ignorantiam. De hac autem

D ratione, ponit virtutem medii. Continuetur sic, dictũ est quòd fides est ex auditu: & quia sic est, cũ fides christiana vbique sit audita, nulli nõ suscipiẽtes eam, possunt se excusare, dicentes, Non audiuimus christianam fidẽ & quidẽ, vel (vt habet alia littera) equidẽ. i. certe (supple) audiere. Ideo subdit, In omnẽ terrã exiuit sonus eorum, idest, fama apostolorum: & in fines orbis terræ exiere verba eorum, idest, apostolorum. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si in omnem terram sonus christianę fidei per apostolos est auditus, & verba apostolorum circa fidem christianam in fines orbis terrę sunt diuulgata, circa fidem christianam suscipiendam nulli se possunt per ignorantiam excusare. Notandum autem q hoc qd dico (In omnẽ terram) potest referri ad terras propinquas, & ad Iudæos. Quod vero subditur (Et in fines orbis terræ.) potest referri ad terras remotas, & ad gentiles: vt sit sensus, quod fides christiana est audita in omnem terram propinquam, & inter Iudæos: & etiam diuulgata in fines orbis terræ, & in omnem

omnem terrã remotam, & inter gentes. Notandũ etiam ꝙ sonus potest esse non significatiuus: sed verba dicuntur voces significatiuę. Ideo signãter dicitur, ꝙ in oẽm terram propinquã & inter Iudęos exiuit sonus apostolorũ: quia Iudęi noluere per intellectum attendere ad illa verba, & noluere ea suscipere: sed in fines orbis terrę et ad terras remotas, & inter gẽtiles, non solũ exiuit sonus eorum, sed exiuere verba: quia gentiles ea perceperunt, & prædicationes apostolorũ susceperunt. Notandum etiam ꝙ cum dicitur (In omnem terrã exiuit sonus eorum) licet non esset adhuc factum, cũ Dauid ista verba protulit, quia nondum erãt apostoli: tñ propter certitudinem, ponitur prę teritũ pro futuro. Notandum etiam ꝙ cum dicitur, In omnem terram exiuit sonus eorũ) vt glosa tangit, non est hoc referendũ ad apostolos solum, sed ad apostolos & ad alios prædicatores, qui apostolorum vestigia sunt sequuti. Deinde cum dicit.

B

Deut. 32. **Sed dico, Nunquid Israel non cognouit? Primus Moyses dixit, Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam.**

Ostendit specialiter de Iudæis, ꝙ nõ se possunt per ignorantiam excusare. Circa quod tria facit secundũ ꝙ tres rationes adducit ad propositum. Secunda ibi, Isaias aũt audet.) Tertia, ibi, Ad Israel aũt.) Ad euidentiam primæ partis, sciendũ, ꝙ nullus ęmulatur, vel inuidet, vel dedignatur contra aliquos, de aliquo bono nisi cognoscat illud bonum. Formetur ergo sic ratio, Quicunq; æmulantur & ad iram mouentur erga gentes, quia cõuersæ sunt ad fidem, illi bonum fidei cognoscunt, & erga fidem non se possunt per ignorantiã excusare; Iudęi sunt hmõi, ergo &c. De hac aũt ratione ponit virtutem medii. Continuetur aũt sic, dictũ est de omnibus generaliter, ꝙ nõ se possunt per ignorantiam excusare, sed dicẽdũ est hic de Iudæis specialiter. Ideo ait, Sed dico, Nũquid Israel non cognouit?) idest, nunquid Israel põt se excusare per ignorantiam, dñm non cognouisse: immo cognouit, & non potest se excusare. Ideo subdit, ꝙ primus Moyses dixit, Ego vos Iudæos adducã). i. adduci permittam (ad æmulationẽ). i. ad inuidiam in non gentem). i. contra gentiles. i. permittam ꝙ inuideatis gentilibus de eorũ conuersione: (& mittã uos in iram). i. permittam uos irasci (in gentem insipientem). i. contra gentiles iam conuersos ad fidẽ; qui gentiles dicebantur gẽs insipiens, quia dñm nõ cognoscebant. Tũc ergo est supplẽda ratio, ꝙ si sic pdixit de vobis Moyses, ꝙ debeatis æmulari & moueri ad iram contra gentiles conuersos ad fidem: & nunc in vobis adimpletur, quia inuidetis, & mouemini ad iram cõtrá gentiles, ad fidem cõuersos: cum nõ fit inuidia, nec motus ad iram de re incognita, ergo non potestis vos excusare per ignorantiã, quia fama fidei ad vos peruenerit. Notandũ aũt ꝙ Moises dicitur primus (vt glosa tangit) vel quia fuit primus. i. maximus inter Iudæos, iuxta illud Deuteronomii, Nõ surrexit vltra in Israel sicut Moyses. Vel dicitur primus, q̃a, priusq̃ alii, hanc veritatẽ protulit de Iudæis. Primus ergo Moyses dicit. i. anteq̃ alii hanc veritatem de vobis annunciat. Notandum et ꝙ hęc auctoritas quę hic inducitur, accepta est Deuteronomii 32. secundũ litterã lxx. Nostra tñ litera non sic habet, immo ibi dicitur, Ego prouocabo eos, in eo ꝙ non est populus, & in gentem stultã irritabo illos. Sed hæc nostra litera ad eundem intellectum referri potest, vt sit sensus, Ego prouocabo. i. permittã eos prouocari, & ad inuidiã moueri, in eo quod nõ est populus. i. contra id qđ nõ est populus. i. contra gentes, qui proprie nõ erant populus, cum nõ haberent le-

A gem; & irritabo eos. i. permittã irritari & ad irã moueri in gentem stultã. i. contra gentẽ stultã. i. contra gentiles, qui erant gens stulta, quia dñm nõ cognoscebant. Tunc ergo est supplenda ratio sicut prius, ꝙ si de vobis est sic prophetatũ, & nunc in vobis actualiter adimpletur, ꝙ sic prouocamini & sic mouemini ad iram contra gentiles cõuersos ad fidẽ, qui gentiles proprie nõ reputabantur populus, & vocabantur gens stulta: ergo si peruenit ad vos fama fidei, & nõ suscipitis fidẽ, nõ potestis vos per ignorantiam excusare. Notandum etiam ꝙ ex hoc potest patere intellectus literę nostrę, cum dicitur, Ego ad ęmulationẽ vos adducam in non gentẽ. i. contra non gentẽ, hoc est, contra gentiles, qui non sunt gens: dicuntur. n. gentiles, non gens, quia non erãt populus, cũ nõ viuerent sub lege: vnde nostra litera habet, nõ populus. Vel possent dici gẽtiles, nõ gens; quia licet prius essent gentes, quia gentiliter viuebant, nunc aũt ad fidem iam conuersi, non sunt gens, quia gentiliter non viuunt. Deinde cum dicit.

Isaias autem audet, & dicit, Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui iis qui me non interrogabant. Isa. 65.

Adducit secundam rationem, ꝙ Israel non potest se excusare per ignorantiã. Formetur aũt sic ratio, Quicquid est ita magnum quòd inueniri nõ potest à quærentibus, & palã apparet iis, qui non interrogant circa illud, quęrentes & instructi nõ possunt se per ignorãtiam excusare; sed ego christus inuẽtus sum à Gentilibus non me quęrẽtibus, & palam apparui iis. i. Gentilibus, qui me nõ interrogabant: ergo vos Iudæi qui estis instructi, qui quęritis me in lege, circa me & circa legẽ meam non potestis vos per ignorantiam excusare. De hac aũt ratione ponit virtutẽ medii. Continuetur autem sic, bene dico ꝙ vos Iudęi si nõ suscipitis legẽ christi, nõ potestis vos per ignorantiã excusare, quia Isaias

C etiam audet, & dicit, loquens in persona christi. Inuentus sum à non quęrentibus me. i. ego christus sponte me obtuli Gentilibus, qui per se me nõ quærebant: & palã. i. in manifesto apparui iis. i. Gentilibus, qui me non interrogabant. Tũc ergo est supplenda ratio, ꝙ si gentiles me non interrogantes, & me nõ quęrentes, me inueniunt, & me per fidem cognoscunt, vos Iudæi qui estis instructi, & qui tota die legem quęritis & scrutamini, nõ potestis vos per ignorantiã excusare. Notãdum autem ꝙ ait, Isaias aũt audet (vt glosa tangit) quia licet videret Isaias sibi pœnã imminere, audebat tñ dicere cõtra Iudęos. Fuit. n. Isaias à Manasse secatus lignea serra. Benè ergo Isaias audax erat, ꝙ audebat aliquid dicere contra Iudęos, prę uidens se sic moriturũ, pp ea quæ de Iudęis enuntiabat. Notandũ ẽt ꝙ hęc auctoritas Isaię hic inducta est secundum literã. lxx. nostra

D aũt litera Isaię sic habet, Inuenerũt qui nõ quæsierunt me, dixi, Ecce ego, ecce ego, ad gẽtẽ quæ nesciebat me, & quę non inuocabat nomẽ meũ. Sed hæc litera satis põt exponi cũ littera quã adducit apostolus: nã idem est, Inuenerunt qui non quæsierunt me, ac si diceres, Inuentus sum à non quęrentibus me. Et idem est, Ecce ego, ecce ego ad gentem quæ nesciebat me, & quæ nõ inuocabat nomẽ meum, ac si diceres, Palã apparui iis, qui me non interrogabant. Deinde cum dicit.

Ad Israel autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem mihi.

Adducit tertiam rationem, quòd Israel non potest se per ignorantiam excusare. Formetur autem sic ratio, Ad quoscunq; christus tota die expandit manus suas vt cõuertãtur ad ipsum, illi circa fidem christi nõ

possunt se per ignorãtiam excusare: Iudæi sunt huius modi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Bene dico quòd Israel non potest se per ignorantiam excusare, quia Isaias loquens in persona christi, dicit ad Israel (vt habetur Isaie. 6.) Tota die expandi manus meas ad populum non credentē & contradicentem mihi. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ si christus tota die expandit manus suas ad Iudęos, & ipsi semper contradicebant, & nolebant eum suscipere, ꝙ ipsi Iudæi non possunt se per ignorantiam excusare, immo sunt de contradictione, & malitia increpandi. Notandum autem ꝙ per (manus) possumus intelligere vel manus ad litteram, quia christus per totum diem .i. per magnam partem diei, extendit manus suas in cruce, pro redemptione omnium, tam Iudæorum, q̃ aliorum: & ipsi Iudęi non attēdebant, & noluere fidem christi suscipere. Vel per (manus) possumus intelligere opera christi, & affectiones eius: et tunc erit sensus, ꝙ christus tota die. i. toto tem- B pore, quo fuit conuersatus cum Iudęis, extendit manus suas. i. fecit opera, & demonstrauit affectiones suas circa Iudęos, vt conuerterentur: ipsi tamen noluere eū recipere, sed semper contradixerunt ei.

Dubitaret forte aliquis de eo quod magister hic in glossa dubitat. Quia si ita prophetauit Isaias de Iudęis

Isa. 53. a. dicens, Domine quis credidit auditui nostro: et dicta Isaię oportet impleri: non ergo est Iudęis imputandū, cum necesse esset eos sic agere. Preterea, fortificatur in glossa quęstio: quia ibi dicitur ꝙ in Euāgelio Ioannis habetur, ꝙ propterea Iudæi non poterant credere, quia dixit Isaias de eis, ꝙ excęcauit oculos eorum, & indurauit deus cor eorum; si ergo Iudęi non poterant credere, non erat eis imputandum, nec erat culpa eorum si non credebant. Dicendum ꝙ omnes hę quæstiones, Vtrum Iudæi possint credere: & Vtrum possint cōuerti ad christum, sunt eædem cum his quæstionibus, C Vtrum prędestinatus possit damnari; & Vtrum præscitus possit saluari. Ad quod possumus dupliciter respōdere. Primo per fallaciam compositionis & diuisionis:

1. Sent. d. 40. nam sedentem possibile est ambulare, & sedentem ambulare non est possibile. Nam in sensu composito, sedens non potest ambulare, quia impossibile est, quod simul sedeat, & ambulat. In sensu autem diuiso, sedens potest ambulare: quia ille qui est modò sub sessione, potest esse postea sub ambulatione. Sic quodam modo se habet in proposito: nam prædestinatus in sensu cōposito, non potest damnari: nō enim possunt ista duó stare, ꝙ sit prędestinatus, & damnetur Sortes: ergo in se consideratus potest saluari, & damnari; quia diuina prę scientia non potest falli, sicut dicebamus. At quia habet liberum arbitrium, potest bene & male facere Sortes: vt stat sub prædestinatione, non potest damnari, quia diuina præscientia non potest falli (vt dicebamus) de sorte sedente. Nam sortes in se cōsideratus po- D test sedere, & currere: sed sortes vt est sedēs, & vt stat sub sessione, non potest esse ꝙ simul sedeat, & currat. Vnde consueuit dici ꝙ cum dicimus, sedentem ambulare est possibile: hęc locutio potest esse de re, vel de dicto. Si de re, tunc est vera: quia res illa & persona illa, quæ est sedens, potest ambulare. Si de dicto, tunc est falsa: quia hic dicitur de sorte, videlicet, sessio non potest sub esse ambulationi, videlicet, ꝙ sedens existens sub sessione, ambulet. Sic & in proposito: prędestinatus potest damnari, si sit locutio de re, est vera: si de dicto, falsa. Boe-

Lib. 5. prosa. 6 tius tñ in libro de Consolatione aliter soluit, dicens, ꝙ res in se, sunt contingentes: relatę tamen ad diuinā prescientiam, contrahunt quandam necessitatem. Nam sicut idem potest esse particulare & vniuersale, eadem enim res, considerata cum conditionibus materiæ, est particularis; si sine conditionibus, est vniuersalis: & vt est particularis, est corruptibilis: vt vni- A uersalis, incorruptibilis. Et sicut eadem res, aliter & aliter considerata, potest esse vniuersalis, & particularis, corruptibilis & incorruptibilis: sic non est inconueniens, quòd eadem res, aliter & aliter accepta, esse necessaria & contingens. Res ergo in se, sunt contingentes: & imputandum est hominibus, si male agant, si possint per liberum arbitrium bene, & male, facere: relatæ tamen res ad diuinam præscientiam vel ad prophetiam, vt rationes prębabitę arguebant, contrahunt quandam necessitatem, inquantum necesse est prophetiam impleri, & diuina præscientia non potest falli. Diuina ergo præscientia non imponit necessitatem rebus, vt faciat ipsas res, in se consideratas, necessarias: sed imponit necessitatem rebus non simpliciter, sed conditionatam, quia non facit ipsas res in se & simpliciter consideratas necessarias, sed facit eas necessarias sub quadam conditione, vt ad diuinam præscientiam referuntur.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod dicitur in textu, quòd fides est ex auditu. Sed contra: fides est ex diuina infusione, ergo et cætera. Dicendum quòd non est inconueniens, idem esse ex pluribus causis, ex aliqua principali, & ex aliquibus adminiculantibus. Fides ergo est ex diuina infusione principaliter, sed nos coadiutores dei sumus: & prædicatores, externus verbum dei annunciantes, aliquo modo nos inducunt ad fidei susceptionem. Fides ergo est ex auditu, et ex diuina infusione: sed aliter, & aliter, vt est per habita manifestum.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in littera dicitur, Nunquid Israel non cognouit? Quod glossa exponens, ait, quòd cognouit vtiq. Sed contra est, quod apostolus ait, Si cognouissent, nun- 1. Cor. 2. quàm deum crucifixissent. Dicendum quòd Iudæi cognouerunt christum, idest, debuere cognoscere: quia tot signa fecit inter eos: & per tot testimonia legis, & prophetarum, ostendebatur, quòd ille erat christus, quod nisi eos excecasset eorum malitia, ipsi eum cognouissent. Vnde consueuit dici, quòd Iudæi non cognouerunt personam, cognouerunt tamen opera, quia videbant talia opera, quæ probabant christum esse talem, qualem christus se esse dicebat. Nunquam enim est visum à seculo, quòd aliquis mendacium dicens, & falsam doctrinam docens, vera miracula fecerit. Sic ergo cognouere, quia cognoscere debuere, & propter opera inter eos facta, excusationem de hac ignorantia habere non potuere. Hoc ergo intendit apostolus, quòd cum cognouissent opera, debuere cognoscere personam, quam si non cognouere, excusationem de D huiusmodi ignorantia habere non potuere. Vel possumus dicere, quòd maiores inter Iudæos, vt Scribæ, & Pharisæi, cognouere esse Messiam, & esse illum, qui erat in lege promissus: sed non cognouere ipsum esse deum, nec credebant, quòd ille, qui erat in lege promissus, deberet esse deus, nec deberet esse filius dei, quia si hoc cognouissent, nunquàm dominum gloriæ crucifixissent: sed crediderunt, quòd deberet esse alius Propheta magnus.

Lectio.

LECTIO. XXXV.

CAP. XI.

DIco ergo, Nunquid repulet deus populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum, ex sanguine Abraham, de tribu Beniamin.

Quia apostolus multis auctoritatibus confutauit Iudæos, & ostēdit eos esse repulsos, & gentiles esse vocatos, & admissos: ideo dicebatur, ꝙ ne videretur declinare in partem gentium, eo ꝙ specialiter esset eorū apostolus, & ne Gentiles insultarent contra Iudæos, eo ꝙ Iudæi erant repulsi & reprobati, & ipsi erant admissi & vocati, ostendit ꝙ gentes erga Iudæos non debeant se iactare nec debeant se præferre. Ideo in hoc vndecimo capitulo ostendit apostolus, ꝙ gentiles non debeant insultare contra Iudæos, propter Iudæorum reprobationem, nec propter ipsorum vocationem. Circa quod duo facit; quia primo ostendit, ꝙ gentiles insultare non debeant contra Iudæos, propter Iudęorum reprobationem, Secundo declarat, ꝙ nō debeant insultare contra eos, pp ipsorum vocationem. Secunda, ibi, Quòd si aliqui ex ramis.) Circa primum tria facit, secundum ꝙ tripliciter probat, ꝙ gentiles non debeant insultare contra Iudęos, propter eorum cęcitatem, vel propter eorum reprobationem: nam primò probat ex eo ꝙ huiusmodi cęcitas & reprobatio non est vlis: secundo, ex eo ꝙ hmōi cæcitas & reprobatio Iudęorum, est gentibus vtilis: tertio, ex eo quòd reparari est possibile. Secunda ibi, Cæteri vero excęcati sunt, sicut scriptum est.) Tertia, ibi, Quòd si delibatio sancta est.)

In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; non sunt tales vniuersaliter, propter hoc non debent aliqui, contra eos simpliciter insultare: sed Iudæi non sunt reprobati vniuersaliter, ergo propter hmōi reprobationē nō debent gentiles cōtra Iudęos simpliciter insultare. Constat aūt ꝙ male facerent aliqui si insultarent cōtra gentē aliquā, dicētes, Vos estis fornicarii, vel vos estis in tali crimine, si nō oēs essent tales: sic male faciebant gentiles, insultando contra Iudęos, & exprobando eis, dicentes, Vos Iudęi estis reprobati. Tota ergo intētio apostoli in hac prima parte, est, ostendere reprobationē Iudęorum, non esse vniuersale, & nō oēs Iudęos reprobatos esse. Circa qd quinque facit sedm ꝙ quinq; rōnibus ostendit intentū. Nā primo ostendit hoc ex parte ipsius Pauli, qui fuit vas electionis. Secūdo ostēdit hoc ex parte diuinę prędestinationis. Tertio ex parte diuinæ testificationis. Quarto ex parte finalis vocationis. Quinto ex parte gratuitę iustificationis. Secunda ibi. (non repulit deus.) Tertia ibi (an nescitis.) quarta ibi (Sic ergo & nunc.) quinta ibi (Si aūt gratia.) In prima parte intendit talem rationem. De quocunq; populo est aliquis approbatus, ille populus nō est vlr reprobatus: sed de populo Iudaico est aliquis approbatus, quia sum approbatus, vel electus ego Paulus, qui sum Israelita: ergo populus Iudaicus non est vlr reprobatus. De hac aūt rōne ponit virtutem medii. Continuetur ergo sic: Dixi Israel nō esse populum credentem, sed repulsum à deo; nunquid ḡ dico pp hoc, ꝙ (supple) ex toto, & vlr repulit deus populū suū, vel hæreditatē suā. i. Iudęos? absit ꝙ Iudęi sint vlr repulsi. Nam & ego Paulus Israelita sum & ex semine Abrahę, de tribu Beniamin, & (supple) nō sum repulsus, imo sum à deo electus, & in dei euāgeliū segregatus. Tunc ergo suppleatur rō, ꝙ si Paulus, qui erat Iudęus, nō erat repulsus, ergo vlr populus Iudaicus nō est reprobatus. Notandū aūt ꝙ Iudæos specialiter appellat populū dei, vt glosa tangit, & sumpta

A est ab Ambrosio; quia eis Deus multa bona contulit: ideo apostolus volens ostendere, ꝙ deus nō repulit totaliter Iudæos, ait, ꝙ non repulit populū suū, vel non repulit hæreditatem suā, vt habet alia litera (supple) totaliter, & vlr. Notandū ēt ꝙ q̄tū ad pręsens spectat, tria sunt genera hoīm, qui possunt dici nō nāliter Iudæi. Nam primo non sunt nāliter Iudęi, ipsi gentiles, gentiliter viuentes. Secūdo non sunt naturaliter Iudęi ipsi Proselyti, qui ex gentibus ad legē Iudęorū cōuertebantur: tales enim licet essent Iudęi cōuersatione, & imitatione, tñ nō dicebantur Iudęi nāliter, quia non erant Iudęi ex naturali origine, nec ex naturali propagatione. Tertio poterāt dici Iudæi nō naturaliter, Ismaelitę pronati ex Ismaele, nā licet Ismael fuerit filius abrahæ, tñ quia nō fuit natus ex libera, sed de ancilla, ideo Ismaelitæ nō directè & naturaliter, pertinēt ad stirpē Iudaicā. Volens ergo apostolus ostendere ꝙ ipse sit vere, recte, & naturaliter Iudęus, tria tāgit, videlicet, ꝙ est ex semine Abrahę, ꝙ est Israelita, & ꝙ est de tribu

B Beniamin: vt per hoc, ꝙ est ex semine Abrahę, detur intelligi, ꝙ nō fuerit gentilis gentiliter viuens: quia verò erat Israelita, & de Iacob nascens, datur intelligi, ꝙ nō erat proselytus ex gentilibus conuersus, sed secundum rectā lineam erat de stirpe Iudaica nascens: quia vero tertio subdit, ꝙ erat de tribu Beniamin, datur intelligi ꝙ nō descendit ab Abraham per Ismaelem, nec fuit Ismaelita, sed fuit de Isaac nascens. Notandū ēt, ꝙ, vt ostēdat apostolus se esse de semine patriarcharū, oēs tres patriarchas quasi tangit, vt per Ismaelem, intelligamus Iacob: per Beniamin vero, Isaac, quia Beniamin ex Isaac processit, non ex Ismaele. Ipse ergo apostolus fuit ex semine Abrahę, quia processit ex Abrahā: fuit Israelita, quia processit ex Iacob: fuit de tribu Beniamin, quia processit ex Isaac. Deinde cum dicit.

Nō repulit deus plebē suā, quā prescivit.

Adducit secundā rationē sumptā ex parte diuinæ

C prędestinationis. Formetur aūt sic ratio: in quocunq; populo est dare plebē aliq̄. i. aliq̄ societatē, & aliquam gentem prędestinatā, ille populus nō est totaliter repulsus; sed inter Iudæos, est aliqua plebs prædestinata, ergo Iudęi nō sunt totaliter repulsi. De hac aūt ratione nō ponit nisi virtutē medii. Continuetur aūt sic; Benè dico ꝙ deus nō repulit populū suū. i. Iudęos, totaliter, & ex toto: quia inter ipsos Iudęos, sunt plures prędestinati, qui nō sunt repulsi. Ideo ait, ꝙ deus nō repulit plebem suā, quā præsciuit. i. quā prædestinauit, ponitur hic pręscire, pro prędestinare, vt glosa ait, quasi dicat ꝙ inter ipsos Iudęos, est aliqua plebs, quæ est prędestinata, & inter eos sunt plures prædestinati. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cū sit sic, & cū plures ex Iudęis sint prędestinati, non sunt totaliter repulsi. Deinde cum dicit.

D An nescitis in Helia, quid dicit scriptura, quēadmodū interpellat deum aduersum Israel? Dñe prophetas tuos occiderūt, & altaria tua suffoderunt: & ego relictus sum solus, & quærunt aiam meam. Sed quid dicit illi diuinū responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. 3.Re.19.

Adducit tertiā rationē, sumptā ex parte diuinæ testificationis. Formetur aūt hic rō. In quocunq; populo est dare aliquā magnā multitudinē bonorū, & perfectorū ille populus nō est totaliter reprobatus, sed in populo Iudęorū est dare magnā multitudinē bonorū & perfectionē, quia vt dñs testificatur, reliqui mihi de ipsis septem millia virorum, qui non incuruauerunt genua sua ante Baal, ergo populus Iudaicus non est totaliter reprobatus. De hac autem ratione ponit

virtutem medii. Continuetur sic Bene dico ꝙ populũ suũ deus nõ repulit (an nõ scitis, quid dicit scriptura.) idest, quid dicit liber Regum (in Helia). i. vbi loquitur de Helia (quemadmodũ interpellat deum aduersum Israelem: Domine prophetas tuos occiderunt, & altaria tua suffoderunt). i. à fundamento euerterunt (& ego relictus sum solus, & quærunt animã meã) quasi dicat ꝙ sic dicebat Helias cõtra Iezabel vxorem Acab. (Sed quid dicit scriptura, illi dixisse responsum diuinum, Reliqui mihi). i. per gratiã reseruaui mihi, (septem milia virorũ). i. oẽs bonos, (qui nõ curuauerũt genua sua ante Baal.) Tunc est supplẽda ratio, ꝙ si Helias se credebat solum relictum: & tñ nõ erat relictus solus, quia multi alii præter ipsum erãt boni, quia reliquerat deus tot milia virorum, qui non incuruauerunt genua sua ante Baal. Quia ergo sic est, populus Iudaicus non est

3.Reg.19. totaliter reprobatus. Notandũ aũt ꝙ hæc historia tangitur tertio regũ, vbi dicitur, ꝙ cũ Iezabel vxor Acab persequeretur prophetas dñi, & potissime persequeretur Heliã, Helias fugiens à facie eius, iuit ad montem dei Oreb; & cũ venisset illuc, mansit in quadam spelunca, & ecce sermo dñi ad eum, dixitq; illi. Quid hic agis Helia: Et ille respondit, zelo zelatus pro dño deo exercituum, quia filii Israel dereliquerunt pactum dñi, altaria tua dñe destruxerunt, prophetas tuos occiderũt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animã meam, vt auferant eam. i. quærunt me occidere, & tollere à me vitam. Cui respondit dñs ꝙ reliquerat sibi septem milia virorum in Israel, quorum genua nõ sunt curuata corã Baal. Nõ ergo Helias tunc temporis relictus solus erat, vt vacaret diuino cultui; immo multi alii vacabant illi cultui, & multi alii erant boni, qui non incuruauerant genua sua añ Baal. Tunc ergo est supplenda rõ, ꝙ cũ sic testificaretur dñs de Iudęis, ꝙ reliquerat sibi tot millia virorum, ex ipsa diuina testificatione apparet, ꝙ Iudaicus populus nõ est totaliter reprobatus. Notandum etiam ꝙ posset hic formari quædam ratio, per locũ à minori, ꝙ si tempore legis mosaicę, tot milia virorũ fuerunt boni, & non fuerunt reprobati, ergo multo magis tempore gratiæ, multi ex Iudæis sunt boni, & non sunt totaliter reprobati omnes. Notandum ꝙ cum dicitur, reliqui mihi septem milia virorum: hmõi numerus, vt glosa exponit, intelligendus est mystice, vt per septem intelligatur vniuersitas, quia septimo die completa sunt omnia: rursus septem diebus, cursus vniuersus præsentis vitæ peragitur: per septenarium ergo competenter vniuersitas designatur. Per millenariũ vero denotatur pfectio. Quod vero dñs ait, quòd reliquit sibi septem milia virorum, intelligendum est, ꝙ reliquerit sibi vniuersos perfectos, & vniuersos bonos. Deinde cum dicit,

Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ dei saluæ factæ sunt.

D

Adducit quartam rationem sumptam ex parte finalis vocationis: nam omni tempore, ex omni natione, vocantur aliqui ad diuinum cultum: ergo & nunc tem-

1.cor.10. pore gratiæ, licet nos simus in vltima ętate, & in fine temporum, quia nos sumus illi, in quos fines temporum deuenerunt: nihilominus tamen in hoc fine temporum si non omnes Iudæi, tñ quædam reliquiæ Iudæorum sunt vocatæ ad fidem. Formetur autem sic ratio. In quocunq; tpe reliquiæ alicuius populi, secundũ electionem gratiæ dei saluæ factæ sunt, ille populus non est totaliter reprobatus: sed in hoc tempore gratiæ, reliquiæ Iudæorum secundum electionem gratiæ dei, saluæ factæ sunt: ergo iste populus non est totaliter reprobatus. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur sic, dictum est quòd tempore legis mosaicæ, reliquit sibi dominus septem millia virorũ,

A (Sic ergo nunc in hoc tempore,) idest, in tempore gratiæ; reliquit sibi dominus de Israel multa virorum, & magnam vniuersitatem bonorum (in hoc tempore, reliquiæ secundum electionem, gratiæ dei,) idest, illæ personæ, quas reliquit sibi dominus, secundum suam electionem, & secundum suam gratiam, (saluæ factæ sunt) vel (saluæ fient,) vt habet alia litera. Tũc ergo est supplenda ratio, ꝙ cum sic sit Iudaicus populus, non est totaliter reprobatus. Notandum autem ꝙ si tempore legis mosaicę, erant multi boni ex Iudæis, ita & tempore euangelii ex Iudæis esse põt multi boni, dato ꝙ nos nesciamus eos: ideo supra dixit, An nescitis: quasi dicat, Vos gentiles non debetis insultare contra Iudeos, dicendo eos reprobatos esse, quia nescitis, qui, & quot, ex Iudęis sint boni, & reprobati. Nec mirum, quia & Helias hoc nesciebat, immo cum crederet se solum relictum, accepit diuinum responsum ꝙ dominus reliquerat sibi non solum eum, sed etiam multos alios bonos: sic & hoc tempore reliquit sibi dominus multos ex iudeis, quæ reliquiæ saluæ fient. Non ergo

B est simpliciter contra Iudęos insultandũ, dicendo eos reprobatos esse. Notandum etiam, ꝙ hęc litera, sic, & nunc, & in hoc tempore, vt glosa tangit, potest notare duplicem similitudinem: vnam quantum ad latentiam vt sit sensus, quòd sicut tempore legis mosaice, fuerunt ex Iudæis multi boni, licet hoc lateret Heliam, & sic etiam & nũc sunt multi boni qui latent nos. Secundo potest esse similitudo quantũ ad gratiam, vt sit sensus, ꝙ si tempore legis mosayce dñs reliquit sibi. i. reseruauit sibi per gratiam multos bonos. sic. i. similiter & in hoc tpe, per eandem gratiã, reliquiæ. i. illæ personæ ex Iudæis, quas dominus sibi reliquit, & reseruauit secundum electionem gratiæ suæ, saluæ fient. Deinde cum dicit.

Si autem gratia, iam non ex operibus: C Alioquin gratia iam non est gratia. Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est cõsecutus: electio autem consecutá est.

Adducit quintã rationem sumptã ex parte gratuitæ iustificationis. Ad cuius euidentiam sciendũ, ꝙ nostra salus nõ ẽ ex operibus, sed ex gratia. Illi ergo iudæi, qui voluerunt iustificari ex operibus & propriis viribus, non sunt consecuti salutem, sed sunt repulsi, & reprobati. Alii vero qui ex electione & diuina gratia voluerũt hoc consequi, illi sunt approbati, Et quia multi ex Iudęis fuerũt & sunt tales, nõ omnes sunt reprobati, immo multi sunt approbati. Formetur autẽ sic ratio: In quocunq; populo sunt plures volentes cõsequi salutẽ, nõ ex propriis viribus, nec ex propriis operibus, sed ex gratia, in illo populo sunt plures approbati, & ille populus nõ est totaliter reprobatus: populus Iudaicus est hmõi: ergo &c. In hac autem ratione

D sic procedit, quia primo ait, ꝙ salus nõ est ex operibus sed ex gratia. Secundo ex hoc concludit, ꝙ ex Israel pars nõ est consecuta salutẽ, quia volebant ex operibus iustificari: pars aũt est salutẽ consecuta, vt illi qui ex electione, iustitiã per gratiã fidei receperũt. Et quia pars Iudæorum est consecuta huiusmodi gratuitam iustificationẽ & pars non, ex ipsa gratuita iustificatione, quam pars Iudęorũ est consecuta, patet, ꝙ populus Iudaicus non est totaliter reprobatus. Continuetur ergo sic litera. (Si autem gratia) salui facti sunt, (ergo nõ ex operibus, alioquin gratia, iam non est gratia,) & quia sic est (Quid ergo) dicendum est? (Quod Israel quærebat) supple, ex operibus, (hoc non est consecutus) idest, illi qui voluerunt ex propriis operibus saluari, non sunt saluati: (electio autem,) idest, electi, qui per gratiam, iustitiam fidei receperunt, huiusmodi electio, & huiusmodi plebs electa (consecuta est,) supple, salutem. Tunc ergo est supplenda ratio ꝙ cum de populo Iudaico pars sit reprobata, & non sit salutem

tem consecuta,vt illi qui propriis viribus,& operibus saluari volebant:pars autem fit approbata,& salutem consecuta,vt illi,qui sunt electi,& gratiæ immersi; ergo populus iudaicus non est totaliter reprobatus. Notandum autem,quod id quod est ex gratia, non est ex operibus. Si ergo salus est ex gratia, non est ex gratia & ex operibus. Dato ergo per impossibile,quòd salus sit ex gratia,& ex operibus,tunc idem esset ex gratia & non ex gratia, quia inquantum esset operibus, non esset ex gratia. Et si idem esset ex gratia, & non ex gratia,tunc idem esset gratia,& non gratia: nam gratia esset inquantum esset ex gratia, non autem esset gratia,inquantum esset ex operibus,sed esset quid debitum. sed si idem esset gratia & non gratia, tunc gratia non esset gratia. Intentio ergo apostoli est, quod non potest esse vnum & idem ex operibus,& ex gratia: quia hoc posito,idem esset gratia,& non gratia: ideo ait, quod si salus nostra est ex gratia, iam non ex operibus: alioquin,si diceres ꝙ nostra salus esset ex gratia,& esset ex operibus,tunc vnum et idē esset gratia, & non gratia: ergo gratia iam non est gratia,quod est inconueniens. Notandum ēt ꝙ quicquid redditur ex gratia,gratia dici potest;ergo salus nostra quædā gratia est. Rursus vt dictum est,si salus redditur ex operibus,ergo est debitum,& est non gratia. Formetur ergo sic syllogismus,quem philosophus appellat in prioribus syllogismum expositorium:salus nostra est quædā gratia & ex gratia redditur, & illa eadem salus secundum te,est non gratia, quia secundum te redditur ex operibus,ergo gratia est non gratia.

Dubitaret forte aliquis de eo quod apostolus ait, ꝙ Helias interpellat deum aduersum Israel. Sed cōtra Matthęi quinto. Diligite inimicos vestros benefacite is qui oderunt vos,& orate pro persequētibus,& calumniantibus vos: ergo nō debebat interpellare deum aduersus Israel,quantuncunq; persecutionem pateretur ab eo. Dicendum,ꝙ interpellare ad deum aduersus aliquos non debemus zelo vindictæ,& vt puniātur: possumus tamen hoc facere zelo iustitiæ & vt corrigantur:sic autem interpellabat Helias dicens tertio Regum decimo nono,vbi hęc verba tanguntur:zelo zelatus sum pro dño deo exercituum,quia dereliquerunt pactū dñi filii Israel,altaria tua destruxerunt,prophetas occiderunt. Ergo zelo iustitiæ mouebatur,nō cupiditate vindictę.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, Reliqui mihi septē millia virorum:qd glosa exponens ait.i.oēs bonos,quia per septē(vt ait) vniuersitas designatur:in millenario,perfectio: Ergo si p septem millia intelliguntur oēs boni,& p eundem millenarium intelliguntur oēs perfecti, ergo oēs boni sunt perfecti,qd falsum est. Dicendum,ꝙ sc͞dm philosophū in quinto Methaphysicę,perfectū dicitur vno modo, quod nō habet aliquā partē extra se,& illud est perfectio quātum ad esse,qd quidā appellant perfectionem sufficientię. Nā quicquid deficeret alicui qd esset necessarium ad iustitiā,ille non esset iustus:vt si oēs virtutes de necessitate requirūtur ad iustitiā,si deficeret tibi aliqua pars huius iustitię,vt ꝙ deficeret tibi aliqua virtus,iustus nō esses. Secundo mō dicitur perfectum,quātum ad dignitatē bonitatis,vt cū habet illud in excessu,vt dicitur pfectus medicus, qn̄ in quodā excessu habet notitiā artis medicinę:& hmōi perfectio ab aliquibus appellata ē perfectio abundantię. Tertio mō dicitur perfectū,in quo habent esse perfectiones olm generū:& ista est perfectio primi principii,videlicet,dei: & ista perfectio potest dici vlis excellentię. Cū ergo quæritur, vtrum oēs pfecti sint boni;dici debet,ꝙ oēs sint perfecti perfectione sufficientiæ,pauci autem sunt perfecti perfectione abundantię, solus aūt deus est perfectus perfectione vniuersalis superexcellentiæ.

Vlterius forte dubitaret aliquis,de eo quod in litera

A ra dicitur,Si autē gratia salui facti sunt,iam nō ex operibus. Sed contra,nā licet nō possimus mereri gratiā, possumus tn̄ mereri salutē,& gloriam,vt in pręcedentibus dicebatur. Dicendū ꝙ hic apostolus loquitur de operibus legis,& de illis cęremonialibus obseruātiis,secundum quas nō iustificabitur ois caro, vt dicebatur supra.3.cap. Vel possumus dicere,ꝙ cum nō possimus mereri salutē, nisi p opera facta in gratia, salus nr̄a licet sit aliquo modo ex operibus, est tn̄ principaliter ex gratia. Vult ergo apostolus dicere,ꝙ ex operibus nostris principaliter salus esse nō potest,quia tunc illa salus esset gratia,inquātum esset ex gratia: & nō esset gratia,inquātum esset principaliter ex operibus: idem esset ergo gratia,& nō gratia: quo posito, gratia iam nō est gratia,qd est impossibile. Est ergo diligenter notandū,ꝙ nulla propositio est verior,q̄ illa,in qua idē de seipso prædicatur:ergo per locū ab oppositis, nulla falsior,q̄ in illa in qua idē à se ipso remouetur: volens ergo apostolus ducere ad impossibile, ponentes

Boetius in pd. cap. de subst.

B salutem esse principaliter ex operibus, nō potuit ad maius impossibile ducere,q̄ ꝙ gratia,non esset gratia & quod idem de se ipso negaretur.

LECTIO. XXXVI.

Eteri vero excæcati sunt: sicut scriptum est: Dedit illis deus spiritum cōpunctionis: oculos, vt non videant: C & aures, vt nō audiant vsq; in hodiernum diem.

Postquàm apostolus ostendit,ꝙ gentiles nō debeant insultare cōtra Iudęos pp eorum cęcitatē,& reprobationē quia hmōi cęcitas,& hmōi reprobatio,non erat vtilis. In parte ista ait,ꝙ pp hoc non debeant insultare, quia hmōi cęcitas,& hmōi reprobatio est eis vtilis. Circa qd duo facit,quia primo ostendit, quō Iudęi iuste sunt obcęcati. Secundo declarat quō hmōi cęcitas,& hmōi excęcatio est vtilis gentibus. Secunda ibi. (Dico ergo nūquid.) Ad euidentiā primę partis,sciendū,ꝙ sicut aliquis pōt tripliciter illuminari,sic dignū & iustū est aliquē tripliciter excęcari. Primo.n.quis pōt illuminari per doctoris doctrinā. Secundo p scripturę intelligentiā. Tertio p propriā industriam. Videmus.n.aliquos illuminari,quia doctores diligenter audiunt. Se-D cundo,aliqui illuminari possunt,quia scripturas diligenter legunt. Tertio,quia p propriam industriā ad intellectū multarū veritatū surgunt. Hoc ēt triplici modo dignū est aliquos excęcari. Primo si erga doctorē nō debite se habuerint. Secūdo, si sacrā paginā nō debite intellexerint. Tertio si propria industria proprie nō vsi sunt. Apostolus ḡ,volens assignare rōnē & cām quare multi ex Iudæis sunt excęcati,tria facit, secūdū ꝙ tripliciter hoc ostendit. Nā primo ostēdit hoc quia erga suū doctorē.i.erga christum nō debite se habuerunt. Secūdo,quia scripturā sacrā nō debite intellexerunt,vel nō debite intelligere voluerūt. Tertio, quia industria propria male vsi fuerūt. Secunda ibi.(Et Dauid dicit.) Tertia ibi.(Obscurentur oculi eorū) In prima parte intendit talē rationem. Quicunq; habuerunt & habent spiritū compunctionis.i.spiritū inuidiæ erga suū doctorē,& erga christum,illi dignum est ꝙ sint pertinaciter cęci,& pertinaciter indisciplinabiles: Iudæi sunt huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic,

Dictum eſt quòd electio electi ex Iudæis, cõſecuti ſunt iuſtitiam (cæteri ſunt excæcati) quia credere noluerũt doctrinę chriſti: immo, ſupple inuidebant ei, (ſicut ſcriptum eſt,) Iſa. æ. 6. (dedit illis deus ſpiritum compunctionis,) ideſt, permiſit eos deus habere malã voluntatem, & mentem inuidentem, qua inuiderent chriſto, & quia ſic eſt, (dedit illis deus oculos, vt nõ videãt,) ideſt vt ſint excæcati, (& aures vt non audiant,) ideſt, ſint indiſciplinabiles, & hoc (vſq; ad hodiernum diem,) ideſt vt ſint pertinaciter tales. Eſt ergo vis rationis huius, ꝙ cum Iudæi haberent ſpiritum compunctionis, ideſt, ſpiritum inuidię contra chriſtum facti ſunt cęci, & indiſciplinabiles, pertinaciter vſq; in hodiernum diem. Notãndum quòd hæc auctoritas aſſumpta ab apoſtolo habetur Iſaie ſub eade ſententia, ſed non ſub his verbis, ſed ibi dicitur. Excęca cor populi huius & aures eius aggraua, & oculos eius claude ne forte videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat. Notãdum etiam quòd duo ſunt ſenſus maxime deſeruientes doctrinæ: ſenſus viſus, qui deſeruit inuentioni prout aliquis inuenit aliqua per ſe: & auditus, qui deſeruit diſciplinę, prout aliquis alius addiſcit aliqua per alium. Iudæi ergo qui habuerunt ſpiritum compunctionis, ideſt, ſpiritum inuidiæ, vt exponit Aymon, contra chriſtum, dignum fuit ꝙ eſſent excęcati, vt non haberent oculos ad videndum aliqua per ſe, & etiam quòd fierent indiſciplinabiles, ꝙ non haberent aures ad audiendum, vel ad diſcendũ aliqua per alios, & hoc vſq; in hodiernũ diem: in quo datur intelligi, quòd licet vſq; nunc pertinaces fuerint poſſunt tamen adhuc conuerti, nec eſt de eis ſimpliciter deſperandum. Deinde cum dicit.

Aymon.

Et dauid dicit. Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in captionem, & in ſcãdalum, & in retributionem illis.

Adducit ſecũdã rõnẽ, quare ſint excęcati & reprobi facti, quia ſcripturã ſacram non intellexerunt. Ad cuius euidentiam ſciendum, ꝙ cum quis nolit intelligere ſcripturam ſacram, vt bene agat excęcatur, & quatuor mala incurrit: ſicut fuit populus iudaicus, qui noluit intelligere ſcripturam: ex qua cęcitate, eſt ille populus quatuor mala conſequutus. Nam primo ex hoc ille populus eſt illaqueatus, vt ad veritatem non accedat. Secundo eſt captiuatus, vt à ſeruitute nõ recedat. Tertio eſt ſcandalizatus, vt vituperium, & opprobriũ ſentiat. Quarto fiet ei retributio, vt pœnam eternam incurrat. Formetur ergo ſic ratio: Quicunq; non bene vtuntur menſa coram eis poſita, ideſt ſcriptura eis diuinitus data, dignum eſt quòd ex hoc ita excęcentur, quod illa ſcriptura, & illa menſa fiat eis in laqueũ, ne poſſint ad veritatem accedere; & in captionem, ne poſſint à falſitate recedere: & in ſcandalum, vt vituperium, & opprobrium valeant ſentire; & in retributionẽ illis, vt pœnam ęternam ex hoc digni ſint habere: Iudæi ſunt huiuſmodi, ergo dignum eſt, quod ipſi ſint ſic excęcati quòd ipſi poſſint omnia mala iſta incurrere. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur ergo ſic: Dictum eſt quod Iudęi ſunt excęcati, quia chriſto inuiderunt, etiam excęcati ſunt, quia ſcripturam ſacram, quaſi menſam coram eis poſitam, & eis diuinitus datam, rectè intelligere noluerunt, vnde (& Dauid de eis dicit, Fiat menſa eorum,) ideſt, ſcriptura ſacra, quæ dicitur eorum, ideſt, Iudęorum, quia eis ante alios, ẽ oblata hmõi menſa (corã eis) poſita, quã noluerunt intelligere, ſupple, excæcet eos, vt ſit eis (in laqueum) vt ad veritatem non accedant. (& in captionem.) vt à falſitate non recedant, (& in ſcandalum) vt ex hoc dedecus, & vituperium ſentiant (& ſit illis in retributionem) vt ex hoc retribuatur eis, vt pœnam æternam incurrant. Eſt ergo vis rationis huius, quòd ideo Iudęi tantam cęcitatem, & tot mala incurrerũt quia menſam, ideſt, ſcripturam ſacram coram eis po-

A ſitam bene intelligere noluerunt. Notandum autem quòd gloſa exponit hanc literam vt per menſam intelligatur malitia; et tunc erit ſenſus, Fiat eorum menſa,) id eſt eorum malitia ab eis exorta, in qua delectantur, quaſi in menſa, quę menſa eſt (coram ipſis,) huiuſmodi itaq; menſa, & huiuſmodi malitia, fiat eis (in laqueum,) vt eos à bono impediat; (et in captionem,) vt eos in malo detineat; (et in ſcandalum,) vt eos de peccato, in peccatum ruere faciat; (et in retributionẽ illis,) vt eos in damnationem mittat. Notandum etiam, quòd exponitur a gloſa, de menſa, ideſt, ſcriptura ſacra, aliter ꝙ nos expoſuimus. Secundum gloſam enim eſt ſenſus, (Fiat menſa eorum, ideo ſcriptura ſacra, quæ eſt eis ante alios oblata, quæ menſa eſt (coram ipſis,) quia delectantur in ea, ideſt in ſcriptura legis quantũ ad carnales obſeruantias huiuſmodi menſa, in qua ſic delectantur (fiat eis in laqueum) erroris, (& in captiuitatem, & in ſcandalũ, & in retributionem.) Nam ipſi errando, & ſacram paginam non intelligendo, & chriſtũ B occidendo, fuit eis in captionem, quia a Romanis propter hoc capti fuerunt; fuit eis in ſcandalum, quia ex hoc dedecus & vituperium incurrerunt; fuit etiam eis in retributionẽ quia ex hoc æternam pœnam quaſi ſuam retributionem habere debuerunt. Prima tamen expoſitio magis videtur concordare cum ſerie literę. Deinde cum dicit.

Obſcurentur oculi eorum ne uideant, & dorſum eorum ſemper incurua.

Adducit tertiã rationem, quod ipſi ſunt excęcati, quia ipſi propria induſtria male vſi fuerunt. Ad cuius euidentiam ſciendum, ꝙ qui male vtuntur induſtria propria, & intellectu excęcantur, & in affectu deprauatur. Formetur autem ſic ratio: Quicunq; non bene vtuntur induſtria, & intelligentia eis à deo conceſſa, illi intellectu excęcantur, et habent oculos obſcuratos, et in affectu deuprauantur, & habẽt dorſum incuruatũ C Iudęi ſunt huiuſmodi, ergo ipſi ſunt ſic obcęcati, et ſic damnati. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem ſic, Dictum eſt quòd Iudęi ſunt excęcati, quia chriſto inuiderunt et quia ſcripturã ſacram, quæ erat quædam menſa coram eis poſita, & diuinitus eis data, debite intelligere noluerunt: ſed curſus ſunt tertiò excęcati, et deprauati, quia induſtria, & intelligentia à deo eis conceſſa, male vſi fuerunt: et quia noluerunt bene vti hac induſtria, & hac intelligentia eis diuinitus conceſſa, ideo dictum eſt per prophetam, (Obſcurentur oculi eorum,) ideſt, excęcetur eorum intellectus, (et dorſum eorũ ſemper incurua,) ideſt, deprauetur eorum affectus. vnde et gloſa ait, ꝙ per oculos hic, ratio deſignatur; et per dorſum liberum arbitrium denotatur. Eſt ergo vis rationis huius, quod ipſi iudęi ſic ſũt obſcurati, & ſic incuruati, quia ſupple, intelligentia, & induſtria eis diuinitus conceſD ſa, bene vti noluerunt. Deinde cum dicit.

Dico ergo Nunquid ſic offenderunt, vt caderent? Abſit: Sed illorum delicto, ſalus eſt gentibus, vt illos æmulentur.

Oſtenſo quomodo populus Iudaicus eſt excęcatus, & quõ eſt culpabilis: in parte iſta, ne gentiles inſultent contra Iudæos, declarat, ꝙ Iudæorum culpa eſt vtilis. Circa quod duo facit, quia primo oſtendit, quòd vtilis fuit Iudæorum caſus, & Iudæorum excęcatio. Secundo declarat, ꝙ eſſet valde vtilis eorum conuerſio, ibi, (Quod ſi delictum.) In prima parte intendit talem rationem. Propter quoruncunq; caſum, et propter quoruncunq; delictũ eſt ſalus facta gentibus, vt illos æmulentur, ille caſus et illud delictum eſt vtile, et propter hoc non debent gentes contra ſic cadentes, et contra ſic delinquentes vllatenus inſultare: Iudæi ſunt huiuſmodi: ergo illorum caſus, et illorum delictum, fuit qd

vtile, et

vtile, et propter hoc gentiles contra Iudæos non debent vllatenus insultare. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Dictum est, quòd Iudæi sic excæcati fuerunt, sic offenderunt: tamen eorũ offensa et eorũ casus fuit vtilis. Ideo ait, (Dico ergo) Iudæos sic cecidisse sic offēdisse: sed (Nunquid sic offenderunt vt caderent) sine vlla vtilitate, ita q̃ eorũ casus, & eorum delictum non fuerit in aliquo vtile? (Absit. Sed illorũ delicto salus gentibus facta est, vt illos æmulentur.) Tunc est supplenda ratio: quòd postq̃ tanta vtilitas collata est gentibus, propter Iudæorum delictum, quia ex hoc eis occasionaliter salus facta est, ergo propter hoc gentiles contra Iudæos non debent vllatenus insultare. Notandum autem quod delictum Iudæorum fuit causa salutis gentibus tripliciter. Primo, quia propter eorum delictũ illata fuit mors christo, propter quam mortem nos redempti sumus. Secũdo, delictum Iudæorum fuit occasionaliter causa salutis gentibus, quia Iudæi propter eorum delictum, apostolos repellentes, ex hoc consequutum est, vt apostoli conuerterent se ad gentes, iuxta illud actorum 13. vobis oportebat primum loqui verbum dei: sed quoniã repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce cõuertimur ad gentes. Tertio fuit eorũ delictũ occasionaliter cã salutis gentibus, quia pp eorũ delictũ, quo occiderũt christũ, vastati sunt à Romanis & dispersi sunt per mundum, in testimonium quod non fictę sunt prophetiæ, quas apostoli de christo gentibus exposuerunt. Notandum etiam, quòd hęc littera (vt illos æmulentur) potest referri, vel ad iudęos, vel ad gentiles, potest enim esse sensus, quòd propter iudæorum delictum facta est gentibus, vt Iudæi æmulentur gentes. vel è conuerso. Si sit sensus, vt Iudæi æmulentur gentes, hoc potest esse dupliciter, quia intelligitur, vel de Iudæis conuersis, vel de non conuersis. Si de non conuersis, tunc erit sensus, quod propter delictum iudæorum, salus facta est gentibus, vt Iudæi non cõuersi æmulentur illos, idest, inuideant, & habeant odio Gentiles. Si vero exponatur de Iudęis conuersis, tũc erit sensus, pp delictũ iudęorũ, est salus facta gentibus, vt Iudęi cõuersi æmulentur illos .i. imitētur gentiles. Alio mõ põt exponi e conuerso, vt sit sensus, quod Gentiles æmulentur Iudęos: & tunc, vel exponetur de Iudæis conuersis, vel de non conuersis: si de conuersis, tunc erit sensus, quòd hoc modo propter delictum Iudæorum, salus gentibus facta est, vt ipsi apostoli conuertendo se ad gentes, gentes æmulentur .i. imitentur Iudæos conuersos. Si vero exponatur de Iudęis nõ conuersis, tũc erit sensus, quod propter delictum Iudæorũ, salus gentibus facta est, vt ipsi gentiles æmulentur. i. indignentur contra Iudæos nõ conuersos. Quatuor ĝ modis potest exponi illa litera, duobus modis, prout Iudæi æmulantur gentes: & duobus modis, prout est è conuerso. qualitercunq; itaque exponatur huiusmodi æmulatio, ex quo propter delictum Iudæorum salus gentibus facta est, non debent gentiles contra Iudæos delinquentes insultare, ex quo delicto tantã vtilitatem sunt assecuti. Notandum etiam quod non est inconueniens, quod Iudæi cõuersi æmulentur contra gentiles conuersos, & etiam quod isti imitentur illos, quia in aliquibus alterutri poterant alterutros superare. Deinde cum dicit.

Quod si delictum illorum diuitiæ sunt mundi.

Ostenso quòd fuit vtilis Iudæorum auersio, ostēdit quod esset valde vtilis eorum conuersio. Circa quod quatuor facit, secundum quod quatuor rationes adducit ad propositum. Secunda ibi. (Et diminutio eorum.) Tertia ibi. (vobis enim dico.) Quarta ibi. (si enim amissio.) In prima parte intendit talem rationem Bona sunt magis ordinabilia in vtilitatem gentium, & in

A in diuitias mundi q̃ mala: sed delictũ, & auersionem Iudæorum, deus ordinauit in salutem gentium, & in diuitias mundi: ergo multo magis eorum conuersionem, & eorum profictum, in huiusmodi vtilitatem & in huiusmodi diuitias ordinabit. De hac autem ratione posuit virtutem medii, dicens. (Quòd si delictum eorum) Iudæorum (sunt diuitiæ mundi) hoc est, si mũdus, idest si Gentiles sunt ditati propter iudeorũ delicto, supple multo magis ditabuntur in spiritualibus bonis, propter Iudæ orum profictum: nam si vtilis fuit Gentibus Iudæorum auersio, multo magis erit eis vtilis eorum conuersio. Deinde cum dicit.

Et diminutio eorum diuitiæ gentium: quanto magis plenitudo eorum.

Adducit secundum rationem. Formetur autem sic ratio. De quacunq; gente, paucorum conuersio est diuitiæ, & vtilitas gentium, multo magis illorũ plena cõuersio, erit diuitię, & erit vtilitas Gentium: sed conuer-
B sio paucorum Iudæorum, idest, conuersio apostolorũ et aliorum discipulorum christi fuit magnæ diuitiæ, et magna vtilitas Gentium: ergo multo magis plena cõuersio Iudæorum esset magnæ diuitiæ, & magna vtilitas Gentium. De hac autem ratione ponit virtutum medii, dicens, (Et diminutio eorum,) idest si diminutus numerus Iudæorum, hoc est, pauci conuersi ex eis, sunt (diuitię,) idest vtilitas (gentium, quanto magis plenitudo,) idest plena conuersio Iudæorum, quæ erit in fine mundi, vt glosa ait, supple, erit diuitię mundi; & vtilitas gentium? Deinde cum dicit.

Vobis enim dico gentibus. Quandiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quomo-
C do ad æmulandum prouocem carnem meam & saluos faciam aliquos ex illis.

Adducit tertiam rationem, q̃ esset valde vtilis Iudæorum conuersio. Formetur aũt sic: Pro quibuscũq; ego Paulus qui sum specialiter apostolus gentiũ, volo meũ ministerium honorificare .i. ampliare, vt si quo ad æmulandum prouocem eos, vt saluos faciam aliquos ex illis, illorũ conuersio ē valde vtilis. Huiusmodi aũt sunt Iudæi: Ergo Iudęorum cõuersio, esset valde vtilis. De hac aũt ratione ponit virtutem medii. Continuetur aũt sic: Bene dico q̃ plenitudo. i. plena conuersio Iudęorum, esset diuitiæ mundi, & esset diuitiæ gentiũ, & esset valde vtilis: & quia sic est, (vobis dico gētibus,) qui estis mihi specialiter commissi, (Quandiu sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo) .i. ampliabo: quasi dicat, licet ego specialiter sim gentium apostolus, volo tamen illud ministerium honorificare idest ampliare, vsq; ad Iudæos, si possim aliquos con-
D uertere ex illis. Ideo ait, ego honorificabo .i. ampliabo huiusmodi ministerium, (si quomodo prouocem) .i. prouocare possim (carnem meam) .i. Iudęos (ad æmulandum) .i. ad imitandum me, & ad suscipiēdam fidem christi, & hoc faciendo, (saluos faciam aliquos ex illis.) Tunc ergo est supplenda ratio q̃ si apostolus sic volebat laborare, vt prouocaret Iudęos ad æmulandum & ad imitandum ipsum, & vt conuerteret eos, & saluos faceret aliquos ex illis: ergo Iudæorum cõuersio, erat valde vtilis, quia nisi pro re valde fructuosa & vtili, noluisset apostolus ita laborare. Deinde cum dicit.

Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi: quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?

Adducit quartam rationem, q̃ Iudæorũ conuersio esset valde vtilis. Ad cuius euidentiam sciendum quod semper illud quod est per se, est potius eo quod est per accidens, & semper illud quod est per causam, est

potius eò quod est per occasionem: malum autẽ, & delictum, & auersio aliquorum per se non possunt facere ad decorem vniuersi, & ad reconciliationem mundi, sed per accidens, & occasionaliter; sed bonum, & cõuersio eorum, per se, & causaliter, possunt facere ad decorem vniuersi, & ad iustificationem mundi. Quare si Iudæorum amissio.i.perditio, est recõciliatio mundi, multo magis eorum assumptio.i.eorum conuersio, erit valde vtilis, & vita ex mortuis.i.erit valde vtilis, & esse poterit iustificatio mortuorum: Iudæi sunt huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur ergo sic litera, Benè dico, quòd ego volo laborare pro conuersione Iudæorum, & ꝙ eorũ conuersio esset valde vtilis, quia (si amissio enim eorum,) idest, infidelitas, & auersio Iudæorum (est recõciliatio mundi,) quæ erit assumptio).i.quid erit eorum conuersio (nisi vita ex mortuis,) idest, nisi iustificatio mortuorum, hoc est, erit iustificatio gentium, quæ prius mortuę putabantur? Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum sic sit, valde erit vtilis conuersio Iudæorum. Deinde cum dicit.

Quòd si delibatio sancta est: & massa.

Ostenso quòd vtilis sit Iudæorum auersio, & declarato quòd vtilis esset eorum conuersio. In parte ista manifestat quòd sit possibilis eorum reparatio. Circa quod duo facit, secundum quod duas rationes adducit ad propositum. Primo probat hoc exemplo Apostolorũ: secundo, exẽplo patriarcharum. Secunda ibi. (Et si radix.) Ad euidentiam primæ partis, sciẽdum, quòd eiusdem naturæ est totum & pars; vt si vna scintilla vadit superius, totus ignis est aptus natus superius ire: & si vna gleba terræ vadit inferius & tota terra põt inferius ire. Ipsi ergo apostoli fuerunt quędam delibatio & quædam degustatio, & quædam gleba separata de massa Iudæorum; nam sicut modicum vinum separatum à toto dolio, dicitur quędam degustatio illius dolii, ita apostoli, & alii discipuli separati a massa Iudæorum, dicuntur quasi quædam degustatio illius massæ. Formetur ergo sic ratio: Qualiscunq; est pars, tale potest esse totum, & qualiscunq; est delibatio, talis põt esse tota massa. Sed delibatio Iudæorum est sancta.i. illi pauci qui assumpti sunt de Iudæis, vt apostoli, & alii discipuli christi, sunt sancti. Ergo & massa.i.genus Iudaicum potest esse sanctum. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens (quòd si delibatio est sancta, & massa) potest esse sancta. Notandum autem, vt glosa ait, & sumpta est ab Ambrosio, quòd delibatio est parua assumptio de aliqua re ad experimẽtũ totius rei, vt parum de cibo, vel parum de vino, ad experimẽtum totius cibi, vel totius vini, dicitur delibatio illius: sic delibatio, illud modicum quod acceptum fuit de massa Iudaica, vt apostoli, & alii discipuli: quia per hos paucos assumptos possumus habere aliquod experimentum de tota massa: ideo istud assumptum dicitur delibatio ipsius massæ Iudaicæ. Cum ergo delibatio & massa sint eiusdem substantiæ (vt glosa ait) ex quo hæc deliberatio est sancta, sequitur quòd hæc massa sancta esse possit: & quia sic est, non est irreparabilis Iudæorum casus, cum sanctificari possint. Deinde cum dicit.

Et si radix sancta, & rami.

Adducit secundam rationem ex parte patriarcharum. Formetur autem sic: Qualiscunq; est radix tales possunt esse rami: sed radix Iudæorum.i. patriarchæ fuerũt sancti: ergo & rami.i.ipsi Iudæi possunt sanctificari: non ergo est irreparabilis eorum casus. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, (& si radix sancta).i. patriarchæ, qui sunt radix Iudæorum sunt sancti, (& rami,) idest, ipsi Iudæi, supple, potuerũt esse sancti; non ergo est insultandum contra Iudæos propter eorum casum, tum quia huiusmodi casus, nõ

A fuit vtilis, tum quia fuit vtilis, tum quia est reparabilis.

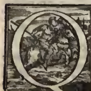
Dubitaret forte aliquis de illo verbo apostoli. Cæteri vero excęcati sunt. Quod glosa exponens (& est Augustini in de prædestinatione sanctorum) ait, Excæcati enim sunt, quia credere noluerunt. Sed contra, quia enim excæcati sunt, ideo noluerunt credere, si enim non fuissent excæcati, credidissent: quare si cæcitas est causa incredulitatis, incredulitas non erit causa cæcitatis: non ergo excæcati sunt, quia credere noluerunt. Dicendum quòd duplex cæcitas, vel cæcitas: duobus modis potest sumi, vno modo vt est culpa, alio mõ vt est pœna. Vt est culpa, sic est ipsa infidelitas, de hac non loquitur modo. Vt autem est pęna, sic causatur ab infidelitate, nã ex hoc ꝙ aliquis est infidelis, & non vult credere, iusto dei iudicio excæcatur in intellectu, & de hac cæcitate loquitur glosa, dicẽs, quòd excæcati sunt, quia credere noluerunt.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eodem verbo a-B postoli, Cæteri Iudæorum excęcati sunt super quo glosa ait, & est Ambrosii; Quicunq; enim cum intellexisset, noluit credere, id debet consequi, ne de cætero possit credere. Sed contra: credere est voluntatis. Prætera, quamdiu sumus in vita ista, non est de aliquo desperandum; ergo nullus est qui non possit credere. Dicendum quòd peccatum cum hoc quod tollit gratiã, etiam facit nos inhabiles ad bonum gratiæ, & quanto plura peccata facimus, tanto magis inhabiles sumus etiam quanto magis peccatum grauius est, tanto magis inhabiles nos reddit. Vnde sic se habent peccata ad tollẽdã gratiã, sicut se habent parietes ad tollendũ lumen: nã si inter oculũ & lumẽ esset paries quãtũcũq; subtilis, esset sufficiens ad tollendũ lumen totaliter, tñ quanto grossior esset paries, tanto magis oculus ille redderetur inhabilis ad videndum lumen illud: nam si non posset oculus ille videre lumen nisi amoto parie-C te quia difficilius est tollere parietem grossum, quàm tenuem, inhabilior redditur oculus ad videndum lumen, si interponatur paries grossus, quàm tenuis. Sic & si multi parietes ibi interponerentur, adhuc oculus ille ad videndum lumen illud, inhabilior redderetur. Sic & in proposito, minimum peccatum mortale sufficit ad tollendam gratiam, tamen quanto peccatum est grauius, tanto homo inhabilior redditur vt resurgat et recuperet gratiam: sic etiam si plura peccata committeret, adhuc inhabilior redderetur. Ipsa ergo grauitas peccati, & ipsa multitudo peccatorum, non solum tollit gratiam, sed etiam multum tollit de habilitate, & possibilitate ad gratiam obtinendam. Volens ergo apostolus innuere quanta sit labes, & quanta sit grauitas peccati infidelitatis, ait, quod cum quis intelligit, & non vult credere, id debet consequi, ne de cætero possit credere, quasi dicat, quòd peccatum infidelitatis multum tollit de habilitate & possibilitate, ne de D cætero possit credere, & ne de cætero possit.i.vix possit esse in gratia. Exponendum est ergo (vt non possit).i.vix possit, quia huiusmodi peccatum multũ de habilitate, & possibilitale tollit.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur: Si radix sancta, & rami sancti. Sed contra, patriarchæ fuerunt sancti, & tamen multi eorum filii fuerunt mali. Dicendum quod non loquitur apostolus hic de actualitate, sed de possibilitate. Nam cum radix, & rami sint quodammodo eiusdem naturæ, non potest esse quòd radix sit sancta, & tamen impossibile sit ramos esse bonos: vult ergo apostolus dicere, quòd ex quo radix est sancta, quod rami possunt esse boni. Iudæi ergo descendentes ex patriarchis, qui sunt quasi quidam rami procedentes ex radice, possunt esse sancti, & possunt conuerti: ideo vt dicebatur, non est irrecuperabilis eorum casus. Possumus & aliter soluere, vt sit argumentum à signo, quia signum secundum; philosophum quòd debeant esse boni,

boni quia quos genuere boni: & quia patriarchæ boni fuerunt & radix bona fuit, signum est quòd debeant esse boni Iudæi: non ergo omnino desperandum est de eis ꝙ nó possit recuperari eorú casus. Potest etiam tertio modo solui, vt a quibusdam soluitur, ꝙ rami aridi non sunt rami simpliciter sed secundum quid: cú ergo mali filii quantumcunq; descenderint ex radice sancta, & ex semine patriarcharum, quia sunt rami aridi, non sunt rami simpliciter, & ideo non sunt sancti.

LECTIO. XXXVII.

Vòd si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis.

B Postquàm apostolus repressit gentilium iactantiam, ne gloriarentur cótra Iudæos, ex eo quòd Iudæi erant repulsi, & reprobati: in parte ista ostendit quòd non debent gloriari aduersus gentiles, ex eo ꝙ ipsi gentiles sunt admissi, & aduocati. Propter quod sciendum, quòd vt patere potest per habita, non omnes Iudæi auersi erant, immo aliqui erant approbati, & erant quasi rami stantes, aliqui autem erant rami fracti, & cadentes. Duo ergo facit, quia primo ostendit quòd gentiles non debeant se extollere, nec se iactare contra Iudæos, qui erant approbati, & erant rami stantes. Secundo declarat ꝙ non debeant hoc facere contra Iudæos, qui erant rami fracti & cadentes, ibi. (Dicis ergo fracti sunt.) C Ad euidentiam primæ partis, sciendum, ꝙ populus gentilis ad Iudæos approbatos & stantes, tripliciter comparatur. Nam primo comparatur ad eos, sicut ramus aduentitius ad eum qui est ramus naturalis. Secundo comparatur, sicut ad illos vnde humorem suscipit. Tertio comparantur ad eos, sicut ad illos, quibus nihil influit. Vnde volens ostendere, ꝙ populus gentilis, contra Iudæos, & maxime contra Iudæos approbatos & stantes, non debeat insultare, tria facit, secundum ꝙ triplici modo probat intentum. Nam primo probat hoc, ex eo quòd gentilis, respectu Iudæorum stantium, est ramus innaturalis. Secundo probat hoc ex eo quod ab eis humorem, & pinguedinem suscipit. Tertio ex eo, quòd eis nihil influit. Secunda ibi. (Et socius radicis) Tertia ibi. (Quod si gloriaris.) In prima parte intendit talem rationem. Ex quacunq; oliua sunt rami fracti, & loco illorum sunt alii rami inserti, rami aduentitii & inserti, contra ramos naturales, & potissime contra ramos stantes, & D non fractos, gloriari non debent: Gentiles sunt huiusmodi: ergo contra Iudæos, & potissime contra Iudæos approbatos & stantes, gloriari non debent. De hac autem ratione ponit virtutem medii, Ideo ait. (ꝙ si aliqui ex ramis) supple, naturalibus (sunt fracti,) idest, sunt à promissione eternæ hæreditatis abscisi, (tu autem) gentilis (cùm esses oleaster,) idest, cú esses naturaliter sterilis, & amarus, (insertus es). i. non tuo merito, sed dei misericordia, & aliena operatione, coniunctus es (in illis,) idest, in loco illorum ramorum fractorum. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum tu gentilis sis ramus innaturalis, & sis insertus loco ramorú fractorum, contra ramos naturales, & potissime contra ramos stantes, & nó fractos, gloriari non debes. Notandum ꝙ rami naturales arboris, naturaliter sunt coniuncti proprio stipiti, sed rami inserti, quòd coniunguntur radici & stipiti, non habent ex naturali origine,

A sed ex aliena operatione. Gentiles ergo, quia nó erant rami náles sed erant rami inserti, ꝙ cóiungeretur bonæ oliuæ nó habebant ex se, sed habebát ex aliena operatione; & qa ex eo qđ quis habet ab alio, nó debet cótra aliquos gloriari, propter huiusmodi insertioné gentiles nec contra Iudæos, nec contra alios gloriari debebant. Deinde cum dicit.

Et socius radicis, & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduersus ramos.

Adducit secundam rationem, quòd gentiles contra Iudæos gloriari non debeant, & maxime cótra Iudæos stantes, quia ab eis humorem, & pinguedinem suscipiebant. Formetur autem sic ratio; Quicúq; suscipit humorem, & pinguedinem à radice, & à pinguedine oliuæ, idest, populi Iudaici, ille aduersus ramos, idest, aduersus Iudæos, & maxime contra Iudæos stantes, a quibus hoc suscipit, gloriari non debet: tu gentilis es huiusmodi: ergo &c. De hac ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic litera: Bene dico, ꝙ tu gentilis es oleaster, & es insertus in illis, idest, in loco illorum ramorum fractorum, & hoc modo (es factus socius radicis), scilicet, patriarcharum, & prophetarum (& factus es socius pinguedinis,) idest apostolorum, qui pre omnibus habet pinguedinem spiritus; (factus es dico, socius pinguedinis, & radicis oliuæ) s. populi Iudaici: & quia sic est, (noli gloriari aduersus Iudæos) & maxime contra Iudæos stantes, à quibus tantam pinguedinem, & fructum suscipis. Notandum autem, quòd licet huiusmodi populi Iudaici sint fracti rami, tamé non est euulsa radix, nec sunt fractiones rami: illa ergo oliua, quę significat populum Iudaicum, vt glosa tangit, & est Augustini, putata est, & non amputata est: cótra ergo talem oliuam, & contra talem populum, gentiles insultare non debent. Notandum etiam, ꝙ apostolus libere alludit verbis prophetarum, & verbis veteris testamenti: vnde populum Iudaicum appellat oliuam pinguem, quia huiusmodi populus oliua vbera & pulchra, est appellatus, iuxta illud Hieremiæ; Oliuá vberem, pulcram, fructiferam, speciosam, vocauit dominus nomen tuum. Deinde cum dicit. Iere. 2.

Quod si gloriaris; non tu radicem portas, sed radix te.

Adducit tertiam rationem, sumptam ex eo, quòd populus gentilis nihil influit populo Iudaico. Formetur autem sic; Quicunq; alicui populo nihil dat, sed magis suscipit ab illo, contra illum populum gloriari non debet: sed tu gentilis non portas radicem, & nihil das radici, idest, nihil das populo Iudaico, sed magis radix portat te, idest, populus Iudaicus magis dat & influit tibi: ergo tu contra Iudæos, & potissime contra Iudæos stantes, gloriari non debes. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic litera: Bene dico, ꝙ tu gentilis non debes gloriari aduersus ramos, idest, aduersus Iudæos, (ꝙ si gloriaris) supple, non bene facis, quia (non tu radicem portas, sed radix te,) hoc est, vt glosa exponit, gens illa nihil habet à te, sed tu habes ab ea; tu non portas eam, sed illa portat te. Tunc ergo est supplenda ratio; quòd cú sic sit, tu gentilis contra Iudæos gloriari non debes. Deinde cum dicit.

Dicis ergo, Fracti sunt rami, vt ego inserar.

Ad huius partis euidentiam sciendum, quòd rationes factę, magis videntur arguere de ipsa radice, & de ramis stantibus, quia ille populus à ramis stantibus, & à radice, suscipit pinguedinem, & humorem. Rursus huiusmodi radix portat gentilem populum: rami autem fracti, non influunt in populum gentilem, nec portant ipsum. Ne ergo obiicerent gentiles, dicentes, quòd licet non debeamus gloriari contra radicem huius

oliuę, idest, populi Iudaici, idest, patriarcharum; & licet non debeamus gloriari contra pinguedinem, idest, contra apostolos, nec contra ramos stantes, possumus tamen gloriari contra ramos fractos: instatur eorum obiectioni, quòd etiam contra ramos fractos gloriari non debent. Propter quod, vt dicebatur, potest sic cōtinuari hæc pars ad præcedentem, quod postquam apostolus ostendit quod gentiles non debent gloriari contra ramos stantes, idest contra Iudęos fideles, in parte ista declarat, quod non debeant insultare contra ramos fractos. i. contra Iudęos incredulos. Circa quod duo facit, quia primo præmittit gentium obiectionem. Secundo cōtra illam obiectionem, subiungit multiplicem rationem ibi (Bene: propter.) Arguebant autem sic gentiles; Quicunque rami sunt fracti, vt nos inferantur, contra illos ramos fractos possumus gloriari: sed Iudæi quasi quidam rami sunt fracti, vt nos inseramur: ergo contra eos sic fractos possumus gloriari. De hac autem obiectione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic litera (Dicis ergo,) idest, tu gentilis sic respondes dictis meis, (fracti sunt rami,) quasi dicat, ego nō possum gloriari contra ramos stantes, nec contra radicē, nec contra pinguedinem, sed quia fracti sunt rami (vt ego inserar) ergo saltem contra hos ramos fractos, loco quorum ego sum insertus, supple, possum, vel debeo gloriari. Deinde cum dicit.

Benè: propter incredulitatē fracti sunt: tu autem fide stas.

Remouet huiusmodi obiectionem, adducens cōtra eā multiplicē rationem. Ad cuius euidentiam sciendū quod gentiles in sua obiectione duo tangebant, videlicet ramorum fractionem, & eorum insertionem: ideo ad remouendam eorum obiectionē, & ad ostendendū quod etiam contra ramos fractos non debeant gloriari, duo facit. Nā primo ostendit quod nō debeāt sic gloriari propter eorū insertionem. Secundo quod non debeant hoc facere propter ramorū fractionem, ibi. (Sed & illi.) Ad euidentiam primæ partis sciendum, quod circa insertionem gentium, quantum ad præsens spectat, quatuor sunt consideranda. Nam primo consideranda est ipsa fides, per quam gentiles sunt inserti. Secundo considerandi sunt ipsi gentiles, qui sunt inserti. Tertio cōsiderandi sunt ipsi rami fracti, idest ipsi increduli, loco quorum sunt inserti. Quarto consideranda est ipsa diuina bonitas vel ipsa diuina clemētia, per quam sunt inserti. Ideo quatuor facit, secundum quod his quatuor rationibus declarat, quod gentiles propter suā insertionem contra ramos fractos, idest contra Iudeos incredulos, insultare non debent. Nam primo probat hoc ex parte fidei, qua sunt inserti. Secundo ex parte ipsorum gentilium, qui sunt inserti. Tertio ex parte ramorū fractorum, loco quorū sunt inserti. Quarto ex parte diuinæ bonitatis, per quam sunt inserti. Secunda ibi. (Noli altum sapere.) Tertia ibi. (Si enim deus naturalibus.) Quarta ibi. (vide ergo bonitatem.) In prima parte intendit talem rationem. Quicunque stat, & est insertus alicubi non per se sed per aliud, vt per fidem & per gratiam, ille propter huiusmodi statum, & propter huiusmodi insertionem, non debet contra aliquos gloriari: tu gentilis es huiusmodi, Ergo propter hoc non debes cōtra ramos fractos, nec contra aliquos gloriari. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Ideo ait. (Bene: propter incredulitatem fracti sunt) quasi dicat, bene verū est, quod Iudęi, naturales rami, propter incredulitatem sunt fracti: sed quod tu gentilis addis, vt ego inserar, illud non est causa efficiens quare sint fracti: sed fracti sunt propter eorum incredulitatem, idest, suo vitio, vt Ambrosius exponit. (Tu autem fide stas,) quasi dicat, quod sicut Iudei sunt fracti sua incredulitate & suo vitio, sic tu stas non tuo merito, imo stas fide, & dei beneficio, vt exponit

A Augustinus in de quæstionibus noui & veteris testamenti. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum tu gentilis stas, & sis insertus non tuo merito, sed fide, & dei beneficio, cum hoc non sit ex te tu non debes ex hoc aduersus ramos, etiam fractos, nec etiam aduersus aliquos gloriari. Notandum autem quòd cum dicitur, delicto Iudęorum, salus gentibus facta est, vel cum dicitur delictum Iudęorum, diuitiæ sunt mundi, & diuitiæ gentium, & cęterę tales locutiones: si intelligantur per se, & causaliter, sunt falsę; sed si intelligantur occasionaliter, & consequutiue, verę sunt. Nam ex delicto Iudęorum, & ex fractione eorum, data est occasio apostolis, vt recederent a Iudæis, & prædicarent gentibus: & quia ad eorum prædicationem gentes conuersę sunt, & sunt insertę in bonam oliuam, ideo occasione Iudęorum, hoc consecutum est, quod facta sit salus gentibus, & fractione Iudęorum occasionaliter hoc consecutum, quòd gentes insertæ sunt, & ad fidem admissę. Deinde cum dicit.

B

Noli altum sapere: sed time.

Adducit secundam rationem, sumptam ex ipsis gentilibus qui sunt inserti. Formetur autem sic: Quicunque nolunt se exponere periculo, non debent se extollere, idest, non debent se aduersus aliquos iactare, sed debent se humiliare. Sed vos gentiles non debetis velle exponere periculo: ergo et cætera. Ideo ait: (Noli altum sapere,) idest ó tu gentilis, noli te extollere, nec contra ramos fractos, idest, contra Iudęos incredulos, nec contra aliquos: quia (supple) hoc faciendo periculo te exponis. (sed time,) idest, sed te humilia ne frangaris per superbiam, sicut fracti sunt Iudęi per incredulitatem. Notandum autem quod apostolus alludit in his verbis metaphorę positę de arbore; consueuerunt enim rami in altum eleuati, de leui a C vento frangi: rami vero circa terram stantes non sic timent iactantiam venti: ideo apostolus ait, (Noli altum sapere) i. noli in altum te extollere, iactando te contra aliquos, nec exponas te periculo, ne frangaris vento superbiæ; sed magis time, & te humilia, vt possis huiusmodi fractionem effugere. Deinde cum dicit.

Si enim deus naturalibus ramis non pepercit: ne forte nec tibi parcat.

Adducit tertiam rationem, sumptam ex parte ipsorum ramorum naturalium, qui sunt fracti. Formetur autem sic: Quicunque non parcit ramis naturalibus, signum est quod nō parcit ramis aliunde insertis, vel ramis venientibus aliunde. Sed deus ipsis Iudęis i. ipsis ramis naturalibus non pepercit, Ergo signum est quòd non parcet tibi o gentilis, qui es ramus aduentitius. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Cōtinuetur autem sic: Bene dico quod tu gentilis non debes D altum sapere, non debes contra aliquos te extollere, (si enim deus ramis naturalibus) i. ipsis Iudęis, qui sunt rami naturales propter prerogatiuas patrum, (nō pepercit,) sed fracti sunt rami illi; (ne forte nec tibi parcat: nā si rami naturales fracti sunt propter incredulitatem, & deus eis non pepercit sed permisit eos frangi; planum est, quod si superbiant rami aduentitii, nō parcet illis, sed permittet quòd frangantur; Notandum autē quod inter cætera quę odit deus, est superbia, Vnde specialiter dictum est quòd superbis deus resistit: planum est ergo quòd si tales essent gentiles, & nollent ab hoc desistere, quòd deus eis non parcet, sed permittet quod frangantur. Deinde cum dicit.

Vide: ergo bonitatem & seueritatem dei: in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatem dei, si permanseris in bonitate, alioquin & tu excideris.

Adducit quartam rationem, sumptam, ex parte diuinæ bonita-

tis, per quam gentiles sunt in bonam oliuam inserti. Formetur autem sic: Quicunque videt diuinam seueritatem in delinquentes, & diuinam bonitatem in se humiliantes, ille non debet delinquere, nec debet se extollere, sed debet in humilitate, & in bonitate manere, ne incidat in dei seueritatem, & per eam excidatur, frangatur, & cadat. Sed tu gentilis vides hęc: ergo & cętera. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Benè dico quòd tu gentilis nõ debes te extollere, (Sed vide ergo, & considera bonitatem, & seueritatem dei in eos qui fracti sunt, & ceciderunt, seueritatem: in te autem, qui voluisti obedire, vide bonitatem dei, si permanseris in hac bonitate, & in hac humilitate, alioquin & tu gentilis exciderisi.i. separaberis à radice, in qua insertus es. Est ergo vis rationis huius, quòd sicut Iudæi delinquendo, sentiunt seueritatem diuinam, & sunt à radice separati, etiam sic & tu gentilis multo magis, cum si ramus aduentitius, sentiens diuinam seueritatem, et excideris, & frangeris à radice in qua insertus es, nisi velis in humilitate persistere. Deinde cum dicit.

Sed & illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur.

Ostenso quomodo gentiles non debent gloriari cõtra ramos fractos, propter ipsorum gentilium insertionem: in parte ista, vt dicebatur, ostendit ꝙ non debeant gloriari contra eos, propter ipsorum ramorũ fractionem, declarans, quod licet aliqui ex Iudęis sint fracti, possunt tamen iterum inseri, propter quod non est contra eos gloriandum. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd Iudæi increduli, qui sunt rami fracti, quantum ad præsens spectat, ad tria possunt comparari, videlicet ad incredulitatem, propter quam sunt fracti: ad deum quem deserendo sunt fracti: & ad ipsos gentiles, qui loco eorum sunt inserti: ideo tria facit, secundum quod tripliciter ostendit, non esse gloriandum contra Iudęos qui sunt rami fracti, & sunt increduli, eo quod possunt iterum inseri, & reparari. Nam primo ostendit hoc ex parte incredulitatis, per quã sunt fracti. Secundo ex parte diuinæ potentię p quam possunt esse reparati. Tertio, ostendit hoc idem, ex parte ipsorum gentilium, qui loco eorum sunt inserti. Secunda ibi, (Potens est enim deus.) Tertia ibi, (Nam si tu ex naturali.) In prima parte intendit talem rationem: Quicunquæ per incredulitatem sunt fracti, & à bona radice separati, illi si in illa incredulitate non permanserint, possunt iterum inseri, & reparari, propter quod non est contra eos gloriandum: sed Iudæi sunt huiusmodi: ergo &c. De hac autẽ ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic. Dictum est, quòd si tu gentilis non permanseris in humilitate, & bonitate, quòd excideris, & frangeris; sed (supple) & econuerso, & illi, idest iudęi, si non permanserint in incredulitate, inserentur, & reparabuntur. Tunc ergo est supplenda ratio, cum hoc possit fieri, quod ab incredulitate recedant, possunt inseri, & reparari: non ergo sunt despiciendi, nec contra eos est gloriandũ. Deinde cum dicit.

Potens est enim deus iterũ inserere illos.

Adducit secundam rationem, sumptam ex parte diuinæ potentiæ, qua possunt reparari. Formetur autem sic. Quicunque deum deserendo sunt à vera radice fracti & separati, possunt per dei potentiam inseri, & reparari, Iudæi sunt huiusmodi, ergo &c. Iudæi igitur non sunt despiciendi, quantumcunque sint rami fracti, & quantumcunque sint increduli, cum possint per diuinam potentiam reparari. De hac autem ratione, ponit virtutem medii. Continuetur sic, Bene dico quod tu gentilis non debes despicere Iudęos, licet sint rami fracti, quia possunt inseri & reparari, nam (potens est enim deus, iterum inserere illos,) & iterum reparare eos. No

A tandum autem secundum Augustinum in Enchiridiõ, quòd potest deus hominum malas voluntates, quas voluerit, & quando voluerit, & vbi voluerit, in bonum conuertere, cum voluntati eius nihil resistat. Potens est ergo deus iterum reparare Iudæos, & iterum conuertere eos, quantumcunque sint indurati, quia vt dicitur Matthęi. 3. Potens est deus, de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Deinde cum dicit.

Nam si tu ex naturali excisus ex oleastro, & contra naturã insertus es in bonam oliuam, quanto magis hi qui secundum naturam inserentur suæ oliuæ!

Adducit tertiam rationem, sumptam ex parte ipsorum gentilium, qui loco eorum sunt inserti. Formetur autem sic: In quacunque oliua possunt inseri rami innaturales & ex oleastro incisi, multo magis in illa oli-

B ua poterunt inseri rami naturales. Sed in oliua fructifera, & in radice patriarcharum, inserti sunt gentiles, qui sunt rami innaturales, ex oleastro incisi. Ergo multo magis inseri ibi poterunt Iudæi, qui sunt rami naturales ex illa radice excisi. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Benè dico quòd iudæi poterunt iterum inseri in bonam oliuam, & quod deus iterum poterit eos inserere. (Nam si tu gentilis es excisus ex oleastro) i. ex ritu gentilium sterili (oleastro dico naturali,) quia ille ritus sic sterilis & infructuosus sibi naturaliter erat, tu ergo excisus (contra naturam) i. contra naturalem vsum, (insertus es in bonam oliuam,) idest, in radice patriarcharum, & in pinguedine apostolorum; & quia sic est, (quanto magis hi Iudęi, (qui sunt secundum naturã) i. qui sunt rami naturales, qui sunt docti in cultu, & in dei lege (inserentur suæ oliuæ) i. vniri poterunt suo populo?

C Quasi dicat multo magis. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum sic sit, non sunt despiciendi Iudæi, nec est gloriandum aduersus eos, quantumcunque sint rami fracti, quantumcunque sint increduli, cum sit possibilis eorum reparatio.

Dubitaret forte aliquis de eo quod in litera dicitur, Tu cum oleaster esses; Quod glosa exponens, ait, Sterilis, & amarus. Sed contra: non videtur quod in hoc differat gentilis à Iudęo, ꝙ gentilis sit oleaster & sit amarus naturaliter, & non Iudæus: quia sicut dicitur ad Ephesios. 2. Eramus natura filii irę, sicut & cæteri: ergo et Iudæi, de quibus ibi apostolus loquitur sunt natura filii iræ sicut et cæteri. Dicendum quod natura per se, & primo, dicitur de forma vt probat philosophus. 2. Physicorum, & quinto metaphysicæ: secundum hoc ergo, ipsa generatio dicitur natura, quia est via in formam: & etiam ipsa consuetudo dici potest natura, ex eo quòd est consequens for-

D mam, quia secundum formam naturalem, vel secundũ formam habitualem, siue secundum habitum quem acquisiuit, dicimus aliquem habere talem consuetudinẽ vel habere tales mores. Nec est hoc longe a vulgari eloquio. Dicimus enim de aliquo, Hæc est natura eius ita facit: quasi habet tales mores:, vel quasi habet talẽ cõsuetudinẽ. Sed si ad hoc aliqs nõ quiescit, & vlteriorẽ rationem quærit, quare ipsa consuetudo & ipsi mores, possint dici natura, hanc vlteriorem rationem tangit philosophus in Rhetoricis, dicens, quod Consuetudo dicitur natura, quia est valde propinqua naturæ. Nam natura est semper, cõsuetudo sæpe, quod est valde propinquum ei quod est semper; ideo consuetudo est valde propinqua naturæ, & propter hanc propinquitatem, ipsa cõsuetudo & ipsi mores alicuius, natura eius appellari possunt. Dicetur etiam natura de ipsa naturali generatione. Hoc viso, dicamus, quod gentiles erant oleaster, & erant naturaliter steriles. Primo quantum ad naturalem generationem, quia nascebãtur in

peccato originali: secundo quantum ad parentum cõsuetudinem, siue quantum ad parentum imitationem, quia nascebantur de parentibus habentibus mores, & consuetudines corruptas, quos imitando, merebantur dici steriles oleastri. Iudæi autem erant oleaster & erãt natura filii iræ vno modo quantum ad naturalem generationem, quia nascebantur in peccato originali, sicut & cæteri, sed erant sancti & erant oliuæ fructiferæ quantum ad parentum imitationem, quia nascebantur ex parentibus habentibus mores & consuetudines sanctas: & quia ipsa consuetudo quædam natura est, ratione huius consuetudinis, quæ proponebatur filiis in exemplum, dicebantur Iudæi nati ex talibus parentibus rami naturales, & dicebantur rami sancti, gens sancta, & populus acquisitionis. Secũdum hoc patet solutio ad obiectionem, quia non est inconueniens Iudæos vno modo esse filios iræ, vt quantum ad naturalem generationem: alio modo esse ramos naturales & sanctos, quantum ad parentum imitationem, quod de gentilibus non possumus dicere, qui vtroq; modo erant sterilis oleaster.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in littera dicitur. Vide in eos qui ceciderunt dei seueritatẽ, in te autem bonitatem dei. Sed contra, in omni opere domini, est misericordia, & veritas: ergo in omni opere eius, ẽ misericordia, & seueritas, vt referatur bonitas ad misericordiam, veritas ad seueritatem & iustitiam. Dicendum ꝙ hæc duo, bonitas, & seueritas, vel misericordia & veritas, sunt in omni opere domini, iuxta illud psalmi, misericordia, & veritas obuiauerunt sibi. Psal. 84. In ipsis enim damnatis est iustitia, inquãtum affliguntur: est ibi misericordia inquãtũ citra condignum puniuntur. Sic & in beatis est misericordia, quia per gratiá obtinuerunt qđ habent. Et quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futurã gloriam quæ reuelabitur in nobis, semper deus in bonis remunerat vltra condignum, sicut & in malis, punit citra. Omnia autem hæc in bonis ostendunt dei misericordiã: nam ꝙ ex gratia consequantur gloriam, & quòd retribuatur eis vltra cõdignum, totũ àd misericordiã pertinet: est ergo in beatis dei misericordia: rursus in eis apparet diuina iustitia, inquantum ex bonis operibus, quæ gesserunt, redditur eis æterna merces. Sed licet ita sit, ꝙ in omnibus dei operibus, appareat dei misericordia, & dei iustitia, in aliquibus tamen magis apparet dei misericordia, & dei bonitas, vt in saluatis, & bonis: in aliquibus uero magis relucet dei iustitia, & dei seueritas, vt in damnatis, & in malis: & quia sic est, ideo distinguit apostolus inter hæc duo, videlicet, inter seueritatem, & bonitatem, siue inter misericordiam & iustitiam, non quia hæc sint in omni opere, sed quia in filiis electionis magis relucet dei misericordia, in filiis diffidentiæ magis dei iustitia.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, Tu ex naturali excisus oleastro, insertus es contra naturam in bonam oliuam) quæritur quomodo hoc fit contra naturam, ꝙ oleaster inseratur in oliuam bonam. Dicendum ꝙ hoc verbum est parabolicum, & mixtum: quia vnum dicitur, & aliud intelligitur. Nam hic apostolus loquitur de oleastro, & dat intelligere populum gentilem: fit hic locutio de oliua, & intelligitur populus Iudaicus, vel intelligitur radix patriarcharum, vel fides apostolorum, cui insertus est populus gentilis. In verbis autem parabolicis, est duo considerare, quod dicitur, & propter quod dicitur: igitur si benè quæstionem volumus dissoluere, videndum est, quomodo id quod hic dicitur. i. quomodo oleaster, ad literam, contra naturam inseratur in bonã oliuam. Secundo videndum, quomodo id propter quod dicitur. i. quomodo populus gentilis, propter quem est hæc parabola assumpta, insertus est in bonã oliuam. i. in radicem patriarcharum, & fidem apostolo-

A rum. Propter quod sciendum, quòd vt glosa tangit, & est Aymonis, naturale est, vt surculum, idest, ramũ bonæ arboris inseramus, in trũcum malæ, non surculum malæ, in truncum bonæ. Cum enim ramus magis sit propinquus fructui, quã truncus, illud quòd est propinquius fructui, debet esse melius, ad hoc quòd fructus sit sapidior, & suauior: & ideo in mala arbore inseritur bonus ramus, quia humor ex mala arbore proueniens, ex quo transit per bonum ramũ, indulcoratur & facit suauem fructum. Sicut apparet per simile, si aqua transeat per terram lutosam, & terram nitidam, & faciat fontem, melius est quòd terra propinqua fonti sit nitida, quàm lutosa: quia si aqua prius transit per terram lutosam, & postea transit per terram nitidam & mundã, ibi purificatur, ita ꝙ quando peruenerit ad fontem, facit fontem clarum, & nitidum: sed si econuerso contingeret, ꝙ aqua prius transiret per terram niti-

B dam, et postea per terram lutosam, ibi inficeretur, ita quod quando perueniret ad fontem, faceret fontem turbidum, & infectum. Sic & in proposito, si truncus sit malus, & ramus sit bonus, humor primo transiens per truncũ, & postea per ramũ, indulcoratur in ramo, & vt dicebatur, facit fructum suauem, & dulcem. Sed si è conuerso contingeret, quòd truncus esset bonus, & ramus malus, humor transiens per truncum, inficeretur in ramo, & non faceret fructum adeò suauem, & bonum: & quia homines ex arboribus volunt finaliter bonos fructus, ideo consuetum est, quod in malo trunco, inseratur bonus ramus, nõ è conuerso, et quia consuetudo est altera natura, ideo quod consuetum est, dicitur naturale esse. Est ergo naturale & consuetum, ꝙ oliua inseratur in oleastro. i. bonus ramus inseratur in malo trunco: si autem e conuerso fiat, vt ꝙ oleaster in-

C seratur in bonã oliuam, contra naturam. i. contra consuetudinem erit. Patet ergo ad litteram, oleastrum cõtra naturam in bonam oliuam inseri.

Vlterius forte dubitaret aliquis, dato verum esse quantum ad id quod dicitur, & intelligendo ad literã verba apostoli, ꝙ contrà naturam fit, oleastrum in bonam oliuam inseri, quomodo est contra naturam, ꝙ gentilis, qui intelligitur per oleastrum, inseratur in bonam oliuam. i. in radicem patriarcharum, & in fidẽ apostolorum. Dicendum quòd ex quæstione superius posita, patet, ꝙ gentiles dupliciter sunt natura filii iræ. Primo quantum ad naturalem generationem, quia nascuntur in peccato originali, Secũdo quantum ad naturalẽ imitationẽ, quia naturale est filios imitari parẽtes: ipsi autẽ nascuntur ex parẽtibus habẽtibus mores, & consuetudines corruptas, & quia sic natura sunt, dupliciter sunt filii iræ: ideo dupliciter sunt oleaster, & dupliciter naturaliter habent obstaculum, ad recipiẽdam fidem, & gratiam: & quia sic est, contra naturã est

D eis quod inserantur in bonam oliuam, idest in pinguedinem, & in fidem apostolorum, & in radicẽ patriarcharum.

LECTIO. XXXVIII.

NOlo enim vos ignorare fratres mysteriũ hoc, vt non sitis vobis ipsis sapientes.

Postquàm apostolus inceperat declarare de prædestinatione, & aliqualiter ab hac materia visus ẽ digredi: hic regreditur ad intentum

intentum, ostendens q prædestinatio, quantum ad prædestinationis propositum, non habet rationem, sed admirationem. Hoc ergo apostolus intendit in hac parte, quomodo diuini propositi, non rationem, sed admirationem assignare contingit, circa quod duo facit. Primo ne gentiles contra Iudæos de eorum reprobatione gloriarent, narrat diuinum propositum, & diuinam voluntatem, erga populum Iudaicum. Secundo huiusmodi diuini propositi, & huiusmodi diuinæ voluntatis, non assignat rationem, sed admirationē, ibi. (Conclusit enim deus.) Circa primum tria facit, quia cum ipse sit specialiter apostolus gentilium, Primo gentes ad tantum mysterium cognoscendum inducit, & prouocat. Secundo huiusmodi diuinum mysterium, & huiusmodi diuinum propositum circa Iudæos narrat. Tertio, quod dixerat, per plures rationes manifestat, & probat. Secunda ibi. (Quia cęcitas.) Tertia ibi. (Sicut scriptum est.) In prima parte intendit talem rationem. Quicunque est aliquorum apostolus ne illi de sua sapientia pręsumant, debet illos instruere, ne ignorent diuinum mysterium. Sed ego sum vester apostolus: ergo ne confidetis de sapientia vestra, debeo vos instruere, vt non ignoretis diuinum mysterium. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic litera. Dictum est, quòd ego sum apostolus gentium, & quia sic est, teneor docere gentes, Ideo ait, (Nolo enim ignorare fratres,) idest, vos gentiles, quorum ego sum apostolus, (hoc mysterium,) idest, hoc occultū dei iudicium (vt non sitis vobis ipsis sapientes,) idest, vt nō præsumatis de sapientia vestra, nam per huiusmodi sapientiam vestram, & per ingenium vestrum, hoc mysterium discutere non potestis. Deinde cum dicit.

Quia cæcitas ex parte contingit in Israel, donec plenitudo gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret.

C Postquàm apostolus prouocauit gentiles, vt velint diuinum mysterium, & diuinum propositum cognoscere, hic incipit huiusmodi mysterium, & huiusmodi propositum enarrare. Est autem huiusmodi mysteriū, & huiusmodi propositum, q Iudæi sunt conuertendi, & ad fidem reuocandi, & quia deus proponit eos reuocare, q erit circa finem mundi, ideo gentiles non debent eos despicere, nec debent aduersus eos insultare. Formetur autem sic ratio. In quocunque populo cæcitas contingit ex parte, donec plenitudo gentium intraret, vt postea omnis ille populus saluus fiat, huiusmodi populus, non est despiciendus, cum ad vltimum sit conuertendus, & reuocandus. Sed huiusmodi est populus Iudaicus, & Israeliticus: Ergo ille populus nō est despiciendus, cum sit ad vltimum conuertendus. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic; Dixi, quia nolebā vos ignorare diuinum mysterium, sed (supple) huiusmodi diuinum propositum, & huiusmodi diuinum mysterium, qd nolo vos ignorare, est, (quia cęcitas) non est ex natura, sed ex eorum culpa (contingit in Israel, & hoc ex parte,) quia non omnes sunt excęcati,) donec plenitudo gentium intraret (& sic,) idest, postquam plenitudo gentiū intrauerit (omnis Israel saluus erit.) Tūc ergo sit supplenda ratio, q cum Israel sic sit saluandus, & conuertendus, vos gentiles non debetis ipsum despicere. Notandum autem q sicut rami fracti sunt, vt populus gentilis insereretur, nō quòd fractio ramorum, nec quòd delictum Iudęorū esset causa, quare insereretur populus gentilis, & vocaretur ad fidem, sed quia occasionaliter, ex delicto Iudæorum, & ex eorum fractione, consequutum est, q gentibus sic salus facta: sic cæcitas cecidit in Israel, vt plenitudo gentium intraret, non quòd cęcitas illorum, esset causa introitus gentium, sed quia ex eorum cæcitate occasionaliter hoc consequutum

A est, q plenitudo gentium intrauit. Notandum etiam q non debemus imaginari sic hoc esse factum, quòd populus Israeliticus clauderet viam, ne possit populus gentilis ad fidem intrare, ita quòd oporteret aliquos ex Iudęis & repelli, & saltem ex parte in Israel cęcitatem contingere, vt possit gentilis populus intrare: sed intelligendum est, q ex cęcitate in Israel, consequutum est, q intraret plenitudo gentium, quia occasionaliter, propter illam cęcitatem, gentes citius sunt conuersæ: nam si Iudęi voluissent suscipere dei verbum, illis plus fuisset prędicatum, & postea gentibus, sed illis repellentibus euangelium, statim apostoli conuerterunt se ad gentes, ita quòd anticipata est salus gentium, & plenitudo gentium propter huiusmodi cęcitatem citius intrauit. Notandum etiam, quòd post plenum introitum gentium circa finem mundi, omnis Israel saluus erit, q vt glosa tangit, in illo tempore, veniet Enoch, & Hælias, ad quorum prædicationem, conuertetur Israel, & saluus erit. Illi videlicet, Enoch, & Helias, erūt B illi duo testes, de quibus dicitur in Apocalipsi, Et dabo duobus meis testibus, & prophetabunt. Notandum et quòd apostolus in hac parte, tria tangit. Primo præsentem Iudæorum excęcationem, cum dicit quia cæcitas ex parte contingit in Israel. Secundo tangit gentium vocationem, cum subiungit, Donec plenitudo gentium intret. Tertio tangit Iudęorum futuram conuersionem, cum subinfert, Et sic omnis Israel saluus erit. Notandum etiam, quod sæpe sæpius dictum est, ferè quot sunt particulæ in Paulo, tot sunt ibi argumenta, & rationes. Nam ex his tribus, possent tres rationes formari, quare gentiles contra Iudæos insultare non debent, nam si cęcitas contingit in Israel ex parte, non ex toto, ergo non debent gentiles contra Iudæos insultare, cum populus Iudaicus non sit totaliter excęcatus. Rursus si hoc factum est, quod plenitudo gentium intraret, ergo gentiles non debent improperare Iudæis, cum ex hoc habeant fructum, & vtilitatem. Tertio si sic, omnis Israel saluus erit, non debent gentiles insultare contra Iudęos, cum sint ipsi ad vltimum illuminandi, & debeant huiusmodi cæcitatem deponere. Deinde cum dicit.

Sicut scriptum est, Veniet ex Sion, qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob. Et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum.

Probat quod dixerat: dixerat. n. q Israël ad vltimū est saluandus, & conuertendus. Propter quod quatuor facit, secundum quod quadrupliciter hoc probāt. Nā primo hoc ex sacrę scripturę testificatione. Secundo D ex sanctorum patrum promissione. Tertio ex diuini propositi inuariatione. Quarto ex quadam similitudinaria manuductione. Secunda ibi, (Secundum euangelium quidem.) Tertia ibi, (sine pœnitentia.) Quarta ibi. (sicut enim aliquando.) In prima parte intendit talem rationem: Quod scriptum est per scripturam sacram, & firmatum per testamentum, & per promissionem firmam, id oportet impleri: sed qd auertatur & eripiatur impietas à Iacob, & auferantur peccata eorum, hoc scriptum est per scripturam sacram, & firmatum per testamentum, & per promissionem firmam; ergo hoc oportet impleri. ex ipsa ergo testificatione sacræ scripturæ, patet, quod Israel aliquando conuertetur, & aliquando auferetur impietas ab ipso. De hac autem ratione, ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Bene dico quod Israel saluus fiet, sicut scriptū est Isaiæ. 59. (veniet) supple, secundum carnem, (ex Sion,) idest de Iudęis, natus est christus secundum carnem, veniet dico, (qui auertat, & eripiat impietatem,) idest infidelitatem (à Iacob) idest, à Iudęis, (Et hoc

illis erit a me testamentum,)idest, hæc erit a me firma promissio, quia ego ipse faciam quod promisi, & subdit quando hoc fiet dicens (cum abstulero,) idest, cum remisero (peccata eorum) hoc erit, vt glosa tangit in fine mūdi, quando prædicatione Enoch, & Heliæ conuertentur Iudæi ad christum. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ si christus qui secundum carnem natus est de Iudæis, secundum testamentum, & secundum firmā promissionem, debet eripere & auertere impietatem à Iacob, & hoc in fine mundi, quando per prædicationem Henoch & Eliæ auferentur peccata eorum ergo Israel aliquando conuertetur, & aliquando saluus fiet: propter quod non est despiciendus, nec est cōtra illum insultandum. Notandum autem quòd hæc auctoritas, sumpta ex Isaia 59. capitulo, est secundum translationem lxx. nostra autem littera sic habet. Et venerit Sion redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Iacob, dicit Dominus, Hoc fœdus meum cum eis. Sed hæc nostra littera satis incidit in intentionem Apostoli, cum ibi dicatur, quòd hoc sit fœdus domini, quòd debet redimere ab iniquitate Iacob. Notandum etiam quòd glosa distinguit inter eripere, & auertere: quia christus veniens de Sion, idest, nascens de Iudæis secundum carnem, nūc eripit, idest, violenter tollit impietatem à Iacob, quia nunc quasi cum quadam vi conuertuntur Iudęi, vnde pauci ex eis ad nos veniunt: sed in fine mundi auertet, idest, voluntariè tollet impietatem à Iacob, quia tūc faciliter tolletur ab Israel impietas, tunc enim Iudæi quasi vniuersaliter faciliter conuertentur. Deinde cum dicit.

Secundum euangelium quidem, inimici propter vos: secundum electionem autem charissimi propter patres.

Adducit secundam rationem, sumptam ex sanctorū patrum promissione. Formetur autem sic, Quicunq; sunt electi, idest, sunt dilecti, & charissimi propter patres, idest, propter promissiones factas patribus, illi quantuncunq; propter gentes nunc sint inimici euangelii, aliquando tamen conuertentur, & aliquando salui fient, propter quod non sunt tales despiciendi: Iudæi sunt huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic. Benè dico ꝙ Israel saluus fiet: quia (secundum euangelium quidem, inimici sunt) supple, nunc propter vos,) idest, propter gentes: (secundum electionem autem, charissimi propter patres.) quasi diceret ꝙ licet modo sint inimici euangelii propter gentes, tamen præuisi sunt quòd debent esse charissimi secundum electionem, idest, secundum gratiam, propter patres, idest, propter promissiones factas patribus. Ista autem promissio, quod Iudæi debent esse sic charissimi, implebitur in fine mūdi, quando quasi omnes Iudæi conuertentur, & quando quasi omnis Israel saluus fiet. Tunc ergo est supplēda ratio, quod licet Iudæi sint modò inimici euangelii, tamen quia promissiones factas patribus oportet impleri, aliquando Iudæi erunt charissimi, & conuertentur, & salui fient. Notandum autem quod in litera tanguntur duæ causæ cęcitatis: vna, euangelicæ prædicationis odium: altera inuidia conuersionis gentiū. Ideo ait, ꝙ sunt inimici euangelii propter vos, idest, propter gentes, quibus inuident. Notandum etiam ꝙ in litera tanguntur duæ causæ conuersionis: vna diuina electio: altera patribus facta promissio. Ideo ait, secundum electionem autem, charissimi propter patres. Tum ergo propter diuinam electionem, tum etiā propter patribus factam promissionem præuisum est, ꝙ Iudęi debent aliquando esse charissimi: quæ promissio (vt dictum est) implebitur in fine mundi. Notandum etiam quòd hoc quod dicitur, Inimici autem euangelii propter vos idest propter gentes) dupliciter potest exponi. Primo, vt exponatur propter gentes, idest, de

A inuidia, quam habent de conuersione gentium. Secundo modo potest exponi propter gentes, idest propter vtilitatem gentium. Nam Iudæi sunt inimici propter gentes, idest, propter vtilitatem gentium, quia (vt sæpe dictum est) ex inimicitia quam habent ad euangelium Iudæi, & ex delicto Iudęorum, euenit magna vtilitas Gentibus, quia ex hoc Apostoli conuerterunt se ad gētes, & facta est salus eis. Deinde cum dicit.

Sine pœnitentia enim sunt dona, & vocatio dei.

Adducit tertiam rationem, sumptam ex diuini propositi inuariatione. Formetur autem sic, Quicunq; nō variatur nec pęnitet de eo quod proposuit illius promissiones, & illius vocationem oportet impleri: Deus est huiusmodi, ergo promissiones illas, quas fecit Deus patribus de vocatione, oportet impleri. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autē sic, Benè dico ꝙ aliquando erunt charissimi secundum B electionem, & propter patres, idest, propter promissiones factas patribus, quia (dona) idest, promissiones (& vocatio,) idest, electio (dei sunt sine poenitentia,) idest, sine variatione propositi: quia deus nunquam pœnitet, & nunquàm variatur à suo proposito, quin velit adimplere suas electiones, et promissiones. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ si Iudęi sunt pręuisi esse charissimi secundum dei electionem, & secundum factas patribus promissiones, cum hæc in deo sint sine pęnitentia, & sine variatione propositi, oportet hæc aliquando impleri: aliquando itaq; Iudæi erunt charissimi, & aliquando conuertentur. Notandum autem quod hęc expositio quam dedimus, quam etiam tangit glossa, licet omnino videatur esse secudum mentem Apostoli, attamē glosa tripliciter hunc textum exponit: primo de pœnitentia dei: secundo de pœnitentia nostra interiori: tertio de poenitentia nostra exteriori. Primo modo continuabitur hæc litera ad hoc C quod dicitur (propter patres) vt sit sensus, Bene dico quod Iudęi erant charissimi, & ꝙ salui fient propter patres .i. propter promissiones factas patribus, quia dona, & vocatio dei .i. promissiones dei, & eius electio, sunt sine pęnitentia, quia deus nō pęnitet de eo quod promisit: & quia sic est, implebit has promissiones quas fecit patribus, & aliquando saluabit, & conuertet Iudæos. Secundo modo exponitur non de pœnitentia dei, sed de pœnitentia nostra interiori: & secundum hoc continuabitur hæc litęra ad hoc quod supra dicebatur (secundum electionem) vt sit sensus, quod Iudæi non secundam pœnitentiam interiorem, nec secundū propria merita, sed secundum electionem diuinam, & secundum dei misericordiam, salui fient. Quod autem oporteat Iudęos, & alios saluandos, saluos fieri secundum electionem, non per pœnitentiam præcedentem patet, quia dona dei gratuita, & vocatio diuina, sunt D sine pœnitentia interius præcedente. Nam si pp' pœnitentiam interiorem pręcedētem daretur nobis pœnitentia gratuita, tunc gratia caderet sub merito, & per consequens, gratia non esset gratia: gratis enim datur nobis gratia, non propter pœnitentiam præcedentem, nec propter aliqua alia opera præcedentia. Tertio modo legitur hæc litera de pœnitētia exteriori: & tunc continuabitur ad id quo superius dixerat (veniet ex Sion qui auertat impietatem à Iacob) hoc pacto. Ne ergo aliquis diceret, quòd nunq̄ Iudæi conuertentur, nec quod vnquam venit aliquis vel veniet, qui auferat impietatem ab eis, cum non videamus eos affligi per aliquam pœnitentiam exteriorem. Ad hoc respondet Apostolus, ꝙ licet Iudæi nō plangant exterius, & non affligantur per aliquam pœnitentiam exteriore, poterunt tamen conuerti: quia dona, & vocatio dei, sunt sine pœnitentia exteriori. Vnde Ambrosius ait, Gratia dei in baptismo non requirit gemitum, vel

planctum,

plan̄ctum, vel aliud opus exterius, sed solum fidem, & cordis contritionem, & omnia gratis condonat. Non ergo dicamus, non videmus Iudæos dolere de eo quod fecerunt, ergo nunquàm conuertentur, quia subitò poterit venire contritio, & absq; exteriori planctu, & pœnitentia, poterunt vocari, & poterunt consequi gratuita dona dei. Deinde cum dicit.

Sicut enim aliquando & vos non credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorū: ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, vt & ipsi misericordiam consequantur.

Adducit quartam rationem quòd poterunt Iudæi conuerti: sumitur autem hæc ratio per simile quod videmus in gentilibus, vnde potest dici hæc ratio quædā similitudinaria manuductio. Formetur autem sic, sicut Gentiles cum erant increduli se habebant ad dei misericordiam consequendam, ita & Iudæi qui nunc sunt increduli se habent vt dei misericordiam consequantur: sed gentiles cum essent prius increduli potuerunt diuinam misericordiam consequi, & sunt diuinam misericordiam consecuti: ergo esse poterit & erit quòd Iudæi, qui nunc sunt increduli, aliquando diuinam misericordiam consequantur. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Benè dico q Iudæi poterūt aliqñ conuerti, & poterūt aliqñ misericordiam cōsequi, & ēt aliquando misericordiam consequentur: quia (sicut aliquando & vos) gentiles (non credidistis deo, nunc autem propter incredulitatem eorum,) idest, Iudæorum (estis misericordiam consecuti; ita & isti). i. Iudæi (nunc non crediderunt in nostram misericordiam). i. non crediderunt vt haberent & obtinerēt illam misericordiam, & illam grām, & illā fidē, quę vobis data est, (vt & ipsi) humiliati (misericordiam consequantur.) Notandum autem quod sicut occasionaliter propter incredulitatem Iudæorum gentiles sunt misericordiam consecuti, sic Iudæi occasionaliter non credendo in misericordiam, quæ facta est gentibus, immo inuidentes illi misericordiæ, misericordiā consequentur: nam incredulitas Iudæorum non fuit causa, quare gentes misericordiam consequerentur, tamen (vt sæpe sæpius dictum est) quia propter incredulitatem Iudæorum Apostoli repulsi sunt ab eis, & conuersi sunt ad gentes, occasionaliter factum est, vt Gentes, propter iudæorum incredulitatem, sint misericordiam consecutæ. Sic etiam in proposito, quòd Iudæi non credant in misericordiam quæ facta est gentibus, & quòd inuideant misericordiæ, non potest esse causa, quare misericordiā consequantur: tamen ex eo quod nunc non credunt illi misericordiæ, & quia inuident ei, ex hoc, instante tempore conuersionis, humiliores fient: & cum erant iam conuersi, humiliores erunt, cognoscendo eorum delictum. Occasionaliter ergo, ex eo quòd non credunt nunc in misericordiam factam gentibus, & quia inuident illi, operabitur ad salutem eis, quia (vt dictum est) humiliores ex hoc erunt. Vnde glosa hoc exponens, ait, Iudæi non crediderunt in misericordiam gentium, vt ipsi Iudæi humiliati, vnà cum Gentibus misericordiam consequerentur. Deinde cum dicit.

Conclusit enim deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.

Ostenso quale sit diuinum propositum tam circa conuersionem gentium, quàm Iudæorum: in parte ista declarat, quòd istius diuini propositi non est assignare rationem, sed admirationem. Circa quod tria facit: quia primo præmittit quandam diuinam sententiam, A quæ diuina sententia magnam profunditatem & magnum stuporem prætendit & manifestat: secundo propter illam profunditatem & propter illum stuporem admirat & exclamat: tertio illius admirationis & exclamationis rationem assignat. Secunda, ibi, O'altitudo diuitiarum.) Tertia, ibi, Quis enim cognouit.) In prima parte formetur sic ratio, Quicunq; Dominus vel principans omnia in incredulitate concludit, vt omnium misereatur, illius domini vel principantis sententia magnam profunditatem & magnum stuporē continet; Deus est huiusmodi, ergo &c. De hac autē ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Gentiles (vt dictum est) prius increduli, postea crediderunt: & Iudęi, nunc increduli, postea credent: hoc enim est valde mirandum & stupendum: nam (conclusit deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur): (conclusit) idest, permisit concludi (omnia), idest, tam Iudęos, quàm gentes (in incredulitate,) idest, in infidelitate, (vt B omnium misereatur) tam Iudęorum, quàm Gentium. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum sit, hæc sententia magnam profunditatem & magnum stuporem continet. Notandum autem quòd cum Deus genus humanum multis modis saluare possit, valde stupendum et admirandum est (vt innuit Augustinus in de spiritu & litera, & habetur in glossa) quare hoc modo nos saluare voluit, vt permitteret prius omnia in incredulitate concludi, vt postea omnium misereatur. Notandū etiam hanc dei sententiam, magnam profunditatem & magnum stuporem continere, tum quia quibusdam indignis gratia datur, tum quia ab aliis etiam indignis gratia denegatur; ad quos quia ex parte diuini propositi rationem assignare non possumus, admiremur, & exclamemus cum Apostolo, dicentes. O'altitudo diuitiarum &c. Deinde cum dicit.

C **O altitudo diuitiarum sapientiæ & sciētiæ dei: quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius!**

Posita diuina sententia, quæ magnam profunditatē & stuporem prætendebat: in parte ista propter illam profunditatem admiratur & exclamat. Formetur autem sic ratio, Quicunq; diuinæ scientiæ & sapientiæ altitudinem non potest cognoscere, & iudicia eius non potest comprehendere, & diuinas vias non potest inuestigare, ille diuini propositi, & diuini secreti, non debet rationem assignare, sed debet admirari & exclamare: sed nos sumus huiusmodi, ergo non debemus diuinī propositi rationem inquirere, sed debemus admirari & exclamare. De hac autem ratione ponit virtutē medii. Continuetur autem sic, Dictum est quòd omnia deus in incredulitate cōclusit, vt omnium misereatur: sed cum huiusmodi diuini propositi, quare deus sic D proposuit, & sic voluit, & sic disposuit, assignare rationem non possumus. Ideo exclamemus, & dicamus, (ò altitudo diuitiarum, idest, o profunditas abundantiæ & copiositatis (sapientiæ & scientiæ dei) quasi dicat, q valde profunda et copiosa est diuina cognitio: (quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius,) idest, valde incōprehensibilis est diuina dispositio: (& inuestigabiles viæ eius) idest, valde inuestigabilis est diuina executio. Tunc ergo est supplenda ratio, q si sic profunda & copiosa est diuina cognitio, sic incomprehēsibilis dispositio, sic inuestigabilis diuina executio, consequens est, quòd diuini propositi non possimus assignare rationem, sed admirationem. Notandum autem quòd hæc tria se habent per ordinem, videlicet, Cognitio, Dispositio, Executio. Nam cum aliquis principatur & habet aliquos regere, primo habet in se sapientiam & cognitionem: posteà secundum illam sapientiam disponit & indicat, qualiter debeat alios regere; vltimò sicut disposuit & iudicauit, sic exequitur & eos regit & gubernat. Deus autem omnia hæc habet modo altissimo:

ná primo est profunda & copiosa sua scientia & sua sapientia, idest, sua cognitio: secundo sunt profunda sua iudicia, per quæ iudicat & disponit res gubernandas, vnde est incomprehensibilis sua dispositio: tertiò sunt inuestigabiles viæ per quas exequitur, propter quod inuestigabilis est sua executio. Notandum etiam quòd diuitiæ in quadam copiositate sonant: ille enim est diues in aliquibus, qui est copiosus in illis, vt potest pate- 1.cap.14. re in pluribus locis lib. Rhetoricorum. Dicitur ergo altitudo diuitiarum sapientię & scientiæ dei, quia est magna profunditas magnæ abundantiæ & copiositatis illius sapientiæ & illius scientiæ. Notandum etiam ꝙ sapientia est de diuinis, scientia de humanis, vt vult Augustinus. 13. de Trinitate, cap. 19. Cum ergo Deus profunde & copiose cognoscat tam diuina quàm humana, dicitur magna esse altitudo sapientiæ & scientiæ illius. Notandum etiam quòd aliquando inuestigare idem sonat quod quasi intus ire, vel quasi per vestigia pergere: aliquando idem sonat inuestigare, quod B non vestigare, vel quod non per vestigia ire: & sic sumitur hoc loco, cum dicitur, inuestigabiles vię eius. Viæ enim diuinæ sunt inuestigabiles, idest, sunt non vestigabiles: vel sunt inuestigales, quia nõ sunt per vestigia cõ- Iob.11.b. prehensibiles, iuxta illud Iob, Forsitã vestigia dei comprehendes, & vsq; ad perfectum, Omnipotentem reperies? quasi dicat, non poteris hoc facere. Deinde cum dicit.

Quis enim cognouit sensum domini?

Præmissa admiratione: hic incipit assignare rationem illius admirationis. Circa quod tria facit, secundum quod tria in admiratione contigerant, quorum hic assignat rationem. Primo ostendit quòd est alta & copiosa diuina sapientia, & diuina scientia, idest, diuina cognitio. Secundo declarat, quòd sunt incomprehensibilia diuina iudicia. i. quod est incomprehensibilis diuina dispositio. Tertio manifestat quòd sunt in- C uestigabiles diuinæ viæ. i. quòd est inuestigabilis eius executio. Secunda, ibi, Aut quis consiliarius.) Tertia ibi, Aut quis prior.) In prima parte intendit talẽ rationem, Cuiuscunq; sensus. i. cuiuscunq; sapientia & scientia, propter sui profunditatem, non potest cognosci, illius sapientia & scientia est alta & copiosa: Deus est huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Benè dico quòd est magna altitudo sapientiæ & scientiæ dei, quia (quis cognouit sensum domini). i. domini sapientiam & sciẽtiam? quasi dicat, Nullus. Tunc est supplenda ratio, ꝙ cum domini sensus. i. domini sapientia & scientia sit tanta, quòd nullus potest eam cognoscere, patet, quòd magnam est altitudo, & magna est copiositas sapientię & scientiæ eius. Deinde cum dicit.

Isa.40.d.

Aut quis consiliarius eius fuit?

Ostendit quòd sunt incomprehensibilia iudicia eius D vel quòd est incomprehensibilis eius dispositio. Formetur autem sic ratio, Quicunq; non habet alium consiliarium, sed omnia disponit secundum consilium voluntatis suæ, & secundum altitudinem sapientię suę, illius iudicia sunt incomprehensibilia, & eius dispositiones sunt incomprehensibiles. Deus est huiusmodi ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Benè dico quòd sunt incomprehensibilia iudicia dei, quia (Quis cõsiliarius eius fuit?) quasi dicat Nullus. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cũ nullus fuerit dei consiliarius aut nullus fuerit eius secretarius, oportet quòd sint incomprehensibilia iudicia eius. Notandum autem, ꝙ siquis vellet scire secreta alicuius, oporteret quòd vel ille cognosceret sensum eius, vel quicquid ille cogitaret ille cognosceret, vel quod ipse esset secretarium & consiliarius eius: & quia nullus cognouit sensum domini. i. nullus cognouit cogitationes eius, nec consiliarius eius fuit, secreta

A sunt iudicia eius: & quod ipse in se faciendo disposuit, scire non possumus, nisi inquantum per suam misericordiam vult ipse nobis aliqua reuelare. Deinde cum dicit.

Aut quis prior dedit illi? & retribuetur ei? Quòniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi honor & gloria in secula seculorum. Amen. 1.Cor.2.

Adducit tertiam rationem, ostendens ꝙ nõ solũ est alta sapiẽtia & sciẽtia dei, q̃a nullus cognouit sensum domini: & non solum sunt incomprehensibilia iudicia eius, quia nullus consiliarius eius fuit: sed etiam sunt inuestigabiles vię eius, quia nullus prior dedit illi. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd si aliquis, qui prior esset deo, tribueret ei qualiter deus deberet agere quæ sunt agenda, et per quas vias deberet exequi quæ sunt B exequenda, forte viæ illę essent inuestigabiles: sed cum totum sit ab ipso, quoniã ex ipso, & p ipsum, & in ipso sunt omnia, nullo modo possumus eius vias inuestigare, nisi ipse inquantum per suam misericordiam vult nobis aliqua reuelare. Formetur autem sic ratio, Quicunq; non habet aliquem priorẽ, qui det ei virtutem qualiter agat, vel tribuat ei qualiter operetur, sed potius ea ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, illius viæ sunt inuestigabiles: huiusmodi autem est Deus, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Benè dictum est, ꝙ inuestigabiles sunt viæ eius, quoniam (quis prior dedit illi,) idest, dedit deo (supple) qualiter agat, & qualiter res gubernet, & per quas vias debet incedere in gubernando res: (et retribuitur ei.) idest, reddetur ei de hoc merces? quasi dicat, Nullus hoc deo dedit: immo omnia sunt ab ipso. Ideo subdit, Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Et quia si nullus prior dedit illi, C sed omnia sunt ex ipso, ipsi debetur honor, et gloria in secula seculorum. Amen. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum nullus prior dederit Deo per quas vias debeat res gubernare, immo totum sit ex ipso, & per ipsum, & in ipso, oportet esse inuestigabiles vias eius. Notandum autem, quòd ex eo quòd aliquis est pater aliorum, et ex eo quòd alia sunt ex ipso, debetur Cap.16. ei honor, iuxta illud Malachię, Si ergo pater ego sum, vbi est enim honor meus? Sed ex eo quod aliquis ea quæ habet non accepit ab alio priore, debetur ei gloria, iuxta illud. 1. Cor. Si autem accepisti, quid gloria- Cap.4. ris quasi non acceperis? quasi dicat, si non accepisses ab alio priore posses gloriari. Cum ergo apostolus duo dixisset de deo, videlicet ꝙ nullus prior ei dedit, & ꝙ omnia sunt ea ipso, duo concludit de eo, videlicet ꝙ debetur honor & gloria: honor inquantum omnia sunt ex ipso, & ipse est pater omnium: gloria inquantũ D quæ habet non accepit ab alio priore & nullus prior ei dedit. Notandum etiam ꝙ glossa hanc literam sic videtur introducere, quòd per ea quæ prædixit, arguat quòd iudicia dei super salutem generis humani sunt supra sensum & cognitionem nostram; sed in parte ista intendit ostendere, ꝙ sint supra meritum. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd ca hoc meremur, inquantum fidem & bona opera nostra Deo offerimus: sed in hoc ipse præuenit nos, nos autem non præuenimus eum, iuxta illud. 1. Ioan. 4. non quasi nos dileaerimus deum sed quoniam ipse prior dilexit nos. Non ergo ex nostris meritis possumus inuestigari, & iudicia dei de iustificatione nostra sunt supra meritum. Ideo ait, (quis prior dedit illi) supple, fidem, & bona opera (& retribuetur ei) ea hoc merces? quasi dicat, nullus potest de propriis meritis gloriari, & nullus potest dicere, quòd ei debeatur merces, quia prior deo dederit, idest, obtulerit deo fidem, & sua bona opera, immo nihil est à nobis prior et principaliter, sed totum est à deo: quo-

niam

niam ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia fiunt: et quia totum est à deo, ideo non nobis, sed ei ee hoc debet esse honor, & gloria in secula seculorum. Amen. Notandum etiam, quod omnia sunt ee ipso, & per ipsum, & in ipso: nam omnia sunt ex ipso tanquàm ex causa efficiente, & per potentiam quæ appropriatur Patri: omnia sunt p ipsum tanquam per causam exemplarem, & disponentem, et p sapientiam quæ appropriatur Filio: omnia sunt in ipso tanquam in cā finali, & in conseruatiua, & tanquam in eius bonitate, quæ appropriatur Spiritui sancto.

Dubitare forte aliquis de eo quod in litera dicitur, Aut quis consiliarius eius fuit? quod glosa exponens, ait, Vnigenitus est patris consiliarius, de quo scriptum est, Vocabitur nomen eius magni consilii Angelus. (Isa. 9.) Sed contra: videtur quod nullus sit dei consiliarius, & quòd in deo non cadat consilium: quia secundum Damascenum (Lib. 2, cap. 22) consiliari est naturæ ignorantis, sed in deo non cadit ignorantia, ergo ei non competit consiliari. Dicendum quod consilium, quantum ad præsens spectat, tria videtur importare, videlicet, cognitionem inquisitam, cognitionem firmam, & cognitionem secretam. Nam ideo consiliamur, quia ignoramus, quid agere debeamus: & ideo per consilium inquirimus quid agendum. Rursum consilium videtur importare cognitionem firmam, quia postquàm consiliati sumus, firmiter adhęremus, quod sic agere debemus. Tertiò consilium importat cognitionem secretam, quia illa dicuntur esse sub consilio, quæ aliis non sunt nota. Cum ergo quæritur, Vtrum in Deo cadat consilium. Dici debet, quòd si consilium dicat cognitionem inquisitam, quia hoc est naturæ ignorantis, in Deo non cadit consilium. Sed si consilium dicat cognitionem firmam, & secretam, in deo maxime cadit consilium; quia ipse maxime firmus in suo proposito, & maxime secreta sunt eius iudicia. Sic ergo dei filius est consiliarius patris, quia est secretarius, & sunt ei nota omnia secreta ipsius.

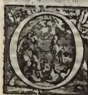
Vlterius forte dubitaret aliquis, vt magister in glossa tangit, quare Apostolus ait magis, (ex ipso esse) quàm (de ipso esse.) Dicendum autem secundum glossam, quòd non idem penitus significat (ex ipso) quod (de ipso): nam (esse ex ipso) se habet in plus, quàm (esse de ipso): ex ipso enim sunt cælum, & terra, quia ipse fecit ea: non autem sunt de ipso, quia sint de substantia sua. Vnde glossa ponit exemplum, quòd si aliquis homo gignat filium, & faciat domum: ex ipso est filius, & ex ipso est domus: sed filius ita est ex ipso, quòd est de substantia eius: domus autem ita esset ex ipso, quòd non esset de ipso, quia non esset de substantia eius, sed esset de terra, & de lignis. Cum ergo Apostolus hic loquatur de vniuersali progressu rerum à primo Principio, competentius hic dicitur omnia ex ipso esse, quàm de ipso: immo falsum est quod omnia sint de ipso, cum oīa non sint de diuina substātia.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apostolus ait, Ex ipso, & p ipsum, & in ipso sunt omnia.) quod glossa exponens, ait, Hoc non esse confuse accipiendum. Et sumpta est hæc glossa ab August. in lib. de Trinit. qui ait, omnia esse ex ipso pp patrem, per ipsum propter filium, in ipso propter spiritum sanctum. Sed contra: etiam glossa super eodem loco, & sumpta est ab Aug. in lib. de Trinit. ait, non intelligas sic omnia esse ex patre, vt neges omnia esse ex filio vel ex spiritu sancto, immo omnia sunt ex patre, et propter patrem, & in patre: similiter & de filio, & de spiritu sancto dici potest. Videtur q in his verbis sit aperta contradictio: quia primò dicit hoc (ex ipso, et per ipsum, & in ipso) non esse confuse accipiendum sed adaptādū esse tribus personis: & postea dicit, quod omnia hęc tria de vna persona concedi possunt. Dicendum quod non est inconueniens, vt per hæc tria

A insinuetur distinctio personarum, & tamen omnia tria competant vnicuiq; personæ: nam cum omnia sint ex ipso propter potentiam, & per ipsum propter sapientiam, & in ipso propter bonitatem, sicut potentia appropriatur patri, sapientia filio, bonitas spiritui sancto: sic ee ipso appropriatur patri, per ipsum filio, in ipsum spiritui sancto: & sicut in vnaquaq; persona sunt hęc tria, quia in patre est potentia, sapientia, & bonitas: sic de qualibet persona possunt dici hæc tria vnde omnia possunt dici esse ex patre, per patrem, & in patre: sic et de filio, & de spiritu sancto dici potest. Ad formam autem arguendi, sciendum, quod non est inconueniens esse idem commune, & speciale, aliter & aliter acceptum: vt potentia propriè sumpta est vna communis omnibus tribus, tamen propter appropriationem specialiter dicitur potentia conuenire patri: sic & sapientia est vna communis omnibus, & tamen propter aliquam specialem rationem appropriatur specialiter filio, non quòd magis competat sapientia filio q̄ B patri, sed quia cum filius procedat per modum intellectus, sapientia habet quandam similitudinem cum proprio filii: sic & bonitas appropriatur spiritui sancto, quia cum ipse procedat per modum amoris, & amare sit idem quod velle bonum, bonitas habet quandam similitudinem cum proprio spiritus sancti; vnde appropriatur ei: quare sicut potentia, sapientia, bonitas, quæ sunt communia tribus, distinctim tamen tribus personis appropriari possunt: sic ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt communia tribus, distinctim tamen tribus personis appropriari possunt.

LECTIO. XXXIX.

C

Bsecro itaq; vos fratres per misericordiam dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam, viuentem, sanctam, deo placentem, rationabile obsequium vestrum. CAP. XII.

Postquàm Apostolus Romanos in se discordes ad pacem & concordiam induxit: in parte ista iam pacificatos, in moribus & in fide instruit. Circa quod duo facit, quia primò instruit eos, veritatem annunciando: secundo instruit eos, quasdas personas imitabiles in D exemplum proponendo, ibi, in 16. cap. Cōmendo aūt vobis Phoeben.) Circa primum tria facit, secundum quòd eos simpliciter instruit, veritatem annunciando: nā primò instruit omnes generaliter, qualiter ad deū, & ad proximū debeant se habere; secundo instruit minores specialiter, quomodo debeāt maioribus obedire; tertio instruit maiores principaliter, quō debeant minores, & infirmiores suscipere. Secunda pars incipit in principio. 13. cap. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.) Tertia in principio. 14. cap. Infirmum aūt in fide assumite.) Circa primum tria facit, secundum quod tria documenta danda sunt omnibus generaliter: nā oēs gnāliter debēt se debite habere primo ad deum: secundo ad proximos bonos, vt ad amicos: tertio, ad proximos malos, vt ad inimicos. Secūda ibi, Habentes donationes) Tertia ibi, Benedicite persequentibus vos.) Ad deum autem conuenit nos habere dupliciter, secundum q duo ab eo accepimus, corpus, videlicet, & animam, vt vtrunq; ei offerre debe-

mus: debemus.n. offerre corpus, carnem nostram domando: secundo debemus ei offerre animam, deuote & fideliter viuendo: ideo circa primum duo facit: nam primò obsecrat ꝗ offeramus & exibeamus deo corpora nostra, carnem nostram debitè domando: secundo offeramus animam, fideliter viuendo.

Circa primum quinq; facit, secundum quòd quinq; requiruntur, si volumus corpora nostra debite offerre deo, carnem nostram debite domando. Nam primo debemus carnem nostram à vitiis separare: secundo debemus eam ad bona opera ordinare: tertio debemus in his perseuerare; quarto debemus propter bonam intentionem facere: quinto debemus in iis discretionem habere, quia debemus castigare & domare carnem, & non mortificare nec occidere. Continuetur autem sic litera, ita vos Romanos ad pacem adduxi; et quia iam pacificati estis volo vos in fide, & in moribus instruere. Ideo (obsecro) i. rogo (vos fratres per misericordiam dei,) idest, per apostolatum mihi à deo misericorditer commissum, Vel (obsecro vos per misericordiam Dei) i. per misericordiam vobis à deo factam, (vt exhibeatis) i. offeratis (corpora uestra) i. carnem vestram, vt (hostiam) ipsam carnem à vitiis separando: & offeratis eam, vt hostiam (sanctam) in huiusmodi bonitatem firmiter perseuerando: et vt hostiam (deo placentem) hoc bona & recta intentione faciendo: (rationabile sit obsequium vestrum) omnibus his rationem, & discretionem habendo. Notandum autem ꝗ Apostolus vtitur huiusmodi obsecratione propter tria: propter propriam vtilitatem primo, quia inferiorum est obsecrare, iuxta illud Prouerbiorum, Semper cum obsecrationibus loquitur pauper: secundo propter conuertendi facilitatem, quia cum hominis animus sit generosus, facilius ducitur, quàm trahatur: tertio propter Romanorum dignitatem, nam quia Romani erant caput mundi, erant magis per obsecrationem, quàm per comminationem inducendi, quia seniores non sunt increpandi sed obsecrandi, iuxta illud 1. Timoth. 5. Seniores ne increpaueris, sed obsecra vt patres. Notandum etiam quòd per hoc quod dicit, quod corpora nostra offeramus tanquàm hostiam, datur intelligi, quòd carnem nostram debeamus à vitiis separare: nam sicut res illa, que debet offerri vt hostia, separatur ab aliis rebus mundanis, & deo dedicatur: sic carnem nostram tunc offerimus vt hostiam, quando separamus ipsam à vitiis mundi huius, et eam domino dedicamus. Notandum etiam, quòd eo quod subdit, quod debemus corpora nostra offerre non solum vt hostiam sed vt hostiam viuentem, datur intelligi, quòd carnem nostram non solū debemus à vitiis separare, sed etiam debemus eam ad bona opera ordinare: nā illud est viuum, qd habet sensum & motum, iuxta illud 2. de Anima, vbi distinguitur animatū à nō aīato, sensu et motu. Tunc ergo caro nostra est hostia viua, quādo sentiendo dulcedinem spiritualium bonorum, mouemus membra corporis nostri, & ordinamus carnem nostram ad operationes bonas. Notandum etiam quòd (sanctum) dicitur, quia sanctum, & firmatum. tunc ergo carnem nostram offerimus vt hostiam viuentem, et sanctam, quando ipsam non solum à vitiis retrahimus, & ad bona opera ordinamus, sed etiam in hoc firmiter perseueramus. Notandum etiam quod finis est illud quod per se & primo placet, cetera autem desiderātur et placēt in ordine ad finē: vnde et Philosophus 1. Pol. vult quòd finis appetatur in infinitum, cætera vero in ordine ad finem. Et quia placentia primo et per se competunt fini, tunc carnem nostram offerimus vt hostiam deo placentem, quando facimus hoc propter bonum finem, & propter bonam intentionem. Notandum etiam quòd Ratio est illa quę ponit medium in rebus, vnde & virtutes sunt habitus electiones existentes in medietate secundum rationem: et quia ratio est illa que discreta præcipit, et quæ moderatur res, & inuenit medium inter superfluum & diminutum non sufficit offerre carnem nostram vt hostiam, domādo eam et castigando, & à vitiis separando, nisi huiusmodi obsequium sit rationabile, idest, nisi sit cum ratione & discretione factum, ita ꝗ huiusmodi domatio, & oblatio, non sit nimis superflua, nec nimis diminuta, sed sit moderata, & discreta, vt recta ratio iudicabit. Notandum etiam quod de his omnibus posset vna talis ratio formari, Quicunq; volunt corpora sua debite exhibere et offerre, debent offerre ea vt hostiam viuentem, sanctam, deo placentem, & vt rationabile sit obsequium eorum: sed vos Romani cum habeatis corpora vestra à Deo, debetis deo illa debite offerre: ergo debetis offerre illa vt hostiam viuentem, et cet. Deinde cum dicit.

Prou. 18.

r. Eth. cap. 1.

Cap. 6.

A

B

Et nolite conformari huic seculo: sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quæ sit voluntas deì bona, & beneplácens, & perfecta.

Ostendit qualiter debeamus deo offerre animam, sancte viuendo, et fideliter sentiendo. Circa quod duo facit, quia primo ostendit, quomodo debeamus sancte viuere. Secundo declarat, quomodo debeamus fideliter sentire, et sobrie sapere, ibi, Dico enim per gratiā.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; vult probare. i. gustare & experiri quæ sit voluntas dei bona, beneplacens, & perfecta, debet animam suam offerre deo, et non debet conformari huic seculo, sed debet conformari in nouitate mentis: sed vos debetis velle probare quę sit voluntas dei bona, beneplacens, & perfecta: ergo debetis animam vestram offerre deo, et non debetis conformari huic seculo, sed reformari in nouitate mentis. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, dictum est quòd debetis exhibere. i. offerre corpora vestra deo, et debetis ei offerre animam: & quia sic est (nolite conformari huic seculo) i. nolite accipere formam concupiscentiæ secularis, (sed reformamini) i. cū effetis deformati in Adā, nunc reformamini, idest, renouamini, (in nouitate sensus vestri) i. mentis vestrę: vel (reformamini) i. de die in diem, & iterum formamini ad imaginem dei, ad quam formati estis: reformamini dico (vt probetis) idest, experimento discatis (quæ sit voluntas dei bona, beneplacens; & perfecta. Notandum autem quòd sicut prima ratio supponens quòd deberemus corpora nostra offerre deo, declarat modum per quē debemus ea offerre, quia debemus ea offerre vt hostiam viuentem, sanctam, &c. sic hęc ratio supponēs quòd debemus offerre deo etiam animas, declarat modum per quem debemus offerre illas, quia debemus offerre eas non conformando nos huic seculo, sed reformando in nouitate mentis nostrę. causa autem, quare debemus sic reformari, est, vt probemus quæ sit voluntas dei bona, beneplacens, & perfecta. Notandum etiam quòd anima est quasi quoddam speculum: ideo habetur in 3. de Anima, ꝗ anima est quodammodo omnia, quia suscipit in se species omnium aliorum: sicut speculum suscipit in se similitudines aliarum rerū. Speculi autem natura est, quòd ad quæ se conuertit, illis se conformat, & illorum similitudinem suscipit: quibuscunq; igitur speculum se offert, et ad quæcunq; se conuertit, illis se cōformatur: sic et anima si se offerat, & si se det rebus secularibus, conformatur illis; si autem se offerat rebus diuinis, reformatur & decoratur secundum illas. Volens ergo Apostolus ostendere, quòd debemus animam nostram offerre deo, ait, quòd non debemus conformari huic seculo, sed reformari, idest, iterum formari. i. fieri formosi & pulchri in nouitate mentis nostræ. Notandum etiam, quod animalis homo

C

D

Tex. 18.

t. Cor. 2.

1.de An.104. homo non sapit ea quę dei sunt: sicut enim lingua cū est affecta aliquo humore prauo non sapiunt ei quæ sunt vere dulcia, et quæ sunt vere delectabilia: ita anima cum conformatur huic seculo, et cum est affecta rebus terrenis, non probat.i.non gustat.i.non habet saporē in rebus spūalibus, quæ sunt secūdū dei voluntatem bonam, beneplacentem, & perfectam: vt ergo huiusmodi bona spiritualia gustemus, & habeamus in eis saporem, non debemus huic seculo conformari. Notandum etiam quòd hoc quod hic dicitur, Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri.) accipiendo demonstrationem large, est demonstrationis conclusio: quod verò subditur, Vt probetis quæ sit voluntas dei, &c. est quasi demonstrationis principium: quia propter hoc non debemus cōformari huic seculo, vt possimus probare.i.vt possimus gustare, et habere saporem in his quæ sunt secundum dei voluntatem. Si vō aggregetur simul, erit quasi tota demonstratio positione differens. Notandum B etiam, ꝙ quando cibus sapit gustui, tunc est bonus: quādo autem magis placet, tunc est beneplacens: quando verò optime sapit, tunc est perfectus. Quamdiu ergo sumus huic seculo conformes, spiritualia quæ sunt secūdū dei volūtatē, nobis sapiūt, & iō nō videtur bona: nec magis nobis sapiunt, & ideo non videntur nobis beneplacentia: et multomagis non optime sapiunt, et ideo non videntur nobis perfecta. Sed quando retrahi incipimus ab istis secularibus, tunc gustamus & probamus quod voluntas dei est bona: quando autem magis proficimus et retrahimur, tunc probamus ꝙ volūtas dei est beneplacens: sed quando iam sumus perfecti, iam probamus et experimur ꝙ dei voluntas.i.bona spiritualia quæ sunt secundum dei voluntatem, sunt suauissima & perfecta. Est ergo intentio Apostoli ꝙ debemus reformari.i.debemus iterum & iterum de bono in melius formari.i.formosi esse; et debemus C de bono in melius proficere, vt nobis incipientibus appareat voluntas dei bona, proficientibus appareat beneplacens, nobis autem iam perfectis appareat suauissima et perfecta. Vel aliter, nam hominibus malis, et his qui sunt conformes huic seculo primo non sapiunt ea quę sunt bona secundum naturam, quia vitiū contra naturam est, & ipsi à rectitudine deuiant: secundo non sapiunt ei bona gratiæ, quia ipsi à gratia se elongant: tertio non sapiūt ei bona gloriæ, quia ipsi ad illa bona se non ordinant. Nos ergo non debemus conformari huic seculo, vt probemus quę sit voluntas dei bona, quantum ad bona naturæ: beneplacens quantum ad bona gratiæ: perfecta, quantum ad bona gloriæ. Tunc enim ab istis secularibus recedendo, omnia incipient nobis sapere, vel in re quantum ad bona naturæ et gratiæ, vel in spe quantum ad bona gloriæ. Deinde cum dicit.

Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.

Ostenso quomodo debemus offerre deo animā nostram sancte viuendo: in parte ista declarat, quomodo debemus ei animam offerre fideliter sentiendo, & sobriè sapiendo. Ad cuius euidentiam sciendum ꝙ si homo non præsumeret de suo sensu, & vellet sobriè sapere, & nollet excedere mensuram sapientiæ sibi diuinitur collatę, nec mensuram gratuitorum donorum sibi diuinitus infusorum, semper fideliter sentiret & nunquàm à fide deuiaret: eum enim qui talis esset, spiritus sancti ignis cōbureret, iuxta illud qđ figuraliter dictū Exo.12. est de agno pascali, Si quid autem residui fuerit, igni comburetis. Apostolus ergo volens nos a superstitione retrahere, & ad sobrietatē inducere, tria facit: quia A primò, quòd debemus sobriè sapere, declarat: secundo secundum quam mensuram sit ista accipienda sobrietas manifestat: tertio, quod dixerat, per simile probat. Secunda, ibi. Et vnicuiq;.) Tertia ibi. Sicut enim.) In prima parte intendit talem rationem, Quicūq; in diuinis mysteriis non vult præsumptuosus esse, & non vult de suo sensu confidere, non debet plus sapere, quàm oportet sapere, sed debet sapere ad sobrietatem: sed (supple) vos Romani non debetis in talibus superstitiosi esse, non debetis de vobis ipsis confidere, ergo nō debetis plus sapere ꝙ̄ oportet sapere, sed sapere ad sobrietatē. Hoc ergo ē qđ ait (dico enim per gratiā) supple; apostolatus.i.dico in auctoritate apostolica (quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos) supple, in diuinis mysteriis, & in diuinis rebus: (non plus sapere ꝙ̄ oportet sapere sed sapere ad sobrietatē).i.ad mensuram & sine præsumptione. quasi diceret quòd si vultis in diuinis rebus habere mensuram, & non vultis esse B pręsumptuosi, non debetis plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & non debetis transgredi limites vobis pręfixos. Notandum autem hoc Apostoli pręceptum (vt glosa tangit) transgressi sunt Hęretici: & quia non omnes Romani erant tales, ideo non dicit Apostolus, omnibus vobis, sed omnibus qui inter vos sunt.i.qui inter vos tales sunt. Deinde cum dicit.

Et vnicuiq;, sicut deus diuisit mensuram fidei.

Ostendit secundum quam mensuram accipienda sit ista sobrietas. Formetur autem sic ratio, cuicunq; deus diuisit mensuram fidei, et mensuram aliorum bonorū, secundum illam mensuram est sobrie sapiendum: sed vnicuiq; diuisit deus mensuram fidei, & mensuram aliorum spiritualiū bonorum: ergo ab vnoquoq; secū C dum illam mensuram est sobrie sapiendum. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autē sic, Bene dico ꝙ est sobrie sapiendum, quia (& vnicuiq;, sicut diuisit deus mensuram fidei) sic, supple, secundum illam mensuram, sobrie sapiat. Notandum autem ꝙ soli Christo datus est spiritus.i.data sunt spiritualia dona non ad mensuram, iuxta illud Ioannis, non enim ad mensuram dat deus spiritum. Ioan.3. Cæteris autem hominibus data sunt spiritualia dona ad mensuram, & nulli concessa sunt omnia, vel nulli concessus est vsus omnium, sed forte aliquis habet gratiam exhortandi, aliquis dicendi; aliquis vero alius prophetandi. Secundum ergo illam gratiam sibi concessam in iis que dei sunt, debet sobrie sapere, & debet se sobrie intromittere. Notandum etiam ꝙ per mensuram fidei possumus intelligere omnia dona spūalia à Deo secūdum mensuram concessa nobis: omnia enim huiusmo D di dona sunt fidei, quia sunt ad fidei ędificationem, vel sunt ad fidei vtilitatem, iuxta illud primæ Corint. 12. vnicuiq; autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Vel per mensuram fidei possumus intelligere ad literam, ipsam fidem: quæ nobis, sicut & alia dona, ad mensuram conceditur. Hanc ergo mensuram sequēdo, debemus sobrie sapere, & non debemus de nostro sensu confidere. Notandum etiam ꝙ bene dicit (diuisit deus) quia nulli conceduntur omnia huiusmodi spiritualia dona, sed diuisiones gratiarum sunt: idem autem spiritus, est qui operatur omnia in omnibus. Deinde cum dicit.

Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in christo, singuli autem alter alterius membra.

Quod dixerat probat per simile: ostendit enim per simile in corpore naturali, quòd huiusmodi dona spiritualia diuersa sunt & non omnibus omnia concessa. Formetur autem sic ratio, sicut se habent membra corporis naturalis ad corpus naturale, ita se habent membra corporis mystici ad corpus mysticum: sed membra corporis naturalis non habent eundem actum, sed habent diuersa officia: ergo & membra corporis mystici non habent eundem vsum donorum, sed sunt eis diuisim dona concessa. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Benè dico, ꝙ deus diuisit mensuram fidei, idest, secundum quandam mensuram diuisit suis fidelibus sua dona, quæ faciunt ad ædificationem fidei: quia sicut in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra nõ eundem actum habent, idest, non habent idem officiũ: ita multi fideles sumus in christo vnum corpus mysticum, singuli autem sumus membra, ita quod alter est alterius membrum, subueniens alterius necessitati. Notandum autem quòd si membrum vnum haberet omnia officia, vnum membrum non esset alterius .i. non esset ordinatum ad vtilitatem alterius: sed quia diuisa sunt officia membrorum, ideo vnum indiget alio, vt oculus indiget manu vt purgetur ab ea, & manus indiget oculo vt dirigetur ab ipso. Sic et in proposito, si quilibet fidelium haberet omnes gratias, nullus indigeret alio: eo ergo ipso ꝙ sumus singula membra, & vnum est membrum alterius, idest, subueniens indigentiæ alterius, datur sufficienter intelligi, ꝙ diuisiones gratiarum sunt, & quòd huiusmodi gratias gratis datas deus suis fidelibus diuisim concessit. Notandum etiam quòd tria tangit de corpore naturali, quæ adaptat ad corpus mysticum, videlicet, corporis vnitatem, cum dicit, sicut enim in vno corpore: membrorum pluralitatem, cum subiungit, multa mẽbra habemus: officiorum diuersitatem, cum subinfert, omnia autem membra non eundem actum habent. Sic & in corpore mystico tria sunt, videlicet, pluralitas membrorum, cum dicit, ita multi sumus: vnitas ecclesiæ & hoc cum subiungit, vnum corpus in christo: gratiarum diuisibilitas vel officiorum pluralitas, cum subinfert, singuli autem alter alterius membra: nam ideo sunt singuli membra, quia quilibet est membrum alterius .i. quilibet est subueniens indigentiæ alterius, quia huiusmodi gratiæ diuisim sunt fidelibus concessæ, ita ꝙ vnus altero indigeat.

Dubitaret forte aliquis de eo quod Apostolus ait, Nolite conformari huic seculo): quod glossa exponens, ait, quòd in nostra manu est .i. ꝙ in nostra potestate est conformare huic seculo, & non conformari .i. accipere formam corporalis concupiscentiæ, & non accipere. Sed contra: supra dicebatur cap. 8. Velle mihi adiacet, idest impotens iacet: perficere autem nõ inuenio. Dicendum, ꝙ nos si nobis ipsi relinquamur, semper declinamus ad illecebra, & conformamur secularibus rebus, propter quod adgeneratur in nobis forma, & habitus secularis concupiscentiæ: sed tamen per auxilium diuinum possumus hæc vitare. Verum quia deus quantum est de se semper est paratus, ideo dicitur hoc esse in potestate nostra: quia vtinam ita essemus parati facere quod in nobis est, sicut deus paratus est facere quod in se est.

Vlterius forte dubitaret aliquis, quomodo differũt reformari in nouitate sensus, et in nouitate mentis. Dicendum ꝙ ex eo quod conformamur huic seculo, senescimus & inueterascimus; ex eo quòd conformamur diuinis, innouamur in mente, & renouatur vt aquilæ iuuentus nostra: quod sic declaratur. Nã illud quod est nouum, est propinquum suo principio: illud verò quod est antiquum est à suo principio elongatum: & ideo dicimus, ꝙ vinum antiquum longius est à suo torculari quàm nouum. Cum ergo conformando nos se-

A culeribus, elongemur à nostro principio, quia elongamur à deo: conformando autem nos diuinis, nostro principio propinquamus, gratia, quæ conformat nos diuinis, dicitur nos renouare, et peccatum facit nos senescere, quod secularibus nos conformat.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli. Sed reformamini.) quod glossa exponens ait, ꝙ in Adam sumus deformati, vbi partim amissa est imago dei. Sed contra: cum homo sit factus naturaliter ad imaginem dei, oportet ꝙ quandiu durat natura, tamdiu duret imago. Dicendum ꝙ sicut aliquando in naturalibus ipsa lineamenta dicuntur imago, aliquando dicuntur imago lineamenta cum colore apposito lineamentis illis: sic aliquando anima dicitur imago dei secundum ipsas potentias, aliquando dicitur anima imago secundum potentias cum habitibus superinfusis: et quia peccatum non tollit potentias sed tollit habitus, aliquando dicitur imago amitti vt quantum ad

B habitus: aliquando autem dicitur non amitti vt quantum ad potentias. Vnde Augustinus. 13. de Trinitate aliquando vult ꝙ nulla deformitas tollat imaginem, aliquando vult ꝙ peccatum tollat imaginem: imago enim potest ab anima tolli & non potest tolli, potest tolli quantum ad habitus gratuitos, non potest tolli quantum ad potentias naturales.

LECTIO. XXXX.

C Habentes igitur donationes, secundum gratiam quæ data est nobis, differentes.

Postquàm Apostolus ostendit, qualiter debemus nos habere ad deum: in parte ista declarat, qualiter debemus nos habere ad proximos. & primò (vt dicebatur) declarat, qualiter debemus nos habere ad amicos & ad proximos bonos: secundo, qualiter ad proximos malos & inimicos, ibi; Benedicite persequentibus vos.) Circa primum duo facit: quia primo concludit ex habitis, ꝙ vnum membrum alteri subueniat: secundo, conclusionem illam multipliciter manifestat, ibi, Siue prophetiam.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunque secundum gratiam habent differentes donationes, debent sibi multipliciter subuenire: sed nos (vt patet ex habitis) secundum gratiam quæ data est nobis, habemus differentes

D donationes: ergo debemus nobis (supple) multipliciter subuenire, & debemus vnus alteri seruire. Modus autem, secundum quem proximi debent habere se adinuicem, est, vt habentes differentes donationes, secundum gratiam ei datam, sint alter alterius membra, & sibi inuicem seruiant & subueniant. Continuetur sic litera, dictum est ꝙ sumus singuli membra: et quia sic est, (habentes igitur donationes differentes) .i. differentia dona (secundum gratiam quę data est nobis) supple, nobis inuicem subueniamus, & singuli sint alter alterius membra. Notandum autem, quòd sicut supra dicebatur, Sicut in vno corpore naturali si quodlibet membrum haberet omnia officia, vnum nõ indigeret alio: sic in corpore mystico, quia non quilibet fidelis habet omnes gratias, sed secundum gratiam habemus differentes donationes, idest, differentia dona: ideo vnus indiget alio, & sumus alter alterius membra, & oportet vt nobis inuicem subueniamus. Deinde cum dicit.

Siue

Siue prophetiam secundum rationem fidei, siue ministerium in ministrando, siue qui dicet in doctrina, qui exhortatur in exhortando.

Quod dixerat declarat & manifestat, ostendens quomodo secundum has differentes donationes debemus esse alter alterius membra.i.debemus nobis inuicem subuenire. Circa quod duo facit, quia primo ostendit quomodo debemus nobis inuicem subuenire quantũ ad bona magis spiritualia: secundo quantum ad bona magis communia. Secunda, ibi, Qui tetribuit.) Ad euidentiam primę partis sciendum ꝙ inter dona spiritualia, quædam circuncernunt res diuinas, quædam res humanas. Rursus inter bona siue inter dona, quæ circuncernunt res diuinas, quoddã est donum quod pertinet ad donorum cognitionem, vt prophetia: quoddã vero pertinet ad diuinorum administrationem, vt B administrare ecclesiastica sacramenta. Rursus inter huiusmodi spiritualia dona, quæ circuncernunt res humanas, quoddam respicit cognitionem speculatiuam, vt doctrina: quoddam vero respicit cognitionem practicam, vt exhortatio. Est ergo intentio Apostoli quòd secundum gratiam tibi datam, & secundum donum tibi à deo concessum, debes proximo tuo seruire: vt si habes donum prophetiæ, quæ respicit diuinorum cognitionem, debes seruire ad proximorum vtilitatem, eis prophetando: si vero habeas donum administrationis diuinorum, debes seruire, sacramenta administrando: vlterius si concessum sit tibi donum quantum ad humana secundum cognitionem speculatiuam, debes seruire docendo; si vero secundum cognitionem practicam, debes seruire exhortãdo. Ex omnibus ergo his conficitur vna talis ratio, Quicunq; habent donum aliquod à deo concessum, debent secundum illud donũ suis proximis ad vtilitatem ecclesię deseruire: sed prophetantes, administrantes, docentes, & exhortãtes ha- C bent dona sibi diuinitus concessa: ergo debent secũdũ illa suis proximis ad vtilitatem ecclesię deseruire. De hac autem ratione ponit (vt solet) virtutem medii. Cõtinuetur autem sic litera, dictum est ꝙ secundum gratiam nobis datam habentes differentes donationes, debemus esse alter alterius membra, & debemus nobis inuicem subuenire: sed quia sic est, siue simus habentes prophetiam, idest, reuelationem futurorum, vel quorumlibet occultorum, secundum rationem fidei, idest, vt exigit auditorum fides: si ergo talem prophetiam habuerimus (supple) simus membra aliorum, & debemus aliis seruire prophetando. Siue ministrrium, idest, si habuerimus ministerium ecclesiasticum, sicut habent Presbyteri, in ministrando (supple) debemus aliis seruire, & debemus esse aliorum membra, eis sacramenta ecclesiastica ministrando. Siue ille qui docet, idest, ille D qui habet gratiam docendi (supple) sit membrum aliorum & seruiat aliis in dotrina, idest, in cognitione speculatiua. Qui exhortatur, idest, qui habet gratiam exhortandi & docendi practicè, debet esse in exhortando, idest, debet aliis seruire exhortando & in moribus instruendo. Notandum autem secundum glossam, & est Ambrosii, Apostolus in enumeratione gratiarum & donorum, incipitur a prophetia, quia prophetia est prima probatio, quòd fides nostra sit rationalis, nam credentes, accepto spiritu, prophetabant. Benè ergo dictũ est, siue prophetiã secũdũ rationẽ fidei: quia prophetia data est, vt exigit ratio fidei auditorum. Vel dicitur esse prophetia secundum rationem fidei, quia prophetia data est, vt habeatur aliqua ratio & aliqua probatio, ꝙ fides nostra rationalis existat. Notandum etiam, ꝙ aliud est docere hominem in veritate, aliud est exhortare ipsum in bonitate, & instruere ipsum in moribus: nam vnum pertinet ad cognitionem magis A speculatiuam, aliud vero, magis ad practicam: & quia aliqui habent gratiam docendi speculatiuè, qui nõ habent gratiam exhortãdi practicè, ideo distinguit Apostolus inter illa. Notandum etiam, ꝙ prophetare, sacramenta administrare, docere, & exhortari, sunt magis dona & gratiæ speciales: alia verò, quæ enumerabuntur, sunt magis dona & gratiæ communes. Deinde cũ dicit.

Qui tribuit in simplicitate, qui præest in solicitudine, qui miseretur in hilaritate.

Postquàm Apostolus ostendit, quomodo debeamus esse alter alterius membra, & quomodo debeamus proximis subuenire, quantum ad dona & gratias magis speciales: in parte ista ostendit, quantum ad dona & gratias magis communes. Circa quod duo facit: B quia primò ostendit hoc magis in generali. secundo magis in speciali, ibi; Dilectio sine simulatione.) Ad euidentiam primę partis sciendum, ꝙ homines generaliter tripliciter penuriam pati possunt: primo in exteriori substantia, quia non habent rerum copiam, vt possint viuere: secundo possunt pati defectum in sapientia, quia nesciunt seipsos gubernare et derigere: tertio possunt pati defectum in virtute et in potentia, quia non possunt se auxiliari, & non possunt prohibitiuis resistere. Patientes ergo defectum in exteriori substantia, indigent ꝙ eis quis in simplicitate bona tribuat: patientes vero defectum in sapientia, indigent ꝙ eos quis solicitè gubernet & regat: sed patientes defectum in virtute & in potentia, indigent ꝙ quis hilariter eorum misereatur et subueniat. Ex omnibus ergo his formabitur vna talis ratio, Quicunq; habent aliquod donum à Deo concessum, debent secundum illud donum suis proximis subuenire: sed ꝙ aliquis possit tribuere in simplicitate his qui indigent exteriori substã- C tia, & ꝙ aliquis possit solicitè dirigere, & pręesse eis qui deficiunt in cognitione & in sapiẽtia, & ꝙ aliquis possit misereri & auxilia præbere iis qui carent fortitudine et potentia, est donum dei: ergo pollentes talibus, debent secundum hæc suis proximis subuenire. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur ergo sic littera, Benè dico ꝙ nos debemus esse alter alterius membra, proximis nostris subueniẽdo: & quia sic est, (qui tribuit).i.qui habet gratiã ꝙ possit tribuere et subuenire iis qui carent exteriori substantia (supple) tribuat in simplicitate: (qui pręest) idest qui habet gratiam ꝙ possit pręesse, & ꝙ possit gubernare & dirigere eos qui carent cognitione & sapientia, (supple) pręsit & dirigat (in solicitudine) idest, solicitè: (qui miseretur).i.qui habet gratiã ꝙ possit misereri, & ꝙ possit auxiliari qui carent fortitudine & potentia, (supple) D misereatur, & auxilietur (in hilaritate).i.hilariter. Notandum autem ꝙ huiusmodi dona quę hic narrantur, vt habere gratiam tribuendi, vel dirigendi, vel miserẽdi, sunt dona vel gratię magis communes, quàm sint gratię superius tactę: tamen de ipsis donis vel de ipsis gratiis quæ sunt sic communes, potest determinari magis in generali & magis in speciali, vel magis confusè & magis distinctè. Nunc ergo Apostolus magis in generali ostendit, qualiter debeamus secundum hæc gratias proximis subuenire; sed postea magis distinctè determinabitur, qualiter subueniendum sit proximo, & debeamus erga ipsum nos habere. Notandum etiam ꝙ quidam tribuunt, sed non tribuunt in simplicitate: quod dupliciter contingit: primo, cum quis ex suo dato aliquid mali intendit, quasi donis homines ad malũ alliciens: secundo, cum quis ex modico intendit multo maiora acquirere ab iis quibus dat. Quidam verò tribuunt, & tribuunt in simplicitate, qui in tribuendo habent intentionem rectam & simplicem, nihilq;

A mali per huiusmodi dationem intendunt, & à solo deo qui remunerator est bonorum omnium premium expectant, & non ab iis quibus dederunt. Vel aliter, vt exponit glosa, & in idem redditetiam quidam tribuunt dupliciter, quia intendunt ex huiusmodi tributione non solum gloriam ęternam & veram, sed etiam praesentem & temporalem: nos autem debemus tribuere in simplicitate, quia debemus intendere vnicum & simplicem finem, videlicet, vitam ęternam: tunc enim accidet nobis quod dicitur Prou. 13. Simplicitas iustorū diriget illos. Qualiter autem alia duo sint intelligenda, videlicet, quomodo debeamus praeesse & dirigere alios in solicitudine, & quomodo debeamus misereri in hilaritate, non habet dubium. Deinde cum dicit.

Dilectio sine simulatione: odientes malum, adhaerentes bono, charitatem fraternitatis inuicem diligentes.

B Ostendit magis distincte, quomodo debeamus esse alter alterius membra, & quomodo debeamus proximo subuenire. Circa quod duo facit: quia primò ostendit quomodo debeamus nosmetipsos ordinare ad bonū proximi, quantum ad affectum interiorem: secundo declarat, quomodo debeamus intendere bonum eius, quantum ad affectum exteriorem, ibi, Honore inuicē.) Ad euidētiā primae partis sciēdū ꝙ si sēdm interiorem affectum volumus intēdere bonum proximi, quātū ad pręsens spectat, dilectio nostra & affectus noster quatuor in se habere debet. Nam debemus diligere & affici ad proximum primò veraciter: secundo rationabiliter: tertio perseuerāter: & quarto generaliter. Nam quidam sunt amici simulati qui non seruiunt nisi ad oculum, & isti non diligunt veraciter, sed diligunt cū simulatione. Quidam vero sunt amici dediti carnalitati qui etiam cōsentiunt amicis in vitiis et in illecebris, et isti diligunt malum proximi et non diligunt ipsum C rationabiliter, quia sic diligendi sunt homines, vt errores eorum non diligantur. Tertio quidam sunt amici dediti vanitati qui nō diligūt proximū pp bonū virtutis, & tales nō adhęrēt bono & nō diligūt pseuerāter, quia sola dilectio honesti, & sola dilectio propter bonum virtutis est illa quę est durabilis & firma. Quartò quidam sunt amici partialitati qui diligunt alium ad hoc ꝙ ille efficiatur alterius inimicus: tales non diligunt generaliter, nec diligunt charitatem fraternitatis, imo magis seminant discordiam inter fratres. Ex omnibus his formabitur vna talis ratio, Quicunq; habent aliqua dona à Deo concessa, debent secundum illa dona bonum intendere proximorū: sed ꝙ aliqui sine simulatione & veraciter, et ꝙ aliqui odiant malum & diligant rationabiliter, & ꝙ aliqui adhęreant bono & diligant perseueranter, & ꝙ aliqui diligāt charitatē D fraternitatis & diligāt gnāliter, ista sunt dona dei: ergo sēdm hmōi, & secūdū hanc regulā debemus bonū intendere proximorum. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Bene dico ꝙ debemus esse alter alterius membrum, & quod debemus diligere proximum, et bonum intendere eius: ita tamen quod sit (dilectio sine simulatione). i. ꝙ diligamus veraciter; ꝙ simus (odientes malum) & non diligamus in hominibus vitia, sed diligamus eos rationabiliter; simus: (adherentes bono). i. diligamus in hominibus virtutē et diligamus eos perseueranter; simus (diligentes inuicem charitatem fraternitatis). i. diligamus ꝙ fratres habeant charitatem ad inuicem, et ꝙ diligamus proximos generaliter. Deinde cum dicit.

Honore inuicem praeuenientes. Solicitudine non pigri: spiritu feruentes: domino seruientes: spe gaudentes. In tribulatione patientes: orationi instantes: necessitatibus sanctorum communicantes: hospitalitatem sectantes.

Ostendit quomodo debeamus esse alter alterius mēbrum, & quomodo debeamus intendere bonum proximi quantum ad exteriorem affectum. Circa quod tria facit secundum quod distinguitur à sapientibus triplex bonum, videlicet, Honorabile, Vtile, & Delectabile. Primo ergo ostendit quomodo debemus erga proximum bonum honorabile intendere: secundo, quomodo bonum vtile: tertio, quomodo bonum delectabile. Secundi ibi, (sollicitudine.) Tertia, ibi, In tribulatione.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; habent aliquod donum à Deo concessum, secundum illud donum debent esse membrum proximi, & debent bonum eius diligere: sed quòd aliqui mutuo se honore pręueniant, est donum dei; ergo secundum huiusmodi debemus esse membrum proximi, & debemus eius honorem diligere. Continuetur ergo sic litera, Dictum est quòd debemus esse alter alterius membra, & quod debemus bonum proximorum diligere, & quia inter caetera bona exteriora honor est maximum bonorum secundum Philosophum in Ethicis: ergo si sic est, sitis vos (inuicem honore praeuenientes). i. mutuo honore vos pręueniatis. Notandum autem quòd honor debet esse mutuus, contra quosdam, qui volunt honorari, & non honorare: secundo honor debet esse gratuitus, contra quosdam, qui nisi honorarentur prius, nunquàm alios honore pręuenirent: ideo Apostolus ait, honore inuicem, vt sit honor mutuus: subdit pręuenientes, vt sit honor gratuitus, vt antequàm honoreris à proximo, pręuenias eum et honores illum. 7. Pol. cap. 1.

Deinde cum dicit, Solicitudine.) Ostendit quomodo debeamus erga proximum bonum vtile. Circa quod quatuor sunt consideranda: quia cum quis vult intendere alicuius vtilitatem, debet primo exterius solicitudinem habere: secundo in mente debet esse attentus, et debet interius feruere, quia nisi sit attentus interius, & solicitus exterius, nunquàm benefaciet: tertio debet in hoc rectam intentionem habere, quia in hoc debet seruire domino, non mundo, debet enim hoc facere propter praemium ęternum, non propter commodum temporale: quarto debet se habere circa hęc gaudenter, & hilariter gerere, quia nisi quis hilariter obsequatur, quasi nihil appretiatur eius obsequiū: huiusmodi autē gaudium debet habere propter spem ęternae hęreditatis, quam idem expectat. Ex omnibus ergo his cōflετur vna ratio, Quicunq; habent aliquod donum à Deo concessum, secundum illud donum debet subseruire proximo, & de eius vtilitate intendere: sed ꝙ quis circa vtilitatem proximi non sit piger exterius solicitudinem habendo, sit attentus in mente interius in spiritu feruendo, habeat rectam intentionem non mundo sed domino seruiendo, et vlterius quòd hoc operetur gaudenter et hilariter de spe & de mercede quā idem expectat gaudendo, est donum dei: ergo secundum hunc modum debemus proximo subseruire, et debemus eius vtilitatem intendere. Continuetur autem sic, dictum est ꝙ debemus esse alter alterius membrum, et ꝙ debemus intendere bonum proximi et eius vtilitatem: et quia sic est, ergo in intendēdo vtilitatem proximi simus (solicitudine non pigri,) idest, habeamus solicitudinem in opere exteriori: (simus spiritu feruentes). i. habeamus solicitudinem et feruorem in mente, & in spiritu interiori: (simus domino seruiētes). i. habeamus rectitudinem in intentione; & hoc facientes intendamus seruire domino, non mundo: simus etiam (spe gaudentes). i. habeamus gaudium & hilaritatem in executione, vt huiusmodi vtilitate proximi gaudentes, hilariter exequamur propter spem ęternae hęreditatis, & propter mercedē quam inde expectamus.

de expectamus.

Deinde cum dicit, In tribulatione.) ostendit quomodo circa proximum debemus intendere bonum delectabile. Dupliciter autem impeditur delectatio quantum ad præsens spectat, videlicet, propter tribulationem quam quis habet in corde, vel propter afflictionem quam habet in corpore: et quia tribulatur in corde, delectatur cum quis ei compatitur, cum pro eo ad dominum oratio porrigitur: ideo tribulato in corde debemus subuenire in tribulatione compatiendo, et pro eo orationi instando. Rursus afflictio in corpore vel contingit propter defectum alimenti interius, & tunc est subueniendum ei bona communicando: vel cōtingit huiusmodi afflictio propter defectum cooperimenti exterius, & tunc est proximo subueniēdum ipsum in hospitio receptando. Ex omnibus ergo his formetur vna talis ratio, Secundum donum nobis concessum, debemus proximo subuenire, quantum ad ea quę possunt ei tribulationē inferre, & quæ possunt ipsum affligere: sed ꝙ quis tribulato in corde compatiatur, et pro eo oret; et afflicto in corpore bona sua cōmunicet, et eum in hospitio receptet, est donum dei, & est à Deo sibi concessum quòd possit hæc facere: ergo debemus secundum hæc proximo subuenire. Continuetur ergo sic litera, dictum est quòd debemus esse alter alterius membrum, & per consequens dictum est, quòd debemus proximo tribulato in corde, vel afflicto in corpore subuenire: & quia sic est, simus (patientes) .i. compatientes (in tribulatione) supple, proximi; & simus (orationi instantes) vt ab eo tollatur illa turbatio, quā habet in mente aut in corde: & simus (necessitatibus sanctorum communicantes) supple, nostra bona, quando (supple) ipsos sanctos, & ipsos proximos nostros videmus affligi i corpore propter defectum alimenti interius: et simus (hospitalitatē sectantes) .i. simus sanctos, & proximos nostros in hospitio recipientes, quando videmus eos affligi propter cooperimenti defectum exterius.

C

Dubitaret forte aliquis de eo quod in litera dicitur Honore inuicem præuenientes. Videtur enim ꝙ Apostolus præcipiat impossibile: quia cum vnus alium pręuenit honore, ille, qui est pręuentus, nō potest eum pręuenire, à quo pręuentus est: quia tunc esset simul præuentus, & non præuentus. Dicendum ꝙ ista præuentio dupliciter potest fieri, et in pręparatione animi, & in opere siue in executione negotii: de præparatione autem animi nō habet dubium, quòd possint aliqui duo se mutuo præuenire honore, nam quilibet priusquàm cogitet ab alio honorem recipere, potest proponere in corde suo ei honorem facere. tunc ergo hoc posito, quilibet secundum animi præparationem alium honore præueniet. Dubium est ergo de opere, vtrum secundum opus exterius possint se aliqui duo mutuo præuenire honore. Ad quod dici potest, ꝙ sicut aliqui duo possunt esse meliores se ipsis, ita ꝙ vnus est melior alio, & è conuerso, non tamen secundum eundem modum, sed vnus est melior quantum ad vsum vnius virtutis, alius autem est melior quantum ad vsum alterius: sic et de honore: nam cum honor sit exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis, vnus potest alium pręuenire in testimonio virtutis vnius, & alius in testimoniū alterius; ita ꝙ vnus antequàm honoretur ab alio de opere virtutis vnius, poterit in hoc honorare eum: & alius de opere alterius virtutis, poterit honorare ipsum, antequàm honoretur ab ipso: & sic honore mutuo se pręuenient. Vel possumus dicere, ꝙ quilibet, in quātum in se est, debet honore alium pręuenire: quod si fiat qd in se est, & contingat ipsum pręueniri priusꝗ præueniat, impleuit quod iubet Apostolus, postquàm fecit quod in se fuit.

D

Vlterius forte dubitaret aliquis, quia non videtur esse verum quòd debeamus nos mutuo honore pręuenire, & ꝙ debeamus nos inuicem honorare, quia subditi debent honorare pręlatos & reuereri eos, non autem videtur, ꝙ esse debeat è conuerso. Dicendum quòd nomine honoris non solum intelligitur exhibitio reuerentię, sed etiam subuentio neccessariorum. Vnde (Exo. 20.) cum dicitur Exodi, honora patrem tuum, & matrem tuam: non solum intelligitur solū quantum ad reuerētiam exhibendam, sed etiam quantum ad necessitatem tribuendam, vt patet ex Matthęi Euangelio, vbi dominus reprehendit Phariseos (Cap. 15.), ex eo quod inducebant pueros, vt patrem & matrem non honorarent, quia inducebant eos vt suis parentibus necessaria subtraherent. subditi ergo debent honorare Pręlatos, eis reuerentiam exhibendo: Pręlati vero subditos, eis influendo & necessaria procurando. Vel possumus dicere, ꝙ in tantum nobis debetur honor et reuerentia, in quātum est in nobis aliquod diuinum. Subditi ergo debēt honorare Pręlatos, inquantum sunt Vicarii dei: et

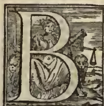
B

Pręlati possunt reuereri & honorare subditos, inquātum vident eos ad imaginem dei, & inquantō vident in eis refulgentes gratias, et dona dei.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apostolus ait (honore inuicem præuenientes) ibi enim glossa ait, ꝙ non est fraternus amor, nisi mutuis se præueniant obsequiis. Sed contra, multos diligimus, quibus non obsequimur. Dicendum quòd secundum Philosophum. 2. Rher. amare idem est quod velle bonum. (Cap. 4.) Si ergo volumus bonum alicuius, & cum adest tempus et opportunitas non operamur illud, voluntas reputatur ficta, & non est ibi fraternitas, & verus amor. Quia ergo dicit glossa, ꝙ non est fraternus amor inter aliquos, nisi illi duo mutuis se pręueniant obsequiis, intelligendum est, si adest tempus & opportunitas obsequendi.

C

LECTIO. XLI.

Enedicite persequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere.

Postquàm Apostolus ostendit, qualiter nos debeamus esse membra christi, & qualiter nos debeamus habere ad amicos. In parte ista declarat (vt dicebatur) qualiter debeamus esse membra christi, & qualiter debeamus nos

D

habere ad inimicos: pręcepit enim dominus (vt hētur Matthęi. 5.) diligite inimicos vestros; benefacite his ꝗ oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniātibus vos. Si ergo volumus esse membra christi, et volumus eius pręcepta implere, debemus charitatem nostram etiam vsq; ad inimicos extēndere: & quia charitas quædam amicitia est, possumus dicere, quantum ad præsens spectat, ꝙ tria sunt de ratione charitatis, sicut tria sunt de ratione amicitiæ, videlicet, Beneuolentia, Concordia, & Beneficentia. qui enim amici sunt, sibi ipsis bona volunt, inter se & inuicem concordant: quia (vt dicitur in. 9. Ethicorum) (Cap. 8.) Amicorum est idem velle, & idem nolle, & sibi ipsis bona faciunt et procurant. Volens ergo Apostolus ostendere, qualiter extendenda sit charitas vsq; ad inimicos, tria facit: quia primò ostendit, quomodo ad eos debeamus habere beneuolentiam: secundo declarat, qualiter cum eis debeamus habere concordiam: tertio manifestat, qualiter circa eos debeamus hēre beneficētiā. Secunda, ibi, Gaudete cum gaudētibus.) Tertia, ibi Nulli

malum pro malo.)Ad euidentiam primæ partis sciendum, quòd idem est alicui bonum velle, quod ei bona optare: et quia hic Apostolus inducit nos, vt persequentibus nos benedicamus, idest, bona oremus, vel bona optemus, vt glossa exponit, patet quòd ex verbis suis Apostolus inducit nos ad beneuolentiam inimicorum. Formetur ergo sic ratio: Quicunq; volunt esse membra christi, debent benedicere, idest debent bona orare pro persequentibus eos: sed vos Romani iam estis effecti membra christi, Ergo et cet. Continuetur ergo sic littera, Dictum est, quòd nos multi vnum corpus sumus in christo & singuli sumus membra christi: & quia sic est, cum christus præceperit, Orate pro persequentibus vos; (Benedicite) i. bona orate (pro persequentibus vos. Benedicite ergo eis: & nolite maledicere.) Notandum autem quòd multi sunt qui pro aliquibus bona orant, sed non perseuerant in illa oratione. Rursus multi forte perseuerant orando bona pro aliquibus, & dicendo bona pro eis, sed inter illa bona immiscent aliqua mala: dicunt enim aliqui orantes quod talis bonum haberet nisi esset tali malitia maculatus: vel dicunt talis habet talem bonitatē, sed est tali vitio pollutus. Multi ergo vel non perseuerant in orando vel dicendo bona, vel si perseuerant, admiscent ibi aliqua mala. Ideo ait apostolus, Benedicite persequentibus vos, benedicite iterū, & iterum benedicite, & perseuerate in dicendo bona; & nolite maledicere,) idest, nolite ibi admiscere aliqua mala. Notandum etiam quòd potest littera aliter exponi: quia benedicere, potest esse corde, vel ore, vel opere: ideo apostolus ait, (Benedicite persequentibus vos,) supple corde: & sequitur, (Benedicite,) supple, ore; & subdit (nolite maledicere (supple, opere. Deinde cum dicit.

Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Id ipsum inuicem sentientes.

Ostenso quomodo ad inimicos debemus habere beneuolentiam, declarat, quomodo cum eis debemus habere concordiam. Circa quod duo facit, quia primo inducit nos & persuadet quòd ad inimicos habeamus ea quæ sunt ad concordiam inductiua. Secundo dissuadet ab iis quę sunt concordiæ prohibitiua, ibi, Non alta sapientes.) Ad euidentiam primæ partis sciendum quòd quantum ad præsens spectat, tria sunt quæ ad concordiam aliquorum maximè nos inducunt. Primū est simultas lætitiæ, quando in prosperis simul cum eis gaudemus. Secundum est paritas tristitiæ, quando in aduersis periculis cum eis flemus & dolemus. Tertium est vnitas secundum finem, quando ipsis in suis voluntatibus consentimus. Formetur ergo sic ratio, Quicūq; sunt membra christi debent concordare etiam cum inimicis, ita quòd quantum recta ratio dictat, debent cum eis congaudere in prosperis, condolere in aduersis, consentire in volitis: sed vos Romani iam estis membra christi effecti, Ergo et cet. Continuetur sic littera, Dictum est quòd sumus membra christi, debemus ergo ipsos inimicos diligere, & cum ipsis inimicis cōcordare: & quia sic est (etiam cum ipsis inimicis gaudentibus debemus gaudere) eis in prosperis congaudendo; (et cum flentibus debemus flere,) eis in aduersis condolendo: (& idipsum inuicem debemus esse sentientes) eis in volitis consentiendo. Deinde cum dicit.

Prou. 30. Non alta sapientes: sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vos metipsos.

Dissuadet ea quæ sunt concordiæ prohibitiua, vel quod idem est, dissuadet ea quæ sunt ad discordiam inductiua. Hæc autem quantum ad præsens spectat, duo sunt, videlicet, propria excellentia, & pertinax sententia. Nam cum quis quęrit propriam excellentiam, de facili propter huiusmodi superbiam habet discordias & iurgia, iuxta illud Prouer. 13. Inter superbos semper sunt iurgia. Secūdum, quod maximè est inductiuum discordiæ, est pertinax sentētia: nam cum aliquis est prudens apud semetipsum, & est pertinax in suo sensu, de leui discordat ab aliis, contra quos dicitur Isa. 5. Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobis metipsis prudentes. Formetur ergo sic ratio: Quicunq; volunt esse membra christi, & volunt cum aliis concordare, non debent alta sapere, sed debent humilibus consentire, ne discordent ab aliis propriam excellentiam quærendo, nō debent esse prudentes apud semetipsos, ne discordent ab eis pertinaciter suæ sententiæ & suo sensui adhęrendo: sed vos Romani iam estis effecti mēbra christi, ergo ne ab aliis discordetis, debetis ab istis huiusmodi pręcauere. Continuetur ergo sic. Dictum est quòd nos sumus membra christi, & non debemus ab aliis discordare: & quia sic est, Non simus alta sapientes,) idest, non quęramus inordinatè propriam eacellentiam, & non simus in tatores superborum; (sed simus humilibus consentientes, idest, amplectamur abiecta, & simus imitatores humilium. & (Nolite esse prudētes apud vos metipsos) vt scilicet de vestro sensu tantum, & de vestra sapientia cōfidatis. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si hęc documenta tenebimus, vel si vos Romani ista tenebitis documenta, vitabitis quæ sunt ad discordiam inductiua. Notandum autem quòd ait, (Non alta sapientes, sed humilibus consentientes,) quia secundū glossam non sufficit in ore loqui humilitatem, vel verbo non alta dicere, sicut facit hypocrita, qui solum lingua foris fingit humilitatē, & intus amplectitur vanitatem: sed oportet quòd in corde non alta sapiamus, & quòd in mente humilibus cōsentiamus, ad hoc quod veram humilitatem habere possimus. Deinde cum dicit.

Nulli malum pro malo reddentes. Prouidentes bona non tantum corâm Deo, sed etiam corâm omnibus hominibus. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ.

Ostenso quomodo charitas nostra se debet extendere ad inimicos, quia debemus eis bona velle, & quomodo debemus cum eis concordare: in parte ista declarat, quomodo debemus eis benefacere. Circa quod duo facit: quia primo facit quod dictum est. Secundo probat quod dixerat, ibi, Scriptum est. n.) Ad euidentiam primę partis sciendum, quòd sicut ipsum non facere bonum est quoddam malum, ita non facere malum est quoddam bonum. Dicit ergo, debemus nos habere circa inimicos, bene: videlicet, non faciendo eis mala, & faciendo eis bona. Facere autem mala, est vel per modum vltionis, sicut illi qui procurant aliorum mala vt se vindicent: vel per modum defensionis, sicut illi qui alios vulnerant vt se defendant. Rursus bona facere contingit dupliciter, vel exterius non scandalizando, sed eis bona procurando; vel interius in mente eos non perturbando, sed cum eis pacem habendo. Omnia autem hęc iubet apostolus. Primo, quòd non reddamus malum pro malo per modum vltionis. Secundo, quòd debeamus prouidere bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus, ne demus eis materiam exterioris scandali, & turbationis. Tertio, quòd, si fieri potest, quantum in nobis est, debeamus cum omnibus pacem habere, ne demus eis materiam mentalis turbationis. Et quartò, quòd non debemus nos defendere, ne inferamus eis mala per modum defensionis. Ex omnibus tamen his formetur vna talis ratio, Quicunq; sunt membra christi, debent omnia hæc

erga suos

erga suos proximos, & erga suos inimicos facere: sed vos Romani iam estis effecti membra christi;ergo debetis omnia hęc quæ narrata sunt,erga vestros inimicos facere. Hoc est ergo quod ait. Continuetur ergo sic litera,dictum est quod nos sumus membra christi: non igitur nostris proximis,& etiam nostris inimicis debemus facere mala,nec per modum vltionis, nec per modu defensionis:imo debemus eis facere bona, eis bona procurando,& cum eis pacem habendo. Quia ergo sic est(nulli malum pro malo reddentes,)idest, nulli malum pro malo debetis reddere per modum vltionis,sed debetis esse(prouidentes bona non tantum coram Deo,)idest,in secreto cordis,(sed etiam corā omnibus hominibus):et ne detis eis materiam exterioris scandali,vel exterioris offensionis, non debetis homines exterius perturbare, immo(si fieri potest,quod ex vobis est)idest,quantum in vobis est(cum omnibus hominibus)sitis(pacem habentes.)quasi diceret,quod nō solum debetis prouidere bona coram hominibus, ne **B** ipsos exterius scandalizetis:sed etiam,si fieri potest,quātum in vobis est,debetis habere pacem cum eis, ne ipsos interius perturbetis. Et subdit,(Non vos metipsos defendentes charissimi,sed date locum irę.)quasi diceret,non solum nō debetis inimicis vestris malum pro malo reddere per modum vltionis, sed non debetis vosmetipsos defendere,idest,nō debetis iis malū retribuere per modum defensionis,sed charissimi date locum irę,idest,seruate hæc ad diuinam iram,& ad diuinum iudicium. Vel date locum iræ aduersariorum, vt non defendentes vos, permittatis facere aduersarios quod volunt. Notandum autem quod ait(si fieri potest,quod ex vobis est cum omnibus hominibus pacē habentes,)in quibus duo tangit, quòd primo pacem habeamus si fieri potest:nam sunt aliqui nolentes nobiscū pacē habere,nisi eorum prauis voluptatibus cōsentiamus:& quia hoc nō pot sufficere,non debemus **C** hoc modo pacē habere,nec hoc mō pacē velle. Hanc enim pacem non venit Dominus mittere in terram, vt ipse ait. Rursus ait,quantum in vobis est,quasi diceret quod licet hoc sit difficile,tamen quantum in vobis est,debetis hoc facere,iuxta illud Psalmi, Cum iis qui oderunt pacem,eram pacificus. Deinde cum dicit.

Matth.4.

Psal.119.

Deut.32.

Scriptum est enim, Mihi vindictam: & ego retribuam,dicit Dominus.

Probat quod dixerat:dixerat.n.q nō debemus inimicis reddere mala,& quod debemus coram eis prouidere bona. Tria ergo specialiter facit:quia primo probat de non reddendo malum:secundo specialiter probat de retribuendo bono:tertio probat communiter de vtroq;. Secunda ibi;Si esurierit.) Tertia,ibi, Noli vinci a malo.)In prima parte intendit talem rationem, Cuicunq; competit vindictam facere,& retribuere,& iudicium exercere,ei sunt iudicium et vindicta re **D** seruanda:sed Deo competit vindictam facere,et iudicium exercere: ergo non spectat ad nos malum pro bono reddere, nec ad nos spectat nos defendere, sed Deo sunt talia reseruanda, Hoc est ergo quod ait. Continuetur autē sic,Bene dictum est,nulli malum pro malo reddatis,et vos metipsos non defendatis, quia(scriptum est,mihi vindictam)supple, debetis reseruare (et ego retribuam,)idest, ego vindicabo, vel vindicabor (dicit Dominus.)Tunc ergo est supplenda ratio,quod cum sic sit,non debemus nos talia exercere, sed domino sunt talia reseruanda. Notandum autem quod auctoritas hic allegata scripta est Deuter. 32. secundum aliam literam; nostra autem litera sic habet, Mea est vltio,& ego retribuam eis in tempore. Deinde cum dicit.

Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum:si sitit,potum da illi. hoc enim faciens, V carbones ignis congeres super caput eius. Prou. 25.

Ostendit specialiter de non retribuendo bono. Formetur autem sic ratio,Quicunq; vult super caput inimici eius,idest,super mentem inimici eius congregare carbones ignis,idest,inducere amorem charitatis, debet ei benefacere,& debet ipsum inimicum cibare esurientem,& potare sitientem. sed vos Romani, cum sitis iam membra christi,debetis velle super caput inimici vestri,idest,super mentem eius inducere amorem charitatis:ergo debetis inimico vestro benefacere,& debetis inimicum vestrum cibare esurientem, & potare sitientem. Hoc est ergo quod ait. Cōtinuetur autem sic, Bene dico,quod non solum non debemus reddere malum,sed debemus prouidere bona,et retribuere bona inimicis nostris:ideo dicit(si esurierit inimicus tuus ciba illum,& si sitit potum da illi.hoc enim faciens, carbones ignis)idest feruorem charitatis(congeres super **B** caput eius)idest,congregabis super mentem ipsius. quasi diceret,quod si vis inimicum tuum inducere ad amorem charitatis,non debes ei retribuere malum,sed debes reddere bonum,vt debes ipsum pascere sitientem, vt per huiusmodi beneficia ipsum accendas & attrahas ad charitatis dilectionem. Notandum autem quòd verba hic inducta scripta sunt Prouer. 25. vbi dicitur, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum:si sitierit da ei aquam bibere: prunas enim congregabis super caput eius. Notandum autem quòd aliqui voluerunt exponere de igne ęterno,dicentes,quod debemus benefacere inimicis,vt pęnam ignis ęterni congreges super caput eius: sed hoc esset contra ordinem charitatis. Dicamus ergo quòd hic loquitur apostolus de illo igne,quem venit Dominus mittere in terram: & quia supremum in anima est mens,ideo dicitur mens esse caput. Debemus ergo benefaciendo inimico attrahere **C** ipsum ad amorem charitatis,& congregare super caput eius,idest,super mentem eius carbones ignis,idest, feruorem charitatis. Deinde cum dicit.

Inimici malignitas benignitate extinguitur.

Noli vinci à malo: sed vince in bono malum.

Ostenso quòd non est reddendum malum, & quòd est retribuendum bonum: in parte ista declarat coniunctim quod est faciendum vtrunq;. Ad cuius euidentiam est sciendum quod si calidum bellaret contra frigidum, si frigidum calefieret, tunc vinceret calidum: & e contra, si calidum infrigidaretur, à frigido vinceretur. Nihil ergo est aliud, vinci hoc ab hoc,nisi hoc trahi ad naturam huius:vt si calidum trahatur ad naturam frigidi,vincitur ab eo; sic e conuerso. Ergo in proposito,nihil est aliud,malum vinci à bono,nisi malum attrahi ad naturam boni & fieri bonū; **D** & e conuerso,nihil est aliud bonum vinci a malo, nisi quòd bonum peruertatur,& malum fiat. Nos ergo ne peruertamur & fiamus mali, & ne vincamur à malo, non debemus malum pro malo reddere, sed debemus bonum pro malo retribuere:hoc enim faciendo, non vincemur à malo, quia malum nō trahet nos ad modum suum: sed magis in bono vincemus malum, quia inducemus inimicum ad amorem charitatis, & trahemus ipsum ad modum nostrum. Formetur ergo sic ratio,Quicunq; non vult vinci à malo,sed vult vincere in bono malum,non debet inimicis malefacere,ne ipse malus fiat,& ne ipse vincatur a malo, sed debet inimico bona retribuere, vt trahat ipsum ad bonum, & vt vincat in bono malum:vos autem Romani debetis hoc velle. ergo,debetis taliter vos habere. De hac autem ratione ponit virtutem medii,dicens, Noli vinci à malo:sed vince in bono malum.

Dubitaret forte aliquis de eo quod in littera dicitur,(Benedicite persequentibus vos,benedicite & no

fite maledicere.) Sed contra; in facra pagina inuenimus multas maledictiones, iuxta illud Deuter. (Cap. 27.) Maledictus homo q facit sculptile, & rñdebit ols populus, Amen. ergo videtur quod omnis populus debeat maledicere malis. Dicendum quòd finis in moralibus se habet quasi forma in naturalibus: vt sicut naturalia ex forma sortiuntur esse, sic & moralia ex fine sortiuntur speciem. Vnde Philosophus vult in Ethicis (Lib. 3.), quòd qui furatur vt mœchetur, non est fur, sed mœchus, quia finaliter intendit mœchiam, nó furtum. Cum ergo sic finis in moralibus speciem imponat, recurrendum est ad finem, & ad intentionem, secundum quam talia fieri habent. Dicemus ergo quòd maledicere inimicis, potest bene & malè fieri. Propter quod sciendum, quòd maledicere, sicut & benedicere, tripliciter esse contingit: optando, & nunciando, & imperando. Nam ipsum optare in corde, quoddam dicere est. Nam sicut ex verbis formatis in ore habet esse locutio oris, sic ex verbis formatis in corde habet esse locutio cordis. Rursum, ipsum enunciare, quoddam loqui est. Et etiam imperare aliquid vt fiat, ad locutionem pertinet. Quocunq; istorum modorum contingat maledicere, põt bene & male fieri. Nam si maledicis optando, supple, propter odium vel vindictam, quia agis sub ratione mali, & non intendis rectum finem, illicitum est. Si verò maledicas optando volens inimicos & homines malos, aliquam aduersitatem habere, vt illa aduersitate percussi conuertantur ad bonum, potest hoc bene fieri, & licitum esse. Sic etiam si maledicis inimicis enunciando, si hoc agis vt detrahas, quia agis sub intentione mali, illicitum est. Si verò hoc agis non detrahẽdo, sed necessariam veritatem enunciando & prędicendo, contingit bene fieri, & licitum esse, secundum quem modũ propheta Dauid multa mala cõtra malos enunciat, iuxta illud, Fiãt dies eius pauci, et episcopatũ eius accipiat alter. (Psal. 108.) Quod ideo dictũ est, vt necessaria veritas prædicaretur, nã necessaria mala malis eueniẽt, nisi à malis auertãtur. Eodẽ et mõ maledicere imperãdo, vt communiter ponitur, potest bene & male fieri. Nam si hoc fiat propter iustitiam exercendam, quemadmodũ iudex imperando transgressoribus maledicit et imperat transgressoribus mala fieri, contingit vt bene fiat, & potest licitum esse. Sed si imperando quis maledicat propter suam voluntatem satiandam, & propter suum odium explendum, quod habet erga illum cui imperando maledicit, illicitum est, cum agat hoc sub ratione mali.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apostolus ait (Idipsum inuicẽ cõsentientes) qualiter cõsentire, & cuius sententiæ concordia amicitiã generet: & cuius sententiæ discordia amicitiã tollat. Dicendum quòd amor est in voluntate: cum ergo duplex sit scientia, alia speculatiua, alia practica, concordare in scientia speculatiua, vt quod aliqui duo idem sentiant in naturalibus, vel habeant eandem opinionem in geometricis, per se non facit ad amicitiam, quia hoc est solum in speculatione, non est in voluntate nostra sic & sic opinari, & sic sentire, sed hoc est ex necessitate rationis, vel ex necessitate demonstrationis ad hoc cogentis: si autem in talibus est amicitia vel inimicitia, hoc est per accidens, in quantum aliqui non ratione inquirẽdę veritatis, sed sicut hodie multi sunt q ratione positionis suę pertinaciter defendendæ afficiuntur ad opinionem aliquam, & inimicantur non tenentibus opinionem illam. Alia est sciẽtia circa agenda: & quia talis scientia habet contrarietatem voluntatum et animorum, si sit diuersa et contraria, facit ad amicitiam, cum est ibi concordia: et ad inimicitiam, cum discordant.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo apostoli (Date locum iræ) idest, seruate hoc ad Diuinum iudicium: non videtur ergo quòd liceat nobis in hoc mundo iustitiam expetere de inimicis nostris. Dicendũ quòd p irã & Dei iudicium potest intelligi etiam iustitia, quæ fit in hoc mundo per superiores potestates: nam non est potestas nisi à Deo, & princeps minister Dei est, vindex in iram ei qui malum agit: ita quòd dare locum iræ & non defendere nos, potest intelligi tripliciter. Primo si demus locum irę aduersariorum vt permittamus eos facere quod volunt, sicut martyres faciebant. Secundo si demus locum iræ, idest, si hoc reseruemus ad Pręlatum, vel ad Regem, vel ad alium qui præest: quia quicunquę pręest est Dei Minister vindex in iram (sicut dicetur in cap. 13.) quod aliquando facere, non causa odii, sed propter reprimendam eorum malitiam, licet à Prælatis et à Regibus de malis iustitiam postulare. Tertio modo potest intelligi quòd sit locus dandæ irę, quia sunt talia reseruanda finali iudicio, quia qui hic non puniuntur, ibi Dei iudicio punientur.

LECTIO. XLII.

OMnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. CAP. XIII.

Postquàm Apostolus in moribus generaliter instruxit omnes qualiter debeant se habere; in parte ista instruit specialiter inferiores, qualiter debeant suis superioribus obedire. Circa qđ duo facit, quia primo facit qđ dictũ est. Secũdo remouet quãdã cauillationẽ, vel soluit quãdã dubitationem, quæ ex his quæ dixerat posset habere ortũ, ibi, vbi lectio terminabitur, Nemini quicquam debeatis.) Circa primum duo facit, quia primò proponit cõclusionem probandam, secundo eam declarat & probat, ibi, Non est enim potestas. Est ergo conclusio quã intendit probare apostolus, quòd nos debemus superioribus obedire; ideo ait, Omnis anima) idest, omnis homo, vel omnis persona humana (potestatibus sublimioribus subdita sit, idest, suis superioribus obediat. Notandum autem (vt glossa tangit) hoc capitulum introductum esse, quia videbatur quibusdã quòd mali Domini, & maxime infideles, bonis christianis nõ possint pręesse, ita quòd boni christiani non tenebantur obedire malis principibus: immo (quod plus est) volebant quòd si boni sint principes christiani, pares sunt aliis fidelibus, ita quòd eis non tenentur obedire: quam opinionem erroneam euacuat apostolus, dicẽs, quòd (Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit) siue enim boni, siue mali sint principes nostri, in iis quæ non sunt contra Deum obedire debemus. Notandum etiam quòd ait (Omnis anima) vbi est locutio per synedochem, ponitur enim pars pro toto, videlicet, anima pro homine, vnde omnis anima, exponendum est omnis homo: non tamen irrationabiliter dictum est, quia volens apostolus ostendere quod huiusmodi obedientia debet esse ex anima, & ex voluntate, ait, Omnis anima &c. Notandum etiam quod debemus obedire tam bonis prælatis quàm malis: quia si bonus est prælatus, est gubernator & nutritor noster. Si verò malus, est tentator noster. Vtriq; ergo obediendum est, vt glosa tangit: bono quidem, vt gubernationem accipiamus ab eo: malo verò obedimus, vt per tentationes approbemur in ipso. Notandum etiam quòd per hoc quod dicit, quod sublimioribus potestatibus subditi

simus,

simus, vt glosa innuit, tangit modum obediendi, & causam. Modũ quidem, quia in hoc obedire debemus eis, vt sublimiores sunt: si ergo aliquid preciperent cõtra Deum, non esset eis obediendum, quia in hoc nequaquam sunt sublimiores, iuxta illud Augustini, Timore coram Deo, prælatus subtractus sit pedibus vestris. Rursus ibi potest notari causa obediendi: nam causa quare est sublimioribus obediẽdum, est, quia sublimiores sunt. Deinde cum dicit.

In Regula.

Non est enim potestas, nisi à Deo.

Præmissa conclusione, hic multipliciter probat eã. Circa quod duo facit, quia primo ad eam probandã adducit multiplicem rationem: secundo probat eam per signum, ibi, Ideo enim & tributa.) Circa primum octo facit, secundum quòd octo rationes adducit ad propositum, ostendens quòd debemus superioribus obedire. Nam primo probat hoc ex potestatis sublimitate. Secundo, ex potestatis ordinabilitate. Tertio, ex B potestatis benignitate, quia ei non est resistẽdum. Quarto, ex nostrà damnabilitate, quam incurrimus, si potestati resistamus. Quinto probat hoc idem ex nostra vtilitate quam adipiscimur, si potestatibus subijciamur. Sexto, ex nostra laude quam consequimur, si potestatibus obediamus. Septimo probat hoc idẽ ex iudiciaria potestate quam exercebit in nobis ille qui preest, si ei non obsequamur. Octauo & vltimo probat superioribus obediendum esse, e ipsa nostra conscientia & ex ipsa nostra mente: quę, si recta sit, dictat quod debemus superioribus obedire. Secunda, ibi, Quæ autem sunt à Deo) Tertia, ibi, Itaq; qui resistit.) Quarta, ibi, Qui resistunt.) Quinta, ibi, Nam principes.) Sexta, ibi Vis autem non timere.) Septima, ibi, Si autem male feceris.) Octaua ibi, Ideoq; necessitati.)

In prima parte intendit talem rationem, His quæ sunt à Deo non est resistendum, sed non est potestas nisi à Deo, ergo potestati non est resistendum, sed est ei C obediendum. De hac autem ratione ponit virtutem medij. cõtinuetur autem sic, Bene dico quòd debemus subijci potestatibus, quia (non est potestas nisi à Deo.) Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum his qui sunt à Deo non sit resistendum, non debemus resistere potestati, sed debemus ei subijci & obedire. Notandum autem quod hęc propositio quam inducit Apostolus, quòd (non est potestas nisi à Deo) quasi est per se nota: quia cum aliquid dicitur de superioribus & inferioribus, oportet (per se loquendo) quòd deriuetur ex superioribus ad inferiora, & per superiora illud in inferioribus existat. Vt si motus reperietur in supercęlestibus, & in inferioribus: dicemus quòd non est motus hic inferius, qui non sit à motibus supercælestibus deriuatus. Sic quia potestas reperitur in Deo tanquam in superiori, & in creaturis tanquam in inferioribus: dicemus quòd non ẽ potentia in crea D turis, quæ non sit à dei potentia deriuata: immo tanto verius est quòd omnis potestas à Deo est, quantum quòd omnis motus est à cœli motu, & tanto magis subijcitur creatura Deo, quàm actiua & passiua supercœlestibus sint subiecta. Notandum autem quod illud quod hic diximus de potentia, veritatem habet de quolibet alio quod reperitur in creatore & creatura: vt si sapientia reperitur in vtroq;, non est sapientia nisi à Deo, iuxta illud Eccl. 1. Omnis sapientia à domino deo est. Et sic paternitas si reperitur in deo, & in creatura, non est paternitas in creatura quæ non sit à paternitate illa, iuxta illud Eph. 3. quod ab eo omnis paternitas in cęlo & in terra nominatur. Notandum etiam quòd secundum Aug. super Geñ. & habetur in glo. nocendi voluntas potest esse ab hominis animo, potestas autem non est nisi à Deo. Notandum etiam, quòd improbi & mali Domini potestatẽ quam habent, à Deo habent, iuxta illud quod Dominus Pi-

A lato dixit, Non haberes in me potestatem, nisi tibi desuper datum esset. Vnde August. in De natura boni, & Ioã. 19. habetur in glosa, ait, quòd iniustum non est quòd improbi Domini accipiant nocẽdi potestatem, vt bonorum patientia probetur, & malorum iniquitas puniatur. Deinde cum dicit.

Quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt.

Probat hoc idem ex potestatis ordinabilitate. Debemus enim potestati obedire non solum quia potestas est quid altum & sublime, & quid à Deo deriuatũ, sed etiam quia potestas est res per diuinam sapientiam ordinata & disposita. Formetur ergo sic ratio, Iis quæ sunt ordinata à Deo non debemus resistere, immo debemus talibus obedire; sed potestas cum sit à Deo, est res ordinata & sapienter disposita: ergo non debemus potestati resistere, sed debemus ei obedire. De hac autem B ratione ponit virtutem medij. Continuetur ergo sic: Bene dico quòd potestatibus sublimioribus debemus esse subiecti, quia quę sunt à Deo ordinata, sunt rationabiliter disposita; sed potestas, vt dictum est, est à deo: ergo est res ordinata, & res rationabiliter disposita. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum rebus ordinatis & rationabiliter dispositis debeamus obsequi & obedire, potestati quæ est res ordinata & rationabiliter disposita, debemus obsequi & obedire. Notandum aũt ꝙ quicquid agit, agit per modum suę naturæ: cum ergo deus sit naturę intellectualis, oportet ꝙ ipse agat per modum sapientiæ & intellectus: quicquid ergo facit, facit in intellectu & sapientia, iuxta illud Psalmi, Psal. 135. Qui fecit cælos in Intellectu. Et etiam in alio loco dicitur, Omnia in sapientia fecisti. Quare si quicquid agit agit in sapientia, & sapientis sit ordinare, vt dicitur. 1. Metaphy. ergo quicquid est à Deo, est ordinatum, & totum sapienter & rationabiliter dispositum. Hæc ergo C ratio secunda sumit fundamentum ex ratione prima, vt quia non est potestas nisi à Deo, vt dicebat ratio prima, ideo oportet quod potestas sit quid ordinatum, vt dicit hæc ratio secunda: & quia rebus ordinatis & sapienter dispositis non est resistendum sed obediendum ideo potestati non debemus resistere sed obedire. Deinde cum dicit.

Itaq; qui resistit potestati: Dei ordinationi resistit.

Adducit tertiam rationem sumptam ex potestatis bonitate. Formetur autem sic, Quicquid est tantæ bonitatis quòd ei non potest resisti nisi resistatur Diuinę ordinationi, ei non est resistendum sed obediendum: sed in potestate ita relucet diuina bonitas & diuina iustitia quòd ei non potest resisti nisi resistatur diuinæ D ordinationi: ergo potestati non est resistendum sed obediendum. De hac autem ratione ponit virtutem medij. Continuetur autem sic, Itaq; bene dico quòd debemus potestatibus sublimioribus esse subiecti, quia qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Tunc ergo est sic supplenda ratio, quòd si in potestate ita relucet diuina bonitas & iustitia quod non possumus potestati resistere nisi Dei ordinationi resistamus, non est potestati resistendum sed obediendum. Notandum autem quòd sicut secunda ratio fundabatur in prima, quia ex hoc potestas erat res ordinata quia erat à Deo; sic hæc ratio tertia fundatur in ratione secunda & prima, quia si potestas est à Deo, & potestas est res ordinata, sequitur quod qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: ideo præmissis illis duabus propositionibus, quòd potestas sit à deo, & ꝙ sit res ordinata, infert Apostolus per modũ cõclusionis, dicens, Itaq; qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Notandũ etiam ꝙ in ordine vniuersi maxime re

lucet diuina bonitas,quia in vniuerso post bonum ducis siue post bonum diuinum, non est tantum bonum, sicut est bonum ordinis,vt potest patere ex Philoso. n. 12.Met.vbi bonum diuinum appropriat ducis bonitati,& bonum totius vniuersi appropriat bonitati ordinis.Cum ergo sit sic,si in potestate maxime relucet bonum ordinis,quia non possumus potestati resistere nisi Dei ordinationi resistamus, sequitur quòd in potestate maxime relucet diuina bonitas: ea ipsa ergo bonitate quæ relucet in potestate patet quod non est potestati resistendum, vt ratio arguebat. Deinde cum dicit. Tex.52.

Qui autem resistunt : ipsi sibi damnationem acquirunt.

Adducit quartam rationem sumptã ex nostra damnatione quam incurrimus si potestati resistimus. Formetur autem sic,Quicunq; non possunt potestati resistere nisi damnationem acquirant,illi non debent potestati resistere sed obedire:sed nos non possumus potestati resistere nisi nobis damnationem acquiramus; ergo non debemus ei resistere sed obedire. De hac autem ratione ponit virtutẽ medii.Continuetur sic,benè dico quòd potestati resistere non debemus, sed debemus ei esse subiecti:quia qui potestati resistunt ipsi sibi damnationem acquirunt.Tunc ergo supplenda est ratio , quòd cum sic sit,non est potestati resistendum sed obediendum.Notãdum autem quòd cum dicitur (qui potestati resistunt , ipsi sibi damnationem acquirunt) potest intelligi vel de damnatione ęterna,quam merẽtur qui potestatibus(in eo quod debent)nolunt esse subiecti,sicut habemus exemplum de Dathan & sociis suis qui cum nollent obedire potestati Moysi, descenderũt in infernum viuentes,& terra absorbuit eos & deglutiuit,vt dicitur Numeri.16.Alio modo potest intelligi de damnatione illa,quam inferunt Reges & principes,sibi non obedientibus:iuxta illud Prou.20.sicut rugitus leonis,ita & terror Regis:qui prouocat eum, peccat in animam suam,idest,contra vitam suam:quia qui talis est,à Rege occiditur.De vtraq; autem damnatione possumus intelligere quod hic dicitur : sed melius est quòd intelligamus hic de damnatione æterna quæ infertur à Deo,quàm de damnatione alia quæ infertur p ipsos Principes:quia de hmõi dãnatiõe ab ipsis principibus illata septima ratio specialẽ faciet mẽtionẽ.Vt ergo distinguamus rationẽ septimã ab hac ratione quarta,possumus dicere ꝙ hic loquitur de dãnatione ęterna à Deo illata , in septima verò ratione loquetur de damnatione & de pœna à principibus præparata.Deinde cum dicit.

Nam principes non sunt timori boni operis,sed mali.

Ponit quintam rationẽ sumptam ex nostra vtilitate. Formetur aũt sic,Quicũq; sunt instituti nõ pp timorẽ bonorũ,sed pp timorem malorũ,illi sunt instituti propter nr̃am vtilitatẽ,vt inducant nos ad bona,& retrahant nos à malis,& per consequens,eis est obediendũ. Principes sunt hmõi:ergo principibus est obediendũ. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic,Benè dico quòd sublimioribus potestatibus,idest,principibus debemus esse subiecti, & eis debemus obedire,(Nam principes nõ sunt)supple, instituti(timori) idest,pp timorem(boni operis).i.eorũ qui bene operantur,(sed mali)idest,sunt instituti pp timorem mali operis.i.eorũ qui male operantur. Tunc ergo est supplenda ratio,ꝙ cũ sic sit;instituti sunt propter nr̃am vtilitatem:ergo debemus ei obedire.Notandum aũt ꝙ nil est vtilius,& nil melius quàm homines retrahi a vitiis,& attrahi ad virtutes:ergo eo ipso ꝙ principes instituti sunt pp timorem malorũ, non propter

A timorem bonorũ,patet eos esse institutos pp nr̃am vtilitatẽ,vt scilicet inducãt nos ad bonũ , & vt incutiant nobis timorẽ,ne declinemus ad malũ ; & quia sic est,expedit nobis,vt obediamus illis.Notãdũ ẽt ꝙ principes siue boni siue mali sint,bonis prosunt. Nã si bonus est princeps,nõ punit bonũ,sed diligit;si vũ sit malus nõ nocet bono,sed purgat ipsum,vt glosa tangit, Deinde cum dicit.

Vis autem non timere potestatem? Bonũ fac:& habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum.

Adducit sextam rationem sumptã ex laude quã cõsequimur si potestati obediamus. Formetur autem sic; Quicunq; est minister dei pp bonũ tuum &propter laudem tuã si bene facies & si ei obedies,illi tu debes obedire:sed princeps & ille qui pręest est hmõ :ergo tu debes ei obedire.De hac aũt ratione ponit virtutem medii.

B Continuetur aũt sic:Benè dico ꝙ principes malefacientibus sunt ad timorẽ,sed benefacientibus sunt ad laudem:& quia sic est,(Vis aũt nõ timere potestatẽ benefac,& habebis laudem ex illa).i.ex potestate illa : & subdit qđ potestas.i.ille qui pręest,(Dei est minister in bonũ tibi).i.in bonum tuũ . Tunc ergo est supplenda ratio,ꝙ si benefacias,potestas pręest in bonũ tuũ tibi, & in laudẽ tuam:& ideo debes benefacere,& debes subesse potestati,vt ex hoc laudem & bonũ possis acquirere.Notandũ aũt ꝙ hęc ratio sexta sumit fundametum ex quinta:nam quia principes sunt pp timorem malorum nõ bonorũ,vt dicebat ratio quinta , ideo benefaciendo non timebimus principes,nec timebimus potestatẽ,sed habebimus laudem ex illa.Nam Reges & Duces,& hmõi principes(vt innuitur.1.Petri.2.)instituti sunt ad vindictam malorũ,laudem verò bonorũ . Notandum aũt ꝙ siue malus,siue bonus sit ille qui pręest,

C si tu subes ei,benefacis,& est tibi ad bonũ, & ad laudẽ: nam si bonus est prelatus cui subes,&tu benefacis , est tibi ad laudem causaliter, quia obediendo ei mereris: vel est tibi ad laudẽ causaliter,quia ipsa potestas & ipse pręlatus ex hoc te laudat.Si verò iniqua sic potestas,habebis laudẽ ex illa occasionaliter,quia erit tibi materia maioris coronæ,& habebis inde ex hoc maiorem coronã à deo:mali.n.pręlati(vt dictum est)bonis nõ nocent, sed eos purgant.Tunc ergo plana est ratio , ꝙ si tu bene facis , & subes pręlato siue bono siue malo,est tibi ad laudem vel ad bonũ,vel causaliter vel occasionaliter:& quia sic est,debes bene facere,& bene faciendo debes libenter velle potestati subesse , vt habeas laudem ex illa.Deinde cum dicit.

Si aũt malefeceris:time. non.n.sine causa gladium portat. Dei enim minister est: vindex in iram dei,ei qui malum agit.

D Adducit septimã rõnẽ sumptã ex ipsa iudiciaria potestate.Formetur aũt sic;Quicunq; portat gladiũ.i.quicunq; põt in nobis exercere iudiciariã potestatẽ , & est minister dei,vindex in iram,ei qui male agit,illi debemus obedire:sed princeps,& ille q habet potestatẽ , est hmõi:ergo debemus ei obedire.De hac aũt rõne ponit virtutẽ medii.Cõtinuetur aũt sic,Bñ dico ꝙ principes sunt timore mali operis.i.sunt ad timorẽ eis qui male agunt;& quia sic est(si aũt malefeceris:time.non.n.sine cã portat gladiũ).i.habet iudiciariã potestatẽ.(dei.n. minister ẽ,vindex i irã dei).i.ad vindicãda offensa dei; vel(est vindex in irã dei).i.est minister ad ostẽdẽdã vindictã dei(ei).i.cõtra eũ(q male agit.)Tũc ꝗ ẽ supplẽda rõ,ꝙ cũ pręlatus habeat gladiũ.i.iudiciariã potestatẽ quã põt in nos exercere,& pp ministeriũ quo fungitur, quia ẽ dei minister,ei obedire debemus.Notãdũ aũt ꝙ intẽtio legislatoris,vt probat Philosophus 1 Politicis, a.Polit. cap.9 esse debet,vt iducat hoĩes ad virtutẽ:ꝗ principes quorũ ẽ leges cõdere,vel quorũ est sc̃dm leges ciuitas iudicare,

care, hic male facientes puniunt, & punitio quæ fit hic in præsenti per principes de malis, designat & repræsentat illam vltimam punitionem, vel illud finale iudicium quod fiet per summum principem de peruersis. Dicit ergo, Princeps est dei minister, vindex in iram Dei, vel quia hic punit forefacientes contra deum, vel quia punitio sua illam finalem sententiam figurat et repręsentat. Deinde cum dicit.

Ideoq; necessitati subditi estote: non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Adducit octauam & vltimam rationem, sumptam ex ipsa conscientia, & ex ipsa necessitate: quæ hoc dictat, quòd debeamus superioribus obedire. Formetur autem sic, Quicquid dictat recta conscientia, illud debemus facere; sed recta conscientia dictat vt superioribus obediamus, ergo non solum propter iram vitandam, sed etiam propter conscientiam dictantem, debemus subditi esse potestati, & superioribus obedire. De hac autem ratione ponit virtutem medij. Continuetur autem sic, dictum est quod potestas portat gladiũ, idest, iudiciariam potestatem, & quod est minister Dei, vindex in iram, (ideoq;) quia sic est (necessitati) idest, huic necessariæ ordinationi (subditi estote: non solum propter iram) principis, vel propter iram Dei vitandam (sed etiam propter conscientiam) quæ hoc ostendit & dictat. Tunc ergo est supplenda ratio, quod, cum hoc conscientia dictet, debemus superioribus obedire. Notandum autem quòd ordo potestatis, est ordo necessarius: nam quidam sunt adeo boni quod solo amore honesti inducuntur ad benefaciendum: quidam tamen propter increpationes parentum & amicorum inducuntur vt benefaciant: aliqui vero sunt adeo peruersi quod nec amore honesti, nec propter increpationes aliorum inducuntur ad bonum: ideo (vt probat Philosophus in Ethicis) necesse fuit leges condere coactiuam habentes potentiam, vt qui nec amore honesti, nec propter increpationes aliorum, saltem timore poenæ retraherentur à malo. Necessarium ergo fuit vt essent principes, vt essent habentes iudiciariam potestatem. Huic ergo necessitati, & huic necessariæ ordinationi, ait Apostolus quod debemus esse subiecti. Notandum etiam ꝙ est alia ratio, quare fuit necessarium dominium, & principatum esse: nam sicut homines quanto sunt robustiores corpore, tanto, si non videant, magis indigent ductore, quia magis lędumtur si inueniãt obicẽ; sic homines deficientes in intellectu, quãto magis pollent viribus, tanto magis indigent principante, vt eos dirigat & instruat, qualiter agere debeant. Cũ ergo non oẽs sint tantę sapientię, ꝙ se sciant regere, non solũ pp malitiã voluntatis, sed etiam propter ignorãtiam intellectus, necesse fuit instituere principes, & pręlatos, qui nos dirigerent & gubernarent: & quia recta conscientia ordinem pręlationis, qui est ordo necessarius, ostendit & dictat, ideo nõ solum pp iram vitandã, sed etiam pp conscientiã hoc dictantem, potestatibus sublimioribus debemus esse subiecti. Deinde cũ dicit.

Lib. 10. cap. 7.

Autoritati cuiuscunq; principis christianus subdi debet.

Ideo enim, & tributa præstatis. Ministri enim dei sunt in hoc ipsum seruientes.

Postquam probauit per rationem ꝙ debemus potestatibus sublimioribus esse subiecti; hic probat hoc idẽ per signum: nã in signum huius subiectionis eis tributa reddimus & pręstamus. Duo ergo facit: quia primo ostendit ꝙ in signum huius subiectionis reddimus tributa principibus. Secũdo, quia fecerat mentionẽ quõ debemus tributa reddere, ideo gratia huius ait, ꝙ omnibus sua debita sunt reddenda, ibi, (Reddite ergo omnibus debita.) In prima parte intendit talem rationẽ, Quibuscunq; tributa pręstamus, signum est ꝙ eis debemus esse subiecti: sed principibus, qui sunt ministri Dei nobis in hoc seruientes, tributa præstamus: ergo signũ est, ꝙ eis debemus esse subiecti. De hac aũt ratione ponit virtutem medij. Continuetur autem sic, Benè dico ꝙ sublimioribus potestatibus est obediendum & debemus esse subiecti, qđ nõ solũ patet pp multiplices rationes superius tactas, sed etiam patet hoc idẽ per signũ: Nam (ideo & tributa præstatis,) supple, in signũ subiectionis. Nam ipsi principes (ministri dei sunt in hoc ipsum) idest pp hoc ipsum (seruientes.) Tunc ergo est supplẽda ratio ꝙ cũ principibus, & cum superioribus potestatibus tributa præstamus, signum est ꝙ eis debemus esse subiecti. Notandum aũt ꝙ ait tributa pręstatis, nõ dicit datis, quia hoc est quasi quoddam pręstitũ quod tribuitur principi, quia ex hoc ipse nobis reddit talionem: nam si ciues seruiant principi dãdo ei tributa, & princeps seruit ciuibus eos defendendo, & de eis vigilem curam habẽdo. Nam quilibet debet viuere de eo cui seruit, vt qui altario seruit de altario viuit; sic princeps qui seruit communi bono, dignum est ꝙ de tributis, & communibus sumptibus viuat, iuxta illud primæ ad cor. 9. Quis pascit gregem, & de lacte eius nõ bibit? Principes ergo qui pascunt, regunt, & gubernãt ciues, de lacte ciuium & de tributis eorum tanquã de proprijs stipẽdijs viuere debent. Notandũ ẽt ꝙ hoc quod dicit, (Ministri enim Dei sunt in hoc ipsum) idest, pp hoc ipsum (seruientes,) dupliciter potest exponi, vt glo. tangit. Vel quia in hoc ipsum, idest, pp hoc ipsum, hoc est pp ipsa tributa nos sumus seruientes principibus q sunt ministri Dei. Vel quia principes q sunt ministri Dei, sunt seruientes nobis in hoc ipm. i. pp hoc ipm, hoc ẽ pp ipsa tributa. Nam vtrunq; verũ est, ipsa enim datio tributorum signũ est seruitutis & subiectionis: ergo ex hoc ipso ꝙ damus tributa, dicimur seruire principibus. Rursus quia principes recipiendo tributa seruiunt ciuibus, & eos defendendo & eorum vigilem curam habendo, ideo principes qui sunt ministri Dei (hoc ipsum) idest propter ipsa tributa supple sunt (seruientes) ciuibus. Ergo hoc ipsum, idest, propter hoc ipsum, vel pp ipsa tributa, & ciues seruiunt principibus, & principes ciuibus. Deinde cum dicit.

Reddite ergo omnibus debita. Cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

Quia mentionem fecerat ꝙ tributa debebamus reddere nostris superioribus, ideo ex hoc concludit ꝙ omnibus sua debita sunt reddenda, dicens, (Reddite ergo omnibus debita,) vt (cui tributum) debetis, (tributum) supple reddite: (cui vectigal) reddatis (vectigal, cui timorem, timorẽ, cui honorẽ honorem.) Omnibus ergo sunt sua debita reddenda. Notandũ aũt ꝙ tributum dicitur qđ soluit regio: vectigal qđ soluit singularis persona: vt qđ soluit mercator, vel qđ soluunt transeuntes qui soluunt pedagia pp res quas vehunt & portant: & dicitur vectigal stipendiũ qđ datur dñis qñ per patrias vehuntur. Vel dicitur tributũ qđ domi soluitur. vectigal vero qđ ad domũ vehitur & portatur. Omnia hęc glo. tãgit & innuit, & oia hęc gña stipẽdiorũ dãtur dñis. Nã aliqñ tota regio soluit stipẽdia, & illud est propriẽ tributũ: aliqñ soluũtur stipendia dño trãseunti & eunti p viã, sicut dicitur pręlati accipere procurationes qñ visitãt ecclesias: vel soluuntur stipendia à trãseuntibus sicut illi q soluũt pedagia: tale aũt stipẽdiũ qđ soluitur dño q p patriã portatur & vehitur, vel qđ soluũt trãseũtes pp res quas portãt & vehuntur dicitur vectigal. Rursus est aliud stipendiũ qđ nõ datur Dño nisi dñs vadat, vel mittat ad domũ stipẽdiarij, & tale stipẽdiũ põt dici tributũ. Aliqñ stipẽdiarius portat & vehit stipẽdiũ vsq; ad domũ dñi & tale dicitur vectigal. Notãdũ etiã quod omnia hęc debemus principibus, tributum, vectigal, timorem, & honorem. Nam principes debent habere curam ciuium, tam corporum, quam animarum

Habent enim curam corporum inquantum bona corporalia saluant & protegunt, tam in ciuitate quàm etiam extra ciuitatem: vt in viis, nec intra ciuitatem, nec extra, debent permittere boni principes quòd aliquis damnificetur & depredetur. Rursus habent curam animarum, quia intentio legislatoris est (vt dictum est) inducere ciues ad virtutes & retrahere à vitiis, quod licet non sit tanta cura animarum quanta est illius qui sacramenta spiritualia administrat, tamẽ aliqualis cura animarum est portare gladium & habere iudiciariam potestatem ad laudem bonorum & ad inducendum homines ad virtutes, & vindictam malorum, idest retrahendo à vitiis. Princeps ergo vt habet curam temporalium in ciuitate, & non permittit aliquem in ciuitate damnificari debetur ei tributum; prout vero habet curam animarum & non permittit extra ciuitatẽ aliquem expoliari, debetur ei vectigal, idest pedagium quod pro viis soluitur: prout autem inducit ciues ad virtutes debetur ei honor, q̃ ẽ exhibitio reuerentiæ in testimoniũ virtutis: nam ipse princeps maxime debet esse virtuosus & maxime debetur ei honor qui debet alios inducere ad virtutem. Vltimo prout retrahit ciues à vitiis & à malis operibus debetur principi timor, quia princeps est timori mali operis, idest, est in timorem male operantibus, vt est per habita manifestum,

Dubitaret forte aliquis de illo verbo Apostoli, (Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit,) videtur enim quòd fideles non debeant alicui esse subiecti, quia dicitur Io. 8. si filius vos liberauerit, vere liberi eritis: fideles ergo qui per christum liberati sunt, vere sunt liberi, non ergo tenentur alicui seruire. Dicendũ quòd vt communiter dicitur, libertas ista quam per christũ consecuti sumus, est libertas spiritualis, per quam liberamur à peccato & morte, iuxta illud, quod habitum est supra cap. 8. Lex. n. vitæ in christo Iesu liberauit me de lege peccati & mortis: sed propter carnem & propter fomitem peccati in ea existentem, licet in baptismo debilitetur non tamẽ totaliter tollitur: & ideo remanemus obnoxii seruituti, & propter hunc fomitẽ indigemus principante. Tangebantur enim in notabilibus duæ causę, quare ordo principatus erat necessarius: Vna causa erat ex parte malitiæ in affectu, quia multi propter malitiam ad quam inclinantur, non sẽ corrigerẽt nisi per leges habentes coactiuam potentiam, & per principem habentem gladium & iudiciariam potestatem. Secunda causa erat ex parte ignorãtiæ in intellectu, quia multi nescirent se dirigere, ideo prælato & principe dirigente indigent. Propter ergo fomitem peccati qui inclinat ad malitiam in affectu, per quam incurrimus cęcitatem in intellectu, debemus subiici pręlationi & potestati. Quandiu ergo regnat hic fomes de quo ait apostolus supra. 7. Carne autem seruio legi peccati: indigemus principante & corrigente. Sed post resurrectionem quando creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem glorię filiorum Dei, vt habitum est supra. 8. tunc non indigebimus tali prælatione, nec indigebimus tali principatu iuxta illud cor. 15. Cum tradiderit christus regnum Deo patri, cum euacuauerit omnem principatum, potestatem, & virtutem: talia enim tunc euacuabuntur, non enim tunc erunt huiusmodi principatus & hmõi prælationes vt nunc existunt.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli, Non est potestas nisi à Deo.) cuius contrarium habetur Osee. 8. vbi dicitur, Ipsi regnauerunt & non ex me, Principes extiterunt & non cognoui. Pręterea, si omnis potestas esset à Deo, ergo potẽtia peccandi esset ab eo; quod est inconueniens. Dicendum q̃ quælibet potentia secundum se considerata, bona, & à Deo est: vnde & philosophus. 3. Topicorum ait q̃ potentiæ malorum bonę sunt. Debemus enim imaginari quod

A sicut per eandem artem possumus loqui congruum cũ artem imitamur, & incongruum cum ab arte deuiamus; sic eadem potentia possumus bene agere cum illa potentia bene vtimur, & possumus male facere cum illa potentia abutimur. Hoc enim est ferè commune omnibus bonis, vt dicitur. 1. Rhetoricorum, quòd possumus eis bene & malè vti. Bona enim est sanitas, licet quis possit sanitate abuti, & possit multa mala facere existens sanus, quæ non posset facere si esset infirmus; & bona est potentia visiua, licet quis possit multa mala facere videns, quæ non posset si cęcus esset. Et bonus similiter est principatus, & est à Deo potentia principatus, licet quis posset multa mala facere existens princeps, quæ non posset si principatu careret. Si ergo cõsideremus ipsam potestatem in se, bona est; sed modus acquisitionis & vius eius potest benè & male fieri; nam quidam ingerunt se & vsurpant principatum, contra quos dicitur Hebr. 5. Nec quisquam sumit sibi honorem, supple, debite, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Et per hoc patet solutio ad primum, quia cum dicitur Osee. 8. Ipsi regnauerunt non ex me: intelligitur quòd indebite vsurpauerunt regnum sibi, vel male vsi sunt eo. Vsus enim potestatis potest esse bonus & malus, sicut & acquisitio. Per hoc patet solutio ad secũdum, quia potestas peccandi bona est, sed vsus illius peccantis malus est: quia cum debemus illa potentia vti ad bonum, abutimur ea & peccamus: per ipsam eandem enim potentiam visiuam, potentia possumus bene vti, & tunc est potentia bene agendi; & possumus male vti, & tunc est potentia peccandi: ipsa ergo potẽtia bona est, sed abusus malus est. Cap. 6.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli, Qui resistunt potestati, sibi damnationem acquirunt. Sed contra: Martyres non obedierunt principibus, & ex hoc non acquisierunt damnationem, sed salutem. C Dicendum quòd si consideratur mens Apostoli non est contrarium quod dicitur. dixerat enim quòd quæ sunt à Deo, sunt ordinata: potestati ergo, vt est à deo & vt est ordinata, qui resistit, sibi damnationem acquirit: sed si non sit ordinata & maxime si sit contra Deum, qui ei resistit, non damnationem, sed saluationem meretur. Nam, vt glossa ponit exemplũ, si videmus in rebus humanis quod Imperator est supra Proconsulem, Proconsul supra Exactorem vel Procuratorem: si ergo Exactor vel Procurator præcipiat contra iussionem Proconsulis, obedire debemus proconsuli, non Exactori: & si Proconsul præcipiat contra Imperatoriam maiestatem, recta ratio dictat obediendum esse Imperatori, nõ Proconsuli. Sic & in proposito: si Imperator vel quicunque princeps contra iussionem diuinam edictum faciat, obediamus deo nõ homini, & dicemus quod obedire oportet deo magis quàm hominibus. Martyres ergo sic faciendo, coronã D meruerunt: & per hoc patet solutio ad obiectum.

LECTIO. XLIII.

Emini quicquam debeatis: nisi, Vt inuicem diligatis.

Postquam Apostolus dixit omnia debita reddenda esse: ne quis crederet quodlibet debitum esse reddendum vt non vlterius teneremur ad illud, ideo Apostolus in parte ista ostendit quòd est aliud debitum, & huiusmodi est debitum dilectionis: quod debitum ita redditur, quòd semper detinet hominem debitorem.

torē. Alia.n.debita cū exoluūtur, ab illis absoluimur, sed hoc debitum semper debemus soluere, nec possumus esse ab hoc debito absoluti. Duo ergo facit: quia primo proponit quod intendit: secundo declarat et probat propositum, ibi, Qui enim diligit proximum.) In prima parte intendit talem rationem: Quicunq; debent omnibus sua debita reddere, ad nullum debitum debent velle teneri nisi ad debitum dilectionis, quia se debēt inuicē diligere: sed vt dictū ē, vos debetis oībus sua debita reddere ꝗ nō debetis ad aliud debitū teneri nisi ad debitū dilectionis, quia debetis vos inuicem diligere. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic, Dictum est, quòd debetis omnibus sua debita reddere, igitur (nemini quicquam debeatis,) idest, ita persoluite debita vestra, vt non teneamini ad illa, & vt alteri sitis debitores. Et subdit, Nisi, vt inuicem diligatis. i. debitum dilectionis sic persoluite, vt semper teneamini ad illud, & vt semper sitis debitores eius. Notandum autem quod amor procedit ab amante & tendit in amatum, sicut debitum procedit à debente & procendit in illum cui debetur: quare cum hoc sit debitum reddere, ꝙ procedat debitum à debente & tendat in illum cui debetur, sic hoc est debitum dilectionis reddere, ꝙ procedat amor ab amante ꝙ tendat in personam illā quæ amatur: & quia semper tenemur amorem nostrū dirigere in alium, nunquam possumus hoc debitum totiens persoluere, quin semper teneamur ad illud. Notandum autem ꝙ triplex potest esse ratio, quare aliquod debitum non possit totiens persolui, quin semper teneamur ad illud: Primo propter rem debitam: secundo propter causam debendi: tertio propter modum exoluendi & reddendi. Primum sic patet: nā si res debita esset tāta, ꝙ tu nō posses reddere ęquiualēs, semper debes debitum persoluere, & nunquām posses debitum euacuare, quia non posses ad ęqualitatem pertingere, secundum quem modum loquitur Philosophus in Ethicis, ꝙ Deo, Parentibus, & Magistris nō possumus reddere ęquiualens. Sic & in proposito: cum debeamus diligere proximum propter deum, cui nō possumus reddere ęquiualens, non possumus totiens illud debitum exoluere, quin semper & assidue obligemur ad soluendum. Secunda ratio ad hoc idem potest sumi ex causa debendi: nam causa propter quam obligamur ad diligendum proximum est similitudo naturæ, vel gratiæ, & quia ista causa semper manet, semper obligamur ad debitum persoluendum. Tertia ratio sumi potest ex modo soluendi, nam illud quod in soluēdo non euacuatur sed augmentatur, per solutionem eius non soluimur à debito soluendi, sed magis ad hoc debitum obligamur: charitas est hmōi, vt glossa tāgit, quia quāto plus diligimus, & magis hoc debitū psoluimus, magis augmētatur dilectio charitatis; & quia charitas in soluendo multiplicatur, ideo semper debemus velle obligari ad hoc debitum, & semper debemus hoc debitum persoluere, vt soluta charitas & reddita, magis ac magis suscipiat incrementum. Deinde cum dicit.

Lib.6. cap.1.

Qui enim diligit proximum, legem impleuit.

Probat qđ dixerat: circa qđ duo facit, quia primo facit qđ dictū ē, secūdo qđ dictū fuerat, probat ibi, nā nō adulterabis.) In prima parte intēdit talem rationem: Quicunq; semper tenentur ad impletionem legis, semper tenentur ad debitum dilectionis, cum dilectio sit legis impletio: sed semper omnes fideles tenentur ad impletionem legis, ergo omnes fideles semper tenentur ad debitum dilectionis. De hac aūt ratione ponit virtutem medii. Continuetur aūt sic, Bene dico quòd debetis vos inuicem diligere & semper debetis teneri ad debitum dilectionis, quia (qui diligit proximum, legem impleuit.) Tunc ergo supplenda est ratio, quod

A si dilectio proximi est impletio legis, cum semper teneamur ad hoc debitum quòd debemus implere legē, semper tenebimur ad hoc quòd debemus diligere proximum. Deinde cum dicit.

Nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

Exo.20. Deut.5.

Probat quod supposuerat. Supposuerat enim quòd dilectio esset legis impletio, & per hoc probabat quòd semper tenemur ad debitum impletionis legis. In parte ergo ista hoc declarat & manifestat; ostendens, quomodo dilectio sit legis impletio. Ad cuius euidentiam est sciendum, quòd lex continet aliqua præcepta negatiua per quę dissuadet nobis mala vt ea abiiciamus:
B & continet aliqua præcepta affirmatiua per quæ persuadet nobis bona vt illa faciamus. Tria ergo facit: qa primo ostendit, quomodo dilectio est impletio legis quantum ad præcepta negatiua vt fugiamus & abiiciamus opera mala: secundo declarat, quomodo dilectio est legis impletio quantum ad præcepta affirmatiua vt faciamus opera bona: tertio, quia mentionem fecerat de factione boni & vitatione mali, ex his quæ dixerat exhortatur & concludit, quomodo debeamus vitare & abiicere opera mala, & operari & facere bona. Secunda ibi, Et hæc scientes.) Tertia ibi, Abiiciamus ergo opera tenebrarum.) In ostendendo autem, quomodo dilectio est impletio legis quantum ad præcepta negatiua, tria facit: quia primo ostendit hoc inductione. Secundo ostendit hoc syllogismo. Tertio concludit intentum. Secunda ibi, Dilectio proximi.) Tertia ibi, Plenitudo ergo legis.) In prima parte intendit talem rationem: per quicquid adimplentur & instaurā-
C tur præcepta legis, illud est impletio legis: sed inducendo in omnia præcepta legis, patet ꝙ impleantur per dilectionem; nam, Non adulterabis, Non occides, Non falsum testimonium dices, Non concupisces rem proximi tui, & si quod aliud mandatum est, impletur & instauratur in verbo dilectionis; Ergo, vt patet inductione, dilectio est impletio legis. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic: Bene dico quòd dilectio proximi est impletio legis, (nam Nō adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces rem proximi tui: & si quod aliud mandatum sit) datum per Moysen vel per legem (instauratur). i. continetur & impletur (in hoc verbo). i. in hoc mandato, quod Moises fecit, Leuit. 19. (Diliges proximum tuum sicut te ipsum.) Tunc ergo est supplenda ratio, quòd si in dilectione continetur & impletur omne præceptum legis, ergo dilectio
D est legis impletio. Notandum autem ꝙ hæc præcepta hic posita, sic distingui possunt; quia si tu facis contra proximum. vel hoc est cogitatione, vel locutione, vel opere. Et si forefeceris opere, vel hoc est in personam coniunctam, ideo dictum est, Non adulterabis, vt nomine adulterii intelligatur omnis vsus illicitus genitaliū membrorum. Vel forefeceris in personam propriam; ideo ad hoc intelligendum dicitur, Non occides, vt nomine occisionis detur intelligi prohiberi vulneratio proximi & percussio eius, & omnis offensa facta in persona illius. Rursus potest forefacere in proximum opere non solum in personam coniunctam vel in personam propriam, sed etiam in rem possessam: & quantū ad hoc dictum est, Non furaberis, vt nomine furti detur intelligi omnis contractio rei alienæ, inuito Domino. Sed vlterius, quia quis potest forefacere in proximum non solum opere sed & locutione, ideo dictum est, Non falsum testimonium dices, vt nomine falsi testimonii intelligatur omnis sermo læsiuus proximi, siue

hoc fit in iudicio, siue extra iudicium, siue fit per modũ detractionis, siue per modum contumeliç. Rursus quia quis potest forefacere concupiscendo & cogitando, ideo dictum est, Non concupisces rem proximi tui, vt nomine concupiscentiæ intellagatur prohiberi quòd non debes concupiscere Proximi rem possessam, vt agrum aut vineam: nec rem coniunctam, vt vxorem, sororem aut filiam. Notãdum etiam, quòd si tu diligeres proximum, nullo modo tu velles eum offendere: & quia hæc omnia præcepta, quæ nominata sunt, prohibent offensam proximi, ideo bene dictum est, quòd dilectio est impletio legis, quia qui diligit proximum, omnia hæc mandata adimplet, & omnia hæc mandata obseruat. Notandum autem, quòd secundum quosdam Apostolus hic intendit inducere tam in præcepta negatiua, quàm affirmatiua: intendens quòd omnia hæc præcepta implentur per dilectionem proximi. Sed quia specialis ratio fiet de præceptis affirmatiuis, per quæ iubemur operari bona, dicamus quòd hic apostolus intendit, quomodo per dilectionem proximi impletur lex, quantum ad præcepta negatiua, per quæ prohibemur, vt non faciamus mala. Quod autem sic sit, patet ex ipsa litera apostolica in ratione facta, quæ est per inductionem, non fit mentio nisi de præceptis negatiuis: & in ratione sequenti, quæ est per syllogismum, non fit mentio de bono quod inferunt præcepta affirmatiua, sed de malo quod prohibent negatiua. Quare plane patet hoc Apostolum specialiter hic intendere, quomodo dilectio est impletio legis, quantum ad præcepta negatiua: sed infra net specialis ratio, quomodo dilectio est impletio legis quantum ad pręcepta affirmatiua. Deinde cum dicit.

Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo ergo legis, est dilectio.

Probat hoc idem syllogismo. Formetur autem sic: Quicunq; abstinet ab omni malo proximi, ille adimplet præcepta legis, cum præcepta legalia ad hoc tendant, vt proximo non inferatur offensa: sed qui diligit proximum abstinet ab omni malo proximi, ergo dilectio proximi adimplet præcepta legis. De hac autem ratione ponit virtutem medii cum sua conclusione. Continuetur autem sic: Bene dico quòd qui proximũ diligit legem implenit, quia (dilectio proximi) idest, ille qui diligit proximum (malum non operatur) idest, cauet & abstinet ab omni malo proximi. Tũc ergo est supplenda ratio, quòd, cum præcepta legis inhibeant, ne quis operetur malum contra proximum, si diligẽs proximum hoc adimplet, quia non operatur contra ipsum, patet, quòd diligens proximũ adimplet legem: & quia sic est, concludit Apostolus conclusionem intẽ D tam et declaratam tam per inductioné, quam per syllogismum, dicens, quòd (Plenitudo legis, est dilectio. Notandum autem quòd Apostolus volens ostendere quòd semper tenemur ad debitum dilectionis proximi quia semper tenemur ad debitum impletionis legis, prius probauit hoc per præcepta negatiua quàm per affirmatiua: quia efficacius hanc conclusionem intentam concludit per præcepta negatiua quàm affirmatiua. Ad cuius euidentiam sciendum quòd præcepta negatiua sunt vniuersaliora affirmatiuis, & quantum ad tempus, & quantum ad personas. Quantum ad tempus quidem, quia obligãt semper & ad semper: omni enim tempore vel qualibet hora, & in quolibet puncto, teneris implere præcepta negatiua, videlicet, quòd non debes furari, non debes mœchari, & quod debes cauere à cæteris talibus. Sed præcepta affirmatiua obligant semper pro loco & tempore, sed non obligant ad semper: non enim quolibet tempore, nec qualibet hora teneris honorare parẽtes, sed

A teneris ad hoc semper, quando adest locus vel oportunitas. Rursus præcepta negatiua sunt vniuersaliora quantum ad personas, quia tu nullum debes offendere, sed durum esset quòd omnibus seruires. Ergo præcepta negatiua teneris adimplere quo ad omnes, sed affirmatiua nullus esset sufficiens, vt posset ad omnes homines adimplere, quia nullus vnus homo posset omnes homines honorare, nec omnibus benefacere. Notandum etiam quòd (vt sæpe dictum est) præcepta negatiua prohibent mala fieri: affirmatiua persuadẽt bona facere: & quia quicunq; diligit aliquem cauet a malo eius, & si adsit locus & oportunitas paratus est illi benefacere, per dilectionem non solum adimplentur præcepta negatiua per quæ cauentur mala, sed etiam adimplentur præcepta affirmatiua per quæ fiunt bona. Notandum etiam ꝙ si ex impletione præceptorũ affirmatiuorum vellemus arguere ꝙ tenemur ad debitum dilectionis reddendum, cum præcepta affirmatiua non debeamus adimplere omni tempore, nec ad B omnes personas, sed solum quãdo adest tempus & oportunitas, & solum ad illas personas adimplere tenemur ad quas debita oportunitas se offert seruiendi, ex huiusmodi præceptis affirmatiuis non tenemur semper & ad semper soluendum debitum dilectionis, cum non teneamur implere huiusmodi præcepta semper & ad semper & ad omnes personas: sed cum præcepta negatiua teneamur seruare semper & ad semper & ad omnes personas, semper & ad semper & ad omnes personas tenemur reddere debitum dilectionis. Est ergo intentio Apostoli, quòd cum semper & ad semper nõ tenearis furari cuilibet, nec falsum testimonium reddere, nihil mali facere, cum hoc adimpleas diligẽdo, semper & ad semper & ad omnes personas tenearis ad debitum dilectionis: immo si nec est hora, nec est punctus in quo possis absolui ab impletione horum mandatoC rum, nec est hora in quo possis esse absolutus à debito dilectionis; semper enim illud debitum debes soluere & semper ad illud debitum remanes obligatus. Bene ergo dictum est quòd nemini quicquam debeatis, nisi quod inuicem diligatis. Es ergo obligatus semper & ad semper ad debitum dilectionis, vt adimpleas præcepta negatiua: & es obligatus semper & ad semper, sed obligatus es tantum pro loco & tempore ad huiusmodi debitum, vt adimpleas pręcepta affirmatiua.

LECTIO. XLIIII.

T hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere.

Ostenso, quomodo dilectio est impletio legis quantum ad pręcepta negatiua quia facit nos mala fugere: declarat, quomodo dilectio fit impletio legis quantum ad præcepta affirmatiua quia facit nos bona facere. Propter quod sciendũ ꝙ tẽpus grãe & euangelii, propriè est tempus dilectionis ideo sæpe sæpius dictum est quòd hęc breuis est differẽtia inter legem & euangelium, timor & amor. Si ergo tempus gratiæ & tempus euangelii est tempus in quo debemus surgere à somno pigritiæ, & à somno vitiorũ & esse solliciti & operari, constat quòd tempus dilectionis est huiusmodi tempus quod facit nos bene agere, & facit pręcepta affirmatiua implere: dilectio ĝ nõ finit nos esse

nos esse infecundos, sed facit nos surgere, & facit nos A esse solicitos, & facit nos bona facere. Sed si dilectio non solum facit nos non operari mala, sed facit nos surgere & operari bona, patet ꝙ dilectio non solũ est plenitudo legis quantum ad præcepta negatiua, per quæ mala dissuadentur & vitantur, sed etiã est dilectio plenitudo legis quantum ad affirmatiua, per quę persuademur vt surgamus & faciamus bona. Duo ergo facit, quia primo proponit quod intendit: secũdo probat propositum, ibi, Nunc autem propior.) In prima parte intendit talem rationem, Per quicquid est hora & oportunitas de somno surgere vt operemur bona, per illud est impletio legis quantum ad præcepta affirmatiua per quę iubemur bona facere, Dilectio est huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Dictum est quòd dilectio non operatur malum, idest, per dilectionem est impletio legis quantum ad pręcepta negatiua, (& hoc scientes) idest, super hoc debetis scire & aduertere, B quia (supple) propter dilectionem, vel propter (tempus) dilectionis (hora) idest, oportunitas est (surgere de somno) idest, surgere de corpore & de negligentia bene operando: debemus enim somnũ idest, pigritiam dimittere, & surgere, idest, bona facere. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ sipropter hoc tempus, quod est tempus euãgelii, vel quod est tempus gratiæ vel dilectionis, est hora de somno surgere, idest, datur nobis cõmoditas & opportunitas vt dimisso somno & pigritia, surgamus & bona operemur, ergo dilectio impellit nos ad bona agere; propter quod dilectio est impletio non solum quantum ad præcepta negatiua per quæ docemur mala fugere, sed etiam quantum ad affirmatiua per quæ inuitamur de somno surgere, & iubemur bona facere. Notandum autem quòd in sacra pagina multipliciter accipitur Somnus: aliquando accipitur somnus pro somno naturæ, qui est quies virtutum animalium, de quo dicitur Ioã. 11. Si C dormit saluus erit. Aliquando accipitur pro somno mortis, iuxta illud. 1. Thess. 4. Nolumus vos ignorare de dormiẽtibus. Tertio accipitur somnus pro somno gratię vel glorię, iuxta illud Psal. 4. In pace in idipsum dormiam & requiescam. Quarto accipitur pro somno contemplationis, iuxta illud Cant. 5. Ego dormio, & cor meum vigilat. Quinto accipitur somnus pro somno culpæ, iuxta illud Eph. 5. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te christus. Sexto accipitur somnus pro somno pigritiæ, iuxta illud Prouer. 6. Vsquequo piger dormis? quando consurges ex somno tuo? Cum ergo hic dicitur ꝙ nunc quod est tempus dilectionis, est hora de somno surgere, non intelligitur de somno, primis modis quatuor, dicto: sed intelligitur de dicto, vltimis duobus modis, videlicet, de somno culpæ & pigritiæ, à quo debemus surgere & benefacere. Et quia dilectio dat nobis oportunitatem & incitat D nos ad sic surgendum & ad sic benè agendum, benè dictum est quod dilectio totaliter est legis impletio quantum ad omnia genera præceptorum; quãtum ad negatiua, quia facit nos mala fugere; quantum ad affirmatiua, quia facit nos surgere de somno & bona facere. Deinde cum dicit.

Nunc autem propior est nostra salus quàm cum credidimus.

Probat quod dixerat, ostendens quòd per hoc tempus, quod est tempus dilectionis, debemus incitari vt de somno surgamus & bona faciamus, & per consequens præcepta impleamus. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd vitium est contra naturam & contra dictamen naturalis rationis, et èconuerso opera virtutum sunt perficientia naturam & sunt secundum dictamen naturalis intelligentiæ & naturalis rationis. Bene ergo operari, possumus dicere ꝙ assimulatur A motui secundum naturam; mala autem agere, repręsentat motũ cõtra naturã. Nã sicut p motũ naturale res tẽdunt ad debitum terminum & ad locum in quo saluãtur, per motum autem innaturalem è contrario; sic per bona tendimus ad debitum finem & ad salutẽ, per mala autem opera ad finem indebitum & ad mortem. Notandũ etiam est, ꝙ, quãtum ad præsens spectat, duo sunt quæ faciunt rem expeditam in motu naturali, videlicet, finis propinquatio, & impedimentorum remotio. Nam motus violentus licet sit in principio fortis & in fine debilis, naturalis autem est è cõtrario, in principio debilis & in fine fortis: quanto ergo graue plus appropinquat ad terram, tanto velocius & expeditius mouetur: ipsa ergo appropinquatio ad finem facit ad expeditiorem motum. Rursus ad hoc facit etiam remotio impedimentorum, quia quanto magis remouẽtur impedimenta, tanto expeditior erit motus. Apostolus ergo volens ostendere quod hoc tempus quod est tempus dilectionis & gratiæ, sit hora, idest, sit oportunitas B & sit expediens de somno surgere, & expedita & sollicite bona facere; duo facit, secundum quòd dupliciter hoc probat. Nam primo probat hoc ex finis appropinquatione. Secundo ex impedimentorum remotione, ibi, Nox pręcessit.) In prima parte intendit talem rationem, Tunc est hora & oportunitas & expediens de somno surgere & sollicite & expedite bona facere, quãdo appropinquatur noster finis & nostra salus, sed nũc idest, hoc tempore quod est tempus dilectionis & gratiæ, est propior nostra salus & propinquior noster finis quàm cum credidimus, ergo nunc est hora & maximè est expediens de somno surgere, & expedite & sollicite bona facere. De hac autem ratione ponit minorem in qua est tota vis rationis & tota virtus medii. Continuetur autem sic: Bene dico ꝙ modo ꝙ est tempus dilectionis & gratiæ expedit nos de somno surgere, quia (nũc propior est nostra salus, quàm cum credidimus.) C Tunc est supplenda ratio, quod si appropinquatio ad salutem & ad finem facit nos expeditos ad bene operari & ad bene facere, nunc in quo est talis appropinquatio, expedit de somno surgere & expedit bona facere. Notandum autem ꝙ principium fidei, & principiũ credulitatis nostrę potest accipi tripliciter. Primo quantum ad totum statum ecclesię. Secundo quantum ad fidem informem. Tertio quantum ad fidem incipientium. Est enim hic ordo, ꝙ primo crediderunt Patriarchæ & Prophetæ, & illi qui fuerunt tempore legis Mosaicæ; nunc autem credimus nos qui sumus tempore legis Euangelicæ. Rursus in vno & eodem homine contingit, ꝙ prius habet fidem informẽ, & postea conteritur & incipit habere fidem formatam. Vlterius cũ habet fidem formatam, incipit habere charitatẽ, & prius habet eam imperfectam, & postea bene operando in ea perficitur & habet eam perfectam. Secundum hoc D ergo tripliciter habet exponi, Nunc propior est nostra salus quàm cum credidimus. Primo, quia christus, est nostra salus, vel ipsa beatitudo nostra, est propinquior nunc tempore legis Euangelicæ quam cum credidimus, idest, tempore legis Mosaicæ. Secundo potest exponi, cum simus in statu incipientium habentiũ charitatem licet imperfectam, propinquior est nostra salus, idest, cum habeamus fidem formatam, est propinquior quàm à principio cum credidimus, & cum habebamus fidem informem. Vel tertio, cum sumus in statu perfectorum, propinquior est nostra salus quàm cum credidimus, idest, quàm à principio credulitatis nostrę cum fuimus in statu incipientium. Notandum etiam ꝙ cum tempus legis Euangelicæ sit magis tempus dilectionis quàm tempus præcedens; & cum homo habens fidem formatam sit magis in charitate quàm habens fidem informem, quę fides non est charitati coniuncta; & rursus cum homo existens in statu perfectorum, habeat maiorem charitatem quàm existens in statu inci

plentium, huiusmodi appropinquatiö ad salutem & ad finem, ad charitatem est referêda, quæ facit nos expeditos in agendo, quia facit nos saluti & fini appropinquare. Notandum etiam quod id quod dictum est, Nūc est propinquior nostra salus quàm cum credidimus; Magister etiam exponit dicens, quòd nunc est propinquior nostra salus quàm cum credidimus; quia forte sumus propinquiores morti quàm credamus. Deindè cum dicit.

Nox præcessit: dies autem appropinquauit.

Ostendo quòd hoc tempore, quod est tempus dilectionis & gratię, debemus de somno surgere & expeditè benefacere, quia huiusmodi tēpus facit nos saluti appropinquare; ostendit hoc idem ex eo quòd huiusmodi tempus habes impedimenta remouere. Formetur autem sic ratio. Quandocunq; tolluntur impedimenta & dantur nobis auxilia ad bene agendum, tunc debemus de somno surgere & debemus esse expediti & solliciti ad benefacere: sed nunc nox præcessit, idest, impedimenta sunt amota; dies appropinquauit, idest, ad benè operandum nobis auxilia sunt tributa, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic: Benè dico quod hora est nos de somno surgere & esse sollicitos ad bene agere, quia (nox præcessit) idest, amota vel debilitata sunt impedimenta: (dies appropinquauit, quia data sunt nobis auxilia & iuuamenta, & data est nobis gratia. Tūc ergo est supplenda ratio, quòd cum sic sit, debemus surgere & bene agere. Notandum autem quòd nox tripliciter potest accipi. Primo pro toto tempore vitæ præsentis, in quo tenebris ignorantiæ inuoluimur. Secundo accipi potest pro tempore legis Mosaicæ, vbi quasi per modum noctis & per modum vmbræ, & per modum obscurum, parabolicè figurabatur veritas. Tertio potest accipi nox pro quo- C cunq; homine existente in culpa. Sic et tribus modis potest accipi dies, vel pro statu præsenti, vel pro statu legis euangelicæ, vel pro quocunq; homine existēte in gratia. Secundum hoc ergo exponetur litera, quòd cum (Nox præcessit,) quia iam præteriuit tempus legis Mosaicæ, quia recessit tempus culpæ, quia iam non appretiamur præsentem vitam, (Dies autem appropinquauit,) quia iam venit tempus plenitudinis, idest, tempus Euangelicæ legis, iam collata est nobis gratia, iam spreta hac vita transitoria debemus inhærere, & totaliter anhelare ad ęternam uitam. (Pręcessit ergo nox,) idest, vetus homo, & culpa. Præcessit nox) idest, vetus testamentum, & vmbra. Pręcessit nox) quia recessit ille status infidelitatis, in quo erat in pretio hæc vita trāsitoria, quæ meretur nomen noctis: quia ergo sic est, quòd nox sic præcessit, (Dies autem) idest, Gratia, Euangeliū, & Beatitudo (appropinquauit,) debemus à somno sur- D gere, debemus esse solliciti ad bene facere. Notandum etiā quòd cum in omnibus his debeat intelligi charitas, quia charitas ē, quæ facit nos fini appropinquare, quæ habet noctem, idest, impedimenta remouere, & habet diem, idest, iuuamenta præbere: patet, quòd dilectio non solum est impletio legis quantum ad pręcepta negatiua, quia facit nos à malo præcauere, sed etiam est impletio quantum ad affirmatiua, quia per finis appropinquationem, & per impedimentorum remotionem facit nos bona facere. Deinde cum dicit.

Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Sicut in die, honestè ambulemus.

Ex his quæ dixerat hortatur & concludit, quomodo debemus vitare & abiicere opera mala, & operari & facere bona: circa quod duo facit, quia primo facit quod dictum est; secundo manifestat quod dixerat, ibi, Non in comessationibus.) Continuetur autem sic, Dictum

A est quòd nox præcessit: dies autem appropinquauit. (ergo) quia sic est (abiiciamus opera tenebrarum) idest, opera mala & vitia, quæ per tenebras designantur, (& induamur arma lucis, idest, virtutes, quę sunt arma quæ exigit lux, idest fides. Et sicut in die) i. sicut exigit tempus fidei, & claritas virtutum (honestè ambulemus.) Notandum autem quod in statu gratiæ tria sunt requirēda, videlicet, vitia fugere, virtutes habere, & secundum illas virtutes agere. Hæc autem tria tāgit Apostolus: nam cū ait (abiiciamus opera tenebrarum) dat intelligere quòd debemus vitia fugere: cum subdit (induamur arma lucis,) innuit quòd debemus virtutes habere: cum vero vlterius ait (sicut in die, honestè ambulemus), pretendit quod secundum illas virtutes non debemus esse ociosi, sed debemus secundum eas sicut in die, idest, sicut exigit dies, hoc est, sicut exigit tempus fidei, & virtutum claritas, opera virtuosa facere. Notandum etiam quòd honestum idem est, quod ho- B noris status. Dies ergo ad duo deseruit, videlicet, ad honestatem, idest, ad honoris statum, quia in die vult homo esse formatus & honorifice stare: in nocte autem non curat, quia nullus eum videt. Secundo, dies deseruit ad ambulandum, & ad omnia opera facienda: nam tempus noctis quia luce caret, non est operationibus congruum. Sic etiam & virtutes ad hęc duo deseruiūt, videlicet, ad honestatem, idest, ad ornatum & ad honoris statum: & ad ambulandum, idest, ad bona opera faciendum. Ideo habendo arma lucis, & habendo virtutes, debemus sicut in die, honestè ambulare: & quia debemus esse per virtutes ornati, & bona opera facere, ideo dicit.

Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & æmulatione.

C Vbi exponit quod dixerat & manifestat: tria autem dixerat. Primò, quòd debemus abiicere opera tenebrarum. Secundò, quòd debemus induere arma lucis. Tertio, quòd sicut in die, debemus honeste ambulare. Ideo tria facit: quia primo ostēdit, quomodo debemus opera tenebrarum abiicere: secundo declarat, quomodo debemus arma lucis induere: tertio manifestat, quomodo debemus sicut in die, honeste ambulare. Secunda, ibi, (sed induimini.) Tertia ibi, Et carnis curam.) In prima parte intendit talem rationem: Quicunq; volūt opera tenebrarum abiicere, non debent ambulare in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, nō in contentione & ęmulatione: sed dictum est, quòd vos debetis opera tenebrarum abiicere, ergo non debetis in talibus ambulare. de hac autē ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic: Dixi vobis quòd debemus opera tenebrarum abiice- D re, quòd si quæratis qualiter possimus hoc facere, ecce expono vobis, quia si volumus abiicere opera tenebrarum, non ambulemus, supple, (in comessationibus) in superfluis comestionibus (& ebrietatibus,) idest, in superfluis potationibus: (non in cubilibus) idest, non in uenereis præparationibus, (nō in impudicitiis,) idest in luxuriosis actibus, (non in contentione) nos inuicē præferendo (non in æmulatione) bonis aliorum inuidendo. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd si in his non ambulabimus, abiiciemus opera tenebrarum. Notandum autem quòd potissimè obnubilatur ratio propter deprauationem appetitus sensitiui, quia passiones carnis (si fortes sint) rationem percutient, vt dicitur tertio Ethicorum. Cum ergo opera tenebrarum Cap. 1. sint illa quæ rationem obnubilāt, si volumus abiicere opera tenebrarum, debemus cauere ea quę appetitum sensitiuum deprauant: huiusmodi autem sunt comessationes, ebrietates, & alia hic enumerata. Notandum etiam quòd appetitus sensitiuus distinguitur in duo, in concupiscibilem & irascibilem. Quare si vitare volu-

nius

mus deprauantia appetitum sensitiuum, oportet nos vitare tam deprauantia concupiscibilem, quàm irascibilem. Concupiscibilis autem deprauatur per gulam, & luxuriam. Circa gulam peccatur dupliciter, quia per nimiam comestionem: & quantum ad hoc ait, Nõ in comessationibus: vel per nimiam potationem, & quantum ad hoc subdit, Et ebrietatibus. Sic etiam circa venerea dupliciter peccatur; nam quis peccat se ad venerea præparando, & quantum ad hoc ait, Non in cubilibus: possunt enim intelligi cubilia lecti præparati ad luxuriam. Vnde dicitur Prouerb. 7. in psona meretricis, Asperſi cubile meum myrrha, & aloe, & cinamomo. Vel aliter, vt per cubile intelligamus superfluam quietem, quę etiam est præparatio ad luxuriã, nam hoc dicitur fuisse peccatum Sodomæ, otium, & abundantia panis. Secundo peccatur circa venerea nõ solum in cubilibus quantum ad venereorum præparationem, sed etiam impudicitiis. Dediti enim venereis, dicuntur impudici, quia non cauent illud, quod maximè est pudibundum, & maxime confusione dignum. nam B cæterę tales delectationes sunt circa ea in quibus communicamus cum bestiis, ideo sunt confusione digna. Irascibilis etiam deprauatur dupliciter. Nam irascibilis semper vult tendere in arduum: volendo aũt in arduum tendere, dupliciter peccamus. Primo nos aliis præferendo, & quantum ad hoc, ait, ꝙ non debemus ambulare in contentione. Secũdo circa hoc peccatur aliorum bonis inuidendo, & quantum ad hoc subdit, quòd non debemus ambulare in ęmulatione. Deinde cum subdit.

Sed induimini dominum Iesum christum.

Ostendit quomodo debemus induere arma lucis. Formetur autem sic ratio. Quicunq; volunt induere arma lucis, debent induere dominum Iesum christum: sed dictum est, quòd vos induamini arma lucis, ergo induamini dominum Iesum christum. Continuetur ergo sic, Dictum est, quòd vos debetis abiicere opera tenebrarum, & indui arma lucis: ergo non ambulatis in cõmessationibus, quia hoc faciendo abiicietis opera tenebarum (sed induimini dominum Iesum christum) quia sic vos habendo, induemini arma lucis. Notandum autem quòd nos debemus induere dominum Iesum christum dupliciter. Primo per sacramentorum susceptionem, iuxta illud ad Galat. 3. Quicunq; enim in christo baptizati estis, christũ induistis. Secundo debemus christum induere per imitationem, iuxta illud ad Colo. 3. expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induite nouum. Deinde cum dicit.

Et carnis curã ne feceritis in desideriis.

Declarat totum, videlicet, sicut in die debemus honestè ambulare. Formetur autem sic ratio, Quicunque volunt honestè ambulare sicut in die, idest, sicut exigit dies, hoc est, sicut exigit claritas virtutum, non debet ambulare in desideriis carnis: vos estis huiusmodi, ergo &c. Continuetur ergo sic, Dictũ est quòd ambulemus honeste sicut in die, idest, sicut exigit virtutum claritas: ergo quia sic est, ne feceritis curã in desideriis carnis, secundum quòd in desideriis & voluptatibus carnis curam facere non debemus; sed sumenda sunt alimenta quasi medicamenta, vt dicit glossa & Lib. 10. ca. 31 sumpta est ab Aug. in lib. Confessionum.

Dubitaret forte aliquis de pertinentibus ad præcedentem lectionem, & primo de illo verbo Apostoli, Nemini quicquã debeatis. Quod glosa exponit, quòd omnibus sua debita sunt soluenda. Circa quod quæritur, vtrum ad solutionem debitorum, & maxime ad solutionem tributorum teneantur Clerici. Dicẽdum ꝙ ex priuilegiis principum, etiam apud gentiles, clerici vacantes diuinis operibus non tenebantur principibus ad soluenda tributa: quod ęquum est & consonum A rationi. quòd si principibus debentur tributa, & vacãt circa commune bonum modo humano, cum modus humanus non sufficiat ad gubernãdum commune bonum nisi per Diuinum auxilium adiuuetur, vacantes diuinis, & fundentes preces ad Deum pro communi bono, quòd Reges possint bene regere & gubernare, compensant Regibus si in aliud laborant pro eis: immo non solum recompensant, sed etiam supererogant quia modus diuinus est in supplementum modi humani: propter quod plus faciunt clerici vacantes Diuinis pro Regibus, quàm Reges pro ipsis. & ideo magis tenentur Reges dare tributa Clericis, quàm e conuerso. Dictum est enim, quòd labor clericorum non solum est recompensatio Regibus quantum ad eorum laborem, sed etiam est supererogatio; quia (vt dicebam) plus faciunt clerici pro eis quàm è conuerso. Igitur ex eo ꝙ est ibi recompensatio, absoluuntur clerici à tributo: ex eo ꝙ est ibi supererogatio debentur eis Decimę, & debentur eis Tributa. Hoc est ergo quod dicitur Gen. B 47. ꝙ Ioseph subiecit Pharaoni totã terram Aegypti, præter terram Sacerdotũ, quæ a Rege tradita fuerat eis, quibus sacerdotibus & statuta cibaria ex horreis publicis pręebebantur. Pro vt ergo terra sacerdotalis non erat subiecta illi conditioni, absoluta erat à tributo: prout vero ex horreis publicis eis cibaria præbebantur, eis debebantur tributa.

Vlterius forte dubitaret aliquis, Vtrum Reges & principes peccent, in accipiendo huiusmodi Tributa? Dicendum ꝙ circa hoc possent Reges & principes dupliciter peccare. Primo si sic pascantur tributa accipiendo, quòd non pascant nec gubernent populũ circa eorum bonum intendendo: contra quos dicitur Ezech. 34. Vę pastoribus Israel, qui pascebant se ipsos: (et subdit contra tales pastores) lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis: gregem C autem meum nõ pascebatis. Quod infirmum fuit non consolidastis, & quod ęgrotum non sanastis. Secũdo peccant circa hoc, si vltra debitum modum & cum violentia accipiantur talia tributa. nã aliqui principes sunt ita exactores, & ita spoliant populum, quòd non sufficit eis accipere quod iustum est, nisi excorient eos: contra quos dicitur Michæę. 3. Audite principes, qui violenter tollitis pelles eorum, & subdit, ꝙ huiusmodi principes sunt qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper excoriauerunt.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli, Diliges proximum tuũ sicut teipsum. Circa quod quæritur, quis sit noster proximus? Dicendum quòd hanc quæstionem determinat Dominus, Lucæ. 10. vbi per similitudinem eius qui incidit in latrones, dicit illum fuisse proximum qui fecit ei misericordiã. Et quia proximus est relatiuum ęquiparantię, sicut proximus ille qui facit misericordiã, est etiam proximus ille qui D suscipit, quia non est possibile, quòd aliquid sit proximus alicuius, nisi alter sit proximus sibi. Secũdũ hoc ergo nos sumus proximi omnibus hominibus, quia omnibus loco & tempore debemus misericordiam impendere, & ab eis cum necesse fuerit debemus misericordiã suscipere. Sic etiam sumus proximi omnibus Angelis, & omnibus iis qui sunt in vita æterna: quia ipsi nobis loco & tempore misericordiam impendunt, & pro nobis ad Deum intercedunt, & nos ab eis huiusmodi misericordias accipimus. Dęmones autem non sunt in hoc ordine, nec sunt proximi dicendi, sed inimici & hostes dici debent.

Vlterius forte dubitaret aliquis, quomodo debet intelligi, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Dicẽdum ꝙ ibi (sicut) vt communiter ponitur notat similitudinem, non ęqualitatem: non enim hoc vult ordinata charitas (quam commendat sponsa in Canticis canticorum secundo, cum ait, Introduxit me Rex in cellã vinariam, idest, in abundantiam contemplationis, &

A in plenitudinem deuotionis:& ordinauit in me charitatem, vt homo diligat alios quantum se, immo plus debet diligere salutem suam, quàm alicuius alterius. Denotat ergo ibi (sicut) similitudinem. attenditur autem hæc similitudo vt communiter ponitur quantum ad tria, secundum quæ tria consideranda sunt in charitate. Est enim considerandus charitatis finis, charitatis modus, & charitatis effectus. Debes diligere proximum tuum sicut te ipsum, quia propter eundem finem: quia sicut te diligis propter deum & ad vitam æternam, ita & proximum tuum debes diligere propter deum & vitam æternam. Secundo hic similitudo attenditur, quantum ad dilectionis modum: quia sicut te diligis, quia vis tibi bonum; ita debes diligere proximum, quia debes ei velle bonū. Nam qui diligit proximum propter vtilitatem quam inde expectat, vel propter dilectionē quam habet ex societate eius, non diligit proximum, quod velit ei bonum, sed magis diligit ipsum propter vtilitatem suam, vel propter aliquod aliud commodum quod habet ex ipso. Tertio attendenda est hæc similitudo, quantum ad dilectionis effectum: quia sicut aliquis diligit se ipsum, quia subuenit suę necessitati: ita debet diligere proximum, quia charitatis effectum debet exercere circa ipsum, & debet suæ necessitati (cū se offert opportunitas) subuenire. B

Vlterius forte dubitaret aliquis de pertinentibus ad præsentem lectionem. & dubitatur primo de illo verbo Apostoli, Abiiciamus opera tenebrarum. quod glossa exponit, idest, mala opera vel peccata. Quęritur ergo, quomodo peccata dicantur opera tenebrarum? Dicendum quòd secundum glossam peccata propter tria dicuntur opera tenebrarum. Primo, quia de tenebris ignorantiæ veniunt. nam omnis malus est aliquo modo ignorans. De hac autem ignorantia, & de hac stultitia dicitur Ecclesiastę. 2. Vidi quòd tantum præcedet sapiētia stultitiam, idest, bonitas malitiam, quantum differt lux à tenebris. Secundo peccata dicuntur opera tenebrarum, quia in tenebris fiunt, & peccatores obseruant tenebras, vt peccata committant: iuxta illud Iob. 24. Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens, Non videbit me oculus. Tertio peccata dicuntur operá tenebrarum, quia finaliter ad tenebras perducunt: iuxta illud Matth. 22. Ligatis manibus & pedibus eius, mittite eū in tenebras exteriores; ibi erit fletus, & stridor dentium. C

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, Et induamini arma lucis, idest, virtutes, vt glossa exponit. Quæritur ergo, quomodo virtutes dicantur arma lucis? Dicendum quòd virtutes dicuntur arma lucis propter quinque. Primo, quia nos muniūt & tuentur: secundum hoc dixit Philosophia Boethio, quòd talia ei contulerat arma, quòd deuinci nō poterat, nisi prius abiecisset illa. De hac autem armatura dicitur Eph. vlt. Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. Secundo virtutes dicūtur arma lucis: quia lumine rationis decorantur; est enim virtus (vt dicitur. 2. Ethicorum) habitus electiuus in medietate consistens, in medietate scilicet, vt recta ratio iudicabit. De hac autem luce potest intelligi qđ dicitur Prouer. 50. Iustorum autem semita quasi lux splendens. Tertio virtutes dicūtur arma lucis, quia in luce exercentur: iuxta illud Ioan. 3. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius. Quarto virtutes dicuntur arma lucis, quia per eas alij illuminantur: iuxta illud Mat. 6. Luceat lux vestra corā hominibus, vt videantur opera vestra bona. Quinto virtutes dicuntur arma lucis, quia homines habentes virtutes, finaliter ad lucem & ad gloriam perducuntur iuxta illud Prouer. Iustorum autem semita procedit & crescit vsq; ad perfectam Diem, idest, vsq; ad perfectam lucem, gloriam. D

Lib. 5. prosa. 2. de Phil. cōs.

Cap. 6.

Vlterius forte dubitaret aliquis, quomodo non fa-

A ciendo curam in desideriis carnis, dicuntur sicut in die honestè ambulare? Dicendum, quod voluptates carnis & opera carnalia, quantum ad præseus spectat, tria mala faciunt. Primo, quia non fiunt sicut in die, sed fiunt sicut in nocte, cęcant rationem, & tollunt intelligentiæ claritatem. Secundo, quia non fiunt honestè, deturpant famam & tollunt pudicitiæ venustatem. Tertio, quia per illa non ambulamus immo deprauatur affectus, simus inepti ad bene agendum, vnde tollunt bene operandi habilitatem. E contrario, abstinentia à talibus: tribuit enim nobis intelligentiæ claritatem, & voluntatis ordinabilitatem & bene operandi habilitatē. Igitur non dando curam desideriis carnis, erimus sicut in die, propter intelligentiæ claritatem: honestè, propter famæ honestatem: & ambulabimus, idest, erimus expediti ad bene agendum, quia habebimus voluntatem ordinatam, & habebimus bene operandi habilitatem.

B

LECTIO XLV.

CAP. XIIII.

INfirmum autem in fide, assumite: non in disceptationibus cogitationum.

Postquàm Apostolus vniuersaliter instruxit omnes, quomodo debeant se habere; & in 13. cap. instruxit specialiter inferiores, quomodo debeant superioribus obedire. In hoc autem. 14. cap. vsq; ad. 16. vt superius dicebatur, instruit principaliter maiores & perfectiores, quomodo circa minores & inferiores se debeant regere. Circa quod tria facit: quia primo ostēdit, quòd perfectiores, eos, qui sunt imperfecti, non debeant temerariè iudicare. Secundo declarat, quòd nō debeant eos offendere & scandalizare. Tertio probat, q debeant eos suscipere, & sustentare, & in bonū promouere. Secunda ibi, circa mediū huius cap. Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum.) Tertia, ibi, in principio. 15. cap. Debemus autem nos.) Circa primum duo facit: quia primo præmittit suam admonitionem. Secundo subiungit admonitionis expositionē ibi, Alius enim credit.) In prima parte potest sic formari ratio. In quocunq; populo sunt aliqui infirmiores & aliqui infimi, qui firmiores sunt debent infimos assumere, & non debent de eorum occultis & cogitationibus disceptare, idest, non debent eos de talibus temere iudicare; sed inter vos Romanos sunt aliqui firmiores & aliqui infimi: ergo qui firmiores sunt debent infirmos assumere, & non debent cum eis de eorum occultis & cogitationibus disceptare, nec debent de talibus temerarie iudicare. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Vsq; nunc instruximus generaliter omnes, & docuimus specialiter minores: modo volumus vos perfectiores & firmiores docere & erudire, Vos ergo firmiores infirmum in fide assumite; idest, ad sanandum sumite, & compatimini ei: nō in disceptationibus cogitationum, idest, non in disceptando, nec litigando cum eis de cogitationibus occultis, eos de talibus temerarie iudicando. Deinde cum dicit.

Alius enim credit se manducare omnia. Qui autem infirmus est, olus manducat.

Præmissa

Præmissa admonitione, qualiter firmiores ad infirmos debeant se habere: in parte ista subiungit illius admonitionis expositionem. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd inter Romanos erant aliqui conuersi ex Iudæis, aliqui ex gentibus. Constat autem, ꝙ Iudæi secundum ritum legis Mosaicę, inter cibos & inter tempora distinguebant; quia aliqui cibi apud eos erãt liciti, alii vero prohibiti. Rursus, aliquibus tẽporibus erãt aliqua licita, quæ aliis temporibus erant illicita. Vnde certis temporibus præcipiebatur Iudæis, ꝙ deberent animas suas affligere: iuxta illud Leuiti. 23. Decimo die mensis huius septimi, dies expiationum erit celeberrimus, & vocabitur sanctus: affligetisq; animas vestras in eo. Secundum hoc itaq; qui secundum ritum Mosaicæ legis volebãt obseruare distinctionem ciborum & diuersitatem temporum, videbantur infirmi in fide, quia ex hoc videbatur sibi quòd lex Euangelica non sufficeret ad salutem, nisi simul cum euangelica lege obseruaremus legales ceremonias. Est tamen diligenter considerandum, quòd licet obseruatio legis euangelicæ peramplius & perfectius sit sufficiens ad salutem, tamen qui obseruaret distinctiones ciborum, & faceret distinctionem in temporibus, & nesciret qua conscientia faceret, de huiusmodi cogitationibus occultis non esset temerarie iudicandus: & maxime iudicãdus non esset, quandiu illum ritum sustineret ecclesia. Sed de hoc in disputatiõibus plenius dicetur. Nũc autem scire sufficit, quòd intentio Apostoli est, ꝙ Romani non debent se inuicem temerariè iudicare, nec debent de occultis cogitationibus disceptare & litigare: nec quantum ad distinctionem ciborum, nec quantum ad obseruationem temporum. Hanc monitionẽ ergo factam, videlicet, quòd de occultis cogitationibus non debeant disceptare, idest, quòd non debeant se temerarie iudicare, dupliciter exponit, ostẽdens, quòd non debeant se temerariè iudicare quantum ad obseruationem ciborum, & diuersitatem temporum. secunda, ibi, Nam alius iudicat inter diem & diem.) Circa primum duo facit: quia primo assignat materiam, vnde poterant Romani inter se inuicem temerarie iudicare: secundo ostendit, quod propter talia non debeãt se temerarie iudicare, nec debeãt se temerarie spernere, ibi, Is qui manducat.) In prima parte, potest sic formari ratio, In quocunq; populo alius se credit omnia manducare, idest, inter cibaria non distinguit, sed credit licitè omnia posse sumi, alius videtur infirmus distinguẽs inter cibaria, et consulendum est olus manducare in populo illo: ergo vbi est talis distinctio & talis diuersitas, videtur posse oriri materia vnde possent se temerarie iudicare. Sed vos Romani estis huiusmodi. Ergo inter vos Romanos potest oriri materia, vnde possitis vos inuicem temerarie iudicare. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Dixi vobis, ꝙ nõ debetis de occultis cogitationibus disceptare, idest, quod nõ debetis vos inuicem temerarie iudicare: quod ideo dixi, quia inter vos Romanos (alius enim credit se omnia manducare) idest, non discernit inter cibos, sed omnia humanis vsibus dedita credit se posse licite manducare. alius, supple, est infirmus, vel videtur infirmus, faciens distinctionem secundum legales obseruantias inter cibos. Ideo subdit (qui autem infirmus est) idest, qui talis est, quod vult secundum legales obseruantias distinctionem facere inter cibos (olus manducet) idest, permittatur ei manducare olus, inter quod legalis obseruantia non distinguit. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd si alius inter vos non facit distinctionem inter cibos, alius autem infirmus est, aut saltem videtur infirmus esse, distinctionem faciens inter cibos, propter hoc inter vos posset litigii materia exoriri: ergo propter hoc possetis vos inuicem temerarie iudicare. ideo moneo vos, ne propter hoc de occultis cogitationibus vos inuicem disceptetis, nec

A etiam propter hoc vos inuicem temerarie iudicetis.

Notandum autem quòd secundũ legem Mosaicam, vt glossa tangit, quantum ad cibos erat distinctio, tum quantum ad volatilia, quia aliquas aues comedebant, aliquas respuebant: tum quantum ad aquatica, quia aliquos pisces reputabant mundos, aliquos immundos: tum etiam quantum ad animalia terrestria, inter quæ Iudęi aliqua reputabant munda, aliqua immunda. Sed quantum ad olera, & quantum ad fructus arborum, non erat distinctio quantum ad legales obseruantias. Vult ergo Apostolus dicere, quòd si quis esset infirmus in fide, vel videretur esse infirmus, volens circa distinctionem ciborum obseruare legales obseruantias, ille talis mãducet olera, inter quę legalis obseruantia nõ distinguit. Notandum etiam, quod quicunq; vellet obseruare legales obseruantias, si faceret hoc, quia crederet, quòd obseruatio legis euãgelicæ absq; ceremoniis legalibus non esset sufficiens ad salutem, verè esset in- B firmus in fide & non recte crederet: tamẽ si faceret propter aliam causam, licet non esset infirmus in fide, prætenderet tamen in superficie & in apparentia ꝙ infirmus esset. Et quia de occultis cogitationibus non est disceptandum, nec est in talibus temerarie iudicandũ, nisi sciatur causa, & qua intentione quis huiusmodi distinctionem faciat, ideo ille non est ex hoc temere spernendus, nec est temere iudicandus. Notandum etiam quod Magister in glosa hunc textum Apostoli, Qui infirmus est olus manducet) aliter exponit, dicens, ꝙ qui infirmus est, idest, qui pronus est ad casum, & qui facile impetu libidinis sternitur, manducet olus, idest, comedat tenuos & aridos cibos, qui non sunt fomentum vitiorum: & abstineat à cibis libidinosis, cuiusmodi sunt crassitudo carnium, epulę deliciosę, quibus corpus ad libidinem prouocatur. Prima tamen expositio de distinctione ciborũ secundum legales obseruantias, ma- C gis videtur tẽdere ad mẽtẽ Apostoli. Deinde cũ dicit.

Is qui manducat, non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non iudicet.

Assignata materia, vnde Romani poterant se inuicem temerarie iudicare: in parte ista ostendit, quòd propter hoc de seipsis non debeant temerariũ iudiciũ facere. Circa quod duo facit, quia primo præmittit suam intentionem: secundo ad suam intentionem probandam adducit multiplicem rationem, ibi (Deus aũt illum.) In prima parte formatur sic ratio, In quocunq; populo vnus manducat, idest, inter cibos non distinguit, alter vero non manducat, idest, inter cibos distinctionem facit, ne temerarium iudicium incurrant, non debent se inuicem iudicare, nec debent se inuicem condemnare. Vos Romani estis huiusmodi: ergo, &c. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic litera, dictum D est, quod inter vos Romanos alius quidem omnia mãducat, idest, inter cibos non distinguit: alius verò infirmus est, vel saltẽ videtur in fide infirmus esse, quia iuxta cęremonias legis inter cibos distinctionem facit, cui consulebatur manducare olera, inter quæ legis obseruantia non distinguebat: quia ergo sic est, & talis diuersitas est inter vos Romanos, ideo (is qui manducat) .i. non distinguit inter cibos, (non spernat non manducantem) idest, non spernat distinctionem facientem: (& qui non manducat) idest, qui non manducat omnes cibos indifferenter, sed inter cibos distinctionem facit, (non iudicet manducantem) idest, non iudicet qui credit omnia posse licite manducare, distinctionem non faciens inter cibos. Notandum autem quòd periculo est succurrendum. Vnde Apostolus primo monuit, ꝙ Romani non deberent de occultis cogitationibus litigare. Secũdo exposuit vnde posset materia litigii oriri, ostendens quòd vnus credebat omnia posse licite manducare, alius vero secundum legales obseruantias

volebat distinctionem facere inter cibos. Propter hanc ergo diuersitatem poterat inter eos litigii, vel temerarii iudicii, siue temerariæ condemnationis materia exoriri. Ideo hic tertio monet Apostolus ne propter hoc temerarie se iudicent, nec temerarie se condemnent. Notandum etiam, quòd (vt glossa tangit, & sumpta est ab Aug. in de sermone Domini in monte) De manifestis enim, & non de occultis iudicandum est: sed ea quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Romani ergo de distinctiõe ciborum non debebant se iudicare, cum illa bono animo fieri possent. Deinde cum dicit.

Deus autem illum assumpsit.

Præmissa monitione, quòd non debeant se inuicem iudicare: in parte ista ad probãdum quod dixerat, adducit multiplicem rationem. Circa quod quatuor facit, secundum quod quadrupliciter probat intentum. Nam primo probat hoc ex fidei dignitate. Secundo ex hominis imbecillitate. Tertio ex diuina authoritate. B Quarto ex reparandi possibilitate. Secũda ibi: (Tu quis es.) Tertia ibi (suo domino.) Quarta ibi (Stabit autem) In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; assumptus est à Deo ad fidei dignitatem, propter distinctionem ciborũ nõ debet ab altero iudicari: sed quilibet vestrum assumptus est ad huiusmodi fidei dignitatem, ergo propter distinctionem ciborum nullus debet ab altero iudicari. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Bene dico ꝙ qui manducat, non manducantem non spernat: & qui mãducat, manducantem non iudicet: quia (Deus autem illum) idest, tam manducantem, quàm non manducantem (assumpsit) idest, ad fidem vocauit, vt glossa exponit. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd si tam mãducans, quàm non manducans vocatur ad tantam dignitatem, quanta est dignitas fidei, nemo debet ab altero iudicari temerarie. Deinde cum dicit.

Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? C

Ponit secundam rationem sumptam ex hominis imbecillitate. Formetur autem sic: Quicunq; non habet authoritatem super alium, non spectat ad eum, illum iudicare: sed tu homo qui imbecillis es, non habes authoritatem super alienum seruum, nam siue sit manducans, siue non manducans, non est tuus, sed Dei seruus, nec habes authoritatem super ipsum: ergo non spectat ad te, illum iudicare. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur sic, Bene dico quòd tu non debes alium iudicare, quia tu homo quis es, idest, cuius es valentiæ, qui iudicas, idest, qui dãnas alienũ seruum? Tũc ergo est supplenda ratio, ꝙ eũ tã mãducans, q̃ nõ manducans sit alienus seruus, tu homo qui imbecillis es, & nullius es valentiæ, & qui non habes authoritatẽ super eum, ipsum iudicare nõ debes. Deinde cũ dicit.

Suo domino stat, aut cadit. D

Ponit tertiam rationem, sumptam ex Diuina authoritate. Formetur autem sic: Quicunq; est Dei seruus, stat aut cadit suo Domino, idest, stat, aut cadit non iudicio alterius: sed iudicio sui Domini, idest, Dei iudicio iudicandus: sed tam manducans, quàm non manducans, est Dei seruus: ergo tam iste quàm ille, qui stat, aut cadit, non alterius, sed Dei iudicio iudicandus. quasi diceret, Deus est ille qui habet iudicare, vtrum manducans vel non manducans stet, vel cadat: vtrum iste, vel ille, bene vel male agat. Tu autem homo, qui nullius es valentiæ, hoc iudicare non debes. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Bene dico, quòd tu non debes iudicare nec manducantem nec nõ manducantem: quia (suo domino stat, aut cadit,) idest, tam manducans, quàm non manducans, stat, aut cadit suo domino, idest, authoritate sui domini iudicandus. Ergo tum ex hominis imbecillitate, qui non habet authoritatem super alienum seruum: tum ex Dei authoA ritate, qui habet illam iudiciariam potestatem, patet, quòd non debemus alium iudicare. Deinde cũ dicit.

Stabit autem: potens est enim Deus statuere illum.

Adducit quartam rationem, sumptam ex reparãdi possibilitate. Formetur autem sic, Quicunq; potest iterum stare, & quemcunq; potens est deus iterum statuere, ille non est finaliter despiciendus, nec est temerarie iudicandus, etiam si cadat: sed tam manducans quàm non manducans potest iterum stare, & Deus potens est statuere illum: ergo si talis cadat, non est finaliter despiciẽdus, nec est temerarie iudicãdus. De hac aũt rõne ponit virtutẽ medii. Continuetur aũt sic, Bene dico ꝙ tã manducans q̃ nõ mãducans, nõ est finaliter despiciẽdus, nec est temerarie iudicandus: quia (stabit autem) idest, tam manducans, quàm non manducans poterit stare, idest, poterit resurgere etiam si cadat: nam (potẽs est enim deus statuere illum. Notandum autem, quòd si B videmus aliquem etiam manifeste cadentem, non debemus ipsum despicere, temerarie iudicando de ipso, ꝙ nunquàm resurget: sed magis debemus præsumere de ipso, ꝙ iterum stabit: debemus enim aduertere non fragilitatem humanam, sed magis bonitatem diuinã, quæ potens est iterum illum statuere: Potest enim in illum ingredi spiritus Dei, vt dicat quod dicitur Ezech. 2. Egressus est in me spiritus, & statuit me supra pedes meos. Notandum etiam, quòd hoc videtur esse dictum in persona prædestinatorum, qui cum cadunt iterum surgunt, & iterum deus statuit illos: in quorum persona potest intelligi esse dictum quod dicitur Michææ, Cap. 7. O inimica mea ne læteris super me, quia cecidi: consurgam, idest, iterum resurgam.

Dubitaret forte aliquis, quia videtur Apostolus inconuenienter agere, ꝙ infirmus in lege permittat abstinere a cibis vetitis in lege, & consulit eis ꝙ manducent olera inter quæ non distinguit legalis sententia: nam C modò siquis vellet hoc facere, Ecclesia non sustineret. Dicendum ꝙ, vt cõmuniter ponitur, triplex distinguitur tempus, vt supra tetigimus. Primum ante passionẽ: secũdum post passionem, ante euangelii plenam diuulgationem: tertium vero post passionem, & post euangelii plenam diuulgationem. Ante passionem quidem legalia erant viua. Post passionem vero, ante euangelii plenam diuulgationem, fuerunt mortua, sed nondum fuerunt mortifera: mortua enim erant, quia non proderant obseruanti: sed nondum fuerunt mortifera, quia non inferebant mortem ex facienti, immo permittebatur Iudæis tunc cõuersis legalia obseruare: & pro tali tempore loquitur Apostolus. Tertium autem tẽpus fuit post plenam euangelii diuulgationem: & tunc legalia non solum fuerunt mortua, sed etiam mortifera: nam nunc post plenam euangelii diuulgationem nullo modo permitteret ecclesia, ꝙ aliquis fidelis Chri D stianus, legis mosaicæ cæremonias obseruaret, nã hoc obseruanti esset mortiferum, nec posset eas quis obseruare, nisi incurreret mortẽ, & nisi peccaret mortaliter.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo tempore intermedio, quod dicitur fuisse post passionem ante euãgelii plenam diuulgationem: qua conscientia poterant seruari legalia, & non esset in peccatum mortale. Dicendum quòd si statim post passionem fuisset legalia prohibita, & cæremoniales obseruantiæ inhibitæ tanquam mortiferę, potuisset aggenerari suspitio, quòd illæ cęremoniæ fuissent per se malæ, & quòd nõ fuissent datæ à bono Deo: & ideo ad hoc remouendũ permissum fuit, quod etiam post passionẽ per aliquale tempus, vt ante euangelii plenam diuulgationem, possent à Iudæis conuersis legalia obseruari. Tunc ergo temporis obseruantes huiusmodi cæremonias, secundum aliam & aliam intentionem, aliter erat de ipsis iudicandum: nam sic se habentes poterant esse simplicitet

plicìter infideles, & poterant esse infirmi in fide, & poterant esse simpliciter fideles & in fide firmi. Nisi ideo tunc temporis aliquis obseruasset cæremonias illas, quia firmiter credidisset, quod nullo modo sufficeret ad salutem obseruantia legis euangelicæ sine obseruantiis illis, & sic huic opinioni firmiter adhærere voluisset, quod etiam si ecclesia vellet contrarium determinare, quod ipse non assentiret, infidelis fuisset. Si vero illas obseruaret, quia ad eas haberet aliqualiter oculum, dato quod non essent illa necessaria ad salutem, quamdiu ecclesia illas obseruantias tolerabat, iste tamen non esset simpliciter infidelis: esset tamen aliqualiter infirmus in fide, quia si in fide esset omninò firmus, statim omnia dimitteret, & adhæreret christo. Talem ergo infirmum in fide debemus assumere, idest, ad sanandum sumere, cui ante plenam diuulgationem euangelii permittitur legalia obseruare. Sed si hoc faceret, nō quod ad illas obseruantias haberet oculum confidentiæ, sed hoc faceret ꝙ esset paratus statim illas dimittere, sed ideo hoc ageret, vt ostenderet illa non fuisse per se mala, sed fuisse a bono deo data, nec esset infidelis, nec esset infirmus in fide. Sed nunc post plenam diuulgationem euangelii, non posset quis a bona intentione legalia omnia obseruare. Quantum autem ad aliquam partem, vt non comedere carnes porcinas, non quia vellet obseruire cæremoniis legis, sed quia forte non saperent, vel quia non essent sanę sibi; vel etiam quia cū nimis habeant de pinguedine ad venerea incitant, posset quis à talibus abstinere: ad omnia tamen legalia obseruanda, bona intentio dari non posset. Immo, si recte loqui volumus, obseruantiæ legis per se & secundum quod huiusmodi, vt quod creditur esse necessaria ad salutem, nec in parte nec in toto, obseruari debent. Ostensum est ergo, qualiter tunc poterant legalia obseruari: & declaratum, quia nunc obseruari non debent, & potissime cum hęc sint iam ab ecclesia determinata. C

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Ergo videtur, quod ex hoc, nullus debeat alterum iudicare. Dicendum ꝙ intantum iudicium hominis est licitum, inquantum agit authoritate diuinitus sibi concessa, nam tunc magis est iudicium dei quam hominis, iuxta illud Deut. 2. Audite, illos, & quod iustum est iudicate (& sequitur) Dei iudicium est. Sed si quis velit vltra illud, quod a Deo cōceditur, iudicare, temerarium esset iudicium: non est autem homini concessum intueri cor, sed tantummodo potest iudicare manifesta, non occulta vt glossa que. Et quia homo est seruus dei cuius iurisdictioni subiacent, nullo modo subest homini quisicum ad occultas cogitationes cordium. Quicunq; ergo de talibus vult iudicare, quantęcunq; sit authoritatis, siue sit Rex, siue Papa, iudicat alienum seruū, quia iudicat hominem in illo, in quo non est sibi seruus: ideo statim posset sibi dici, Tu quis es: idest, cuius es valētię, & cuius es scientiæ, qui vis iudicare occulta cordium? In hoc enim homo stat, aut cadit, idest, benę vel malè agit Domino, idest, non secundum tuum, sed secundum domini iudicium iudicandus. D

LECTIO XLVI.

Nam alius iudicat inter diem & diē, alius aūt iudicat omnē diē.

Postquàm Apostolus ostendit, ꝙ nō debemus nos inuicē temerarie iudicare pp distinctionem ciborum. In parte ista declarat, ꝙ nō debemus nos inuicē temerarie iudicare propter diuersitatem temporum. Circa quod duo facit: quia primò ostēdit, ꝙ inter Romanos ratione diuersitatis temporū, videbatur esse materia, ꝙ possent inter se inuicem litigare. Secundo per plures rationes ostendit, ꝙ pp hoc non debent se inuicem temerarie iudicare, ibi, (Vnusquisq; in suo sensu.) In prima parte formetur sic ratio, In quocūq; populo alius iudicat diem inter diem, idest distinguit inter tempora, alius verò iudicat omnem diem, idest inter tempora non distinguit (supple) inter eos videtur eē materia vnde possent ad inuicem litigare: vos Romani estis huiusmodi: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur aūt sic, Dictum est ꝙ inter vos videbatur esse materia vnde possetis pp diuersitatem ciborum ad inuicem litigare, quia alius credit, omnia licite se posse manducare, alius verò inter cibaria distinguit: sic etiam inter vos videtur esse materia vnde litigare possitis nō solum pp diuersitatem ciborum, sed etiā pp distinctionem temporū. (Nam alius) supple, distinguens inter tēpora & inter dies, (iudicat diem) esse eligendum in abstinentia interpositum supple (inter diem & diem. Alius aūt) supple, non distinguens inter tempora & dies, (iudicat omnem diem) supple, abstinendum, vel omnem diem esse edendum. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ quia videbatur inter Romanos esse huiusmodi diuersitas, ꝙ propter hanc diuersitatē, quia sic diuersimode sentiebant, qualiter esset in temporibus abstinentia faciēda, videbantur habere materiam vnde possent ad inuicem litigare. Notādum aūt ꝙ, vt supra dicebatur, periculo est succurrēdum. Videns ergo Apostolus, ꝙ sic Romani diuersimode de abstinentia sentirent, & videns ꝙ ex hoc posset oriri materia vnde possent ad inuicem litigare, ideo primo præmittit hanc diuersitatem inter eos existente, vt postea ostendat ꝙ pp hoc non debeāt ad inuicem contendere, nec debeant se inuicem temerarie iudicare. Deinde cum subdit. C

Vnusquisq; in suo sensu abundet.

Ostendit ꝙ pp huiusmodi diuersitatem nō debeant se inuicem iudicare. Circa qd septem facit, secundū ꝙ septem rationibus probat intentū. Nam primo probat hoc ex propriæ cōscientiæ testificatione. Secundo ex gratiarū actione. Tertio, ex Diuina regulatione. Quarto, ex recta intentione. Quinto ex nostra conditione. Sexto ex finali iudicatione, quæ erit in finali iudicio. Septimo & vltimo, probat hoc idem ex propria rōne, quā vnusquisq; pro se reddet deo. Secunda ibi (Qui sapit diē.) Tertia, ibi (Nemo n. vestrū.) Quarta ibi (siue n. viuimus.) Sexta ibi (Tu aūt q iudicas.) Septima ibi (Itaq; vnusquisq;.) In prima parte potest sic formari ratio, Quodcunq; pōt debite fieri nō est pro illo quis temerarie iudicādus, sed est testimonio suę cōscientiæ dimittendus: sed quātū ad abstinētiā distinguere inter diē & diē, vel iudicare oēm diē, pōt debite fieri: ꝗ &c. D

De hac aūt ratione ponit virtute medii. Continuetur aūt sic, Dictū est ꝙ alius iudicat diē inter diem, vel iudicat oēm diē, & quia pōt vtrūq; debite fieri vt glo. dicit, supple, ideo (in suo sensu vnusquisq; abundet) i. vnusquisq; scdm suā cōsciētiā, vel secundū suū cōsiliū relinquatur, & in hoc abundare permittatur. q. d. talia abūdantię proprii sensus, i. testimonio propriæ cōsciētiæ dimittantur. Notandum autem secundum Ambrosium, & habetur i glo. ꝙ in talibus est aliquis suo sensui & suo consilio dimittendus, ne scandalum passus à charitate quæ est mater omnium virtutum recedat. Deinde cum dicit,

Qui sapit diem, domino sapit. Et qui manducat, domino manducat. gratias enī agit Deo. Et qui non manducat, dn̄o non manducat: & gratias agit Deo.

A Adducit secundam rationem sumptam ex gratiarum actione. Formetur aũt sic. quicunq; sua opera facit ad dei laudẽ, & reddit deo gratiarũ actiones, nõ est pro talibus temerarie iudicandus: sed tã ille qui distinguit inter diẽ, q̃ ille qui dicit edendum oẽm diem, q̃ etiam ille qui asserit esse abstinendũ ab aliquibus cibariis oẽm diem, facit hoc ad Dei laudem, & reddit inde Deo gratiarum actiones: ergo nullus talis est pro talibus temerarie iudicandus. Cõtinuetur aũt sic, Bene dico ꝙ pp hmõi diuersitatẽ quã diximus, non est aliquis temerarie iudicandus, quia (qui sapit diem). i. qui sentit, & qui iudicat abstinendũ esse interpolati, distinguendo inter diem & diem, (sapit Dño). i. sapit hoc, & iudicat hoc ad honorem & laudem Dei, credens ex hoc Deo placere, (et qui manducat, manducat Dño,) idest, ad honorẽ & laudem Dñi: & quod Dño mãducat, patet, (gratias enĩ agit deo,) supple pro omnibus creaturis quibus sustentatur & pascitur: & subdit ꝙ (& qui nõ mãducat). i. qui abstinet, (Domino) idem ad laudem & honorẽ dñi (nõ manducat; & gratias agit Deo) supple pro collata sibi abstinentia, & quia potens est abstinere, gratias inde agit Deo. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cũ hęc sic fiant in Dei laudem, nõ est inde aliquis temere iudicandus. Notãdũ aũt ꝙ pro eodẽ habet hic Apostolus quãtum ad propositũ spectat, fieri vel posse fieri: nã ꝙ aliquis nõ temerarie iudicetur, sufficit ꝙ faciat opus in dei laudem, vel ꝙ faciat opus ꝙ possit fieri in dei laudẽ, quia dubia in meliorem partem sunt interpretanda: quia cũ facio opus quod possibile est fieri i dei laudẽ, & cum põt quis consurgere in debitam gratiarum actionẽ, interpretandũ est ꝙ sic fiat, & nullus est pp hoc temerarie iudicandus. Deinde cum dicit.

Nemo enim nostrum sibi viuit, & nemo sibi moritur.

Adducit tertiam rationẽ sumptã ex diuina regulatione. Formetur aũt sic: Quicunq; nec viuit virtutibus C nec moritur vitiis sibi. i. secũdũ suã regulã nec secũdũ regulã humanã, sed scdm regulã diuinam, ille siue non edat, siue distinguat inter diem & interpolati abstineat siue non distinguat, sed cõtinuã abstinentiã faciat, ille nõ est ab homine temerarie iudicandus, sed est diuino iudicio dimittendus: quilibet aũt nostrũ est hmõi, ergo &c. De hac aũt rõne ponit virtutẽ medii. Continuetur aũt sic, Benè dico ꝙ pp edere vel nõ edere nullus est ab hoie temerarie iudicandus, sed est dñi iudicio dimittendus: quia (nemo enim nostrũ viuit) virtutibus (sibi). i. secũdũ suã regulã & secũdũ suã legẽ, (& nemo moritur) vitiis (sibi). i. secundũ suã regulã & legẽ. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cũ hoc nõ fiat secũdũ regulã & legẽ humanã, sed magis secundũ regulã & legẽ Diuinã, in talibus nõ est quis ab homine temerarie iudicandus, sed est Dei iudicio dimittendus. Notandũ aũt ꝙ leges & regule scriptę in pergameno possunt scribi ab hoie; sed D lex scripta in corde, scribitur à solo deo. Deus. n. signãdo super nos. i. signando in superiori parte rationis nostrę lumẽ rationis, siue lumen intellectus agentis, ostẽdit nobis quid bonũ & quid malũ, & impressit nobis leges & regulas, per quas dirigeremur tã in agibilibus quàm in speculabilibus. Notãdũ insuper ꝙ cũ regulas cordis & legẽ cõscientię habeamus à Deo impressam, in rebus occultis quæ non mensurantur regula humana sed diuina, qlibet q moritur vitiis, vel viuit virtutibus, Diuino iudicio iudicatur, nõ humana sententia temere condẽnatur: Deus. n. est ille qui intuetur cor, & qui videt singula qua intẽtione quis faciat. Deĩde cũ dicit.

Siue enim viuimus, Domino viuimus: siue morimur, domino morimur.

Adducit quartam rationẽ sumptam ex recta intentione. Formetur aũt sic, Quicunq; siue viuat virtutibus siue moriatur vitiis viuit vel moritur dño. i. viuit vel moritur finaliter intẽdẽdo dñm, & finaliter agendo A propter dñm, ille habet rectam intentionẽ, & siue edat, siue nõ edat, non est temerarie iudicandus: nos sumus hmõi, ergo &c. De hac aũt ratione ponit virtutẽ medii. Cõtinuetur aũt sic, Benè dico, ꝙ pp esum nõ sumus temerarie iudicãdi: quia (siue. n. viuimus) virtutibus (viuimus dño). i. viuimus finaliter intẽdẽdo dñm; (siue morimur) vitiis (morimur dño). i. morimur finaliter intẽdẽdo dñm: & q̃a in nostris operibus intẽdimus finaliter dñm, nõ sumus temerarie iudicandi. Notãdũ aũt, vt supra dicebatur, in omnibus his quærendum est non quid fiat, sed quid fieri possit: & quia siue edamus, siue nõ edamus, possumus viuere virtutibus, & mori vitiis, & possumus i omnibus his finaliter quærere dñm, ideo non sumus in talibus temerarie iudicandi. Notãdũ ẽt ꝙ glossa tam hic quod hic dicitur, q̃ quod in ratione præcedenti dicebatur, exponit dupliciter, videlicet, de vita, vel de morte spirituali, prout viuimus virtutibus, & morimur vitiis, vt expositum est: & de morte & vita B corporali, dicens, ꝙ nemo moritur corporaliter, nec viuit sibi. i. ad laudẽ sui, sed siue viuimus, siue morimur viuimus & morimur Dño i. ad laudẽ dñi: & quia sic totaliter sumus cõditi ad laudẽ ipsius dñi, nõ sumus totaliter ab aliquo iudicandi. Deinde cum dicit.

Siue ergo viuimus, siue morimur, domini sumus. In hoc enim christus mortuus est & resurrexit: vt & viuorum, & mortuorum dominetur.

Adducit quintã rõnẽ sumptam ex nostra seruitute & ex nostra intentione: nã nõ solum sumus instituti & cõditi ad agendũ gratias dño, vt ostendebat ratio secũda: & nõ solũ in nostris operibus debemus regulari diuina lege & Diuina regula, vt ostendebat rõ tertia: & nõ solũ in omnibus nostris actibus debemus habere re C ctam intentionem & finaliter quærere dñm, vt ostendebat ratio quarta: sed etiam sumus serui emptitii, & ipsius dñi, vt ostendit hæc ratio quinta. Formetur aũt sic, Quicũq; siue viuant, siue moriantur, sunt serui emptitii ipsius christi, illi siue edant, siue non edant, non sunt ab aliquo temere iudicãdi, sed iudicandi sunt à christo, quorũ sunt serui emptitii: sed nos siue viuimus, siue morimur, sumus dñi serui emptitii, quia dñs Iesus christus moriendo, & resurgẽdo, nos emit: ergo sumus à christo, & nõ ab alio iudicãdi. De hac aũt ratione ponit virtutẽ medii. Continuetur aũt sic, Benè dico ꝙ siue edamus, siue non edamus, nõ sumus ab alio iudicandi: quia (siue ergo viuimus, siue morimur, sumus dñi). i. sumus res possessa ipsius dñi, & sumus serui emptitii ipsius Dñi christi Iesu. Quòd aũt sic sit, & ꝙ ipse christus sit ita dñs noster, patet, quia (in hoc. n. mortuus est, & resurrexit: vt viuorũ, & mortuorũ dominetur.) Tunc er D go est supplenda ratio, ꝙ si & viui, & mortui, sumus domini Iesu christi serui, debemus ab eo & nõ ab alio iudicari. Notãdũ aũt, ꝙ quia christus mortẽ nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparauit, quia mortuus est pp peccata nostra per quæ morimur; & resurrexit pp iustificationẽ nostrã per quã viuimus, ideo omnium dominari debet. Ideo dicitur secunda ad Corint. cap. quinto, Qui viuunt iam nõ sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Notandum ẽt ꝙ vt glosa tangit, quod hic dicitur põt intelligi ad literam, & moraliter. Ad literã, quia pro nobis est mortuus, & pro nobis resurrexit: ideo ad literam nos totaliter emit, pro nobis tanta faciendo, totaliter sumus sui serui, & siue mortui sumus, siue viui, sub eius Dominio sumus. Alio modo potest intelligi mystice, non de morte & vita naturali, sed de morte & de vita spirituali, vt sit sensus. Quod siue moriamur peccatis siue viuamus virtutibus, sumus serui christi; quia christus mortuus est pp peccata nostra, vt faceret nos peccatis mori: & resurrexit propter iustificationem nostram, vt faceret

vt faceret nos virtutibus viuere: & quia sic est, per omnem modum sui sumus. non ergo debemus ab alio temere iudicare. Deinde cum dicit.

Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. scriptum est enim, Viuo ego dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu: & omnis lingua confitebitur deo.

Esa. 45. d

Ponit sextam rationem sumptam ex finali iudicio. Formetur autem sic, Quæcunq; spectant specialiter ad finale iudicium, illa nõ sunt temere iudicanda: sed edere, & non edere, qua intentione fiant, & cętera talia quę sunt nobis occulta, spectant specialiter ad finale iudicium: ergo illa non sunt hic temere iudicanda. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic. Bene dico, quòd edere, & non edere, qua intentione fiat, & cætera talia quę sunt nobis occulta, & quę possunt bene fieri, tu non debes temere iudicare, ideo ait. (Tu autem quid iudicas fratrem tuum) supple, non manducantem? (aut tu quare spernis fratrem tuum) supple, manducantem? quasi diceret, Tu non debes ita facere: quia (omnes enim stabimus) ante tribunal christi, idest, ante eius iudiciariam potestatem. tunc ergo manifestabuntur talia, qua intentione fiant. tunc etiam manifestabuntur omnia occulta. quia scriptum est (viuo ego dicit Dominus,) idest, per memetipsum viuentẽ iuro dicit Dominus (quoniam mihi flectetur omne genu,) idest, flectetur omnis potestas (& confitebitur ois lingua,) idest, pandetur omnis conscientia, & omne occultum. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum sic sit, & cum ad finale iudicium reseruanda sint omnia occulta, ea quę possunt bene fieri cuiusmodi est edere vel non edere, qua intẽtione fiant, & cætera talia quę sunt occulta, non sunt hic temere iudicanda: sed sunt ad finale iudicium reseruãda, iuxta illud primę ad Cor. 4. C Itaq; nolite ante tempus iudicare quousq; veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Notandum autem quòd authoritas hic adducta scribitur Isa. 45. sed non sub his verbis, sed ibi dicitur, In memetipso iuraui, quia mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. Notandum etiam quod in hoc quòd dico, (Viuo ego dicit dominus) species iuramenti est; nam vt dicitur Hebr. 6. Homines per maiorem se iurant. Deus autem, qui neminem habuit per quem iuraret, maiorem, iurauit per semetipsum. cum ergo ipse sit fons vitæ, vt dicitur in psalmo, nihil est aliud (viuo ego dicit dominus) nisi per me viuentem iuro. Deinde cum dicit.

Psal. 35.

Itaq; vnusquisq; nostrum pro se rationem reddet deo. Non ergo amplius inuicẽ iudicemus.

D Adducit septimam & vltimam rationem sumptam ex eo quòd vnusquisq; pro se & non pro alio redditurus est in iudicio rationem. Formetur autem sic, Quicunq; pro se & nõ pro alio redditurus est in iudicio rationẽ propriam, ille debet se potius quàm alium iudicare: sed vnusquisq; nostrũ est huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutẽ medii. Continuetur aũt sic, bene dico ꝙ in non edere, vel in edere, vel in quocũq; alio non debemus alios temere iudicare, quia vnusquisq; nostrum pro se & non pro alio reddet Deo rationem: & quia sic est, debet se potius iudicare quàm alius. Ideo concludit conclusionem intentam, Non ergo amplius inuicem iudicemus. i. vnus nõ iudicet temerariè alium, sed quilibet iudicet seipsum, quia (supple) quilibet pro se ipso, non pro alio redditurus est rõnẽ.

Dubitaret forte aliquis de eo qd Apostolus ait, Qui sapit diem, dño sapit. vbi glossa exponit, ꝙ distinguere

A inter diem & diem, fit domino. i. ad honorem Domini. cuius contrarium dicitur Galat. 4. dies obseruatis, & menses, & tẽpora & annos. Timeo vobis, ne sine causa laborauerim in vobis. Dicendum ꝙ obseruare Dies & & tempora, vno modo põt esse superstitionis, sicut faciebãt Galatæ, qui volebant forte post plenam diuulgationem euangelii Iudaizare. Vel sicut faciunt multi qui secundum modũ Mathematicorũ cõsiderantes cursus syderum, & credentes cursum illum imponi necessitatem libero arbitrio, obseruant puncta & horas in suis actibus, vt omnia secundum gradum ascendentes operari velint. Tertio modo potest esse obseruatio tẽporũ, pp deuotionẽ: sicut Christiani faciunt, qui obseruãt speciales sanctorũ Vigilias, & specialia tempora ab Ecclesia statuta. Modus ergo Mathematicus semp fuit reprehensibilis. Modus autem Iudaicus de obseruatione temporũ, secundũ cęremonias legis ante passionem christi, fuit laudabilis: post passionem ante ple- B nam diuulgationem euangelii, vt patet per habita, Iudæis qui tunc conuertebantur erat tolerabilis: nunc verò post diuulgationem euãgelii, est damnabilis. Sed modus christianorũ est salubris & cõmendabilis. Apostolus ergo, qui dicit, ꝙ qui diem sapit. i. qui inter dies distinguit, Domino sapit, intelligit vel de obseruatione temporũ ante plenam euangelii diuulgationẽ secundum modũ Iudaicum qui tunc ab ecclesia tolerabatur, vel intelligit de obseruatione temporũ secũdũ deuotionem, quod nunc in ecclesia iubetur.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli, Vt & viuorũ, & mortuorum dominetur. Sed cõtra: dicitur Matth. 22. Non est autem deus mortuorũ, sed viuentium. Dicendum ꝙ aliter loquitur dñs, quàm hic loquatur Apostolus: ibi enim loquitur contra Sadduceos negantes Resurrectionem, secũdum quem modum sequeretur ꝙ homo moreretur tam secundum animam quàm secundum corpus. ibi enim vult ostendere Dominus ꝙ homo non moritur secundum ani- C mam: & ex hoc probat resurrectionem esse. Nam si anima naturaliter est coniuncta corpori, & violenter separatur à corpore, cum nullum violentum sit perpetuum, non remanebit anima per infinitum tempus separata à corpore, sed iterum corpori coniungetur, & erit resurrectio mortuorum. Negat igitur ibi Dominus mortem animarum, vt probet resurrectionem corporũ. Hic aũt Apostolus non loquitur de morte animarum, sed de morte corporum. Deus ergo est Dñs tam viuentium secũdũ corpus, quam etiam mortuorum: sed non est Deus mortuorum secũdum animam, quia nullius anima moritur, loquendo de morte vt hic loquimur prout est idem quod corruptio: est enim quęlibet anima humana immortalis. i. incorruptibilis, cum sit quędam spiritualis substantia.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo ꝙ in litera dicitur, Itaq; vnusquisq; nostrum pro se rationẽ reddet D deo. Vbi videtur velle, ꝙ in Iudicio non reddet vnus pro alio rationem. Sed contra: dicitur Heb. vltimo, Obedite Prępositis vestris, & subiacete eis. ipsi enim p vigilant quasi rationẽ pro animabus vestris reddituri. Dicendũ ꝙ propriè loquendo in Iudicio quilibet pro se ipso rationem reddet. Vnde Prælati si rationem reddet pro aliis. i. pro animabus sibi cõmissis, hoc erit, pro ut circa aĩas illas nõ debite se habuere, nec eas bene rexerũt: & ideo si proprie loqui volumus magis Prælati rõnẽ reddẽt de malis suis actibus, & de malo suo regimine quod exercuerunt circa animas & circa suos subditos, quàm reddãt rationẽ de suis subditis, vel de animabus eorũ. Quod ex eo patet, ꝙ si pręlati faciãt qd in se est, dato ꝙ subditi eorũ pereant, nihil pp hoc dãnationis adueniet, iuxta illud Ezech. 3. Si aũt annunciaueris impio, & ille non fuerit conuersus ab impietate sua & a via sua impia, ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti.

LECTIO. XLVII.

Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel ſcandalum.

Poſtquàm Apoſtolus inſtruxit maiores & infirmiores in fide, vt non debeant infirmos & minores iudicare. In parte iſta, vt dicebatur, oſtendit quòd non debeant eos offendere & ſcandalizare. Ad cuius euidentiam ſciendum, ꝙ principalis cauſa, quare Apoſtolus viſus eſt hoc capitulum inducere, fuit diuerſitas, quã videbat inter Romanos ad fidem conuerſos, quorum aliqui erant Iudæi, aliqui erant Gentiles. Nam Iudęi quantuncunq; ad fidem eſſent conuerſi, aliquam tamen inclinationem habebant adhuc ad cęremonias legis, & ſcandalizabantur ſi alii fideles omnino illas ceremonias tranſgredirentur & cõdemnarent. Ex hoc ergo duplex litigium oriebatur: primò, quia gentiles iudicabãt Iudęos & cõdẽnabãt, ex eo qđ illas cęremonias obſeruare volebant: ſecũdo Iudęi offendebãtur & ſcãdalizabantur, videtes ꝙ Gentiles illas cęremonias non obſeruabant, ſed cibos ſecundum legem immundos & vetitos comedebant. Secundum hoc ergo Iudæi habentes aliqualem inclinationem ad cęremonias legis, merebantur dici infirmi in fide: quia ſi bene fuiſſent firmi, ſolam obſeruantiam euangelicam fuiſſent amplexi, & legis cęremonias omiſiſſent. Apoſtolus itaq; vtriq; periculo volens occurrere, primo monet firmiores in fide, quòd propter huiuſmodi obſeruãtias legis non debeant alios iudicare & condemnare: non enim debebant Iudæos condemnare gentiles, ſi aliquas cęremonias obſeruabant, tum quia neſciebant quo animo id agerent, nã forte hoc non faciebant vt ſpem ponerent in cęremoniis legis, ſed ideo eas obſeruabant vt oſtenderent eas non fuiſſe per ſe malas, ſed fuiſſe a bono Deo datas: tum etiam dato quod obſeruantes cęremonias haberent ibi aliqualem oculum & ponerent ibi aliqualem ſpem, non tamen propter hoc erant iudicandi & condemnandi, quamdiu ab Eccleſia tolerabatur. Secundo monet Apoſtolus firmiores in fide, vt nõ ſolum non iudicent Iudęos huiuſmodi cęremonias obſeruantes, ſed etiam ꝙ non ſcandalizent eos, ſi à multis cibis in lege vetitis eos videant abſtinere, ne Iudæi conuerſi, qui iam erant fratres in fide, poſſent ſcandalizari, quia non eſt bonum propter eſcam perdere fratrem ſuum. Duo ergo facit: quia primo proponit quod intendit: ſecundo manifeſtat quod dixerat ibi. Si enim propter cibum,)

Circa primum duo facit: quia primo agit quòd firmiores in fide non debeant alios offendere & ſcandalizare: ſecundo declarat, quale erat illud propter quod huiuſmodi ſcandalum oriebatur, quod erat quid mundum & quid licitum per ſe, poterat tamen eſſe immundum & illicitum per accidens. Secunda, ibi, Scio & confido.)

In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; non iudicat alios, ſed magis iudicat ſe ipſum, ille non ponit ſcandalum nec offendiculum fratri ſuo; ſed vos Romani debetis eſſe huius modi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autẽ ſic, Dictum eſt, quòd non debetis alios iudicare, ſed magis (ſupple) vos ipſos hoc, ideſt, ſecundum hoc, vt ſcilicet, ne ponatis offendiculum vel ſcandalum fratri veſtro. Eſt ergo vis rationis huius, quòd ſi Romani nõ iudicarent alios, ſed magis iudicarent ſe ipſos, non pone-

A rent ſcandalum aut offendiculum fratri ſuo. Notandũ autem quòd offendiculum, & ſcandalum ſic poſſunt diſtingui: quia offendiculum dici poteſt, quicquid retardat viam alterius: ſed ſcandalum eſt illud, quod viam impedit. Nos ergo nõ debemus ponere offendiculum fratri noſtro, quia non debemus ipſum retardare à bonis, & via iuſtitiæ; nec debemus ei facere ſcandalum, quia non debemus ipſum inclinare ad mala, nec impedire ipſum à via rectitudinis. Sic exponendo, ſcandalũ eſt peius quàm offendiculum: quia peius eſt aliquem impedire ad mala inclinando, quàm retardare nõ promouendo ad bona. Notandum etiam quòd ſcandalũ ſumptum eſt ad ſimilitudinem lapidis exiſtentis in via: quia ſicut ille lapis dat occaſionem ruinæ pergẽtibus per viam materialem, ſic ſcandalum ſpiritualiter dat occaſionem ruinę pergentibus in viam iuſtitiæ. Vnde conſueuit ſic ſcandalum diffiniri, Scandalum eſt, factum vel dictum minus rectum, præbens alii occaſio- *Scandalũ qđ ſit.*
B nem ruinę. Notandum etiã quod ponit offendiculũ pro occaſionem ruinæ, & ſcandalum per contriſtaculum, dicens, quod fratri noſtro non debemus ponere offendiculũ, ideſt, facere aliquid vnde ruat, vel vnde pereat: nec debemus ei facere ſcandalum, quia non debemus ipſum contriſtari: ſecundum hoc ergo ſcandalum eſt minus malum quàm offendiculum. Deinde cum dicit.

Scio, & confido in Domino Ieſu, quia nihil commune per ipſum: niſi ei qui exiſtimat quid commune eſſe, illi commune eſt.

Oſtendit quale eſt illud propter quod huiuſmodi ſcandalum oriebatur, dicens ꝙ ſecundum ſe erat licitũ per accidens & in caſu poterat eſſe illicitum. Orieba-
C tur enim hoc ſcandalum propter eſum ciborum prohibitorum in lege, à quibus abſtinebant Iudęi, & comedebant Gentiles: illi autem cibi ſecundum ſe erant liciti & mundi, in caſu autem poterant eſſe illiciti & immundi. Formetur autem ſic ratio, Quicquid eſt mundũ ſecundum ſe, ſed eſt immundum habenti conſcientiam de illo, illud eſt immundum per accẽns, & in caſu: ſed cibi propter quos oriebantur ſcandala Iudæorũ ſunt huiuſmodi, ergo &c. Continuetur autem ſic litera, Propter cibum in lege vetitum ſcandalizabantur Iudæi, qui cibus erat ſecundum ſe mundus, licet eſſet immundus habentibus conſcientiam de illo. Ideo ait, Scio & cõfido in Domino Ieſu, quia nihil eſt commune,) ideſt, nihil eſt immundum (per ipſum,) ideſt, propter ipſum omnes cibi ſunt mundi; (niſi ei qui exiſtimat quid commune eſſe) ideſt, qui exiſtimat aliquem cibum eſſe immundum, (illi commune eſt) propter conſcientiam quam habet eſt ille cibus ei immundus. Notandum au-
D tem, ꝙ conſcientia erronea ligat: qui ergo habet conſcientiam quod debeat abſtinere ab aliquibus cibis, & ꝙ illi ſint immundi, peccat, ſi ab illis non abſtineat. Cibi ergo in ſe ſunt mundi, poſſunt tamen eſſe immundi in caſu ratione conſcientiæ, quæ hoc dictat, vel ratione ſcandali quod inde oritur. Notandum etiam hic cõmune idem ſonat ꝙ immundum; ſic etiam accipitur Act. 10. vbi Petrus ait, Nunquam manducaui omne cõmune, ideſt, immundum. Cauſa autem, quare cõmune ſit idem quod immundum, ſumpta eſt, vt gloſſa tangit vel à modo loquendi Iudęorum: nam vaſa deo dedita ſunt ſancta & munda, alia autem vaſa reſpectu illorum ſunt immunda: ſecundum hoc ergo inoleuit, quòd cõmunia dicerent immunda. Vel poſſumus dicere & credo magis ad propoſitum, quòd hoc ſumptum eſt à modo loquendi Iudæorum, qui cibos quibus ipſi vtebantur, vocabant mundos: alios verò, quibus vtebantur communiter Gẽtiles, vocabant immundos. & inde ſumptum eſt, quod cibus communis dictus eſt cibus immundus. Notandum etiam, quòd de immunditia ciborum, eſt

Si quis exiſtimat cibũ aliquem immundum eſſe & veſcitur, ſit illi ob conſciẽtiã immundus.

Iudæi quicq̃d aut edere aut attrectare illis nõ licebat, Commune nominabant.

rum,est duplex modus loquendi vnus fuit Manichęorum,qui dicebant res malas & immundas ea ipsa creatione,ponentes corporalia creata à malo Deo. Alius fuit modus loquendi Iudæorum dicentium cibos aliquos esse immundos propter cæremonias legis. Per ipsum ergo christum,per quē creata sunt omnia, sunt cibi mundi,contra modum loquendi Manichęorum: quia ex quo per christum facta sunt omnia, facta sunt à bono Deo,non à malo. Rursus per christum,per quē absoluti sumus à cęremoniis,sunt cibi mundi, contra modum loquendi Iudæorum. Ideo ait Apostolus,ꝙ scit,& confidit in domino Iesu, ꝙ nihil est commune, idest,nullus cibus est immūdus:& hoc per ipsum, idest, propter omnia creantem,contra Manichęos: & propter ipsum nos à ceremoniis absoluentem, contra Iudæos. Deinde cum dicit. A

Si enim propter cibum frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulas. B

Probat quod dixerat:duo enim dixerat,nam primo dixerat,quod non debemus offendere & scandalizare fratrem:secundo dixerat,quòd cibus ille propter quē scandalum oriebatur, secundum se erat mundus & licitus,in casu autem poterat esse illicitus & immundus. Ideo duo facit,secundum quòd hæc duo probat; nam primò probat primum,secundo secundum. Secunda, ibi,(Omnia quidem munda.)

Circa primum sex facit,secundum quod sex rationibus probat intentum,ostendens quòd propter cibum non debemus fratrem scandalizare & offendere. Primo probat hoc ex charitatis læsione, quia hoc faciendo charitas læditur. Secundo,ex christi despectione,quia hoc faciendo christus despicitur. Tertio, ex fidei aut famę maculatione,quia ex hoc fides nostra & fama maculatur vel blasphematur. Quarto,ex regni cælestis acquisitione, quia sine tali esca regnum cæleste acquiritur. Quinto probat hoc,ex pacis sectatione, quia non scandalizando fratrem,pacis vestigia sectamur. Sexto & vltimo probat hoc, ex Diuini operis destructione, quia hoc faciendo Diuinum opus destruitur. Secunda ibi(Noli cibo.) Tertia ibi(Non ergo blasfemetur.) Quarta ibi(non est enim regnum.) Quinta ibi(Itaq; quæ pacis.) Sexta ibi(noli propter escam.) C

In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; magis diligit quod est minus diligendum quàm quod est magis,vt qui magis diligit cibum qui est minus diligendus quàm fratrem qui est magis diligendus, ille non ambulat secundum viam charitatis;sed tu qui propter cibum contristas aut scandalizas fratrem es huiusmodi, ergo non ambulas secundum viam charitatis. De hac autem ratione ponit minorem cum sua conclusione. Continuetur autem sic,bene dico ꝙ tu nō debes scandalizare & offendere fratrem, & maximè tam propter modicam rem vt propter cibum, quia si propter cibum tuum frater tuus contristatur aut scandalizatur,iam non secundum charitatem ambulas: ergo vt ne a charitate deuies, debes potius a cibo abstinere, quàm fratrem tuum scandalizare. Notandum autem, ꝙ(vt patet)ante plenam diuulgationem euangelii nō sufficiebat Apostolo, quòd Gentiles non iudicarent, nec condemnarent Iudæos, si abstinebant à cibis in lege vetitis,sed etiam volebat ꝙ ipsimet gentiles condescenderent Iudæis, & ad tempus abstinerent ab huiusmodi cibis,ne scandalizarent eos,quos scandalizando,deuiabant a via charitatis, vt probauit ratio iam facta:& etiam ex huiusmodi scandalizatione despiciebatur christus,blasphemabatur fides,& fiebant alia quę probabunt rationes sequentes. Deinde cum dicit. D

Noli cibo tuo illum perdere, pro quo christus mortuus est.

Adducit ad hoc idem secundam rationem, sumptā ex christi dispectione. Formetur autem sic,ille qui pro magno pretio est redemptus,non est pro cibo scandalizandus:sed frater tuus magno pretio est redemptus, quia christi sanguine est redemptus: ergo ne despiciatur christus,qui pro eo mortuus est,& qui eum suo sanguine redemit, non est pro cibo scandalizandus. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Cōtinuetur autem sic, bene dico quòd si Iudęus iam conuersus, qui est frater tuus,scandalizatur de cibo tuo,quia non abstines à cibo in lege vetito, tu debes potius à cibo abstinere,quàm eum scandalizare:quia noli cibo,idest propter talem cibum perdere,idest,contristare vel scādalizare illum,idest, fratrem tuum, pro quo christus mortuus est,idest,qui frater tuus tanto pretio,qui morte christi,& eius sanguine est redemptus. Deinde cum dicit.

Non ergo blasphemetur bonū nostrum.

Adducit tertiam rationem,sumptā ex fidei blasphematione,vel ex famę maculatione. Propter quod sciēdum,quod quando Iudæi conuersi videbant gentiles & alios fideles comedere sic indifferenter omne genus carnium,& nō abstinere à cibis in lege vetitis, scādalizabantur,& dicebant fidem illam, quam susceperant,esse voracitatem ciborum: propter quod per eos blasphemabatur fides, & per hoc videbatur maculari fama aliorum fidelium. Formetur sic ratio, illud propter quod bonum nostrum,idest, fides & fama nostra blasphematur & maculatur,non est faciendū: sed scandalizando fratres nostros,idest,Iudęos iam conuersos, fides nostra & fama nostra blasphematur & maculatur, ergo non est faciendum,immo non sunt scandalizādi, sed potius a tali cibo abstinendum: de hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico ꝙ propter cibum non debes fratrem tuum scandalizare,quia non est,propter tam modicū, blasfemandum bonum nostrum, idest, fides & fama nostra. Deinde cum dicit.

Non est enim regnum Dei esca,& potus: sed iustitia,& pax,& gaudium in spiritusancto.

Adducit quartam rationem, sumptam ex regni cælestis acquisitione. Circa quod duo facit:quia primo facit quod dictum est:secundo quod supposuerat, probat, ibi,(Qui enim in hoc.) In prima parte potest sic formari ratio, sine quocunq; potest haberi regnum Dei,propter illud non est frater scandalizandus: sed sine escis in lege vetitis potest haberi regnum Dei, ergo propter hoc non est frater scandalizādus. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic,bene dico,ꝙ non propter esum, nec propter potum,nec propter aliquid tale,non est frater scandalizādus:quia nō est regnū Dei esca, & potus .i.nō acquiritur regnū dei pp escā & potū,sed regnū Dei ē iustitia, & pax,& gaudiū in spūsancto.i.regnū acquiritur p ista, non per potum & escam. Tunc ergo est supplenda ratio,quòd cum per vsum cibi,& potus,non acquiratur regnum dei,sed magis acquiratur per iustitiam, pacē, & gaudium in spiritu sancto,magis est ab escis abstinendum,quàm sic propter hoc fratrem scandalizare. Notandum autem quod regnum & beatitudo nostra non potest esse in exterioribus bonis,vt satis probat Philosophus in Ethicis:non enim esse potest,quòd tu sis beatus per aliud bonum, quod non sit in te. Rursus cum Li.1.ca.7.&.8 regnū & beatitudo nostra sit maius bonum, quod nobis possit aduenire,oportet quod ponatur in potiori bono nostro;& quia anima est potior corpore, regnū dei & beatitudo non sunt ponenda in bonis corporis, sed in bonis animæ.bona ergo corporalia,vt cibus, & potus,& talia in tantum pertinent ad regnum dei, vel

ad eius oppositum, in quantum per ea ordinatur vel deordinatur noster interior appetitus. Pax ergo, iustitia, & gaudium, quæ sunt bona mentis, & bona animæ, possunt pertinere ad regnum Dei, & ad beatitudinem nostram, de talibus enim est principaliter curandum: sed de esca, & potu, & aliis exterioribus rebus, & de aliis bonis corporis, intantum curandum est, inquantum ordinantur ad ista. itaque propter escam, & potum, quæ non sunt regnum dei, frater scandalizari non debet. Notandum autem, quòd hæc tria, iustitia, pax, & gaudium, sic distingui possunt: vt dicamus, quòd per hæc acquiritur regnum Dei, per quæ quis ordinatur ad se ipsum, ad proximum, & ad deum, quia qui ad omnia hæc debite se habet, impossibile est quòd non pergat ad regnũ dei. Ad proximum autem ordinatur quis per iustitiam, & maxime vt est virtus cõmunis: iustitię enim est, reddere vnicuiq; quod suum est, quæ postea generaliter sumpta totum ordinem ad proximum continet. nam si reddamus proximo quicquid debemus, & quicquid decet nos reddere, optime nos habemus ad illum. Per pacem ordinatur quis debite ad seipsum: quia tunc est optima pax in homine, quando omnia eius subdita sunt rationi. Per gaudium verò possumus intelligere ordinem ad deum: nam gaudium in spiritusancto est spiritualis deuotio, & lętitia de Diuinis donis, per quæ quis debite ordinatur ad deum. Possent autem & aliter distingui hæc tria: sed nobis nõ sit curę. Deinde cum dicit.

Qui enim in hoc seruit christo, placet deo, & probatus est hominibus.

Probat quod dixerat, ostendens quod iustitia, pax, & gaudium sunt regnum dei. Formetur autem sic ratio, Quicunq; seruit christo, placet deo, & probatur hominibus, ille meretur regnum Dei: sed per iustitiam, pacem, & gaudium in spiritusancto, est quis huiusmodi: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, benè dico ꝙ regnum Dei non est cibus, & potus; sed iustitia, pax, & gaudium: quia qui seruit christo in hoc, idest, in pace, iustitia, & gaudio in spiritusancto, ille placet Deo, & probatus est hominibus, idest, est approbatus apud homines. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum sic sit, per hoc acquiritur regnum dei. Notandum autem quod (vt glossa tangit) distinguenda sunt hæc duo, Placet Deo, & Probatus est hominibus: vt dicamus, quòd per gaudium in spiritusancto, idest, per deuotionem spiritualem, & per diuina dona, quis placet Deo, quia per hæc potissime ordinatur ad deum. Sed per iustitiam, & pacem est probatus apud homines: quia per hoc, est approbatus apud se, & apud alios. Apud se approbatur per pacem: nam tunc homo maxime approbat seipsum, quando habet pacem in seipso, aut quando omnia sua rationi subduntur: quam pacem, propter conscientiæ remorsum, mali non habent. vnde & Philosophus in Ethicis ait, quod mali ad societatem aliorum cõfugiunt, & in seipsis non gaudent. Per iustitiam vero quis approbatur apud alios, vt apud proximos. Et quia sic Deo placet, & a se & ab aliis hominibus approbatur, meretur regnum dei. Bene ergo dictum est, quòd iustitia, pax, & gaudium, sunt regnum Dei. Deinde eum subdit.

Itaq; quæ pacis sunt, sectemur: & quæ ædificationis sunt, inuicem custodiamus.

Adducit quintam rationem, sumptam ex pacis sectatione. Formetur aũt sic. Quicunq; quæ pacis sunt vult sectari, & quæ ædificationis sunt vult custodire, non debet pro cibo suo fratrem suum scandalizare: nos debemus hoc sectari, & hoc custodire: ergo &c. De hac autẽ ratione ponit virtutem medii, dicens. Itaq; ea quæ pacis sunt, sectemur, non faciendo proximo mala: & quæ ædificationis sunt inuicem custodiamus, faciendo pro-

A ximo bona. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd si sic nos habebimus, pro cibo non scandalizabimus proximum, & pro esca non perdemus ipsum. Deinde cum dicit.

Noli propter escam destruere opus Dei.

Adducit sextam & vltimam rationem, sumptam ex diuini operis destructione. Propter quod sciendum, quòd licet omnia sint opera dei, tamen speciali quodam modo fides, & virtutes, propter sui excellentiam, dicuntur diuinum opus: operatur enim Deus in suis fidelibus virtutes, & fidem. qui ergo proximum scandalizat, dat occasionem ꝙ proximus recedat a fide, & a virtutibus, & ab aliis spiritualibus bonis, quę Deus operatur in ipso. Igitur scãdalizans alium, quodam modo destruit diuinum opus. Formetur autem sic ratio, Nullus id quod est diuinum opus debet destruere propter escam; sed scandalizans alium videtur destruere Diuinum opus: ergo nullus debet alium scandalizare propter escam. De hac autem ratione ponit virtutem
B medii, dicens, Noli propter escam destruere in proximo opus dei, idest, fidem, & alias virtutes, quæ in ipso operatur deus. quasi diceret noli propter escam scandalizare proximum, propter quod scãdalum recipiat materiam, vt recedat à fide, propter quem recessum destruantur in proximum bona spiritualia, quæ sunt opus Dei.

Dubitaret forte aliquis de illo verbo Apostoli, Qui existimat quid commune, idest, qui existimat cibum aliquem esse immundum, illi cibus est communis, idest, est immundus. Quæritur, vtrum conscientia nos ligat, dato quòd sit erronea? Et videtur quod sic p verba Apostoli hic inducta, qui vult quod cibus, qui de se non est immundus, habenti inde conscientiam fit immundus. In contrarium est: quia contrariorum contrarii sunt effectus: sed rectum & erroneũ opponuntur in opposi-
C to: Igitur si recta conscientia ligat, erronea non ligabit. Dicendum quòd Anima nascitur sicut tabula rasa, in qua nihil est pictum; mediante tamen lumine intellectus agentis, suscipit anima apud se species & similitudines rerum: ita tamen quod illæ species & illæ similitudines non sunt in voluntate, sed sunt in intellectu possibili. inclinatur autem voluntas secundum illas species apprehensas, sicut inclinatur graue secundum suam formam. Quare sicut motus elementorum suscipit speciem à forma elementi, ita quòd habentium oppositas formas sunt oppositi motus: sic & motus voluntatis suscipit speciem ab apprehensione intellectus ita ꝙ si intellectus aliquid apprehendat tanquam cauendum & tanquam malum, si in illud tendat volũtas, oportet motum illum volũtatis peccatum esse. quare cõscientia siue sit recta, siue sit erronea, nos ligabit: quia secundum conscientiam & existimationem nostrã sumunt speciem motus voluntatis nostræ, eo quòd nõ
D moueatur voluntas secundum apprehensam formam. Quòd si adhuc dubitatur, quomodo conscientia erronea ligat. plana est ratio; quia si conscientia tibi dictat, hoc non esse faciendum, vt dictat tibi hunc cibum esse immundum, & non esse comedẽdum: quia de se est mũdus & licitus, si tu illum cibum comedis, cum velis facere contra dictamen conscientię, non appretians peccatum, immo uis peccare; cum ergo sufficiat ad peccatũ, quòd quis peccare velit, faciens contra conscientiam, dato quod bonum sit quod facit, tamen quia intendit & vult malum facere, peccat. Quod vero arguebatur, quia recta conscientia ligat, ergo erronea non ligat. Dicendum, ꝙ non valet: non enim si album colorat, ergo nigrum non colorat; quia colorare non conuenit albo in eo quòd albũ, nec conuenit ei vt distinguitur à nigro; sed conuenit ei in eo quod color, & vt cõuenit cum nigro, & ideo sicut conuenit albo, de necessitate conuenit & nigro: vterq; enim color tam albus quàm niger habet subiectum proprium colorare. Sic & in

propositio;

propositaeligare non competit conscientiæ rectę, in eo ꝙ est recta, & in eo ꝙ distinguitur ab erronea: sed competit ei, in eo ꝙ conscientia, & in eo ꝙ conuenit cum illa. Igitur si conscientia in eo quod huiusmodi ligat, sicut color in eo quod colorat, sicut omni colori tam albo quàm nigro competit colorare, sic omni cõscientiæ tam rectę quàm erroneæ competit ligare.

Vlterius dubitaret aliquis, Vtrum conscientia non qualitercunque erronea, sed de peccato mortali, quod sit expediens ad salutem, liget: vt vtrum aliquis habẽs conscientiam ꝙ expediat saluti suæ furari: si furetur, peccet mortaliter. Videtur quòd non: quia plus ligat lex diuina quàm conscientia propria: sed lex diuina dicit, Non furandum: ergo conscientia propria non ligabit, vt furetur. Præterea, si conscientia talis ligaret, tunc esset quis perplexus: nam si furaretur, peccaret: & si non furaretur, peccaret. Dicendũ ꝙ conscientia talis ligat: nam credis ꝙ expediat saluti tuæ furari: & furari non vis, non vis facere expedientia saluti: ergo vis peccare, & volendo peccare, peccas. Quod verò obiiciebatur, ꝙ plus ligat lex Dei, quàm conscientia propria. Dici debet, ꝙ conscientia propria non ligat nisi ratione diuinæ legis: nam in tantum tu habes conscientiam de aliquo, in quantum credis esse contra diuinam legem. Quod vero tunc arguebatur, ꝙ tũc esset aliquis perplexus. Dici debet, ꝙ ille non est perplexus simpliciter, cum possit hic perplexionem vitare: debet enim, qui sic se habet, erroneam conscientiam deponere, & tunc perplexionem vitabit.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli, Si enim propter cibum frater tuus contristatur aut scandalizatur, iam non secundum charitatem ambulas. Videtur enim secundum sententiam Apostoli, ꝙ licita, sunt propter scandalum fratris dimittenda; si debeo dimittere escam, quam licet mihi sumere, propter fratris scandalum. Igitur secundum hoc, esset à matrimonio & à carnibus abstinendum, cum quidam hæretici hoc condemnent. Dicendum, ꝙ non solum à malo, sed etiam à specie mali abstinẽdum est, iuxta illud apostoli. 1. ad Thess. vltimo, ab omni specie mali abstinete vos. Quandiu ergo aliqui ab ecclesia tolerantur in aliquo quod nõ est malum sed habet speciem mali, & tu eos in illo scandalizas, & si illud quod agis non est malum, tamen propter fratris scandalum, habet speciẽ mali. Iudæi ergo quandiu tolerabãtur ab ecclesia in obseruatione legalium: qui in hoc scandalizabant eos licet agerent ea quæ non erãt mala, faciebant tamen illa quæ propter scandalum proximi, habebant speciem mali. Et quia est à talibus abstinendũ, ideo quãdiu ecclesia hunc ritum sustinebat, Iudæi propter escam non erant scandalizandi, sed toleranda erat eorum infirmitas ante plenam diuulgationẽ Euangelii. Quod vero dicitur de hæreticis, non est simile: quia ea quæ hæretici negant, iam sunt per Ecclesiam determinata, ideo non oportet ꝙ talia sint propter scandala dimittenda.

LECTIO. XLVIII.

Mnia quidem munda sunt: sed malum est homini, qui per offendiculum manducat.

Vt dicebatur Apostolus duo proposuerat declaranda: nam primo declarandum erat, ꝙ propter cibum non erat frater offendendus nec scandalizandus: secundo dicebatur esse declarãdum, ꝙ cibus ille in lege prohibitus licet esset mundus & licitus in se, poterat tamen esse illicitus & immundus in casu & per accidens. Declarato ḡ primo, quia multis rationibus est ostensum propter cibum fratrem non esse scandalizandum: in parte ista declaratur secundum, videlicet, ꝙ cibus ille qui erat in lege licitus in se, poterat tñ esse illicitus per accidens & in casu. Quod dupliciter esse contingit: primo propter scandalum proximi: secundo propter conscientiam comedentis. Nam si tu proximum scandalizas, propter proximum debes à cibo illo abstinere. Secundo, si habes conscientiam, ꝙ expediat saluti tuæ, ꝙ sit à cibo abstinendum; debes à cibo huiusmodi abstinere. Duo ergo facit: quia primo ostendit cibum aliquem posse esse illicitum propter scandalum proximi. Secundo ostendit hoc idem, propter conscientiam comedentis, ibi, Beatus qui non iudicat.)

Circa primum tria facit: quia primo præmittit suam rationem: secundo subiungit rationis declarationem: tertio remouet quandam cauillationem. Secunda, ibi, Bonum est non manducare.) Tertia, ibi, Tu fidem habes.) In prima parte intendit talem rationem, Quæcunque sunt munda in se, sunt tñ immunda pp scandalum & offendiculum fratris, illa sunt mala p accidens & in casu: sed omnes cibi, & omnia quæ veniũt in vsum humanum, sunt huiusmodi: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Omnia quidẽ (supple) creata, & omnia, quæ veniunt in vsum humanum, sunt munda, idest, sunt bona, iuxta illud Gen. 1. Vidit deus cũcta quæ fecerat, & erant valde bona. Sed malũ est homini, qui manducat per offendiculum, idest, propter offendiculum proximi. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd cum sic sit, cibi secundum se sunt mundi & boni, sunt autem immundi & mali in casu & p accidẽs ratione offensionis proximi. Malum est ergo homini, qui comedit per offendiculum, idest, qui comedit eo modo, quo offenditur alius. Deinde cum dicit.

Bonum est non manducare carnem & non bibere vinum; neq; in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.

Præmissa ratione, subiungit rationis declarationem dixerat enim, ꝙ malum est manducare per offendiculum: hic autem hoc declarat. Formetur autẽ sic ratio, Quocunq; fratrem tuum scandalizas, à quo potes licite abstinere, debes illud non agere: sed si comedere carnes, & bibere vinum, & quodcũq; aliud, à quo potes licite abstinere, fratrem tuum scandalizas: ergo debes nõ comedere carnes, nec bibere vinum, nec facere aliquid aliud tale, quod fratrem tuum scandalizare possit. Cõtinuetur autem sic, bene dico, ꝙ malum est homini, qui comedit per offendiculum, idest, qui comedit eo modo, vt offendatur proximus: quia bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum (supple) si frater tuus inde scandalizatur. Et subdit, Neq; est (supple) bonum facere aliquid aliud in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur. Notandum autem quòd cum dicitur ab omnibus talibus abstinendum esse propter scandalum proximi, intelligendum est si illa talia sic se habeant, quod possimus ab eis licite abstinere: huiusmodi ãt erant omnes cibi in lege vetiti. Rursus autem, & comestio carnium, & potatio vini, ab initio non fuerunt inuenta ad vitam humanam sustentandam, iuxta illud Ecclesiastici. 29. Initium vitæ hominis, Aqua & Panis. Vlterius abstinere ab istis retrahit à malo, quia retrahit à luxuria, iuxta illud Eph. 5. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Etiam huiusmodi abstinentia inducit ad bonum,

iuxta illud Eccl. 2. Cogitaui in corde meo abstrahere à vino carnem meam, vt animum meum transferrem ad sapientiam. Ergo quia licite possumus à talibus abstinere, immo quia mereri possumus à talibus abstinendo, in casu propter fratris scandalum bonum est à talibus abstinere. Deinde cum dicit.

Tu autem fidem, quam habes penes temetipsum, habe coram deo.

Posita ratione, & subiuncta rationis declaratione hic remouet quandam cauillationem, quae ex habitis posset habere ortum. Posset enim quis dicere, quod cum fides mea hoc teneat, quod ego propter fidem christi quam suscepi sum absolutus à ceremoniis legis, ad fidem meam manifestandi debeo illas ceremonias vitare, & à cibis in lege veteri nõ abstinere. Ad qd respõdet Apostolus, quod sufficit hanc fidem in corde habere, & coram deo. Vnde non oportebat tunc temporis huiusmodi fidem per opera explicare. Formetur autem sic ratio, B illud quod sufficit tenere penes seipsum in corde, & coram Deo, nõ oportet per opera explicare: fides de esu ciborum est huiusmodi, vel saltem erat huiusmodi, qñ Apostolus loquebatur: ergo non oportebat huiusmodi fidem per opera explicare. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens. Tu autem fidem (supple, qua credis te absolutum à ceremoniis legis, & credis omnia esse munda, & omnia esse licita) habes penes temetipsum, i. habeas eam in corde penes temetipsum & (habe) huiusmodi fidem coram Deo, idest, sufficit quod huiusmodi fidem in corde teneas, & quod eam coram deo habeas: non oportet autem quod ipsam opere manifestes. Deinde cum dicit.

Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat.

Assignat alium casum, in quo põt esse malus ciborum vsus, videlicet, propter remorsum conscientiae comedentis. Circa quod tria facit: quia primo quandam C veritatem narrat: secundo ex ipsa veritate narrata suam intentionem probat: tertio quoddam quod supposuerat declarat. Secunda, ibi, Qui autem discernit.) Tertia, ibi, Quia non est ex fide.) Veritas, quam primo narrat, est, quod bonum est facere quod conscientia probat, idest, approbat. Formetur autem sic, bonum est facere illud, in quo quis faciẽdo est beatus: sed qui non iudicat seipsum, idest, ille qui non habet remorsum cõsciẽtiae, in eo quod probat, idest, in quod approbat, est beatus: ergo talia facere est bonum. De hac ratione ponit virtutem medii, dicens beatus qui seipsum non iudicat idest non condemnat, in eo quod probat, idest, in eo quod secundum conscientiam approbat. quasi diceret quòd beatus est, qui contra conscientiam non agit, Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum sic sit, contra cõscientiam non est agendum. Notandum autem, quod ad construendum multa requiruntur: ad destruendum au D tem vnum solum sufficit. Ad hoc ergo, vt bona agamus, requiritur, & quod opus sit bonum, & quod sit bona intentione factum. sed ad hoc quod sit malum quod agitur, sufficit, quòd sit malum opus, vel quòd sit mala intentione factum. Notãdum etiam quod in male agere, formalius est in eo quod agitur contra conscientiã, quàm ex eo quod est opus malum. Qui ergo non agit contra cõscientiam, est beatus quantũ ad hoc, quia non est contra conscientiam faciendum, quia non potest quis agere contra conscientiam, nisi peccet: non tamen est beatus simpliciter, nisi conscientia illa sit recta, quia non sufficit habere intentionem bonam, & non agere contra conscientiam, nisi opus, quod agit, sit de genere bonorum Deinde cum dicit.

Qui autem discernit, si manducauerit, is damnatus est,

Ex veritate proposita probat intentum, ostendens A vsum ciborum esse malum, si sit contra conscientiam manducantis. Formetur autem sic ratio, Qui agit contra conscientiam peccat, & est damnatus: sed qui discernit cibos, si ex eis manducauerit, agit contra conscientiam: ergo peccat, & est damnatus. De hac ratione posuit virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico, quòd beatus est qui non agit contra conscientiam, & qui agit contra eam est damnatus: & quia sic est, qui autem discernit (supple) in cibos aliquos mundos, & aliquos immũdos, si manducauerit (supple) de immũdis, & fecerit contra conscientiam, is damnatus est. Notandum autem, quod in omnibus considerandum est id, quod est per se. Veritas ergo, quam praemisit Apostolus, vera est per se, videlicet, quod qui non facit contra conscientiam, est beatus. sed si aliquis male agens, non faciat contra conscientiam, non ratione, qua non facit contra conscientiam, peccat, sed ex eo peccat, quod opus quod agit, é de genere malorũ. Rursus, veritas illa pro B posita cum hoc quod est vera per se, quia non facere contra conscientiam, per se est bonum, licet per accidens possit esse malum, est etiam sufficiens ad propositionem propter hoc inducta est ab Apostolo, vt ostẽdat peccare, & damnatũ esse contra conscientiam agentem, quod nulli dubium est, verum esse: nam & si per accidens potest esse falsum, quod faciens secundum conscientiam sit beatus, nullo tamen modo potest falsificari, quin faciens contra conscientiam sit damnatus. Notandum etiam duplicem esse casum assignatum, in quo vsus ciborum potest illicitus esse. Vnus si fiat cum scandalo proximi. Alius si sit contra conscientiam comedentis. Primus casus tunc temporis pertinebat ad gentiles, qui cum scandalo iudaeorum vtebantur cibis in lege vetitis. Secundus pertinet ad iudaeos, quibus dictabat conscientia, quòd deberent à cibis vetitis abstinere. Deinde cum dicit.

Quia non est ex fide. omne autem, quod non est ex fide, peccatum est.

C Declarat quod dixerat: dixerat enim, quod qui facit contra conscientiam est damnatus. huius autem rationem assignat, & hanc veritatem declarat ex eo quod sic agens facit contra fidem. Formetur autem sic ratio, omne quod non est ex fide est peccatum, & quicunque agit contra fidem peccat & est damnatus: sed agens contra conscientiam est huiusmodi: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico quod qui agit contra conscientiam damnatus est, quia non est ex fide, idest, ideo est damnatus, quia sic agens non agit ex fide, immo agit contra fidem. Ideo subdit, Omne autem quod non est ex fide, idest, omne quod est contra fidem, peccatum est. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum agere contra cõscientiã sit agere contra fidem, oportet omne tale peccatum esse. Notan D dum autem quod glosa fidem dupliciter hic accipit. primo pro ipsa cõsciẽtia. Secũdo pro ipsa fide ad litteram. Sed secundum primum modum probatur idem per idem: probatur enim quod est damnatus, qui agit contra conscientiam. Secundo modo accipitur hic fides pro ipsa fide ad litteram. & tunc procedit ratio, vt in expositione literae diximus. Secundum hoc ergo dicemus quod qui cibos comedit contra conscientiam est damnatus, eo quod facit contra fidem: agere enim contra conscientiam, est agere contra id quod credit: agere autem contra id quod credit, est agere contra fidem: ergo agere contra conscientiam, est agere contra fidem.

Dubitaret forte aliquis de illo verbo Apostoli, Malum est homini, qui per offendiculũ manducat. Ergo videtur, quòd propter scandalum proximorum sit à licitis abstinendum. nam si licet nobis cibum in lege vetitum sumere, & debemus ab hoc abstinere propter scandalum proximi, sunt ergo licita propter proximi scandalum dimittenda. Sed si sic esset, tunc pa

xi ratione

ri ratione non possemus nostra repetere in iudicio, si inde scandalizaretur proximus. Dicendum, quòd distinguendum est de scandalo proximi, vtrū proueniat ex ignorantia, vel ex certa malitia. Quia si prouenit ex ignorantia, abstinendum est à licitis propter scandalum proximorum, dum tamen illa licita non sint necessaria ad salutem, huiusmodi enim scandalum docuit nos vitare christus, cum dixit, Videte ne contemnatis vnum de pusillis his. (Matth. 18.) Sed si huiusmodi scandalum non prouenit ex ignorantia, nec etiam ex infirmitate, sed magis ex certa malitia, tunc non oportet cauere a licitis propter huiusmodi scandala. Vnde dominus docuit propter huiusmodi scandalum veritatē dimittendam non esse; nam scandalizatis Pharisæis dixit, sinite illos, cęci sunt, & duces cæcorum. (Matth. 15.) Aduertendum est tamen circa scandalum pusillorum, quia propter huiusmodi scandalum debet homo vsum licitorum differre, quousq; sit ei reddita ratio, per quam huiusmodi scandalum amoueri possit. ꝙ si adhuc ratione reddita scandalum durat, iam non videtur scandalum procedere ex ignorātia vel ex infirmitate, sed ex certa malitia. Censendum est ergo de tali scandalo, sicut de scā dalo Pharisęorum: propter scandalū enim illud iam non tenemur prætermittere licita. Vnde diligenter cō siderandum est hūc modum tenuisse Ecclesiam in obseruatione cæremoniarum legalium. Nam vsq; ad plenam diuulgationem euangelii, tolerabat Iudæos conuersos, suas cæremonias obseruare: nā vsq; ad tempus illud sufficienter poterant instrui Iudæi, & sufficienter poterant eis ratio assignari, ꝙ illę cęremonię nō erāt nisi figuræ noui Testamenti: & quia adueniente veritate, decebat cessare figuras, cessauerunt illæ cęremonię, et absoluti sumus ab illis, nec ē in talibus spes ponēda. Post plenam diuulgationem euangelii, & post veritatis redditam rationem, si voluissent Iudęi in obseruatione legalium persistere, & voluissent scandalizari de non obseruantibus cæremonias legis, iam hoc scandalum procederet non ex ignorantia vel ex infirmitate, sed ex certa malitia. Ideo non erant in hoc vlterius tolerandi.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli, Tu fidem habes? penes temetipsum habe coram Deo. Videtur enim in iis quæ sunt fidei, non sufficit habere fidem in corde penes temetipsum, nec sufficit habere eam coram deo tantum, nisi & habeat eam corā hominibus, vt eam ore confiteatur, iuxta illud quod supra dicebatur, Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. (Cap. 10.) Dicendum, ꝙ refert loqui de iis quæ sunt fidei, vtrum sint determinata ab ecclesia, vel non: quia si determinata sunt, non sufficit corde tenere, nisi loco & tempore exprimatur ore, quātumcunq; scandalum oriatur: non est enim in talibus doctrinę veritas propter scandalum dimittenda. Sed si illa non sunt per fidem determinata, non oportet huiusmodi fidem manifestare cum scandalo proximorū. Sic autem est in proposito: quia Iudæis cōuersis ante plenam diuulgationem euangelii, tolerabantur ab ecclesia ceremonialia obseruare: & tunc temporis nondum determinatum erat per ecclesiam, vtrum liceret eis hoc facere. tunc ergo cum Iudæorum scandalo fidem huiusmodi propalare non oportebat. Aduertendum tamen, quòd inter sapientiores, & maiores, & inter eos qui habuissent de fide determinare, cōgruisset hoc dicere: sed inter infirmos in fide, & inter ignorantes, non requirebatur cum eorum scandalo prorumpere in huiusmodi veritatem. Aduertendum est tamē, ꝙ in talibus non oportet fidem manifestare executione operum, sed sufficit eam pandere confessione verborum, vt apparet in Matrimonio, ꝙ non licet ipsum damnare: nec tamen oportet omnes in ecclesia Matrimonium contrahere, sed sufficit hoc ore confiteri. Sic & in proposito, sufficit confiteri nullum vsum ciborū secundum se esse illicitum, non tamen oportet omnibus cibis vti, immo bonū est a multis cibis abstinere.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli, Is damnatus est, quia non est ex fide. Quæritur ergo, quomodo faciens contra conscientiam, faciat contra fidem. Dicendum, ꝙ sicut in speculabilibus ex intellectu, qui est habitus principiorum, sequitur scientia, quæ est habitus conclusionum: sic ex fide, per quam credimus Articulos, qui sunt quasi principia, habet ortum conscientia, quę continet quasi conclusiones. vt si fide tenemus, ꝙ est vnus Deus, ex hoc conscientiam habemus ponere plures. Fide tenemus, ꝙ non debemus Deum offendere: ex ista regula quam fides proponit, quasi ex quadam vniuersali maxima, sequitur hæc conclusio, ꝙ comedere cibum, vel quicquid aliud agere, quod credamus Deo offensiuum, faciendum non esse. Ex huiusmodi ergo regulis sequitur ꝙ tu habeas conscientiam facere contra illas. Quare sicut quod est cōtra conscientiam, est contra intellectum, idest, quod est contra habitum conclusionum, est contra habitū principiorum: sic quod est contra conscientiam, est contra id quod credimus, & est contra fidem. Vel possumus dicere, ꝙ duplex est fides: informis, & formata. Quod ergo est contra conscientiam, & si non est contra fidem informem, quia potest quis contra conscientiam agere, & tamen fidem informem habere; est tamen contra fidem formatam, quia impossibile est, ꝙ agens contra conscientiam, habeat formatam fidem.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli, Omne quod non est ex fide, peccatum est. quod glossa exponens, ait, Omnis infidelium vita, est peccatum. Videtur ergo ex hoc, ꝙ quicquid agant infideles, peccent: ergo colendo vineas, construendo domos, faciendo eleemosynas, subueniēdo oppressis, peccant; quod est durum dicere. Dicendum quod omnis vita infidelium vt infideles sunt, peccatum est; ex hoc enim sunt infideles, inquantum credunt falsos Deos. quicquid ergo agunt ad honorem falsorum deorum, peccant. Vnde si eleemosynas dent, subueniant oppressis, vt seruiant falsis Deis, licet opera sint bona, tamen quia intentio est mala, peccant. Attamen si infidelis hoc faceret, non vt seruiret falsis deis sed ex quadam pietate naturali, licet non mereretur, quia caret gratia: attamen non peccaret, quia nō esset ibi malum opus, nec mala intentio. Est ergo diligenter considerandum, ꝙ in bonis Christianis nihil est damnationis, iuxta illud supra, Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Iesu. (Cap. 8.) Et quia sic est, tota vita bonorum fidelium, est meritoria, in quantum ad dei gloriam ordinatur. Nam non solum in aliis, sed etiam ad ea ad quæ inclinamur ex natura, mereri possumus: iuxta illud. 1. Cor. 10. siue ergo manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam dei facite. Sed de infidelibus non est sic: nam licet in nobis non sit aliquid damnationis, non tamen in eis nihil est bonitatis; immo simul cum malo infidelitatis, est bonum naturæ. quare, vt dicebatur, si infidelis ex naturali pietate, vel ex naturali industria inclinetur vt bonum agat, non peccat.

Omnis ergo vita infidelium infideliter facta, & ad honorem falsorum deorum relata, est peccatum; non tamen quocunq; modo accipiendo tota vita infidelium est peccatum, vt est per habita manifestum.

LECTIO. XLIX.

DEbemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere.

Postquàm Apostolus instruxit firmiores in fide & maiores, quòd nō debeant condemnare nec scandalizare minores & infirmiores in fide: in parte ista, vt dicebatur, instruit eos, quòd debeāt ipsos sustinere, & suscipere. Ad cuius euidentiam sciendū, ꝙ circa proximum nos debemus habere dupliciter. primo, declinādo mala. Secundo, faciendo bonū. In prima ergo parte instruxit Apostolus maiores & firmiores, mala minorum declinare. In parte ista instruit eos, bona eorum facere dupliciter. Poterāt autem maiores circa minores mala committere, primò eos condemnando & iudicando, sicut faciebant gentiles qui iudæos cōuersos de suis cæremoniis iudicabant & cōdemnabant. Secundo poterant erga eos malefacere, ipsos scandalizando & offendendo. Et sicut maiores & firmiores in fide erga infirmos poterant dupliciter facere mala, sic poterant dupliciter facere bona, videlicet eos, substētādo ne caderēt, & eos suscipiēdo, vt promouerentur ad bona, & proficerent. Aduertendum tamen, ꝙ omnia hæc non semper differunt opere, sed sufficit ꝙ differant intentione: nam aliud est lapidem vel quocunq; aliquid graue impellere deorsum vt ruat, & aliud est ipsum sustinere ne cadat. Sic aliud est infirmos in fide scandalizare, & ipsos impellere ad ruinam: & aliud est ipsos sustinere ne ruant. nam si non impellas vt ruant, declinas malum: si sustines vt non cadant, facis bonū. Gētiles tunc temporis ante plenam diuulgationem euangelii si abstinebant a cibis in lege vetitis vt non impellerent Iudæos ad malum, hoc pertinebat ad vitandum scandalum, & ad declinandum malum: sed si hoc faciebant non solum vt impellerent ad ruinam, sed etiam vt sustinerent eos ne caderent, hoc pertinebat ad operationem boni: plus est enim sustinere aliquem ne cadat, quàm ipsum non impellere ad ruinam. Igitur, vt patet per habita, non scandalizare differt a non condemnare vel non iudicare: quia plus importat non scandalizare, quàm non condemnare. Nam ad hoc quòd gentiles non scādalizarent Iudęos tunc conuersos, oportebat ꝙ ipsi abstinerent à cibis in lege vetitis. Sed ad hoc quod non iudicarent vel nō condemnarent eos, sufficiebat quòd gentiles non profiterentur nec assererent Iudæos sic abstinentes agere contra salutem. Rursus nunc est ostensum, ꝙ substētare & sustinere se habet in plus, quam non scandalizare: sic etiam non promouere in bonum se habet in plus, quàm sustinere vel substentare: nam ille qui graue mouet superius, non solum sustinet ipsum ne cadat, sed etiam ipsum ad altiora impellit. Itaq; dicere possumus, ꝙ non scandalizare, non iudicare, sustinere, & in bonum promouere, sic se habent, quòd semper posterius habetur per additionem ad prius. quia non scandalizare se habet in plus, quàm non iudicare: sustinere in plus quàm non scandalizare: & in bonum promouere, in plus quàm sustinere. Rursus, hęc sic se habent, quòd prima duo, videlicet, non iudicare, & non scandalizare, vt patet per habita, pertinent ad declinationem mali: secunda verò duo, scilicet, sustinere, & in bonum promouere, pertinent ad operationem boni.

Postquàm ergo Apostolus instruxit firmiores in fide, quantum ad prima duo, quæ dicunt declinationē

A mali: in parte ista instruit eos, quantum ad alia duo, quæ pertinent ad operationem boni. Diuiditur ergo hoc capitulum in tres partes; quia primo Apostolus instruit firmiores in fide, ꝙ debeant infirmos substentare & sustinere: secundo instruit eos, ꝙ debeant eos suscipere, & in bonum promouere: tertio, ne Apostolus increperur à Romanis, nititur circa Romanos suam innocentiam ostendere, & suam excusationem facere. Secunda, ibi, Propter quod suscipite.) Tertia, ibi, Certus sum fratres.)

Ad euidentiam autem primæ partis, sciēdum, quòd sicut in ædificio materiali requiruntur aliqui lapides firmiores & duriores sustinentes totum ædificium ne ruat: sic & in ædificio spirituali & in ecclesia, illi, qui sunt firmiores & magis probati in fide, debent alios sustinere ne cadant. sed hoc non potest fieri sine diuino auxilio, & sine diuina subuentione: quia nisi Deus auxiliaretur nobis, & nisi per suam gratiam subueni-

B ret, non solum alios sustinere non possemus, sed etiam nos ipsi rueremus. Tria ergo facit: quia primo circa substentationem infirmorum præmittit suam intentionem: secundo ad hoc probandum subiungit multiplicem rationem: tertio, vt hoc fieri possit, implorat diuinum auxilium, & diuinam subuentionem. Secunda, ibi (Vnusquisq; vestrum.) Tertia, ibi, (Deus autem patientiæ.

In prima parte intendit talem rationem, in omni ędificio firmiora & stabiliora debent infirma & imbecillia sustinere: sed in spirituali ędificio nos sumus firmiores: ergo non debemus solum de nobis placere, sed debemus imbecillitates infirmorum sustinere. Hoc est ergo, quod ait. Continuetur autem sic, Non solum nos firmiores debemus non contemnere infirmos, eos condemnando & iudicando: & non solum non debemus eos ad malum prouocare, ipsos scandalizando: (sed debemus nos firmiores imbecillitates infirmorū

C sustinere) eis compatiendo (& non nobis placere) idest, non solum debemus nobis placere, nostra volita faciendo, & nostræ voluntati solum obediendo. Notandum autem, quod secundum Ambrosium, & habetur in glossa, ille dicitur sibi placere, qui ita facit qd sibi videtur bonum, vt non curet siue placeat siue non placeat proximo. Deinde cum dicit.

Vnusquisq; vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem.

Probat quod dixerat, ostendens multiplici ratione, quòd nō solum debemus nobis placere, sed etiam debemus alios supportare. Circa quod tria facit, secundum quòd tripliciter hoc probat. Primo probat hoc ex charitatis sectatione. Secundo ex christi imitatione. Tertio ex scripturę sacrę testificatione. Secunda, ibi (Etenim christus.) Tertia, ibi, (Quęcunq; enim scri-

D pta.) In prima parte intendit talem rationem, quicunq; vult secundum charitatem incedere, debet proximo suo placere in bonum ad ędificationē: sed vnusquisq; debet studere charitati, & secundùm charitatem incedere, ergo vnusquisq; debet proximo suo placere ad ędificationem. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic, bene dico quòd nō solum debemus nobis placere, sed vnusquisq; nostrū (supple) charitati studens, vt supplet glossa, & secūdū viam charitatis incedēs, proximo suo placeat in bonum ad ædificationem. Notandum autem, in loquendo placentia hominibus, contingit dupliciter peccare. Primo si loquamur mala, secundum quod dicitur Isa. 30. Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt: loquimini nobis placentia. Ideo ait, ꝙ vnusquisq; placeat proximo suo in bonum, idest, ad id quod est bonum & rectum, ita quòd sit opus bonum. Secundo contingit circa hoc peccare propter malam intentionem, vt si homo hoc faciat propter hominū fauorem, & propter hominū laudem. & propter hoc ait, ad

ait, ad ædificationem, vt sit intentio bona. Ad bene ergo agendum requiritur opus bonum, & intentio bona. Deinde cum dicit.

Psal.68.

Etenim christus non sibi placuit: sed sicut scriptum est, Improperia improperantium tibi, ceciderunt super me.

Adducit ad hoc idem secundam rationem sumptã ex christi imitatione. Formetur autem sic, Omnis christi actio nostra est instructio, vt illud faciamus: sed christus non solum placuit sibi, sed improperia, & aliorũ peccata in se portauit: ergo nec nos debemus solum placere nobis, sed debemus proximos supportare. Hoc est ergo quod ait. Cõtinuetur autem sic, bene dico, quòd nos non debemus solum placere nobis: quia (etenim christus non sibi placuit tantum; sed sicut scriptum est, Improperia improperantium tibi, idest, peccata aliorum ceciderunt super me, idest, ego portaui: tunc enim quæ non rapuit exsoluebat. Tunc ergo est B supplenda ratio, quod si christus mortuus est propter peccata nostra, quæ sunt improperia diuina, & nõ solum placuit sibi, sed voluit mori pro nobis: & nos nõ solum debemus placere nobis, sed debemus afflictionem sustinere pro proximis. Notandum aũt ꝙ in his verbis loquitur dei filius Deo patri, vt dicatur, Improperia improperantium tibi, ceciderunt sup me. Quod dupliciter potest exponi. primo de omnibus peccatis: quia omnia peccata nostra christus in corpore suo portauit, iuxta illud Isa. 53. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et sic procedebat ratio facta. vt sicut Christus nobis cõpatiens, non solum sibi placuit, sed omnia peccata nostra, quæ sunt diuina improperia, moriendo in se portauit: sic nos non solum debemus nobis placere, sed debemus aliorum infirmitates supportare. Secundo modo potest exponi de peccatis Iudæorum. vt dicamus ꝙ improperia & detractiones Iudæorum improperantium tibi, idest, blasphemantiũ te propter sua mala opera, ceciderunt super me: & quia ex hoc procurauerunt mortem meam, quia voluntatem tuam eis proponebam, & eorum mala opera redarguebam. Hoc autem satis significauit dominus, cum ait, Oderunt me, & patrem meum. Deinde cum dicit.

Ioan.15.d

Quæcunque enim scripta sunt, ad nostrã doctrinam scripta sunt: vt per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus.

Adducit tertiam rationem, sumptam ex scripturarum constructione. Ad cuius euidentiam sciendum, ꝙ christus pro nobis omnibus voluit pati, & nos omnes quantum in se erat consolatus fuit. Ea ergo, quæ scripta sunt de patientia christi, quam habuit in patiendo pro nobis, & de consolatione eius, qua consolatus est nos, scripta sunt ad nostram doctrinam: vt nos exemplo eius discamus pati pro proximis, & secundũ quod possibile est consolemur eos, & hoc faciendo habeamus spem ꝙ consolabimur à christo: nam qui consolantur christi membra, spem habeant ꝙ consolabuntur à Christo capite. Formetur ergo sic ratio, quęcunque per scripturã sacram de christo scripta sunt ad nostrã doctrinam, illa debemus facere & operari, vt spem habeamus remunerari, & consolari a christo: sed per scripturam scriptum est de patientia christi, quam habuit in patiendo pro nobis, & de consolatione eius, qua consolatus est nos: ergo hoc debemus facere & operari, quia debemus aliis compati, & alios consolari, vt spem habeamus remunerari, & cõsolari a christo. Hoc est ergo quod ait. Continuetur aũt sic, bene dico quòd nõ debemus nobis placere, sed debemus placere proximis, compatiendo eis, & consolando ipsos: quia sic nos docet scriptura sacra, vt in hoc imitemur christũ. nam quæcunque scripta sunt (supple) de christo in diuinis literis, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam & consolationem scripturarum, idest, per patientiam & consolationem, quam scripturæ continent de christo & de aliis sanctis (supple) instructi & docti, spem habeamus, scilicet, quòd ipsi consolabimur, si fuerimus in aduersis. quasi diceret quòd si nos fuerimus instructi & docti de patientia & consolatione, quam scripturæ continent de christo & de aliis sanctis, vt scilicet discamus compati aliis & consolari eos, vt christus & alii sancti fecerunt, spem habebimus, quòd & ipsi cõsolabimur. Tunc ergo est supplendã ratio, ꝙ cum sic sit, debemus agere hoc & operari, & non debemus solum nobis placere, sed debemus infirmitates proximorum sustinere & supportare, compatiendo eis, & consolando ipsos. Notandum autem, quòd quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, sunt enim libri quasi secunda memoria, vt posteriores homines ex eis accipiant documentum & disciplinam: frustra enim hæc redigerentur in scripturis, nisi propter vtilitatem posteriorum, iuxta illud. 2. Timoth. 3. Omnis enim scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, & ad erudiendum. Deinde cum dicit.

Deus autem patientiæ & solatii, det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Iesum christum: vt vnanimes, vno ore honorificetis deum & patrem domini nostri Iesu Christi.

Quia, vt dicebatur, sic sustinere infirmitates aliorum, & sic compati eis, & consolari ipsos, non possumus sine diuino auxilio, & eius subuentione: ideo hic Apostolus, vt hęc fiant, implorat diuinum auxilium, & diuinam subuentionem. Ideo ait, Deus autem, qui est dator patientię & solatii, det vobis idipsum sapere in alterutrum, vt scilicet vnus alteri patienter compatiatur, & vnus alium consoletur, & hoc secundum Iesum christum: vt vnanimes, vno ore honorificetis deum & patrem domini nostri Iesu christi. Notandum autem, quòd ad hoc quod vni membro compatiatur aliud membrum, & ad hoc quòd bonum & cõsolacio vnius membri redundet in bonum & consolationem alterius, oportet ꝙ illa membra habeant ad se inuicem vnitatem: & quia fidelium debet esse eadem mens, & idem sapere, ideo vno patiente alius compatitur, & vnus alium consolatur. Apostolus ergo orat, vt idem sapiamus, vt vnum sapiendo & eandem mentem habendo, vnus alterum sustineat, ei compatiendo, & ipsum consolando. Notandum etiam, quòd quia sustinẽdo imbecillitates infirmorum, duo debemus facere, videlicet, ei compati, & eos consolari, ideo Apostolus duo orat: videlicet, ꝙ deus sit dator nobis patientię, vt aliis compatiendo, eorum infirmitates patienter supportemus: & orat ꝙ deus sit nobis dator solatii, vt aliis consolationem & solatium tribuamus. Notãdũ etiam quòd, vt dicebatur, ad bene agere requiruntur duo, videlicet, bonum opus, & bona intẽtio. Ideo ait, Det vobis idem sapere in alterutrum secundum Iesum christum, vt scilicet opus sit bonum. & subdit, Vt vnanimes, vno ore honorificetis Deum, vt etiam intentio sit bona: nam quæ fiunt secundum Iesum, sunt bona opera: & quæ fiunt in honorem dei, sunt bona intentione. Notandum ẽt, quòd ait, vt vnanimes, vno ore: quia tã interius in mente & in corde, quàm exterius in ore, debemus quæ agimus facere in honorem dei. Notandum etiam, ꝙ licet Deus sit Pater omniũ per creationem, & sit pater sanctorum per adoptionem, specialiter tamen est pater Iesu christi per specialem generationem: est enim christus filius Dei patris natura, nõ

adoptione. Et quia sic est, vt speciali modo proponatur nobis imitandus, ait, quod debemus honorare deũ & Patrem domini nostri Iesu christi, idest, qui singulari modo est pater Domini nostri Iesu christi, quem (supple) Dominum nostrum Iesum christum imitari debemus. Deinde cum dicit.

Propter quod suscipite inuicem: sicut & Christus suscepit vos in honorem Dei.

Postquam ostendit, quomodo debemus proximos sustinere, ne cadant: hic declarat, quomodo debemus eos suscipere, & in bonum promouere, vt proficiant. propter quod sciendum, quòd sicut non possumus infirmitates proximorum sustinere sine diuino auxilio, sic multo magis non possumus ipsos in bonum promouere sine diuina subuẽtione. Ideo circa susceptionem proximorum, tria facit; quia primo pręmittit suam intentionem: secundo ad eam probandam adducit multiplicem rationem: tertio, vt hoc fieri possit, implorat diuinum auxilium, & diuinam subuentioné. Secunda ibi (Dico enim Iesum christum.) Tertia, ibi (Deus autem spei.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; volunt imitari christum, debent alios suscipere, & eos in bonum promouere in honorem dei, sicut christus suscepit nos, & promouit nos in Dei honorem: sed omnes nos debemus esse imitatores christi: ergo &c. Hoc est ergo quod ait. Continnetue sic, Dictum est ꝙ nos debemus christum imitari. propter quod ergo quia sic est, suscipite inuicem, idest, firmiores suscipiant infirmos, eos in bonum promouendo, & hoc (supple) in honorem dei: sicut christus suscepit nos, & promouit nos in bonum, in honorem dei. Notandum quòd christus suscepit nos in honorem Dei, quia omnia referebat in honorem patris, iuxta illud Ioan. 8. Honorifico patrem meum, & vos inhonorastis me. Sic & nos debemus alios suscipere, & in bonum promouere, in honorem dei. Deinde cum dicit.

Dico enim Iesum Christum, ministrum fuisse Circuncisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum.

Manifestat quod dixerat, ostendens cheistum nos omnes suscepisse, & in bonũ promouisse. Circa quod duo facit: quia primo probat de Iudæis. Secundo de Gentibus, ibi (gentes autem.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; est minister circũcisionis propter veritatem dei ad confirmandas promissiones patrum, ille est specialis susceptor & promotor Iudæorũ: christus est huiusmodi: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico quòd christus suscepit nos: nam ipse fuit susceptor Iudæorum. Ideo ait, Dico enim Iesum christum fuisse ministrum, idest, fuisse prędicatorem circuncisionis, idest, Iudæorum, specialiter enim ipse prędicauit & euangelizauit Iudæis, propter veritatem dei, ad confirmandas promissiones patrum, idest, vt Deus verus esset in se, & vt apparet verus in promissis, implendo promissa patribus Iudæorum. Notandum etiam quod licet Christus venerit pro salute omnium, tamen quia personaliter exhibuit se Iudæis, & corporaliter inter eos fuit conuersatus, specialiter dicitur minister circuncisionis, idest, euangelizator Iudęorum, & specialiter dicitur missus ad oues, quæ perierunt domus Israel. Matth. 15.
Notandum etiam, quòd quia promissiones factę fuerunt patribus Iudæorum de christo, quia facta fuit promissio Abrahæ, iuxta illud Gen. 22. In semine tuo benedicentur omnes Reges terrę. & ad Dauid etiam, Psal. 131. dictum est, De fructu ventris tui ponam super sedem meam. Quia sic est, ideo christus missus ad Iudæos sicut promissum fuerat patribus eorum, ostẽdit deum esse veracem, & confirmauit, idest, impleuit

A promissiones factas patribus. Deinde cum dicit.

Gentes autem super misericordia, honorare Deum.

Ostendit gentes etiam esse susceptas à christo. Circa quod quinque facit, secundum quod hoc quinque modis probat. Primo probat, ex gentium conuersione. Secundo, ex gentium confessione. Tertio, ex gentium adunatione. Quarto, ex gentium deuotione. Quinto ex gentium gubernatione. Secunda ibi (sicut scriptum est.) Tertia ibi, (Et iterum dicit.) Quarta ibi (Et iterum laudate.) Quinta ibi (& rursus Isaias ait.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; debent honorificare deum super misericordia facta, illi sunt suscepti à christo: gentes sunt huiusmodi, ergo &c. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic, Non solum Iudei sunt suscepti à christo, sed etiam gentes: quod autem sic sit, patet quòd gentes super misericordia sibi facta, quia conuersi sunt, debent honorare deum. Tũc
B ergo est supplenda ratio, ꝙ cum talis misericordia nõ potuisset ei fieri, nisi per christum, quia nemo venit ad patrem nisi per filium, oportet gentes à christo esse susceptas. Ioan. 14.
Notandum autem quòd dicit gentes super misericordia honorare Deum: quia non fuit facta promissio gentibus, sicut Iudæis. & ideo in cõuersione gentium potissime apparuit misericordia dei: super hac autem misericordia facta gentibus, debent gentes honorare deum. Deinde cum dicit.

Sicut scriptum est, Propterea confitebor tibi in gentibus domine, & nomini tuo cantabo. Psal. 17.

Probat hoc idem ex gentium confessione. Formetur autem sic ratio, Quicunq; per christum confitẽtur
C deo, & nomini eius cantant Cãticum laudis, illi sunt à christo suscepti: gentiles sunt huiusmodi, ergo &c. Continuetur autem sic, bene dico quòd christus suscepit nos, & quòd gentes sunt susceptæ à christo, sicut scriptum est in Psal. 17. Propterea confitebor tibi in gentibus, idest, faciam quòd gentes confiteantur tibi: & nomini tuo cantabo, idest, ego christus faciam ꝙ gentes nomini tuo cantent, idest, euidenter te magnificent. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ si christus fecit ꝙ gentes confiterentur deo, & si christus fecit quòd gentes cantarent nomini diuino, idest, fecit quòd gentes euidenter magnificarent diuinum nomé: quia hoc non potuissent gentes facere, nisi fuissent à christo susceptæ, & nisi fuissent in christi protectione receptæ, ergo fuerunt susceptæ & receptę à christo. Notandum autem quòd ait confitebor, & cantabo; vt vnum pertineat ad confessionem interiorem in corde, aliud ad euidentem confessionem exterius in opere vel ore.
D nam corde, ore, & opere, a peccatis recedendo, deum confiteri debemus, eius legem approbando, & ipsius mandata sequendo. Deinde cum dicit.

Et iterum dicit, Lætamini gentes cum plebe eius.

Adducit tertiam rationem, sumptam ex gentium adunatione. Formetur autem sic, Quicunq; adunãtur cum plebe diuina, & fiunt populus dei, illi sunt suscepti a christo, quia nemo potest ire ad patrem, nisi per filium: gentiles sunt huiusmodi, ergo &c. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic, bene dico ꝙ gentes sunt susceptæ à christo: quia & iterum dicit alia scriptura, Lætamini gentes cum plebe eius, idest, Iudæis, qui sunt plebs dei, lętamini, scilicet, cum eis, qui estis vnum cum illis, & estis inserti in bonam oliuam, & estis adunati, & facti socii, & radices pinguedinis. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ si gentes sic factæ sunt populus dei, cum hoc fieri non potuerit, nisi per christum, ergo gentes sunt susceptę à christo. Notandum autẽ, quòd

quòd authoritas hic inducta secundum glossam suscepta est ab Isaia, & potest sumi ab Isa. 65. vbi nos habemus, Exultabo in Ierusalem, & gaudebo in populo meo. Christus enim exultat in Ierusalem quantum ad Iudæos conuersos, & gaudet in populo suo quantum ad Gentiles, qui sunt Iudæis adiuncti, & factus est vnus Dei populus cum illis. Vel secundum Bedam sumpta est hæc authoritas Deut. 32. vbi nos habemus, Laudate gentes populum eius. Nam in hoc gens laudat populum Dei, inquantum adunatæ sunt Diuino populo. Deinde cum dicit.

Psal. 116. Et iterum, Laudate omnes gentes Dominum: & magnificate eum omnes populi.

Adducit quartam rationem, sumptam ex gentium deuotione. Formetur autem sic, Quicunque laudant Dominum, & magnificant ipsum, sunt à christo suscepti; gentes sunt huiusmodi, ergo &c. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic, bene dico quòd gentes sunt à christo susceptæ: quia & iterum scriptura dicit, quia scriptum est in Psalmo, Laudate omnes gentes dominum: & magnificate eum omnes populi, non solum Iudæi, sed etiam gentiles. Tunc ergo est supplenda ratio, quòd si gentes laudant Dominum laude deuotionis, & si omnes populi non solum Iudæi, sed et gentiles, magnificant Dominum magnificentia exaltationis, cum hoc fieri non possit, nisi gentes essent à christo susceptę, ergo &c. Non ergo possent gentiles vere deum laudare, & ipsum debere exaltare, & magnificum prædicare, nisi essent a christo susceptæ. Deinde cum dicit

Isa. 11. Et rursus Isaias ait. Erit radix Iesse & qui exurget regere gentes, in eum gentes sperabunt.

Adducit quintam rationem sumptam ex gentium gubernatione. Formetur autem sic, Quicunque à christo reguntur & in christo sperant, illi sunt suscepti à christo: gentiles sunt huiusmodi ergo &c. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic, bene dico quòd getes sunt à christo susceptę, quia & rursus Isaias ait, vt habetur Isa. 11. erit radix Iesse, &, supple, ex hac radice procedet ille qui exurget regere gentes per fidem & per opera bona, & in eum gentes sperabūt. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cū hoc fieri non posset nisi gentes essent à christo susceptę, & essent sub eius regimine & protectione receptæ, ergo &c. Notandum quod Iesse fuit Pater Dauid, qui fuit binonimus: vocatus enim fuit Iesse & Isai. Virgo autem Maria, de qua natus est christus, fuit de stirpe Dauid. Secundum hoc ergo dicemus quod Iesse fuit radix, Dauid fuit arbor, B. Maria fuit ramus, Christus fuit fructus qui processit ex radice Iesse, ex arbore Dauid, & ex ramo Maria. Iste autem sic exurgens, & secundum carnem huiusmodi originem ducens, surrexit regere gentes iuxta illud Psalmi, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Regendo autem gentes, & conuertendo eas ad fidem, gentes sperauerunt in ipsum. Et quia hoc fieri nō potuisset nisi fuissent a christo susceptæ, ergo habetur principalis conclusio, quod christus suscepit gentes, & recepit eas sub suo regimine, & sub sua protectione: propter quòd gentes sic susceptæ sperauerunt in christum. Deinde cum dicit,

Deus autem spei repleat vos omni gaudio, & pace in credendo: vt abundetis spe, & virtute spiritus sancti.

Quia dixerat quod deberemus inuicem nos suscipere, sicut christus suscepit nos: cum hoc fieri non possit sine auxilio diuino & eius subuentione, ideo vt hoc fiat subiungit diuinum auxilium & diuinam adiuuationē. Propter quod sciendum, quod ad hoc quòd debite vnus

A alium suscipiat, & vnus alium in bonum promoueat, quantum ad pręsens spectat, quatuor requiruntur, videlicet charitatis abundantia, fidei concordia, ęternæ hæreditatis confidentia, & exterioris operationis efficacia. Nam si homo non abundaret in charitate, quia charitas Dei est illa quæ nos vrget & stimulat ad agendum bonum proximi, non susciperet alium debite, & non esset debite intentus, vt ipsum ad bonum promoueret: ergo requiritur ibi charitatis abundantia. 2. Cor. 5. Secūdo requiritur fidei vnitas vel fidei concordia. nam illi qui habent eandem fidem, & sunt sub vna lege, magis se inuicem fouent, & magis se inuicem promouent ad bonum. Tertio requiritur ibi ęternæ hæreditatis confidentia. quia nisi speraremus de ęterna hæreditate, & nisi haberemus confidentiam de hæreditate illa, non essemus ita solliciti ad promouendum nos ad bonum & ad suscipiendum nos ad inuicem. Quarto ad hoc requiritur operis efficacia, quia si in operando essemus

B tepidi, & non essemus efficaces & robusti, nō possemus implere quod hic iubetur. Apostolus ergo in hac sua oratione hæc quatuor tangit, dicens, Deus autē (spei) idest, à quo omnia bona sunt speranda, (repleat vos omni gaudio,) idest, omni lætitia spirituali quantum ad charitatis abundantiam, & repleat vos (pace) idest, concordia (in credendo) quantum ad fidei vnitatem & concordiam; (vt abundetis spe) idest, vt sitis certi de ęterna beatitudine, quantum ad æternæ hæreditatis spem & confidentiam, (&) vt abundetis (virtute spiritus sancti) quantum ad operis efficaciam, quia sine virtute illius nullum est opus efficax. Notandum autem, quòd cum Apostolus oraret pro hoc quadruplici bono, videlicet, pro charitatis abundantia, fidei concordia, & pro aliis bonis iam dictis, præmisit hoc verbum, deus autem spei. nam non oramus pro aliquibus bonis nisi apud eum a quo sunt bona speranda. & quia a deo sunt omnia speranda, ideo ait deus autem spei, idest, deus a quo cætera bona speranda sunt, det vobis hoc

C bonum, vt repleat vos gaudio & pace in credendo: & det vobis alia bona que sequuntur.

Dubitaret forte aliquis de illo verbo Apostoli, quod debemus imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere, quod glossa exponens, ait, Debemus inuicem curam habere. Sed contra: habere curam est Prælatorum, non ergo vnus proximus debet habere curam alterius, nisi sit Prelatus. Dicendum, quod vnum habere curam alterius, potest intelligi dupliciter, vel ex officio & authoritate commissa, vel ex charitate fraterna: primo modo habent Prelati, secundo modo habent omnes. Hunc ergo duplicem modū videmus in corpore naturali. nā & caput dirigit mebra, & mebra se inuicē fouent & adiuuant. sic & Prælatus tanquam caput debet subditorum habere curam; & ipsius subditi, tanquā eiusdem capitis membra, debent se inuicem adiuuare.

D Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, Vnusquisque vestrum proximo suo placeat. Sed contra: ad Gal. 1. Si adhuc hominibus placerem, christi seruus non essem. Dicendum, quod omnis creatura est quid bonum, sed non est finale bonum in creatura: ideo est diligenda, sed non est ibi ponendus finis. sicut ergo volumus bonum proximo, sic ei placere debemus. nam ipsa complacentia ex beneuolentia sumit ortum: constat autem, quod secundum rectum amorem charitatis nos diligimus proximum, non propter fauorem humanum, nec propter aliquod aliud donū transitorium, sed propter deum. sic etiam & placere debemus proximo propter deum.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quòd Apostolus ait, Gentes autem super misericordia honorare deum. Videtur ergo velle, quod in susceptione Iudęorum fuerit veritas: quia dixit christum fuisse ministrū circuncisionis propter veritatem: sed in susceptione Gentium fuerit misericordia, quia ait, Gentes hono-

rare deum super misericordia, idest, propter misericordiam eis factam. Sed contra: vniuersæ viæ domini misericordia & veritas, ergo tam in ministerio circumcisionis, idest, tam in susceptione Iudæorum, quam etiam in conuersione Gentium, apparuit vtrunque, videlicet, misericordia, & veritas. Dicendum quòd propter hoc quòd susceptio Iudæorum ascribatur veritati, non excluditur misericordia: nam & ipse Apostolus de genere Iudæorum fuerat, & dicit se misericordiam consecutum. Et per hoc etiam quòd conuersio gentium ascribatur misericordiæ, non excluditur inde veritas: nam idem Apostolus loquens ad Ephe. 3. de conuersione gentium, ait, Mihi autem omnium sanctorum minimo data est hęc gratia, In gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias christi, & illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a seculis in Deo. Si ergo conuersio Gentium fuit sacramentum absconditum à seculis in deo, hoc ipsum ad Diuinam veritatem pertinebat, quod hoc suum sacramentum absconditum, & B hoc suum propositum de saluatione gentium adimpleret. Verum quia promissiones factę fuerunt Iudęis & non Gentibus; propter promissiones, illa susceptio Iudæorum ascribitur veritati: quia ex hoc Deus verax apparuit in promissis. Conuersio autem Gentium misericordię attribuitur: quia ei promissio non est facta. Aduertendum tamen, quòd in sacra pagina sunt multæ promissiones factæ de Gentibus, iuxta illud Isa. 54. Lauda sterilis quæ non paris. Et ibidem dicitur, Quoniam multi filii Desertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Tametsi hæ prophetiæ & promissiones sint de Gentibus, non tamen factæ sunt Gentibus: quia Prophetę hæc dicentes, & si prophetabãt de Gentibus; non tamen prophetabant Gentibus, sed Iudæis. ita quod, vt patet, Gentibus non fuit facta promissio, ideo eorum conuersio ascribitur misericordię: Iudæorum C verò susceptio, quibus est facta promissio, ascribitur veritati.

LECTIO L.

Certus sum autem fratres mei & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita vt possitis alterutrum monere.

D Postquàm Apostolus præmisit suas instructiones: in parte ista subiungit debitas excusationes. Propter quod sciendum, quòd de duobus forte visum fuisset Romanis quòd possent Apostolum inculpare. primo, quia eos increpauerat: potuissent enim forte Romani sic dicere, Nos sumus sic perfecti in sciẽtia & in aliis bonis, quòd sufficiẽter possumus nos ipsos corrigere, non oportet quòd alius nos increpet. Secundo Romani potuissent inculpare Apostolum quòd ad eos tantum ire tardauerat: Ideo duo facit, quia primo excusat se de increpatione, quia Romanos redarguerat: secundo excusat se de tardatione, quia ad eos ire tantum distulerat, ibi (Propter quod & impediebar.) Circa primum duo facit, quia erga increpationem primo remouet causam fictam: secundo subiungit causas veras, ibi (Audacius autem scripsi vobis.)

Ad euidentiam primæ partis sciendum, quòd forte Apostolus increpando Romanos visus fuisset culpabilis, si hoc fecisset quòd non credidisset inter Romanos A fuisse aliquos sufficientes ad hoc faciendum, quia durum est dicere in aliqua magna congregatione nullos esse sufficientes viros ad monendũ & ad redarguendũ delinquentes. Hanc ergo causam fictam quæ videbatur redũdare in culpam Apostoli, in hac parte prima Apostolus remouet, intendens talem rationem, Quicunque certus est quòd inter vos Romanos sunt aliqui pleni dilectione, & repleti omni scientia, vt possint monere & redarguere, ille non reprehendit vos, quia credat in omnibus vobis esse īsufficientiam: ego Apostolus sum huiusmodi, ergo &c. De hac autẽ ratione patet virtutem medii, Continuetur autem sic, ego Apostolus redargui vos Romanos de contemptione, monui vos de alterutra susceptione, sed hoc non feci vt crederem nullos ex vobis esse sufficientes ad monendum & redarguendum, immo (& ego ipse fratres mei certus sum autem de vobis, qui & ipsi) idest, aliqui ex vobis ipsis estis tales, & (estis pleni dilectione) qua velitis bonũ, & repleti omni scientia) qua possitis bonum B cognoscere, (ita vt possitis alterutrum monere.) Tunc ergo est supplenda ratio, quòd si ego Apostolus certus sum quod vos ipsi, idest, quòd inter vos ipsos Romanos sunt aliqui sic pleni dilectione & scientia, vt possitis alterutrum, idest, vos ipsos monere, quia vos monui & redargui, non feci quòd crederem in omnibus vobis insufficientiam esse. Notandum autẽ quòd tangit Apostolus quæ requiruntur in monente & redarguente, videlicet, dilectio, & scientia. Dilectio quidem, vt non ex odio vel ira hoc faciat. Ideo dicitur ad Galat. 6. Vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. Secũdo ad hoc requiritur scientia: vnde supra dicebatur, Testimonium enim perhibeo illis, quòd ęmulationem quidem dei habent, non secundum scientiam. Multi enim videntur habere zelũ, sed non secundum scientiam, nec semper id agunt. Cap. 10.

C Ideo duo tangit, quod inter vos Romanos erant aliqui pleni dilectione, & scientia. Notãdum etiam quod ait repleti omni scientia, quia (vt glossa tangit) aliqui erant inter eos repleti scientia noui & veteris testamenti: & quia aliæ literæ non sunt literæ respectu Diuinarum, scientes nouum & vetus testamentum, quasi omnem scientiam habere dicuntur. Notandum etiã, quod (vt glossa tangit) Apostolus hic laudat Romanos, vt per hanc laudem eos ad meliora prouocet: quia (vt Ambrosius ait) qui enim videt se laudari, laborat vt vera sint quę dicuntur. Deinde cum dicit.

Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte.

Exclusa ratione ficta, quare Apostolus Romanos monuerat, & redarguerat: in parte ista subiungit & addit rationes & causas veras, quare hoc fecerat. Circa D quod duo facit: quia primo præmittit suam conclusionem: secundo ad eam probandam subiungit multiplicem rationem, ibi (Tanquam in memoriam.) Continuetur autem sic litera, Ego Apostolus nõ redargui & monui vos, quia nõ crederem aliquos inter vos esse sufficientes ad hoc agendum, sed (supple) propter multas causas, & propter rationes alias infra subscriptas. Audacius autem fratres scripsi vobis ex parte, idest per scripturã meã ex parte vos monui & reprehẽdi. Posset autẽ talis formari ratio, Quicunque ex parte vos monet & reprehendit, ille audacter potest vobis scribere & suã epistolã destinare: ego sum huiusmodi, ideo vobis audacius scripsi. Notãdũ autẽ, quod hoc quod dicitur (ex parte) vt glossa tangit, tripliciter pot exponi. Primo, vt hoc referatur ad Romanos. Scdo, vt hoc referatur ad scribẽtẽ. Tertio, vt hoc referatur ad epistolã. Hęc. n. tria sunt in omni epistola considerãda, videlicet, Persona scribẽs, Epistola scripta, Persona cui scribitur. Si ergo hoc quod dicitur (ex parte) referatur ad ipsos Romanos quibus scribebatur, erit sensus quod licet inter vos Romanos essent aliqui

sent aliqui perfecti, quos redarguendo videretur forte Apostolus fuisse culpabilis & fuisse præsumptuosus, erant tamen inter eos aliqui imperfecti, indigentes dura correctione. ideo ait, Audacius scripsi vobis, increpando vos ex parte, idest, partem, hoc est, propter aliquem vestrum, qui hoc indigebat. Si vero hoc quod dicitur (ex parte) referatur ad personam scribentem, idest, ad Apostolum, tunc erit sensus, ego Apostolus audacius scripsi vobis ex parte, idest, ex parte ecclesiæ fidelium quæ mecum sunt. quasi diceret, & si ego viderer præsumptuosus, si ex parte mea vos reprehenderem, tamen quia vos reprehendo ex parte ecclesiæ, & ex parte fidelium qui mecum sunt, ideo audacius vobis scripsi. Tertio si hoc referatur ad epistolam, erit sensus, si ego reprehendissem per totam epistolam, forte haberetis materiam conquerendi: sed quia in aliqua parte epistolę vos collaudaui, in aliqua parte vos reprehendi, patet ꝙ non processit ex odio, sed ex zelo, & ideo reprehendens vos non ex tota epistola sed ex parte epistolæ, audacius vobis scripsi. Notandum autem quòd ex omnibus posset talis formari ratio, Quicunq; vos Romanos reprehendit non ex omnibus sed ex parte, idest, aliquem inter vos: & quicunq; reprehẽdit vos nõ ex tota epistola, sed ex parte epistolæ: & non ex seipso, sed ex parte ecclesiæ, ille potest audacter vobis scribere: ego sum huiusmodi, ergo audacius vobis scripsi. Deinde cum dicit.

Tanquam in memoriam vos reducens.

Præmissa hac conclusione, ꝙ eis audacter scripsit in parte illa ad hanc conclusionem probandam adducit multiplicem rationem. Circa quod octo facit, secundum quod octo rationibus hoc probat. nam primo probat hoc ex suaui monitione: secundo ex authoritatis commissione: tertio ex sui officii magnificatione: quarto ex vtilitatis cõsecutione: quinto ex christi adhęsione: sexto ex sui officii debita executione: septimo ex euidenti fructificatione: octauo & vltimo ex alieni fundamenti repulsione. Secunda ibi; (propter gratiam.) Tertia, ibi (vt sim minister christi.) Quarta, ibi (vt fiat oblatio.) Quinta, ibi (habeo igitur gloriam) Sexta ibi (in obedientiam gentium.) Septima, ibi (ita vt ab Hierusalem.) Octaua & vltima, ibi (sic autem prędicaui.) In prima parte intendit talem rationem, Ille qui vos reprehendit tanquam in memoriam vos reducens, ille leniter & suauiter vos monet, & ille potest audacius vobis scribere: ego sum huiusmodi, ergo audacius vobis scripsi. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico quòd audacius vobis scripsi, quia hoc feci, tanquam in memoriam vos reducens, & tanquã suauiter vos monens. Notandum autem, ꝙ vnus modus lenitis & suauis reprehensionis est, cum quis sic alium reprehendit, dicẽs, Ego reduco tibi ad memoriam, quòd sic & sic debeas te habere. Vnde hic modus inoleuit, vt quando inferiores maiores increpant, hoc modo reprehensionis vtuntur. Hunc modum se tenuisse Apostolus testatur, cum ait, Scripsi vobis, tanquam in memoriam vos reducens, idest, tanquã faciens vos memores. ac si diceret quòd mea monitio, & mea epistola magis fuit per modum redargutionis, quàm per modum reprehensionis; & quia hic modus monitionis est suauis, ex ipsa monitionis suauitate potui vobis audacius scribere. Deinde cum dicit.

Propter gratiam, quæ data est mihi à Deo.

Adducit secundam rationem, sumptam ex authoritatis commissione. Formetur autem sic, Quicunq; monet & reprehendit alios propter gratiam sibi datam à Deo, idest, propter authoritatem & propter officium à Deo commissum, ille potest eis reprehensiones & monitiones audacius scribere: ego sum huiusmodi, ergo

A reprehensiones & monitiones audacius scripsi. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico ꝙ ego reprehendendo & monendo audacius vobis scripsi, quia hoc feci propter gratiam, quæ data est mihi à Deo, idest, propter Apostolatum, & propter officium & propter authoritatem mihi à Deo commissam. Notandum autem quòd cum quis habet authoritatem & officium super alios, si eos increpat & reprehendit, cum officium & authoritas ipsum cogat, audacter debet hoc facere: & subditi debent hoc minus male ferre. Deinde cum dicit.

Vt sim minister Christi Iesu in Gentibus sanctificans Euangelium dei.

Adducit tertiam rationem, sumptam ex sui officii magnificatione. Formetur autem sic, Quicunq; scribẽdo aliquibus, scribit eis vt minister christi, & vt ostendens euangelium sanctum, & vt magnificans suum officium, ille potest audacius scribere: ego Apostolus sum

B huiusmodi; ergo audacius vobis scripsi. De hac autem ratione ponit virtutem medii, Continuetur autẽ sic, Quantumcunq; ego Apostolus per meam epistolam vos reprehenderim & redarguerim, tamen audacius vobis scripsi, quia hoc feci vt sim minister Christi Iesu sanctificans, idest, sanctum ostendens euangelium dei in Gentibus, idest, inter gentes. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cum hoc faciendo magnificauerim officium meum, ne tantum bonum perderetur, potui vobis audacius scribere. Notandum autem, quod (vt glossa tangit) Apostolus sanctificauit, idest, sanctum esse ostendit euangelium bona operatione, & miraculorum perpetratione: nam propter bona opera quæ faciebat, & propter miracula quæ faciebat, ostendebat doctrinã suam esse veram, & ostendebat euangelium quod prædicabat, esse sanctum: & quia talis erat Apostolus, & innotescere poterat Romanis quòd talis esset, ideo poterat eis audacius scribere. Deinde cum dicit.

C

Vt fiat oblatio gentium accepta, & sanctificata in Spiritusancto.

Adducit quartam rationem, sumptam ex vtilitatis consecutione: nam propter vtilitatem quæ perueniebat Gentibus, & quam consequebantur Romani propter doctrinã Apostoli, poterat eis audacius scribere. Formetur autem sic ratio, Quicunq; per suam doctrinã affert tantam vtilitatẽ Gentibus, vt per eam Gentes fiant oblatę, & acceptæ, & sanctificatæ in spiritusancto, ille potest Romanis, & omnibus Gentibus audacius scribere: ego sum huiusmodi, ergo audacius vobis scripsi. De hac autem ratione ponit virtutẽ medii. Cõtinuetur autem sic, bene dico ꝙ ego Apostolus vobis Romanis audacius scripsi, & audacter vobis euãgelizo veritatẽ, quia hoc facio, vt oblatio gentiũ .i.

D oblatio Romanorũ & aliorũ Gentiũ fiat accepta, supple, deo p fidei acceptionẽ & perfectionẽ: & hmõi oblatio sit sanctificata .i. hoc facio vt hmõi gẽtes, quas ego deo offero sint sanctificatæ p suã operationẽ bonã: & hoc in spũsancto, sine quo nõ est gratia, nõ est aliquod opus bonum. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cum tanta vtilitas vobis proueniat ex mea doctrina, possum audacius vobis scribere. Deinde cum dicit.

Habeo igitur gloriam in Christo Iesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus.

Adducit quintam rationem, sumptam ex Christi adhęsione. Formetur aũt sic, Quicunq; de doctrina sua quęrit per Christũ diuinã gloriã, & nõ audet aliquid loqui nisi ea quę p ipsum efficit christus, ille secundũ illam doctrinam potest quibuscunq; audacius scribere: ego Apostolus sum hmõi, ergo audacius vobis scripsi. De hac aũt ratione ponit virtutẽ medii. Continuetur aũt sic, bene dico ꝙ ego sum minister christi, & ꝙ fru-

ctum quem ego facio, facio pp gratiam quę data est mihi à Deo: & quia sic hmōi gloriam & huiusmodi fructum nolo ad me referre, sed ad Iesum christū cuius sum minister, & ad deum à quo data est mihi gratia, ideo ait, Habeo igitur gloriam laboris mei in christo Iesu, idest, per christum Iesum cuius sum minister, gloriam dico referendam ad Deum a quo data est mihi gratia: & bū dico quòd gloria laboris mei & fructus quem ego facio, est per christum (nam non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus.) quasi diceret, ego non facio sicut Pseudo apostoli, qui non sunt vere ministri christi, sed tanquā verus minister christi nihil refero ad me ipsum, sed solum loquor ea quæ per me efficit christus, idest, quicquid ego facio, & omnem fructum quem ego exerceo, nō refero ad me ipsum. Hoc dico, ꝙ illum fructum & illam gloriam per me, idest, ministerio meo efficit christus, & totum hoc refero ad christum. Et tunc est supplenda ratio, quòd cum sic sit, potui vobis audacius scribere. Notandum autem, ꝙ riuulus qui non est con- B iunctus fonti, potest deficere ab aqua: & doctrina quæ nō est coniuncta sapientiæ, potest deficere à veritate. & quia fons sapientiæ est verbum dei in excelsis, vt dicitur Eccl. 1. qui non est coniunctus Christo qui est Dei verbum & sapientię fons, de leui ruit, vnde nec potest audacter scribere, nec audacter euāgelizare. & quia Apostolus omnia ad gloriā dei referebat &, nihil loquebatur nisi ea quæ p ipsum efficiebat Christus, ipse fuit quidam riuulus coniunctus fonti sapientiæ, ideo deficere non poterat in doctrina, nec in scribendo, nec in pronunciando; & quia sic erat, bene sequitur ꝙ Romanis, & aliis Gentibus audacter scripsit. Deinde cum dicit.

In obedientia Gentium, verbo & factis, in virtute signorum & prodigiorum, in vir- C tute spiritus sancti.

Adducit sextā rōnē, sumptā ex debita & efficaci officii executione. Ad cuius euidētiā sciendū, ꝙ maxime tunc temporis in primordio inchoantis ecclesiæ, ad hoc quod officium prędicantis esset efficax, quinq; requirebantur. Primo doctrinæ fœcunditas. Secūdo vitæ claritas. Tertio signorū multiplicitas. Quarto, Prodigiorum operositas. Et quinto, spiritussancti interius operantis virtuositas: quia frustra laborat exterius lingua prædicatoris, nisi adsit interius gratia

Eccl. 5. saluatoris. Primo enim qui non est doctrina fœcūdus frustra prædicat: iuxta illud, si intellectus est tibi, responde proximo tuo: sin autem, sit digitus tuus super os tuum. Secundo, euangelizator debet esse vita præclarus; quia cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio codemnetur. Vlterius, in primitiua ecclesia euāgelizator debebat esse signorum, & prodigiorum ope- D rans: quia tunc temporis, nisi signa & prodigia viderēt non credebant. Quinto requirebatur ibi, ꝙ spiritus sanctus intus esset operans, vt est per habita manifestum. vbi omnia hæc concurrunt, poterat audacter scribere, & audacter euangelizare. Formetur sic ratio, Quicunq; per doctrinam, quàm in eo efficit christus, vult vt gentes ad obedientiam vertantur verbo & factis in virtute signorum & prodigiorum, & in virtute spiritus sancti, ille potest audacter scribere & euangelizare: ego sum huiusmodi, ḡ potui audacter hoc facere. De hac ratione ponit tātū virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico, ꝙ ego audacius scripsi & euangelizaui, quia ea quæ per me, idest, ministerio meo efficit christus, supple, efficit illa & in obedientiā gentium, idest, vt gentes obediant euangelio. quasi dicat ꝙ euangelium quod exercebam, erat, vt gentes euangelio obedirent. Et subdit, & hoc effeci verbo, idest, doctrinæ fœcunditate: & factis, idest, vitæ & bo-

A rum operis claritate: & in virtute signorum & prodigiorum, idest, signorum & prodigiorum operositate: & in virtute spiritus sancti interius operante & adiuuante. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ quia tanta efficacia erat in executione officii apostolatus mei, audacter poteram scribere & euangelizare. Notandum autem, ꝙ signa possunt dici miracula minora, prodigia verò miracula maiora. dicitur enim prodigium, quasi excellens signum. Et quia apostolus induxit gentes ad obediendum euangelio, faciendo miracula maiora & minora, iccirco dicit se fecisse in virtute signorū & prodigiorum. Deinde cum dicit.

Ita vt ab Ierusalem per circumitum, vsque ad Illyricum repleuerim euangelium christi.

Adducit septimam rationem, sumptam ex euidenti fructificatione. Formetur autem sic, Quicunq; ita euidenter fructificat, ꝙ ab Ierusalem per circuitum vsq; ad mare Illyricum repleuerit euangelium Chri- B sti, ille potest audacius scribere & euangelizare: ego sum huiusmodi, ergo &c. De hac ratione ponit tantum virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico, ꝙ ego audacius scripsi & euangelizaui, quia ita euidēter (supple) fructificaui, ꝙ ab Ierusalem per circuitum, vsq; ad Illyricum mare, quod dicitur esse mare Adriaticum, vel mare Græcorum, quod est ex opposita parte Italiæ situm, repleuerim, idest, plene prędicauerim euangelium christi. Tunc ḡ est supplenda ratio, cum ex his appareat tanta euidentia fructus, tāta virtus spiritus sancti, possum audacter scribere & euangelizare. Notandum autem quod ait (per circuītū) quia forte aliquis putaret, ꝙ solum eundo per rectam lineam euangelizauerit: quod excludens, ait (per circuitum) idest, cuicunq; & vndiq; per partes illas repleuit, idest, plene euangelium christi prędicauit. Deinde cum C dicit.

Sic autem prædicaui euangelium hoc, nō vbi nominatus est christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.

Adducit octauam & vltimam rationem, sumptam ex alieni fundamenti ædificatione. Circa qđ duo facit: primo.n. facit qđ dictū ē: scdo qđ suppositum fuerat probat p scripturam sacrā, Ibi, (sicut dictum ē.) In prima parte intendit talem rationem. Ille qui nō vult ędificare super arenam, nec super alienum fundamētum, idest, super fundamētum extraneum cuiusmodi erat fundamentum Pseudoapostolorum, sed tanq̄ sapiens architector, vult debitum fundamentum ponere, ille potest secure scribere & euangelizare: sed ego sum huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit tantum virtutem medii. Continuetur autem sic, dictum est, ꝙ ego sic per circuītum repleui, idest plene prædicaui D euangelium christi: sed hoc sic feci, & sic prædicaui Euangelium, vbi non nominatus est christus: & hoc, ne super alienum fundamentum prædicarem. Tunc ḡ est supplenda ratio, ꝙ cum si sit, possum audacter scribere, & euangelizare. Notandum ꝙ hoc quod dicit, Ne super alienum fundamentum prædicarem) potest dupliciter exponi. Primo propter Pseudoapostolos. nam sciens apostolus eos sub nomine Christi multa falsa docere, & christum aliter q̄ oportet annunciare, solicitus erat eos præuenire, & veritatem integrè tradere, vbi nondum christus nominatus erat. Et sic erit sensus ego quidem ita nixus sum prædicare christi euangelium ipsis qui Christum ipsum non agnoscebant, ne super alienum fundamentum ædificarem, idest, super hæreticorum doctrinam, quæ aliena est à veræ fidei fundamento: quia falsorum doctorum errores postea velle corrigere, difficile est & maximi laboris: nā apud eos si debeat bonum ædificium fieri, oportet fundamentum illud hæreticorum primò radicitus extirpari. Secundo

ri. Secundo modo legitur de bonis Apostolis, vt dicat apostolus se nolle ædificare super fundamentum aliorum apostolorum, non quia non faceret hoc, si contigisset, idest, si expediuisset, & si oportunum fuisset: vnde si non fecit hoc forte apud Græcos, scilicet, ꝙ prædicauerit super alienum fundamentum, Romanis tamen prædicauit post prædicationem Petri. In eum ergo poterat esse bonum sic ædificare super alienū fundamentum, sed simpliciter quia multa erat messis, & multi conuertendi erant, ob id videbatur sibi magis expedire, primū fundamentum iacere. Deinde cum dicit.

Esa. 66.] **Sed sicut scriptum est, Quoniam quibus non est annunciatum de eo, videbunt: & qui non audierunt de eo, intelligent.**

Quod dixerat confirmat testimonio scripturæ sacræ. Continuetur autem sic, bene dico, ꝙ prædicaui euangelium, vbi non nominatus est christus, sicut scri- B ptum est, Quoniam quibus non est annunciatum de eo, idest, de christo, ipsi videbunt, idest credent: & qui non audierunt, supple, prius de christo, intelligent, supple, prædicationem meam esse veram. Tunc ergo supplenda est litera, ꝙ si illi, quibus non est annunciatum, & qui non audierunt prędicari de christo, intellexerūt prædicationem meam veram esse, ergo prædicaui vbi non nominatus est christus. Notandum autem ꝙ auctoritas hæc inducta legitur Isa. vlt. vbi habet, Et annūtiabunt gloriam meam Gentibus, qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam. Notandum etiam ꝙ in his verbis ostendit propheta, ꝙ Gentes excellentiori modo peruenerunt ad cognitionem dei quàm peruenissent antea Iudęi: nā duplex est sensus discipuli, visus, & auditus: & dupliciter venimus in cognitionem veritatis. Iudęi ergo, in cognitione diuina non tātum profecerunt antea, sicut gentes profecerunt postea: quia non viderunt mysteria, quę Prophetæ nun- C ciauerunt: gentes autem hæc viderūt. Ideo inquit, Quibus non est nuntiatum de christo, videbunt, supple, quod non viderunt Iudæi. Secundò Gentes habuerūt excellentiorem cognitionem non solum quantum ad res visas, sed etiam quantum ad verba intellecta: quia omnia in figura contingebant illis. verba enim prophetica, quæ erant de futuro, non ita poterant bene intelligere Iudæi, sicut intellexerunt Gentiles: nam hæc de præterito ipsi intelligebant. Et ideo quantum ad hoc subdit, Et qui non audierunt, intelligent, supple, quod non intellexerunt Iudæi.

Dubitaret forte aliquis de illo verbo apostoli, Certus sum autem fratres, quoniam pleni estis dilectione.) nam nullus potest esse certior de aliquo, quàm de se ipso: sed de ipso nescit homo, vtrum odio, vel amore dignus sit, vt dicitur Eccles. 9. ergo &c. Dicendum, D quod in dilectione diuina est tria considerare, videlicet, charitatis habitum, charitatis actum, & acceptionem diuinam. Si ergo possemus scire nos habere charitatem, vt communiter ponitur, vel hoc esset ex parte diuinæ acceptionis, & sic nullo modo hoc scire possumus, nisi per reuelationē: nullus enim cognouit sensum domini, & nullus consiliarius eius fuit: ideo quid acceptet, & quid non acceptet, cum non simus eius secretarii, nec eius consiliarii, scire non possumus, nisi ipse per suam misericordiam hoc nobis reuelare dignetur. Secundo ex parte ipsius habitus, & ita non possumus certitudinaliter scire nos habere charitatē: quia in cognitionem habitus deuenimus p actus: potest enim homo scire, vtrum ipse diligat proximum, vel non diligat: sed vtrum ille actus dilectionis procedat ex habitu charitatis, vel ex aliqua pietate naturali, vel ex aliquo alio habitu acquisito, scire non potest: quia tanta potest esse similitudo inter actum dilectionis procedētē ex aliis causis, & actū procedētē ex habi- A tu charitatis, ꝙ nos inter hūc & illū certitudinalr non sumus sufficiētes discernere. Possumus ergo scire, ꝙ diligimus, & ꝙ volumus bonū, sed vtrū illud velle sit meritoriū, & vtrū procedat ex habitu charitatis, certitudinaliter scire nō possumus. Tertiò ex parte ipsius actus, et nō possumus esse certi: quia sicut in cognitionē habituum deuenimus per actus, sic & in cognitionem actus deuenimus p obiecta: & sicut poterat esse similis actus qui procedebat ex charitate & ex aliis causis, & ob id dicebamus, ꝙ ex ipsis actibus nō poteramus certitudinaliter scire nos habere habitū charitatis: sic qa pōt esse idē obiectū in quod tendimus per actū procedentē ex actu charitatis, & per actum procedentem ex aliis causis, ideo nec ex parte actus, nec ex parte habitus, neq; ex parte acceptionis diuinæ, possumus scire, an amore, aut odio digni simus. Nam si aliquis diligit deū & in eum tendit per dilectionem, nescit tamen quid sit iste actus dilectionis, & an procedat ex dictamine naturalis rationis, vel ex habitu charitatis: ergo de ipso nō B possumus esse certi. Possumus tamen habere coniecturas multum probabiles: vt si libenter audimus verba dei, si libentur vacamus spiritualibus bonis, & similibus. Secundum hęc igitur tripliciter respondemus ad quæstionem propositā. Nam cum dicit apostolus se esse certum, Romanos esse plenos dilectione: forte hoc dicebat, quia per reuelationem habebat aliquos tales esse: ita ꝙ ex parte diuinæ acceptionis poterat hoc scire, quia forte ei reuelatum fuerat. Secundo possumus respondere, ꝙ poterat hoc scire ex parte habitus, cū ipse dicat, vos esse plenos dilectione. vnde glosa exponens ait, ꝙ Romani erant pleni dilectione, qua volebant aliis bonum. potest autem quis scire ꝙ in eo est dilectio, qua vult bonum: sed vtrum illa dilectio, sit habitus charitatis, scire non potest. Tertio possumus respondere, ꝙ hoc poterat scire ex parte ipsius actus: nā agnoscens eorum misericordiam erga proximos quæ effectus est charitatis, persuadere sibi poterat Roma- C nos plenos eē dilectione: & tūc cum dicit, Certus sum) certitudo illa sonabit idem quod probabilis coniectura: & tunc non habet difficultatem qood quæritur.

Vlterius forte dubitaret aliquis, vtrū homo certior possit esse de alio, quàm de se ipso. Et videtur ꝙ sic: quia apostolus dicit hic se esse certum, ꝙ aliqui ex Romanis erant pleni dilectione, & tamen, vt dicebatur, homo de seipso hoc scire non potest. Dicendum, ꝙ scire de alio an sit in charitate, vel hoc est in generali sub modo confuso, vel in particulari sub modo signato. Si in particulari et sub modo signato, nunq̄ quis ita bene scit de alio, sicut de seipso: quia si hæc notitia est per coniecturam, plures coniecturas potest quis habere de seipso, q̄ de alio. Si autem hoc scit per reuelationem, credere debemus, ꝙ si alicui reuelatur de salute alterius, ꝙ magis reuelatur ei de salute propria. D Sed si loquamur in generali & sub modo confuso, forte non esset inconueniens aliquem maiorem certitudinem habere de aliquo, quàm de seipso, vt puta in vno magno populo, in vna magna congregatione, ꝙ sint ibi aliqui boni, licet nesciamus in speciali discernere qui sint illi. Et secundum hoc potest haberi solutio ad dictum apostoli: quia certus erat, ꝙ inter Romanos erant aliqui pleni dilectione, & erant existentes in charitate. sic quilibet debet esse certus, ꝙ in vna magna cōgregatione sunt multi tales, licet in particulari, qui sint illi, scire non possimus.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo qđ apls ait, Repleti omni scientia. Contra: scientia non replet, immo inflat, vt dicitur. 1. Cor. 8. Dicendum ꝙ scientia sine charitate inflat, vt ipsemet in eodem loco habet: sed scientia informata charitate non inflat, immo replet & ædificat.

LECTIO. LI.

Ropter quod & impediebar plurimum venire ad vos:& prohibitus sum vsq; adhuc.

Postquàm Apostolus excusauit se, quòd Romanos reprehenderat: in parte ista se excusat, ꝙ eos visitare tantum tardauerat. Circa quod tria facit: quia circa visitationẽ Romanorum primo ostendit, ꝙ eius propositum non est immutatum: secundo declarat, ꝙ ad præsens rationabiliter suum propositum est dilatum: tertio ea his quæ dixerat concludet, quando huiusmodi erit propositum adimpletum. Secunda ibi. Nũc igitur proficiscar in Ierusalẽ.) Tertia ibi, Hoc igitur cum consumauero.) Circa primum quatuor facit, secundum ꝙ quadrupliciter eius propositum circa Romanorum visitationem probat immutatum non esse. Nam primo ostendit hoc ex rationabili impedimento. Secundo ex dicti propositi duratione. Tertio ex implendi affectione. Quarto ex fructificandi gaudio, & lętificatione. Secunda, ibi, Nunc vero vlterius.) Tertia, ibi, Nunc in Hispaniam.) Quarta, ibi, Et a vobis deducar.)

Ad euidentiam autem primę partis sciendum, ꝙ rationale impedimentum licet faciat quòd bonum propositum differatur, non tamen facit ꝙ auferatur: proponens enim bonum facere, si rationali impedimento retardetur a proposito illo, non tamen propter hoc, ab huiusmodi proposito remouetur. Formetur sic ratio, quicunq; à bono proposito rationali impedimento impeditur non propter hoc ab illo bono proposito remouetur: sed ego propter rationale impedimentum, vt propter prędicationem euangelii, impediebar plurimum ab hoc bono proposito, quod habebam veniendi ad vos, & prohibitus sum vsq; adhuc ergo nõ propter hoc ab huiusmodi proposito sum remotus. De hac ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic. Dictum est, ꝙ ego sic per circũitum repleui, sic prædicaui: propter quod, idest, propter quam prædicationem impediebar plurimum venire ad vos, & prohibitus sum vsq; adhuc. Tunc ergo est supplenda ratio ꝙ, cum istud fuerit rationale impedimentum, sum excusandus: quia meum propositum licet ex hoc sit dilatum, non tamen est sublatum. Deinde cum dicit.

Nunc vero vlterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedẽtibus annis.

Adducit secundam rationem sumptam ex sui propositi duratione. Formetur sic ratio, Quicunq; expectans remotionem impedimentorum, & ex multis annis in suo proposito perdurat: ille non est à suo proposito immutatus: sed ego sublato impedimento & nõ habens vlterius causam remanendi in his regionibus, ea multis annis cupiditatem habui veniendi ad vos, idest, multis annis in hoc proposito perduraui: ergo nõ sum ab hoc proposito immutatus, sed sum meritò excusandus. De hac ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico ꝙ sæpe proposui venire ad vos, & propter prædicationem euangelii prohibitus sum vsq; adhuc: sed nunc, quia sic per circũitum euangelium prædicaui, non habens vlterius locum,

A idest, non habens vlterius materiam & causam in his regionibus (supple) remanendi: cupiditatem autem habens, idest, voluntatem habeo veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cum ego semper hunc diem expectauerim, ꝙ tolleretur impedimentum ad vos veniendi, & cum multis annis hãc cupiditatem habuerim, & in hoc proposito perdurauerim, merito sum excusandus, & non sum à meo proposito immutatus. Notandum autem ꝙ tam ratio prima sumpta ex rationabili impeditione, quàm etiam hęc ratio sumpta ex sui propositi duratione, concludit Apostolus ꝙ est excusandus si distulit ire ad Romanos: & concludit etiam quod nõ est a suo proposito immutatus, licet fuerit ab impletione dicti propositi impeditus. Notandum etiam ꝙ Apostolus (vt glossa innuit) volens excludere pseudoapostolos, & timens ne illi cum in prædicando partes illas pręuenirent, rationabiliter distulit ire ad Romanos,

B volens prius per circuitum replere partes illas prædicatione euangelii: quo facto, non habens vlterius locum, idest, non habens vlterius materiam & causam remanẽdi in partibus illis, proponebat ire ad Romanos: quod propositum habuerat multis iam præcedentibus annis. Deinde cum dicit.

Cum in Hispaniam proficisci coepero, spero quòd præteriens videam vos,

Adducit tertiam rationem sumptam ex adimplendi suum propositum desiderio & affectione. Formetur autem sic, Quicunq; vult & desiderat suum propositum adimplere, & vult per vos transire, & vos videre, & visitare, ille non est à suo proposito immutatus: sed ego cum in Hispaniam proficisci coepero, spero ꝙ præteriens, idest, transiens per vos videam & visitẽ vos: ergo cum velim hoc meum propositum adimplere, non

C sum ab hoc meo proposito immutatus. De hac autem ratione ponit minorem, vbi est tota vis rationis, & tota virtus medii. Cõtinuetur autem sic, bene dico ꝙ ex multis annis cupiditatem habui veniendi ad vos, & in hoc proposito perduraui, & non sum ab hoc proposito immutatus, immo volo hoc propositum adimplere: volo autem ipsum adimplere hoc modo, quia cum in Hispaniam cœpero proficisci, spero ꝙ præteriens idest, transiens per vos Romanos, videam vos, idest: visitem vos. Notandum autem ꝙ Romanis erat prædicatum per Petrum, & erant docti per epistolam Pauli, ideo non indigebant, ꝙ Paulus, eos personaliter visitans, tantam moram faceret: & ideo ait, spero ꝙ ego videam pręteriens, idest, trans eundo: quia non indigetis, ꝙ ego apud vos longam moram faciã. Et vt glossa ait, præteriens videbo vos, quia non indigetis longa mora: attamen interea vos præteriens videbo, ne me à

D cæteris negotiis retardetis. Deinde cum dicit.

Et a vobis deducar illuc, si vobis primũ ex parte fruitus fuero.

Adducit quartam rationem sumptam ex fructificandi gaudio, & lętificatione: non enim erat apostolus à suo proposito immutatus, quin vellet ire ad Romanos immo volebat ire ad eos, vt faceret eos fructificare, de qua frutificatione gaudebat, & lætificabatur. Formetur autem sic ratio, Quicunque vult a vobis deduci in Hispaniam, vt per vos veniens, & vos visitans, vobis fruatur, idest, gaudeat, & lætetur de fructu vestro, ille à proposito vos visitandi nõ est immutatus, immo vult huiusmodi propositum adimplere: ego sum huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Bene dico ꝙ habeo cupiditatem ex multis annis vos videre, & non sum ab hoc proposito immutatus, immo volo hoc propositum adimplere, quia ego ibo in Hispaniam, & veniam per vos, (et à vobis deducar illuc,) idest, in Hispaniam) si

vobis)

vobis, idest, ita tamen q (vobis primum ex parte fructus fuero,) idest, de fructu laetatus fuero. Tunc ergo est supplenda ratio, q cum ego veniens ad vos, intendam sic vobis frui, & de vestro fructu gaudere, non sum à meo proposito immutatus, sed ipsum desidero adimplere. Notandum autem q dicit, deducar illuc, idest, in Hispaniam, quod dupliciter pôt intelligi: vno modo, q referatur ad Romanorum dominium: alio modo, q referatur ad Romanorum affectum. Secundum primum modum erit sensus, A vobis, idest, per vos Romanos deducar illuc, idest, in Hispaniam. quasi diceret, vos estis principes mundi, & Hispania vobis tributaria est: & quia sic est ideo à vobis, idest, per auxilium vestrum, potero illuc pergere, & illuc deduci. Si verò referatur ad Romanorum affectum, tunc sic legetur litera, Ego Paulus cum ibo in Hispaniam & transibo p vos, & secûdû vestrû affectû & beneplacitû, inter vos moram contraham: & quia sic erit, à vobis, idest, secundum vestrum arbitrium, deducar illuc, idest, in Hispaniam. quasi diceret, ego illuc ibo, quando placebit vobis. Vnde, Origenes ait, quòd Apostolus Romanorum erga se vrens affectum, cum moram inter Romanos, secundum Romanorum arbitrium collocat, vt dicat se ab eis deducendus: & tunc deducendus, cum animo Romanorum satisfecerit. Notandum etiam quòd id, quod ait (si vobis ex parte primum fruitus fuero) tripliciter potest exponi. Primo, vt referatur ad Romanos, inter quos aliqui erant boni, & aliqui mali: ex parte autem bonorum poterat frui; idest, de eorum fructu gaudere: sed ex parte malorum non poterat frui, quia non poterat de eorum fructu gaudere, immo debebat de eorum damno dolere. Ergo ex parte poterat frui, non ex toto: quia nô omnes boni erant. Vel si volumus hoc quod diximus (ex parte,) referre ad malos, & ad discordes: tum erit sensus, q Apostolus veniens ad Romanos antequàm recedat ab eis, frui vult eis etiam ex parte illa, quae est mala, & quae est discors: quia intendebat per suum aduentum, illam partem conuertere, & facere bonam. quod faciendo, volebat eis frui, idest, volebat gaudere de eorum fructu. Alio modo potest exponi, vt (ex parte) non referatur ad Romanos, sed ad tempus: dicebatur ante, q primus inter apostolos Petrus praedicauit Romanis: & quia tantus Apostolus eis praedicauerat, non indigebant magna instructione, nec indigebant q Paulus inter ipsos magnam moram contraheret. Ideo dicebat; q Paulus praeteriens, & in transitu volebat eos videre. Sic et dicit nunc q ex parte temporis, idest, per aliquantulum temporis volebat eis frui, idest, volebat praesentialiter de eorû fructu gaudere. Deinde cû dicit,

Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare Sanctis. Probauerût. n. Macedonia, & Achaia collationê aliquam facere in pauperes sanctos, qui sunt in Hierusalem. Placuit enim eis: & debitores sunt eorum.

Postquam ostendit Apostolus, q propositum suum erga Romanos visitandos non est immutatum: in parte ista declarat, quare hoc propositum suum nunc statim non adimpletur, ostendens q rationabiliter huiusmodi propositum adhuc differtur. Circa quod duo facit: quia primo facit quod dictum est: secundo quoddam quod supposuerat probat, ibi, (Nam si spiritualium.) Ad euidentiam primae partis sciendum, q Apostolus proponebat visitare Romanos, tamen rationabiliter volebat hanc visitationem differre, donec sanctis, qui erant in Hierusalem, deferret collectas, quas ecclesiae Graecorum fecerant pro illis. Potest autem sic formari ratio, Quicûque vult visitare sanctos, qui sunt in Hierusalem, et vult eis deferre illos sumptus, & illas collectas, quas ecclesiae Graecorû fecerât,

A & voluerunt, et debuerunt facere pro illis, ille rationabiliter potest differre visitationem vestram: sed, o Romani, ego sum huiusmodi, et volo hoc ministerium facere: ergo visitationem vestram ad praesens possum rationabiliter differre. Continuetur autem sic, Ego Apostolus propono vos Romanos visitare, sed ad praesens oportet hoc meum propositum dilationem habere, ideo ait, q (nunc igitur) supple, antequâ veniâ ad vos Romanos (proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis,) qui sunt ibidem. & subdit cuiusmodi visitationê vult facere illis sanctis dicens, q (Macedonia, et Achaia), idest, illae ecclesiae Graecorum (probauerunt enim,) idest approbauerunt (aliquam collationem,) idest, aliquâ collectam (facere,) idest, aliquam pecuniam colligere (in pauperes sanctorum,) idest, in pauperes de numero sanctorum (qui sunt î Hierusale.) et subdit, quomodo hanc collectam fecerunt, dicens, q (eis,) idest, illis ecclesiis, (placuit) supple, illam collectam facere (et debitores sunt eorû,) idest, illorum sanctorum: tenebâtur enim pro dictis sanctis illas collectas facere. Tunc B ergo est supplenda ratio, q cû Apostolus haberet tâtum negotium facere, q deberet illas collectas deferre sanctis, & ministrare eis, rationabiliter poterat Romanorum visitationem differre. Notandum autem, q si datio debet esse accepta deo, debet fieri hilariter, iuxta illud. 2. Cor. 9. Hilarê enim datorê, diligit deus. Ideo hic ait Apostolus, placuit eis. i. hilariter hmôi collectâ pro sanctis facere voluerût, et fecerût, & ideo magis meruerût. Notâdû et q Iudaei a principio côuersi, vêditis possessionibus eorû, de pretio qd inde acceperât, côiter viuebât: cû ergo defecissent illis facultates, et maxime quadâ magna fame imminente, proposuerunt Christiani ex diuersis partibus mundi de suis facultatibus subuenire illis sanctis habitantibus in Iudaeâ. Propter hoc ergo ministeriû peragêdu, & vt ministraret illis eleemosynâ illâ, quâ aliquae Graecorû ecclesiae pro sanctis illis collegerât, volebat Apostolus C ad têpus Romanorû visitatione differre. Deinde cû dicit.

Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent & in carnalibus ministrare illis,

Postquàm Apostolus ostendit, q suum propositum de visitandis Romanis rationabiliter ê dilatû. In parte ista declarat, q in sua ratione fuerat suppositû. Supposuerat. n. q Christiani illi qui collectas fecerût pro sanctis, qui erant in Hierusalem, debitores erant illorû sanctorû: qd probat, intendens talê rationê, Quicunq; sunt participes bonorû spiritualiû, tenentur, et debêt aliis in carnalibus. i. in têporalibus ministrare: sed gentiles sunt hmôi: ergo &c. De hac aût ratione ponit virtê medii. Côtinuetur aût sic, Bene dico, q Christiani facientes collectâ pro sctis, q sunt in Hierusalê sût debitores eorû: (Nâ si gêtiles). i. Christiani illi, q prius erât gêtiles, & nûc sût cõuersi (sunt facti participes eorû). i. Iudaeorû (spiritualiû bonorû, debent). i. tenetur (eis. i. Iudaeis. (& in carnalibus) sicut in spiritualibus (ministrare.) similis et snîa habetur. 1. Cor. 9. ubi dicitur, si nos vobis spûalia seminauimus, magnû est si nos carnalia vestra D metamus. Notâdû aût, q sanctos existêtes in Hierusalê ministrare spûalia gentibus, & fecisse gentes participes spûaliû bonorû, pôt intelligi dupliciter: vel rône generis: vel rône psonarû. Ratione quide generis, quia gentiles â genere Iudaeorû habuere multa spûalia bona: q (vt dicebatur supra cap. 11) cû populus gêtilis oleaster esset, côtra nâm insertus est in bonâ oliuâ, & socius factus ê radicis, & pinguedinis. Vel pôt hoc intelligi et qtû ad psonas: qa ad literâ illi Iudaei, q erât in Hierusale, miserât Gêtibus Praedicatores, & ita fecerât eos spûalium bonorum participes: non ergo erat mirû si Graeci, qui ab aliis sanctis Iudaeis spiritalia bona recipiebant, eis temporalia ministrabant. Deinde cum dicit,

Hoc igitur cum consumauero, & assignauero eis fructum hunc, per vos proficiscar in Hispaniam.

Ex his, quæ dixerat, concludit, quando erit hoc suũ propositum adimpletum. Circa quod duo facit. Primo ostendit, quando poterit hoc suum propositum adimplere: secundo declarat, quem fructum, & quam vtilitatem, ex eius visitatione Romani poterunt consequi, & habere, ibi, Scio autem quoniam veniens.) Posset ratio sic formari, Quandocunq; impedimẽtum est remotum, debet esse bonum propositum adimpletum: sed cum consumauero hoc opus, hoc ministerium, & cum assignauero hunc fructum. i. hanc eleemosynam factam, tũc (supple) erit remotũ impedimentũ, tunc ego proficiscar per vos in Hispaniã, tũc visitabo vos, & tunc erit hoc meum propositum adimpletum. Continuetur autem sic, Ita oportet me ministrare sanctis, antequàm ad vos proficiscar (Igitur cum consumauero hoc), idest, cum perfecero hoc opus administrationis (Et assignauero eis,) idest, illis sanctis (hunc fructum) i. hanc eleemosynam, & hanc collectam, quã voluerunt ecclesiæ Græcorum facere pro eis, tunc (proficiscar per vos in Hispaniam,) idest, tũc veniam ad vos, & visitabo vos, & per vos proficiscar in Hispaniam: & tunc erit huiusmodi meum propositum adimpletum. Deinde cum dicit.

Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis christi veniam.

Ostenso ꝙ eius visitationis propositum non est immutatum, & declarato quando erit huiusmodi propositum adimpletum: in parte ista declarat quantum fructum Romanorum genus erit secutum. Circa quod tria facit. Primo ostendit ꝙ Romani propter suam visitationem habebunt magnum fructũ: secundo exposcit a Romanis orationis suffragium: tertio implorat pro eis Diuinum auxilium. Secunda, ibi, Obsecro vos fratres.) Tertia ibi, Deus autem pacis.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunque veniet ad vos in abundantia benedictionis christi, ex illius aduentu, & ex illius visitatione habebitis magnum fructum: ego sum huiusmodi, ergo &c. Ideo ait (scio autem quoniã veniens ad vos, veniam in abundantia benedictionis christi.) Tunc ergo est supplenda ratio, ꝙ cum sic sit, ex meo aduentu, et ex mea visitatione habebitis magnum fructum. Notandum autem ꝙ propter societatẽ bonorum deus benedicit aliis quibus sunt associati: confert enim multas gratias deus propter bonorũ societatem. Exemplum habemus de Iacob, qui cum Laban Dominus benedixit illi Laban propter ipsum, iuxta illud Gene. 30. quod dixit Iacob ipsi Laban, Modicum habuisti antequam venirẽ ad te, nunc diues effectus es: benedixitq; tibi deus ad introitũ meum. Similiter etiam modo ad introitum pauli Deus benedicturus erat Romanis. Ideo ait se venturum ad eos in abundantia benedictionis christi. Deinde cum dicit.

Obsecro ergo vos fratres per dominum nostrum Iesum christum, & per charitatem sancti spiritus, vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad deum, vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa.

Exposcit à Romanis orationis suffragium. Vbi sciẽdum ꝙ Apostolus Paulus tripliciter põt considerari. Primo considerari poterat quantum ad personam propriam, cui populus infidelium, & maxime populus Iudaicus mirabiliter insidiabatur, & mirabiliter inuidebat. Secundo potest considerari quantum ad negotium quod agebat præsentialiter, vt quia sanctis, **A** qui sunt in Hierusalem, ministrare cupiebat. Tertio considerari poterat quantum ad id quod in futuro facere sperabat, vt quia Romanos visitare volebat. Secundum hoc ergo triplex suffragium postulabat: & secundum hoc, hæc pars diuiditur in tres partes. Primo ratione personæ propriæ postulabat orationis suffragium, vt sit sua persona ab infidelibus liberata. Secundo ratione negotii, quod præsentialiter agebat; vt quia sanctis ministrare volebat, & eis oblationem, & eleemosynam deferebat, postulat orationis suffragium, vt sit ab illis sanctis illa eleemosyna, & illa oblatio acceptata. Tertio quantum ad negotium, quod in futuro agere volebat: vt quia ad Romanos se iturum sperabat, postulat orationis suffragium, ꝙ suus aduentus, & sua itineratio ad Romanos sit cum Romanorũ gaudio. Secunda, ibi, Et obsequii mei.) Tertia, ibi, Vt veniam ad vos.) In prima parte posset sic formari ratio, Quicunq; minister christi, & quicunq; per charitatem membris christi est coniunctus, si videat sibi inuideri, & insidiari ab infidelibus, **B** debet obsecrare alios fideles, & alios christianos per Iesum christum, cuius est minister, & per charitatem sancti spiritus, per quam est eis coniunctus, vt per eorum orationes valeat ab infidelibus liberari: ego sum huiusmodi, ergo &c. Continuetur sic, dico ꝙ ego volo proficisci in Ierusalem, vt ministrem sanctis, & vt deferam eis collectam, quam pro eis fecerunt Græcorum ecclesiæ: cum ergo debeã hoc iter facere, & cognoscam mihi inuideri ab infidelibus Iudæis, ideo obsecro vos fratres per dominum nostrum Iesum christum) cui & famulamur, (et per charitatem spiritus sancti per quam coniungimur, vt adiuuetis me in orationibus vestris ad deum) idest apud deum, (vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa,) idest, ab infidelibus Iudæis. Notandum autem ꝙ Apostolus videns se vtilem, petebat orationis suffragium, **C** vt liberaretur ab infidelibus, ne illo itinere quod habebat facere eius personam offenderent. Rursus quia portabat pecuniam, & eleemosynã quam volebat dare sanctis, petebat orationis suffragium, vt liberaretur ab infidelibus, ne sibi in illo itinere pecuniã illam acciperent, per cuius pecuniæ amissionem defraudarentur sancti illi à desiderio suo, idest, à subuentione quam expectabant. Deinde cum dicit.

Et obsequii mei oblatio accepta fiat in Ierusalem sanctis.

Petit orationis suffragium, quantum ad negotium quod præsentialiter agebat, vt eleemosyna, quam portabat, esset sanctis accepta. Potest autem sic formari ratio; Quicunq; in aliquo negotio potest impediri, debet exposcere orationis suffragium, vt sua executio sit accepta: sed ego volens ministrare sanctis possum in meo obsequio impediri: ergo debeo exposcere orationis suffragium, **D** vt sanctis illis huiusmodi executio, & huiusmodi oblatio sit accepta. Cõtinuetur autem sic, ego peto orationis suffragium, vt liberer ab infidelibus (et ꝙ oblatio obsequii mei), idest, eleemosyna, quã obsequendo, & ministrando porto, (fiat accepta sanctis in Ierusalem,) idest, qui sunt in Ierusalem, vel in Ierosolima, vt habet alia litera. Notandum ꝙ oratio obsequii Pauli; idest, eleemosyna quam Paulus obsequendo, & ministrando sanctis deferebat, poterat esse nõ accepta sanctis illis dupliciter. Primo ex parte ipsius eleemosyne, puta si Paulus illam perdidisset in via vel si infideles depredati fuissent ipsum. Secundo hoc poterat contingere ex parte ipsorum sanctorum recipientium eleemosinã, vt puta si post eleemosinæ receptionem, non assurrexissent in diuinas laudes, & in eius gratiarum actiones. Vtroque modo poscebat Paulus orationis suffragium vt scilicet illa oblatio, & illa eleemosina sit accepta sanctis illis, ꝙ eam non surriperent infideles: & ꝙ ex receptione illius eleemosyne illi assurgerent

surgerent in gratiarum actiones, & in diuinas laudes. Notandum etiam ꝙ ex hoc potest patere series textus: quia Apostolus volebat liberari ab Infidelibus, ne impedirent iter suum, & ne ei surriperent, vel subtraherẽt eleemosynam, quam portabat, per cuius itineris impeditionem, vel eleemosynę subtractionem Sancti illi defraudaretur ab eleemosyna illa, et fieret eis illa eleemosyna per consequens non accepta. Deinde cum dicit.

Vt veniam ad vos in gaudio per voluntatem dei: & refrigerer vobiscum.

Petit orationis suffragium, quantum ad negotium, quod agere sperabat: vt quia ad Romanos ire volebat postulabat, vt huiusmodi aduentus & itineratio possit esse cum Romanorum gaudio, et cum eorum refrigerio perpetrata. Formetur sic ratio, Quicũq; vult venire ad aliquos, vt debite vadat ad eos, & vt possit gaudere cum eis in prosperitatibus, & refrigerari, idest, cõsolari cum ipsis in aduersitatibus, debet vt hoc fiat exposcere orationis suffragium: ego sum huiusmodi, ergo vt hoc fiat exposco orationis suffragiũ. Continuetur autem sic, O fratres mei, ego obsecraui vos, vt adiuuaretis me in orationibus, vt liberer ab infidelibus, & oratio mea sit accepta a sanctis. Etiam obsecro vt iuuetis me in orationibus, vt debite ad vos veniam, vt scilicet per voluntatem dei veniam ad vos in gaudio: & quantum ad prosperitates refrigerer vobiscum, idest, vt possim vobiscum refrigerari, & vt possim vos consolari, si aliquas habuissetis aduersitates. Notandũ autem ꝙ deo volente fiunt bona, sed deo permittente fiunt mala. Igitur vt aduentus Pauli ad Romanos esset bonus & non malus, dicit se per dei voluntatem ire velle. Deinde cum dicit.

Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

Implorat pro eis diuinũ auxilium. Nam quia Apostolus adhuc absens erat, nec poterat eos præsentialiter consolari, optat eis optimum consolatorem, dicens, Deus autem pacis, idest, qui est pacis dator & consolationis tributor, sit cum omnibus vobis, vos pacificando, & consolando. Subdit autem ad cõsolidationem dictorum, A M E N, idest, Fiat, Fiat.

Dubitaret forte aliquis de eo quod apostolus ait, Si vobis primum ex parte fruitus fuero. Contra, Augustinus de Doctrina christiana in principio inquit, Tres sunt quibus fruendum est. Et idem in eodem ait, Illis rebus fruendum est, quę nos beatos faciunt. Huiusmodi autem sunt Pater, Filius, et Spiritus sanctus. Nõ ergo fruendum est hominibus. Dicendum quòd secundum Augustinum ibidem, homine non est fruendum in se, vt in eo finis constituatur: homine tamen in Deo est fruendum, iuxta illud, Ita frater ego te fruar in domino. (Ad Philem.) Cum enim hoc fit, non homine in se fruimur, sed magis Deo in homine fruimur. Subintelligendum est ergo, si vobis primum fruitus fuero in Domino. Vel possumus dicere ꝙ hoc quod ibi additur, ex parte, sufficienter quęstionem soluit: vt det intelligere, quòd illud quo quis fruitur simpliciter fruitur in se; sed quo quis non fruitur simpliciter sed ex parte, non fruitur eo in se sed in alio. Sed quia apostolus dixerat ꝙ volebat frui Romanis ex parte, dabat intelligere ꝙ nolebat eis in se, sed in alio, vt in Domino. Frui autem homine in Dño, vt dicebatur, nõ proprie est frui homine, sed magis est frui Deo in homine.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo qđ Apostolus ait, Proficiscar p vos in Hispaniã. Videtur aũt falsum dixisse, quia nunq̃ in Hispaniã iuit; sed Ierusalẽ captus fuit, & inde Romã vinculatus ductus est, iuxta illud qđ habetur Act. vltimo, Vinctus ab Ierosolymis traditus sum in manus Romanorum. Ibi autem Romæ simul

A cum Petro occisus est. Dicendum quòd secundũ quosdam in Hispaniam iuit. Nam cum venit Romam, vt dicitur Actorum vltimo, permissum est Paulo permanere cum custodiente se milite: propter quod à quibusdam dicitur quòd per biennium sic mansit, & in illo spatio intermedio in Hispaniam iuit. Sed quia hoc est voluntarium et non per sacram scripturam approbatum, pari facilitate contemnitur, qua probatur. Vnde possumus dicere quod verba illa Apostoli, Per uos in Hispaniam proficiscar, non insinuant Apostoli aduentum, sed magis Apostoli propositum: non enim mentiebatur, quia sic facere proponebat, sed aliis occupatus diuino consilio non sic egit. Hoc etiã modo se excusat. 2. Cor. 1. ꝙ ad eos non iuerat sicut promiserat, dicens, Cum ergo hoc voluissem, nunquid leuitate vsus sum? aut quæ cogito, secundum carnem cogito, vt sit apud me, E S T & N O N? Quasi diceret, ꝙ immunis est à leuitate, quia nõ leuitate vsus est & carnalitate, qa nõ secundũ carnẽ cogitabat, vt apud eum esset, est et B non, idest, inconstantia promissionis: sed iusta de causa detentus prætermisit facere quod promiserat. Hoc etiam modo soluit Gelasius Papa (et habetur in Decreto, cau. 22. quæst. 2. cap. Beatus Paulus) dicens, Beatus Paulus apostolus non ideo (quod absit) fefellisse credendus est, aut sibi extitisse contrarius, quoniam cum ad Hispanos se promisisset iturum, dispositione diuina maioribus occupatus ex causis (idest, propter rationabiles causas) implere non potuit quod promisit: quantum enim ipsius voluntatis interfuit, hoc pronũciauit, quod reuera voluisset efficere. Simile habemus de beato Petro, vt in eodem Decreto habemus, qui cũ (Eisdem cau. q. & cap.) dixisset, Non lauabis mihi pedes in æternum: non propter hoc dicitur fefellicisse, si diuina voluntate astrictus non tantum pedes sed etiam manus & caput obtulit ad lauandum.

C Vlterius forte dubitaret aliquis: quia cum Apostolus esset plenus spiritu prophetico, videtur ꝙ debuit hoc pręscire, ꝙ diuina dispositione impediri debebat: non ergo debuit hoc pronunciare. Dicendum ꝙ & ista quęstio mouetur in Decreto eisdem causa quęstione & capitulo. vbi dicitur ꝙ quantum ad diuini secreta cõsilii licet esset spiritu dei plenus, non potuit omnia superna vt homo agnoscere. Simile etiam habemus de Eliseo, qui accedens filio mortuo Sunamitis, dicit, Dominus celauit à me, & non indicauit mihi. (4. Reg. 4.) Nesciens ergo Paulus in hoc diuinum consilium, promisit ꝙ quantum est in se volebat facere, non tamen illud impleuit diuina dispotione præuentus.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apostolus ait, Obsecro vos fratres vt adiuuetis me in orationibus vestris. Videtur ꝙ Paulus esset minoris meriti quàm Romani, cum vellet Romanos pro se intercedere in orationibus suis. Dicendum ꝙ vt glosa tangit, D hoc non fecit Paulus ad hoc quod esset minoris meriti: sed triplici de causa dicere possumus bene factum fuisse ꝙ orationes Romanorum exposcebat. Primo, propter ordinem seruandum. Secundo, propter exemplum dandum. Tertio, propter meritum acquirendum. Propter ordinem enim seruãdum, quia ordo ecclesiæ hoc exposcit, vt pro Rectore suo ab ecclesia fiat oratio. Sic ẽt adhuc hoc seruat ecclesia, ꝙ pro Pontifice qui oĩbus pręest vl'r, p ecclesiam orationes fiant. Secundo hoc fieri debet pp exẽplũ dandũ: in hoc enim datur exemplũ ꝙ multi paruifaciũt vnũ magnũ: ideo impĩe est preces multorum non exaudiri, vt ẽt glossa tangit: & ideo bonũ est multitudinis orationẽ exposcere. Tertio hoc debet fieri propter multum acquirendum, quia dum multi erant, multi gratias agunt, & multi merẽtur. Ideo vt Apostolus prouocaret Romanos ad merẽdũ et ad gratias agendũ, bonũ fuit ab eis orationes exposcere.

LECTIO. LII.

CAP. XVI.

Ommendo autem vobis Phoeben sororem nostram, quæ est in ministerio ecclesiæ quæ est Cenchreis.

Postquàm Apostolus instruxit Romanos ratione, viam bonam eis & rationabilem ostendendo: hic instruit eos exemplo, eis personas quasdam commendabiles proponendo. Hunc autem continuationis modum videtur tenere glossa, quę dicit ꝙ in hoc Capitulo multos proponit Apostolus, quibus Romani debeant credere. Ergo vult hic eos eorum exemplo instruere. Ad cuius euidentiam sciendum ꝙ quantum ad præsens spectat, tã ratione quàm exemplo ad tria sumus inducendi; scilicet, quòd debeamus mala fugere, & quòd debeamus in hoc perseuerare. Ideo hoc capitulum vltimum, vbi Apostolus vult Romanos exemplo instruere, diuiditus in tres partes: quia primo proponit eis exẽpla quomodo debemus bona facere: secundo, quomodo mala fugere: tertio, quomodo in his perseuerare. Secunda ibi, Rogo autẽ vos.) Tertia, ibi, Salutat vos Timotheus.)

In prima parte hoc modo per exempla inducit Romanos vt bona faciant, quia proponit eis quasdam personas commendabiles, quas imitando bona faciẽt. Circa quod duo facit: quia primo proponit quasdam personas magis notas notitia speciali: secundo proponit quasdam personas magis sibi notas quadam fama & quadam notitia generali, ibi, Salutate Appellem.)

Circa primum tria facit, quia personæ illæ sibi magis specialites notę in triplici gradu si habebant: nam quędam personæ erant sibi sic speciales ratione collati beneficii: quædam autem propter excellentiam spiritualis meriti: quædam vero propter amicitiam familiaris consortii. Secunda pars incipit, ibi, Salutate Ephnetum.) Tertia, ibi, Salutate Ampliatum.)

Circa primum duo facit, quia illæ personæ, quæ erant Paulo speciales ratione collati beneficii, in dublici gradu se habebant: quia huiusmodi collatum beneficium vel erat collatum generaliter, vel erat collatum Paulo specialiter: primo enim commendat Phoeben: quæ ministrauerat, & beneficium contulerat multis generaliter: secundo mittit, vt salutent Priscam & Aquilam, quæ magnum beneficium contulerant apostolo Paulo specialiter, ibi, Salutate Priscam ex Aquilam.)

Circa primum tria facit: quia narrat primo personam pro qua rogat: secundo describit negotium, pro quo rogat: tertio assignat causam, quare rogat. Secunda, ibi, Vt eã suscipiatis.) Tertia, ibi, Et.n.ipsa quoq́.)

Dicit ergo primo, Commendo autem vobis) idest, commendabilem vobis ostendo (Phoeben sororem nostram) vel, vt habet alia litera,) sororem meam:) sororem, scilicet, in fide: (quæ est in ministerio ecclesiæ quæ est Cenchreis. Notandum autem ꝙ sicut Apostolus omnes viros fideles appellabat fratres: sic omnes fœminas sibi coniunctas in fide vocabat sorores. Notandum etiam ꝙ Cenchree est proprium nomen loci, & dicitur esse porticus quidam. in illo ergo loco & in illo porticu dicitur ibi fuisse Phoeben mulierem illã, quæ erat ditissima, & nobilissima. Et quia de suai substantia substentabat ecclesiam, vt quia substentabat ibi quandam multitudinem fidelium: ideo dicitur mulier

A illa esse in ministerio ecclesiæ quæ est Cenchreis, quia ministrabat ecclesiæ, idest multitudini fidelium ibi existenti. Notandum etiam quòd Apostolus in his verbis commendat Phoeben mulierem dupliciter. Primo, à Christiana religione quia dicit eam esse suam sororem, dicit eam esse christianam & coniunctam in fide sibi. Secundo cõmendat ab hospitalitatis sectatione, quia sectabatur hospitalitatem & ministrabat ecclesię, idest, multitudini fidelium quæ erat Cenchreis. Deinde cum dicit.

Vt eam suscipiatis in Domino digne† sanctis: & assistatis ei in quocunq; negotio vestri indiguerit. † satis.

Describit negocium pro quo orat. Continuetur autem sic, Commendaui vobis Phoeben sororem nostrã, quam propter hoc commendaui, (vt eam suscipiatis in Domino) vel amore domini (digne sanctis,) idest,
B sicut dignum est sanctos suscipi. Vel, vt quidam codices habent (suscipiatis eam digne satis) idest, honeste & honorifice. Et subdit, Et assistatis ei). quasi diceret, non solum recipiatis eam digne & honorifice, sed assistatis ei, idest, auxiliemini ei (in quocunq; negocio indiguerit vestri) idest, auxilio vestro. Notandum autem, quod prædicta mulier iuerat Romam vt moram faceret, quia ibi forte habebat aliqua expedire, vt quia forte habebat aliquid facere in curia Cæsaris: et quia Romę non habebat aliquam propriam mansionem, duobus indigebat, videlicet, ꝙ Romani eam in hospitio susciperent, & quantum ad hoc ait, Vt eam suscipiatis in Domino. Secundo indigebat vt in negocio quod habebat expedire Romani assisterent: & quantum ad hoc subdit, Et assistatis ei in quocunq; negocio. Simile autẽ huius habemus de Eliseo. 4. Reg. 4. qui dixit Sunamiti, Quid vis faciam: nunquid habes negotium, & vis vt lo
C quar regi, siue principi militiæ pro te? Dicitur etiam à multis, ꝙ per hanc mulierem Phoeben Apostolus Paulus ad Romanos hanc Epistolam destinauit. Deinde cum dicit.

Et enim ipsa quoq; astitit multis, & mihi ipsi.

Assignat causam, quare rogat. Continuetur autem sic, Bene dico ꝙ vos debetis suscipere digne sanctis. i. digne sicut competit sanctis, & debetis ei assistere: & causa huius est, quia (etenim ipsa quoq; astitit) vl' beneficio contulit (multis) fidelibus, vel multis sanctis. (& mihi.) Notandum autem ꝙ qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet: ergo qui recipit sanctos sub nomine sanctitatis, debet & ipse sancte suscipi. Et quia prædicta mulier hospitalitatem, sectabatur, & sanctis ministrabat: debebat digne suscipi sicut competit sanctis, vt susciperẽtur, quia suscipientes debebant se habere tanquàm sancti, & eam debebant
D tractare tanquàm sanctam. Deinde cum dicit.

Salutate † Priscam & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu, qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt. † Priscillam

Tangit personas, quę erãt sibi speciales ratione beneficii, ei specialiter collati. Circa quod tria facit: quia primo dicit huiusmodi Personas esse salutandas: secũdo subdit à cunctis ecclesiis gentium esse eis gratias agendas: tertio ait personas illorum domesticas esse etiam salutandos. Secunda, ibi, Quibus nõ solus ego.) Tertia, ibi, Et domesticam.)

Dicit ergo, (Salutate Priscam (vel, vt habet alia litera, (Priscillam & Aquilam) qui fuit vir eius, (adiutores meos in Christo Iesu) idest, in prædicatione christi Iesu (qui pro anima mea, suas ceruices supposuerunt.) Notandum autem ꝙ Apostolus hic duo narrat de Prisca & Aquila. Primum, quantum ad officii executionem

quia

Act. 18. quia iuuerũt ipsum in executione officii sui: erat enim officium Pauli, vt prædicando, Gentes ad fidem conuerteret, & eas in fide confirmaret. Hæc autem fecerunt isti duo. Vnde glossa ait, & est Ambrosii, Aquila vir Priscillæ est, quos non ociose Romam venisse manifestum est. Secundo commendat quantum ad persecutionum susceptionem, quia hi persecutiones passi sunt pro Apostolo Paulo, quia pro anima eius, idest, pro vita Pauli liberanda, suas ceruices posuerũt, idest, se morti exposuerunt. Vnde glossa ait, ꝙ hoc intantũ laudat, vt pericula pati pro eo non abnuerẽt. Paulus enim ita erat exosus Iudæis ꝙ multotiens insidiabantur morti eius: pro quo liberando Prisca & Aquila se morti exponere non renuerunt. Deinde cum dicit.

Quibus non solus ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ Gentium.

Ostendit ꝙ præfatæ personæ non solum sunt salutandę, sed etiam à cunctis ecclesiis gentium sunt gratiæ agendæ, & referendæ. Ideo ait, (quibus) scilicet, Priscæ & Aquilæ (non solus ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ gentium) supple, tenentur eis gratias referre. Notandum autem ꝙ Paulus specialiter erat apostolus gentium: & quia vita eius vtilis erat cunctis ecclesiis gentium, Priscæ & Aquilæ, qui pro vita eius tuenda se morti exposuerunt, cunctæ ecclesiæ gentium gratias referre debebant. Deinde cum dicit.

Et domesticam ecclesiam eorum.

Ostendit ꝙ præfatæ personæ non solum sunt salutandæ, & non solum sunt eis gratiæ referendæ, sed etiam amore eorum personæ eis domesticæ sunt salutandæ. Ideo ait, (Et) supple, salutate (domesticam eorum ecclesiam) idest, domesticam eorum familiam. Notandũ autem ꝙ omnes personæ, quas Apostolus mandat salutandas, erant Romæ: & quia Prisca & Aquila tunc Romam iuerant, & forte aliquam domesticam familiam secum duxerant, ideo dicit eorum domesticam ecclesiam, ac domesticam familiam salutandam. Deinde cum dicit.

*Epænetum *Achaiæ

Salutate † Ephnetum dilectum mihi: qui est primitiuus † Asiæ in Christo Iesu.

Tangit personas salutandas, quæ erant sibi speciales ratione excellentiæ spiritualis præmii. Excellentiã autem in spirituali præmio, quantum ad præsens spectat, quis potest habere tripliciter. Primo, si ad suscipiendam fidem sit primitiuus. Secundo, si aliorum in bono sit exhortatiuus. Tertio, si sit multarum gratiarum habitiuus. Ideo tria facit: quia primo dicit salutãdum esse Ephnetum, qui in Asia in suscipienda fide primitiuus fuerat. Secundo dicit salutandam esse Mariã, quæ ad exhortationem Romanorum, & ad bonum eorum statum multum laborauerat. Tertio dicit salutandum esse Andronicum & Iuliam, quorum quilibet multas gratias habebat, & possessor multarum gratiarum fuerat. Secunda, ibi, Salutate Mariam.) Tertia, ibi, Salutate Andronicum.) Dicit ergo primo. Salutate Ephnetum dilectũ mihi, qui est primitiuus Asiæ in Christo Iesu, idest, qui primus in Asia credidit in Christum Iesum. Deinde cum dicit.

Salutate Mariam, quæ multum laborauit in vobis.

Dicit salutandam esse Mariam, quæ pro exhortatione Romanorum, & pro eorum bono statu multum laborauerat. Ideo ait, salutate Mariam, quæ multum laborauit in vobis, idest, pro vobis: laborauit enim hęc multum pro Romanis, ipsos exhortando, & ad bonum statum per se & per alios inducendo. Notandum autem, vt glossa tangit, ꝙ Maria quæ inducitur, fuit illa quæ intimauit Apostolo, quomodo Romani seinuicem discordabant: & quomodo Iudæi contra Gentiles, & è conuerso, inter se inuicem litigabãt. Ideo motus Apo- A stolus scripsit hanc epistolam, vt eos ad concordiam reuocaret. Et quia hoc fecerat, ista Maria dicitur pro Romanis multum laborasse. Deinde cum dicit.

Salutate Andronicum & † Iuliam cognatos & concaptiuos meos: qui sunt nobiles in Apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo.

*Iuniam.

Dicit salutandos esse Andronicum & Iuliam, quorũ quilibet habebat multas prærogatiuas. Ideo, ait, Salutate Andronicum & Iuliam cognatos meos. In quo ostendit eos fuisse Iudæos, cum eos cognatos vocat. Et subdit, Et concaptiuos: quia causa fidei passi fuerũt captiuitatem. Qui sunt nobiles in Apostolis, idest, qui sunt famosi & honorabiles inter prædicatores. Qui & ante me fuerunt in Christo, idest, qui ante me fuerunt ad Christum conuersi. Notandum ꝙ Apostolus Paulus hos viros honorabiles à quadruplici prærogatiua cõ- B mendat. Primo enim commendat eos à generis dignitate, quia erant cognati sui, idest, erant ex genere Iudæorum, qui fuerunt gens sancta, populus acquisitionis. Secundo commendat eos à passionis pro christo susceptibilitate, quia dicit eos concaptiuos suos: nam pro Christo, sicut & Paulus, captiuitatem susceperant. Tertio commendat eos ab officii nobilitate, cum subdit, qui sunt nobiles in Apostolis, idest, inter Apostolos & prædicatores: erant enim isti inter Apostolos & prædicatores, nobiles: quia erant prædicatores famosi & honorabiles. Quarto commendat eos à temporis antiquitate, cum ait, qui, & ante me fuerunt in Christo, idest, fuerunt conuersi ad Christum: susceperunt enim isti prius fidem Christi, ꝗ susciperet Apostolus Paulus. Deinde cum dicit.

Hos fuisse ex numero .lxx. nonnulli tradunt,

C Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino. Salutate Vrbanum adiutorem nostrum in christo Iesu, & Stachyn dilectum meum.

Tangit personas quæ erant sibi speciales ratione familiaris consortii. Familiare autem consortium, quantum ad præsens spectat, tripliciter esse potest. Primo quantum ad dilectionis ostensionem: vt si ostendant sibi dilectionis signa, videntur inter se habere familiare consortium. Secundo hoc potest contingere quantum ad operis executionem: vt si se inuicem iuuent in operibus exequendis, videntur inter se inuicem familiare habere consortium. Tertio hoc potest contingere quãtum ad priuatam & domesticam conuersationem: quia si inter se inuicem priuatè & domesticè conuersantur, videntur etiam inter se inuicem consortium familiare D habere. Ideo tria facit: quia dicit primo salutandum esse Ampliatum, qui erat sibi amicus, vt ait glossa: habuerat enim forte apostolus Paulus multa cum eo signa dilectionis. Secundo dicit salutandum esse Vrbanum, qui erat sibi amicus quantum ad opera exequenda. Tertio dicit salutandum esse Stachyn, quem dicit dilectum suum, quia forte habuerat cum eo conuersationem priuatam & domesticam. Secunda, ibi, Salutate Vrbanum.) Tertia, ibi, Et Stachyn.)

Dicit ergo primo, Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino. Quod forte ideo dicit, quia spiritualiter & secundum Deum habuerant inter se multa dilectionis signa. Secundo subdit, Salutate Vrbanũ adiutorem meum in Christo, idest, qui fuit particeps operis, & socius meus in Christo, idest, in exhortatione fidei, & in aliis quæ ordinant ad Christum. In quo ostẽdit ꝙ ad ipsum habuit familiare consortium non solum quantum ad dilectionis signa, sed etiam quantum ad exequenda opera. Tertio ait, Et Stachyn, idest, & salutate Stachyn dilectum meum, idest, qui est meus amicus proprius, vt exponit glossa. In quo ostendit, quod

ad ipsum habuit familiare consortium in cõuersatione priuata & domestica. Nam dilectionis signa ostendi possunt ad omnes amicos generaliter, sed cõuersatio priuata habenda est cum amicis proprijs specialiter. Deinde cum dicit.

Salutate Apellem probum in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino.

Proponit personas salutandas, quæ non erant notę sic notitia speciali, sed forte habebat eas notas magis quadam fama, & quadam notitia generali. Vnde glossa super hoc verbo, Salutate Apellem, dicit quòd iste Apelles erat inuentus fidelis & probatus in christo, & si non esset amicus suus, id est amicus Pauli. In quo datur intelligi, quòd ex nunc incipit apostolus narrare personas quæ sibi non erant adeo speciales, sed magis ex bonitate famæ: et ex his quæ de illis audierat, illas personas salutari mandat. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd aliquem commendare, & aliquem mandare salutandum propter bonam famam quæ de ipso inoleuit, potest, quantum ad pręsens spectat, quadrupliciter contingere. Primo propter virtuosam operationem. Secundo, propter spiritualem solicitudinem & laborem. Tertio, propter sacrorum promotionem. Quarto, propter familiarem & domesticam conuersationem: sunt enim aliqui virtutum operibus refulgentes, qui forté non sunt adeò soliciti vt expediret: aliqui vero & si soliciti sunt, & libenter laborant, non sunt tamen ad sacra promoti, vt C possint spiritualia ministrare. Rursus, & qui hoc habent, forte nesciunt (vt expediret) familiariter & domesticé conuersari. Quatuor ergo facit: quia primo dicit salutandas esse personas, quas commendat de virtuosa operatione. Secundo dicit salutandas esse personas, quas commendat de spirituali solicitudine & labore. Tertio dicit salutandum Rhuphum, quem commendat de sacrorum promotione. Quarto dicit quosdam alios salutandos, quos commendat de sancta & domestica conuersatione. Secunda, ibi, Salutate Tryphenam.) Tertia, ibi, Salutate Rhuphum. Quarta, ibi, Salutate Asyncritum.)

Ad euidentiam autem partis primę sciendum quod aliquem laudari propter virtuosam operationem quadrupliciter contingit. Primo, si sit probatus, & fidelis inuentus in se. Secundo si alios ad fidem adducat. Tertio, si adductos doceat. Quarto, si adductos & doctos confirmet. Ideo cum proponit quasdam personas nobis salutandas, de quibus inoleuit bona fama propter D fructuosam operationem, quatuor facit. Primo mãdat salutari Apellem, qui in se approbatus & fidelis inuentus erat. Secundo mãdat salutari domum & familiam Aristoboli, qui Aristobolus alios ad fidem adducebat. Tertio mandat salutari Herodionem, qui alios docere volebat. Quarto mãdat salutari eos qui sunt de domo Narcissi, qui Narcissus alios in fide confirmare studebat. Secunda ibi, Salutate eos. Tertia, ibi, Salutate Herodionem.) Quarta, ibi, Salutate eos.) Dicit ergo, Salutate Apellem probum in Christo, id est, qui in se est approbatus & fidelis inuẽtus in Christo. Deinde ait, Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Iste Aristobolus, vt glossa ait, solebat cõgregare fratres in Christo: vnde alios ad fidem inducebat. Dicit autẽ salutandos eos qui sunt de domo eius, id est, familiam suã: quia ipse Aristobolus forté propter aliquam rationabilem causam tunc temporis non erat Romæ. Et ideo cum ipse absens esset, loco salutationis eius dicit esse salu-

A tandam familiam suam, & eos qui sunt de domo eius. Deinde dicit, Salutate Herodionem cognatum meũ. In quo ipse designat, ipsum Herodianum fuisse Iudęũ: quia omnes Iudæos suos cognatos appellat, & quia iste Iudæus fuerat quasi magis doctus, alios instruere volebat. Deinde dicit, Salutate eos qui sunt de domo Narcissi, qui sunt in Domino. Notandum autẽ quod iste Narcissus, vt glossa tangit, fuit quidam presbyter, qui peregrinando sanctos fratres confirmabat. Ergo sicut Apelles in se probatus existebat, & sicut Aristobolus alios ad fidem adducebat, & sicut Herodio quia Iudęus fuerat alios instruere volebat: sic Narcissus alios confirmabat. In quibus illi gradus operationum virtuosarum designãtur, de quibus in diuisione literæ fecimus mentionem. Notandum etiam, quod in domo Narcissi fore erant aliqui qui non erant in Domino, & qui erant infideles. Et ideo mandat Apostolus salutari eos de domo Narcissi qui sunt in Domino, id est, qui sunt fideles. B Deinde cum dicit.

Salutate Tryphenã & Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, quæ multum laborauit in Domino.

Proponit nobis personas salutandas, de quibus inoleuit bona fama propter spiritualem solicitudinem & laborem. Sunt autem hæ personæ, quas sic salutari mandat, tres: videlicet, Triphena, Tryphosa, & Persides. Ideo ait, Salutate Tryphenam, & Tryphosam, quę laborant in Domino, id est, in ministerio sanctorum, & in ministrando sanctis. Et subdit, Salutate Persidẽ charissimam meam, quæ multum laborauit in Domino, C id est, in seruitio Domini, & in ministerio sanctorũ. Notandum autem quod hic Persidem charissimam vocat: quia dat intelligere quod hæc plus laborauit in Domino, quã Tryphena, & Tryphosa, vt glossa tangit. Deinde cum dicit.

Salutate Rhuphum electum in Domino, & matrem eius & meam.

Mandat salutari Ruphum, de quo inoleuit bona fama propter sacrorum promotionem. Fuit autem hic Rhuphus, vt glossa tangit, promotus ad agendas res Domini, quia promotus erat ad sacerdotiũ. Ideo ait, Salutate Rhuphum in Domino, electum. s. in Domino in sacerdotem. Et subdit, Et matrem eius & meam. Mater enim ipsius Rhuphi erat tam mater Rhuphi, quàm Apostoli: sed Rhuphi erat mater carne, quia eum carne genuerat; sed Apostoli erat mater beneficio, quia D ei forte multa beneficia fecerat. Deinde cum dicit.

Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermen, Patrobam, Herman: & qui cum eis sunt fratres.

Mandat salutari quasdam personas, quæ videntur commendare propter sanctam & domesticam conuersationem. Circa quod quatuor facit: quia primo mandat salutari personas quæ videntur commendandæ propter conuersationem domesticam. Secundo, quæ videntur commendandæ propter conuersatione sanctam. Tertio dat modum per quem sunt huiusmodi personæ salutandæ. Quarto & vltimo, vt Romanos ad hoc inducat quòd scilicet salutent personas illas quas dixerat salutandas, ostendit quòd & aliæ ecclesiæ eis salutem mittunt. Secunda, ibi, Salutate Philologon.) Tertia, ibi, Salutate inuicem.) Quarta, ibi, Salutant vos.)

Salutate

Dicit ergo, Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermen, Patrobam, Herman: & qui cum eis sunt fratres. Hos autem omnes salutat simul, quia sciebat eos coniunctos in christiana amicitia, & sciebat eos inuicem habere conuersationem domesticam. Ideo ait, Et qui cum eis sunt, fratres, idest, qui fraternam & domesticam adinuicem conuersationem habent. Deinde cum dicit. A

Salutate Philologon & Iuliam, Nereum & sororem eius, & Olympiadem: & omnes qui cum eis sunt, sanctos.

Mandat salutari quasdam personas quæ videntur commendandæ propter conuersationem sanctam. Ideo ait, Salutate Philologon & Iuliam, Nereum & sororem eius, & Olympiadem: & omnes qui cum eis sunt sanctos. Hos etiam simul salutari mandat, quia simul adinuicem sancte cóuersabantur. Ideo dicit, Et omnes B qui cum eis sunt sanctos, idest, qui sancte & debite conuersantur. Deinde cum dicit.

Salutate inuicem in osculo sancto.

Dat modum quo se salutare debent, dicens, Salutate inuicem in osculo sancto, idest, hoc modo salutare debetis, in osculo sancto, in osculo pacis, in osculo religioso: non in osculo carnali, vel venereo. Vnde adhuc seruat hoc Ecclesia, quòd in magnis solennitatibus fideles sibi inuicem osculantur, tribuentes sibi inuicem osculum pacis, & osculum sanctum. Deinde cum dicit.

Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi.

Vt inducat Romanos quòd debeant salutare personas illas quas dixerat salutandas, ostendit quòd & aliæ Ecclesiæ eos salutant. Continuetur autem sic, Bene dico ꝙ vos Romani debetis salutare personas illas quas C vobis salutandas esse scripsi: nam ad hoc moueri debetis exemplo aliorum qui vos salutãt. Ideo ait, Salutãt vos omnes Ecclesiæ Christi. Quasi diceret, quòd omnes ecclesiæ christi, idest, omnes congregationes fidelium quæ sunt in partibus istis in quibus ego existo, omnes scilicet huiusmodi ecclesiæ vos salutant.

Dubitaret forte aliquis de eo quod Apostolus ait, salutate Priscam & Aquilam. Videtur quòd ordinem præposterum teneat: nam cum Aquila fuerit vir Priscę quæ alio nomine vocata est Priscilla, prius debuit ponere virum, quàm mulierem: nam sic dictum fuit mulieri, Gen. 3. Sub viri potestate eris. Dicendum quòd sicut dicitur ad Coloss. 3. Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouũ. Vbi non est masculus neq; foemina. In christo enim Iesu nec est masculus neq; foemina. Qui ergo maioris deuotionis, ille secundum ordinem charitatis prior est. In hoc D ergo loco vbi ponuntur personæ commendabiles quas imitari debemus, qui maioris deuotionis existit, prior poni debebat: et quia forte Prisca maioris deuotionis erat quàm Aquila vir eius, ideo prius est posita.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apostolus ait, quia mandat Romanis quòd assistant Phoebi in omni negotio. Sed contra; ad Thessal. 4. dicitur, Rogamus vos fratres, vt abundetis magis: & operam detis, vt quieti sitis, & vt vestrum negocium agatis. Non ergo debemus nos intromittere de negocio alieno, sed debemus esse quieti, & agere negocium nostrũ. Præterea, illã mulierem Phœben dicunt aliqui venisse Romam, quia habebat expedire aliquid in curia Cæsaris. Non videtur autem conueniens quòd militantes Deo implicent se negociis secularibus: et per consequens non videbatur conueniens quòd fideles assisterent mulieri illi in talibus negociis. Dicendum quòd assistere negociis alienis potest esse dupliciter. Vno modo seculariter propter fauorem hominum, & laudem humanam: & hoc modo non conuenit Christi fidelibus, secundum hunc modum debet intelligi illud verbum Apostoli, Nemo militans Deo implicet se negotiis secularibus. 2.Tim.2. Alio modo potest quis assistere alienis negotiis ex pietate, puta propter auxilium indigentium, et miserorum: & hoc est religiosum: iuxta illud Iacobi, Religio munda et immaculata Cap.1. apud Deum & patrem, hæc est, Visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. Per hanc ergo visitationem debemus intelligere omne assistere, & omne consilium, quod possumus talibus secundum Deum exhibere. Item, per pupillos & viduas, debemus intelligere omnes personas impotentes, quibus debemus assistere secundum ordinem charitatis. Hoc modo vt diximus, volebat assistere Eliseus Sunamiti, volens pro ea loqui Regi vel Principi militiæ, vt habetus 4. Reg. 4.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apostolus ait, Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo qui sunt in Domino. Vbi dictum fuit quod in familia ipsius Narcissi erant aliqui qui erant in Domino et erant fideles, aliqui qui non erant in Domino et non erant fideles: Apostolus ergo mandat salutari qui erant in domo & qui erant fideles. Sed contra: dicitur Matthæi. 5. Si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne & Ethnici hoc faciunt? Videtur ergo velle ibi Dominus quòd fratres & non fratres, inimicos et amicos salutare debemus. Dicendum quòd hic Apostolus non loquitur de salutatione quocunq; modo: sed hic mandat salutari personas approbatas & commendabiles, quas nobis proponit in exemplum, vt eas imitari debeamus: et quia huiusmodi non sunt infideles, ideo non sunt secundum hunc modum, & secundum hunc ordinem salutandi.

LECTIO. LIIII.

Rogo autem vos fratres, vt obseruetis eos qui dissentiones et offendicula præter doctrinam quam uos didicistis, faciunt: & declinate ab illis. Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo uentri.

Vt dicebatur, Apostolus prius volebat nos docere et instruere per exempla, proponendo quasdam personas commendabiles, quas sequendo, possumus bona facere. Secundo volebat nos instruere per exempla, proponendo nobis personas detestabiles, à quibus cauendo, possemus mala fugere. Expedita igitur prima parte: hic agitur de secunda. Circa quod tria facit, quia primo mandat quòd declinemus & vitemus talium conuersationem: secundo docet nos cognoscere eorum deceptionem: tertio docet nos superare et vincere eorum versutiam & insidiationem. Secunda, ibi, Et per dulces sermones.) Tertia, ibi, gaudebo igitur in vobis.)

In ostendẽdo autem quomodo debeamus eos vitare & declinare, tria facit. Nam cum malum non possit

vitari nisi cognitum, ideo qui tales sunt diligenter obseruare & cognoscere rogat et insinuat. Secundo, eos iam notos & cognitos declinare & vitare iubet et mandat. Tertio huius declinationis causam & rationem tãgit & manifestat. Secunda ibi, Et declinate.) Tertia, ibi, Huiusmodi enim.)

Ad euidentiam primæ partis sciendum ꝙ erant quidam ad fidem conuersi, vt glo. tangit, qui prædicabant legalia esse obseruanda, ex quorum prædicatione oriebantur dissentiones, quia aliqui eis adhęrebant, aliqui in fide vera persistebant. Ex his autem dissentionibus oriebantur offendicula, quia sic inter se Romanis dissentientibus alteri alteros contemnebant, & per consequens scandalizabant, & offendebant. Apostolus ergo tales mandat obseruari, idest, diligẽter agnosci, vt cautius possint vitari: idem est enim obseruare quod diligenter aduertere & considerare. Continuetur autem sic, Ita proposui vobis bonos, quos debetis imitari: etiam propono vobis malos, à quibus

B debetis cauere, & quos debetis diligenter obseruare & cognoscere. & quia sic est, Rogo autem vos fratres, vt obseruetis, idest, vt discernatis, & diligenter cõsideretis eos qui præter doctrinam veram quam vos didicistis à veris Apostolis, faciunt dissentiones & offendicula, idest, prædicant legalia obseruanda, ex qua prędicatione inter vos dissentiones, & offendicula, idest, scandala oriuntur.

Deinde cum dicit, Et declinate ab illis. Docet hos Pseudoapostolos cognitos declinare. Continuetur autem sic, dixi vobis vt obseruetis eos qui tales sunt, obseruetis, dico, & declinate ab illis, idest, eorum doctrinam, & consortia fugiatis. Quasi diceret, ꝙ ideo volo ꝙ eos obseruetis & cognoscatis, vt, eis cognitis, possitis ab eorum doctrina, & consortio declinare.

Deinde cum dicit, Huiusmodi enim &c. Assignat rationem & causam, quare tales debeamus vitare, & declinare. Cõtinuetur aũt sic, bñ dico ꝙ debetis declina-

C re ab illis q talia docẽt; qa hmôi, enĩ q tales sunt, Christo dño nõ seruiunt. i. nõ prædicãt pp gloriam christi, sed (supple) seruiunt suo ventri. i. prædicant pp quęstũ, & propter lucrum, & vt suum ventrem impleant. Notandum aũt ꝙ sectę pseudoprædicantium, & pseudo apostolorum à principio videntur fuisse inuentę propter quęstum & pp lucrum. Nam licet quidã ignorantes scripturã sacrã, & qui nunq̃ viderũt literas talibus sectis immobiliter adhęreant: in sectis tñ illis continentur aliqua non solum fidei, sed etiam rationi contradicentia. Ideo primi inuentores magis visi sunt sic dicere, vt alios seducerent, & vt alios mungerent, & vt aliquid extorquerent, q̃ ꝙ sic crederent. Deinde cũ dicit.

Et per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia, in omni loco diuulgata est.

D Postquàm Apostolus adiunxit ꝙ debemus vitare talium conuersatione: in parte ista, vt dicebatur, docet cognoscere eorũ deceptionẽ. Propter qd sciẽdũ, ꝙ deceptio dupl'r causari pôt: primo ex parte decipientis, si sciat bene blandiri, & bene sanctitatem simulare: secũdo ex parte decepti, si pronus sit de facili credere & faciliter assentire. Ideo duo facit, quia primo docet nos Romanos cognoscere deceptionem illorum ex parte decipientium, secundo ex parte deceptorũ, ibi, Vestra enim obedientia.) Continuetur aũt sic, bene dico ꝙ illi sunt deceptores, & ꝙ prædicant pręter doctrinã veram, quã didicistis: & vt possitis cognoscere eorũ deceptione, debetis aduertere diligenter ꝙ & per dulces sermones, sanctitatem. s. simulando, & per benedictiones aliis benedicendo applaudunt, & blandiendo seducũt corda innocentum. i. imperitorũ, iuxta illud Prou. 14. Innocens credit omni verbo.

Deinde cum dicit, Vestra enim obedientia &c. Do-

A cet cognoscere eorum deceptionem ex parte deceptorũ. Nam Romani faciliter decipiebantur quia erant proni ad faciliter credere, & ad de facili assentire. Continuetur autem sic, bene dico ꝙ illi nituntur vos decipere, & vt vos possitis cognoscere eorum deceptionẽ, cõsiderate mollitiẽ vestrã, & vestrã facilitatẽ ad assentiẽdũ, nam tanta est vestra mollities, ꝙ obediẽtia. i. ꝙ vestra mollities & facilitas ad credendũ diuulgata est in omni loco. i. vbiq; terrarum. Notandũ aũt ꝙ hic Apostulus timet duplex periculum: vnum ea parte Romanorum, quia erant obedientes. i. erant de facili ducibiles ad obediendum & ad credẽdum psuasionibus aliorum, secundum periculum timet ex parte aliarũ gentium, quia quod Romani faciebant, de facili diuulgabatur ad alios, & de facili alii inde sumebant exemplum, sicut quod faciunt domini de facili trahitur ad regulam aliorũ. Romanorũ ergo deceptio poterat esse cã, pp quã gentes aliæ deceptionem incurrerent.

B Vtrunq; aũt periculũ in suis verbis tangit Apostolus. nam primo tangit Romanorum periculum, cum dicit eos obedientes. i. de facili credentes. Secundo innuit periculum aliorum, cum subiungit, & hoc diuulgatur in omni loco. Deinde cum dicit.

Gaudeo igitur in vobis. sed volo vos sapientes esse in bono: & simplices in malo.

Postq̃ docuit nos tales deceptores vitare, & eorum deceptionem cognoscere: hic docet nos eorum deceptiones & insidias vitare, superare, & vincere. Circa qd duo facit: qa primo docet nos eorum versutias & simulationes superare & vincere, nos cautos reddendo: secundo docet hoc, diuinum auxiliũ implorando, ibi, Deus aũt pacis.) In prima parte docet nos horũ versutiam vincere, nos cautos reddendo. Continuetur aũt sic, dictũ est ꝙ vos estis faciles ad obediendum: & quia sic est, gaudeo igitur in vobis. i. gaudeo de bono vestro sed volo vos esse cautos, & volo vos esse sapientes in

C bono, vt eis firmiter adhęreatis: & volo vos esse simplices, in malo, vt à malo declinetis. Tunc ergo est supplẽda litera, ꝙ si sic eritis cauti, de facili poteritis istorum deceptiones & versutias superare. Notandum autem ꝙ facilitas credendi in bono est bona, in malo est mala: & ideo gaudet Apostolus de facilitate credendi Romanorũ, non simpl'r, sed sub conditione. Nam sic vult eos esse faciles ad credendũ, ꝙ sicut sapientes in bono, ei cito adhęrendo, & inseparabiliter inhærendo: & sicut simplices in malo, ad ipsum nullo modo declinando, iuxta illud Matthæi. 10. Estote prudentes sicut serpentes, bono firmiter adhærendo: & simplices sicut columbæ, ad malum nullatenus declinando. Deinde cum dicit.

Deus autem pacis cõterat Satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia dñi nostri Iesu Christi vobiscum.

D Ad superandum aliorũ versutias, non sufficit habere propriã industriã, & propriam cautionem: ideo vt hoc fieri possit, promittit apostolis diuinũ auxiliũ, & diuinã subuentionem. Continuetur aũt sic, dixi ꝙ ad superandũ istorũ deceptorũ versutias deberetis habere industriã & cautione; & quia vestra cautella non sufficit, scitote ꝙ deus adhuc præstabit vobis suum auxilium & suam subuentionem. Ideo ait, (deus autem pacis). i. qui est pacis auctor & dator, (cõteret satanã). i. diabolũ, qui per istos Pseudo aplos, vos conatur decipere: (sub pedibus vestris) ita vt vobis nocere nõ possint. & hoc (velociter) quia in aduẽtu meo. interim igitur vt hoc fiat (gratia dñi nri Iesu christi) quæ sufficit ad nos tuendũ & defendendum, sit (vobiscum) vt vos tueatur & vos defendat. Notandũ aũt ꝙ sicut in præcedenti Capitulo dixerat ꝙ sciebat se ad eos iturum in abundantia benedictionis, attamen quia non ita cito

ibat,

A ibat,ne in illo tẽpore intermedio possent deficere,orauit q̃ deus pacis esset cũ oibus eis:ita et hic quasi eandem sniam profert,dicẽs q̃ velociter.i.in aduetu suo, quia sperabat ad eos velociter ire. Tunc ergo in illo aduentu,quando ibit ad Romanos in abundantia benedictionis,deus conteret Satanam sub pedibus eorum.i.Romanorũ.Verũtñ ne in illo tpe intermedio, anteq̃ ipse iret ad Romanos,possent Romani superari ab inimicis,orat q̃ gratia dñi nostri Iesu christi sit cũ eis,per quam possent suos æmulos superare. Deinde cum dicit.

Salutat vos Timotheus adiutor meus:& Lucius,& Iason,& Sosipater cognati mei. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam in domino. Salutat vos Caius hospes B meus,& vniuersa ecclesia. Salutat vos Erastus arcarius Ciuitatis, & Quartus frater. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis,Amen.

Hæc est tertia pars huius Capituli, in qua (postq̃ Apostolus proposuit nobis exempla sequenda vt deberemus bona facere, & exempla vitanda vt deberemus mala fugere)proponit nobis exempla ad perseuerantiam inducentia,vt debeamus in bonis perseuerare:et intendit talẽ rationẽ secũdũ glossam.vbi tot et tãti gaudẽt de bono vestro,& vbi tot et tãti vos salutant & cõfortãt,debetis in illo bono perseuerare:sed multi vos salutãt & cõfortãt,quia salutat & cõfortat vos Timotheus,qui est adiutor meus, & habet specialem dignitatem:vos salutant & cõfortant & Lucius et Iason, & Sosi,qui est pater & senior & antiquior, qui omnes sunt cognati mei.i.sunt Iudæi,et habent generis nobi- C litatem.saluto vos etiam.i.conforto in domino ego Tertius,qui scripsi epistolam.quasi diceret, q̃ salutat vos quidam scriptor meus, qui vocatur Tertius, qui scripsit hanc eplam,qui habet meorum secretorũ notitiam & pspicuitatẽ. Salutat ẽt & cõfortat vos Caius hospes meus,qui habet hospitandi & alia bona faciendi promptitudinem & largitatem.& salutat vos & confortat vniuersa Ecclesia.i.vniuersa multitudo fidelium quæ mecum est,quę habet gratiarum multiplicitatem. Salutat ẽt et cõfortat vos Erastus arcarius ciuitatis,et Quartus frater.i.salutat & confortat vos quidam qui vocatur Quartus frater:et dicitur frater pp fidei prõptitudinẽ & affabilitatem.& supple,Saluto & conforto vos ego Paulus,quia oro & obsecro, q̃ gratia dñi nostri Iesu christi sit cum omnibus vobis,Amen. Tunc ergo est supplenda rõ,cũ oĩs prẹfati vos salutent et cõfortent,cũ ego Paulus orem et optẽ,q̃ gratia dñi nostri Iesu Christi sit cũ oĩbus vobis, quia tot sumus qui vos salutamus,vos confortamus,qui vestrum bonum D cupimus & optamus,omnino debetis malum incessanter fugere,et in bono persistere & perseuerare. Notandum aũt q̃ alii ponuntur in tertia persona,vnde dicitur,salutat vos Timotheus,salutat vos Caius: sed quidam qui vocatur Tertius ponitur in prima persona, vnde dicitur,saluto vos ego Tertius:erat enim iste,qui vocabatur Tertius,scriptor Pauli:et quia ille qui scripsit eplam,videtur eplam destinare,posuit se in prima persona,et dixit,saluto vos ego Tertius in dño.i.ego qui vocor Tertius,qui scripsi eplam.Notandũ ẽt q̃ iste Timotheus,de quo hic aplus facit mẽtionẽ,fuit coadiutor Pauli:vnde dicitur.1.cor.4.Misi ad vos Timotheum qui est filius meus charissimus & fidelis in dño: qui vos commonefaciet vias meas,quæ sunt in Christo Iesu.Notandũ ẽt q̃ iste Caius,de quo hic agitur,est ille,cui Ioãnes scripsit tertiã Eplam canonicã,quę sic incipit,Senior Caio charissimo.Notãdũ et q̃ Erastus qui dicitur arcarius ciuitatis,dupliciter põt intelligi: primo vt dicitur archarius ab archos,quia erat princeps ciuitatis:vel melius(vt dicit glossa)dicitur arcarius ab arca,quasi custos arcæ,quia custodiebat arcã, vbi ponebantur census tributorũ,et vectigalium. Vnde quia erat quasi dispensator ciuitatis,dictus est arcarius.Notandũ ẽt q̃ iste qui dicitur Quartus frater, est propriũ nomẽ:erat enim quidã qui vocabatur Quartus. Sicut etiam Tertius,vt diximus,propriũ nomen erat:nã quidã fuit qui vocabatur Tertius,et erat scriptor & notarius Pauli,vt supra prẹdiximus.Deinde cum dicit.

Ei autem qui potens est vos confirmare iuxta euangelium meum & prædicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterii,temporibus æternis taciti quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum.

Hæc est quarta pars principalis totius Epistolæ. Dicebatur enim q̃ sicut in aliis libris primo præmittitur Titulus,postea ponitur Procemium, tertio ponitur Tractatus,& quarto Epilogus: sic in hac epistola primo præmissa fuit Salutatio,quę se habuit loco Tituli:postea subsequuta fuit Gratiarum actio quę se habuit loco Procemii,dicebatur enim q̃ procemium ad hoc institutum est,vt præparetur animus auditoris ad suscipiendã doctrinã sequentẽ: Apls in parte illa præparauit animũ Romanorũ vt suã doctrinã reciperẽt, ideo pars illa vt dicebatur se habebat loco Procemii. Tertio facta fuit narratio,quę se habuit loco Tractatus vel loco executionis negotii.Hic quarto ponitur Epistolę consumatio,quæ se habet loco Epilogi. Ad Lect. 1. cuius euidentiã aduertendũ q̃ Philosophi in suis libris gloriantes de se ipsis,et ea quę dixerant sibi attribuentes,sic voluerunt suos libros perficere, vt eorum Epilogi solũ cõtinerẽt quandã breuem recapitulationem dictorũ: aplus verò tanq̃ vas electionis,dei spiritu illustratus,recognoscẽs se à Deo habere veritates quae dixerat,sic voluit Epilogum facere,vt in dei laudem & gloriam,suam epistolam consumaret. Propter quod pars,quę dicitur se habere loco Epilogi, põt diuidi in tres partes:quia primo aplus præmittit quandam epilogationem:secundo eius qd dixerat,subiungit quandam expositionẽ,siue quandã declarationẽ: tertio suã eplam cõsumat et finit in dei laudem & glorificationẽ.Secunda,ibi,Secundum præceptũ dei.) Tertia, ibi, (cui honor.)Ad euidentiã partis primæ sciẽdũ q̃ quasi tota epistola principaliter tria videtur cõtinere. Nã Romani dissentiebant et a se inuicẽ discordabat,quantum ad præsens spectat,pp tria.Primo,quia Iudęi Gentiles cõtemnebant,se de lege iactando,dicentes,Nos soli digni sumus dei legem accipere. Secundo, quia Gentiles Iudæos despiciebant,ipsos de peccato increpando,dicentes,Eos eisdem pedibus,quibus mare transiuerunt,corã Idolis saltasse & lusisse. Tertio,quia vtriq; se de propriis meritis extollebant, & se sic esse saluatos gloriando.Contra aũt hæc tria,tria remedia sunt adhibita.Nã q̃ nõ contemnãt,se de lege gloriando,ostendit q̃ sumus p legem euangelicam à lege mosaica absoluti.Secundo,ne cõtemnãt,sibi peccata imponẽdo, declaratũ fuit q̃ per Iesum Christum sumus a peccato liberati. Tertio ne cõtemnerent,se de propriis meritis extollendo,ostendebatur q̃ non per propria merita sed per diuinum propositũ sumus salutẽ consequuti. Et quia epistola ad hoc principaliter facta fuit,vt sedarẽtur litigia Romanorum, ideo quasi epilogando hæc tria sub quadam breuitate videtur apostolus recolligere,dicens,Ei aũt qui potens est vos confirmare) supple,supplico & preces porrigo q̃ vos cõfirmet:(& hoc iuxta euangelium meum).i.iuxta euangelium mihi à deo reuelatum,per qd,supple,euangelium estis à lege absoluti,ne vlterius contemnatis,vos de lege glorian-

do:& confirmet vos, supple,iuxta(prædicationem Iesu A Christi.)p quē estis à peccato liberati,ne vlterius contemnatis,vobis peccata imponendo:& hoc(secūdum reuelationē mysterii).i.diuini propositi,& diuinæ sententiæ.mysterii dico(taciti).i.celati(temporibus æternis,qd)mysteriū,& qd diuinum propositū(nunc patefactum est p scripturas prophetarū)p quod,supple,mysterium,& p quod,supple, diuinum propositum, vos estis saluati(ne vlterius cōtēnatis,vos de propriis meritis extollendo.Notandū aūt ꝙ Epilogi prophetarū cōtinent recapitulationē p modum simplicis eloquii, sed hic Epilogus continet recapitulationē p modum cuiusdā orationis,& p modū cuiusdā pii desiderii. Videtur.n.mens esse apli,ꝙ sicut Romani detinebantur in discordia quia aliqui se de lege iactabāt, & quia sibi inuicē peccata īponebāt,& quia se inuicē de propriis meritis extollebāt:sic orat hic apostolus ꝙ deus q potens est cōfirmet eos(supple)in pace,& in concordia,& hoc iuxta euangelium p quod sunt à lege absoluti, & B iuxta prædicationē Iesu Christi p quā sunt à peccato liberati,& secūdū reuelationē diuini mysterii.i.diuinæ prędestinationis & diuini propositi p quod sunt ad salutē ordinati:& quia in hoc est principalis intētio epistolæ vt Romani prætermissis litigiis in pace confirmētur,& perseuerēt,& psistant,ideo p hęc verba tacta habetur quasi quædā breuis epilogatio, & quędā breuis recapitulatio prędictorū.Notādū ēt ꝙ ait,Iuxta euangeliū,& prædicationē Iesu christi)quia ipsum euāgeliū,quod christus reuelauit Paulo, fuit prædicatio Iesu christi,quia ipse christus euāgeliū prædicauit, iuxta illud Matth.4.Circuiebat Iesus totā Galileam, docens in synagogis eorū,& prædicās euāgeliū regni. Istud ēt euangelium dicitur Pauli,quia christus, ipsum Paulo

Gal. 1. reuelauit.Vnde Paulus nec ab homine,nec per hominē dicit se didicisse illud.Notādū ēt ꝙ dicit, Secundum reuelationē mysterii,tēporibus ęternis taciti:quia hoc C mysteriū,& hoc diuinū propositū,p quod Gentes sunt cōfirmatæ & saluatæ,fuit tacitum.i.fuit celatū p tēpora ęterna.i.per tēpora illa quę fuerūt ante christi incarnationē,quę dicūtur ęterna ob eorū diuturnitatē. vel per tēpora ęterna intelliguntur illa diuina spatia quæ fuerunt ante mūdi cōstitutionē,& dicūtur & sunt ipsa ęternitas:& recte p tēpora ęterna designari potest ęternitas,quia ipsa est oium tēporum cōtētiua. In huiusmodi enim tēporibus ęternis.i.in hmōi ęternitate hoc mysteriū.i.hoc diuinū propositum fuit celatum & clausum,quia elegit nos in seipso ab ęterno ante mundi cōstitutionē.Notādum ēt ꝙ hoc mysteriū per quod sumus cōfirmati & saluati, vel potest dici ipsa christi incarnatio,quę fuit tacita temporibus ęternis,quia nō fuit ante plene cognita:vel melius hoc mysterium sic tacitū & sic celatum pōt dici ipsum diuinum propositum p quod gentes sunt saluatę,qd concordat cū illo D verbo apostoli ad Ephesios.3.Mihi aūt oium sanctorū minimo,data est gratia hæc,in Gentibus euangelizare inuestigati diuitias christi, & illuminare oēs, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in deo.Ipsa ergo illuminatio Gentium,& ipsum diuinum propositum,p quod proposuit ab ęterno in seipso gentes saluare,est quiddā sacramētum absconditū in deo à sęculis:quod oino cōcordat cū eo quod hic dicitur, qa nihil est aliud mysteriū tacitū temporibus ęternis,ꝙ sacramētum absconditum in deo à seculis. Notandū ēt ꝙ ait,Quod nūc patefactū est:quia licet per pręcedentia tēpora hoc diuinum propositum de saluandis gentibus,non esset ita notum:nunc aūt præter rei euentū, & quia iam est hoc opere adimpletum ꝙ gentes sunt ad christum conuersę,ideo hoc mysterium dicitur nunc esse patefactum. Notādū ēt ꝙ dicit hoc patefactum esse (per scripturas prophetarum)quia scripturæ prophetarum multa prædixerunt de salute Gentium:sed tunc illæ scripturæ propheticæ nō plene intelligebantur.

A Nunc vero tū pp rei euentum,quia iam est opere adimpletum:tū ēt pp illum summum magistrū nostrum Iesum Christum,qui hoc manifestauit,& qui aperuit sensum apostolis,vt intelligerēt scripturam,per quorum apostolorum doctrinā sumus de hoc mysterio & de hac salute gentium edocti,plene illæ scripturæ intelliguntur.Ideo hoc mysteriū dicitur per scripturas prophetarum nunc esse patefactum,quia scripturæ illæ propheticæ hoc mysteriū continentes,nunc sunt agnitæ & intellectę,iuxta illud ad Ephes.3.Hoc aliis generationibus non est agnitum.i. aliæ generationes hoc non cognouerunt,sicut nunc est reuelatum sanctis apostolis,esse gētes cohæredes & participes promissionis eius in christo Iesu.Deinde cum dicit,

Secundum præceptum ęterni dei ad obedientiam fidei in cunctis gentibus cogniti soli sapienti deo per Iesum Christum.

B Declarat quod dixerat.Propter qd sciendum ꝙ circa hoc diuinum consilium quasi tria tetigit apostolus quia dixit ipsum esse mysterium:dixit ipsum esse tacitum temporibus æternis:& dixit ipsum esse nunc patefactū.Mysterium.n.fuit quia erat sanctitatis cōtentiuū continebat.n.illud diuinum consilium & illud diuinū propositum,qūo gentes erant saluandæ et sanctificandæ.Fuit celatum temporibus æternis,quia vsq; ad hæc tempora soli deo fuit plene cognitum. Est autem nūc patefactum,quia secundum diuinam dispositionem p Iesum Christum mediatorem nostrum est omnibus reuelatum.Ideo in declarando quod dixerat quasi tria tangit.Nam primo tangit,qūo est hoc mysterium patefactum,dicens,secundum præceptum dei per Iesum Christum.quasi dicat,quod hoc mysterium nunc est patefactum secundum præceptum dei ęterni.i.secundum dispositionem ęterni dei: et hoc per Iesum christum, C quia deus ab æterno sic disposuit ꝙ per Iesum ista patefactio,et ista reuelatio fieret. Secundo tangit, qūo hoc diuinum propositum debet dici mysterium, quia est sanctitatis contentiuum,et continet Gentium sanctitatem.Ideo subdit,ad obeditionem.i.ad obediendū fidei in cunctis gentibus.Est.n.hoc diuinum propositū continens gentium sanctitatem.Ideo dicit esse ipsum patefactum ad obeditionem in cunctis gentibus.i.vt cunctæ gentes sanctificentur et obediant. Tertio tāgit, qūo fuit hoc mysterium celatum,dicens, cogniti soli sapienti deo.quasi diceret,ꝙ hmōi reuelatio nō est reuelatio mysterii cogniti.i.quod est cognitū soli sapiēti deo.Notandum autem,ꝙ cum hoc diuinum consilium de salute gentium ante tēpora fuerit cognitum soli sapienti deo,patet ꝙ fuit temporibus ęternis celatum:sed cum nunc secundum diuinum præceptum, et secundum diuinam dispositionem,et per Iesum Chri- D stum sit patefactum,patet ꝙ nunc est reuelatum;sed cū hoc diuinum consilium sic celatum, et sic reuelatum, sit,vt gentes sanctificentur et fidei obediant,patet ꝙ diuinum consilium meretur nomen mysterii,quia est ad sanctitatem ordinatum.ergo per hęc verba sequentia, declarata sunt verba præmissa. Vltimo cum dicit.

Cui sit honor & gloria in secula seculorum, Amen.

Finit et consumat Epistolam suam in Dei laudem et glorificationem.Continuetur autem sic,Dictum est ꝙ supplicandum est ei qui potest vos confirmare, ꝙ vos confirmet,cui sit honor,idest,plena reuerentia: & gloria,idest,clara cum laude lætitia.et hoc in secula seculorum,Amen,i.sine fine.Notandū ꝙ hoc quod dicitur Per Iesum Christum)nō debet copulari cum hoc quod dicitur,Soli sapienti deo)vt sit sensus, ꝙ Deus sit sapiens per Iesum christum, quia cum in Diuinis idem sit sapere & esse, sicut Deus pater non habet ꝙ sit per filium

filium, ita non habet ꝙ sit sapiens per ipsum: sed copulandum est vel ad id quod superius dicebatur, secũdum præceptum dei ęterni, vt sit sensus ꝙ hoc mysterium est patefactum secundum præceptum dei ęterni per Iesum christum, quia ab æterno deus sic disposuit et voluit, vt p Iesum christũ patefieret. Vel hoc quod dico, Per Iesum christum copulandum est ad textum sequentem. vt sit sensus, ꝙ supplicandum est ei qui potest vos confirmare, ꝙ vos confirmet, cui ei per Iesum christum est honor & gloria. Dicitur autem Deo patri esse honor & gloria per Iesum christum, quia christus clarificauit nomen suum, & fecit deo claram cum laude notitiam, quod idem est quod gloria, vt glossa tangit. Ipse etiam christus non solum clarificauit patrem faciendo de eo claram cum laude notitiam, sed etiam honorauit ipsum, iuxta illud Ioãn. 8. honorifico patrem meum & vos inhonorastis me. Notandum etiam, ꝙ communiter in textu est C V I, & tunc exponendũ est, vt exponebatur. Sed si non sit ibi C V I, sed sic iacet textus, Per Iesum christum sit honor & gloria) tũc est plenior constructio. erit enim sensus, ꝙ ei qui potest vos confirmare, ei, scilicet, sit honor & gloria in secula seculorum, Amen.

Dubitaret forte aliquis de illo verbo apostoli, Mysterii taciti temporibus ęternis. Dicebatur enim ꝙ per tempora ęterna poterat intelligi ipsa ęternitas. Sed contra: tempus est quid diuisibile, quia est numerus applicatus ad continuum, quia est numerus motus; est enim quantitas discreta per se, & continua per aliud, vt per motum. sed qualiscunq; quantitas sit, diuisibile est. Cum ergo æternitas sit quid indiuisibile, non põt significari per tempora ęterna. Dicendum ꝙ sicut se habet deus ad cætera entia, sic se habet mensura diuini esse ad mensuram cæterorum entium: sed deus continet cętera entia; ergo ęternitas, quæ est mensura diuini esse, continet omnes alias mensuras. & quia tempus & æuum & cæteræ huiusmodi mensuræ ab ęternitate continentur, & in ęternitate clauduntur: ideo potest dici ęternitas tempora ęterna, inquantum est totum tempus contentiua. Sicut ergo Deus dicitur celsior cœlo, profundior inferno, longior terra, latior mari, vt dicitur Iob. 11. non quia ipse deus in se sit extensus sed quia vbiq; est & omnia ista continet & gubernat: sic ęternitas dicitur omnia tempora, non quia in se

A sit extensa, sed quia est omnium temporum contentiua: fuit enim ante omnia tempora, & erit post omnia tempora.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, secundum præceptum ęterni dei. quod glossa exponens, videtur velle ꝙ solus Deus sit ęternus. Sed cõtra: dicitur ignis Inferni ęternus, iuxta illud, Ite maledicti in ignem ęternum: & dicitur pœna inferni ęterna, non ergo solus deus. Dicendum, ꝙ ęternum idem est quod extra terminos. Cum ergo omnis creatura sit certis limitibus circumscripta, nulla creatura est propriè ęterna: potest tamen participare aliquas cõditiones ęternitatis, vt dicitur ignis Inferni ęternus, non ꝙ sit propriè eternus, sed quia participiat hãc conditionem ęternitatis, quia carebit fine. Vnde glossa ait, & sumpta est ab Augustino in; de natura boni, Solus deus proprie æternus dicitur: ignis autem dicitur æternus, & pœna ęterna, sed non sicut deus: pro tanto hęc ęterna dicuntur, quia fine carebunt. Matth. 25. d

B

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod ait, Soli sapienti deo. Dicendum ꝙ quidam voluerunt ꝙ teneretur ibi personaliter, & quòd staret ibi pro persona patris: dicentes secundum suum errorem phantasticum, solum patrem esse vere sapientem: sed hoc omnino est error, vt negemus filium esse omnino sapiẽtem, cum dicatur. 1. Cor. 1. ꝙ christus est Dei virtus, & Dei sapiẽtia. Ideo possumus dicere, quòd ly Deus tenetur personaliter essentialiter, & stat ibi pro tota Trinitate. Vnde non dixit Apostolus, soli sapienti patri, sed soli sapienti Deo. quod si tamen sic dixisset soli sapienti patri, vt glossa innuit, non excluderetur inde filius: sicut cum dicitur, Nemo nouit patrem nisi filius, non excluditur inde pater, quia tunc pater nõ nosceret se ipsum, quod est absurdum dicere: nam cum sapientia & notitia & cætera talia in deo sint essentialia, & cum vna sit essentia trium personarum, propter earum

C

summam simplicitatem non possunt hæc attribui vni personę quòd excludantur ibi reliquę. Quorum autem est summa simplicitas, eorum & vna sapienna, vna bonitas, vna delectatio, vnum gaudium æternum: quo gaudio gaudere, qua delectatione delectari, qua bonitate frui, concedat Dominus Iesus Christus, qui cum Patre, & Spiritu sancto est vnus Deus benedictus in secula seculorum. Amen.

In Epistolam Beati Pauli ad Romanos Commentariorum D. Aegidii Columnii Romani, Ordinis Fratrum Eremitarum Sancti Augustini, Doctoris fundatissimi,

FINIS.